

TOMI KIILAKOSKI (TOIM.)

KATSOMUSAIHEITA

NUORISOBAROMETRI 2023

TOMI KIILAKOSKI (TOIM.)

KATSOMUSAIHEITA

Nuorisotutkimusverkoston julkaisut:

Tiede

Teosten sisältö ja tyyli ovat akateemisten kriteerien mukaisia.

Kenttä

Erilaiset raportit ja selvitykset.

Liike

Ajankohtaiset yhteiskunnalliset puheenvuorot.

Tomi Kiilakoski (toim.)

Katsomusaiheita. Nuorisobarometri 2023

Valtion nuorisoneuvosto

Nuorisotutkimusseura

Opetus- ja kulttuuriministeriö

Kannen kuva: Eveliina Haavisto

Kustannustoimitus: Anna Alanko

Ulkoasun suunnittelu: Sole Lätti

Taitto: Tanja Konttinen

Tiivistelmän käännökset ruotsiksi Kasper Sundström, Fma K. Sundström ja englanniksi Tomi Kiilakoski

© Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusseura, opetus- ja kulttuuriministeriö ja tekijät

ISBN 978-952-372-061-9 (nid.)

ISBN 978-952-372-062-6 (PDF)

Julkaisuja (Nuorisotutkimusseura) ISSN 1799-9219, nro 250, *Kenttä*

Verkkojulkaisuja (Nuorisotutkimusseura) ISSN 1799-9227, nro 187, *Kenttä*

Valtion nuorisoneuvoston julkaisuja, ISSN 2489-9461 (painettu), nro 76

Valtion nuorisoneuvoston julkaisuja ISSN 2489-947X (verkkojulkaisu), nro 76

Paino: Hansaprint, 2024

SISÄLLYSLUETTELO

ESIPUHE	5
TILASTO-OSIO	
Tomi Kiilakoski & Konsta Happonen	9
AINEISTO JA MENETELMÄT	11
Uusittu tiedonkeruumenetelmä	11
Otanta	12
Kato	13
Taustamuuttajat	16
ARVOULOTTUVUUDET	27
Uskonnollisuus ja uskonnottomuus	27
Hengellisyys ja ei-hengellisyys	32
Vasemmisto – oikeisto	33
Arvoliberaalius ja arvokonservatiivisuus	36
USKONNOLLINEN JA USKONNOTON TAUSTA	41
Uskonnollisten yhdyskuntien jäsenyys tai niihin kuulumattomuus	41
Lapsuudenkodin uskonnollisuus ja uskonnottomuus	43
USKONNOT JA KATSOMUKSET OPPILAITOKSISSA	45
TIEDE JA MAAILMANKATSOMUS	51
USKONNOLLISUUDEN ULOTTUVUUKSIA	55
Intellektuaalinen uskonnollisuus	55
Ideologinen uskonnollisuus	56
Uskonnon yksityinen ja julkinen harjoittaminen	60
ARKI JA ARVOKKAAT ASIAT	65
Arkisten ja abstraktien asioiden tärkeys	65
Arki ja arvokkuuden tuntemukset	69
Elämän merkityksellisyys	74
Arvostukset ja vähemmistökokemukset	78
HYVINVOINTI JA KUULUMINEN	79
Tyytyväisyys elämään	79
Rahanpuutteen vaikutukset nuorten elämään	81
Epävarmuuden ja turvattomuuden kokemukset	86
Yhteisökiinnittyminen	87
LÄHTEET	91

TIETEELLISET ARTIKKELIT 99

Kimmo Ketola & Hanna Salomäki

USKONNOLLISIA, USKONNOTTOMIA, VAI VÄHÄN MOLEMPIA? NUORTEN SUHDE
USKONTOON MAALLISTUVASSA YHTEISKUNNASSA

101

Tuukka Tomperi, Konsta Happonen & Tomi Kiilakoski

NYKYNUORTEN NOTKEAT ELÄMÄNKATSOMUKSET. YKSILÖLLISET KATSOMUKSET
JA INSTITUTIONAALISET VIITEKEHYKSET

125

Kati Tervo-Niemelä & Jouko Porkka

USKONNOLLISUUS JA HYVINVOINTI NUORUDESTA AIKUISUUTEEN SIIRTYMÄSSÄ:
SUKUPUOLI JA POLARISAATIO

155

Teemu Pauha

ISLAMILAIISIIN YHDYSKUNTIIN KUULUVIEN NUORTEN USKONNOLLISUUS
JA MAAILMANKUVA

173

Christine Namdar, Marjaana Kavonius, Martin Ubani, Arto Kallioniemi & Arniika Kuusisto

NUORET, KATSOMUKSET JA HENGELLISYYS KOULUSSA

197

NÄKÖKULMAT 221

Hanna Mithiku

KATSOMUSDIALOGILLA YHDENVERTAISUUTTA RAKENTAMASSA 223

Mari Leppänen

NUORET OVAT AVOIMIA ERILAISILLE VAKAUMUKSILLE 225

Elina Pekkarinen & Merike Helander

AJATUKSEN, OMANTUNNON JA USKONNON VAPAAUS LAPSIOIKEUDELLISENA KYSYMYKSENÄ 231

Marja Laine

USKONNOT JA KATSOMUKSET NUORTEN MAAILMASSA 237

LIITE 1. KYSELYLOMAKE. NUORISOBAROMETRI 2023 243

KIRJOITTAJAT 251

TIIVISTELMÄ 253

SAMMANFATTNING 255

ABSTRACT 257

Katsomuksiin liittyvät kysymykset ovat alati ajankohtaisia niin nuorille kuin nuorten parissa ja nuorten kanssa työskenteleville. Oman katsomuksen muodostaminen on nuoruusiän yksi keskeinen tehtävä. Maailman- tai elämäntutkimusten käsitteellä viitataan laajaan käsitykseen siitä, millainen maailma on luonteeltaan, miten siitä voidaan saada tietoa, millaisia arvoja on ja myös siihen, miten yksilön pitää elämänsä elää.

Yksilölliset katsomukset rakennetaan niiden aineiden pohjalta, jota ympäröivä kulttuuri ja yhteiskunta tarjoaa. Moniäänistyvässä Suomessa myös erilaisia katsomuksellisia ja uskonnollisia aineksia on tarjolla aiempaa enemmän. Tämä vaikuttaa paitsi jokaiseen yksilöön itseensä, myös siihen, miten hän elää maailmassa muiden ihmisten keskellä. Siksi identiteetin luomisen ohella on entistä tärkeämpää ymmärtää erilaisia katsomuksia ja pystyä toimimaan niiden kanssa rauhanomaisessa ja kunnioittavassa hengessä. Kummankin katsomustehtävän, yksilöllisen ja yhteisöllisen, tukeminen on osa nuorten parissa toimivien osaamista. Näistä syistä on myös tärkeää tuottaa aiheesta tietoa.

Vuoden 2023 nuorisobarometrin temana on *katsomukset ja hengellisyys*. Suomessa nuorisopolitiikan pitkänä linjana on ollut tukea nuorten itsenäistymistä, kasvua, vertaistoimintaa ja kansalaisuutta. Katsomusten voi olettaa vaikuttavan kaikkiin näihin osa-alueisiin. Toisaalta, esimerkiksi tämän esipuheen kirjoittamishetkellä voimassa oleva Valtakunnallinen nuorisotyön ja nuorisopolitiikan ohjelma (2024–2027) ei erikseen korosta katsomuksia tai uskontoja. Itse asiassa termiä ‘katsomus’ ei mainita koko dokumentissa. Uskonnoistakin puhutaan uskonnollisten yhteisöjen tekemän nuorisotyön yhteydessä tai näiden tarjoamassa resilienssissä nuorille. Teemaa ei ole tutkittu kattavasti myöskään nuorisobarometreissa, sillä

viimeksi tätä teemaa tai sitä läheisesti sivuavaa aihetta on tutkittu vuoden 2006 Nuorisobarometrin, jonka pääteemana oli *uskonto*.

Nuorisobarometreissa on paljon kysymyksiä, joissa on kausivaihtelusta huolimatta merkittävää pysyvyyttä. Tätä voi selittää esimerkiksi sillä, että vakaassa yhteiskunnassa myös arvot ja asenteet muuttuvat hitaasti. Uskonto ja uskonnollisuus on kuitenkin teema, jossa vuosien 2006 ja 2023 välillä on tapahtunut paljon. Kun vielä vuonna 2006 42 prosentista vastaajista piti itseään uskonnollisena, tässä barometrissa määrä on enää 22 prosenttia. Kun vielä 2006 voitiin valita teemaksi uskonnollisuus, vuonna 2023 asiaa täytyy lähestyä eri tavoin.

Tässä barometrissa ollaan kiinnostuneita siitä, miten nuoret hahmottavat merkityksellisyyden kokemuksia arjessaan sekä siitä, mitä mieltä he ovat erilaisista katsomuksellisista kysymyksistä. Tavoitteena on selvittää sekä nuorten uskomuksia että heidän yksityistä ja julkista käyttäytymistään. Lisäksi tutkitaan käsityksiä siitä, mikä on uskonnon ja tieteen välinen suhde sekä sitä, millä tavalla uskonnon pitäisi tai miten se voisi näkyä kouluissa ja oppilaitoksissa.

Muuttunut tilanne vaati myös aiempien kysymysmuotoilujen kriittistä tarkastelua. Monet vuoden 2006 Nuorisobarometrin kysymykset olivat samoja, joita oli esitetty merkittävässä katsomuksia selvittävässä World Values Survey -tutkimuksessa. World Values Survey on yksi keskeinen verrokki myös vuoden 2023 barometrillemme, erityisesti uskontoon liittyvien kysymysten osalta. World Values Surveyn kysymykset ovat edelleen keskeisiä, mutta toisaalta yhteiskunnalliset ja nuorisokulttuuriset muutokset ovat vaikuttaneet siihen, millainen asema uskonnolla on niin suomalaisessa yhteiskunnassa kuin nuorten kokemuksessa. Siksi osa kysymyksistä poistettiin

muotoilultaan vanhentuneina esimerkiksi siksi, etteivät ne enää vastanneet nuorten katsomusten kirjoja tai siksi, että niiden taustalla oleva mono-teistinen eli yksijumalainen käsitys ei tuonut riittävästi esiin mahdollisia tapoja ajatella. Kiitämme tohtori Raili Keränen-Pantsua ja tohtori Tuukka Tomperia kyselylomakkeen kommentoinnista ja kysymysten muotoilemisesta paremmaksi. Kysymysten muuttaminen aiheuttaa sen, ettei kaikista kysymyksistä voida muodostaa aikasarjoja.

Kysymysten lisäksi tässä nuorisobarometrissa on tehty myös tiedonkeruuta kosettava merkittävä uudistus. Siitä lähtien, kun ensimmäinen Nuorisobarometri toteutettiin vuonna 1994, tieto on kerätty puhelinhaastattelulla. Vastaamishalukkuus on pudonnut eritoten viime vuosina. Barometrin nuorempia vastaajia on hankala tavoittaa esimerkiksi siitä syystä, etteivät he ole tottuneita vastaamaan tuntemattomasta numerosta tulevaan soittoon. Kaikkien numeroa ei ole käytettävissä tutkimustiedon keräämiseen. Vastausprosentit ovat romahtaneet kolmessakymmenessä vuodessa. Tämän takia vuosina 2023 ja 2024 toteutetaan rinnakkain tiedonkeruuta sekä puhelimitse että verkossa. Myös verkossa tärkeätä on säilyttää otoksen edustavuus, mikä edellyttää sitä, että vastaajia lähestytään edelleen yksilöidysti.

Ennalta tiedetään, että verkossa ja puhelimitse vastataan eri tavalla. Tällä taas on seurauksensa sille, miten Nuorisobarometrien keskeiset indikaattorit, kuten vaikkapa tyytyväisyys elämään, muuttuvat. Tämä barometri osoittaa, että erityisesti herkissä ja henkilökohtaisissa kysymyksissä näiden kahden tiedonkeruun vastaukset eroavat toisistaan. Esimerkiksi taajaan seuratussa elämäntyytyväisyyttä mittaavassa kysymyksessä arvioidaan tyytyväisyyttä kouluarvosana-asteikolla neljästä kymmeneen. Kun taustatekijät on huomioitu, verkkovastaajat arvioivat elämään tyytyväisyytensä alhaisemmaksi kuin puhelinvastaajat. Tällaisten erojen korostamiseksi tässä nuorisobarometrissa on raportoitu erikseen puhelimitse ja verkossa vastanneet. Barometrin tilasto-osiossa pohditaan tarkemmin eri menetelmien vaikutuksia vastauksiin esimerkiksi suotavuusharhan käsitettä käyttäen.

Toivomme, että näitä vertailuja luetaan myös siitä näkökulmasta, miten nuorten vastaukset muuttuvat riippuen tiedonkeruun tavasta. Nuoria koskevaa tietoa kerätään monin erilaisin menetelmin. Siksi julkisuudessa esitettyihin lukuihin ja erityisesti niiden mahdollisesti osoittamiin muutoksiin kannattaa suhtautua varovaisuudella.

KATSOMUSTEN NOTKEUS PITÄÄ TUNNISTAA AIEMPAA PAREMMIN

Nuorten katsomuksiin, ja sekä uskonnollisuuteen että uskonnottomuuteen liittyviä keskusteluja on käyty erityisesti uskontotieteen ja teologian kentillä. Nuorisotutkimuksellista tai siihen liittyvää keskustelua on käyty vaikkapa koskien nuorten muuttunutta uskonosuhdetta. Luterilaisen kirkon piirissä tätä keskustelua on käyty erityisesti millenniaalien muuttuneen uskonosuhteen valossa. Selkeä osoitin muuttuneesta tilanteesta on nuorten ikäluokkien vähentynyt kirkkoon kuuluminen. Suositettu tulkintakehyks on ollut esittää, että yksilöllisyyttä arvostavat nuoret eivät aiempia sukupolvia vastaavalla tavalla kiinnity perinteisiin järjestäytyneisiin uskonnollisuuden muotoihin. He rakentavat mieluummin omia yksilöllisiä ja kokemusta korostavia tapojaan olla hengellinen tai henkinen. Taustalla on myös laajempia yhteiskunnallisia keskusteluja, jotka liittyvät maallistumiseen. On myös puhuttu jälkimaallistumisesta eli kankealla tutkijakielellä post-sekularisaatiosta. Käsitteellä viitataan siihen, että uskonnottomalla eikä uskonnollisella asenteella ei ole selkeää kulttuurista valta-asemaa. Tämä voi tarkoittaa uskonnollisuuden vahvistumista joidenkin nuorten keskuudessa sekä uskonnollisten elementtien hyväksyttyä läsnäoloa julkisessa tilassa. Toisaalta, se voi merkitä myös sitä, että vastakkainasettelu uskonnon ja uskonnottomuuden välillä hylätään – esimerkiksi siitä syystä, ettei uskonto tai siitä irrottautuminen enää muodosta merkittävää identiteetin rakennuspuuta ja siksi siihen voidaan suhtautua välinpitämättömästi. Katsomuksellisia muutoksia teoretisoivien näkemysten pintapuolinenkin tarkastelu osoittaa, että käsitykset muutoksen suunnasta tai sen syvyydestä vaihtelevat.

Myös tämän barometrin artikkeleiden kirjoittajat lähestyvät aihetta eri näkökulmista.

Nuorisotutkimuksessa on pitkään keskusteltu yksilöllistymisestä. Tässä barometrissa yksilöllisyyden merkitys näkyy vaikkapa siinä, että noin seitsemän kymmenestä ajattelee, että jokaisen tulee hoitaa omat asiansa. Kysymystä käsitellään tilasto-osion luvussa Arki ja arvokkuuden tuntemukset. Katsomuksiin kysymys yksilöllistymisestä liittyy paitsi mahdollisuutena luoda omia näkemyksiä, myös mahdollisuutena toimia niiden mukaisesti. Lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan kaikilla alle 18-vuotiailla on oikeus ajatuksen-, omantunnon ja uskonnonvapauteen. Toisaalta poliittisen ja katsomuksellisten vakauksien kehittyminen voi jatkua pitkälle nuoreen aikuisuuteen, ja siksi myös täysi-ikäisille nuorille tulisi tarjota myös tukea katsomusten muodostumiseen. Tällaista tukea nuoret myös edellyttävät koulutukseltaan. Kaksi kolmannesta nuorista oli samaa mieltä väittämästä ”Koulussa oppilaiden tulisi saada tukea oman katsomuksen (uskonnollisen tai uskonnoton) muodostamiseen”. Eri mieltä olevien osuus on tähän verrattuna varsin pieni (10 %).

Yksilöllisyydelle rinnakkaisena ilmiönä sosiaalisuuden merkitys on näkynyt kattavasti aiemmissa nuorisobarometreissa. Tässä barometrissa sosiaalisuuden keskeinen merkitys näkyy kysymyssarjassa elämän merkityksellisyydestä. Eniten samaa mieltä vastaajat olivat sen kanssa, että elämän merkitys syntyy niiden auttamisesta, joilla menee huonommin. Samaa mieltä väittämän kanssa oli kaksi kolmannesta vastaajista. Toinen väittäjä, jonka kanssa yli puolet vastaajista on samaa mieltä, esittää, että elämän merkitys syntyy tulevista sukupolvista ja elämän edellytysten säilyttämisestä heille. Tämän väittämän kanssa samaa mieltä on hieman vajaa kaksi kolmannesta vastaajista (64 %). Nuorille eniten merkitystä antavat asiat, joita voi luonnehtia altruistisiksi – niissä yksilö ei edistä omia päämääriään vaan tuottaa muille mahdollisuuksia voida hyvin.

Kun edellä kuvatut samanaikaiset prosessit – sekä yksilöllistyminen että vahva sosiaalisuus – yhdistyvät, syntyy tilanne, joissa yksilöiden

katsomukset eriytyvät entistä enemmän mutta samalla muille ollaan valmiita suomaan mahdollisuus toimia oman vakaumuksensa mukaan. Moniäänisessä ja monikulttuurisessa yhteiskunnassa eri katsomukset elävät keskenään rinnan. Nuorisopoliittinen kysymys on, miten nuorta ikäluokkaa kannustetaan toimimaan tällaisessa ympäristössä. Tämän barometrin näkökulmissa korostetaan katsomusdialogin tärkeyttä, joka auttaa suunnistamaan erilaisten katsomusten ja niihin katsomuksiin liittyvien symbolien ja käytäntöjen keskellä.

Selkeimpiä nuorten palveluita koskevia viestejä barometrin tulokset ja niiden tulkinnat antavat katsomusten käsittelylle koulussa. Omassa artikkelissaan Christine Namdar, Marjaana Kavonius, Martin Ubani, Arto Kallioniemi ja Arniika Kuusisto korostavat, että koulun tulisi mahdollistaa nuorille merkityksellisiä kohtaamisia ympärillään olevien moninaisten katsomusten kanssa. Oma keskustelunsa on, millä tavalla katsomusaineiden opetusta tulisi kehittää – katsomusten ja uskontojen mukaan eriytyneesti vai kaikille yhteisen katsomusaineen kautta. Vaikka nuorisobarometri ei suoraan vastaa tähän kysymykseen, se tarjoaa aineksia jäsentää tätä keskustelua.

Oman vivahteensa keskusteluille katsomuksista antavat nuorisobarometrin tulokset siitä, että katsomukset eivät muodosta eheää kokonaisuutta vaan pitävät sisällään monia eri aineksia. Tätä näkökulmaa olemme halunneet korostaa myös barometrin otsikkovalinnalla *Katsomusaiheita* – ei yhtenäistä, perittyä ja jaettua kehystä vaan erilaisia aineksia ja aiheita, joista yksilö voi oman käsityksen maailman luonteesta ja elämänsä arvokkuudesta rakentaa.

NUORTEN TILANNETTA ON SEURATTAVA JATKOSSA

Nuorisobarometrit sisältävät teemakohtaisia kysymyksiä, joista edellä olemme kirjoittaneet. Näiden ohella ne sisältävät erilaisia aikasarjoja kartuttavia kysymyksiä. Osaa jälkimmäisistä käytetään valtion nuorisopoliitikassa indikaattoreina. Parhaassa tapauksessa indikaattorit voidaan va-

likoida siten, että ne keskustelevat myös valitun teeman kanssa. Tämän vuoden toistuvat teemat liittyvät henkilökohtaisen merkityksellisyyden kokemuksiin, yhteiskuntakiinnittyneisyyteen sekä tyytyväisyyteen elämään. Tarkemmat tutkitut teemat ilmenevät kyselylomakkeesta.

Yksi keskeisimmistä indikaattoreista on ollut barometrien historiassa useimmiten toistettu kysymys koetusta tyytyväisyydestä elämään. Vastaukset tähän kysymykseen ansaitsevat huomiota suomalaisessa nuorisopolitiikassa. Nuorten tyytyväisyys elämään on ollut laskusuunnassa pidemmällä aikavälillä tarkasteltaessa. Tätä on tärkeää seurata jatkossakin. Samoin rahanpuutteesta kertovien indikaattoreiden tulosten kehittymistä on seurattava tarkasti tilanteessa, jossa inflaatio sekä nuoriin kohdistuneet leikkaukset ovat vähentäneet nuorilla käytössä olevan rahan määrää. Rahanpuutetta mittaavat indikaattorit sisältävät kysymyksiä muun muassa harrastamisesta, sosiaalisista suhteista sekä siitä, onko joutunut jättämään hankkimatta tarpeellisia asioita rahanpuutteen vuoksi.

Indikaattoreiden avulla tarkastellaan myös nuorten kiinnittymistä yhteisöihin. Positiivista on, että vastaajien kiinnittyminen yhteiskuntaan on koronapandemiasta huolimatta edelleen varsin

vahvaa. Lisäksi vastaukset kertovat Euroopan lisääntyvästä merkityksestä. Tässä barometrissa ensimmäistä kertaa yli puolet nuorista kokee kuuluvansa Euroopan unioniin vähintään melko kiinteästi. Määrä onkin noussut huomattavasti 2000-luvun alkupuolella mitatuista lukemista.

Kiitämme kaikkia barometriin artikkeleita tai näkökulmia kirjoittaneita. Toivomme vuoden 2023 barometrin tarjoavan itse kullekin aiheita ajatteluun.

Helsingissä toukokuussa 2024

Tomi Kiilakoski, vastaava tutkija
Nuorisotutkimusseura

Konsta Happonen, tilastotutkija
Nuorisotutkimusseura

Armi Itätalo, erityisasiantuntija
Valtion nuorisoneuvosto

Eija Kauniskangas, erityisasiantuntija
Valtion nuorisoneuvosto

Jenni Palomäki, vs. pääsihteeri
Valtion nuorisoneuvosto

TILASTO-OSIO

Tomi Kiilakoski & Konsta Happonen

Tässä luvussa esitellään tutkimustulosten tulkitsemisen kannalta oleelliset tiedot tiedonkeruun kulusta sekä tiedon esittämistavasta. Tiedot auttavat lukijaa tulkitsemaan myöhemmin esitettäviä tuloksia. Pelkästään tuloksista kiinnostuneet voivat hypätä suoraan ensimmäiseen tuloslukuun Arvoulottuvuudet.

UUSITTU TIEDONKERUUMENETELMÄ

Kyselyiden tekijöitä on jo usean vuosikymmenen ajan huolestuttanut haastateltavien tavoittamisen kasvava vaikeus. Ilmiö on globaali, ja erityisen ongelmallinen Nuorisobarometrin kaltaisille puhelinhaastatteluina toteutettaville tutkimuksille. Nuorten tavoittaminen puhelimitse on nykyään vaikeampaa kuin vanhempien ikäluokkien. Yhä harvemmat vastaavat ennalta tuntemattomasta numerosta tuleviin puheluihin (esim. Tilastokeskus 2024). Kehityskulkuun on monia syitä, joista usein mainitaan esimerkiksi tiedonkeruuhäky, muuttuneet puhelimen käyttötavat, puhelinympäristön välttely, sekä tiedonkeruupuheluiden merkitseminen ”roskapostiksi” puhelinten käyttöjärjestelmien toimesta. Euroopassa nuorten tavoittamista on heikentänyt myös EU:n yleinen tietosuoja-asetus, jonka seurauksena puhelinihminen avaamisen yhteydessä täytyy antaa nimenomainen suostumus tiedonkeruupuheluiden vastaanottamiseen. Yhdessä nämä tekijät ovat johtaneet siihen, että Nuorisobarometrin tiedonkeruuta on ollut pakko uudistaa. Tavoitteena on siirtä vuodesta 2025 alkaen yksinomaan verkossa täytettävään kyselyyn, johon kutsut lähetetään postitse.

Tiedonkeruumenetelmä vaikuttaa väistämättä nuorten kysymyksiin antamiin vastauksiin. On tunnettu tosiseikka, että haastattelussa vastataan sensitiivisiin kysymyksiin eri tavalla kuin verkossa.

Aiemmassa tutkimuksessa tätä on selitetty verkko-paneelien valikoitumisella, mutta ei ole myöskään suljettu pois vuorovaikutukseen perustuvan haastattelutilanteen vaikutusta siihen, että vaikkapa hyvinvointia koskevilla kysymyksillä verkko-vastaajat antavat matalampia arvioita. (Uusitalo, Lahtela & Simpura 2022, 105–107.) Nämä tekijät vaikuttavat myös nuorisobarometrin toistuviin kysymyksiin. Esimerkiksi elämäntyytyväisyyttä mittaavaan kysymykseen voidaan antaa erilainen vastaus riippuen siitä, annetaanko vastaus oikealle ihmiselle vai täyttääkö nuori lomaketta yksin itse valitsemana ajankohtana. Toisaalta herkkiin, esimerkiksi vähemmistöidentifikaatioita tai yleisesti paheksuttuja mielipiteitä mittaaviin kysymyksiin voidaan verkkolomakkeella saada vastauksia, joissa on vähemmän itesensuuria. Nuorisobarometrin pitkät aikasarjat nuorten arvoista ja asenteista ovat ainutlaatuinen ja arvokas aineisto, jonka vertailukelpoisuus on säilytettävä myös tulevaisuudessa. Siksi uusi tiedonkeruumenetelmä otetaan käyttöön kahden vuoden siirtymäajalla vuosina 2023 ja 2024. Siirtymän aikana tietoa kerätään samanaikaisesti sekä puhelinhaastatteluilla että verkkolomakkeella, jotta uuden menetelmän vaikutus nuorten vastauksiin saataisiin selvitettyä. Tämä Nuorisobarometri on ensimmäinen kahdella tiedonkeruumenetelmällä toteutettava barometri.

Kahden rinnakkaisen tiedonkeruumenetelmän käytöstä seuraa tiettyjä muutoksia siihen, miten Nuorisobarometrin tuloksia on järkevää esittää. Tässä barometrissa on osittain luovuttu perinteisistä havaintokohtaisista kyselypainokertoimista, sillä painokertoimet kasvattavat estimaattoreiden keskivirhettä (Winship & Radbill 1994). Niiden rinnalla käytetään regressiomalliin ja niin kutsuttuun post-stratifikaatioon pohjaavaa menetelmää, jossa kysymyksen vastausjakaumaa

selitetään vastaajien iällä, sukupuolella, äidinkiellällä, asuinpaikalla sekä tiedonkeruumenetelmällä. Jos kysymyksen analyysissä on käytetty regressiomenetelmää, paras mallirakenne eli selittävien muuttujien joukko kullekin kysymykselle on valittu approksimoidulla ristiinvalidointikriteerillä. Tätä parasta mallia on käytetty ennustamaan jokaisen populaatio-ositteen vastausten todennäköisyyttä, joista on laskettu painotettu keskiarvo kuvaamaan nuorten vastausten todennäköisyysjakaumaa. Painokertoimien käytön etuna verrattuna vaihtoehtoiseen regressiomenetelmään on sen nopeus: siksi suuritöiset ja paljon havaintoja sisältävät aikasarja-analyysit on toteutettu edelleen painokertoimia hyväksi käyttäen. Kertoimet on laskettu käyttäen vuoden 2022 lopun Tilastokeskuksen väestötietoja. Mikäli kysymys on kysytty sekä verkossa että puhelimessa, on vastausten suorat jakaumat esitetty molemmille tiedonkeruumenetelmille. Syventävät analyysit on tehty pääsääntöisesti verkkovastaajille, sillä puhelinlomakkeen lyhentämisen vuoksi (katso seuraava luku) vain verkkovastaajat vastasivat kaikkiin kysymyksiin. Aikasarjoissa on käytetty vain puhelin vastaajia vertailukelpoisuuden säilyttämiseksi.

OTANTA

Tiedonkeruumenetelmien otannat suunniteltiin erikseen. Otantojen suunnittelussa hyödynnettiin Tilastokeskuksen väestötietoja ajankohdalle 31.12.2021. Otannat toteutettiin ositetusti. Perusjoukko jaettiin iän (15–19, 20–24, 25–29), rekisteröidyn sukupuolen (mies, nainen), äidinkielen (suomi, ruotsi, muu) sekä asuinmaakunnan mukaisiin osajoukkoihin eli ositteisiin. Ositteita oli täten teoriassa yhteensä 324. Osaan ositteita ei kuitenkaan tullut yhtään yhteystietoja vastaajaryhmän pienuuden takia. Tällaisia olivat esimerkiksi jotkin ruotsinkieliset väestöosat eräissä Itä-Suomen maakunnissa.

Verkkolomaketiedonkeruuta varten väestötietojärjestelmästä tehtiin perusjoukkoa koskeva yhteensä 6001 yhteystiedon poiminta niin, että ositteiden suhteellinen koko vastasi niiden

osuutta väestössä. Puhelinhaastatteluita varten tehtiin väestötietojärjestelmästä yhteensä 66481 yhteystiedon poiminta ositteittain. Ositteiden kokoa painotettiin käyttäen hyväksi vuoden 2020 Nuorisobarometrin vastaajatietoja. Aikaisemman tiedon perusteella heikosti tavoitettavien väestöryhmien ositteisiin poimittiin siis suurempi määrä yhteystietoja, kuin mihin puhtaasti väestöosuuteen perustuvalla otannalla olisi päädytty. Väestötietoja poimittiin kuhunkin ositteeseen niin paljon, että ositteiden todennäköisyys tulla täytetyksi oli aikaisemman tiedon valossa 99 %. Loppuun saatettujen puhelinhaastatteluiden määrä oli 1001.

Ruotsinkieliset kutsuttiin vastaamaan kyselyyn ruotsiksi, muut suomeksi. Verkkolomakkeeseen vastaavat saivat valita, vastasivatko suomeksi vai ruotsiksi.

Testihaastatteluiden aikana kävi ilmi, että puhelinhaastattelulomaketta joudutaan lyhentämään. Verkkolomaketta ei kuitenkaan karsittu. Näin saatiin kerättyä tietoa alkuperäisen suunnitelman mukaisesti. Samalla pystyttiin tarkastelemaan, kuinka pitkiin lomakkeisiin vastaajat ovat halukkaita vastaamaan verkossa. Verkkolomakkeen täyttäneet ovat siis vastanneet useampaan kysymykseen kuin puhelinhaastatellut. Tuloksien raportoinnissa on ilmoitettu, mikäli kysymys kysyttiin vain verkkolomakkeella.

Verkkolomakeotantaa varten väestötietojärjestelmästä poimittuihin osoitteisiin lähetettiin kirje, jossa vastaanottaja kutsuttiin menemään tietylle verkkosivulle täyttämään kyselylomake. Kutsukirjeessä oli yksilöllinen vastauskoodi, jonka avulla kysely oli mahdollista täyttää. Vastaajille annettiin myös mahdollisuus soittaa tiedonkeruufirmalle ja sopia puhelinhaastattelusta verkkolomakkeen täyttämisen sijaan. Kirjeet lähetettiin 7.3.2023. Mikäli vastauksia ei ollut saatu 24.3. mennessä, vastaajia lähestyttiin muistutuksilla. Niille vastaajille, joille oli löydettävissä puhelinnumero, lähetettiin tekstiviestimuistutus. Muille lähetettiin muistutuskortti postitse. Muistutuksia lähetettiin 5379 kappaletta viikolla 12 (20.–26.3.2023). Mikäli vastaajat eivät olleet täyttäneet verkkolomaketta 30.3.2023 mennessä,

ja mikäli heille oli löydetävissä puhelinnumero, heidät siirrettiin puhelinhaastattelujärjestelmään. Siirrettyjä vastaajia ei kuitenkaan luettu osaksi puhelinhaastattelujen kiintiöitä. Verkkolomakkeen täyttämiseen meni keskimäärin 16 minuuttia (keskihajonta 12 minuuttia), kun laskuista jätettiin neljä vastaajaa, jotka pitivät lomaketta auki yli kolme tuntia. Tämä tarkoittaa, että vastaajille verkossa vastaaminen on nopeampi kuin puhelinhaastattelu huolimatta siitä, että lomake itsessään on pidempi. Vastauksia verkkolomakkeeseen kertyi 648 aikavälillä 7.3.–21.5.2023. Mikäli verkkovastaukseen valitut halusivat tehdä lomakkeen sijaan puhelinhaastattelun, heitä haastateltiin tavanomaiseen tapaan henkilökohdaisesti puhelimitse. Hybridiotantaan kuuluvia puhelinhaastatteluja tehtiin 30.3.–21.5.2023 välisenä aikana 82 kappaletta.

Tiedonkeruun toteuttava yritys (Kantar) haki väestötietojärjestelmästä puhelinhaastatteluja varten poimituille yhteystiedoille puhelinnumerot. Haastattelut toteutettiin ositteittain kiintiöityinä. Ositteiden haastattelukiintiöiden osuus tavoitellusta otoskoosta vastasi niiden osuutta koko populaatiosta, eli tutkimuksessa tavoiteltiin väestöllisesti edustavaa otosta. Haastattelujen edessä kävi kuitenkin ilmi, että vanhempien ikäryhmien tavoitettavuus oli pudonnut huomattavasti vuoden 2020 alusta, jonka tietoihin otannan suunnittelu perustui. Jotta 1000 vastaajan tavoite saavutettiin, piti vanhimpia ikäluokkia jättää haastattelemaan tavoiteltu määrä ja vastaavasti nuorempia ikäluokkia haastatella suunniteltua enemmän. Puhelinhaastatteluja tehtiin yhteensä 1001 kappaletta 7.3.–21.5.2023 välisenä aikana. Haastattelujen keskikesto oli 18,5 minuuttia ja keskihajonta viisi minuuttia.

KATO

Vaikka tutkimuksen perusjoukkoon kuuluvat kaikki Manner-Suomessa vakituisesti asuvat 15–29-vuotiaat, otannassa on piirteitä, jonka vuoksi kaikkia tähän ryhmään kuuluvia ei tavoiteta. Ensiksi, vastaaminen on mahdollista vain suomeksi ja ruotsiksi, vaikka yli kymmenesosa

perusjoukkoon kuuluvista puhuu äidinkielenään muuta kieltä. Tästä syystä muunkielisissä vastaajissa on lähes varmasti vähemmän suomea tai ruotsia heikosti osaavia nuoria, kuin mikä on heidän osuutensa väestöstä. Toiseksi, vuonna 2018 voimaan tulleen EU:n yleisen tietosuojasetuksen vaikutuksesta liittymää avattaessa tai vaihdettaessa on annettava nimenomainen lupa tiedonkeruupuheluille. Nuoret, jotka ovat joko itse antaneet tai joiden perhe on antanut tämän luvan, eivät välttämättä ole satunnaisotos kaikista mahdollisista nuorista, mikä voi johtaa vastausten vinoutumiseen. Näiden Nuorisobarometriä erityisesti koskevien seikkojen lisäksi aineistonkeruuseen pätevät myös kaikki normaalit kyselytutkimuksiin liittyvät varaukset, kuten se, että kunkin ositteen helpoiten tavoitettavat vastaajat eivät välttämättä ole satunnaisotos kaikista kiintiöön kuuluvista ihmisistä. Alla on käyty läpi kahden tiedonkeruumenetelmän katoa tarkemmalla analyysillä.

Verkkolomakeotanta

Yhteensä 238 ositteeseen poimittiin yhteystietoja. Tavoitelluista nuorista 12 % vastasi verkkolomakkeeseen, mikä oli huomattavasti pienempi luku kuin mitä tiedonkeruun toteuttaneelta yritykseltä saatujen ennakkotietojen perusteella oli odotettavissa. Tästä syystä tavoitellun tuhannen vastaajan sijaan tavoitettiin 648 vastaajaa.

Eri ositteisiin kuuluvien nuorten vastaustodennäköisyyttä mallinnettiin logistisella regressiomallilla, jossa ositekategoriat olivat lineaarisina ennustajina. Myös interaktioiden sisällyttämistä malliin kokeiltiin, mutta ne eivät parantaneet mallin ennustuskyykyä. Vastaustodennäköisyys vaihteli tilastollisesti merkitsevästi ositekategorioiden eli ikäryhmän (15–19, 20–24, 25–29), sukupuolen (mies, nainen), kielen (suomi, ruotsi, muu) sekä asuinmaakunnan mukaan. Mallin mukaan pienin ennustettu vastausprosentti oli kaimuolaisilla, keskimmäiseen ikäryhmään kuuluvilla muunkielisillä miehillä (2,4 %). Vastaavasti korkein vastausprosentti oli keski-suomalaisilla, nuorimpaan ikäryhmään kuuluvilla suomenkielisillä

naisilla (20 %). Koko perusjoukkoon yleistettynä tämä tarkoittaa, että todennäköisyys saada 15–29-vuotiaalta nuorelta vastaus verkkokyselyyn oli noin kaksitoista prosenttia.

Puhelinhaastattelu

Kuten yllä todettiin, vanhempien ikäryhmien tavoitettavuus oli heikompi kuin mitä vuoden 2020 Nuorisobarometrin aineiston perusteella oli odotettavissa. Siksi nuorin ikäluokka (15–19-vuotiaat) on puhelinhaastatteluaineistossa yliedustettuna (1,3-kertaisesti suhteessa osuuteensa väestöstä), kun taas vanhemmat ikäluokat ovat aliedustettuja. Vaikeinta oli tavoittaa 20–24-vuotiaita, joiden osuus otoksesta on 0,8-kertainen väestöosuuteen nähden. Vanhimman ikäryhmän (25–29-vuotiaat) vastaava kerroin on 0,9.

Tiedonkeruun toteuttanut yritys löysi 66481 väestötietojärjestelmästä poimitusta henkilöstä puhelinnumeron 21702 ihmiselle. Näistä puhelinnumeroista 9644 kuului tavoiteltavalle henkilölle. Osa otantaan kuuluvista henkilöistä tavoitettiin myös numeroista, jotka eivät kuuluneet heille, kuten vanhempien numerosta. Tavoitetuista henkilöistä 1368 ei kieltäytynyt haastattelusta. Suurin osa tavoitetuista ($n = 4622$) ei antanut eriteltyä syytä kieltäytymiselle. Annetuista syistä yleisimmät olivat ”Joku toinen kielsi” ($n = 1051$), ”Ei aikaa” ($n = 802$), sekä ”Kielivaikeus” ($n = 497$). Muista syistä kieltäytyi 91 tavoitettua. Tavoitetuista henkilöistä 366 jätettiin haastattelematta esimerkiksi kiintiöiden täyttymisen vuoksi. Yhteensä puhelimitse haastateltiin siis 1001 henkilöä.

Tavoittelupuheluita tehtiin yhteensä 21099 henkilölle. Tavoitetuille soitettiin keskimäärin 2,7 puhelua (keskihajonta 2,0). Niille, joita ei tavoitettu, soitettiin keskimäärin 7,0 puhelua (keskihajonta 3,4). Niille, jotka saatiin onnistuneesti haastateltua, soitettiin keskimäärin 3,1 kertaa (keskihajonta 2,2).

Todennäköisyys saada puhelinhaastattelu vaihteli vanhimman ikäryhmän muunkielisten miesten noin puolesta prosentista nuorimpien suomenkielisten naisten noin kahteen ja puoleen

prosenttiin. Koko perusjoukkoon yleistettynä tämä tarkoittaa, että todennäköisyys saada satunnaiselta väestörekisteristä tutkimukseen poimitulta 15–29-vuotiaalta mannersuomalaiselta nuorelta puhelinhaastattelu oli reilut puolitoista prosenttia.

Vinoumat

Alhainen tavoitettavuus ei välttämättä tarkoita, että tulokset olisivat vinoutuneita. Maailmalta löytyy esimerkkejä tutkimuksista, joiden tarkkuus ei ole kärsinyt, vaikka vastausprosentit ovatkin laskeneet merkittävästi. Esimerkiksi yhdysvaltalaisissa puhelinkyselyissä puolueidentifikaatioiden jakauma ei näytä riippuvan vastausprosentista (Keeter ym. 2017). Vinoutumattomuuden kannalta oleellista on, onko tutkimushenkilöiden tavoitettavuus johdonmukaisella tavalla yhteydessä siihen, miten he vastaisivat kysymyksiin. Tätä ei Nuorisobarometrin kaltaisessa, subjektiivisia arvoja ja asenteita käsittelevässä tutkimuksessa voida selvittää suoraan, sillä nuorten arvoista ei tietenkään ole olemassa rekisteritietoja, joihin saatuja vastauksia voitaisiin verrata. Siksi on käytettävä epäsuoraa päättelyä.

Vinouman kannalta huolestuttavin piirre on, että lähes viisisataa puhelimitse tavoitettua vastaajaa ei kyennyt vastaamaan kyselyyn sen toteuttamiskielillä eli suomeksi tai ruotsiksi. Voidaankin sanoa, että ainakaan puhelimitse kerätysissä Nuorisobarometrin aineistossa eivät näy niiden nuorten mielipiteet ja kokemukset, jotka eivät käytä sujuvasti suomea tai ruotsia. Vastauskielivalikoiman laajentaminen onkin tulevaisuudessa tärkeä Nuorisobarometrin kehittämiskohde.

Nuorten antamia subjektiivisia vastauksia voidaan myös verrata samasta aiheesta kerättyihin rekisteriaineistoihin. Tällöin on muistettava, että ihmisten itsemääritys ei välttämättä vastaa täydellisesti rekisteriaineistojen kriteeristöä. Ihminen voi kokea olevansa pääasiallinen opiskelija, vaikka tilastoviranomainen ei häntä sellaiseksi luokittelisikaan. Kuitenkin voidaan olettaa, että opiskelijuutta koskevien virallisten tilastojen ja subjektiivisen kokemuksen välillä tulisi olla melko

korkea korrelaatio. Seuraavassa tarkastellaankin, kuinka harhaisia ovat Nuorisobarometrin vastauksen perusteella tehdyt ennusteet opiskelijoiden osuudesta väestössä.

Opiskelijaryhmät eivät näy aineistossa tasaisesti

Nuorisobarometrissä vastaajilta tiedustellaan, opiskelevatko he parhaillaan oppilaitoksessa tai ovatko ammatillisessa koulutuksessa. Mikäli vastasivat olevansa, kysyttiin tarkentavana kysymyksenä, missä oppilaitoksessa vastaaja opiskelee. Muunsimme vastauksen jälkimmäiseen kysymykseen viideksi kyllä–ei-muuttujaksi, jotka kertovat opiskelusta peruskoulussa, lukiossa, ammatillisessa oppilaitoksessa, ammattikorkeakoulussa ja yliopistossa. Jätimme 15-vuotiaat pois katoanalyysistä taataksemme vertailtavuuden Tilastokeskuksen opiskelijamäärätilastoihin, jonka nuorimmat tilastoidut ovat 16-vuotiaita. Rakensimme jokaiselle oppiasteelle regressiomallin, joka ennusti todennäköisyyttä opiskella kyseisellä asteella iän, sukupuolen ja äidinkielen funktiona. Estimoimme mallin pohjalta, mikä osuus 16–29-vuotiaista mannersuomalaisista opiskelee kullakin asteella käyttämällä hyväksi Tilastokeskuksen väestörakennetilastoa (Tilastokeskus 2023e). Tilastokeskuksen väestöaineistoissa ei ollut saatavilla 16–19-vuotiaiden mannersuomalaisien määriä, joten arvioimme 16–19-vuotiaiden määrän olevan 80% 15–19-vuotiaiden määrästä. Vertasimme näitä arvioita koko tilastoihin koko Suomessa eri oppiasteilla opiskelevien 16–29-vuotiaiden osuuksista vuonna 2021 (Tilastokeskus 2023d).

Tulokset on esitetty taulukossa 1. Tuloksia tulkitessa on muistettava muutama seikka. Tilastokeskuksen opiskelijatilasto kuvaa tilannetta pääsääntöisesti syyslukukauden alussa, kun taas Nuorisobarometrin aineisto on kerätty keväällä. Osa peruskoululaisten yliedustuksesta Nuorisobarometrissa johtuu siitä, että syyslukukauden alussa 15-vuotiaita peruskoululaisia ei ole laskettu mukaan tilastokeskuksen aineistoon, mutta mikäli he ovat keväeseen mennessä täyttäneet 16, heidät on sisällytetty Nuorisobarometrin aineistoon.

Tämä yliedustus on siis näennäistä, sillä Tilastokeskuksen yli 16-vuotiaissa peruskoululaisissa on siis lähinnä sellaisia peruskoululaisia, joiden koulunkäynti on syystä tai toisesta viivästynyt, kun taas tämän analyysin Nuorisobarometrin peruskoululaisissa on myös 15-vuotiaana yhdeksännen luokan aloittaneita, mutta jotka ovat tiedonkeruun päättymiseen eli toukokuun 21. päivään mennessä ehtineet täyttää 16 vuotta. Samoin on huomattava, että esimerkiksi lukuvuoden aikana keskeyttäneet tai valmistuneet näkyvät tilastokeskuksen aineistoissa, mutta saattavat olla näkymättä Nuorisobarometrin vastauksissa. Tämä pätee erityisesti ammatillisten oppilaitosten kohdalla, joiden opiskelijoista noin kahdeksasosa keskeyttää vuosittain, ja joissa voidaan suorittaa myös osatutkintoja. Osa Nuorisobarometriaineistossa havaittavasta ammatillisten opiskelijoiden aliedustuksesta voi johtua tästä.

TAULUKKO 1. KARKEASTI ARVIOITU HARHA* NUORISOBAROMETRIANEISTON POHJALTA ENNUSTETUSSA OPISKELIJOIDEN OSUUDESSA VÄESTÖSSÄ, KUN IKÄ, SUKUPUOLI JA ÄIDINKIELI ON OTETTU HUOMIOON.

Oppiaste	Harha puhelimessa	Harha verkossa
Peruskoulu	+219 %	+124 %
Lukio	+15 %	+26 %
Ammatillinen oppilaitos	-51 %	-65 %
Ammattikorkeakoulu	+10 %	+71 %
Yliopisto	-14 %	+1 %
Tutkinto-opiskelijat yhteensä	-13 %	-3 %

* Harha kertoo vastaajien yli- tai aliedustuksesta nuorisobarometriaineistossa suhteessa koko väestöön. On syytä huomioda, että taulukon tiedot on esitetty prosentteina, ei prosenttiyksikköinä. Peruskoululaisten suuri harha on osin näennäistä, kuten tekstissä on avattu.

Taulukosta 1 voidaan tehdä muutamia päätelmiä. Nuorisobarometrin tiedonkeruumenetelmät taivoittavat opiskelijat kokonaisuutena edustavasti,

mutta eri oppiasteiden tavoitettavuudessa on eroja. Erityisen vakavana näyttäytyy ammatillisessa oppilaitoksessa opiskelevien vastaajien pieni määrä niin puhelimesta kuin verkkolomakkeellakin. Osa tämän barometrin kysymyksistä kysyttiin vain verkossa vastanneilta. Voidaankin sanoa, että näissä verkkovastauksissa korostuvat AMK-opiskelijoiden ja mahdollisesti peruskoululaisten näkemykset, kun taas toisen asteen ammattiin opiskelevien ääni ei tule täysimääräisesti esille.

TAUSTAMUUTTUJAT

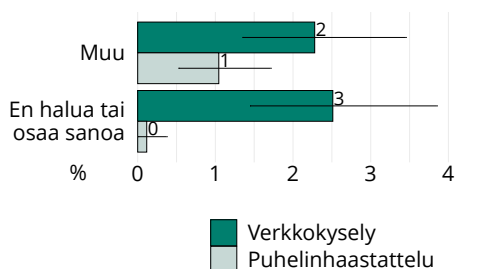
Nuorisobarometrissä käytetään kahdenlaisia taustamuuttujia. Väestörekisteristä poimittuja hallinnollisia muuttujia, kuten rekisterisukupuolta ja -asuinpaikkaa, käytetään vain aputyökaluina nuorten mielipidejakaumien estimoimisessa mahdollisimman harhattomasti. Valtaosa Nuorisobarometrin taustamuuttujista on nuorten omia vastauksia itseään koskeviin kysymyksiin. Kuten edellisessä katoa käsittelevässä luvussa todettiin, nuorten oma kokemus ei aina vastaa viranomaisen luokitusta. Se ei silti tee omakohtaisista kokemuksista vähemmän tosia. Yksi Nuorisobarometrin tärkeimmistä tehtävistä on tuoda esille nuorten omia ajatuksia, arvoja ja asenteita. Itsemääritteilyoikeuden kunnioittaminen on tämän tehtävän tärkeä edellytys.

Täydellinen lista taustamuuttujiksi määriteltävistä muuttujista on löydettävissä tämän kirjan liitteenä olevasta tutkimuslomakkeesta. Seuraavassa käsitellään syvällisemmin niitä taustamuuttujia, joilla on itsenäistä nuorisotutkimuksellista -tai poliittista merkitystä. Keskitymme erityisesti tarkastelemaan sellaisia koettuja muuttujia, joita ei saada selville rekistereistä. Tällaisia ovat esimerkiksi vähemmistökokemukset. Käsittelemättä jätetään siis ne muuttujat, joiden vastausten raportointi ei tuo merkittävää lisäarvoa virallisiin nuorisopolitiikassa käytettyihin tilastoihin. Tällaisia ovat esimerkiksi työttömyyttä ja opiskelua kuvaavat kysymykset. Näitä muuttujia voidaan kuitenkin myöhemmässä vaiheessa tarkastella yhdessä toisten kysymysten vastausten kanssa.

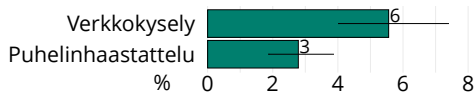
Sukupuoli

Nuorisobarometrissä kysytään vastaajien kokemusta omasta sukupuolestaan. Kaikista vastaajista 49,5 % oli naisia, 47,9 % miehiä, 1,6 % muunsukupuolisia, ja 1,0 % ei halunnut tai osannut sanoa. Rekisteröidystä sukupuolesta poikkeava sukupuolikokemus voidaan nähdä sensitiivisenä tietona, jota vastaajat arastelevat kertoa avoimesti, varsinkin jos tietoa kysytään tuntemattoman haastattelijan toimesta. Kuvaajassa 1 on esitetty mallipohjaiset arviot muunsukupuolisten, sukupuolestaan epävarmojen ja sukupuolensa kertomatta jättäneiden osuuksista 15–29-vuotiaista mannersuomalaisilta nuorista tutkimusmenetelmän mukaan, kun vastaajien ikä, rekisterisukupuoli, ja äidinkieli on vakioitu. Kuvaajasta selviää, että sukupuolta kartoittavaan kysymykseen on tullut muita vastauksia kuin ”mies” ja ”nainen” huomattavasti useammin, mikäli vastaukset on kerätty verkkolomakkeella. Tämän huomioiminen on tärkeää, kun analysoidaan, miten tiedonkeruumenetelmän muuttaminen puhelinhaastattelusta verkkolomakkeeseen vaikuttaa Nuorisobarometrien ydintehtävään nuorten omien kokemusten esiintuomisessa.

Edellisiä tuloksia voidaan peilata nuorten antamiin vastauksiin kysymykseen, jossa tiedusteltiin heidän kuulumistaan sukupuolivähemmistöön (kuvaaja 2, vakioidut muuttujat kuten

KUVAAJA 1. NIIDEN VASTAAJIEN OSUUS, JOTKA EIVÄT ILMOITTANEET SUKUPUOLEKSEEN MIES TAI NAINEN. VIIVAT NÄYTTÄVÄT 95% VIRHEMARGINAALIN.

KUVAAJA 2. ARVIO SUKUPUOLIVÄHEMMISTÖÖN KUULUVIEN NUORTEN OSUDESTA TIEDONKERUUMENETELMÄN MUKAAN. VIIVAT NÄYTTÄVÄT 95 % VIRHEMARGINAALIN.

kuvaajassa 1). Myös tässä kysymyksessä verkkotiedonkeruu tuottaa puhelinmenetelmästä eriävän tuloksen. Puhelinhaastatteluiden perusteella sukupuolivähemmistöön kuuluvien nuorten osuus oli 2023 hieman laskenut verrattuna vuoden 2022 Nuorisobarometriin (kolme vs. neljä prosenttia). Verkkokyselyn perusteella muodostettu paras arvio sukupuolivähemmistöön kuuluvien nuorten osuudesta on kuitenkin molempia lukuja suurempi, viidestä kuuteen prosenttia. Näiden tulosten valossa näyttää vahvasti siltä, että verkkokyselyllä tavoitetaan nuorten sukupuolen moninaisuus paremmin kuin puhelinhaastattelumenetelmällä, ja että aiempaa arvioitua suurempi osuus nuorista kuuluu erilaisiin sukupuolivähemmistöihin.

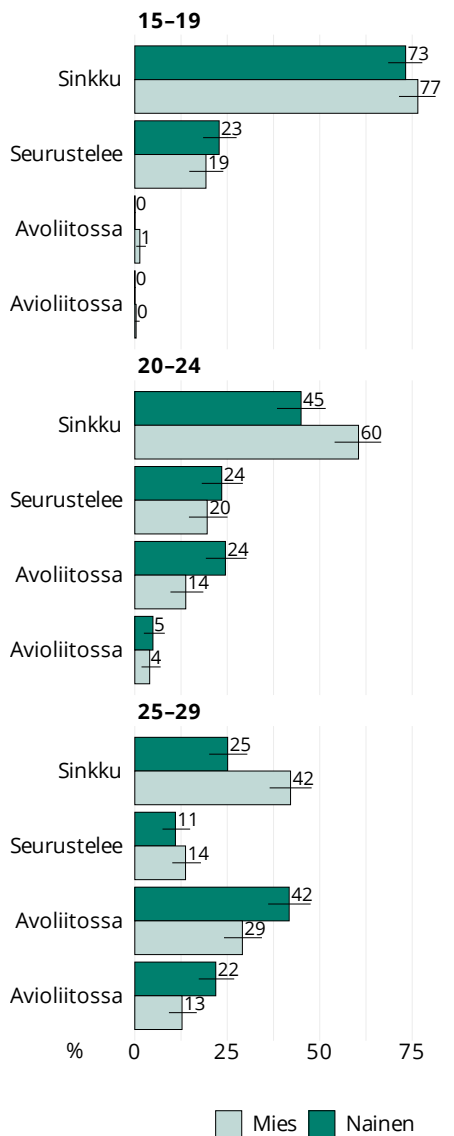
Siviilisäät ja suhdemuodot

Nuorisobarometrissa on kysytty siviilisäädystä ja suhdemuodoista aiemmin vuonna 2019. Kysymyksen tarkka muotoilu on ”Mikä on siviilisäätysi?”, ja vastausvaihtoehdot sinkku, seurustelen, avioliitto, avioliitto, rekisteröity parisuhde, eronnut, muu — mikä ja en osaa sanoa. Kysymyksen muotoilu kaipaisi kehittämistä, jotta se tavoittaisi paremmin nuorten pari- ja monisuhteiden kirjon ja toisaalta myös siksi, että nykyinen muotoilu ei tee selvää eroa hallinnollisen siviilisäädyn ja nuorten subjektiivisen tilanteen välillä. Tässä barometrissa muotoilu on kuitenkin pidetty ennallaan vertailtavuuden takia.

Kysymyksen haasteista huolimatta yli 98 % vastaajista osasi sijoittaa itsensä nimettyihin kategorioihin. Arviolta 54 prosenttia nuorista on sinkkuja, 18 prosenttia seurustelee, 18 prosenttia on avioliitossa ja 8 prosenttia avioliitossa, kun

ikäryhmä, sukupuoli ja äidinkieli on vakioitu. Arvio avioliitossa olevien nuorten määrästä on valtakunnallisiin tilastoihin verrattuna lievä yliarvio, sillä Tilastokeskuksen mukaan nuorista vain reilu 6 prosenttia on naimisissa (Tilastokeskus 2023f). Muissa siviilisäädystä ja suhdemuodoissa oli yhteensä alle prosentti vastaajista, eikä niitä tarkastella tässä tarkemmin. Avovastauksissa mainittiin edellä lueteltujen suhdemuotojen lisäksi ei-monogaaminen suhde, kihloissa oleminen, ihastuminen, seurustelun alku/tapailu, selibaatti, sekä ”no vähän jotain muttei mitään virallista suhdetta ;)” . Puolitoista prosenttia vastaajista ei osannut vastata kysymykseen.

Siviilisäät ja suhdemuodot vaihtelevat oletustusti iän mukaan. Vanhemmissa ikäryhmissä on vähemmän sinkkuja ja seurustelijoita ja enemmän avoliitossa ja avioliitossa eläviä. Mielenkiintoista on, että suhdemuodot eriytyvät täysi-ikäisyyden jälkeen voimakkaasti sukupuolen mukaan (kuvaaja 3). Yli 20-vuotiaista nuorista miehistä suurempi osuus on sinkkuja ja pienempi osuus avoliitossa ja avioliitossa olevia kuin vastaavan ikäisistä naisista. Avioliiton osalta havainto selittyy ainakin osin sillä, että naiset menevät tyypillisesti naimisiin itseään vanhempien miesten kanssa. Vuonna 2022 18–29-vuotiaiden naisten miesten kanssa solmimista avioliitoista 37 prosentissa mies oli vähintään 30-vuotias (Tilastokeskus 2023c). Samana vuonna naisten yleisin avioliiton solmimisaika olikin 25–29-vuotiaana, miehillä 30–34-vuotiaana (Tilastokeskus 2023a). Naiset solmivat avioliittoja myös naisten kanssa noin kaksi kertaa enemmän kuin miehet miesten kanssa (Tilastokeskus 2023c). Samaa sukupuolta olevien nuorten avioliittojen osuus kaikista avioliitoista on hyvin pieni (Tilastokeskus 2023b), joten ei tällä ole suurta vaikutusta havaittuun eroon. Tuntuu todennäköiseltä, että samat ilmiöt, jotka vaikuttavat nuorten naisten nuoria miehiä yleisempään avioitumiseen, vaikuttavat myös avioliitoissa havaittavaan sukupuolten väliseen eroon.

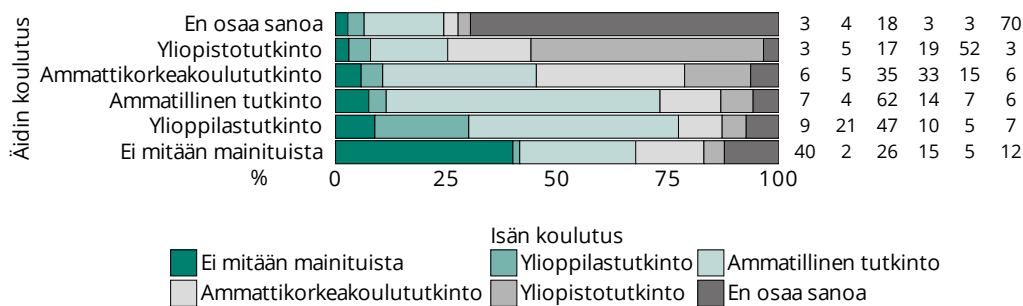

KUVAAJA 3. NELJÄN SUHDEMUODON YLEISYYSIÄN JA SUKUPUOLEN MUKAAN. PYSTYVIIVAT OVAT 95 % VIRHEMARGINAALEJA. KUVAAJA PERUSTUU MALLIIN, JOSSA SELITTÄVINÄ TEKIJÖINÄ OVAT IKÄRYHMÄ JA ITSERAPORTTOITU SUKUPUOLI.

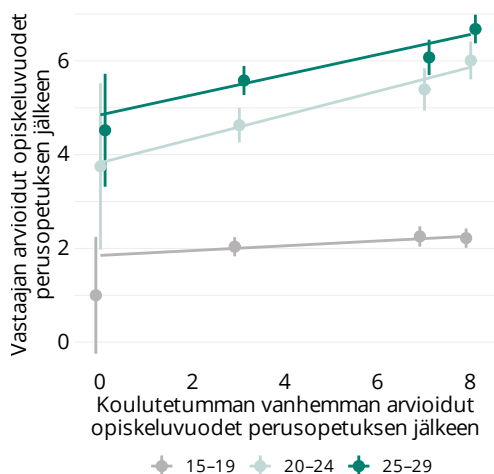
Nuorten ja heidän vanhempensa koulutustaso

Vastaajilta kysyttiin heidän vanhempensa perusasteen jälkeisestä koulutuksesta. Vaihtoehdot olivat ylioppilastutkinto, ammatillinen tutkinto, ammattikorkeakoulututkinto, yliopistotutkinto, ei mitään mainituista, ja en osaa sanoa. Vanhempien koulutuksen yhteisvaihtelu on esitetty kuvaajassa 4. Siitä nähdään, että koulutus kasautuu tietyille perheille. Jos vastaajan äidillä ei ole peruskoulun jälkeistä koulutusta, ei hänen isälleenkään suurella todennäköisyydellä ole. Sama kasautuminen pätee niin toisen asteen kuin yliopistotutkinnon suorittaneisiin vanhempiinkin. Poikkeus säännöstä ovat ammattikorkeakoulun käyneet äidit, jotka näyttävät hankkineen lapsia tasaisesti niin ammattitutkinnon kuin ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneiden isien kanssa. Kuvaajaa tulkitessa on otettava huomioon, että kyse on nuorten omasta käsityksestä vanhempiensa koulutuksesta. Varsin suuri osuus vastaajista (N=217) ei tiennyt äitinsä koulutusta, eikä kysymyksenasettelussa annettu mahdollisuutta kertoa esimerkiksi kahden äidin koulutustasoa.

Tarkastelimme myös vanhempien ja nuorten koulutuksen välistä yhteyttä. Tätä varten muunsimme vanhempien koulutukset ja nuorten jo suorittamat tai parhaillaan suorittamassa olevat perusopetuksen jälkeiset tutkinnot opiskeluvuotiksi, jotka kyseisen tutkinnon suorittaminen vähimmillään vaatisi. Siispä ammatillisista tutkinnoista sai kolme arvioitua opiskeluvuotta ja esimerkiksi yliopistotutkinnosta kahdeksan (sisältäen toisen asteen, 5+3). Vaikka tämä lähestymistapa on karkea eikä ota täysin huomioon koulutuspolkujen monimuotoisuutta, on se kuitenkin riittävä ilmentämään koulutetun vanhemman ja nuoren koulutustason välistä selkeää yhteyttä (kuvaaja 5). Tulosten perusteella koulutus periytyy osittain. Nuorimmassa ryhmässä vanhempien koulutustasolla ei ole havaittavaa yhteyttä nuorten koulutukseen, sillä suurin osa vastaajista on vuonna 2021 laajennetun oppivelvollisuuden piirissä. Sen sijaan vanhemmissa ikäryhmissä yksi vanhemman koulutusvuosi lisää

KUVAAJA 4. VASTAAJIEN KÄSITYKSET VANHEMPIENSA KOULUTUSTASOSTA. KUVAAJA ESITTÄÄ VASTAAJIEN ISIEN KOULUTUSTASON JAKAUMAT ERIKSEEN KAIKILLE ÄITIEN KOULUTUSTASOILLE.

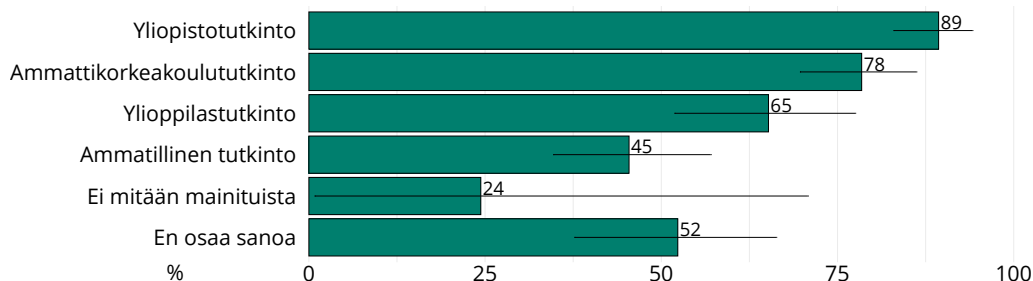
KUVAAJA 5. VANHEMPIEN KOULUTUKSEN YHTEYS VASTAAJAN KOULUTUSTASOON VASTAAJAN IÄN MUKAAN ERITELTYNÄ. SUORITETUT JA VASTAAJIEN PARHAILLAAN SUORITTAMAT TUTKINNOT ON MUUTETTU PERUSOPETUKSEN JÄLKEISIKSI OPISKELUVUOSIKSI TEKSTISSÄ SELOSTETUN KAAVAN MUKAAN. PISTEET OVAT IKÄRYHMÄN JA VANHEMPIEN OPISKELUVUOSIEN MUKAAN JAETTujen RYHMIEN KESKIARVOJA, JA PYSTYVIIVAT KUVAAVAT KESKIARVOJEN 95 % VIRHEMARGINAALIA. PISTEITÄ ON LIIKUTeltu HIUKAN VAAKA-AKSELIN SUUNTAISESTI SELKEYDEN LISÄÄMISEKSI.

nuorten arvioitua koulutusta keskimäärin noin kahdella ja puolella kuukaudella.

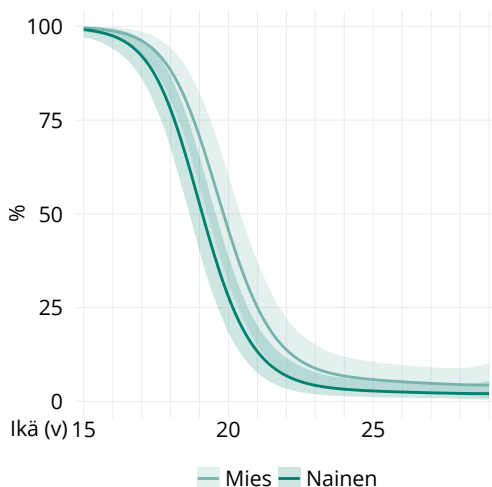
Tutkimusten mukaan nuorten elämänpolut eriytyvät sosioekonomisen taustan mukaan jo toisella asteella (Kalalahti ym. 2019), ja Nuorisobarometrin aineisto vahvistaa tämän koulutuksen osalta. Tarkastelimme ensimmäistä tutkintoaan toisella asteella suorittavien nuorten todennäköisyyttä opiskella lukiossa sen mukaan, mikä oli heidän vanhempiansa korkein suoritettu tutkinto (kuvaaja 6). Käytimme logistista regressiota. Niissä perheissä, joissa vähintään toisella vanhemmalla oli yliopistotutkinto, todennäköisyys päätyä ammatillisen koulutuksen sijaan lukioon oli noin kaksi kertaa suurempi kuin korkeintaan ammatillisesti koulutetuissa perheissä.

Kotitalous

Verkossa vastanneilta kysyttiin, ”mikä seuraavista kuvaa parhaiten kotitaloutta, jossa asut?”. Kaikki vastausvaihtoehdot löytyvät liitteenä olevasta kysymyslomakkeesta. Vastaajista seitsemäntoista antoi vastausvaihtoehdon ”Muu”, kuusi vastasi ”En osaa sanoa”, ja yksi ei vastannut lainkaan. Tähän kuuluvat saattavat asua esimerkiksi useamman kuin kahden vanhemman kanssa, vuoroin asuntolassa ja vanhempiansa luona tai jossakin laitoksessa. Koska emme tiedä heidän tilanteestaan enempää, heidän vastauksiaan ei tarkastella tässä tarkemmin.

KUVAAJA 6. ENSIMMÄISTÄ TUTKINTOAAAN TOISELLA ASTEELLA SUORITTAVIEN NUORTEN TODEN-
NÄKÖISYYS OPISKELLA LUKIOSSA VANHEMPIEN KORKEIMMAN SUORITETUN TUTKINNON MUKAAN.
VIIVAT OVAT 95% VIRHEMARGINAALEJA.

KUVAAJA 7. VANHEMPIENSA TAI MUIDEN LÄ-
HEISTEN AIKUISTEN LUONA ASUVIEN NUOR-
TEN OSUUS IÄN JA SUKUPUOLEN MUKAAN.
VARJOSTETUT ALUEET OVAT 95 % VIRHEMAR-
GINAALEJA. MUKANA VAIN VERKKOLOMAK-
KEESEEN VASTANNEET NUORET.

Luokittelimme vastaajat heihin, jotka asuivat vielä vanhempiensa tai muiden läheisten aikuisten kanssa sekä heihin, jotka olivat jo muuttaneet pois lapsuudenkodistaan. Tarkastelimme kotona asumista iän ja sukupuolen mukaan. Tulokset näkyvät kuvaajassa 7.

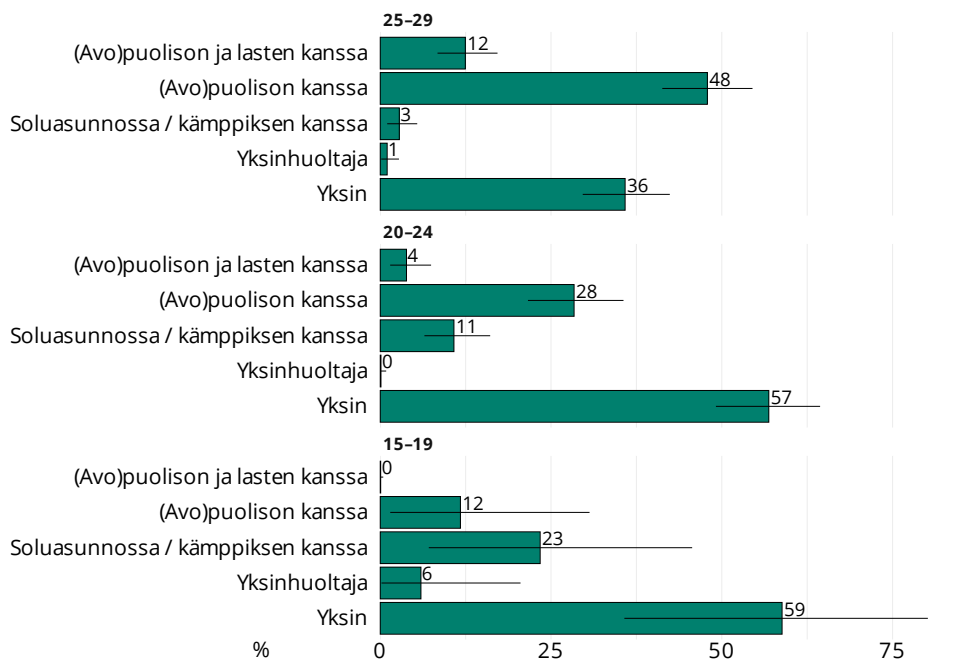
Nuorisobarometrin kyselyyn vastanneet nuoret muuttavat pois kotoa keskimäärin 19-vuotiaina. Sekä miehissä että naisissa kotoa muuttaneiden osuus ylittää tuolloin kotona asuvien määrän – naisissa hieman aiemmin kuin miehissä, mitä osaltaan selittää miesten asevelvollisuus. Nuoret muuttavat pois kotoa kansainvälisesti vertaillen erittäin aikaisin. Varhainen itsenäistyminen on kulttuurinen ihanne, jota tuetaan valtiiovallan toimesta tukemalla asumista. Siihen myös kasvatetaan jo varhain. Toisaalta tämä on myös nuorten oma toive, sillä yleisimmin mainittu sopiva ikä omilleen muuttamiselle on nuorten mielestä 18 vuotta (Custódio 2020).

Kotoa muuttaneiden vastaajien asumistilanne iän mukaan on esitetty kuvaajassa 8.

Alle 25-vuotiaista pois kotoa muuttaneista valtaosa asuu yksin, kun taas yli 25-vuotiaista suurin osa elää kumppanin ja mahdollisesti lasten kanssa. Asunnon jakaminen muiden kanssa esimerkiksi soluasunnon tai muun yhteisasumisjärjestelyn kautta on yleisintä alle 20-vuotiaiden parissa.

Vähemmistökokemukset

Vastaajilta kysyttiin, kokevatko he kuuluvansa vähemmistöön seuraavien asioiden suhteen: etninen tausta, aatteellinen vakaumus tai mielipide, uskonnollinen vakaumus, uskonnoton vakaumus, seksuaalinen suuntautuminen (esimerkiksi homo,

KUVAAJA 8. KOTOAAN POIS MUUTTANEIDEN NUORTEN ASUMISTILANTEET IKÄRYHMÄN MUKAAN. VIIVAT OVAT 95 % VIRHEMARGINAALEJA. MUKANA VAIN VERKKOLOMAKKEESEEN VASTANNEET NUORET.

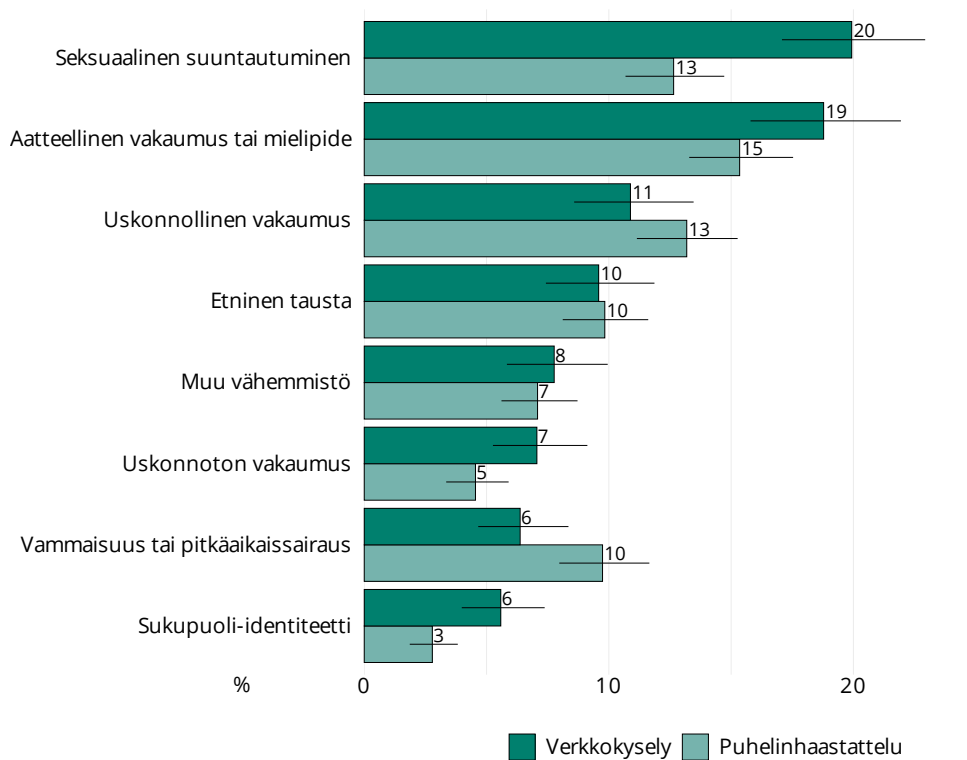
bi, lesbo), sukupuoli-identiteetti (esimerkiksi transihminen) ja vammaisuus tai pitkäaikaissairaus. Lisäksi vastaajilta kysyttiin, kokevatko he kuuluvansa johonkin muuhun vähemmistöön. Vastaajille annettiin mahdollisuus täsmentää, mihin muuhun vähemmistöön he kokevat kuuluvansa.

Otimme huomioon vastaajien ikäryhmän, rekisterisukupuolen, äidinkielen sekä tiedonkeruumenetelmän ilman interaktiotermejä osana logistista regressiomallia. Käytimme sitä arvioimaan eri vähemmistöihin itsensä lukevien nuorten osuutta kaikista nuorista (ks. tarkemmin kohta uusittu tiedonkeruumenetelmä). Tulokset on esitetty kuvaajassa 9.

Tiedonkeruumenetelmällä oli vaikutusta tuloksiin. Nuoret kertoivat yli 98 % todennäköisyydellä puolitoista kaks kertaa useammin kuuluvansa vähemmistöön seksuaalisen suuntautumisen, sukupuoli-identiteetin ja

uskonnottoman vakaumuksen perusteella, jos asiaa tiedusteltiin verkkolomakkeella puhelinhaastattelun sijaan. Vammaisuuden tai pitkäaikaissairauden kohdalla tilanne oli päinvastainen; niiden perusteella itsensä vähemmistöön luki noin 40 % harvempi verkkolomakkeen täyttänyt kuin puhelimitse vastannut.

Huolimatta aihetta koskevan yhteiskunnallisen ilmapiirin vapautumisesta, seksuaalista suuntautumista, sukupuoli-identiteettiä, ja muita vähemmistöidentifikaatioita koskevia kysymyksiä voidaan pitää herkkinä. Sosiaalisen suotavuuden harhalla tarkoitetaan ilmiötä, jossa kyselytutkimuksen tulokset vääristyvät, koska vastaajat muuttavat vastauksiaan suuntaan, jonka olettavat olevan muiden mielestä hyväksyttävämpää. Suotavuusharha on sitä voimakkaampi ja yleisempi, mitä konkreettisemmin tiedonkerääjä on läsnä kyselytilanteessa. Vähemmistöt kohtaavat arjessaan syrjintää. Esimerkiksi

KUVAAJA 9. ARVIO ERI VÄHEMMISTÖIHIN ITSENSÄ KOKEVIEN NUORTEN MÄÄRÄSTÄ TIEDONKERUUMENETELMÄN MUKAAN.

vuoden 2014 Nuorisobarometrissa yli neljäsosa seksuaalisen suuntautumisen perusteella vähemmistöön identifioituneista nuorista oli kokenut suuntautumiseensa kohdistuvaa syrjintää. He olivat myös kokeneet syrjintää kuusi seitsemän kertaa todennäköisemmin kuin seksuaalivähemmistöön lukeutumattomat nuoret. Vuoden 2023 Nuorisobarometrin perusteella näyttää siltä, että jopa puolet seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvista nuorista päättää salata tämän seikan puhelimesta kysyttäessä verrattuna verkkokyselyyn. On myös teoriassa mahdollista, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat vastaavat todennäköisemmin verkkokyselyihin kuin puhelimeen, ja että tämä vaikutus ei pätisi samassa määrin vähemmistöihin kuulumattomiin nuoriin, mutta on vaikea kuvitella, miksi näin olisi. Siksi tuloksia voidaan pitää vahvana näyttönä

siitä, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistökokemuksia kartoittavat puhelinkyselyt kärsivät voimakkaasta suotavuusharhasta.

On mielenkiintoista, että verkko- ja puhelinmenetelmillä saaduissa vastauksissa oli eroa uskonnoton mutta ei uskonnollisen vakaumuksen tuottamaan vähemmistöön kuulumisesta. Verkossa oli siis isompi osuus uskonnoton vakaumuksen vuoksi vähemmistöön samaistuvia. On mahdollista, että myös uskonnoton vakaumuksen raportointiin liittyy sosiaalisen suotavuuden harhaa, mutta todistusaineisto on heikompaa, sillä uskonnottomien kokemuksista Suomessa ei ole saatavilla samanlaista taustatietoa kuin esimerkiksi seksuaalivähemmistöistä. Esimerkiksi Yhdysvalloissa on tehty tutkimusta, jonka mukaan ateistit voivat joissain tilanteissa salata uskomuksensa välttääkseen muiden

kielteisiä asenteita (Mackey ym. 2021), mutta Yhdysvaltojen yhteiskunnallinen konteksti eroaa merkittävästi Suomen vastaavasta erityisesti uskonnon julkisen näkyvyyden suhteen. On myös mahdollista, että kyseessä on tilastollisesta satunnaisvaihtelusta johtuva ero. Myös syy vammaisten ja pitkäaikaissairaiden pienempään osuuteen verkkokyselyssä jää auki.

Muita vähemmistökokemuksia kartoittavassa avokysymyksessä yleisimpänä vähemmistökokemuksena mainittiin kielivähemmistöön tai suomenruotsalaiseen vähemmistöön kuuluminen (n=34). Erityisesti näin raportoivat ruotsinkieliset (n=27). Mallintamalla saatu arvio kielivähemmistöön itsensä lukevista olisi tällä tavalla laskettuna noin 2 %, mikä on huomattavasti alhaisempi kuin vuoden 2016 Nuorisobarometrissa, jossa kielivähemmistöön kuulumisesta kysyttiin suoraan. Tuolloin kysymysmuotoilu oli ”Koetko kuuluvasi vähemmistöön seuraavien asioiden suhteen”. Yksi tarjotuista vähemmistöön kuulumisen perusteista oli kieli, ja vastausvaihtoehdot ”Kyllä, paljon”, ”Kyllä, vähän”, ja ”En”. Vuonna 2016 kielivähemmistöön koki kuuluvansa paljon 4 % vastaajista, ja lisäksi 8 % vastaajista koki kuuluvansa kyseiseen vähemmistöön vähän. Avovastauksista saadaan siis huomattavasti pienempi arvio vähemmistöihin kuuluvien määrästä verrattuna siihen, että vähemmistöidentifikaatiot on avattu omiksi vastausvaihtoehdoikseen.

Toisaalta avovastaukset mahdollistavat nuorille vivahteikkaamman tavan ilmaista omia kokemuksiaan kuin tutkijoiden valmiiksi valitsemat kategoriat. Yksittäiset nuoret kertoivatkin kuuluvansa vähemmistöön ideologiansa, kristittyinä olemisensa, shiialaisuutensa, lestadiolaisuutensa sekä wicca-kulttuuriin kuulumisensa takia, sillä tutkijoiden valitsemat kategoriat ”uskonnollinen vakaumus” tai ”aatteellinen vakaumus tai mielipide” eivät vastaajien mielestä kattaneet näitä kokemuksia riittävän tarkasti. Muutama nuori halusi erikseen kertoa kuuluvansa seksuaalivähemmistöön tai sateenkaari-ihmisiin muulla kuin seksuaalisen suuntautumisen tai sukupuoli-identiteetin perusteella, sekä olevansa monisuhteinen tai avoimessa suhteessa. Vastauksissa

nuoret kertoivat kuuluvansa vähemmistöön myös ihonvärin, yksinhuoltajuuden, omaishoitajuuden, sukupuolen, silmälasien käytön, värisokeuden, perheen toimintahäiriön, vasenkätisyyden, karjalaisuuden, somaliuden, plus-kokoisen kehon, köyhyyden sekä lyhyiden perusteella. Avovastaukset ovatkin tärkeä täydentäjä valmiille kategorioille, sillä kyselytutkimusten karkea kieli ja lyhyys rajaavat väistämättä nuorten kokemuksista monia oleellisia asioita pois.

Toinen suuri avovastausten perusteella muodostuva vähemmistöidentifikaatioiden ryhmä oli jollain lailla ulkomaihin liittyvä perhe- tai henkilöhistoria. Yhdeksän vastaajaa kertoi kuuluvansa vähemmistöön ulkomaalaisuuden, ulkomaalais- tai maahanmuuttajataustaisuuden sekä pakolaisuuden perusteella.

Yhteiskunnallisesti tunnustettujen vähemmistöidentifikaatioiden lisäksi nuoret saattavat raportoida myös muita identifikaatioita, joille he kaipaavat arvostusta ja tunnustamista. Niinpä muutama nuori kertoi kuuluvansa vähemmistöön suuren varallisuutensa, (kanta)suomalaisuutensa, maanviljelijyytensä, metsästäjyytensä sekä sosiaalisen median ulkopuolelle jättäytymisensä perusteella. Tähän kategoriaan voitaisiin lukea myös erään vastaajan identifikaatio ”valkoinen lihaasyövä dieselillä ajava hetero”. Muutaman vastauksen voisi tulkita olevan enemmän joidenkin ihmisten tai ihmisryhmien ulko- tai yläpuolelle asettautumista. Tällaisia olivat esimerkiksi ”järkevät ihmiset”, ”silent majority” sekä ”skeptinen valaistus”. Mahtuipa vastauksiin muutama huumorin kukkakin, kuten esimerkiksi eräs tuubansoiton perusteella itsensä vähemmistöön lukeva.

Vähemmistöt ovat sosiaalisesti tuotettuja ryhmittelyitä, joiden syntymisessä marginalisoidujen ryhmien aktiivisella edunvalvonnalla on tärkeä rooli. Yhdenvertaisten oikeuksien vaatimiseen kuuluu usein vaihe, jossa alisteisessa asemassa oleva ryhmä tunnustetaan ja nimitetään vähemmistöksi. Nuorisobarometri on eräs instrumentti, jossa tällaisten uusien identifikaatioiden omaksumista nuorten joukossa voidaan seurata. Vuoden 2023 Nuorisobarometrissa yksi huomattavasti yleistynyt vähemmistökokemus oli

neuroepätyypillisyyteen, neurologiseen poikkeavuuteen, ADHD:hen tai autismikirjoon perustuva vähemmistökokemus. Yhdeksän vastaajaa koki kuuluvansa vähemmistöön näiden syiden perusteella, joista kuusi mainitsi neuroepätyypillisyyden tai neurologisen poikkeavuuden. Vuoden 2022 Nuorisobarometrissä vain kolme vastaajaa koki kuuluvansa vähemmistöön näillä perusteilla, eikä kukaan heistä maininnut neuroepätyypillisyyttä. Eri vuosien barometrien otoskoot ovat vertailukelpoiset, eikä tiedonkeruumenetelmä näytä tilastollisen testauksen perusteella vaikuttavan neuroepätyypillisyydentifikaation yleisyyteen. On siis uskottavaa, että neuroepätyypillisuus ja siihen liittyvät ADHD ja autismikirjolla oleminen on reilun vuoden aikana noussut nuorten keskuudessa tunnetummaksi vähemmistöön kuulumisen syyksi. Sukupuolivähemmistöjä koskevat tulokset käsiteltiin tarkemmin yllä kohdassa Sukupuoli.

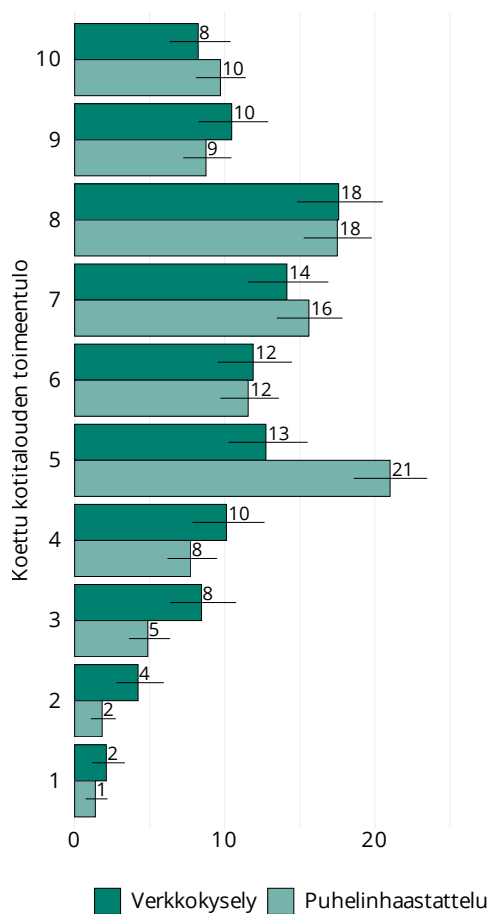
Lastensuojelu

Lastensuojeluilmoitusten määrä on kasvanut noin 75 % vuodesta 2010, ja vuonna 2022 lastensuojeluilmoitus tehtiin lähes joka kymmenennestä lapsesta (Forssell & Kuoppala 2023). Nuorisobarometrissä on kysytty aiheesta seuraavalla tavalla: ”Kun ajattelet peruskouluikäsi, niin oliko perheesi tekemisissä lastensuojelun sosiaalityön kanssa?”. Tämän vuoden Nuorisobarometrissä aiheesta kysyttiin vain verkkokyselyssä. Myönteisissä vastauksissa ei ollut eroja rekisterisukupuolen, äidinkielen eikä ikäryhmän mukaan. Noin 14 % eli joka seitsemäs nuori osasi kertoa perheensä olleen tekemisissä lastensuojelun sosiaalityön kanssa omissa asioissaan. Osuus on virhemarginaali ($\pm 2,6$ prosenttiyksikköä) huomioiden sama kuin vuoden 2022 Nuorisobarometrissä. Vuonna 2007 tehtiin lastensuojeluilmoitus 5,0 prosentista lapsista. Vuoteen 2022 tultaessa luku oli kasvanut 9,1 prosenttiin ikäluokasta. (Sotkanet, indikaattori 1086.) Nuorisobarometrin luku mittaa vastaajien käsitystä kasvuolosuhteistaan ja luku saattaa olla aliarvio.

Toimeentulo

Nuoria pyydettiin arvioimaan kotitaloutensa toimeentulo tällä hetkellä asteikolla 1–10 siten, että yksi on heikosti toimeentuleva, viisi on keskituloinen ja kymmenen hyvin toimeentuleva. Sovitimme järjestysasteikollisen regressiomallin erikseen puhelimitse ja verkkolomakkeella kerätylle aineistolle. Vakioimme iän, sukupuolen ja äidinkielen, ja laskimme molempien aineistojen pohjalta arviot kunkin arvosanan antaneiden nuorten osuuksille kaikista nuorista. Tulokset on esitetty kuvaajassa 10.

Nuoret arvioivat kotitaloutensa keskimäärin hieman keskimääristä paremmin toimeentuleviksi. Mallipohjainen arvio nuorten antamien arvosanojen keskiarvosta on puhelinhaastatteluiden osalta 6,5, ja verkkolomakkeella hieman pienempi, 6,3. Vastausten jakaumat eroavat kuitenkin muutenkin kuin vain keskiarvon osalta. Erityisen huomionarvoista on vastausvaihtoehdon viisi (keskituloinen) korostuminen puhelinhaastatteluaineistossa. Se viittaa siihen, että myös kotitalouden tulojen raportointiseen liittyy sosiaalisen suotavuuden harhaa, erityisesti kun asiaa tiedustellaan puhelimitse (ks. kohta vähemmistökokemukset). Nuoret olivat valmiimpia kertomaan, että heidän kotitaloutensa on heikosti toimeentuleva, mikäli asiaa tiedusteltiin puhelimen sijaan verkossa. Köyhyys vaikuttaa siis olevan nuorten joukossa stigma, josta kertomista vältetään arkisissa vuorovaikutustilanteissa.

KUVAAJA 10. NUORTEN ARVIO KOTITALOUSTENSA TÄMÄNHETKISESTÄ TOIMEENTULOSTA TIEDONKERUUMENETELMÄN MUKAAN. AS-TEIKOSSA YKSI ON HEIKOSTI TOIMEENTULEVA, VIISI ON KESKITULOINEN JA KYMMENEN HYVIN TOIMEENTULEVA. VIIVAT KUVAAVAT 95 % VIRHEMARGINAALEJA.

Arvoulottuvuuksien käsitteellä Nuorisobarometreissa on viitattu siihen, miten vastaajat sijoittavat itsensä erilaisille yhteiskunnallisia tai ideologisia ulottuvuuksia mittaaville janoille. Barometreille tyypilliseen tapaan vastausvaihtoehtoja ei määritellä etukäteen, vaan nuorten vastaajien annetaan itse sijoittaa itsensä näille asteikoille. Tässä barometrissa kysyttiin vaihtoehtoja uskonnollinen–ei-uskonnollinen; hengellinen–ei-hengellinen; vasemmisto–oikeisto sekä arvoliberaali–arvokonservatiivi. Verkossa vastanneilta kysyttiin lisäksi asteikko radikaali–maltillinen.

USKONNOLLISUUS JA USKONNOTTOMUUS

Uskonnon käsitteellä viitataan usein järjestäytyneisiin uskontoihin tai suuriin maailmanuskontoihin, sellaisiin kuin kristinusko, islam, hindulaisuus ja buddhalaisuus. Uskontotieteellisessä keskustelussa termille ei ole kuitenkaan yhtä ainoata, kaikkien tutkijoiden allekirjoittamaa määritelmää. Uskontoa voidaan ottaa haltuun esimerkiksi tarkastelemalla pyhän ja maallisen välisiä eroja, kuvaamalla uskontojen elämän tarkoitukseen liittyvää perimmäistä huolenaihetta tai viittaamalla näkemyksiin arkikokemuksen ylittävästä yliluonnollisesta todellisuudesta. Uskontoja voidaan määritellä myös kuvaamalla niiden kaikissa tilanteissa oletetusti pätevää essentiaalista olemusta, esittelemällä uskontojen sosiaalista ja psyykkistä tehtävää tai tekemällä käsiteanalyysia, jossa uskonnon määritelmää tarkennetaan sen mukaan, miten tutkimuksen löydökset ihmisten ajattelusta ja käyttäytymisestä tuottavat uutta tietoa. (Närvä 2020.) Näitä kuutta näkökulmaa uskontoon voidaan tarkastella päällekkäin, mutta ne voivat myös esiintyä yhdistelminä. Lyhytkin viittaus erilaisiin tapoihin luokitella ja ymmärtää uskontoja osoittaa

ilmiön monimuotoisuuden. Esimerkiksi tähän teokseen artikkelin kirjoittanut uskontotieteilijä Teemu Pauha on todennut toisaalla, että ”yritys löytää yksi yhteinen nimittäjä kaikelle uskonnolliseksi kutsutulle johtaa poikkeuksesta harhaan” (Pauha 2024, 250). Uskontojen monimuotoisuus voi kuitenkin olla hankalaa nähdä erityisesti silloin, kun uskontoja tarkastellaan yhtenäisiksi oletettujen uskonnollisten perinteiden kautta.

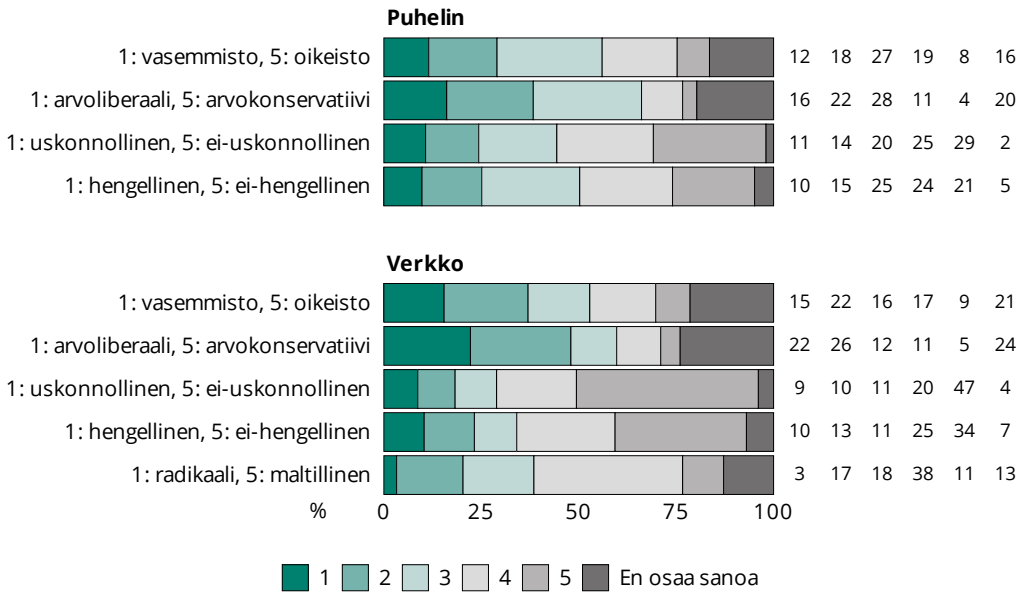
Uskonnollisuuden merkitys suomalaisessa yhteiskunnassa on ollut muutostilassa jo pitkään. Aiemmin uskonnollisuus oli yhteisesti jaettu oletus siitä, millaisia yksilöt ovat ja millaisia käyttäytymismalleja he omaksuvat. Viimeistään 2000-luvun aikana uskonnollisuudesta on tullut epätyypillinen identiteetti, millä viitataan siihen, että valtaosa väestöstä Suomessa ei tutkimusten mukaan koe uskonnollisuutta itseään kuvaavaksi määrittelyksi (Salminen & Huttunen 2022, Ketola & Salomäki tässä teoksessa). Taustalla on nähty esimerkiksi yleinen maallistumisketju, jonka seurauksena tunnustukselliset uskonnolliset elementit häviävät julkisesta tilasta ja perheiden välittämä uskonnollinen kasvatus tai uskonnollinen sosialisatio vähenee ja menettää merkitystään. Ilmiötä on selitetty myös laajemmalla arvomuutoksella, jossa yksilölliset valinnat nähdään tärkeämpänä kuin yhteisöllinen kehys. Tällöin vaikkapa perinteinen yhteisöllinen kristillisuus muuntuu alakulttuuriksi. (Esim. Hannikainen 2022.) Erityisesti nuorten osalta tämän kehityksen on ajateltu olleen käynnissä jo jonkin aikaa, viimeistään 1980-luvulla syntyneistä ikäluokista lähtien (Kiilakoski 2023b). Tutkimusnäyttöä löytyy sekä siitä, että uskonnollisuus ei erityisesti nuorilla ole henkilökohtaisena kokemuksena valtaosaa yhdistävä kokemus, mutta myös siitä, ettei uskonto perinteenä enää tarjoa sitoutumisen kohteita. Esimerkiksi niin sanottu

kulttuurikristillisyyks ei enää vetoa nuoriin. Voidaan puhua myös kulttuurisesta murroksesta, jossa uskonto yhteisenä kehyksenä muuttuu yksilön valinnaksi, jonka hän tekee niin halutessaan (ks. Ketola 2020b; Kiilakoski 2023b).

Nuorisobarometreille tyypillisesti tässä tutkimuksessa oltiin kiinnostuneita vastaajien omasta käsityksestä, ovatko he uskonnollisia tai hengellisiä tai näiden ulottuvuuksien kyselylomakkeessa vastakohdiksi muotoiltuja ei-uskonnollisia tai ei-hengellisiä. Ei voida siis tarkkaan sanoa, millaisia näkemyksiä uskonnollisina tai ei-uskonnollisina itseään pitävillä vastaajilla on siitä, millä tavalla he uskonnon tai hengellisyyden kokevat. Barometrin kysymyksenasettelussa oltiin kiinnostuneita siitä, millaisen jatkumon uskonnolliset sitoumukset muodostavat. Vastaajia pyydettiin sijoittamaan itsensä ulottuvuudelle uskonnollinen–ei-uskonnollinen käyttämällä asteikkoa 1–5. Kysymysmuotoilua muutettiin vuoden 2018 Nuorisobarometrista, jolloin uskonnollisuuden vastinparina

oli epäuskonnollinen. Nykyinen muotoilu on samalla paluu vuoden 2014 Nuorisobarometrin tapaan kysyä aihetta. Tällaisenaan kysymyksen muotoilu vastaa vaikkapa Kirkon nelivuotiskertomuksen tapaa tutkia aihetta. Nelivuotiskertomuksessa uskonnollista identifi kaatiota mittaavan kysymyksen vaihtoehtoina olivat uskonnollinen, ei-uskonnollinen ja vakaumuksellinen ateisti (Ketola 2020b, 38–39). Nuorisobarometrissa ei kuitenkaan esitetty vaihtoehtoa vakaumuksellinen ateisti tämän kysymyksen osalta.

Nuorten vähentynyt sitoutuminen uskontoon näkyy Nuorisobarometrin vastaajissa, joille on huomattavasti tyypillisempää pitää itseään ei-uskonnollisena kuin uskonnollisena. Kuvaajasta 11 ilmenee, että uskonnollisina itseään pitää hieman alle yksi neljästä vastaajasta (19–25 prosenttia riippuen tiedonkeruun menetelmästä). Hyvin uskonnollisina itseään pitävien osuus on 10 prosenttia vastaajista. Ei-uskonnollisia on yli puolet vastaajista (54–67 prosenttia).

KUVAAJA 11. MANNERSSUOMALAISTEN NUORTEN VASTAUSTEN JAKAUMA KYSYMYKSEEN ”YHTEISKUNNALLISIA NÄKEMYKSIÄ KUVATAAN USEIN ERILAISILLA ULOTTUVUUKSILLA. MITEN SIOJITTAISIT ITSESI SEURAAVILLE ULOTTUVUUKSILLE?”, TIEDONKERUUMENETELMITÄIN. VIRHEMARGINAALEJA EI NÄYTETÄ, MUTTA 95 % MARGINAALIT OVAT LEVEYDELTÄÄN KESKIMÄÄRIN VIISI PROSENTTIYKSIKÖÄ, VAIHDELLEN KAHDEN JA KAHDEKSAN PROSENTTIYKSIKÖN VÄLILLÄ.

Tiedonkeruun vaikutus erityisesti vaihtoehtojen ei-uskonnollinen valitsemiseen on suuri. Hyvin ei-uskonnollisina itseään pitävien osuus on 29–47 prosenttia. Hyvin ei-uskonnollisten osuus on siis selkeästi korkeampi kuin kaikkien itseään uskonnollisina pitävien osuus yhteensä. Itsensä keskelle sijoitti 11–20 prosenttia vastaajista. 2–4 prosenttia vastaajista ilmoitti, ettei osaa vastata. Tämä voi tietysti ilmaista myös haluttomuutta vastata tähän kysymykseen.

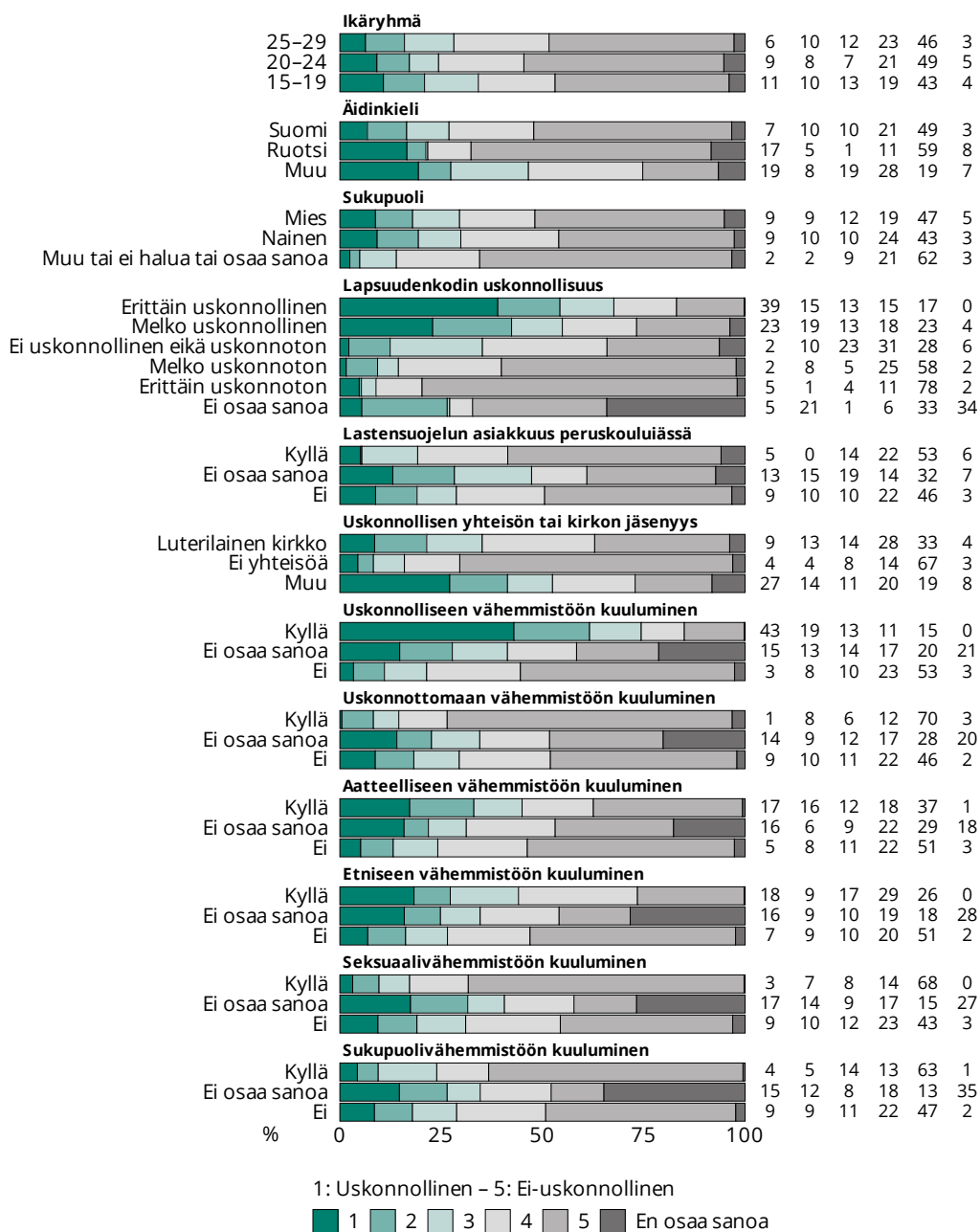
Ylläolevat luvut ovat varsin samansuuntaisia Kirkon tutkimuskeskuksen vuonna 1990–1999 syntyneitä mittaavien lukujen kanssa. Tämän kohderyhmän vastaajista osa on jo ylittänyt Nuorisobarometrin ikäryhmän, joka ulottuu alle 29-vuotiaisiin. Vuosina 1990–1999 syntyneistä 23 prosenttia ilmoitti olevansa uskonnollisia. Ei-uskonnollisten osuus oli 59 prosenttia. Vakuumuksellisia ateistina itseään piti 17 prosenttia. (Ketola 2020b, 38.)

Itseään uskonnollisina pitävien osuus on siis samalla tasolla sekä Nuorisobarometrissa että Kirkon tutkimuskeskuksen tutkimuksessa, sillä kummassakin tutkimuksessa nuorista hieman alle neljännes piti itseään uskonnollisina. Myös ei-uskonnollisten osuus on samansuuruinen. Tuloksia kuitenkin erottaa se, että kirkon tutkimuskeskuksen kyselylomakkeessa joka kuudes piti itseään ateistina, eli heidät olisi luontevaa sijoittaa ei-uskonnollisten joukkoon. Nuorisobarometrissa taas samansuuruinen osuus sijoitti itsensä keskelle janalla uskonnollinen–ei-uskonnollinen. Tämä kertonee siitä, että kysymällä asiaa jatkumona pikemminkin kuin dikotomisena vastakkainasetteluna saadaan tuotua esiin sellaisia nuorten kokemuksia, joissa valinta uskonnollisuuden ja ei-uskonnollisuuden tai uskonnottomuuden välillä ei polarisoidu selkeästi toisistaan erottuviin ja vastakkaisiin katsomuksellisiin vaihtoehtoihin.

Kuvaajassa 12 on tarkastelu erilaisten taustatekijöiden yhteydestä uskonnollisuuteen. Lapsuudenkodin uskonnollisuus on tunnettu lasten ja nuorten uskonnollisuutta ennustava tekijä (ks. Luku Lapsuudenkodin uskonnollisuus ja uskonnottomuus), ja sen vaikutus näkyy selkeästi myös tässä barometrissa. Mitä uskonnollisempi

lapsuuden perhe on, sitä uskonnollisempia vastaajat ilmoittavat olevansa. Erot ovat isoja, sillä niistä nuorista, joiden perhe on uskonnollinen, yli puolet ilmoittaa olevansa myös itse uskonnollisia. Toisaalta, vaikka lapsuudenkodin uskonnollisuus ennustaa uskonnollisuutta, ei tämä tarkoita sitä, että uskonnollisuus periytyisi automaattisesti. Myös näissä kodeissa kasvaneista noin kolmannes ilmoittaa olevansa ei-uskonnollisia. Niistä nuorista, jotka ovat kasvaneet erittäin ei-uskonnollisessa perheessä, ei-uskonnollisia on 89 %, ja uskonnollisia vain kuusi prosenttia. Aiemman tutkimuksen tulos lapsuudenkodin uskonnollisen sosialisoinnin merkityksestä nuorten kasvulle vahvistuu myös tässä Nuorisobarometrissa. Kimmo Ketola ja Hanna Salomäki esittävät tämän teoksen artikkelissaan maallistumisen mallin, jossa vanhempien uskonnollisuus ja kodin uskonnollinen kasvatus ovat yhteydessä muihin yhteiskunnallisiin tekijöiden, joiden yhteisvaikutuksena maallistumiskehitys tapahtuu eritahtisesti. He huomauttavat, että jos yksilön sosiaalinen ympäristö pitää uskontoa merkityksellisenä, se vaikuttaa yksilön kokemukseen uskonnon merkityksellisyydestä.

Tyttöjen ja poikien välillä ei ole merkittävää eroa uskonnollisuudessa. Sen sijaan ei-binäärisesti sukupuolikysymykseen vastanneet ovat muita vähemmän uskonnollisia, ja siksi heitä koskevia tuloksia täytyy pitää vain suuntaa-antavina. Toisaalta tuloksen voi katsoa olevan loogisessa suhteessa nuorten uskonosuhdetta koskeviin pohdintoihin. On esitetty, että mikäli omat ja uskonnollisen yhteisön arvot ovat keskenään ristiriidassa, on uskonnosta helppo etäännyä (Kallatsa 2023, 200; Kiilakoski 2023b). Luterilaisen kirkon kanta sukupuolivähemmistöihin ja esimerkiksi heidän oikeuksiinsa on herättänyt voimakasta kritiikkiä ja kirkon piirissä on herännyt huolta, että uskonnollisuus samaistuu perinteisiin sukupuolirooleihin ja kansallismieliseen päätökseen (Vikström 2023, 37). Vastaavasti esimerkiksi islamin perinteisissä tulkintoissa heteroseksuaalisuudesta poikkeavat taipumukset on tuomittu, ja perinteinen kaksijakoinen sukupuolijärjestys on ollut keskeinen osa islamilaisen teologian

KUVAAJA 12. USKONNOLLISUUDEN VAIHTELU YKSITTÄISTEN TAUSTAMUUTTUIJEN SUHTEEN. VAIN VERKKOVASTAAJAT. 95 % VIRHEMARGINAALIT VAIHTELEVAT SUURIMPIEN RYHMIEN (KUTEN IKÄRYHMÄT) NOIN KYMMENESTÄ PROSENTTIYKSIKÖSTÄ PIENIMPIEN RYHMIEN (KUTEN MUUNSUKU-PUOLISET) USEISIIN KYMMENIIN PROSENTTIYKSIKÖIHIN.

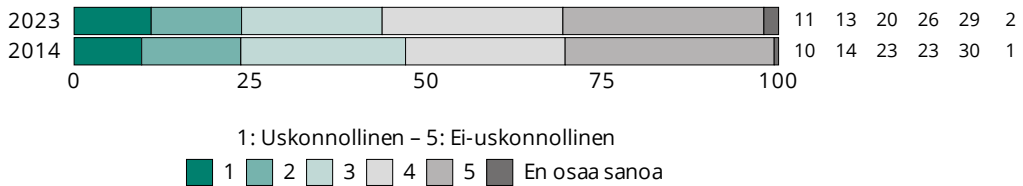
perinnettä (Alipour 2017). Myös niillä nuorilla, joiden perhe on ollut lastensuojelun kanssa tekemisissä, uskonnollisuus on tilastollisesti merkityksellisesti vähäisempää kuin sellaisilla nuorilla, joiden perhe ei ole ollut tekemisissä tai jotka eivät osaa vastata, onko näin ollut.

Suomessa luterilaisen kirkon piirissä on käyty keskustelua uskonnollisuuden muutoksista sukupolviteorian näkökulmasta. On esitetty, että ”nuorempien ikäluokkien etääntyminen kristinuskosta ja kirkollisista perinteistä on kiihtynyt” (Vikström 2023, 26). Muutos on paikannettu millenniaaleihin tai y-sukupolveen (Mikkola & Saarelainen 2023). Sukupolvella viitataan tällaisessa ajattelussa yhteiskunnalliseen sukupolveen, jossa samaan aikaan syntyneessä ikäluokasta kehittyy yhtenäinen joukko. Sukupolvi kohtaa tietyt yhteiskunnalliset ja historialliset tekijät samaan aikaan herkässä kehitysvaiheessa. He myös kulkevat nuoruuden yhteiskunnallisten instituutioiden läpi samaan aikaan. (Piispa 2018, Kiilakoski 2023b.) Vuonna 1991 ja 1992 syntyneet kuuluvat yhtenä viimeisistä ikäluokista sukupolveen, jota on tavattu kutsua joko Y-sukupolveksi tai amerikkalaisittain millenniaaleiksi. Tyypillistä on ajatella, että tämä määritelmä pitää sisällään 1970-luvun lopusta 1990-luvun puoliväliin syntyneet (Kultalahti 2015, 9–10). Sukupolven määritelmästä ei ole kuitenkaan yksimielisyyttä, sillä osa aloittaa millenniaalien analyysin 1980-luvun puolivälistä ja ulottaa sen noin vuoteen 2000 asti (millenniaaleista ks. Kiilakoski 2023b, 111–112). Evankelis-luterilaisen kirkon piirissä käydyssä nuoria koskevassa keskustelussa uskonnollisuuden murros siis sijoitetaan sellaisiin nuoriin, jotka ovat syntyneet Kekkosen presidenttikauden jälkeen tai eivät ainakaan omaa henkilökohtaisia muistoja tästä ajasta. Tämän jälkeen syntyneet ikäluokat ovat vähemmän uskonnollisia kuin heitä edeltäneet ikäluokat. Erot eri sukupolvien välillä ovat huomattavia, sillä Kimmo Ketolan European Values Study -tutkimukseen perustuvassa tutkimuksessa sotien ja jälkeisen ajan niin sanottuun rakennussukupolveen kuuluvista kolme viidestä piti uskonnon merkitystä tärkeänä, kun se oli sitä vain alle viidennekselle tutkimuksen

nuorimmasta sukupolvesta (Ketola 2020b, 43).

Nuorten uskonnollisuuden ajallista kehitystä voidaan tarkastella Nuorisobarometriaineistoilla vuodesta 2010 lähtien, olkoonkin että kysymyksissä uskonnollisuuden vastakohta on muotoiltu vaihtelevasti. Vuonna 2010 uskonnollisena itseään piti yli kolmannes barometrin vastaajista. Tämä osuus oli samansuuruinen kuin ei-uskonnollisten vastaajien määrä. Vuodesta 2010 vuoteen 2014 uskonnollisten vastaajien osuus väheni ja vastaavasti ei-uskonnollisten osuus nousi. Tämän jälkeen muutokset ovat olleet maltillisempia, ja uskonnollisina itseään pitävien osuus on vakiintunut noin vajaan neljänneksen tasolle. Ei-uskonnollisten vastaajien osuudessa on ollut vain lievää kasvua. Ajallinen vertailu osoittaa, että uskonnollisuuden suurimmat muutokset ajoittuvat 2010-lukua edeltävään aikaan. Vuoden 2006 Nuorisobarometrissa asiaa kysyttiin World Values Surveyn tapaan kolmijakoisesti uskonnollisuuteen, ei-uskonnollisuuteen ja ateismiin kohdentuen. Tuolloin uskonnollisena ihmisenä itseään piti 42 prosenttia vastaajista, ja ei-uskonnollisena 51 prosenttia. Ateisteiksi tai jumalankieltäjiksi itsensä luokitteli 7 prosenttia vastaajista. (Myllyniemi 2006, 35–39.) Tämä osoittaa paitsi uskonnollisten nuorten määrän putoamisen vuodesta 2006, myös sen, että jo tuolloin uskonnolliset nuoret edustivat vähemmistöä. Sen sijaan vuodelta 2000 olevassa World Values Survey -tutkimuksessa 15–29-vuotiaista suomalaisista vielä 51 prosenttia oli uskonnollisia (mt.).

Kuvaajasta 13 voidaan lukea, ettei 2010-luvun kaltaista pudotusta nuorten uskonnollisuudessa ole enää tapahtunut, ja että vuoden 2014 ja 2023 luvut ovat verrattain lähellä toisiaan. Hieman vajaa neljännes on uskonnollisia kumpanakin vuonna, ja ei-uskonnollisia hieman yli puolet. Myös vuoden 2018 Nuorisobarometrin luvut ovat samansuuntaisia, vaikka niitä ei raportoidakaan kuvaajassa 13 sen takia, että vastakohta oli nimetty eri tavalla. Voi siis todeta, että noin kymmenen vuoden aika erityisesti uskonnollisina itseään pitävien nuorten osuus on vakiintunut.

KUVAAJA 13. MANNERSUOMALAISTEN NUORTEN SIOITTUMINEN USKONNOLLINEN-EI-USKONNOLLINEN -AKSELILLE VUOSINA 2014 JA 2023. LASKETTU PAINOKERROINMENETELMÄLLÄ, JOTEN LUVUISSA ON PIENIÄ EROJA REGRESSIOMENETELMÄLLÄ TUOTETTUIHIN ARVIOIHIN. VUODEN 2023 VASTAAJISTA MUKANA OVAT VAIN PUHELIMEEN VASTANNEET. 95 % VIRHEMARGINAALIT OVAT YHDESTÄ VIIITEEN PROSENTTIYKSIKKÖÄ LEVEITÄ.

HENGELLISYYS JA EI-HENGELLISYYS

Toisena arvoulottuvuutena vastaajia pyydettiin sijoittamaan itselle ulottuvuudelle hengellinen – ei-hengellinen käyttäen asteikkoa yhdestä viiteen. Nuorisobarometreille tyypilliseen tapaan tämä kysymys mittaa vastaajan arvioita omasta hengellisyydestään siten, kuin hän sen ymmärtää. Tämän takia vastaajien näkemykset saattavat ja luultavasti poikkeavatkin tutkimuskirjallisuuden tavoista ymmärtää hengellisyyttä.

Uskonnollisuuden vähetessä on herännyt keskustelua, voidaanko uskonnollisuuden sijaan puhua hengellisyydestä, joka ilmenee jollakin toisella tapaa kuin järjestäytyneen ja institutionaalisen uskonnon piirissä. Englanninkielistä käsitettä ‘spiritual’ on käytetty kuvaamaan uutta kulttuurista kategoriaa, jolle on luonteenomaista korostaa yksilöllisyyttä, etsijyyttä, avoimuutta ja kokonaisvaltaisuutta. Tälle ei kuitenkaan ole helppoa löytää kulttuurista riippumatonta sisältöä. (Nynäs & Martin 2022, 84–89.) Toisaalta myös saman kulttuurin sisällä sanan käyttötavat voivat vaihdella. Esimerkiksi Yhdysvalloissa tehdyissä tutkimuksissa on todettu termillä olevan kolmenlaisia ulottuvuuksia. Termillä voidaan kuvata Jumalan olemassaoloon, jumaluuksien ulkopuoliseen todellisuuteen tai etiiikkaan liittyviä asioita. (Myllys 2022, 18–19.) Spiritualiteetin on ajateltu joissakin tapauksissa olevan yhtäläinen uskonnon kanssa, mutta toisaalta uudistunutta

suhdetta uskontoon on hahmotettu myös luonnehdinnalla ‘spirituality without religion’, henkisyttä ilman uskontoa. Tällä viitataan siihen, että spirituaalinen kiinnostus kohdistuu perinteisen uskonnollisuuden sijaan vaikkapa mystiikkaan (Wixwat & Saucier 2021). Tällöin uskonto näytetään yksilöllisenä kokemuksena, joka ei kiinnity traditioon tai sen pyhinä pitämiin kirjoituksiin tai rituaaleihin (Hollywood 2010). Ilmiön on esitetty olevan kytköksissä esimerkiksi new age -liikkeisiin eli uushenkisyyteen (Sohlberg 2022, 259). Yhdysvaltalaisen Pew -tutkimuskeskuksen mukaan jopa neljännes amerikkalaisista on spirituaalisia, mutta ei uskonnollisia (Lipka & Gecewicz 2017).

Suomen kielessä ei ole täsmällistä vastinetta spiritualiteetille. Termi voidaan kääntää niin hengellisyydeksi kuin henkisyudeksi. Näiden termien välisiä eroja voidaan hahmottaa eri tavoin. Voidaan esimerkiksi esittää, että hengellinen viittaa uskonnolliseen kokemukseen ja sisäiseen todellisuuteen, ja henkinen ei-uskonnolliseen ja yksilölliseen kokemukseen pyhästä (Myllys 2022, 19–20). Sanalla ‘hengellinen’ viitataan usein kristinuskoon ja uskoon Jumalaan, kun taas ‘henkinen’ saattaa merkitä yksilöllistä kokemusta ja omaa merkityksenantoa (Linjakumpu ym. 2023). ‘Henkinen’ saattaa myös suunnata aineellisen maailman ulkopuolelle ilman, että sille annetaan muotoa, kun taas ‘hengellinen’ pyrkii antamaan tälle kokemukselle uskonnollisen muodon ja tätä

kautta muuntuu tradition piiriin kuuluvaksi eikä niinkään yksityiseksi (Airaksinen 2020).

Useat eri määritelmät ajattelevat, että hengellisyys liittyy uskontoon ja henkisyys kuvaa jotakin sellaista suhtautumistapaa, joka on mahdollista myös ateistille. Barometriin valittu ulottuvuus siis todennäköisesti liittyy myös vastaajien mielissä likeisesti uskonnollisuuteen. Tätä voidaan tarkastella analysoimalla, miten uskonnollisuuden ja hengellisyyden ulottuvuudet liittyvät toisiinsa.

Vastaajat kuvasivat suhdettaan hengellisyyteen samankaltaisesti kuin kysymyksessä uskonnollisuuteen (Kuvaaja 11). Vajaa neljännes vastaajista (23–25 %) ilmoitti olevansa hengellisiä. Noin puolet kuvasi olevansa ei-hengellisiä (45–59 %). Keskelle itsensä sijoitti 11–25 % vastaajista, ja 5–7 % ei osannut vastata kysymykseen. Selkeimpänä erona kysymykseen uskonnollisuudesta on siis se, että ei-hengellisten määrä on pienempi kuin ei-uskonnollisten määrä.

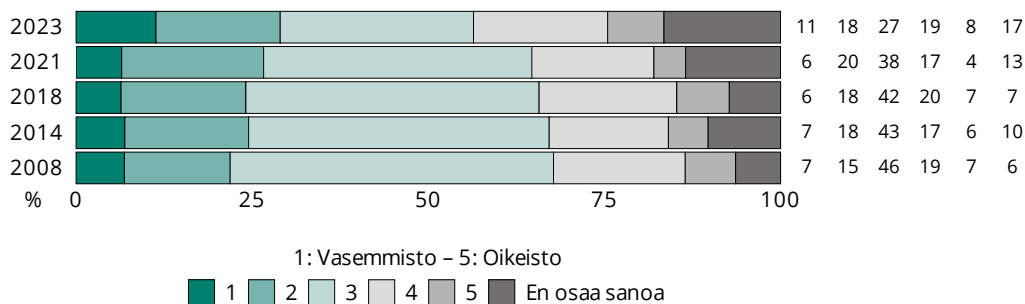
Taulukossa 2 on tarkasteltu niitä vastaajia, jotka ovat sijoittaneet itsensä sekä uskonnollinen–ei-uskonnollinen ja hengellinen–ei-hengellinen -ulottuvuuksilla jompaankumpaan luokkaan. Erikseen on tarkasteltu niitä, jotka ovat valinneet jomman kumman ulottuvuuden keskikohdalla olevan vaihtoehdon 3. Suurin luokka vastaajia on ei-uskonnollisten ja ei-hengellisten joukko, johon kuuluu 44 % vastaajista. Yhteensä kolmannes on sellaisia vastaajia, jotka joko ovat sijoittaneet itsensä keskelle (28 %) tai eivät ole osanneet vastata (6 %). Sekä uskonnollisia että hengellisiä vastaajista on noin joka seitsemäs (14 %) vastaajista. Barometrin vastaajien joukosta ei löydy järkeä isoa joukkoa vastaajia, jotka olisivat hengellisiä mutta eivät uskonnollisia. Heidän osuutensa on 6 %. Niiden vastaajien osuus, jotka ovat uskonnollisia, mutta ei-hengellisiä on 2 %. Vastaava osuus väestötasolla Yhdysvalloissa on Pew Research Centerin mukaan 6 % (Lipka & Gecewicz 2017). Tulokset osoittavat, että niiden vastaajien osuus, joilla uskonnollisuus muuttuisi muunlaiseksi hengellisyydeksi, on verrattain vähäinen. Tyypillisempää onkin olla jollakin tavalla epävarma tai ei-kiinnostunut molemmista tai jommastakummasta ulottuvuudesta, joko uskonnollisuudesta tai hengellisyydestä.

TAULUKKO 2. KAIKKIEN VASTAAJIEN USKONNOLLISUUDEN JA HENGELLISYYDEN YHTEISVAIHTELU.

Uskonnollinen ja hengellinen	14,2 %
Ei-uskonnollinen ja hengellinen	5,9 %
Ei-uskonnollinen ja ei-hengellinen	43,6 %
Uskonnollinen ja ei-hengellinen	2,2 %
Sijoittaa itsensä keskelle ainakin toisessa kysymyksessä	28,2 %
Ei osaa vastata ainakaan yhteen kysymykseen eikä sijoittanut itseään keskelle kummassakaan	6,0 %

VASEMMISTO – OIKEISTO

Vasemmiston ja oikeiston välinen jaottelu on ollut yksi keskeisimmistä erotteluista, joilla voidaan kuvata poliittista suuntautumista ja oikeudenmukaista yhteiskuntaa koskevia ideologisia ulottuvuuksia. Jaottelulla on pitkä historia Ranskan vallankumouksesta 1700-luvun lopulta nykypäivään. Poliitiikan akselina vasemmiston ja oikeiston välisiä kannatuseroja on käytetty osoittimina yhteiskunnan jakolinjoista. Vasemmiston ja oikeiston kannattaminen on kuitenkin osin irtautunut niitä aiemmin määrittäneistä yhteiskunnallisista asemista (Uusitalo 2020). Vasemmiston ja oikeiston välisen erottelun on oletettu hiipuvan, mutta esimerkiksi eduskuntavaalitutkimuksessa on havaittu merkkejä vasemmiston ja oikeiston välisen erottelun uudelleenpolitisoitumisesta (Iso-talo, Söderlund & von Schoultz 2020). Nuorisobarometrissa 2021 havaittiin, että identifiikaatio vasemmistoon ja oikeistoon korreloi esimerkiksi sen kanssa, kuinka tehokkaaksi vaikuttamisen keinoksi vastaaja näki ilmastolakot tai kuinka paljon hän oli muuttanut omaa kulutuskäyttäytymistään ympäristömyönteiseksi (Kiilakoski & Laine 2022). Vasemmiston ja oikeiston välinen ero siis selittää suhtautumista politiikkaan, vaikka se ei kiinnittyisikään yhtä vahvasti kuin aiemmin perinteisiin työmarkkina-asemiin tai perinteisesti ymmärrettyyn luokka-asemaan.

KUVAAJA 14. MANNERSUOMALAISTEN NUORTEN SIOJITTUMINEN VASEMMISTO–OIKEISTO-AKSELILLE VUOSINA 2008–2023. LASKETTU PAINOKERROINMENETELMÄLLÄ, JOTEN LUVUISSA ON PIENTÄ EROJA REGRESSIOMENETELMÄLLÄ TUOTETTUIHIN ARVIOIHIN. VUODEN 2023 AINEISTOSTA MUKANA VAIN PUHELINVASTAAJAT.

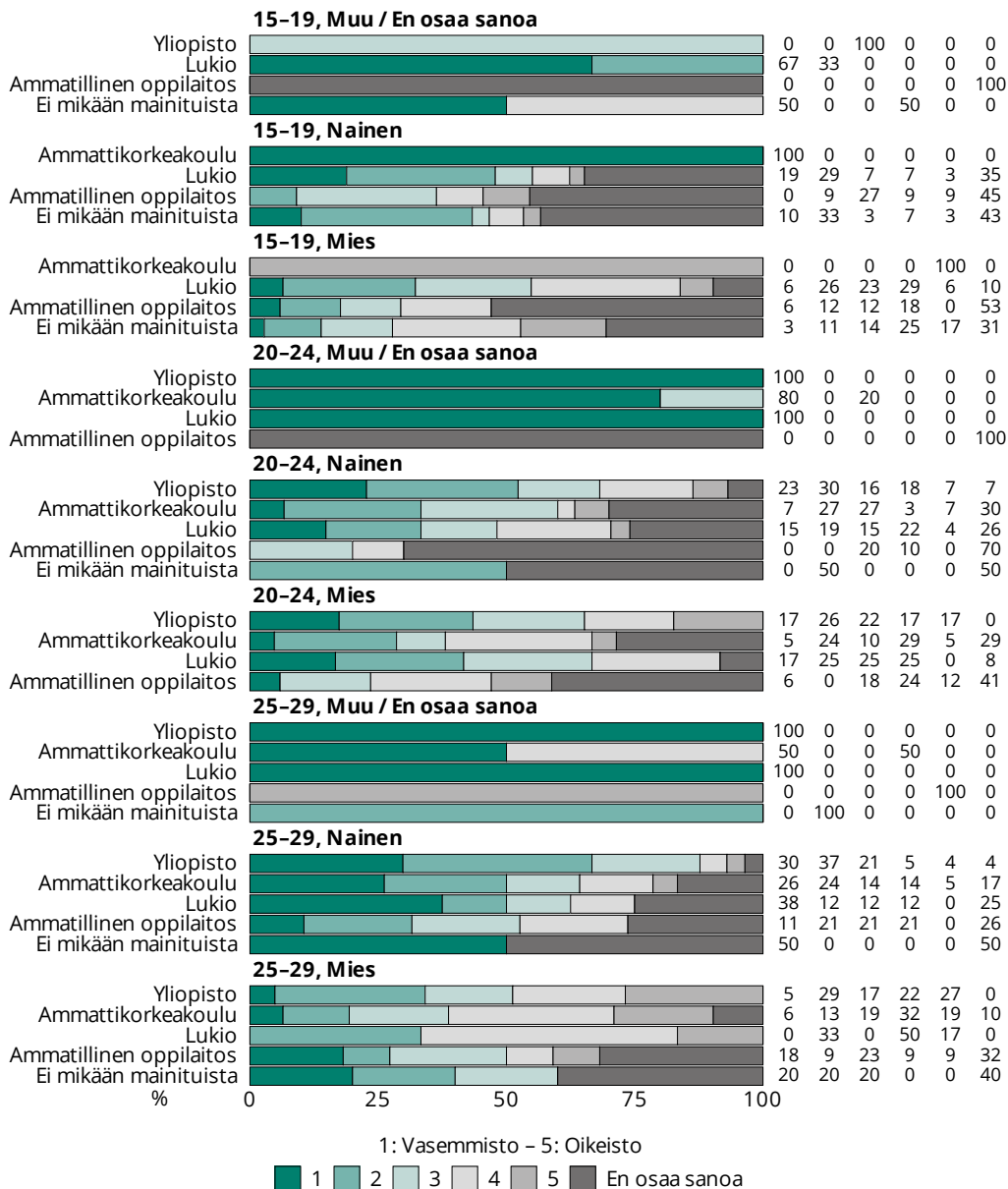
Nuorisobarometreissa vastaajien näkemyksiä sijoittumisestaan vasemmistoon ja oikeistoon on kysytty vuodesta 2008 lähtien. Viidentoista vuoden aikasarja mahdollistaa nuorten poliittisten sitoutumisten ja sen muutosten tarkastelun. Kuvaajaan 14 on valikoitu tämän vuoden barometrin lisäksi neljän muuta vuotta. Aiheesta kysyttiin myös vuonna 2010, mutta tuolloin ei ollut mahdollisuutta vastata ”En osaa sanoa”, joten luvut eivät ole vertailukelpoisia. Vertailuasetelman säilyttämiseksi vuoden 2023 vastaajista mukana ovat vain puhelimeen vastanneet. 95 % virhemarginaalit ovat noin kahdesta neljään prosenttiyksikön levyisiä, paitsi vuonna 2023 ne ovat neljästä viiteen prosenttiyksikön levyisiä. Vuonna 2008 mukana olivat vain ruotsin- ja suomenkieliset nuoret.

Vuonna 2023 vasemmistoon identifioitui 29 prosenttia vastaajista. 27 prosenttia sijoitti itsensä oikeisto–vasemmisto–vastakkainasettelun keskelle. Oikeistoon itsensä sijoitti 27 % vastaajista. Aikasarjojen mittausaikana tänä vuonna näiden vastaajaryhmien osuudet ovat poikkeuksellisen tasaisia. Isohko osuus vastaajista, joka kuudes (17 %), ei osannut tai ehkä paremmin halunnut vastata kysymykseen. Verkkokyselyssä en osaa sanoa -vaihtoehdon valinneiden määrä on vähäisempi, minkä voi tulkintamme mukaan katsoa viittavan sensitiivisiä aiheita sisältävän haastattelun puitteissa tapahtuvaan vuorovaikutukseen

nuoren vastaajan ja heitä vanhemman haastattelijan välillä.

Kuvaajasta 14 voidaan lukea vasemmisto–oikeisto-erottelun muutoksia. Poliittiseen keskustaan itsensä sijoitti vuonna 2023 vähiten vastaajia barometrien historiassa. Kun vielä vuonna 2021 vastaajista 38 % identifioitui keskelle, oli luku vuonna 2023 enää 27 %. Vastaavasti niiden vastaajien osuus, jotka eivät osaa vastata kysymykseen on ollut kasvussa 2020-luvulla. Kuitenkin myös laskettaessa yhteen keskelle itsensä sijoittaneet sekä ei osaa sanoa -vaihtoehdon valinneet havaitaan, että osuus on laskusuunnassa. Vastaavasti vasemmistoon ja oikeistoon itsensä sijoittavien osuudet ovat kasvussa. Erityisesti vahvasti vasemmistoon itsensä luokittelevien nuorten osuudessa on kasvua. Sekä vasemmistoon että oikeistoon itsensä lukevien osuudet kaikista vastaajista ovat barometrien mittausten korkeimmalla tasolla. Erityisen selkeästi tämä tulee näkyviin, kun tarkastellaan niitä vastaajia, jotka ovat osanneet vastata kysymykseen. Muun kuin ”en osaa sanoa” -vaihtoehdon valinneista 35 % kuuluu vasemmistoon, ja 33 % oikeistoon.

Nuorten vastausvaihtoehtoja voi tulkita osana yhteiskunnallista kehityskulkua, jossa poliittinen kenttä polarisoituu. Elinkeinoelämän valtuuskunnan selvityksessä vuodelta 2022 todettiin vastaajien näkevän, että jännitteet vasemmiston ja oikeiston välillä ovat kasvaneet (Haavisto,

KUVAAJA 15. VERKKOVASTAAJIEN SIOITTUMINEN VASEMMISTO-OIKEISTOAKSELILLE IÄN, SUKU-PUOLEN JA KOULUTUKSEN MUKAAN. KOULUTUSMUUTTUJA ON KORKEIN OPPIASTE, JOSTA VASTAAJA ON SUORITTANUT TUTKINNON TAI JOSSA HÄN OPISKELEE. LUKIO KATSOTAAN TÄSSÄ ANALYYSISSÄ KÄYTÄNNÖN SYISTÄ KORKEAMMAKSI KOULUTUKSEKSI KUIN AMMATILLINEN OPPILAITOS, VAIKKA TODELLISUUDESSA TUTKINNOT OVAT SAMANTASOISIA. BINÄÄRISEN SUKUPUOLIJAOON ULKOPUOLELLE ASETTAUTUNEIDEN, 15-19-VUOTIAIDEN KORKEAKOULUTUKSESSA OLEVIENTEN SEKÄ YLI 19-VUOTIAIDEN KOULUTTAMATTOMIEN NUORTEN VASTAAJIEN MÄÄRÄT OVAT MELKO PIENIÄ.

Kurronen & Metelinen 2022). Vuoden 2019 eduskuntavaaleissa oli viitteitä siitä, että poliittisessa kentässä oli liikettä arvoulottuvuoksien äärilaidoille (Isotalo, Söderlund & von Schoultz 2020, 302). Vastaavaa maltillista siirtymää näyttää tapahtuneen myös nuorten keskuudessa. Toisaalta myös ”en osaa sanoa” -vastanneiden kasvava määrä kertoo siitä, että poliittinen samaistuminen ei ole kaikille nuorille helppoa. Voi ajatella sen kertovan myös vastaamisajankohdan polarisoituneesta yhteiskunnallisesta keskusteluilmapiiiristä, jossa poliittisen sitoumusten julkituominen ei ehkä ole niin helppoa kuin aiempina vuosina.

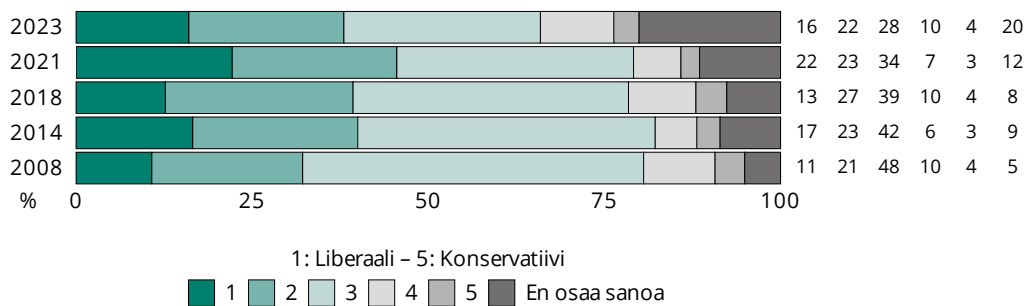
Vuoden 2021 Nuorisobarometrissa havaittiin, että koulutustausta ja sukupuoli oli yhteydessä siihen, kuinka vasemmistolaiseksi tai oikeistolaiseksi vastaaja itsensä kokee. Sama yhteys on havaittavissa vuoden 2023 barometrissa (Kuvaaja 15). Selkeästi eniten vastaajista vasemmistoon samaistuvat yliopistossa opiskelevat tai sieltä valmistuneet naiset, joista yli puolet lukee itsensä vasemmistoon. Myös ammattikorkeakouluissa ja lukiossa vasemmistoon lukeutuvia on muita koulutusmuotoja enemmän. Vähiten vasemmistoon kuuluvia ja vastaavasti eniten oikeistoon kuuluvia on ammatillisissa oppilaitoksissa. Naiset ovat miehiä vasemmistolaisempia. Ammatillisissa oppilaitoksissa, peruskoulussa opiskelevat tai sieltä valmistuneet vastaavat lukiossa, ammattikorkeakouluissa tai yliopistoissa opiskelevia merkittävästi enemmän, etteivät osaa vastata kysymykseen. Tätä tulosta voi tulkita sen valossa, että ammatilliseen koulutukseen orientoituvat eivät kiinnostu yhteiskunnallisista kysymyksistä samalla tavalla kuin yleissivistävässä opinnoissa jatkavat eikä heiltä toisaalta koulutuksensa aikana edellytetä samanlaisia valmiuksia toimia teksteillä (Lakka 2024). Tämän teoksen artikkelissa Kimmo Ketola ja Hanna Salomäki osoittavat, että uskonnottomat vastaajat ovat enemmän vasemmistoon kallellaan kuin uskonnolliset. Kiinnostavasti pääkaupunkiseudulla asuvat uskonnollisena itseään pitävät nuoret ovat vasemmistolaisempia kuin muualla asuvat uskonnolliset nuoret.

ARVOLIBERAALIUS JA ARVOKONSERVATIIVISUUS

Edellisessä luvussa esitellyn vasemmisto–oikeisto-jaottelun ohella jako liberaaleihin ja konservatiiveihin on yleinen tapa erotella tutkittavien poliittisia suuntautumisita. Tässä barometrissa vastaajia pyydettiin kuvaamaan, miten he itse sijoittavat itsensä akselille arvoliberaali ja arvokonservatiivi. Nuorisobarometreille luonteenomaisesti näiden termien tulkinta jätettiin vastaajien itsensä päätettäväksi. Kysymys ei ollut vastaajille helppo, sillä niiden vastaajien osuus, jotka eivät osanneet sanoa kantaansa, nousi yli 20 prosentin sekä verkossa että puhelimessa. Tämä poikkeaa huomattavasti aiempien vuosien kyselyistä, mikä voi johtua siitä, että tällä kierroksella puhelimessa haastatetuille tarjottiin heti mahdollisuutta vastata ”En osaa sanoa” verkkokyselyn ja puhelinhaastattelun vertailukelpoisuuden kasvattamiseksi. Osa tämän vastausvaihtoehdon kasvusta selittyikin todennäköisesti siirtymällä vastaajista, jotka muuten olisivat vastanneet keskimmäisen vaihtoehdon.

Arvoliberaalien osuus on sekä puhelimitse että verkossa vastanneiden keskuudessa suurempi kuin arvokonservatiivien tai keskellä olevan vaihtoehdon valinneiden osuus. Puhelimesta vastanneista 38 % ilmoitti olevansa arvoliberaaleja, kun luku verkossa oli 49 %. Arvokonservatiivisten osuus oli tätä huomattavasti pienempi. Kiinnostavasti arvokonservatiivien vastaajien osuus oli samansuuruinen sekä verkossa että puhelimitse vastanneiden keskuudessa (14 ja 16 %). Vaikuttaa siltä, että arvokonservatiivisuus on samaistuminen, joka voidaan ilmaista samalla tavalla keruumenetelmästä riippumatta, mikä erottaa sen arvoliberaaliudesta. Puhelimesta vastanneissa on suurempi osuus niissä, jotka ovat valinneet keskelle kuuluvan vaihtoehdon.

Kimmo Ketola ja Hanna Salomäki osoittavat tässä teoksessa, että uskonnolliset nuoret ovat keskimäärin enemmän arvokonservatiiveja kuin uskonnottomat. Tähän teokseen sisältyvässä artikkelissaan Kati Tervo-Niemelä ja Jouko Porkka tarkastelevat uskonnollisuuden yhteyttä arvoliberaaliuden ja -konservatiivisuuden kokemukseen.

KUVAAJA 16. MANNERSUOMALAISTEN NUORTEN SIIJOITTUMINEN ARVOLIBERAALI–ARVOKONSERVATIIVI -AKSELILLE VUOSINA 2008–2023.

He jakavat nuoret yhdeksään luokkaan. Kaikkein eniten vastaajia kuuluu ei-uskonnollisten arvoliberaalien ryhmään. Tähän kuuluu 41 prosenttia vastaajista. Tähän ryhmään kuuluminen on selkeästi tyypillisempää naisille kuin miehille. Toiseksi suurin kategoria on ei-uskonnollinen ja liberaalin ja konservatiivin välimaastossa oleva. Tähän ryhmään kuuluu 14 prosenttia vastaajista. Uskonnollisia arvokonservatiiveja on 9 prosenttia.

Kysymys arvoliberaaliudesta ja arvokonservatiivisuudesta on kysytty ensimmäinen kerran vuonna 2008. Kuvaajassa 16 on esitelty vastaukset vuoden 2023 lisäksi neljältä eri vuodelta. Aiheesta kysyttiin myös vuonna 2010, mutta tuolloin ei ollut mahdollisuutta vastata ”En osaa sanoa”, joten luvut eivät ole vertailukelpoisia. Tulokset on laskettu painokerroinmenetelmällä, joten luvuissa on pieniä eroja regressiomenetelmällä tuotettuihin arvioihin. Vuonna 2008 mukana olivat vain ruotsin- ja suomenkieliset nuoret. Vuoden 2023 vastaajista mukana ovat vain puhelimeen vastanneet. 95 % virhemarginaalit ovat noin kahdesta viiteen prosenttiyksikön levyisiä.

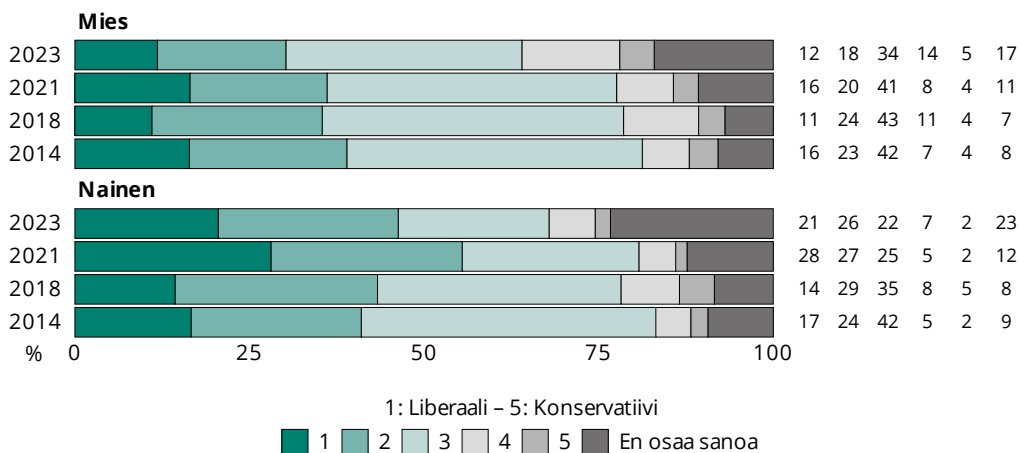
Arvokonservatiiveina itseään pitävien nuorten osuus on samalla tasolla kuin vuonna 2008 ja 2018. Arvoliberaalien nuorten osuus kaikista vastaajista on 38 %, mikä on lähellä vuosien 2014 ja 2018 tasoa. Keskelle itsensä sijoittaneiden vastaajien sekä niiden, jotka vastanneet, etteivät osaa sanoa, osuus on vaihdellut 50 % molemmin puolin. Tänä vuonna on tapahtunut

siirtymää ”en osaa sanoa” -vaihtoehdon valintoihin. Kuvaajasta 16 ilmenee, että en osaa sanoa vastanneiden määrä on ollut huomattavassa kasvussa 2020-luvun aikana. Samalla keskellä olevan vaihtoehdon osuudet ovat pienentyneet. Yhteensä näiden kahden vaihtoehdon on valinnut hieman alle puolet vastaajista, mikä on suuruudeltaan karkeasti samalla tasolla aiempien vuosien kanssa.

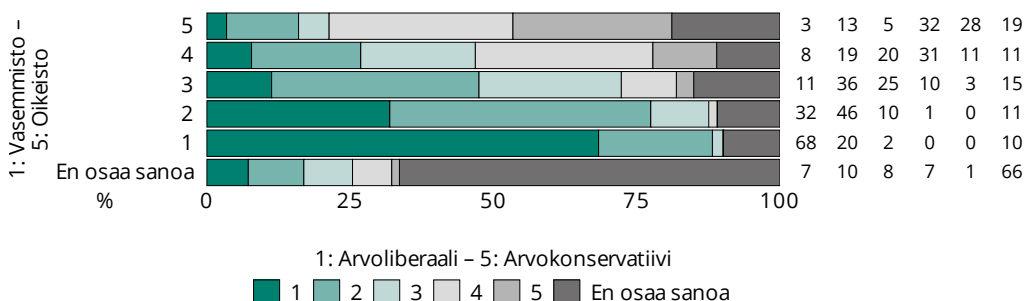
Eriytyvätkö sukupuolet arvojen suhteen?

Vuoden 2024 alussa keskusteltiin nuorten miesten ja naisten arvomaailmojen eriytymisestä. Debatti käynnistyi aiheita käsittelevästä Financial Timesin jutusta, jossa näytettiin naisten ja miesten välisen eron liberaali–konservatiivi-akselilla olevan kasvussa ympäri maailmaa (Burn-Murdoch 2024). Päätelemät perustuivat puoluekannatuksen ja itseidentifikaation. On huomattava, että yhdysvaltalaisessa kielenkäytössä sanat liberaali ja konservatiivi eivät tarkoita täsmälleen samaa asiaa kuin suomalaisessa julkisessa keskustelussa. Konservatiivilla voidaankin viitata sekä talousoikeistoon (nk. fiskaalikonservatiivit) että heihin, joita Suomessa kutsuttaisiin arvokonservatiiveiksi (katso esim. Conover & Feldman 1981). Seuraava analyysi koskee konservatiivisuutta vain sanan jälkimmäisessä mielessä.

Globaali ilmiö näkyy myös Suomessa, sillä täälläkin sukupuolten välinen ero arvokonservatiivi–arvoliberaali-akselilla on kasvanut vajaassa

KUVAAJA 17. MANNERSUOMALAISTEN NUORTEN SIOITTUMINEN ARVOLIBERAALI–ARVOKONSERVATIIVI-AKSELILLE VUOSINA 2014–2023 REKISTERISUKUPUOLEN MUKAAN. MALLISSA KÄYTETTIIN REKISTERISUKUPUOLTA ILMOITETUN SUKUPUOLEN SIIJAIN, JOTTA TULOKSET SAATAISIIN PAINOTETUA LUOTETTAVASTI, SILLÄ NE LASKETTIIN PAINOKERROINMENETELMÄLLÄ. 95 % VIRHEMARGINAALIEN LEVEYS VAIHTELEE NOIN KAHDEN JA KAHDEKSAN PROSENTTIYKSIKÖN VÄLILLÄ.

KUVAAJA 19. MANNERSUOMALAISTEN NUORTEN LIBERAALI–KONSERVATIIVI-IDENTIFIKAATION YHTEYS SIOITTAUTUMISEEN VASEMMISTO–OIKEISTO-AKSELILLE. PELKÄT VERKKOVASTAAJAT. TULOKSET ON LASKETTU PAINOKERROINMENETELMÄLLÄ. 95 % VIRHEMARGINAALIEN LEVEYS VAIHTELEE 0,1 JA 25 PROSENTTIYKSIKÖN VÄLILLÄ.

vuosikymmenessä, eli vuodesta 2014 (Kuvaaja 17). Vuoden 2014 tienoilla vastaajien sijoittuminen liberaali–konservatiivi-jatkumolle oli riippumatonta rekisterisukupuolesta, mutta vuonna 2024 miesten ja naisten keskimääräinen sijainti akselilla eroaa toisistaan tilastollisesti merkitsevästi niin maaseudulla kuin kaupungeissakin

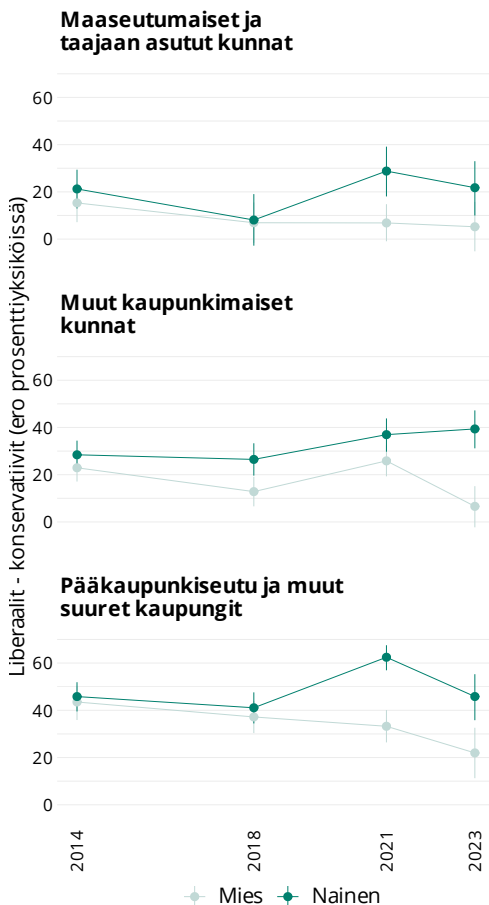
(Kuvaaja 18). Esitetyt analyysit alkavat vuodesta 2014. Tätä vanhemmat kyselyt eivät tavoitelleet kaikenkielisiä nuoria. Jos tarkasteltaisiin vain suomenkielisiä nuoria, joilta arvoliberaaliudesta kysyttiin myös vuonna 2008, huomattaisiin rekisterisukupuolten välisen eriytymisen alkaneen vasta vuoden 2014 jälkeen. Eriytymisen

huomattaisiin myös johtuvan pääosin siitä, että nuoret naiset määrittelevät itsensä aikaisempaa liberaalimmiksi, kun taas miesten arvoliberaalius on pysynyt suunnilleen vuoden 2008 tasolla.

Edellisessä luvussa todettiin naisten olevan keskimäärin miehiä vasemmistolaisempia. Vasemmisto–oikeisto- ja konservatiivi–liberaalijaoista muodostettua nelikenttää käytetään esimerkiksi media-analyyseissa erottelemaan politiikkojen yhteiskunnallisia näkemyksiä toisistaan. Valtamedian ohella näitä kahta ulottuvuutta analysoidaan yhdessä myös tutkimuskirjallisuudessa (esim. Luhtakallio & Wass 2023, 162–163).

Kuvaajasta 19 voidaan lukea, että ainakaan nuorten keskuudessa asettautuminen arvoliberaali–arvokonservatiivi-akselille ei ole riippumaton koetusta asemasta vasemmisto–oikeisto-akselilla. Liberaalius yleistyy vasemmistolaisuuden kanssa, ja päin vastoin. Voimakkaan vasemmistolaisista vastaajista jo lähes kaikki arvoulottuvuudelle itsensä sijoittaneet ovat arvoliberaaleja. Heistä voimakkaan arvoliberaaleja on 68 % vastaajista. Konservatiivien määrä on hyvin vähäinen myös jonkin verran vasemmistolaisissa vastaajissa. Huomattavaa on silti, että myös oikeistoon itsensä sijoittavissa on vähemmistö arvoliberaaleja, niin että hyvin oikeistolaisistakin 16 % lukeutuu arvoliberaaleihin. Toisaalta huomattavaa on, että selkeästi isoin osuus kaikista arvokonservatiiveista lukeutuu oikeistoon itsensä sijoittaviin. Liberaalius on siis jossakin määrin yhteydessä vasemmistolaisuuteen, mutta konservatiivisuus vahvemmin oikeistolaisuuteen. Heistä, jotka eivät osaa sijoittaa itseään vasemmisto–oikeisto-ulottuvuudelle, kaksi kolmesta (66 %) ei myöskään osaa sijoittaa itseään liberaali–konservatiivi-ulottuvuudelle.

On syytä olettaa, että sukupuolten eriytyminen koetulla liberaali–konservatiivi-akselilla kuvastaa laajempaa arvomaailmoiden eriytymistä. Esimerkiksi Tuukka Tomperi, Konsta Happonen ja Tomi Kiilakoski kuvaavat tämän teoksen artikkelissaan, kuinka yhteensulautunut vasemmistoliberaali–oikeistokonservatiivi-akseli on yksi tärkeä nykynuorten maailmankatsomusten vaihtelusuunta. Tiivistäen voisi sanoa, että vasemmistoliberaalissa päässä korostetaan positiivisten

KUVAAJA 18. ERO LIBERAALIEN (VASTAUKSET 1 & 2) JA KONSERVATIIVISTEN (VASTAUKSET 4 JA 5) NUORTEN OSUUKSISSA REKISTERISUKUPUOLEN JA ASUINKUNNAN KUNTALUOKITUKSEN MUKAAN VUOSINA 2014–2023. MALLISSA KÄYTETTIIN REKISTERISUKUPUOLTA ILMOITETUN SUKUPUOLEN SIJAA, JOTTA TULOKSET SAATAISIIN PAINOTETTUA LUOTETTAVASTI, SILLÄ NE LASKETTIIN PAINOKERROINMENA TELMÄLLÄ. ERO SUKUPUOLTEN VÄLILLÄ EI OLE TILASTOLISESTI MERKITSEVÄ VUONNA 2014, MUTTA SE ON MERKITSEVÄ VUONNA 2023.

vapauksien tärkeyttä ja yhteiskunnan vastuuta (Singer 1981), kun taas oikeistokonservatiivisessa päässä korostetaan yksilön vastuuta omista asioistaan.

USKONNOLLINEN JA USKONNOTON TAUSTA

USKONNOLLISTEN YHTEISÖJEN JÄSENYYS TAI NIIHIN KUULUMATTOMUUS

Vastaajia pyydettiin kuvaamaan heidän kuulumistaan uskonnollisiin yhteisöihin. Nuorisobarometreille tyypillisesti tuloksia kannattaa tarkastella joko kokemuksellisenä tai haastattelun kuluessa syntyvässä vuorovaikutustilanteessa ilmoitettuna kuulumisena uskonnolliseen yhteisöön. Uskonnollisia yhteisöjä kuvattaessa kysytään usein kiinnittymistä joihinkin laajalle levinneisiin uskonnollisiin perinteisiin. Tällaisen tavan ongelmana on pidetty sitä, että se häivyttää näkyvistä eri uskontojen väliset erot ja monimuotoisuuden (Hjelm 2020). Tämän-

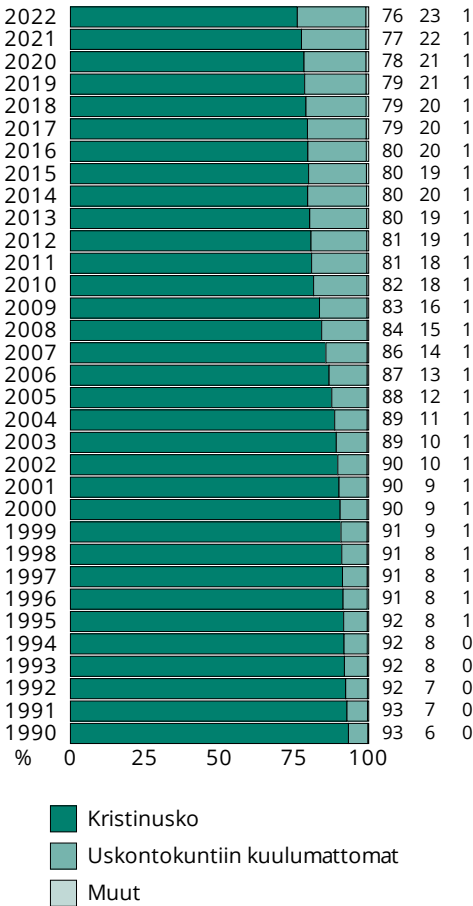
tyyppinen tilastollinen tarkastelu häivyttää paitsi uskontojen sisäisiä eroja, myös käytäntöjen ja vaihtelua ja ihmisten tulkintoja niistä (Linjakumpu ym. 2023). On siis syytä kiinnittää lukijan huomiota siihen, että tällainen tarkastelu häivyttää uskonnollisen elämäntavan tai henkilökohtaisen eletyn uskonnollisuuden eroja. Lisäksi on huomattava, että erityisesti muslimilla uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluminen ei ole uskontoa määrittävä tekijä samalla tavalla kuin vaikkapa kristityillä (ks. Pauha tässä teoksessa).

Edellisen kerran Nuorisobarometreissa on kartoitettu uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumista vuonna 2006. Tuolloin 88 % vastaajista kuului johonkin uskonnolliseen yhdyskuntaan,

TAULUKKO 3. USKONNOLLISTEN YHTEISÖJEN JA KIRKKOJEN JÄSENYKSET TIEDONKERUUMENETELMÄN MUKAAN. KESKIARVOJEN LASKEMISESSA REKISTERISUKUPUOLTEN, IKÄRYHMIEN JA ÄIDINKIELTEN JAKAUMAT ON VAKIOITU VASTAAMAAN MANNER-SUOMESSA ASUVIA NUORIA. VAKIOINNIN OTE TÄÄN HUOMIOON MYÖS SUKUPUOLEN JA IKÄRYHMIEN INTERAKTIO.

Tiedonkeruumenetelmä	Uskonnollinen yhteisö/kirkko	Keskiarvo	95 % virhemarginaali
Verkko	Ei mikään	39 %	36–43 %
	Luterilainen kirkko	49 %	45–53 %
	Ortodoksinen kirkko	2 %	1–3 %
	Katolinen kirkko	1 %	1–3 %
	Islam	2 %	1–3 %
	Muu	3 %	2–4 %
	Ei osaa sanoa	3 %	2–5 %
Puhelin	Ei mikään	27 %	24–29 %
	Luterilainen kirkko	60 %	57–63 %
	Ortodoksinen kirkko	2 %	1–3 %
	Katolinen kirkko	2 %	1–3 %
	Islam	3 %	2–4 %
	Muu	2 %	2–4 %
	Ei osaa sanoa	3 %	2–5 %

ja heistä 85 % oli evankelis-luterilaisen kirkon jäseniä (Myllyniemi 2006, 54–57). Sen lisäksi, että uskonnollisiin yhdyskuntiin kuuluminen on vähentynyt, on myös uskonnollisiksi itsensä määrittävien määrä pudonnut (ks. Tilasto-osion luvut Uskonnollisuus ja uskonnottomuus; Hengellisyys ja ei-hengellisyys). Vuoden 2006 vuoden 2023 siirryttäessä on tapahtunut kulttuurinen muutos, jota Hanna Salomäki ja Kimmo Ketola kuvaavat tämän teoksen artikkelissaan prosessina, jossa perinteen vuoksi kirkkoon kuuluminen (ns. kulttuurikristillisyy) hapertuu. Uskonnottomuudesta

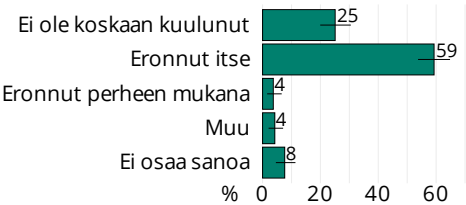

KUVAAJA 20. NUORTEN 15–24-VUOTIAIDEN USKONNOLLISIIN YHDYSKUNTIIN KUULUMINEN 1990–2022. LÄHDE: TILASTOKESKUS (2023G).

on myös nuorten keskuudessa muovautunut oletettu identiteetti uskonnollisuuden sijaan.

Nuorten kuuluminen uskonnollisiin yhteisöihin on esitetty taulukossa 3. Suuri muutos on tapahtunut kirkkoon kuulumattomien määrässä. Yhteensä noin 30–40 prosenttia nuorista ei koe kuuluvansa mihinkään kirkkoon tai uskonnolliseen yhteisöön, riippuen tiedonkeruumenetelmästä. Vastaajien keskuudessa uskonnollisista yhteisöistä suurin on evankelis-luterilainen kirkko (50–60 prosenttia vastaajista). Verrattuna vuoteen 2006 muiden kuin evankelis-luterilaisten määrä on kasvanut huomattavasti, mikä kertoo suomalaisen yhteiskunnan moniäänistymisestä.

Ortodoksiseen ja katoliseen kirkkoon kuuluu molempiin yhdestä kolmeen prosenttia nuorista. Islamin uskonnollisen yhteisön osalta vaihteluväli on hieman suurempi, yhteisöön kuuluu yhdestä neljään prosenttia nuorista. Teemu Pauha toteaa artikkelissaan tässä teoksessa, että islamiin ei kuulu kristinuskoa vastaavaa käsitystä kuulumisesta uskonnolliseen yhteisöön. Muihin kirkkoihin ja uskonnollisiin yhteisöihin nuorista kuuluu kahdesta neljään prosenttia. Näihin sisältyvät pääosin virallisen kirkon sisällä toimivat kristilliset herätysliikkeet, kuten lestadiolaisuus, kirkon ulkopuolella toimivat ”vapaiden suuntien” kristilliset liikkeet kuten Vapaakirkko ja Helluntailaisuus,

KUVAAJA 21. NUORTEN VASTAUKSET KYSYMYKSEEN ”MIKÄ SEURAAVISTA KUVAA PARHAITEN TILANNETTASI?”. VASTAAJINA NE VERKKOLOMAKKEESEEN VASTANNEET, JOTKA EIVÄT KUULUNEET MIHINKÄÄN USKONNOLLISEEN YHTEISÖÖN (N = 257). VASTAAJIEN IÄN JA SUKUPUOLEN YHTEISJAKAUMA ON VAKIOITU VASTAAMAAN MANNER-SUOMESSA ASUVIA NUORIA.

kristillisperäiset liikkeet kuten mormonikirkko, uuspakanalliset liikkeet kuten Aasainusko ja Karhun kansa, sekä esoteeriset uususkonnot kuten Thelema. Olipa vastaajien joukossa yksi, joka kertoi kuuluvansa pastafareihin, eli lentävän spagettihirviön seuraajiin.

Verkossa tavoitetut nuoret vastasivat useammin, että he eivät kuulu mihinkään uskonnolliseen yhteisöön tai kirkkoon. Ei voida sanoa varmasti, johtuuko tämä otantavinoumasta vai menetelmän vaikutuksesta vastauksiin (katso esimerkiksi keskustelu sosiaalisen suotavuuden harhasta luvussa Vähemmistökokemukset). Vaikka on saatavilla rekisteritietoja siitä, mihin uskonnolliseen yhdyskuntaan nuoret on liitetty (Kuvaaja 20), ei subjektiivinen kokemus uskonnollisen yhteisöön kuulumisesta välttämättä vastaa rekistereihin kirjattua tietoa. Esimerkiksi vieraskielisistä yli kahdeksan kymmenestä ei ole rekisteröityjen uskonnollisten yhdyskuntien jäseniä (Tilastokeskus 2018), vaikka he saattoivatkin kuulua uskonnolliseen yhteisöön esimerkiksi aatteellisten yhdistysten kautta.

Jos nuori vastasi verkkolomakkeeseen, ettei kuulu mihinkään uskonnolliseen yhteisöön, häneltä kysyttiin lisäksi tarkempia tietoja siitä, onko hän aina ollut kuulumatta yhteisöihin vai onko kuullut aiemmin ja myöhemmin eronnut. Tulokset iän ja sukupuolen vakioinnin jälkeen on esitetty kuvaajassa 21. Yleisin vaihtoehto on, että nuori on eronnut itse. Niiden nuorten osuus, jotka eivät ole koskaan kuuluneet uskonnolliseen yhdyskuntaan, on noin neljännes kaikista uskonnollisiin yhteisöihin kuulumattomista vastaajista.

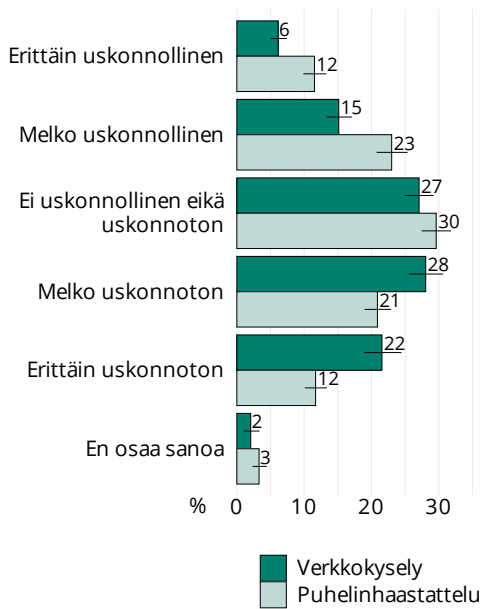
LAPSUUDENKODIN USKONNOLLISUUS JA USKONNOTTOMUUS

Vastaajia pyydettiin arvioimaan, kuinka uskonnollinen tai uskonnoton heidän lapsuudenkotinsa oli. Nuorisobarometreille tyypilliseen tapaan kodin uskonnollisuuden määrittely jätettiin vastaajien oman arvion varaan. Siksi vastauksiin on syytä suhtautua kokemuksellisenä kuvauksena siitä, millä tavalla vastaajat ovat lapsuuden kasvuympäristönsä kokeneet. Kysymys on varsin

yleisluontoinen eikä se mahdollista esimerkiksi sen erittelyä, oliko lapsuudenkodissa uskonnollisia käytänteitä, kuten rukoilua, puhuttiinko uskonnosta tai harjoittivatko vanhemmat selkeää uskonnollista kasvatusta. Vastaavasti uskonnottomuuden tulkinnat eivät mahdollista sen pohtimista, onko uskonnottomuus ensisijaisesti uskonnollisten käytänteiden ja symbolien poissaoloa vai keskusteltiinko kodissa katsomuksellisista kysymyksissä uskonnottomuutta painottaen.

Lapsuudenkodin uskonnollisuus on kuitenkin merkityksellinen kysymys, sillä se auttaa tarkastelemaan perheissä tapahtuvaa uskonnollista sosialisatiota tai kasvatusta. Sosialisaatiolla viitataan joko tiedostamattomiin tai tietoihin prosesseihin, joiden välityksellä yksilöstä tulee toimintakykyinen yhteiskunnallinen toimija. Uskonnollisen sosialisatiion tapauksessa kyse on siitä, miten uskonnollisuutta tai uskonnollista elämäntapaa välitetään erilaisten käytänteiden varassa, osin tiedostamatta. Kasvatus taas viittaa sellaisiin tietoihin suunnitelmallisiin ja myös arvolatautuneisiin käytäntöihin, jotka tähtäävät tiettyjen kasvatuspäämäärien tai sivistysihanteiden toteutumiseen. (Siljander 1997, 10.) Sekä uskonnollinen sosialisatio että kasvatus välittävät uskonnollisia sisältöjä ja niihin liittyviä elämäntapoja tai elämänmuotoja. Mitä enemmän yhteiskunnassa painotetaan negatiivista uskonnonvapautta eli sitä, että uskonnon tunnustuksellisuuteen liittyvät elementit karsitaan julkisesta tilasta, sitä enemmän perheen tai harrastusten kautta tapahtuva sosialisatio tai kasvatus vaikuttaa uskonnollisten elementtien oppimiseen. Perheen sisäiseen toimintakulttuuriin vaikuttaa myös ympäröivä kulttuuri. Onkin esitetty, että suomalaiselle kulttuurille tyypillinen tapa nähdä uskonto ensisijaisesti yksityisasiana vaikuttaa siihen, että uskonnosta puhuminen on suomalaisille vaikeampaa kuin joillekin muille kulttuureille ja että uskonnosta puhumattomuuden kulttuuri vaikuttaa myös perheiden puhumattomuuteen uskonnollisista kysymyksistä (Spännäri, Kallatsa & Tervo-Niemelä 2022).

Kuvaajassa 22 on esitelty vastaajien näkemyksiä kotinsa uskonnollisuudesta. Kuvaajassa on esitetty

KUVAAJA 22. ARVIO NUORTEN VASTAUSTEN JAKAUMASTA KYSYMYKSEEN ”KUINKA USKONNOLLISEN ARVIOISIT LAPSUUDENKOTISI OLEEN?”. ARVIOSSA ON VAKIOITU VASTAAJIEN ÄIDINKIELI SEKÄ IÄN JA SUKUPUOLEN INTERSEKTIO.

erikseen puhelimessa ja verkossa vastanneiden näkemyksiä, sillä nämä poikkeavat toisistaan verrattain paljon. Erittäin uskonnottomana lapsuudenkotiaan piti puhelinvastaajista 10 % ja melko uskonnottomana 22 %. Puhelinvastaajista siis noin kolmannes kuvasi kotinsa olleen uskonnoton. Verkkovastaajista vastaavat osuudet ovat tätä suurempia, eli 24 ja 26 %. Heistä puolet kuvasi kotinsa olleen uskonnoton. Niiden vastaajien osuus, jotka kuvasivat, että koti ei ollut uskonnollinen tai uskonnoton oli puhelinvastaajissa karkeasti kolmannes (31 %) ja verkossa vastanneista neljännes (25 %). Erittäisin uskonnollisena puhelinvastaajista lapsuudenkotiaan piti 12 % ja melko uskonnollisena 23 %, kun verkkovastaajilla vastaavat luvut olivat 6 % ja 15 %.

Kuten edellä käy ilmi, tiedonkeruumenetelmällä oli suuri vaikutus vastausten jakaumaan. Verkossa vastanneet arvioivat lapsuudenkotinsa

keskimäärin uskonnottomammaksi kuin puhelinvastaajat ja kääntäen puhelinvastaajat arvioivat lapsuudenkotinsa uskonnollisemmaksi. Arvio yleisimmästä vastauksesta puhelinmenetelmällä oli keskimäinen ”Ei uskonnollinen eikä uskonnoton”, kun taas verkkomenetelmällä yleisin vastaus oli ”Melko uskonnoton”. Tulosten perusteella uskonnolliset ja uskonnottomat perheet eivät kumpikaan muodosta enemmistöä nuorten lapsuudenkodeista, mutta uskonnottomien lapsuudenperheiden osuus on isompi kuin uskonnollisten. Puhelinhaastattelujen ja verkkohaastattelujen keskiarvon laskien uskonnottomiksi lapsuudenperheensä arvioi 40 % vastaajista, ei uskonnolliseksi eikä uskonnottomaksi 28 % ja uskonnolliseksi 29 % vastaajista. 3 % ei osannut sanoa.

Kotiaan uskonnollisina pitävien osuus on isompi kuin niiden vastaajien, jotka pitävät itseään uskonnollisena. Tämä havainto liittyy barometrin tuloksia keskusteluun eri sukupolvien muuttuneesta uskontosuhteesta. Uskonnollisten osuus on suurempi vanhempien suomalaisten ikäluokissa keskuudessa kuin nuorempien. Uskonnollisuuden siirtymisessä sukupolvelta toiselle keskeisenä mekanismina on pidetty lapsuudenkodissa tapahtuvaa uskonnollista kasvatusta. Uskontotieteilijä Hanna Salomäen mukaan tämä selittää sekä miesten että naisten uskonnollisuutta (Salomäki 2022, 247). Tämä ei kuitenkaan tapahdu automaattisesti, sillä muu kasvatusympäristö voi vaikuttaa siihen, että uskonnollisuus ei siirry perheen sisäisten sukupolvien välityksellä (ks. Kiilakoski 2023). Kuten aiemmin esitellystä kuvaajasta 12 ilmenee, perheen uskonnollisuus on yhteydessä uskonnollisuuteen siten, että erittäin uskonnollisissa kodeissa kasvaneiden joukossa itseään uskonnollisina pitävien osuus on selkeästi suurempi. Myös melko uskonnollisissa perheissä kasvaneiden vastaajien joukossa uskonnollisina itseään pitävien osuus on isompi kuin niissä perheissä, jotka eivät ole olleet uskonnollisia. Lapsuudenperheen uskonnollisuuden vaikutus vastaajan uskonnollisuuden selittäjänä näkyy siis myös barometrin tuloksissa, mutta niistä ilmenee myös se, että uskonnollisuus ei periydy automaattisesti.

USKONNOT JA KATSUMUKSET OPPILAITOKSISSA

Uskonto ja katsomukset koulussa ovat herättäneet paljon keskustelua viime aikoina. Perustuslaki turvaa jokaiselle uskonnon ja omantunnon vapauden. Tämä tarkoittaa käytännössä, että kaikilla on oikeus tunnustaa ja harjoittaa uskontoa, oikeus ilmaista vakaumus ja oikeus kuulua tai olla kuulumatta uskonnolliseen yhdyskuntaan. Tätä voidaan kutsua positiiviseksi uskonnon-vapaudeksi tai uskonnonvapauden tulkinnaksi. Toisaalta taas kukaan ei ole velvollinen osallistumaan omantuntonsa vastaisesti uskonnon harjoittamiseen. Tätä taas kutsutaan negatiiviseksi uskonnonvapaudeksi, eli oikeudeksi pidättäytyä uskonnon harjoittamisesta. Lapsia on myös kohdeltava tasavertaisesti, mikä tarkoittaa, ettei mitään uskonnollista yhdyskuntaa tai maailmankatsomusta voida asettaa muiden edelle koulussa. (Apulaisoikeusasiamies 2019.)

Opetushallituksen vuonna 2022 antamien ohjeiden mukaan yleisenä lähtökohtana opetuksen järjestämiselle on, että oppilailla on perusopetuksessa oikeus olla ”osallistumatta uskonnon harjoittamiseen” perusopetuslain mukaisesti. Tämän takia kouluilla on velvollisuus tiedottaa huoltajille, mikäli koulu järjestää uskonnollisia tilaisuuksia. Näistä ”tiedotteista on käytävä ilmi opetuksen yhteydessä järjestettävät uskonnolliset tilaisuudet ja toimitukset sekä niille vaihtoehtoinen toiminta”. (Opetushallitus 2022.) Lähtökohtaisesti koulussa on siis toimittava niin, että huomioidaan sekä uskonnonvapauden positiivinen että negatiivinen tulkinta, kuten että oppilaiden oikeus olla osallistumatta uskonnonharjoittamiseen toteutuu. Tämän on tulkittu aiheuttavan haasteita esimerkiksi seurakunnan nuorisotyön ja koulujen väliselle yhteistyölle, koska oppilaiden ja huoltajien on etukäteen tiedettävä se, milloin koulu järjestää luonteeltaan uskonnollisia tilaisuuksia (Malkavaara 2021, 61–61, 75).

Keskustelua voi tulkita siten, että koulu hahmotetaan maallisena tilana, jossa uskonnollisten symbolien tai käytänteiden esiintyminen on lähökohtaisesti kiellettyä. Toisaalta osaa uskonnollisista symboleista oikeutetaan myös viittaamalla niiden asemaan suomalaisessa perinteessä, jolloin niiden läsnäoloa koulun käytänteissä voidaan puolustaa uskonnollisista viittauksista huolimatta (Taira 2019). Edellä kuvatut huomiot koskevat koulua julkisena tilana, jota säädellään koulutuspolitiikan keinoin. Toisaalta nuorisotutkijat ovat pitkään hahmottaneet koulua myös tilana, jossa koulun virallinen kehys kohtaa oppilaiden epävirallisen kehyksen. Tätä voi kutsua epäviralliseksi kouluksi tai vertaiskehäksi (Kiilakoski 2012; Hoikkala & Paju 2013; Kiilakoski & Lanas 2022). Tällä epävirallisella kehällä uskonto tai katsomukset voivat näkyä koruina tai muina symboleina, jota nuoret kantavat mukanaan. Nuorten näkemysten selvittäminen uskonnoista ja katsomuksista koulussa edellyttääkin, että tarkastellaan sekä virallista että epävirallista koulua koskevia kysymyksiä.

Vastaajille esitettiin sekä puhelinhaastattelussa että verkkolomakkeella viisi väittämää. Lisäksi pelkästään verkkolomakkeella vastanneille esitettiin viisi kysymystä näiden ohella. Nämä väittämät käsittelivät uskonnollisten symbolien ja uskonnon harjoittamisen näkymistä koulussa. Koska kyselyn painopiste haluttiin pitää yhteisötasolla kouluissa ja oppilaitoksissa, uskonnon tai elämäntiedon opettamista käsitteleviä kysymyksiä ei esitetty. Vaikka näitä aineita opetetaan perusopetuksessa ja lukiossa, moni vastaa ja opiskelee tai on valmistunut oppilaitoksista, joissa katsomusaineita ei ole opetettu. Laajempi kysymys katsomusten näkymisestä oppilaitosten arjessa koskee sen sijaan kaikkia oppilaitoksia. Vastausvaihtoehdoissa oli viisi vaihtoehtoa, joko

täysin eri mieltä, eri mieltä, ei samaa eikä eri mieltä, samaa mieltä ja täysin samaa mieltä. Lisäksi oli mahdollista vastata, ettei osaa sanoa. Enemmistö vastaajista oli kaikkien kysymysten kanssa samaa mieltä (joskin kaksi kysymystä oli esitetty kielteisessä muodossa, jolloin eri mieltä olleet antoivat hyväksyntänsä kysytyille ilmiöille). Nuoret suhtautuvat siis myönteisesti katsomusten näkymiseen koulussa.

Eniten samaa mieltä vastaajat olivat väitteen 'Kaikilla tulee olla oikeus puhua omasta uskonnostaan ja katsomuksestaan koulussa' kanssa. Selkeä enemmistö (87 %) oli väitteen kanssa samaa mieltä. Lähes puolet vastaajista (47 %) oli täysin samaa mieltä väittämän kanssa. Vain pieni vähemmistö (3 %) oli väittämän kanssa eri mieltä. Tämä väittämän voi tulkita kosket-tavan ainakin kaikkia nuoria, mutta väittämän voisi tulkita kattavan myös kaikki kouluyhteisön jäsenet. Nuoret siis lähtökohtaisesti puolustavat perustuslain takaamaa positiivista uskonnonvapautta eli oikeutta ilmaista vakaumuksensa. Näin tehdään huolimatta siitä, ettei koulussa joidenkin tulkintojen mukaan saisi ilmetä vahvoja uskonnollisia elementtejä.

Suvivirren laulamisesta on keskustelu 1990-luvulta lähtien, jolloin katsomusten monimuotoisuus nousi ohjaamaan suomalaista keskustelua. Keskustelun jännite syntyy siitä, että Suvivirren voi hahmottaa osaksi suomalaista kulttuurista perinnettä, jolloin sen laulamiseen osana koulun juhlia liittyy ensisijaisesti kulttuurisia piirteitä. Tälle vastakkainen kanta korostaa, että kyseessä on virsi, ja virsien laulaminen on kristinuskon harjoittamista. Totta onkin, että Suvivirttä on toisen maailman sodan jälkeen laulettu useissa kouluissa. Näin sillä on eittämättä kansalaiskasvatuksellinen ulottuvuus, joka on kytkeytynyt kristinuskon asemaan suomalaisessa yhtenäiskulttuurissa. Suvivirren kristinuskon mukainen uskonnollinen sisältö on myös kiistaton, sillä siinä lauletaan Jumalasta, Herrasta ja Jeesuksesta. Valtaosa suomalaisista on suhtautunut virren laulamiseen erittäin myönteisesti. Suvivirrestä käydyssä ajoittain voimakkaitakin tunteita herättäneessä keskustelussa virren laulamisen on

tulkittu olevan esimerkki kristinuskon kulttuuristumisesta eli prosessista, jossa uskonnollista symboliikkaa ja tunnustuksellisuuttakin omaavat käytännöt tulkitaan osana perinteistä kulttuuria ja siksi voidaan perustella, miksi niillä on oltava sijansa maallisessa eli sekulaarissa tilassa, jollainen koulu on. (Taira 2019.) Uskontotieteilijä Teemu Pauha on esittänyt kritiikkiä, että uskonnon kulttuuristuminen palvelee valtauskontoa ja auttaa sitä säilyttämään valta-asemaansa (Pauha 2024, 264). Tulkinta, jonka mukaan Suvivirsi on osa kulttuuria, on ollut keskeinen myös suomalaisesta koulusta käytyä keskustelua. Esimerkiksi Opetushallituksen vuonna 2022 päivitetty ohje toteaa Perustuslakiovaliokunnan mietintöä referoiden, että koulun ”juhlaan mahdollisesti sisältyvän yksittäisen virren laulamisen johdosta juhlaa ei voida uskonnollisen suvaitsevaisuuden nimissä pitää uskonnon harjoittamiseksi katsottavana tilaisuutena” (Opetushallitus 2022, 8). Jos kyseessä ei ole uskonnollinen tilaisuus, voi koulu edellyttää kaikkien oppilaiden osallistuvan siihen.

Vastaajilta kysyttiin heidän kantaansa Suvivirteen osana koulua ja oppilaitoksia käsittelevää kysymyspatteria. Väittämä esitettiin muodossa ”Suvivirren laulaminen oppilaitosten yhteisissä kevätjuhlissa ei ole sopivaa”. Pääsääntöisesti määrällisessä tutkimuksessa kannattaa karttaa negatiivisessa muodossa ilmaistujen väittämien esittämistä erityisesti nopeatempoisissa tutkimuksissa (Myllyniemi 2019, 127), mutta tämän väittämän kohdalla tästä säännöstä poikettiin. Perusteluna tähän on se, että väittämän esittäminen myönteisessä muodossa ei olisi lomakkeen laatijoiden mielestä tuonut samaa merkityssisältöä esiin. Vastaajien voi olettaa ymmärtäneen kysymyksen samalla tavalla kuin sen laatijat ymmärsivät, sillä vastaukset noudattavat samaa myönteistä suhdetta Suvivirteen, joka on havaittu muissa tutkimuksissa.

Valtaosa vastaajista oli eri mieltä väittämän kanssa. Noin kaksi kolmannesta (67 %) oli väittämän kanssa eri mieltä. Sen kanssa täysin eri mieltä oli kolmannes vastaajista. Selkeä enemmistö vastaajista piti Suvivirren laulamista sopivana. 19 %

valitsi neutraalin kannan ja 6 % ei osannut vastata. Alle kymmenes vastaajista oli samaa mieltä siitä, että Suvivirren laulaminen ei ole sopivaa. Täysin samaa mieltä väittämän kanssa oli vain 3 %. Voi tulkita, että myös nuoret pitävät Suvivirttä osana suomalaista perinnettä ja sen laulamista tämän perinteen ylläpitämisenä. Voi siis vetää yhteen Teemu Tairan tavoin, että Suvivirsi on kulttuuristettu osaksi suomalaista perinnettä ja myös nuoret hyväksyvät tämän kulttuuristamisen prosessin. Tässä heillä on samankaltaisuuksia vuoden 2015 Gallup Ecclesiastican tuloksiin, jonka kysymys Suvivirrestä esitettiin muodossa, mikä on vastaajan suhtautuminen Suvivirren laulamiseen koulussa. Tuolloin 85 % kaikista vastaajista suhtautui myönteisesti ja vain 5 % kielteisesti. (Taira 2019, 3, 14–15.)

Edellisen väittämän tavoin kaksi kolmannelta nuorista oli samaa mieltä väittämästä 'Koulussa oppilaiden tulisi saada tukea oman katsomuksen (uskonnollisen tai uskonottoman) muodostamiseen'. Yhteensä 66 % oli joko täysin samaa mieltä tai samaa mieltä. Eri mieltä olevien osuus on tähän verrattuna varsin pieni (10 %). Enemmistö nuorista suhtautui uskonnon näkymiseen koulussa myönteisesti. Kielteisessä muodossa esitetystä väittämästä, ettei uskonnon tai muiden katsomusten pitäisi näkyä lainkaan koulussa, eri mieltä olevien määrä on yhteensä 61 %. Samaa mieltä väittämästä oli pieni osuus (8 %). Yleiskuvana on, että nuoret suhtautuvat uskonnosta ja katsomuksista puhumiseen koulussa myönteisesti ja hyväksyvät näiden ilmenemisen. Edellisiä kysymyksiä pienempi osuus, mutta kuitenkin yli puolet nuorista (54 %) oli samaa mieltä väittämän "Vapaaehtoiset uskonnolliset tilaisuudet voivat olla osa koulun arkea (esim. rukoushetket välitunnin aikana)". Edellisiin kysymyksiin verrattuna tämän väittämän kanssa eri mieltä olevien määrä oli isompi, sillä viidennes nuorista (20 %) oli tämän kanssa eri mieltä.

Verkkolomakkeeseen vastanneille esitettiin viisi kysymystä edellä tarkasteltujen lisäksi. Tämä ero selittyy sillä, että puhelinhaastattelua jouduttiin lyhentämään testihaastattelujen jälkeen. Kaikille vastaajille esitetyissä kysymyksissä

enemmistö suhtautui myönteisesti uskonnon ja katsomusten näkyvillä oloon koulussa. Verkko-vastaajille esitetyt kysymykset kohdentuivat selkeämmin uskontoon. Nämä kysymykset käsitelivät uskonnon symbolien näkymistä oppilailla ja opettajilla, rukoustilojen järjestämistä sekä mahdollisuutta kieltäytyä liikunnan opetuksesta uskonnollisista syistä. Esimerkiksi uintiopetukseen osallistumiseen kieltäytymisestä uskonnollisista syistä on keskustelu julkisuudessa.

Eniten samaa mieltä olevia vastaajissa oli väittämän 'Opiskelijoiden tulee voida käyttää pieniä uskonnollisia symboleita, kuten pieniä riskejä kaulakorussa, oppilaitoksissa' kanssa. Selkeä enemmistö vastaajista (85 %) oli tämän kanssa samaa mieltä. Yli kolme neljännestä (76 %) oli samaa mieltä myös tätä voimakkaamman väittämän kanssa, että opiskelijoiden tulisi voida käyttää oppilaitoksissa näkyviä symboleita, kuten pään peittäviä huiveja. Oman uskonnon ilmaisu näkyvien uskonnollisten symbolien kautta oltiin valmiita sallimaan myös opettajille. Opettajia koskevan kysymyksen kanssa samaa mieltä oli 70 % vastaajista. Eri mieltä olevien osuus oli 12 %.

Loput kaksi kysymystä jakoivat vastaajia edellä esitettyjä enemmän. Niissä eri mieltä olevien osuus oli isompi kuin samaa mieltä tai neutraalilla kannalla olleiden osuus. Samaa mieltä siitä, että opiskelijoilla olisi oikeus kieltäytyä vaikkapa liikuntatunnista uskontonsa vuoksi oli 29 %, kun eri mieltä olevien osuus 36 %. Tämä kysymys lienee myös vaikein esitetyistä, sillä 9 % ilmoitti, ettei osaa vastata. 29 % oli samaa mieltä siitä, että oppilaitosten tulisi tarjota tilat rukoilemista varten. 36 % oli eri mieltä ja 30 % ei ollut samaa tai eri mieltä.

Nuorten näkemykset uskonnon ja katsomusten näkemyksistä koulussa ovat verrattain sallivia. Enemmistö vastaajista puoltaa sitä, että sekä opettajat ja oppilaat voivat käyttää sekä pieniä että selkeästi näkyviä uskonnollisia symboleita koulussa. Enemmistö myös on sitä mieltä, että uskonnosta ja katsomuksista tulee voida puhua ja että näiden muodostamiselle on saatava tukea koulussa. Enemmistö on samaa mieltä myös sen

KUVAAJA 23. ARVIOT MANNERSUOMALAISTEN NUORTEN MIELIPITEIDEN JAKAUMISTA KYSYMYKSIIN, JOTKA KOSKIVAT KATSOMUSTEN ROOLIA KOULUYMPÄRISTÖSSÄ. VIRHEMARGINAALIT (95 %) VAIhtelevat leveydeltään yhden ja kahdeksan prosenttiyksikön välillä, keskiliveyden ollessa vajaa viisi prosenttiyksikköä.

kanssa, että kouluissa voidaan järjestää vapaaehtoisia rukoushetkiä. Nuoret siis eivät kannata sitä, että koulu olisi uskonnosta vapaa sekulaari tila vaan sallivat uskonnon näkymisen erityisesti nuorten keskinäisen vuorovaikutuksen osalta. He ulottavat saman sallivan asenteen koskemaan myös opettajia. Tiivistäen voidaan sanoa, että nuorilta löytyy laajaa tukea sille, että opiskelijat ja opettajat saavat ilmaista omaa katsomustaan puheessa ja pukeutumalla uskonnollisiin symboleihin. Vain vähemmistö nuorista on sitä mieltä, että uskonto ei saisi näkyä lainkaan kouluissa (12–13 % oli samaa tai täysin samaa mieltä). Täten Suomessa näyttää vallitsevan aivan erilainen tilanne kuin esimerkiksi Ranskassa, jossa tietyt uskonnolliset tunnukset ovat olleet kiellettyjä kouluissa jo vuodesta 2004 lähtien, ja kieltoja on vuosien varrella kiristetty.

Vastauksissa korostuu salliva suhde uskontojen näkymiseen. Tämä on linjassa aiempien Nuorisobarometrien havaintojen kanssa. Esimerkiksi vuoden 2017 Nuorisobarometrissa nuorilta kysyttiin, mitä taitoja he pitävät tärkeimpinä elämässä pärjäämisen kannalta. Tärkeimpänä mainittiin sosiaaliset taidot, ja suvaitsevaisuus koettiin myös hyvin tärkeäksi (Myllyniemi & Kiilakoski 2018, 72). Sosiaalisten suhteiden merkitystä ja ihmisoikeuksien tärkeyttä kuvaavat myös tämän barometrin tulokset siitä, että perhe, rauha ja ihmisoikeudet kuuluvat nuorten tärkeinä pitämiin asioihin (ks. Arki ja arvokkuus).

Yllä kuvatut tulokset voivat näyttäytyä paradoksaaliselta, kun niitä peilataan niitä

uskontososiologisia tulkintoja vasten, jonka mukaan kokemuksellinen ja henkilökohtainen suhde uskontoon on keskeistä ja että nuoret eivät halua sitoutua uskonnon järjestäytyneisiin muotoihin. Yksilön omien vastuiden korostus näkyy myös aiemmissa Nuorisobarometreissa vaikkapa siinä, että suurin vastuu hyvinvoinnista nähdään olevan yksilöllä (Myllyniemi & Kiilakoski 2021, 55) tai että tärkein kriteeri työlle on, että se on omien arvojen mukaista (Haikkola & Myllyniemi 2020b, 55). Voi kuitenkin esittää myös tulkinnan, että juuri yksilöllisyys tuottaa edellä kuvatun tilanteen, jossa nuoret ovat valmiita sallimaan tai sietämään uskonnon vahvan näkyvyyden kouluissa ja oppilaitoksissa. Nuoret ovat kasvaneet yhteiskuntaan, joissa heiltä edellytetään yksilöllisiä valintoja niin elämänpoluissa kuin kulutuksessa. Heille on myös tärkeää, että yksilöille annetaan mahdollisuudet toteuttaa näitä yksilöllisiä valintojaan. Tällöin juuri yksilöllisten valintojen turvaaminen tuottaa tilanteen, että muille annetaan mahdollisuus ilmaista omaa vakaumustaan silloinkin, kun se ei vastaa omia ajatuksia. (Ks. Kiilakoski 2023b.) Tällä voidaan selittää sitä, että uskonnollisten symbolien koulussa sallivien nuorten määrä on merkittävästi suurempi kuin uskonnollisina tai hengellisenä itseään pitävien. Nuorilta kysyttiin uskontojen ja muiden katsomusten roolista koulussa. Kuvaajassa 23 on esitetty arviot nuorten vastauksista siten, että äidinkielten sekä ikäryhmien ja rekisterisukupuolten risteämien jakaumat on asetettu vastaamaan mannersuomalaisten nuorten vastaavia.

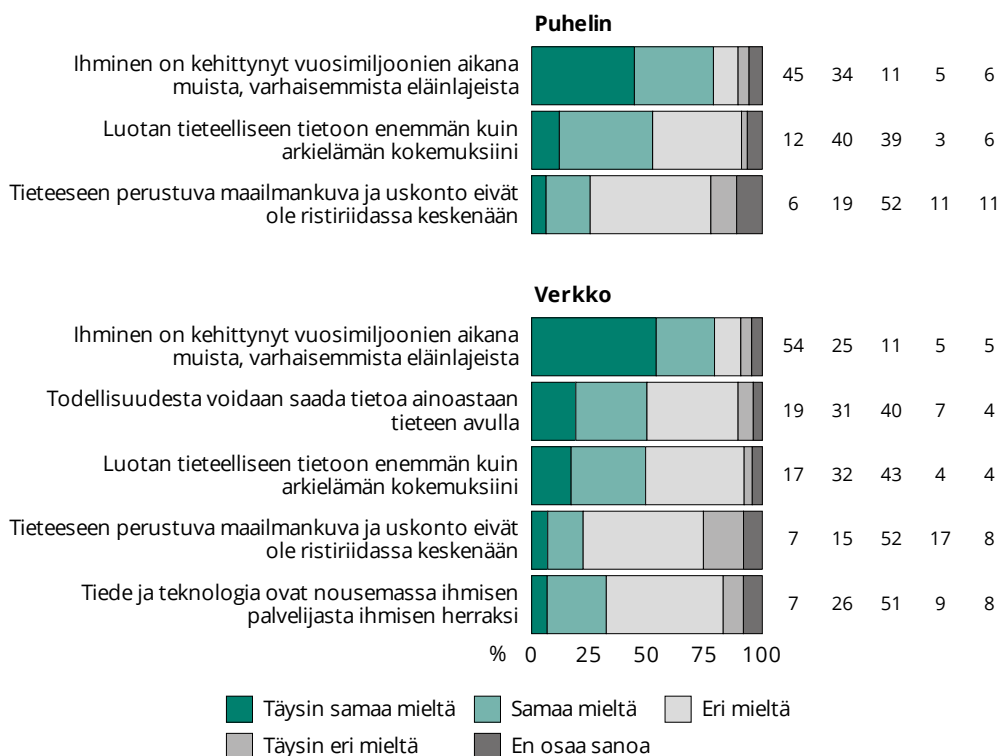
Tieteellä on keskeinen sija modernissa maailmankatsomuksessa. Tieteen keinoin voidaan selittää ja ennustaa tapahtumia sekä ymmärtää niin inhimillistä kuin ei-inhimillistä maailmaa. Lisäksi tiedettä harjoitetaan kaikkialla maapallolla, huolimatta siitä, että sen syntyhistoria voidaan paikantaa länsimaiseen kulttuuripiiriin. Suomalainen filosofi Georg Henrik von Wright (1916–2003) korosti, että tieteellisen toiminnan tavoitteena on saada tulokset osaksi suurta rakennusprojektia, tieteellisen maailmankuvan luomista (von Wright 1987, 51). Maailmankuvalla viitataan käsityksiin siitä, millä tavalla tietoa saadaan ja millainen maailman perimmäinen (ontologinen) luonne on. Maailmankatsomus sisältää näiden lisäksi käsityksiä siitä, mikä on arvokasta ja merkityksellistä sekä näkemyksiä siitä, millainen on ihmisen osa maailmassa. Maailmankatsomus sisältää siis arvoihin liittyvän elementin, joka kuvaa, mitä on tehtävä. Tieteellisen menetelmän keskeisyys maailmankuvan rakentumiselle on asettanut uskonnoille haasteita, sillä lisääntyvä tieto ja sen pohjalta tehdyt teknologiset sovellukset ovat osoittaneet voimansa vuosisatojen varrella. Toisaalta tiede ei selitä kaikkea, ja uskonnoille tai henkisille kokemuksille on nähty sijansa maailman merkityksellisenä kokemiselle (esim. Kunnas 2021).

Tieteen merkitystä nuorille on tutkittu myös aiemmissa Nuorisobarometreissa, erityisesti yhteydessä näkemyksiin ympäristöstä. Vuoden 2021 Nuorisobarometrissa 87 % vastaajista ilmoitti luottavansa tieteeseen ja tutkimukseen ympäristökysymyksissä (Kiilakoski & Laine 2022, 17–18). Kirjoja ja tieteellisiä julkaisuja piti tärkeänä ympäristötiedon lähteenä noin kaksi kolmannesta vastaajista (65 %) (mt., 25). Tämän lisäksi tieto ja valistus sekä teknologiset ratkaisut olivat nuorten mielestä tärkeydeltään keskeisimpien ympäristöongelmien ratkaisemisen

joukossa (mt., 55). Tieteen maailmankuvallisten merkitysten tutkiminen Nuorisobarometrissa on kuitenkin toistaiseksi ollut vähäisellä sijalla. Tätä tietoaukkoa tilkittiin tämän vuoden barometrissa kysymällä sekä puhelimitse että verkossa vastanneilta kolme kysymystä, ja lisäksi vain verkossa vastanneilta kaksi kysymystä. Väittämistä kolme on esitetty myös Tiedebarometrissa (Tieteen tiedotus ry 2022a), mikä mahdollistaa vastausten vertaamisen koko väestön tuloksiin. Vastaajille annettiin neljä erilaista vaihtoehtoa sekä mahdollisuus vastata, etteivät osaa vastata.

Selkeä enemmistö jakoi evoluutioteorian mukaisen näkemyksen siitä, että ihminen on kehittynyt vuosimiljoonien aikana muista, varhaisemmista eläinlajeista (Kuvaaja 24). Noin neljä viidestä vastaajista sekä puhelinhaastatteluissa (79 %) että verkossa (80 %) oli sitä samaa tai täysin samaa mieltä väittämän kanssa. Huolimatta evoluution keskeisyydestä tieteelliselle maailmankuvalle, kaikki vastaajat eivät jakaneet tätä näkemystä, sillä noin yksi vastaaja kuudesta (16 %) oli väittämän kanssa eri mieltä. Nuorten kannat evoluutiosta ovat varsin lähellä Tiedebarometrin koko väestöä kuvaavia tuloksia, joiden mukaan 76 % on samalla kannalla väittämän kanssa. Samaa mieltä olevien määrä on noussut jonkin verran viidentoista vuoden aikana. (Tieteen tiedotus ry 2022b, 29.)

Tieteellisen maailmankuvan suhdetta uskontoon mitattiin esittämällä väittämä, että tieteeseen perustuva maailmankuva ja uskonto eivät ole ristiriidassa keskenään. Yli puolet vastaajista oli tämän väittämän kanssa eri mieltä, eli he katsoivat tieteen maailmankuvan olevan uskonnon kanssa jännitteisessä suhteessa. Puhelimessa vastanneista 63 % ja verkossa vastanneista 69 % oli väittämän kanssa eri mieltä. Samaa mieltä olevien osuus oli 25 % ja 22 %. Vastanneiden osuudet poikkeavat

KUVAAJA 24. ARVIOT MANNERSUOMALAISTEN NUORTEN MIELIPITEIDEN JAKAUMISTA KYSYMYKSIIN, JOTKA KOSKIVAT TIETEEN ROOLIA HEIDÄN MAAILMANKUVASSAAN. VIRHEMARGINAALIT (95 %) VAIHTELEVAT LEVEYDELTÄÄN YHDEN JA KAHDEKSAN PROSENTTIYKSIKÖN VÄLILLÄ.

kiinnostavasti Tiedebarometriin vastanneista, joiden joukossa erimielisten osuus on 40 %. Tiedebarometrin aineistossa nuoret eivät erotu muusta väestöstä. (Tieteen tiedotus ry 2022a, 17.) Ero voi selittyä joko tiedebarometrin vastaajien määrällä tai sillä, että tämän vuoden Nuorisobarometrissa vastaajien näkemykset kehystyvät uskontoon ja erilaisiin aatteellisiin sisältöihin. Joka tapauksessa vain noin neljännes vastaajista ajattelee, että uskonnon ja tieteen välillä ei ole ristiriitaa.

Kaksi väittämistä käsitteli epistemologisia eli tiedon hankintaa ja luotettavuutta mittaavia kysymyksiä. Näistä vain verkossa esitettiin väittämä, jonka mukaan todellisuudesta voidaan saada tietoa luotettavasti vain tieteen avulla. Tämä kysymys jakaa vastaajat hyvin selkeästi kahtia, ja

samaa mieltä ja eri mieltä olevien osuudet ovat lähes samalla tasolla. Sekä puhelimessa että verkossa esitettiin väittämä, että luotan tieteelliseen tietoon enemmän kuin arkielämän kokemuksiini. Myös tämä väittämä jakoi vastaajia. Puhelimessa vastanneista 52 %, ja verkossa vastanneista 49 % oli väittämän kanssa samaa mieltä.

Tieteen ei-toivottavia vaikutuksia mitattiin Tiedebarometrissakin esitetyllä kysymyksellä, jonka mukaan tiede ja teknologia ovat nousemassa ihmisen palvelijasta herraksi. Väittämän aatehistorialliset ulottuvuudet liittyvät sellaisiin keskusteluihin, joissa tieteen katsotaan pettäneen lupauksensa ihmiskunnan ulkoisista pakoista vapautumisesta. Esimerkiksi Frankfurtin koulu-kunnan kriittistä teoriaa edustaneet filosofit Max

Horkheimer ja Theodor W. Adorno esittivät, että tieteen edustama järkeilyn tapa johtaa kylmään laskennallisuuteen, joissa inhimillisistä kokemuksista ei tarvitse välittää ja joka ongelmitta mukautuu toimintaan yhteiskuntajärjestyksen piirissä (Horkheimer & Adorno 2008). Barometrin keruun aikana erityisen ajankohtainen keskustelu käsitteli tekoälyä. Vuoden 2022 lopulla julkaistiin käänteentekevä ChatGPT, joka levisi nopeasti ja josta käytiin kevään 2023 aikana laajasti mediakeskusteluja. Kolmasosa verkossa vastanneista oli samaa mieltä siitä, että

tiede ja teknologia ovat muuttumassa palvelijasta herraksi. Selkeästi suurempi enemmistö oli väittämän kanssa kuitenkin eri mieltä. Vuoden 2019 Tiedebarometrissa esitettiin vastaava väittämä. Tuolloin samaa mieltä olleiden taso koko väestössä oli Nuorisobarometrin tuloksia vastaavalla tasolla, ja 34 % oli samaa mieltä. (Kiljunen 2019, 78.) Tieteen ja teknologian asemasta ei siis nuortenkaan keskuudessa vallitse yksimielisyyttä, ja osa nuorista liittyy tähän pessimistisiä sävyjä.

USKONNOLLISUUDEN ULOTTUVUUKSIA

Uskonnollisuuden keskeisyys yksilölle on uskonto-sosiologiassa nähty moniulotteisena ilmiönä (Huber & Huber 2012). Kaksi ihmistä voivat kokea uskonnon tärkeäksi osaksi elämäänsä ja pitää itseään uskonnollisina aivan eri syistä. Seuraavassa osassa tarkastellaan nuorten uskonnollisuutta Starkin ja Glockin (1970) moniulotteisen uskonnon mallin kautta. Mallin mukaan uskonnollisuus koostuu intellektuaalisesta, ideologisesta, kokemuksellisesta sekä ritualistisesta ulottuvuudesta, joista viimeinen on jaettavissa yksityisessä ja julkisessa piirissä tapahtuvaan uskonnon harjoittamiseen. Nämä ulottuvuudet vastaavat Glockin ja Starkin käsitystä siitä, millaisia sosiaalisia odotuksia uskonnolliseen ihmiseen kohdistuu. Uskonnolliselle ihmiselle on todennäköisesti luonteenomaista:

- 1) pohdiskella uskonnollisia asioita (intellektuaalinen ulottuvuus)
- 2) uskoa materiaallisen todellisuuden tuolla puolen oleviin asioihin (ideologinen ulottuvuus)
- 3) kokea suoraa yhteyttä jumalallisiin (kokemuksellinen ulottuvuus)
- 4) harjoittaa uskontoa yksityisessä piirissä
- 5) harjoittaa uskontoa julkisessa piirissä

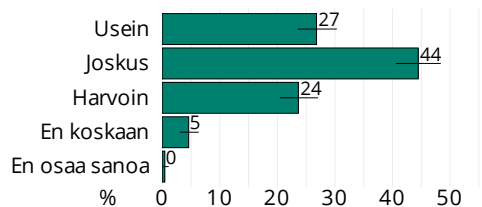
Tässä Nuorisobarometrissä ei ole kysymyksiä koskien uskonnollisuuden kokemuksellista puolta. Muita neljää uskonnollisuuden aspektia käsitellään tarkemmin alla.

INTELLEKTUAALINEN USKONNOLLISUUS

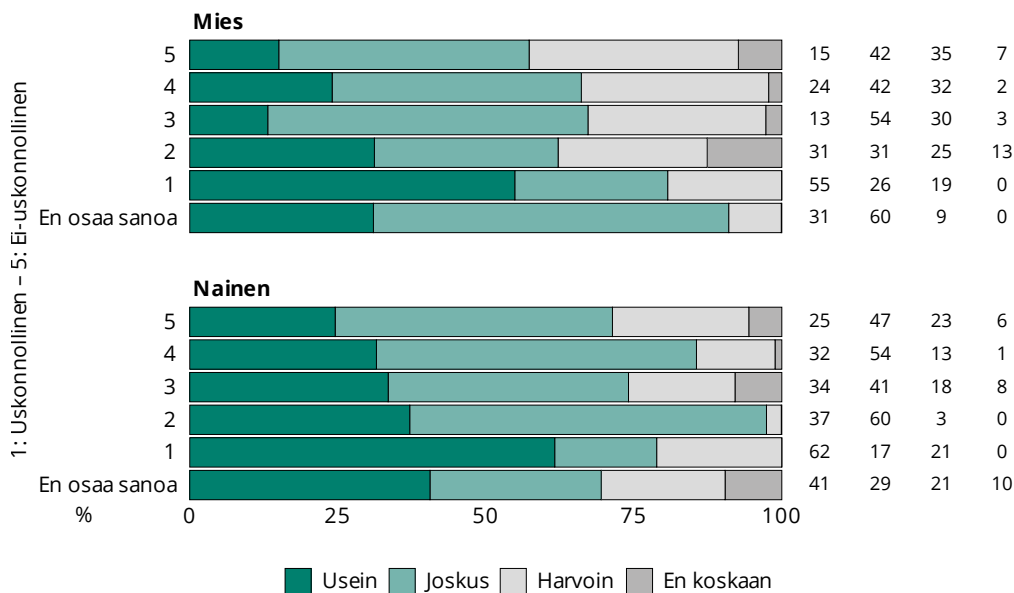
Uskonnollisuuden intellektuaalisella tai älyllisellä ulottuvuudella viitataan odotukseen, että uskonnolliset ihmiset pohdiskelevat uskonnollisen elämän piiriin kuuluvia asioita ja pystyvät tarvittaessa se-

littämään omaa uskoaan toisille (Huber & Huber 2012). Tätä on usein mitattu kysymällä, kuinka usein vastaaja miettii uskonnollisia asioita. Nuorisobarometrissä asiaa on kysytty yhdellä kysymyksellä ja katsomusneutraalimmin: ”Kuinka usein, jos koskaan, ajattelet elämän tarkoitusta tai päämäärää?”. Samaa muotoilua käytettiin Nuorisobarometrissä myös vuonna 2006. Alun perin kysymys on osa World Values Survey -kysymyspatteristoa.

Kysymys esitettiin vain verkossa ja tämän takia vastausten määrä on muita kysymyksiä vähäisempi. Vastaukset on esitetty kuvaajassa 25, jossa vastaajien äidinkielten sekä ikäryhmän ja sukupuolen risteämien jakaumat on asetettu vastaamaan mannersuomalaisen nuorten vastaavia. Tulosten mukaan enemmistö nuorista miettii elämän tarkoitusta ainakin joskus. Joskus elämän tarkoitusta pohtivat ovat verkossa vastanneiden isoin ryhmä. 44 prosenttia nuorista miettii joskus elämän tarkoitusta. 27 prosenttia vastasi miettivänsä asiaa usein. Niiden nuorten osuus, jotka eivät koskaan mieti elämän tarkoitusta on vain muutaman prosentin luokkaa. Nämä luvut ovat varsin samankaltaisia vuoden 2006 Nuorisobarometrin kanssa, jossa usein elämän tarkoitusta raportoi miettivänsä 25 % nuorista ja joskus

KUVAAJA 25. NUORTEN VASTAUKSET KYSYMYKSEEN ”KUINKA USEIN, JOS KOSKAAN, AJATTELET ELÄMÄN TARKOITUSTA TAI PÄÄMÄÄRÄÄ?”. KUVAAJA ESITTÄÄ VERKKOVASTAAJIA. VIIVAT OVAT 95 % VIRHEMARGINAALEJA.

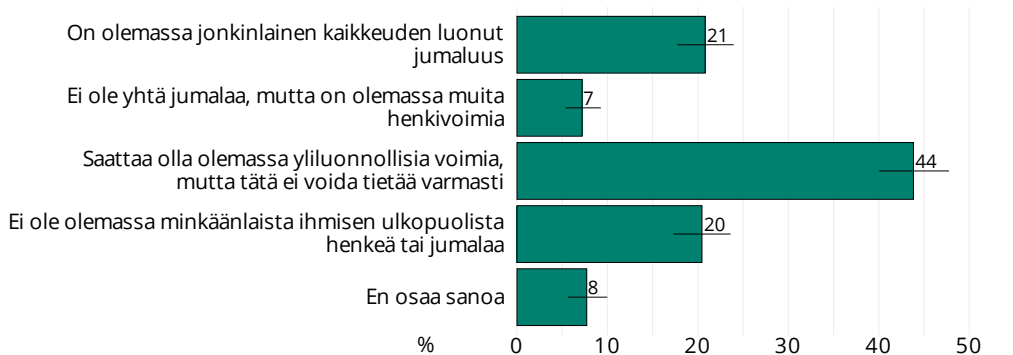
KUVAAJA 26. NUORTEN VASTAUKSET KYSYMYKSEEN ”KUINKA USEIN, JOS KOSKAAN, AJATTELET ELÄMÄN TARKOITUSTA TAI PÄÄMÄÄRÄÄ?” SUKUPUOLEN JA USKONNOLLISUUDEN MUKAAN. KUVAAJA ESITTÄÄ VERKKOVASTAAJIA. 95% VIRHEMARGINAALIT OVAT KESKIMÄÄRIN LEVEYDELTÄÄN 24 PROSENTTIYKSIKKÖÄ (VAIHTELUVÄLI 0–64 PROSENTTIYKSIKKÖÄ). MUUNSUKUPOULISET JA SUKUPUOLEN- SA ILMOITTAMATTA JÄTTÄNEET ON JÄTETTY POIS ANALYYSISTÄ LIIAN PIENTEN OTOSKOKOJEN VUOKSI.

43 % (Myllyniemi 2006, 67). Elämän tarkoituksen pohdinnassa ei siis näytä kahden Nuorisobarometrin valossa tapahtuneen kulttuurista muutosta barometrien välisen 17 vuoden aikana. Toisaalta, vuoden 2005 World Values Survey -raportissa alle 29-vuotiaista elämän tarkoitusta usein mietti 33 % ja joskus 42 %. Elämän tarkoituksen pohdinta myös lisääntyi iän myötä. (Inglehart ym. 2018.)

Vuoden 2006 barometrissa tytöille elämän tarkoituksen pohdinta oli tyypillisempää kuin pojille. Lisäksi uskonnollisuus oli yhteydessä siihen, kuinka usein vastaajat pohtivat elämän tarkoitusta. Nämä yhteydet olivat havaittavissa myös tässä barometrissa. Kuvaajasta 25 ilmenee, että uskonnolliset nuoret miettivät muita vastaajia enemmän usein elämän tarkoitusta sukupuolesta riippumatta. Vähiten asiaa miettivät ei-uskonnolliset miehet. Keskimäärin naiset miettivät elämän päämäärää enemmän kuin miehet.

IDEOLOGINEN USKONNOLLISUUS

Uskonnollisuuden ideologinen ulottuvuus viittaa siihen, että uskonnollisten ihmisten odotetaan uskovan yliluonnolliseen, joskin uskon yksityiskohdat voivat vaihdella kunkin henkilön maailmankatsomuksen mukaan. Tätä uskonnollisuuden ulottuvuutta mitattiin kahdella tavalla. Ensiksi, nuorilta tiedusteltiin, vastaavatko heidän uskomuksensa eniten yhden jumalan olettavaa monoteististä, muunlaista uskonnollista tai henkistä, agnostista vai ateistista maailmankuvaa. Agnostismi on kanta, jonka mukaan Jumalan olemassaoloa ei voida tietää mutta sitä ei voi myöskään kieltää, sillä kysymys sijaitsee inhimillisen tietokyvyn ulottumattomissa. Näin kysymykseen Jumalan olemassaolosta ei voida ottaa kantaa. Ateismilla voidaan viitata monenlaisiin näkemyksiin, joista osa on kriittisiä uskontoja kohtaan, mutta eivät kaikki. Ateismin versioita on varsin monenlaisia ja ateismi voi pitää

KUVAAJA 27. MANNER-SUOMESSA ASUVIEN NUORTEN VASTAUSTEN JAKAUMA KYSYMYKSEEN "MIKÄ SEURAAVISTA VASTAA PARHAITEN USKOMUKSIASI?". KUVAAJA ESITTÄÄ VERKKOVASTAAJIA. VIIVAT OVAT 95 % VIRHEMARGINAALEJA.

sisällään useita arvoja, asenteita ja toimintamalleja. Ateismin selittävinä tekijöinä on pidetty esimerkiksi vaurautta, maallistumista ja yksilökeskeisten arvojen painottamista. Ateismilla tarkoitetaan jumalattomuutta ja ateistilla taas henkilöä, joka ei usko jumaliin. (Sillfors 2020.) Tätä heijastellen ateistien määrää mitattiin esittämällä väittämä, ettei ole mitään ihmisen ulkopuolista jumalaa tai henkeä.

Tarkat vastausvaihtoehdot ja tulokset on esitetty kuvaajassa 27, jossa vastaajien äidinkielen sekä ikäryhmän ja sukupuolen risteämien jakaumat on asetettu vastaamaan mannersuomalaisten nuorten vastaavia, ja tiedonkeruumenetelmä on verkkolomake.

Tyypillisin kanta vastaajille oli, että saattaa olla olemassa yliluonnollisia voimia, mutta tätä ei tietää varmasti. Tämän lähinnä agnostiseksi tulkittavan kannan valitsi 44 % kaikista vastaajista. Kannattaa myös huomata, että tämä kanta on eri kuin se, ettei osaa sanoa uskomusten sisältöjä. Tällaisen vaihtoehdon valitsi 8 % vastaajista. Enemmistöllä suomalaisista nuorista ei siis ole vahvaa kantaa siitä, millainen on heidän suhteensa yliluonnollisiin asioihin.

Noin viidennes vastaajista ilmoitti kannakseen, että on olemassa jonkinlainen kaikkeuden luonut jumaluus. Vastausvaihtoehto ei olelta mitään tiettyä uskontoa taustakseen, mutta kuvaa yksiuskontoisen eli monoteistisen vaihtoehdon.

Tätä lukua voidaan verrata Kirkon tutkimuskeskuksen lukuihin huomioiden kulttuurien moninaisuuden: vaikka kristinuskko edelleen on tyypillisin uskonnollinen yhdyskunta nuorille, elää Suomessa monta eri uskontoa tunnustavia nuoria. Gallup Ecclesiastica -tutkimuksen mukaan 15 % barometrin kohderyhmästä eli 15–29-vuotiaista uskoo kristinuskon opetusten mukaiseen Jumalaan ja 15 % uskoo Jumalaan omalla tavallaan. (Ketola 2020a, 76.) Tämän Nuorisobarometrin osuus jonkinlaiseen jumaluuteen uskovista on siis 10 prosenttiyksikköä pienempi. Toisaalta, Nuorisobarometrissa 7 % vastaajista vastaa, ettei ole yhtä jumalaa mutta on olemassa muita henkivoimia. Hieman reilu neljännes barometrin (28 %) vastaajista siis uskoo jonkinlaiseen yliluonnolliseen olentoon.

Ateistisen kannan, jonka mukaan ei ole olemassa minkäänlaista ihmisen ulkopuolista henkeä tai jumalaa, valitsi noin joka viides nuori. Kun ateistina itseään pitävien määrää vertaa niiden nuorten määrään, jotka identifioituvat ei-uskonnollisiksi (tiedonkeruutavasta riippuen 54 tai 67 %, ks. Luku Uskonnollisuus ja uskonnottomuus), havaitaan, että ateistien määrä on merkittävästi pienempi kuin uskonnottomien määrä. Onkin ennestään tiedettyä, ettei uskonnottomuus ole ateismin kanssa yhteneväinen kategoria (Sillfors 2020). Toisaalta lähes kaikki ateistisen kannan

ilmoittaneista ovat myös ei-uskonnollisia. Keruutavasta riippuen 2–4 % ateistisen kannan ilmoittaneista vastaajista on uskonnollisia. Kimmo Ketolan aiemman tutkimuksen mukaan 1990–1999 syntyneistä vastaajista itseään piti vakaumuksellisenä ateistina 17 % (Ketola 2020b, 38).

Näyttää siis siltä, että ateistinen kanta saadaan mitattua samalla tavalla eri kyselyissä. Kuten edellä esitettiin, myös uskonnollisena itseään pitävien nuorten osuudet ovat olleet eri kyselyissä verrattain samalla tasolla. Voi ajatella, että selkeät ja perinteistä jakoa mittaavat uskonnolliset identiteetit saadaan mitattua keskenään johdonmukaisella tavalla eri kyselyissä, mutta näiden väliin sijoittuvien nuorten kantojen mittaaminen vaihtelee sen mukaan, millaisen käsityksen varassa vastausvaihtoehdot on tarjottu. Toisaalta, nämä toisilleen vastakkaiset näkemykset eivät kuitenkaan edusta valtaosaa nuorten kannoista ja valtaosa nuorista sijoittuu näiden kantojen välille. Tätä tematiikkaa käsittelevät tarkemmin esimerkiksi Kimmo Ketola ja Hanna Salomäki omassa artikkelissaan.

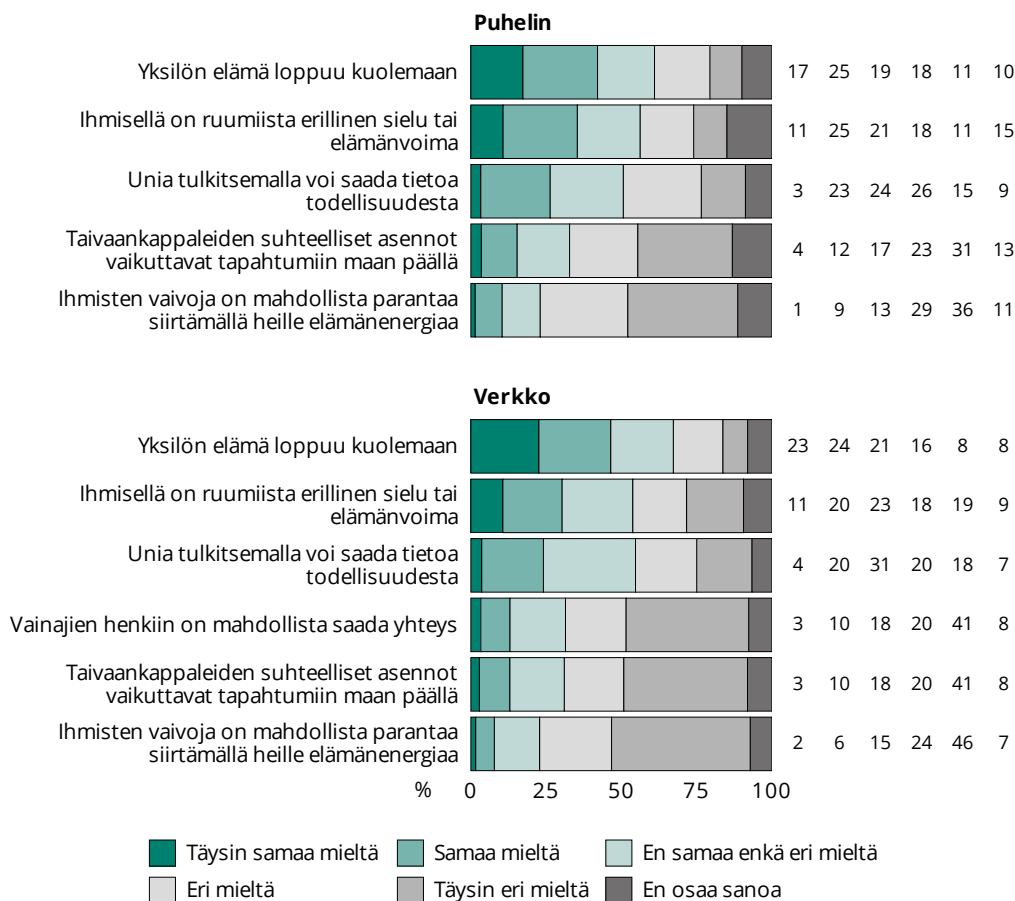
Tässä barometrissa suosituin vaihtoehto oli agnostinen kanta, jonka mukaan yliluonnollisia voimia saattaa olla olemassa mutta tätä ei voida tietää varmasti. Henkisyyttä korostavan kannan kannattajat ovat verrattain pieni, mutta kuitenkin havaittavissa oleva joukko. Tässä kysymyspatteristossa ei ole oletettu, että nuorilla olisi väistämättä selkeä näkemys perinteisen uskonnon tavasta hahmottaa suhdetta jumalaan. Vaikka aineistosta erotuvat selkeän uskonnolliset tai selkeän ateistiset, suurin joukko nuoria ei ota kantaa näihin asioihin.

Toiseksi, nuoria pyydettiin kertomaan mielipiteensä erilaisiin hengellisiin ja henkisiin asioita koskeviin väittämiin asteikolla täysin eri mieltä – täysin samaa mieltä. Nuorille annettiin myös mahdollisuus vastata, etteivät he osaa sanoa. Kysymyspatteristo on olennaisilta osiltaan uusi Nuorisobarometreissa. Osa kysymyksistä oli vastaajille vaikeita, ja jokaisen yksittäisen väittämän osalta niiden vastaajien osuus, jotka ovat valinneet vaihtoehdon ‘en osaa sanoa’, on korkeahko. Tarkat kysymykset, vastausvaihtoehdot, ja arviot mannersuomalaisten nuorten vastausten jakaumista

on esitetty kuvaajassa 28. Vastaajien äidinkielen sekä ikäryhmän ja sukupuolen risteämien jakaumat on asetettu vastaamaan mannersuomalaisten nuorten vastaavia.

Kaksi ensimmäistä väittämää koskevat isoja eksistentiaalisia kysymyksiä. Äärellisenä olentona ihmiset kohtaavat kuoleman – oman ja läheistensä – tosiasian omalla tavallaan. Kuoleman tosiasian kohtaamista on pidetty ihmisyyteen kuuluvana peruskokemuksena. Esimerkiksi omassa eksistenssifilosofiassaan Martin Heidegger esitti teesin siitä, että aito olemassaolo on olemista kohti kuolemaa. Hänelle oman rajallisuuden tunnistaminen avasi mahdollisuuden aitoon ja tilannekohtaiseen kokemukseen. Heideggerin kaltainen ajattelu korostaa elämän tämänpuoleisuutta ja rajallisuutta vastakohtana vaikka niille ajatuksille, joiden mukaan elämä jatkuu jossakin muodossa kuoleman jälkeen. (Heidegger [1927] 2000.) Vastaajille esitettiin väittämä, jonka mukaan ihmisen elämä loppuu kuolemaan. Kaikkien vastaajien keskiarvo on, että 43 % vastaajista on samaa mieltä kysymyksen kanssa. Eri mieltä vastauksen kanssa on 28 % vastaajista.

Toisena väittämänä vastaajille esitettiin väite, että ihmisellä on ruumiista erillinen sielu tai elämänvoima. Kyselytutkimuksessa ei ole mahdollista tietää, miten vastaajat sielun tai elämänvoiman hahmottavat. Joka tapauksessa voitaneen olettaa, että vastaajat hahmottavat nämä vaihtoehdot havaittavissa olevan todellisuuden tai laajemmin naturalistisen viitekehyksen ulkopuolisena. Nämä kaksi käsitettä eivät ole empiirisen tieteen käsitteistöä, vaan ne liittyvät uskonnollisiin ja elämänvoiman tapauksessa elämänfilosofiseen kielipeliin. Ruumiista poikkeavan sielun olemusta ja sen yhteistoimintaa ruumiillisen substanssin kanssa on pohdittu antiikista lähtien (Knuuttila 2003). Sielulla on keskeinen merkitys uskonnollisessa kielessä. Sielun ja kuolemanjälkeisen elämän ideat toistuvat eri kulttuureissa, ja ne ovat osa paitsi järjestäytyntä teologiaa, myös niin sanottua yleis- tai luonnollista uskonnollisuutta (Ketola 2022, 90). Esimerkiksi kristinuskossa ajatellaan sielun olevan kuolematon, eli se ei lakkaa olemasta ruumiin tai aivotoiminnan kuollessa (Kiilakoski

KUVAAJA 28. MANNERSUOMALAISTEN NUORTEN VASTAUSTEN JAKAUMA YLILUONNOLLISIA ASIOITA KOSKEVIIN TOTUUSVÄITÄMIIN ESITETTYNÄ TIEDONKERUUMENETELMITÄIN. VASTAUSOSUUKSIEN VIRHEMARGINAALIEN LEVEYS ON KESKIMÄÄRIN VIISI PROSENTTIYKSIKKÖÄ (NOIN KAKSI JA PUOLI PROSENTTIYKSIKKÖÄ SUUNTAANSA), JA VAIHTELEE YHDEN JA SEITSEMÄN PROSENTTIYKSIKÖN VÄLILLÄ.

2023a). Sielun kuolemattomuus on ollut länsimaisen filosofian yksi avainkysymyksistä, jota on tarkasteltu myös yhteydessä etiikkaan ja kykyyn toimia oikein maailmassa (ks. Pihlström 2003). Elämänvoima, *vis vitalis*, on alun perin tieteen piirissä syntynyt käsite, jolla viitattiin elävissä organismeissa piilevään elämänvoimaan. Näkemystä kritisoitiin jo varhain siitä, ettei tällainen voima ole empiirisesti havaittavissa (Raisbeck 2021). Yhdistämällä nämä kaksi käsitettä samaan väitteeseen Nuorisobarometrissa pyrittiin saamaan

eri uskonnollisuuden ja henkisen muodot samaan kysymykseen (ks. Kuvaaja 28). Näin kysymykseen voi vastata sekä kristillisen teologian, eri mystiikan muotojen (ks. Komulainen 2022) sekä uushenkisten ajatteluvirtausten pohjalta.

Samaa mieltä siitä, että on olemassa ruumiista erillinen sielu tai elämänvoima, oli noin kolmannes kaikista vastaajista (34 %). Eri mieltä väittämän kanssa oli yhteensä 31 %, ja puhelimessa ja verkossa vastanneiden osuudet poikkeavat toisistaan varsin paljon. Kysymys on ollut

vastaajille joko vaikea tai liian henkilökohtainen, sillä ”en osaa sanoa” -vaihtoehdon valinneita on puhelinhaastattelussa 15 % vastaajista.

Uushenkisyyttä voidaan hahmottaa toimintana, joka sijoittuu paitsi institutionaalisen ja hyväksytyn uskon mutta myös hyväksytyn tiedon ulkopuolelle. Uushenkisyyden näkyvissä muodoissa painotetaan hyvinvointia ja yksilön henkistä kasvua. (Mahlamäki & Kokkinen 2020.) Uushenkisyyttä mittasi neljä väittämää, joista yksi kysyttiin vain verkkolomakkeella vastanneista. Nämä vaihtoehdot käsitteleviä unia, taivaankappaleiden asentoja, vainajien henkiä sekä vaivojen parantamista elämänenergiaa välittämällä.

Eri mieltä olevien vastaajien osuus oli kaikissa väittämässä suurempi kuin samaa mieltä olevien joukko. Barometrin perusteella ei siis voida tehdä päätelmää, että uskonnollisuuden merkityksen hiipuessaa laaja joukko nuoria suuntaisi ainakaan tässä kysytyihin uushenkisyyden muotoihin. Suosituin kysytyistä uushenkisyyttä mittaavista vaihtoehdoista oli väittämä, jonka mukaan unia tulkitsemalla voidaan saada tietoa todellisuudesta. Noin neljännes oli tämän väittämän kanssa samaa mieltä (aineistonkeruutavan mukaan joko 24 % tai 26 % vastaajista). On huomattava, ettei vastaus välttämättä edellytä tulkintaa, jonka mukaan unet välittävät viestejä toisesta todellisuudesta, vaan niitä voi hahmottaa myös vaikkapa ajatellen, että unityö esittää symbolisessa muodossa päivällä mietittyjä ajatuksia. Horoskooppiuskoa mittaava väittämän ”taivaankappaleiden asennot vaikuttavat tapahtumiin maan päällä”, kanssa samaa mieltä on keräystavasta riippuen joko 16 % tai 13 %. Samoin 13 % verkkovastaajista on samaa mieltä, että vainajien henkiin on mahdollista saada yhteys. Vähiten samanmielisyyttä on väittämää kohtaan, jonka mukaan ihmisten vaivoja on mahdollista parantaa siirtämällä heille elämänenergiaa. Tässäkin 10 % tai 8 % vastaajista on väittämän kanssa samaa mieltä.

USKONNON YKSITYINEN JA JULKINEN HARJOITTAMINEN

Nuorten uskonnollisuuden muutoksia on selitetty toteamalla, että nuoret ovat aiempia sukupolvia

vähemmän kiinnostuneita uskonnon järjestäytyneestä muodoista ja että heille tyypillisempää on suuntautua asioihin, joita voidaan harjoittaa yksityisesti (esim. Ketola ja Salomäki tässä teoksessa). Uskonnollinen käyttäytyminen voidaan jakaa yksityiseen uskonnon harjoittamiseen sekä julkiseen uskonnon harjoittamiseen. Ensin mainitusta ulottuvuudesta tässä barometrissa tarkastellaan, kuinka säännöllisesti vastaajat rukoilevat, ja jälkimmäisenä mainitusta sitä, kuinka usein he osallistuvat kirkollisiin tilaisuuksiin muuten kuin oppilaitoksensa kautta tai häissä tai hautajaisissa. Tällaisessa muodossa kysymys mittaa itse valittua osallistumista.

Yksityistä uskonnon harjoittamista mitattiin kysymällä vastaajilta, kuinka usein he rukoilevat. Rukouksen kaltainen uskonnon harjoittaminen on ollut Suomessa yleistä verrattuna julkiseen uskonnon harjoittamiseen. Rukoilun voi hahmottaa toiminnaksi, joka ei ohjaudu järjestäytyneen uskonnon, instituution tai edes uskontokunnan mukaan vaan mahdollistaa henkilökohtaisen harkinnan (Salomäki 2022, 242). Barometrin vastaajilta kysyttiin vain, rukoilevatko he, mutta ei sitä, mikä rukouksien sisältö on. Väitöskirjatyössään Mari Parkkinen on Palestiinassa kerätyssä aineistossaan eritellyt eri rukoustyypppejä. Hänen aineistossaan rukoukset voivat olla luonteeltaan pyytäviä, rituaalisia, kiittäviä tai meditatiivisia eli pohdiskelevia. Rituaaliset rukoukset liittyvät esimerkiksi rukouskirjan lukemiseen. Parkkinen aineistossa tyypillisin rukouksen muoto vastaajien iästä riippumatta oli rukous, jossa pyydetään korkeammalta voimalta apua tai ratkaisua johonkin. (Parkkinen 2021.)

Kuten monissa muissa tämän barometrin kysymyksissä, puhelinhaastattelujen osallistuneiden vastaukset eroavat jonkin verran verkkolomakkeeseen vastanneista. Verkkolomakkeeseen vastanneet kuvaavat uskonnollisuuttaan tai sen harjoittamista vähäisemmäksi kuin puhelimessa vastanneet. Kummallekin vastaajien luokalle tyypillisin vastaus on, etteivät he rukoile koskaan (Kuvaaja 29). Verkossa vastanneista 57 % vastasi, ettei rukoile koskaan. Puhelimessa vastaava luku on 48 %. Yhteensä luku on 52 %, eli noin puolet vastaajista ei rukoile koskaan. Seuraavaksi tyypillisin vaihtoehto

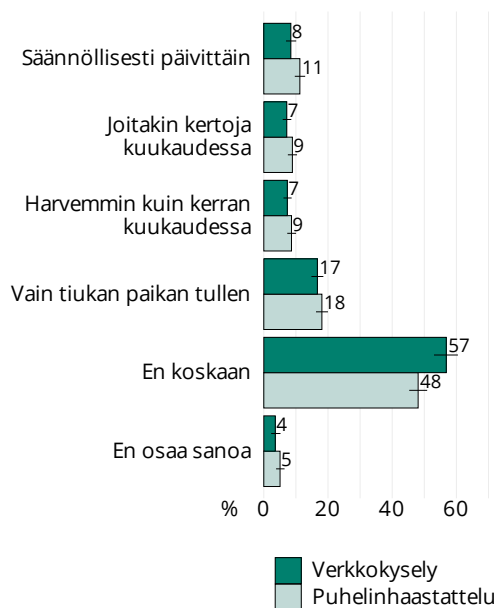
on rukoilla vain tiukan paikan tullen. Näin vastasi 18 % puhelin- ja 17 % verkkovastaajista. Kolmanneksi yleisin vastaajaryhmä rukoili päivittäin. Joitakin kertoja kuukaudessa ja harvemmin kuin kerran kuussa rukoilevien määrä oli suurin piirtein samalla tasolla.

Kun lasketaan yhteen säännöllisesti päivittäin tai joitakin kertoja kuukaudessa rukoilevien osuudet, päädytään puhelimesta vastanneista 20 % osuuteen ja verkossa vastanneista 15 % osuuteen. Nuorista siis rukoilee kuukausittain noin joka viides tai kuudes. Nämä osuudet ovat suunnilleen samalla tasolla kuin vuoden 2019 Gallup Ecclesiastica -tutkimuksen 20–29 -vuotiaiden vastaukset. Tuolloin 14 % naisista ja 17 % miehistä tähän ikäryhmään kuuluvista ilmoitti rukoilevansa viikoittain. Hanna Salomäen tutkimuksen mukaan erityisesti naisten rukousaktiivisuus oli vähentynyt kaikkia vastaajia tarkasteltaessa vuodesta 2011. (Salomäki 2022.) Vertailussa vuoden 2006 Nuorisobarometriin, jolloin vastaajille esitettiin täsmälleen sama kysymys, rukoileminen on vähentynyt. Tuolloin kaikista vastaajista säännöllisesti päivittäin ilmoitti rukoilevansa 11 % vastaajista ja usean kerran kuukaudessa 14 %. Tuolloin rukoileminen oli huomattavasti tyypillisempää naisille. (Myllyniemi 2006, 66.) Myös tämän vuoden Nuorisobarometrissa naiset ilmoittivat rukoilevansa miehiä useammin (Kuvaaja 30).

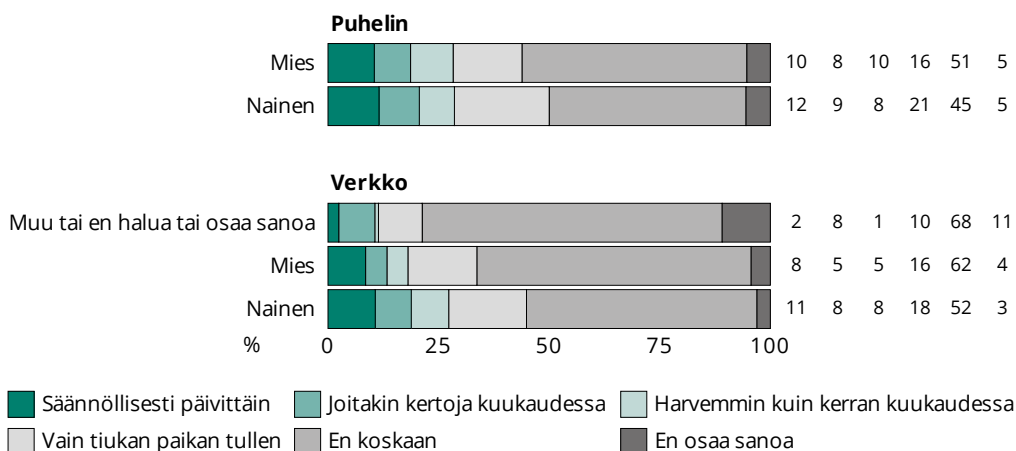
Julkista uskonnonharjoittamista mitattiin kysymällä, kuinka usein vastaajat käyvät kirkossa tai uskonnollisissa tilaisuuksissa. Nuoret saattavat osallistua tällaisiin tilaisuuksiin osana koulun tai oppilaitoksen toimintaa, joten vastaajia pyydettiin arvioimaan sitä, kuinka usein he osallistuvat muutoin kuin oppilaitosten kautta tai häissä tai hautajaisissa. Tutkimuksessa haluttiin selvittää, kuinka usein vastaajat hakeutuvat tällaisiin tilaisuuksiin omasta tahdostaan.

Tyypillisin vastaus oli, etteivät vastaajat osallistu uskonnollisiin tilaisuuksiin käytännössä koskaan (Kuvaaja 31). Verkossa vastanneista 62 % vastasi näin, ja puhelimesta vastanneista 39 %. Harvemmin kuin kerran vuodessa osallistui 16 % puhelimesta vastanneista ja verkossa

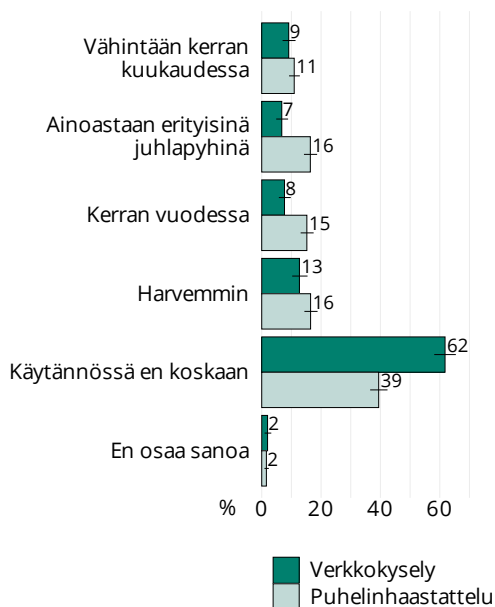
vastanneista 13 %. Ainakin kuukausittain kirkossa tai uskonnollisissa tilaisuuksissa käyvien osuus on puhelimesta vastanneista 11 % ja 9 % verkossa vastanneista. Keskiarvona laskien 63 % vastaajista ilmoitti, että käy harvemmin kuin kerran vuodessa uskonnollisessa tilaisuudessa. Kun tätä määrää vertaillaan muihin tutkimuksiin, havaitaan, että tämä on yhtenevä aiempien havaintojen kanssa. Julkinen uskonnon harjoittaminen on kulttuurisidonnaista. Kansainvälisesti vertaillen Pohjoismaissa julkinen uskonnonharjoittaminen on vähäistä, eikä puolet Pohjoismaissa asuvista osallistu koskaan uskonnollisiin tilaisuuksiin. Suomalaisista huomattava enemmistö (70 %) ilmoittaa Gallup Ecclesiastica -tutkimuksessa, että käy kirkossa harvemmin kuin kerran vuodessa (Salomäki 2020, 98). Kuvaajasta 32 ilmenee, että nuorisobarometriin vastanneille miehille on naisia jonkin verran tyypillisempää käydä kirkossa harvemmin kuin kerran vuodessa tai ei koskaan.

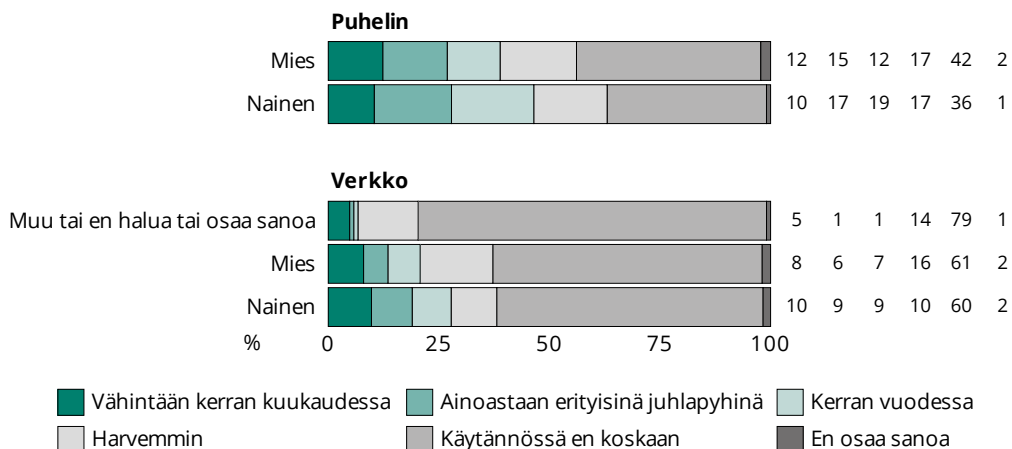
KUVAAJA 29. ARVIO MANNERSUOMALAISTEN NUORTEN VASTAUSTEN JAKAUMASTA KYSYMYKSEEN "KUINKA USEIN RUKOILET?" TIEDONKERUUMENETELMÄN MUKAAN. VIIVAT ESITTÄVÄT 95 % VIRHEMARGINAALEJA.

KUVAAJA 30. ARVIO MANNERSUOMALAISTEN NUORTEN VASTAUSTEN JAKAUMASTA KYSYMYKSEEN "KUINKA USEIN RUKOILET?", SUKUPUOLEN MUKAAN. PUHELINAINEISTOSSA OLI LIIAN VÄHÄN MUITA KUIN MIEHIÄ TAI NAISIA, JOTTA HEIDÄN VASTAUKSIAAN OLISI VOINUT ANALYSOIDA LUOTETTAVASTI TILASTOLISESTI. 95 % VIRHEMARGINAALIT OVAT VERKKOAINEISTON MIEHILLÄ JA NAISILLA NELJÄSTÄ KYMMENEEN PROSENTTIYKSIKKÖÄ LEVEITÄ, MUILLA KOLMESTA KOLMEENKYMMENEEN. PUHELINAINEISTON VIRHEMARGINAALIT OVAT LEVEYDELTÄÄN NELJÄN JA YHDEKSÄN PROSENTTIYKSIKÖN VÄLILLÄ. LASKETTU PAINOKERROINMENETELMÄLLÄ.

KUVAAJA 31. MANNERSUOMALAISTEN NUORTEN VASTAUSTEN JAKAUMA TIEDONKERUUMENETELMITTÄIN SUHTEESSA KYSYMYKSEEN "JOS EI HUOMIOIDA HÄITÄ, HAUTAJAISIA, RISTIÄISIÄ TAI KOULUAJALLA TEHTYJÄ KÄYNTEJÄ, KUINKA USEIN KÄYT KIRKOSSA TAI USKONNOLLISISSA TILAISUUKSISSA?". VIIVAT OVAT 95 % VIRHEMARGINAALIA.

KUVAAJA 32. ARVIO MANNERSUOMALAISTEN NUORTEN VASTAUSTEN JAKAUMASTA KYSYMYKSEEN "JOS EI HUOMIOIDA HÄITÄ, HAUTAJAISIA, RISTIÄISIÄ TAI KOULUAJALLA TEHTYJÄ KÄYNTEJÄ, KUINKA USEIN KÄYT KIRKOSSA TAI USKONNOLLISISSA TILAISUUKSISSA?", SUKUPUOLEN MUKAAN. PUHELINAINEISTOSSA OLI LIIAN VÄHÄN MUITA KUIN MIEHIÄ TAI NAISIA, JOTTA HEIDÄN VASTAUKSIIN OLISI VOINUT ANALYSOIDA LUOTETTAVASTI TILASTOLLISESTI. 95 % VIRHEMARGINAALIT OVAT VERKKOAINEISTON MIEHILLÄ JA NAISILLA KOLMESTA YHTEENTOISTA PROSENTTIYKSIKKÖÄ LEVEITÄ, MUILLA KOLMESTA KAHTENKYMMENTÄN KUUTEEN. PUHELINAINEISTON VIRHEMARGINAALIT OVAT LEVEYDELTÄÄN KAHDEN JA KAHDEKSAN PROSENTTIYKSIKÖN VÄLILLÄ. LASKETTU PAINOKERROINMENETELMÄLLÄ.

ARKISTEN JA ABSTRAKTIEEN ASIODEN TÄRKEYS

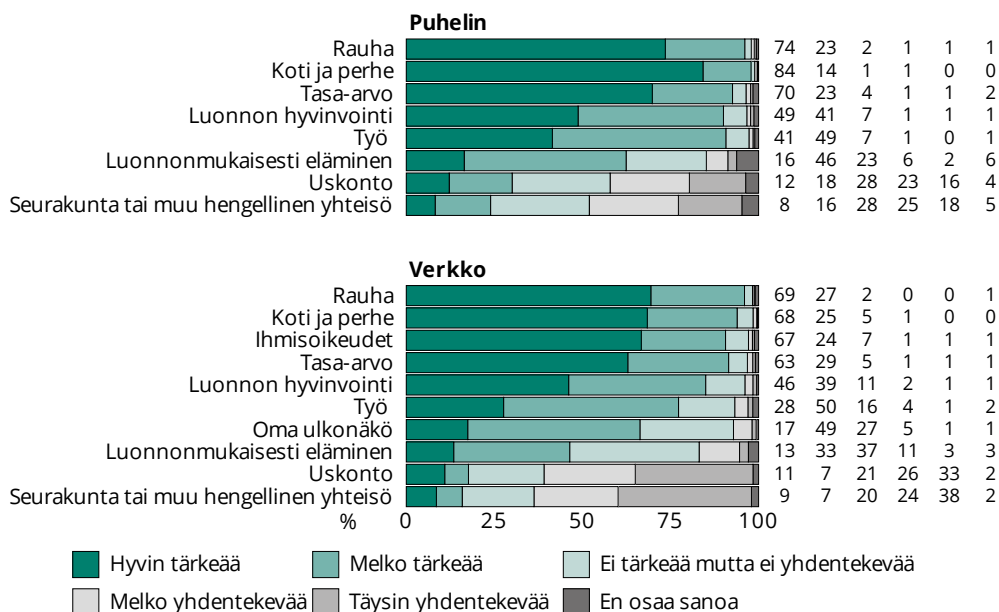
Nuorten arvojen tutkiminen on yksi Nuorisobarometrien avaintehtäviä. Niissä tapahtuvien muutosten tai muuttumattomuuksien seuraaminen kertoo myös nuorten ikäluokkien suhteesta heitä edeltäviin nuorisosukupolviin.

Tämän vuoden barometrissa vastaajia pyydettiin kuvaamaan suhdettaan erilaisiin yksilöä suurempiin kokonaisuuksiin. Osa niistä koski yhteiskunnallisia instituutioita, kuten työ ja perhe, osa yhteiskunnallisia periaatteita, kuten tasa-arvo ja ihmisoikeudet, osa taas liittyi yhteisöelämään ja henkilökohtaisen elämän perustoihin, kuten rauha tai luonnonmukaisesti eläminen. Kaksi kysyttyä asiaa liittyi tämän Nuorisobarometrin teemaan. Vastaajilta kysyttiin, kuinka tärkeitä heille ovat uskonto ja seurakunta tai hengellinen yhteisö. Lisäksi verkossa vastanneilta kysyttiin, kuinka tärkeä oma ulkonäkö heille on.

Yli 90 % sekä puhelimitse että verkossa vastanneista pitää tärkeinä kotia ja perhettä, rauhaa ja tasa-arvoa (Kuvaaja 33). Ihmisoikeuksista kysyttiin vain verkossa, jossa myös yli 90 prosenttia piti niitä tärkeinä. Yli kolme neljänneistä piti tärkeänä luonnon hyvinvointia ja työtä. Verkossa vastanneiden vastaukset poikkesivat joidenkin kysymysten osalta puhelimesta vastanneista. Esimerkiksi puhelimesta vastanneiden työtä hyvin tärkeänä pitävien osuus on isompi kuin verkossa vastanneissa. Voidaan todeta, että nuorille tärkeät asiat liittyvät yhteiskunnallisiin kysymyksiin, kotiin ja työhön, mutta myös luonnon hyvinvointiin. Kaikista näistä tärkeinä pidetyistä kysymyksistä on luettavissa yhteys myös aiempiin Nuorisobarometreihin, joko samoihin kysymyksiin perustuvina aikasarjoina tai vastaavia ulottuvuuksia mittaavina kysymyksinä.

Työ on ollut yksi Nuorisobarometriiden historian keskeisempiä tutkimuskohteita, ja nuorten suhdetta työhön ja työttömyyteen tutkittiin jo ensimmäisessä Nuorisobarometrissa vuodelta 1994. Jo tällöin todettiin nuorten arvostavan perinteistä palkkatyötä (Saarela 1994). Työhön suhtautumisen tärkeyttä on mitattu vuodesta 2004 alkaen. Kuvaajassa 34 on esitetty vastaajien näkemyksiä aiheesta viitenä eri mittausvuotena. Vuoden 2023 vastaajista mukana ovat vain puhelimeen vastanneet. Aineistosta poistettiin yhteensä 23 vastaajaa vuosilta 2013 ja 2023, jotka olivat vastanneet ”En osaa sanoa”. Tulokset on laskettu painokerroinmenetelmällä, joten luvuissa on pieniä eroja regressiomenetelmällä tuotettuihin arvioihin. Vuonna 2004 kysely tehtiin vain suomenkielisille, ja vuosina 2005 ja 2013 vain suomen- ja ruotsinkielisille.

Kuvaajasta 34 ilmenee, että työn on pysynyt nuorten arvostuksissa tärkeänä asiana noin kahdenkymmenen vuoden seurannan aikana. Kaikina vuosina työtä on tärkeänä pitänyt vähintään yli kolme neljäsosaa vastaajista, ja työtä melko tai täysin yhdentekevinä pitävien osuus on ollut vain muutaman prosentin luokkaa. Vuonna 2013 työn koettu tärkeys on ollut pienimmillään, ja kahdessa viimeisimmässä mittauksessa vuosilta 2019 ja 2023 työ on koettu tuota vuotta tärkeämmäksi. Puhelimesta vastanneiden osalta vuonna 2023 työn tärkeäksi kokeminen on ollut suurimmillaan, ja se on tänä vuonna samalla tasolla kuin se oli vuonna 2005. Työn näkeminen tärkeänä on jatkunut myös pandemian jälkeisessä ajassa. On silti huomattava, että verkossa vastanneet (ks. Kuvaaja 33) eivät pidä työtä yhtä tärkeänä kuin puhelimesta vastanneet. Voi siis olla, että puhelinhaastattelu tiedonkeruumenetelmänä ohjaa vastaajien kantoja yhteiskunnallisesti suotuisana pidettyyn vastaamisen suuntaan. Yhtä kaikki,

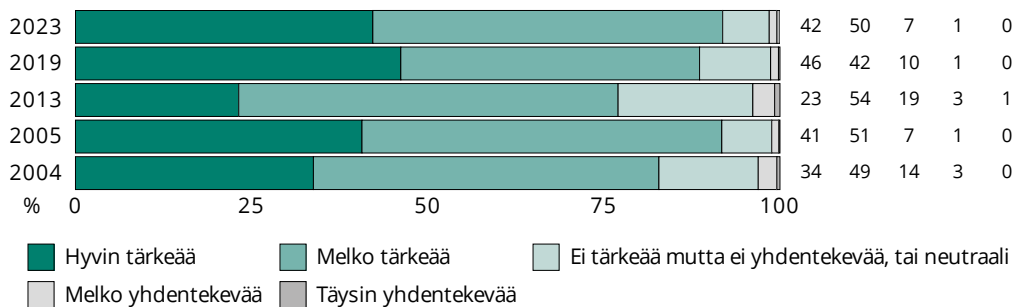
KUVAAJA 33. MANNERSUOMALAISTEN NUORTEN VASTAUSTEN JAKAUMAT KYSYMYKSEEN ”KUINKA TÄRKEITÄ SINULLE OVAT SEURAAVAT ASIAT?” TIEDONKERUUMENETELMITÄIN. VIRHEMARGINAALIEJA EI NÄYTETÄ, MUTTA 95 % MARGINAALIT OVAT LEVEYDELTÄÄN KESKIMÄÄRIN NELJÄ PROSENTTIYKSIKKÖÄ, VAIHDELLEN NOLLAN JA KAHDEKSAN PROSENTTIYKSIKÖN VÄLILLÄ.

myös verkossa vastanneet pitivät työtä tärkeänä, ja heidän vastauksensa vertautuvat vuoden 2013 vastauksiin. Tarkemmin nuorten työasenteita tutkittiin vuoden 2019 Nuorisobarometrissa. Tällöin todettiin, että nuoret arvostavat työtä ja pitävät sitä tärkeänä omalle elämälleen, mutta samalla he edellyttivät, että työn tulee vastavuosroisesti antaa jotakin myös itselle (Haikkola & Myllyniemi 2020a, 11).

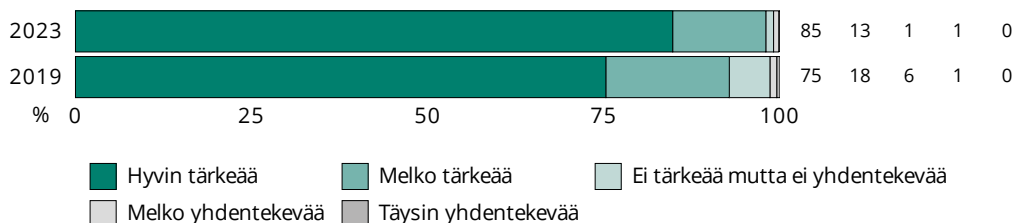
Kodin ja perheen tärkeyttä nuorille on kysytty aiemmin vuonna 2019. Tuolloin selkeä enemmistö vastaajista piti kotia ja perhettä keskeisinä itselleen. Vuoteen 2019 verrattuna kotia ja perhettä hyvin tärkeänä pitävien osuus on kasvanut 10 prosenttiyksikköä (Kuvaaja 35). Perhettä keskeisenä pitävät lähes kaikki puhelimesta vastanneet (98 %). Perheen ja kodin kasvanutta arvostusta voi selittää vuoden 2023 aineistoa kerättyäessä eletty pandemian jälkeinen aika, jolloin rajoitustoimenpiteiden vaikutukset ovat

vielä olleet tuoreessa muistissa. Pandemia-aikana juuri kodin ja perheen merkitys korostui nuorten elämässä erityisesti etäopetusjaksoilla. Osalle nuorista koti tarjosi miellyttävän ympäristön, mutta osalla perheen elämäntilanne saattoi vaikuttaa haitallisesti (Helfer ym. 2023). Perheen merkitys nuorille näkyi esimerkiksi vuoden 2022 Nuorisobarometrissa, jossa perhe oli yksi keskeisimmistä asioista, jotka auttavat selviämään hankalista tilanteista. Toisaalta perheen sisäiset ristiriidat nousivat esiin myös asioina, jotka toisinaan aiheuttavat hankaluuksia (Kivijärvi 2023).

Luonnon, ekologian tai monilajisuuden kysymyksiä on Nuorisobarometreissa kysytty viime vuosina entistä useammin. Näiltä osin nuorisotutkimus heijastelee nuorten parissa tapahtuvia muutoksia. Vuonna 2018 alkanut nuorten ilmastoliike kiinnitti huomiota ilmastotieteen kuuntelemiseen ja korosti, että on turvattava sekä nykyisten että tulevien sukupolvien tarpeet tekemällä

KUVAAJA 34. MANNERSUOMALAISTEN NUORTEN VASTAUSTEN JAKAUMAT KYSYMYKSEEN TYÖN TÄRKEYDESTÄ HEILLE ITSELLEEN VUOSINA 2004–2023. 95 % VIRHEMARGINAALIT VAIHTELEVAT NOLLAN JA KUUDEN PROSENTTIYKSIKÖN VÄLILLÄ.

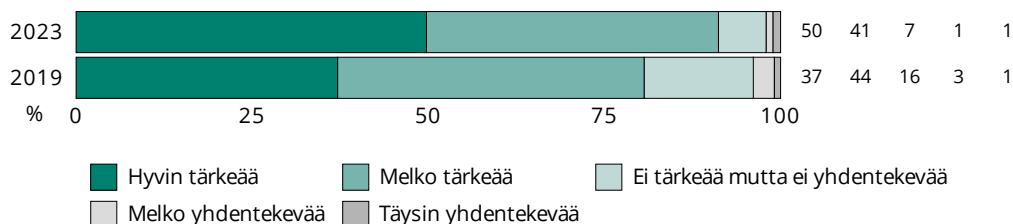

KUVAAJA 35. MANNERSUOMALAISTEN NUORTEN VASTAUSTEN JAKAUMA KYSYMYKSEEN, KUINKA TÄRKEITÄ KOTI JA PERHE HEILLE OVAT VUOSINA 2019 JA 2023. LASKETTU PAINOKERROINMENETELMÄLLÄ, JOTEN LUVUISSA ON PIENIÄ EROJA REGRESSIOMENETELMÄLLÄ TUOTETTUIHIN ARVIOIHIN. VUODEN 2023 VASTAAJISTA MUKANA OVAT VAIN PUHELIMEEN VASTANNEET. AINEISTOSTA POISTETTIIN YHTEENSÄ 2 VASTAAJAA, JOTKA OLIVAT VASTANNEET ”EN OSAA SANOA”. 95 % VIRHEMARGINAALIT VAIHTELEVAT NOLLAN JA NELJÄN PROSENTTIYKSIKÖN VÄLILLÄ.

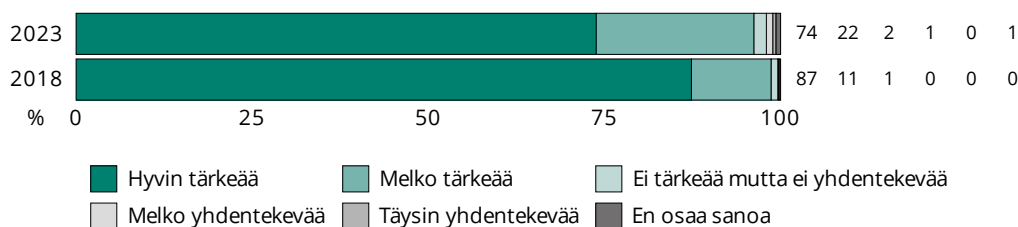
ilmastopoliittisia toimenpiteitä. Liike on myös korostanut reagoinnin kiireellisyyttä ja tarvetta tehdä päätöksiä nopeasti (Piispa, Kiilakoski & Ojajarvi 2021). Myös päätöksentekojärjestelmä on tunnistanut asian tärkeyden, ja esimerkiksi Euroopan parlamentti julisti ilmastohätätilan jo vuonna 2019. Nuorten ilmastotunteet, kuten ilmastoahdistus, ilmastosuru mutta myös toivo, ovat herättäneet keskustelua myös julkisuudessa sen lisäksi, että ne vaikuttavat nuorten arkeen monin eri tavoin (Pihkala, Sangervo & Jylhä 2022). Myös ihmisten ja eläinten väliset suhteet ovat nousseet esiin paitsi eettisenä kysymyksenä lajikadon ja biodiversiteettikriisin näkökulmasta, myös nuorten elämää ja arkea koskettavana

aihealueena (Suvilehto, Rautio & Värri 2023).

Nuorisobarometreissa luontokysymyksiä tutkittiin vuonna 2021. Tuolloin esimerkiksi 76 nuorista ilmoitti tuntevansa surua luonnon monimuotoisuuden heikentymisestä sekä lajien sukupuutosta. 88 % oli samaa mieltä siitä, että tulevat sukupolvet joutuvat kärsimään, mikäli nykyinen ympäristön tuhoaminen jatkuu. 90 % oli sitä mieltä, että olisi tärkeää, että Suomi toimisi kansainvälisesti luonnon monimuotoisuuden puolesta. Lisäksi erilaiset eläinten oikeuksiin liittyvät kysymykset olivat nuorille tärkeitä. (Kiilakoski & Laine 2022, 20, 41, 59.) Ympäristöön ja luontoon liittyvät kysymykset ovat periaatteellisesti tärkeitä nuorille, joskin ilmastopoliittisia

KUVAAJA 36. MANNERSUOMALAISTEN NUORTEN VASTAUSTEN JAKAUMA KYSYMYKSEEN, KUINKA TÄRKEÄÄ LUONNON HYVINVOINTI HEILLE ON VUOSINA 2019 JA 2023. LASKETTU PAINOKERROINMETELEMÄLLÄ, JOTEN LUVUISSA ON Pieniä eroja regressiomenetelmällä tuotettuihin arvioihin. Vuoden 2023 vastaaajista mukana ovat vain puhelimeen vastanneet. Aineistosta poistettiin yhteensä 2 vastaaajaa, jotka olivat jättäneet vastamatta vuonna 2019 ja 13 vastaaajaa, jotka olivat vastanneet ”en osaa sanoa” vuonna 2023. 95 % virhemarginaalit vaihtelevat yhden ja kuuden prosenttiyksikön välillä.

KUVAAJA 37. MANNERSUOMALAISTEN NUORTEN VASTAUSTEN JAKAUMA KYSYMYKSEEN, KUINKA TÄRKEÄÄ RAUHA HEILLE ON VUOSINA 2019 JA 2023. LASKETTU PAINOKERROINMETELEMÄLLÄ, JOTEN LUVUISSA ON Pieniä eroja regressiomenetelmällä tuotettuihin arvioihin. Vuoden 2023 vastaaajista mukana ovat vain puhelimeen vastanneet. 95 % virhemarginaalien leveydet vaihtelevat nollan ja viiden prosenttiyksikön välillä.

toimenpiteitä koskevat näkemykset jakavat vastaajia enemmän.

Yllä kuvattuja kehityskulkuja vasten ei ole yllättävää, että luonnon tärkeys korostuu myös vuoden 2023 vastauksissa. Vuoteen 2019 verrattuna erityisesti luontoa hyvin tärkeänä pitävien osuudessa on kasvua, ja luontoa ei tärkeänä mutta ei yhdentekevänä pitävien osuudessa on laskua (Kuvaaja 36).

Vuoden 2023 nuorisobarometri kerättiin keväällä, jolloin Ukrainan sodan alkamisesta oli kulunut hieman yli vuosi. Sota aiheutti Suomessa puolustuspoliittisen käänteen, jossa Suomi haki Naton täysjäsenyyttä vuonna 2022

ja tuli hyväksytyksi sellaiseksi tiedonkeruun aikana huhtikuussa 2023. Kyseessä oli historiallisen laaja muutos suomalaisessa ulkopoliitikassa, jossa puolueettomuuspyrkimys vaihtui selkeästi sitoutumiseksi osaksi länsiliittoutumaa (Nurmi 2023). Tämän kanssa samanaikaisesti kansalaisten käsitys Nato-jäsenyydestä muuttui. Kun vuoden 2018 barometrissa vain 25 % nuorista kannatti liittymistä Natoon (Myllyniemi & Kiilakoski 2019, 68), kannatti keväällä 2022 enemmistö kaikissa ikäryhmissä jäsenyyttä Helsingin Sanomien puhelintutkimuksen mukaan (Huhtanen 2022).

Nuorten näkemyksissä rauha on ollut tärkeä. Vuoden 2018 nuorisobarometrissa kysyttiin

nuorten kantoja presidentti Martti Ahtisaaren näkemyksiin. 80 % nuorista totesi rauhan olevan tahdon asia, ja 89 % oli sitä mieltä, että nuorille on opetettava konfliktinratkaisutaitoja (Myllyniemi & Kiilakoski 2019, 39). Vuoden 2021 barometrissa nuoret pitivät rauhaa kaikkein tärkeimpänä asiana, jonka puolesta Suomen pitäisi toimia kansainvälisesti. 76 % piti tämän edistämistä hyvin tärkeänä. (Kiilakoski & Laine 2022, 59.)

Yllä kuvattuja näkemyksiä peilaten rauhan tärkeys nuorten näkemyksissä ei ole yllätys, ellei halua spekuloida, että Nato-jäsenyys ja siihen liittyvät keskustelut olisivat voineet vaikuttaa myös näkemyksiin rauhan tärkeydestä. Vuoteen 2018 verrattuna rauhaa tärkeänä pitävien osuus on suunnilleen samalla tasolla, joskin laskua on niiden osuudessa, jotka pitävät sitä erittäin tärkeänä (Kuvaaja 37).

ARKI JA ARVOKKUUDEN TUNTEMUKSET

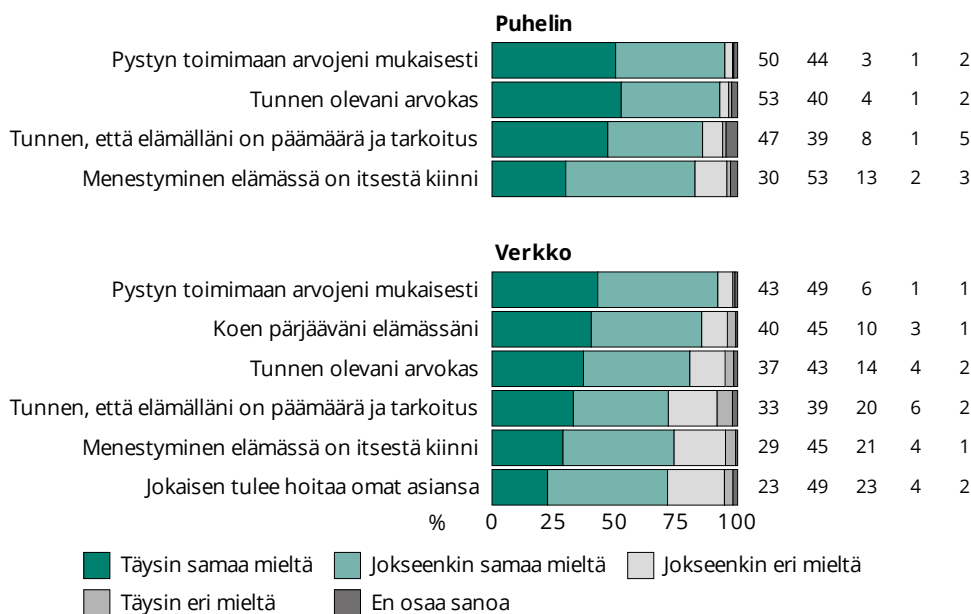
Nuorisobarometreissa ollaan erityisesti kiinnostuneita nuorten itsensä kokemuksista. Arki sekä arjen sujuvuus ja mielekkyys ovat olleet keskeisiä tutkimuskohteita. Elämänhallinnalla voidaan tarkoittaa esimerkiksi yksilön kykyä ottaa vastuuta omasta elämästään ja tähän liittyvästä hallinnan kokemuksesta (Myllyniemi 2016) tai yksilön kykyä kiinnittyä yleisesti hyväksyttyyn elämäntapaan (Pekkarinen 2016). Arjen sujuvuudella on yhteys myös resilienssiin, joka oli erityisenä teemana vuoden 2022 Nuorisobarometrissa (ks. Kivijärvi 2023). Tähän barometriin poimittiin kysymyksiä, joita resilienssiin keskittyvässä barometrissa ei kysytty. Painopisteenä on elämän kokeminen merkitykselliseksi sekä mahdollisuus elää arvojen mukaista elämää. Lisäksi kysyttiin yksilöllisyyttä mittaavia kysymyksiä.

Kuvaajassa 38 esitetään vastaukset väittämiin, jotka on esitetty viimeksi vuonna 2015 osana Nuorisobarometrin elämänhallintaa mittaavaa kokonaisuutta. Osana tämän vuoden nuorten katsomuksia luotaavaa barometria kysymyssarja asetuu myös toisenlaiseen kontekstiin. Väittämien

”tunnen, että elämälläni on päämäärä ja tarkoitus” ja ”tunnen olevani arvokas” voidaan katsoa olevan yhteydessä paitsi arjen mielekkyyteen ja mielialaan, myös nuorten katsomuksellisiin sekä – uskonnollisiin, uskonnottomiin tai vastakkainasettelua merkitykselliseksi pitäviin – käsityksiin elämän ja ihmisen luonteesta. Asiaa voi hahmottaa Tomperin, Happosen ja Kiilakosken tässä teoksessa olevan artikkelin mukaisesti elämänkatsomuksen käsitteen avulla, jossa käsitykset maailmasta yhdistyvät kokemuksiin arjesta sekä arkeen liittyvistä merkityksistä.

Selkeä enemmistö nuorista kokee elämänsä tarkoitukselliseksi ja tuntee itsensä arvokkaaksi. Riippumatta kyselymenetelmästä yli yhdeksän kymmenestä nuoresta on vähintään jokseenkin samaa mieltä väittämän kanssa, jonka mukaan he kokevat pystyvänsä elämään arvojensa mukaisesti. Vastaavasti vähintään neljä viidestä vastaajasta tunsivat olevansa arvokas. Kyselymenetelmällä näyttää olevan suuri vaikutus arvottomuutta ja päämäärättömyyden tunnetta kokevien vastaajien osuuteen. Puhelimessa vain joka kahdeskymmenes vastaaja koki, ettei ole arvokas, kun verkossa tämä osuus oli vajaa viidesosa. Puhelinvastaajista alle kymmenesosa vastasi, että heidän elämällään ei ole päämäärää ja tarkoitusta; sitä vastoin verkossa näin uskoi reilu neljäsosa. Tulokset viittaavat siihen, että puhelimessa niin sanottua hukassa olemisen kokemusta voi olla vaikeampi tunnustaa kuin verkossa, jossa vastaajien ei tarvitse ajatella haastattelijan arvioivan heitä heidän vastaustensa perusteella (katso keskustelu suotavuusharhasta luvussa Vähemmistökokemukset). Elämässä pärjäämisen kokemusta kysyttiin vain verkossa, missä vain hieman yli joka kahdeksas nuori oli jokseenkin tai täysin eri mieltä siitä, että kokee pärjäävänsä elämässä. Laajemmin tulkittuna valtaosa nuorista siis kokee elämänsä olevan hallinnassa.

Yksilöllistyminen on ollut nuorisotutkimuksen keskeisiä teemoja jo pitkään. On esitetty, että yksilöllistyminen on yksi nykynuoruutta leimaava megatrendi, jonka on ajateltu myös erottavan nuoria aiemmista, enemmän yhteiseen kulttuuriin tai muuhun jaettuun merkityksenantoon

KUVAAJA 38. MANNERSUOMALAISTEN NUORTEN VASTAUSTEN JAKAUMAT KYSYMYKSEEN "ENTÄ KUINKA HYVIN SEURAAVAT ARKISEEN ELÄMÄÄSI LIITTYVÄT VÄITTEET KUVAAVAT TUNTEMUKSIA-SI TÄLLÄ HETKELLÄ?" TIEDONKERUUMENETELMITÄIN. VIRHEMARGINAALEJA EI NÄYTETÄ, MUTTA 95 % MARGINAALIT OVAT LEVEYDELTÄÄN KESKIMÄÄRIN NELJÄ JA PUOLI PROSENTTIYKSIKKÖÄ, VAIHDELLEN YHDEN JA KAHDEKSAN PROSENTTIYKSIKÖN VÄLILLÄ.

kiinnittyvistä sukupolvista. Erityisesti uskonnon ja katsomusten näkökulmasta on korostettu yksilön oman valinnan keskeisyyttä nuorille ja nuoruudelle (Kiilakoski 2023b). Yksilöllistymistä korostavassa keskustelussa tehdään ero yksilön oman kokemuksen ja kollektiivin tai yksilöllisen ja julkisen välille. Filosofi Charles Taylor on erottellut eri julkisen elämän muotoja. Yksi niistä koskee yhteisiä ja keskinäisriippuvaisia yhteisöelämän muotoja sekä niiden hallinnointia politiikassa ja päätöksenteossa. Toinen taas koskee asioita, jotka ovat julkisia sen takia, että ne ovat avoimia useille ihmisille. Tällaisia ovat vaikkapa puistot julkisina tiloina. Hänen mukaansa käsitys yksilöstä oman elämänsä valintojen tekijänä irrallaan vahvoista yhteisöllisistä kehyksistä muistuttaa taloudellista toimijaa, joka ei ole riippuvainen kummastakaan näistä julkisen tilan määritelmistä. (Taylor 2003, 103–104.)

Nuorisobarometrin yksilöllistymistä mittaavat kysymykset on laadittu siten, että ne korostavat yksilön irrallisuutta kummastakin edellä mainitusta julkisen tilan muodosta. Toinen niistä, väittämä ”menestyminen elämässä on itsestä kiinni”, korostaa yksilön irrallisuutta sosiaalisesta kehyksestä. Toinen väittämä pitää sisällään arvottavan elementin. Se on muotoiltu muotoon ”jokaisen tulee hoitaa omat asiansa”. Näin se pitää sisällään myös oletuksen siitä, että yksilön tulee selvittää elämästään itse. Näitä kysymyksiä voi lähestyä elämänkatsomuksellisenä kysymyksenä siitä, mikä elämässä on tavoiteltavaa, mutta myös käsityksenä siitä, miten yhteiskunnassa rakenteiden ja yksilötoimijoiden suhteen määrittyvät. Psykologisesti tarkastellen ihmisen perustarpeita kuvailevan perustarveteorian mukaan ihmisellä on tarve sekä pystyvyyden (”Koen pärjääväni elämässäni”) että autonomian (”Pystyn toimimaan

arvojeni mukaisesti”) kokemukseen (Ryan & Deci 2000). Kysymyssarja tässä uudessa kontekstissa on siis sekoitus arjen elämänhallintaan yhteydessä olevia ihmiskuvaa, arvoja ja psykologista hyvinvointia mittaavia väittämiä.

Yhteiskuntateoreettisesti voi ajatella, että yksilöllistyminen on yksi nykynuorten koke- musta määrittävä yhteinen ja jaettu kehys, jota ei välttämättä osata tai haluta kyseenalaistaa. Tämän voi nähdä ainakin osittaisena paradoksi- na: yksilöllisyys on mahdollista silloin, kun sitä tukevat sosiaaliset rakenteet ja se on kulttuurisesti hyväksytty ihanne. Juha Siltala on tulkinnut nuor- isobarometrien tuloksia todeten, että ”Nuoret tarkastelevat asioita yksilöinä, jolloin korostuu oma vastuu elämän suunnasta” (Siltala 2020, 124). Näitä huomioita on kuitenkin taustoitetta- va sillä, että nuorille sosiaaliset suhteet näyttäyty- vät tärkeinä ja siksi yksilöllisyyttä tulee tarkastella myös yhteydessä yhteisöllisyyteen (Piispa 2018, 44–46).

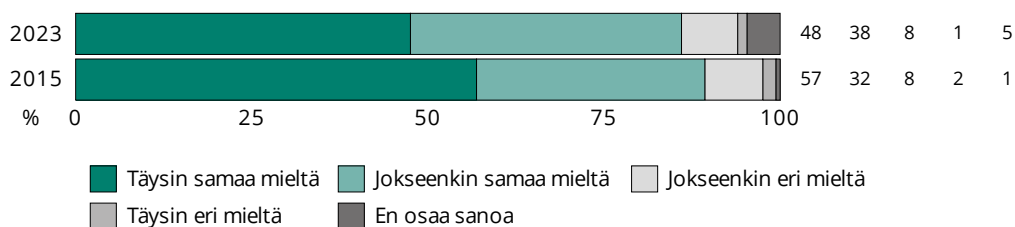
Tämän barometrin tulokset tukevat edellä kuvattuja teorioita, joiden mukaan yksilöllisyys on nuorille yhteinen ja jaettu kehys. Selvä enem- mistö nuorista (74–83 % riippuen kyselymene- telmästä) on vähintään jokseenkin samaa mieltä väitteestä, että menestyminen elämässä on itsestä kiinni. Noin seitsemän kymmenestä ajattelee, että jokaisen tulee hoitaa omat asiansa. Väitteiden saaman vahvan tuen voidaan ajatella heijastelevan individualisoitunutta yhteiskuntaa vastakohtana kollektivistiselle yhteiskunnalle, jossa asioita tu- lisi hoitaa yhdessä ja menestyminen ei olisi vain yksilöstä kiinni. Toisaalta on huomattava, että kysyttäessä nuorille tärkeitä asioita tärkeimpänä erottuu perhe ja koti (ks. Luku Arkisten ja abst- raktien asioiden tärkeys), mikä korostaa sitä, että yksilöllisyyden ohella myös myönteiset sosiaaliset suhteet ovat nuorille tärkeitä.

Tämän barometrin katsomusteeman kan- nalta kiinnostavaa on tarkastella, millä tavalla katsomukselliset ulottuvuudet ovat yhteydessä käsityksiin elämän arvokkuudesta ja yksilöllisyy- destä. Kuvaajassa 39 esitetään aiemmassa arvou- lottuvuusluvussa mainittujen uskonnollinen–ei- uskonnollinen-, hengellinen–ei-hengellinen- ja

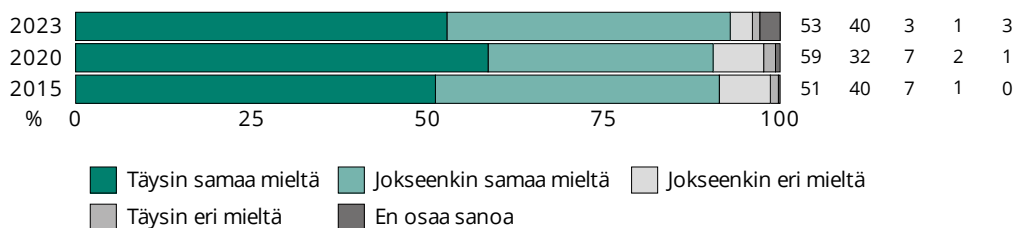
Koen pärjääväni elämässäni	-0.1	0	0.1
Tunnen, että elämälläni on päämäärä ja tarkoitus	-0.2	-0.2	0.3
Jokaisen tulee hoitaa omat asiansa	-0.1	0	0.3
Menestyminen elämässä on itsestä kiinni	-0.1	0	0.4
Tunnen olevani arvokas	-0.1	-0.1	0.2
Pystyn toimimaan arvojeni mukaisesti	0	0	0.1
	Uskonnollinen– ei-uskonnollinen	Hengellinen– ei-hengellinen	Arvoliberaali– arvokonservatiivi

KUVAAJA 39. JÄRJESTYSKORRELAATIOT AR- KISEEN ELÄMÄÄN LIITTYVIIN VÄITTEISIIN ANNETTUIEN VASTAUSTEN SEKÄ KOLMEN YHTEISKUNNALLISELLE ULOTTUVUDELLE SI- JOITTAUTUMISEN VÄLILLÄ. NE KORRELAATIOT, JOIDEN 95 % VIRHEMARGINAALI SISÄLSI NOL- LAN, ON VÄRITETTY HARMAALLA, MUIDEN KORRELAATIOIDEN KOHDALLA VÄRIN INTEN- SITEETTI KUVAU KORRELAATION VAHVUUTTA. TULOKSISSA MUKANA VAIN VERKKOVASTAA- JAT. EN OSAA SANOA -VASTAUSVAIHTOEHTOJA KOHDELTII PUUTTUVANA DATANA; PUUTTU- VA DATA IMPUTOITIIN KORRELAATIOMALLIA SOVITETTAESSA. POSITIIVINEN KORRELAATIO MERKITSISI, ETTÄ VASEMMALLA MAINITTUI- HIN VÄITTEISIIN MYÖNTÄVÄÄN VASTAUKSEN ANTANEET OLISIVAT KESKIMÄÄRÄISTÄ EI-US- KONNOLLISEMPIA, EI-HENGELLISEMPIÄ TAI ARVOKONSERVATIIVISEMPIA

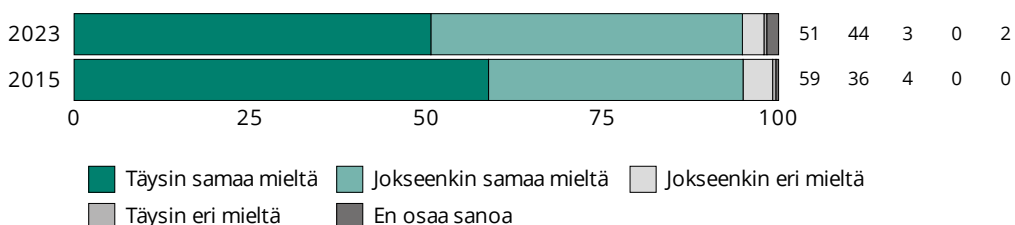
arvoliberaali–arvokonservatiivi-identifikaatioiden järjestyskorrelaatio elämänhallintaa koskevien väitteiden vastausten kanssa verkkovastaajien osal- ta. Uskonnollisuus ja arvoliberaalius voidaan pe- rustellusti nähdä kahtena tärkeänä akselina, joilla nuorten elämäkatsomukset eroavat toisistaan

KUVAAJA 40. MANNERSUOMALAISTEN NUORTEN VASTAUSTEN JAKAUMA VÄITTEeseen "TUNNEN, ETTÄ ELÄMÄLLÄNI ON PÄÄMÄÄRÄ JA TARKOITUS" VUOSINA 2015 JA 2023. LASKETTU PAINOKERROINMENETELMÄLLÄ, JOTEN LUVUISSA ON Pieniä eroja regressiomenetelmällä tuotettuihin arvioihin. Vuoden 2023 vastaajista mukana ovat vain puhelimeen vastanneet. 95 % virhemarginaalien leveydet vaihtelevat yhden ja kuuden prosenttiyksikön välillä.

KUVAAJA 41. MANNERSUOMALAISTEN NUORTEN VASTAUSTEN JAKAUMA VÄITTEeseen "TUNNEN OLEVANI ARVOKAS" VUOSINA 2015, 2020 JA 2023. LASKETTU PAINOKERROINMENETELMÄLLÄ, JOTEN LUVUISSA ON Pieniä eroja regressiomenetelmällä tuotettuihin arvioihin. Vuoden 2023 vastaajista mukana ovat vain puhelimeen vastanneet. 95 % virhemarginaalien leveys vaihtelee yhden ja kuuden prosenttiyksikön välillä.

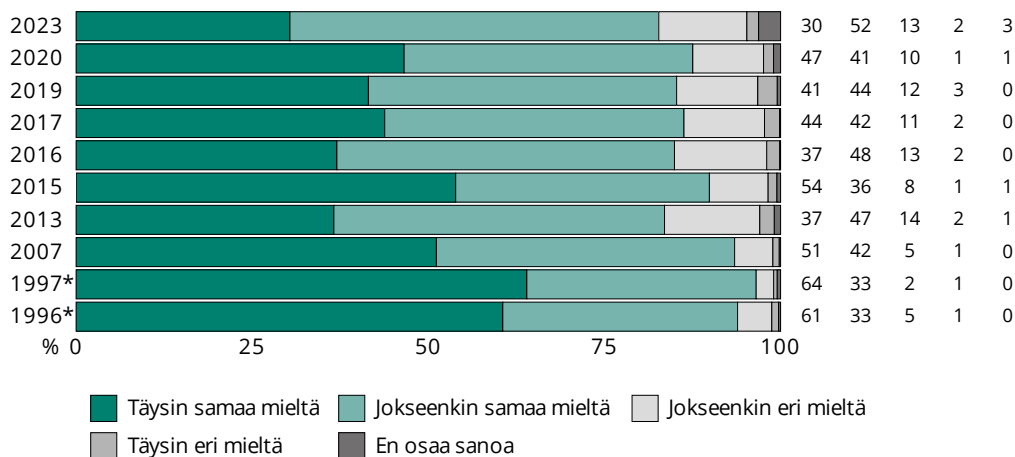
KUVAAJA 42. MANNERSUOMALAISTEN NUORTEN VASTAUSTEN JAKAUMA VÄITTEeseen "PYSTYN TOIMIMAAN ARVOJENI MUKAISESTI" VUOSINA 2015 JA 2023. LASKETTU PAINOKERROINMENETELMÄLLÄ, JOTEN LUVUISSA ON Pieniä eroja regressiomenetelmällä tuotettuihin arvioihin. Vuoden 2023 vastaajista mukana ovat vain puhelimeen vastanneet. 95 % virhemarginaalien leveys vaihtelee yhden ja kuuden prosenttiyksikön välillä.

(Tomperi ym. tässä teoksessa, Tervo-Niemelä & Porkka tässä teoksessa). Kuvaajasta käy ilmi, että uskonnollisuus on positiivisessa yhteydessä uskoon oman elämän tarkoituksellisuuteen, vaikka yhteys onkin heikko (kuvaajassa korrelaatio on negatiivinen, koska se kuvaa uskonnottomuuden yhteyttä päämääräuskoon). Tulos heijastelee aiempaa tutkimusta uskonnollisuuden yhteydestä oman elämän tarkoituksellisuuden kokemukseen (*sense of purpose*, Francis 2013). Mielenkiintoista on, että uskonnollisuus on myös hyvin heikossa yhteydessä arvoihin ja psykologiseen hyvinvointiin liittyviin elämänhallintakysymyksiin; hengellisyys taas ei ole niihin yhteydessä käytännössä lainkaan. Omassa artikkelissaan tässä teoksessa Kati Tervo-Niemelä ja Jouko Porkka toisaalta osoittavat, että myös tämän Nuorisobarometrin tuloksissa toistuu tutkimuksissa tiuhaan havaittu yhteys uskonnollisuuden sekä muun koetun hyvinvoinnin välillä.

Sen sijaan arvokonservatiivisuus on tilastollisesti merkitsevässä positiivisessa yhteydessä samaa mieltä olemisen kanssa kaikkien kuvaajassa 38 esitettyjen elämänhallintaa koskevien väitteiden kohdalla. Korrelaatiota väitteen ”Menestyminen elämässä on itsestä kiinni” kanssa voisi kuvata jopa kohtalaisen vahvaksi. Arvokonservatiivit siis keskimäärin kannattavat individualistisia arvoja, jotka korostavat yksilön vastuuta omasta itsestään. Tulosta voi tulkita osana tämän ajan identiteetti-politiikkaa. Tulkintamme mukaan tämä tarjoaa näkökulman myös näkemyksiin siitä, kenellä viime kädessä on vastuu siitä, miten yksilöt toimivat. Sijoittautuminen arvokonservatiiviseksi näyttäisi korreloivan myös oikeistolaisuuden kanssa (vastausten järjestyskorrelaatio 0.7) ja indikoivan jonkinlaista liberaalikonservatiivista aatetta, jossa liberaalit käsitykset taloudesta ja yksilönvastuusta yhdistyvät konservatiivisiin sosiaalisiin arvoihin (Sandelin 2022). Tulosten mukaan nuorten käsitykset elämän merkityksellisyydestä, elämässä pärjäämisestä ja sitä koskevasta yksilön vastuusta ovat vahvemmin kytköksissä muihin arvoakseleihin kuin uskonnollisuuteen, minkä voi tulkita tukevan muita havaintoja suomalaisten nuorten maallistumisesta.

Neljältä yllä olevasta kysymyksestä löytyy ajallinen vertailukohta. Kolmea kysymystä kysyttiin vuonna 2015 (kuvaajat 40, 41 ja 42). Kahdessa kysymyksessä on jonkin verran laskua täysin samaa mieltä olevien osalta. Yleiskuva kuitenkin on, että selkeä enemmistö suomalaisista nuorista on kokenut olevansa arvokas, pystyvänsä toimimaan arvojensa mukaista elämää sekä kokee, että elämällä on päämäärä ja tarkoitus. Vähentynyt uskonnollisuus ei siis heijastu aineistossa elämän tyhjiytenä, vaan elämän merkitys syntyy muista asioista. Tarkemmin elämän merkityksellisyyden lähteitä esitellään barometrin luvussa Elämän merkityksellisyyttä.

Kattavan, vuoteen 1996 asti ulottuvan aikasarjan muodostaa väittämä siitä, että menestymisen elämässä on itsestä kiinni. Noin neljä viidestä puhelinhaastattelusta nuoresta oli vähintään jokseenkin samaa mieltä väitteen kanssa, mikä on vuoteen 1996 ulottuvan mittaushistorian pienin osuus (kuvaaja 43), joskin varhaisimmissa barometreissä asiaa kysyttiin keräämistavasta johtuen vain suomenkielisiltä. Täysin samaa mieltä olevien nuorten osuus on romahtanut kuudestakymmenestä prosentista kolmeenkymmeneen samalla, kun jokseenkin samaa mieltä olevien osuus on kasvanut kolmasosasta viiteenkymmeneen prosenttiin. Muutokset eri mieltä olevien osuuksissa ovat pienempiä, joskin vähintään jokseenkin eri mieltä olevia on vuonna 2023 yli kaksinkertainen määrä vuoteen 1996 verrattuna. Tulosten voi ajatella olevan heikko signaali siitä, että mannersuomalaiset nuoret ajattelevat aiempaa useammin olevansa itsensä ulkopuolisten kehityskulkujen varassa sen sijaan, että he kokisivat hallitsevansa elämänsä tapahtumia. Psykologiassa käsitystä siitä, että ei itse hallitse elämänsä tapahtumia kutsutaan hallintakäsityksen ulkoisuudeksi (Rotter 1954), ja Nuorisobarometrin tulokset siis viittaavat epäsuorasti sen kasvuun. Hallintakäsityksen ulkoisuuden pitkäaikaista kasvua on havaittu myös yhdysvaltalaisen nuorten keskuudessa (Twenge, Zhang & Im 2004). Ilmiöstä ollaan kiinnostuneita, koska hallintakäsitys liittyy tiiviisti yksilön hyvinvointiin ja mielenterveyteen (Sullivan ym. 2017). Toisaalta kokemus elämänhallinnasta ei

*Vuosina 1996 ja 1997 kysymyksen muotoilu oli ”Menestyminen elämässä on omasta itsestä kiinni”. Ennen vuotta 2005 kysely tehtiin vain suomenkielisille, ja vuosina 2007 ja 2013 vain suomen- ja ruotsinkielisille.

KUVAAJA 43. MANNERSUOMALAISTEN NUORTEN VASTAUSTEN JAKAUMA VÄITTEeseen ”MENESTYMINEN ELÄMÄSSÄ ON ITSESTÄ KIINNI” VUOSINA 1996–2023. LASKETTU PAINOKERROINMENETELMÄLLÄ, JOTEN LUVUISSA ON PIENIÄ EROJA REGRESSIOMENETELMÄLLÄ TUOTETTUIHIN ARVIOIHIN. VUODEN 2023 VASTAAJISTA MUKANA OVAT VAIN PUHELIMEEN VASTANNEET. 95 % VIRHEMARGINAALIEN LEVEYS VAIHTELEE NOLLAN JA KUUDEN PROSENTTIYKSIKÖN VÄLILLÄ.

riipu vain yksilön persoonallisuudesta, vaan erilaisista taustoista tulevilla ihmisillä todella on eri määrät materiaalisia, sosiaalisia ja kulttuurisia pääomia, joiden avulla hallita elämänsä suuntaa (Bourdieu 1986). Lisäksi vuoden 2023 nuoret ovat syntyneet vuosien 1993 ja 2008 välillä, ja kokeneet siis globalisoituneen maailman aiheuttaman epävarmuuden kasvun talouskriisien kautta luontokadon, ilmastonmuutoksen ja Euroopassa käytävän maasodan aiheuttamiin eksistentiaaliin uhkiin. Tietyyssä mielessä ei ole yllätys, jos nuorison käsitykset omista mahdollisuuksistaan vaikuttaa elämässään menestymiseen ovat tällaisessa maailmassa pienemmät kuin yhdeksänkymmentäluvulla.

ELÄMÄN MERKITYKSELLISYYS

Vuoden 2023 Nuorisobarometriin sijoitettiin uusi kysymyspatteristo, jossa tarkasteltiin vastaajien näkemyksiä siitä, mikä elämästä tekee

merkityksellistä. Elämän tarkoituksen tai sen merkityksellisyyden pohdintaa on pidetty yhtenä osoituksena siitä, millaisista aineksista ihminen rakentaa maailmankatsomustaan. On myös esitetty, että kokemus elämän merkityksellisyydestä ja sisällöllisyydestä on elämää parhaimmillaan (Hietalahti 2022, 21). Perinteisesti uskontojen on ajateltu antavan sisältöä tällä pohdinnalle, etenkin kriisitilanteissa, joissa ihminen kohtaa elämän rajallisuuden tai joutuu muuten kohtaamaan hankalia tilanteita (Hjelm & Myllyniemi 2006, 141). Monet etiikan nykytilannetta korostavat ajattelijat kuitenkin muistuttavat, että hyvän viitekehyksiä on useita (esim. Taylor 1992) ja siksi myös erilaiset elämää rakentavat vahvat arvostelmat voivat nousta useista erilaisista kehyksistä. Tämän takia barometrin kysymyksiä valmisteltaessa ei käytetty vaikkapa World Values Surveyn kysymyksiä, jotka lähestyivät aihetta perinteisten uskonnollisten orientaatioiden varassa. Tällöin kysymys elämän tarkoituksellisuudesta

paikantuu Jumalan olemassaoloon, olemattomuuteen tai siihen, ettei kysymykseen voida ottaa kantaa. Uudemmassa tutkimuksessa sen sijaan ei-uskonnollisuuden on osoitettu pitävän sisällään lukuisia erilaisia arvo-orientaatiota ja ideologioita (Kontala, Lassender & Novis-Deutch 2022), jolloin myös kysymisen tavan pitäisi heijastella useita tapoja kiinnittyä paitsi uskonnon tuonpuoleisiin tai sen kieltäviin kysymyksiin, myös kiinnittymiseen ihmisyhteisöihin eri muodoissaan.

Nuorisobarometrin pitkäaikainen tavoite on ollut tuoda esiin nuorten arvoja ja asenteita. Tätä taustaa vasten voi pitää jopa yllättävänä, ettei barometreissa ole aiemmin esitetty selkeästi elämän merkityksellisyyttä kuvaavia väittämiä. Vastaajille esitettiin viisi väittämää, joista kaksi käsitteli suhdetta edeltäviin ja tuleviin sukupolviin, kaksi suhdetta kilpailuun ja toisten auttamiseen, yksi suhdetta Jumalaan. Kuudes väittämä kysyttiin muodossa, ettei elämällä ole tarkoitusta. Kysymyksiä luotaessa huomioitiin sekä katsomuksista käytävä keskustelu (ks. Ketola & Salomäki sekä Tomperi, Happonen & Kiilakoski tässä teoksessa) että aiempien nuorisobarometrien tulokset, jotka ovat korostaneet niin sosiaalisen elämän kuin kestävän kehityksen tärkeyttä nuorille, mutta ovat toisaalta osoittaneet myös yksilöllistymisen olevan nuorten elämään vaikuttava kehys.

Eniten samaa mieltä vastaajat olivat sen kanssa, että elämän merkitys syntyy niiden auttamisesta, joilla menee huonommin. Puhelimessa ja verkossa vastanneiden osalta samaa mieltä väittämän kanssa oli kaksi kolmannelta vastaajista (67 %). Väittämän kanssa eri mieltä olevia oli hieman vähemmän kuin joka kymmenes vastaajista (8 %). Verkossa vastanneissa oli enemmän sellaisia vastaajia, jotka eivät olleet samaa eivätkä eri mieltä. Vastausta voi tulkita siten, että altruistinen eli muiden edun oman edelle asettava suhtautumistapa on osa nuorten katsomuksia. Vastaavia muotoiluja siitä, että nuoret pitävät muiden auttamista tärkeänä, on löydetävissä esimerkiksi nuorisobarometrien tuloksissa, joiden mukaan nuorten syrjäytyminen on yksi nuorten keskeisiä huolenaiheita (ks. Luku Epävarmuuden ja turvattomuuden kokemukset). Samaan

suuntaan viittaa myös se, että nuorten mukaan ympäristöstä on huolehdittava, vaikka kukaan muu ei siitä huolehtisi (Kiilakoski & Laine 2022).

Toinen väittämä, jonka kanssa yli puolet vastaajista on samaa mieltä, esittää että elämän merkitys syntyy tulevista sukupolvista ja elämän edellytysten säilyttämisestä heille. Tämän väittämän kanssa samaa mieltä vastaajista on hieman vajaa kaksi kolmannelta (64 %). Eri mieltä sen kanssa on joka kymmenes vastaajista (10 %). Väittämään ei osannut vastata 6 %. Kuten edellisessä väittämässä, myös tässä väittämässä vastaajilta kysytään sitä, mikä merkitys on sillä, että he turvaavat muiden kuin itsensä elämän edellytyksiä. Väittämän muotoilu noudattelee 1980-luvulta lähtien voimassa ollutta kestävän kehityksen määritelmää. Tulokset ovat linjassa myös vuoden 2021 nuorisobarometrin kanssa, jossa 75 % nuorista koki kestävien valintojen tuovan heille hyvän olon. Lisäksi 70 % nuorista oli samaa mieltä sen kanssa, että sivistyksen mitta on se, millaisen maailman jätämme tuleville sukupolville. (Kiilakoski & Laine 2022, 17–22.) Yhdessä tarkasteluna edellä kuvatut kaksi kysymystä osoittavat, että kysymys elämän merkityksellisyydestä on yhteydessä sekä oikeudenmukaisuuteen nykyisessä yhteiskunnassa mutta myös siihen, miten tulevien sukupolvien mahdollisuudet turvataan (ks. Piispa, Kiilakoski & Ojajarvi 2021).

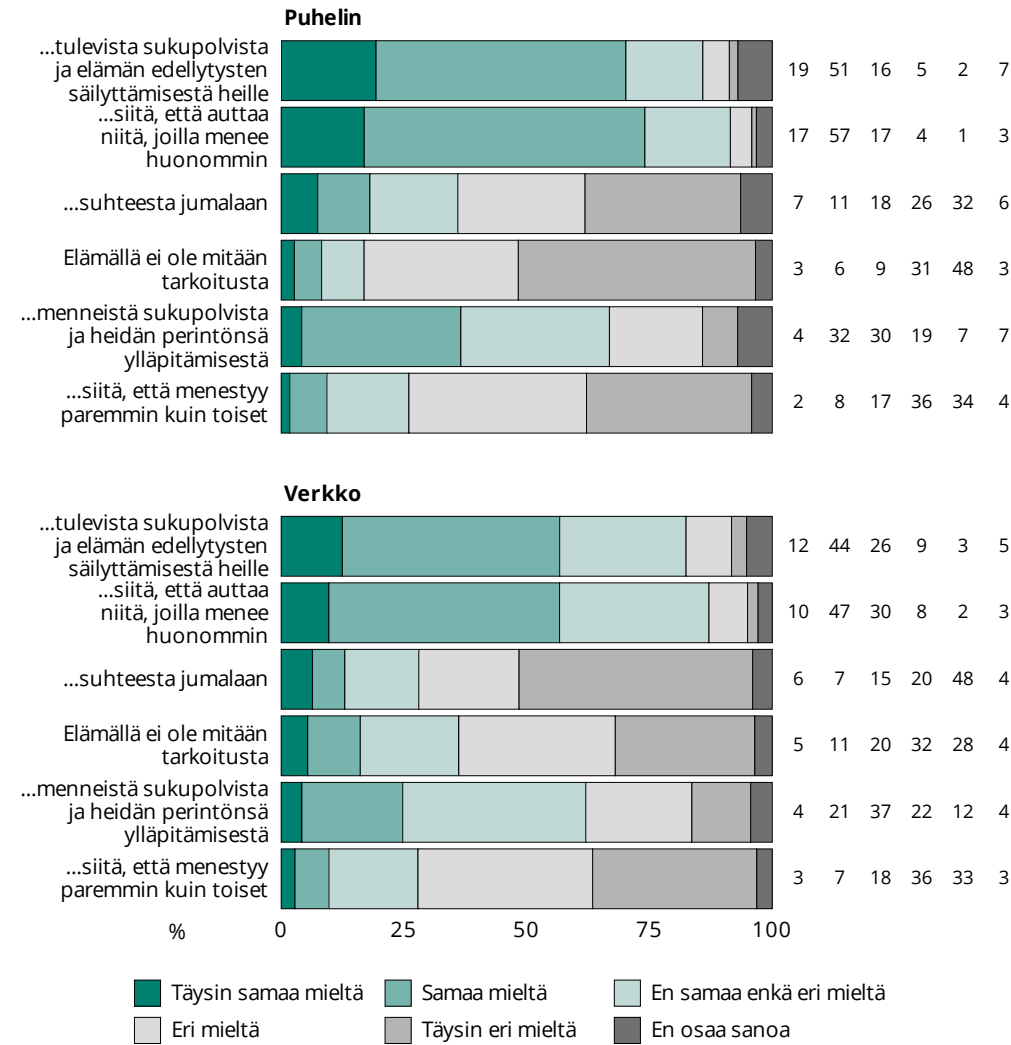
Edellä kuvatut kaksi väittämää ovat ainoat, joista enemmistö vastaajista on samaa mieltä. Kolmanneksi suosituin väittämä kuvaa konservatiivista asennetta, jossa elämän merkityksellisyys syntyy menneistä sukupolvista ja heidän perintönsä ylläpitämisestä. Tämän väittämän kanssa samaa mieltä oli kolmannes (32 %) kaikista vastaajista. Lähes samansuuruinen osuus vastaajista oli väittämän kanssa eri mieltä.

Varsinaisesti uskonnollista sisältöä mittasi kysymys siitä, että elämän merkityksellisyys syntyy suhteesta jumalaan. Lomakkeessa asiaa kysyttiin pienellä alkukirjaimella kirjoitettuna, puhelinhaastattelussahan iso alkukirjain ei kuulu. Enemmistö vastaajista (62 %) oli väittämän kanssa eri mieltä. Samaa mieltä olevia oli noin joka kuudes vastaajista (16 %). Selkeä enemmistö nuorista siis saa elämänsä merkitystä muusta kuin jumalsuhteesta,

ja suhde inhimillisiin yhteisöihin tarjoaa vastaajien mukaan enemmän merkityksellisyttä. Kilpailua mittaava kysymys, syntyykö elämän merkityksellisyys siitä, että menestyy paremmin kuin toiset, oli sisällöllisistä kysymyksistä kaikkein vähiten suosittu, ja vain 9 % vastaajista oli sen kanssa samaa

mieltä. Täysin samaa mieltä oli 2 % vastaajista. Eri mieltä olevien osuus oli 70 %. Täysin eri mieltä oli noin kolmannes kaikista vastaajista (34 %).

Lisäksi vastaajia pyydettiin ottamaan kantaa väittämään, ettei elämällä ole mitään tarkoitusta. Verrattuna edelliseen kysymykseen tapahtuu

KUVAAJA 44. MANNERSUOMALAISTEN NUORTEN VASTAUSTEN TIEDONKERUUMENETELMITTÄISET JAKAUMAT VÄITTEISIIN, JOTKA KOSKIVAT ELÄMÄN MERKITYKSELLISYYTTÄ. KOLME PISTETTÄ (...) KORVAA KUVAAJASSA TEKSTIN "ELÄMÄN MERKITYKSELLISYYS SYNTYI...". VIRHEMARGINAALIEJA EI NÄYTETÄ, MUTTA 95 % MARGINAALIT OVAT LEVEYDELTÄÄN KESKIMÄÄRIN NELJÄ PROSENTTIYKSIKÖÄ, VAIHDELLEN YHDEN JA KAHDEKSAN PROSENTTIYKSIKÖN VÄLILLÄ.

käsitteellinen vaihdos 'merkityksellisyydestä' 'tarkoitukseen'. Tämä saa perustelunsa siitä, että kysymys noudattelee European Values Survey-tutkimuksen suomenkielisessä lomakkeen muotoilua. Väittämän kanssa eri mieltä oli noin kolme neljästä vastaajasta (72 %). Samaa mieltä väittämän kanssa oli noin joka kahdeksas vastaaja (12 %).

Yllä kuvatut vastaukset luovat kiinnostavan näkökulman yhteen isoon kysymykseen

tämän nuorisobarometrin teemassa: jos ja kun uskonnollisuuden merkitys nuorten elämässä vähenee, mitä tämän tilalle tulee? Pelkkökuissa on väläytelty mahdollisuutta, että sosiaalisesta kehiksestä irtautuneet yksilöt luovat vain yksilöllisiä elämänpolkuja, mutta tällaiselle ajatukselle vastaukset näyttävät antavat heikosti tukea. Sen sijaan nuorten vastauksissa korostuu sekä heikommassa asemassa olevien auttaminen että elämän

TAULUKKO 4. TILASTOLLISESTI MERKITSEVÄT VÄHEMMISTÖKOKEMUSTEN JA VALIKOITUJEN ARVOSTUKSIA JA ITSEIDENTIFIOITUJA MITTAAVIEN KYSYMYSTEN VÄLISET YHTEYDET. VÄHEMMISTÖKOKEMUKSET ON KUNKIN KYSYMYKSEN OSALTA JÄRJESTETTY VASTEEN VOIMAKKUUDEN MUKAISEEN JÄRJESTYKSEEN, POSITIIVISIMMASTA NEGATIIVISIMPAAN. JOS VEDONLYÖNTIKERROINTEN SUHDE ON SUUREMPI KUIN YKSI, VÄHEMMISTÖÖN KUULUMINEN KASVATTA VASTEEN TODENNÄKÖISYYTTÄ. JOS KERROINTEN SUHDE ON ALLE YKSI, SE PIENENTÄÄ VASTEEN TODENNÄKÖISYYTTÄ.

Vaste	Vähemmistöön kuulumisen peruste	Vedonlyöntikerrointien suhde	95 % virhemarginaali
Uskonto on vähintään melko tärkeä	Uskonnollinen vakaumus	20,3	13,2–31,5
	Aatteellinen vakaumus tai mielipide	1,6	1,0–2,3
	Seksuaalinen suuntautuminen	0,4	0,1–0,6
	Uskonnoton vakaumus	0,3	0,1–0,6
Seurakunta tai muu hengellinen yhteisö on vähintään melko tärkeä	Uskonnollinen vakaumus	10,8	7,2–15,8
	Aatteellinen vakaumus tai mielipide	1,6	1,0–2,3
	Seksuaalinen suuntautuminen	0,4	0,2–0,6
	Uskonnoton vakaumus	0,3	0,1–0,6
On vähintään jokseenkin samaa mieltä väitteestä ”Tunnen olevani arvokas”	Uskonnollinen vakaumus	2,9	2,0–4,0
	Aatteellinen vakaumus tai mielipide	0,7	0,5–0,9
	Seksuaalinen suuntautuminen	0,5	0,4–0,6
Asettaa itsensä kohtaan 1 tai 2 asteikolla 1: uskonnollinen – 5: ei-uskonnollinen	Uskonnollinen vakaumus	14,5	9,3–21,6
	Aatteellinen vakaumus tai mielipide	1,7	1,1–2,4
	Vammaisuus tai pitkäaikaissairaus	0,6	0,3–1
	Seksuaalinen suuntautuminen	0,4	0,2–0,6
	Uskonnoton vakaumus	0,3	0,1–0,6
Asettaa itsensä kohtaan 1 tai 2 asteikolla 1: hengellinen – 5: ei-hengellinen	Uskonnollinen vakaumus	6,6	4,6–9,3
	Aatteellinen vakaumus tai mielipide	2,2	1,5–3,0
	Uskonnoton vakaumus	0,4	0,2–0,7
Vähintään jokseenkin samaa mieltä siitä, että elämän merkityksellisyys syntyy suhteesta jumalaan	Uskonnollinen vakaumus	17	10,9–25,3
	Aatteellinen vakaumus tai mielipide	2,0	1,3–2,9
	Seksuaalinen suuntautuminen	0,3	0,2–0,5
	Uskonnoton vakaumus	0,3	0,1–0,6

edellytysten turvaaminen tuleville sukupolville. Näin suomalaisille nuorille merkityksellisyttä näyttää luovan suhde tämänhetkiseen ihmisyhteisöön sekä tuleviin sukupolviin.

ARVOSTUKSET JA VÄHEMMISTÖKOKEMUKSET

Taulukossa 4 on tarkasteltu erilaisten vähemmistökokemusten yhteyttä arvostuksiin. Yllättävää ei ole, että nuoret, jotka kuuluvansa vähemmistöön uskonnollisen vakaumuksen vuoksi pitävät sekä uskontoa että uskonnollista yhteisöä merkittävästi muita vastaajia tärkeämpänä. He myös ilmoittavat muita vastaajia todennäköisemmin olevansa sekä uskonnollisia että hengellisiä. Kääntäen: nuoret, jotka kokevat kuuluvansa vähemmistöön uskonnottoman vakaumuksen vuoksi, pitävät uskontoa ja uskonnollista yhteisöä vähemmän tärkeänä. Vastaavasti uskonnolliseen vähemmistöön kuu-

luvut kokevat muita merkittävästi enemmän, että elämän merkityksellisyys syntyy suhteesta jumalaan. Aatteellinen vakaumus tai mielipide on myös yhteydessä siihen, että yllä kuvatut ulottuvuudet koetaan tärkeäksi.

Kiinnostava havainto on seksuaalisen suuntautumisen takia vähemmistöön kuuluvien yhteys edellä kuvattuihin väittämiin. He ovat muita vähemmän todennäköisesti uskonnollisia ja hengellisiä, ja he myös pitävät vähemmän todennäköisesti uskontoa tai hengellistä tai uskonnollista yhteisöä tärkeänä. He myös pitävät muita vähemmän todennäköisesti itseään arvokkaana. Tämä havainto kertoo osaltaan siitä, millä tavalla muiden arvostukset vaikuttavat yksilön minäkuvaan sekä siitä, että suomalaisessa yhteiskunnassa tulee edelleen tehdä työtä sen eteen, että jokainen nuori voisi seksuaalisesta suuntautumisestaan riippumatta kokea itsensä arvokkaaksi yhteiskunnan jäseneksi.

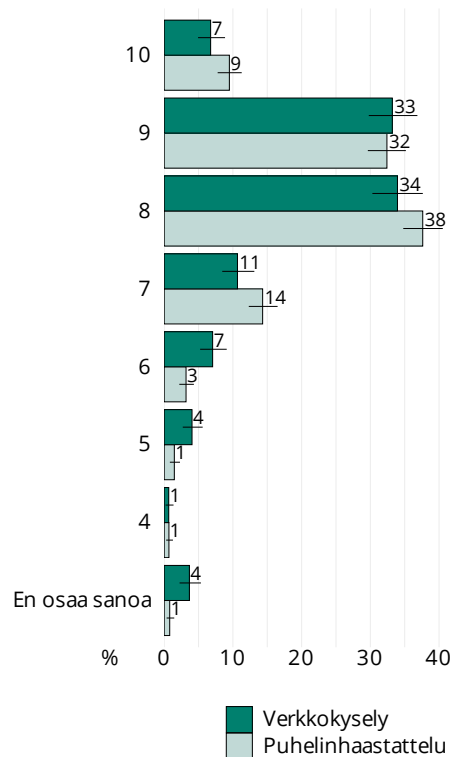
HYVINVOINTI JA KUULUMINEN

TYTYVÄISYYS ELÄMÄÄN

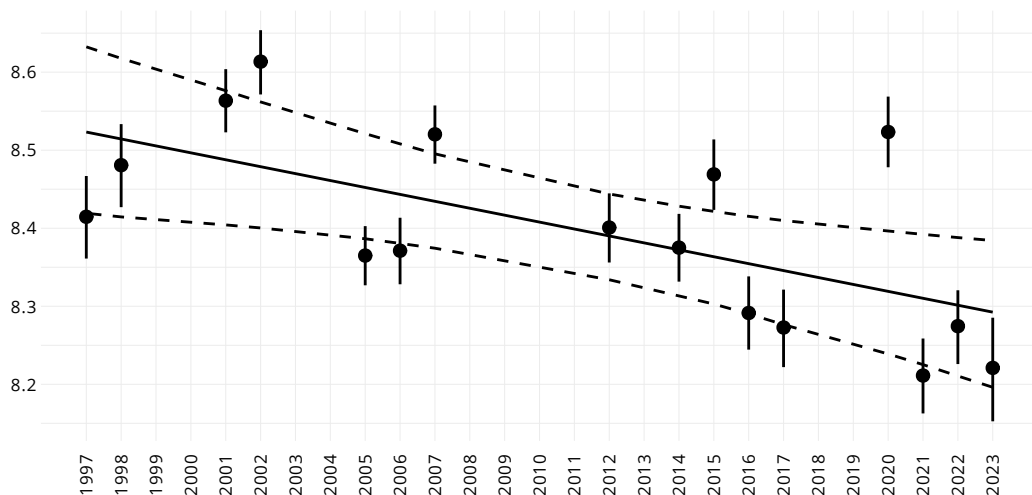
Elämään tyytyväisyys on yksi koetun eli subjektiivisen hyvinvoinnin indikaattori, ja se täydentää muun muassa rekistereistä saatua tietoa objektiivisesta hyvinvoinnista. Objektiivisen hyvinvoinnin mittaaminen pohjaa aina hyvinvoinnin määrittämiseen tavalla, joka ei ota huomioon ihmisten välisiä eroja siinä, mitä pidetään hyvään elämään kuuluvana. Täten esimerkiksi köyhä ihminen voidaan määritellä huonosti voivaksi, vaikka hän itse arvioisi oman hyvinvointinsa korkeaksi. Suomalaisen hyvinvointitutkimuksen pioneeri Erik Allardt kutsui tällaista ihmisen oman kokemuksen ohittamista ”sietämättömäksi dogmaattisuudeksi” kirjoittaessaan subjektiivisten mittareiden arvosta (Allardt 1976). Toisaalta Allardt varoitti luottamasta liiaksi pelkkiin subjektiivisiin mittareihin, sillä ihmisen kiinnittyminen nykyiseen tilanteeseensa voi estää häntä näkemästä omaa tilannettaan selkeästi ja johtaa hänet erehtymään oman hyvinvointinsa tasosta (mt.). Subjektiivisen hyvinvoinnin mittareita tulkittaessa onkin muistettava, että niihin vaikuttavat absoluuttisen hyvinvoinnin lisäksi muun muassa suhteelliset erot oman elämänpiirin muihin ihmisiin. Esimerkiksi oman viiteryhmän hyvätuloisuuden on todettu olevan yhteydessä yksilön heikompaan koettuun hyvinvointiin riippumatta siitä, kuinka paljon rahallisia resursseja hänellä muuten on (Caporale ym. 2009). Kuten tämäkin Nuorisobarometri osoittaa, myös käytetty tiedonkeruumenetelmä vaikuttaa vastauksiin. Verkkokyselyissä saadaan tyypillisesti matalampia arvosanoja vaikkapa koetusta hyvinvoinnista kuin vuorovaikutukseen perustuvissa haastatteluissa. (Uusitalo, Simpura & Laihiala, 105–107.)

Muita subjektiivisen hyvinvoinnin mittareita ovat esimerkiksi negatiivisten ja positiivisten

tunteiden voimakkuus ja yleisyys. Näihin verrattuna elämään tyytyväisyyden katsotaan olevan tietoisempi ja laskelmoivampi arvio oman elämän kokonaisuuden mielekkyydestä (Diener ym. 1999).

KUVAAJA 45. ARVIO NUORTEN VASTAUSTEN JAKAUMASTA KYSYMYKSEEN ”KUINKA TYTYVÄINEN OLET ELÄMÄÄSI KOULUARVOSANASTEIKOLLA 4–10?” EROTeltu TIEDONKERUUMENETELMITÄIN. LASKETTU MALLILLA, JOKA OTTAA HUOMIOON IÄN JA SUKUPUOLEN INTERAKTION SEKÄ ÄIDINKIELEN. VIIVAT OVAT 95% VIRHEMARGINAALEJA.

KUVAAJA 46. MANNERSUOMALAISTEN NUORTEN ELÄMÄÄN TYYTYVÄISYYDELLEEN ANTAMAN KOU-LUARVOSANAN KESKIARVO JA TRENDI VUOSINA 1997–2023. MUKANA VAIN NE VASTAAJAT, JOTKA OSASIVAT ANTAA NUMEROVASTAUKSEN. PYSTYVIIVAT OVAT KESKIARVOJEN 95 % VIRHEMARGINAA-LEJA, JA NE ON LASKETTU PAINOKERROINMENETELMÄÄ HYÖDYNTÄVÄLLÄ KATEGORISEN VIRHE-JAKAUMAN MALLILLA. VINO VIIVA NÄYTTÄÄ ELÄMÄÄN TYYTYVÄISYYDEN KESKIARVON TRENDIN, JA VARJOSTETTU ALUE TRENDIN 95 % VIRHEMARGINAALIN. TRENDIÄ LASKETTAESSA ON OTETTU HUOMIOON YKSITTÄISTEN VUOSIEN KESKIARVOIHIN LIITTYVÄ EPÄVARMUUS. KYSYMYKSENASETTE-LUSSA ON PIENIÄ VAIHTELUITA VUOSIEN VÄLILLÄ – YLEISIN MUOTOILU ON ”KUINKA TYYTYVÄINEN OLET NYKYISEEN ELÄMÄÄSI KAIKEN KAIKKIAAN KOULUARVOSANA-ASTEIKKOLA 4–10?”. VUODEN 2023 VASTAAJISTA MUKANA OVAT VAIN PUHELIMEEN VASTANNEET. ENNEN VUOTTA 2005 MUKANA VAIN SUOMENKIELISET, JA 2005–2014 VAIN SUOMEN- JA RUOTSINKIELISET.

Nuorisobarometreissä tyytyväisyyttä omaan elämään on pyydetty arvioimaan kouluarvosana-asteikolla 4–10. Valtaosa nuorista voi tällä mittarilla arvioituna vähintään kohtalaisesti, ja varsin merkittävä osa jopa erinomaisesti (Kuvaaja 45). Noin 80 % puhelinvastaajista antaa elämään tyytyväisyydelleen arvosanaksi vähintään kahdeksan, joskin verkkovastaajilla osuus on hieman pienempi.

Vastausten jakauma eroaa muillakin tavoilla riippuen siitä, ovatko nuoret vastanneet kysymykseen puhelimesta vai verkossa. Verkkovastaajien keskuudessa vastaukset ”En osaa sanoa”, ja arvosanat viisi ja kuusi ovat merkitsevästi yleisempiä kuin puhelinvastaajien keskuudessa. Vastaavasti puhelinvastaajat antavat elämään tyytyväisyydelleen useammin arvosanan seitsemän tai yhdeksän. Arvosanojen neljä, kahdeksan ja kymmenen

yleisyydessä ei ole vastausmenetelmien välistä tilastollisesti merkitsevää eroa. Tiivistäen voidaan sanoa, että kun demografiset taustatekijät on huomioitu, verkkovastaajat arvioivat elämään tyytyväisyytensä alhaisemmaksi kuin puhelinvastaajat. Vastausta tulkittaessa on huomioitava tiedonkeruumenetelmän vaikutus tuloksiin.

Nuorten tyytyväisyyttä omaan elämäänsä on seurattu Nuorisobarometrissa vuodesta 1997 alkaen. Vuosien välillä on vaihtelua, mutta trendi on loivasti laskeva (Kuvaaja 46). Näiden 27 vuoden aikana elämään tyytyväisyys on laskenut keskimäärin vajaat 0,1 arvossanaa vuosikymmenessä. Suurimmat muutokset ovat tapahtuneet niissä, jotka antavat elämään tyytyväisyydelleen arvosanaksi yhdeksän. Muita vuosia korkeampien keskiarvojen vuosina, kuten vuonna 2002, lähes

puolet vastaajista saattoi kertoa elämään tyytyväisyytensä saavan yhdeksän. Vastaavasti matalampien keskiarvojen vuosina arvosanan yhdeksän antavia nuoria saattaa olla noin kolmannes.

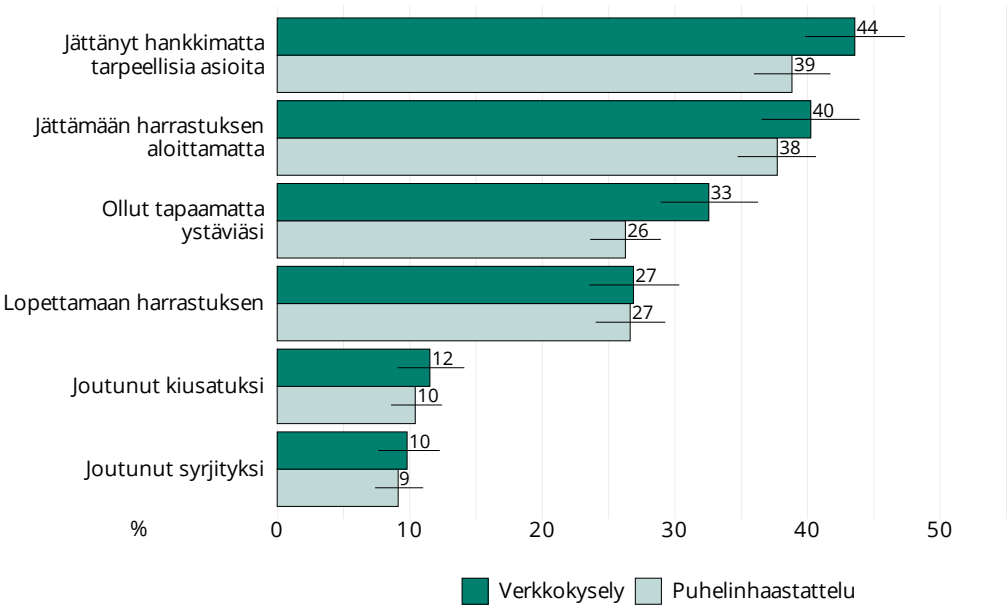
Vuonna 2021 elämään tyytyväisyys laski huomattavasti, oletettavasti koronapandemian ja sitä seuranneiden rajoitustoimien vuoksi. Pudotusta seurasi pitkä toipumisen jakso. (Happonen ym. 2024.) Toipuminen kuitenkin vaikuttaa päättyneen alkuvuonna 2023, sillä nuorten elämään tyytyväisyys on pudonnut jälleen lähes alkuvuoden 2021 tasolle, jolloin pandemia-aikaa oli jatkunut jo kalenterivuoden ja esimerkiksi rokotuksia COVID-19-tautia vastaan ei vielä ollut saatavilla.

Tulokset ovat yhteneväiset Kouluterveyskyselyn kanssa, jonka mukaan peruskouluikäisten ja toisella asteella opiskelevien nuorten tyytyväisyys elämäänsä on vuonna 2023 lähes kaikissa ryhmissä alhaisimmalla tasolla vuoteen 2017 asti ulottuvan mittaushistorian aikana (Helenius & Kivimäki 2023). Elämään tyytyväisyys on kouluterveyskyselyssä heikentynyt samaan aikaan, kun

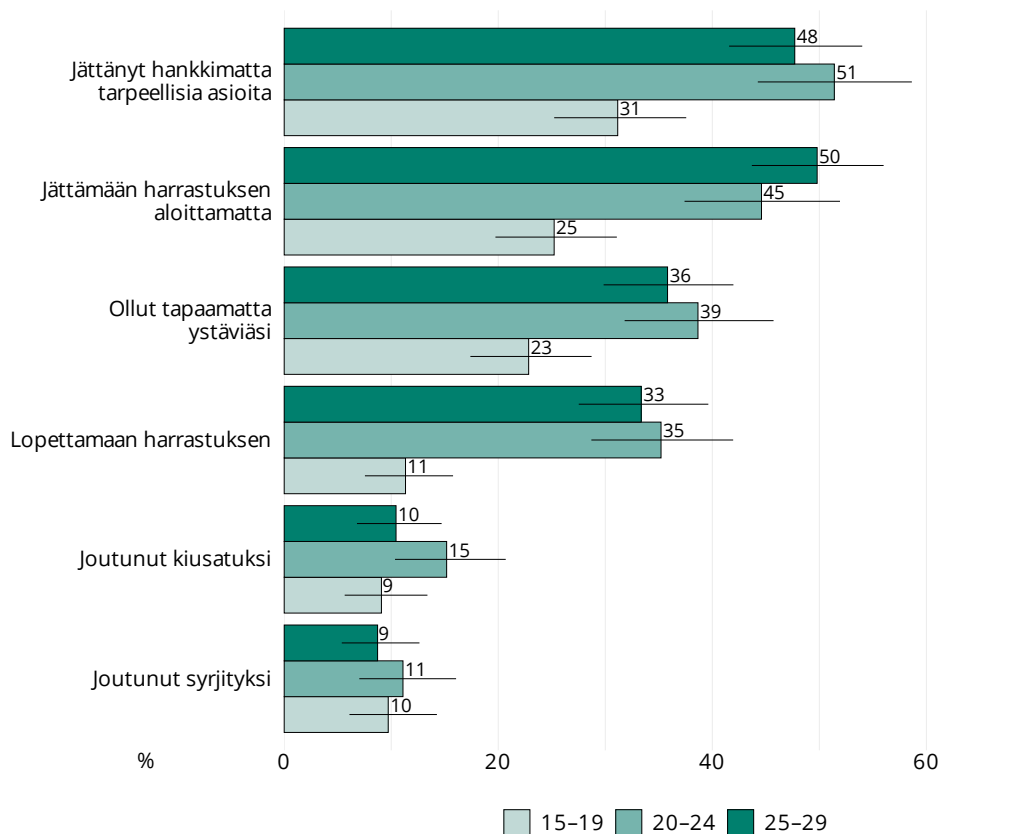
esimerkiksi masennusoireet ovat yleistyneet (mt.). Nuorten elämässä on monia epävarmuuden ja turvattomuuden lähteitä, kuten nuorten syrjäytyminen, ilmastonmuutos, ja hyvinvointipalveluiden tulevaisuus (katso kohta Epävarmuuden ja turvattomuuden kokemukset), jotka ovat viime vuosina käyneet yhä näkyvämmiksi. Aineisto ei kuitenkaan tällaisenaan kerro, mitkä tekijät ovat elämään tyytyväisyyden pitkä- ja viimeaikaisen laskun taustalla.

RAHANPUUTTEEN VAIKUTUKSET NUORTEN ELÄMÄÄN

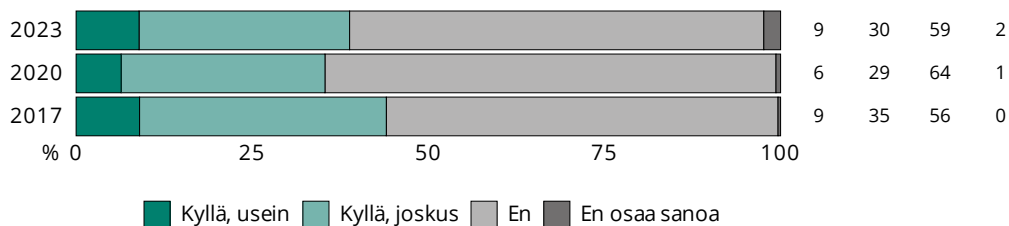
Nuorisobarometrissa on vuodesta 2015 alkaen selvitetty kokemuksia rahanpuutteen vaikutuksesta nuorten harrastamiseen, tarpeellisten asioiden hankkimiseen sekä sosiaalisiin suhteisiin. Vuoden 2023 barometrissa selvitetty rahanpuutteen aiheuttamat kokemukset sekä näitä kokemuksia raportoineiden nuorten osuudet on esitetty kuvaajassa 47. Yli puolet vastaajista kertoi sekä

KUVAAJA 47. MANNERSUOMALAISTEN NUORTEN OSUUDET, JOTKA OVAT VÄHINTÄÄN JOSKUS JOUTUNEET KOKEMAAN ERILAISIA ELÄMÄÄNSÄ VAIKUTTANEITA SEURAUKSIA RAHANPUUTTEEN TAKIA, TIEDONKERUUMENETELMITTÄIN. VIIVAT OVAT 95 % VIRHEMARGINAALEJA.

KUVAAJA 48. MANNERSUOMALAISTEN NUORTEN OSUUDET, JOTKA OVAT VÄHINTÄÄN JOSKUS JOUTUNEET KOKEMAAN ERILAISIA ASIOITA RAHANPUUTTEEN TAKIA, IÄN MUKAAN. VIIIVAT OVAT 95 % VIRHEMARGINAALEJA.

KUVAAJA 49. MANNERSUOMALAISTEN NUORTEN VASTAUSTEN JAKAUMA KYSYMYKSEEN ”OLETKO RAHANPUUTTEEN TAKIA JÄTTÄNYT HANKKIMATTA TARPEELLISIA ASIOITA?” VUOSINA 2017–2023. LASKETTU PAINOKERROINMENETELMÄLLÄ, JOTEN LUVUISSA ON PIENIÄ EROJA REGRESSIOMENETELMÄLLÄ TUOTETTUIHIN ARVIOIHIN. VUODEN 2023 VASTAAJISTA MUKANA OVAT VAIN PUHELIMEEN VASTANNEET. 95 % VIRHEMARGINAALIEN LEVEYS VAIHTELEE NOLLAN JA KUUDEN PROSENTTIYKSIKÖN VÄLILLÄ.

puhelin- että verkkotiedonkeruissa rahanpuutteen vaikuttaneen elämäänsä jollakin kysytyistä tavoista. Noin neljä kymmenestä on jättänyt hankkimatta tarpeellisia asioita ja jättänyt harrastuksen aloittamatta, joka neljännes on lopettanut harrastuksen tai ollut tapaamatta ystäviään, ja joka kymmenes on joutunut kiusatuksi tai syrjityksi.

Keskeinen nuorten taloudelliseen tilanteeseen vaikuttava tekijä on vastuu omasta taloudesta. Koska nuorisobarometrin tavoittamien nuorten ikähaarukka on laaja (15–29-vuotiaat), on heissä sekä kotona asuvia peruskoululaisia, perheellisiä työssäkäyviä ja kaikkea siltä väliltä. Kun tarkastellaan verkkovastaaajien raporttoimia rahanpuutteen vaikutuksia elämäänsä ikäryhmittäin (kuvaaja 48), huomataan, että rahanpuute on vaikuttanut huomattavan paljon useammin niiden nuorten elämään, jotka ovat ylittäneet tyypillisen kotoamuuttamisiansa. Esimerkiksi harrastuksensa rahanpuutteen takia lopettaneita on 15–19-vuotiaissa vain hieman yli joka kymmenes, kun vanhemmissa ikäluokissa heitä on jo kolmannes vastaajista.

Noin puolet yli 20-vuotiaista on jättänyt rahanpuutteen takia hankkimatta tarpeellisia asioita. Luku on virhemarginaalit huomioon ottaen suunnilleen samalla tai hieman matalammalla tasolla kuin vuonna 2017 (Kuvaaja 49). Barometriin vastanneista 20–29-vuotiaista nuorista valtaosa ei ole päätoimisissa palkkatöissä, vaan he esimerkiksi opiskelevat, toimivat yrittäjänä, ovat työttömänä tai muuten sosiaaliturvan tai epävarmojen tulojen piirissä. Sosiaaliturvan varassa olevien nuorten tulot eivät riitä kattamaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää kulutustasoa (Perusturvan riittävyden IV arviointiryhmä 2023). Palkkatöitä tekevienkin nuorten työsuhteet ovat usein epätyypillisiä, kuten nollatuntisopimuksia, ja tulot ovat epävarmoja ja pieniä, etenkin nuorilla naisilla ja muunkielisillä nuorilla (Haikkola, Laine & Pitkänen 2022). Tiedetäänkin, että 18–24-vuotiaat ovat keskimäärin suomalaisen yhteiskunnan pienituloisimpia (Van Aerschoot ym. 2016).

Yli 20-vuotiaista yli kolmasosa on ollut vähintään joskus tapaamatta ystäviään rahanpuutteen vuoksi. Nuorten vapaa-aikaan liittyvässä keskustelussa on pitkään tuotu esiin, että

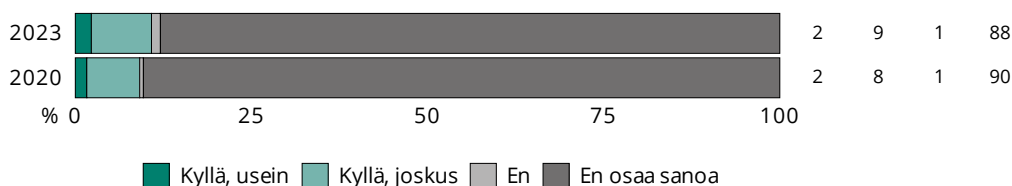
täysi-ikäistymisen ja sitä seuraavan nuorisotalojen ovien sulkeutumisen jälkeen on vain hyvin harvoja ei-kaupallisia julkisia tai puolijulkisia tiloja, johon nuoret voivat mennä viettämään vapaa-aikaa. Siinä, missä alaikäisten nuorisopalveluiden painopiste on vahvemmin sosiaalisuuden infrastruktuurissa kuten nuorisotaloissa, täysi-ikäisille nuorille on tarjolla lähinnä yksilöllisiä, esimerkiksi mielenterveyteen tai työllisyyteen liittyviä palveluita. Oletus usein on, että täysi-ikäiset voivat mennä viettämään vapaa-aikaansa maksullisiin julkisiin ja puolijulkisiin tiloihin, kuten esimerkiksi baareihin, mutta tiukalla budjetilla eläville tämä ei välttämättä tunnu mahdolliselta. Tilanteeseen on herätty, ja joissakin kaupungeissa on viime aikoina rakennettu nuorten hengailuun sopivia epäkaupallisia tiloja, kuten Helsingin uusi keskustakirjasto Oodi, mutta kysyntä lieenee silti edelleen suurempaa kuin tarjonta. Kaikkien nuorten keskuudessa ystävien näkemättä jättäminen rahan puutteen vuoksi on aaltoillut vuosien varrella, mutta on nyt noin yhdeksän prosenttiyksikköä korkeammalla tasolla kuin vuonna 2015 (Kuvaaja 50).

Arvioilta noin kymmenesosa nuorista on joutunut kiusatuksi tai syrjityksi rahanpuutteen vuoksi. Tämä luku on kasvanut heikosti vuodesta 2020 (kuvaajat 51 ja 52). Aikaisemmista selvityksistä tiedetään, että kiusaaminen voi kohdistua vähävaraisiin monilla tavoilla. Kiusaajat, jotka saattavat olla myös aikuisia, voivat esimerkiksi kiinnittää huomiota köyhien puuttuviin koulutarvikkeisiin tai naureskella ilmaisten koulutateriaidien arvostukselle (Pelastakaa lapset 2018). Sosioekonominen asema onkin yksi tekijä, joka toimii oppilaiden ja opettajien tekemän niin kutsutun rajatyön (Thorne 1993) pohjana. Köyhyyden merkkeihin perustuvalla kiusaamisella vahvistetaan eroja eri sosioekonomisista taustoista tulevien oppilaiden välillä ja luodaan täten selkeämpää jakoa köyhien ja paremmin toimeentulevien välille.

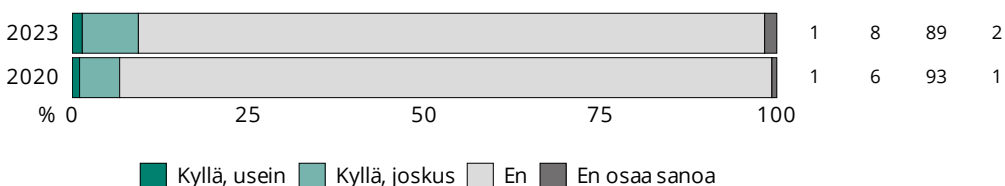
Pääosin kotona asuvan ikäluokan harrastusten lopettamisen sekä kiusatuksi ja syrjityksi joutumisen kokemusten yleisyys vastaa melko tarkasti Unicefin alaisen tutkimuskeskuksen Innocentin

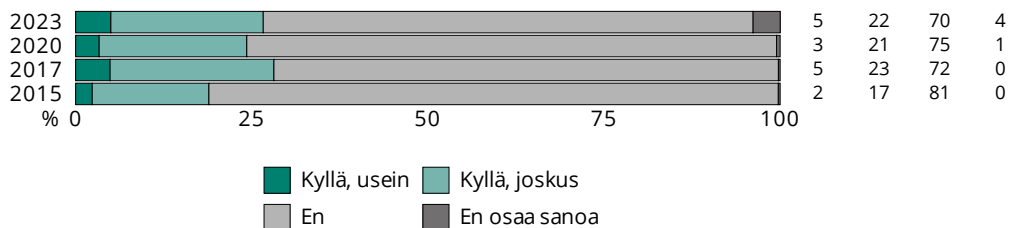
KUVAAJA 50. MANNERSUOMALAISTEN NUORTEN VASTAUSTEN JAKAUMA KYSYMYKSEEN ”OLETKO RAHANPUUTTEEN TAKIA OLLUT TAPAAMATTA YSTÄVIÄSI?” VUOSINA 2015–2023. LASKETTU PAINOKERROINMENETELMÄLLÄ, JOTEN LUVUISSA ON PIENIÄ EROJA REGRESSIOMENETELMÄLLÄ TUOTETTUIHIN ARVIOIHIN. VUODEN 2023 VASTAAJISTA MUKANA OVAT VAIN PUHELIMEEN VASTANNEET. 95 % VIRHEMARGINAALIEN LEVEYS VAIHTELEE NOLLAN JA VIIDEN PROSENTTIYKSIKÖN VÄLILLÄ.

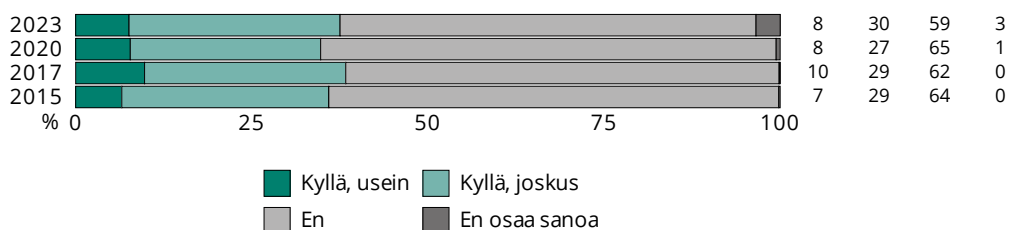
KUVAAJA 51. MANNERSUOMALAISTEN NUORTEN VASTAUSTEN JAKAUMA KYSYMYKSEEN ”OLETKO RAHANPUUTTEEN TAKIA JOUTUNUT KIUATUKSI?” VUOSINA 2015–2023. LASKETTU PAINOKERROINMENETELMÄLLÄ, JOTEN LUVUISSA ON PIENIÄ EROJA REGRESSIOMENETELMÄLLÄ TUOTETTUIHIN ARVIOIHIN. VUODEN 2023 VASTAAJISTA MUKANA OVAT VAIN PUHELIMEEN VASTANNEET. 95 % VIRHEMARGINAALIEN LEVEYS VAIHTELEE YHDEN JA NELJÄN PROSENTTIYKSIKÖN VÄLILLÄ.

KUVAAJA 52. MANNERSUOMALAISTEN NUORTEN VASTAUSTEN JAKAUMA KYSYMYKSEEN ”OLETKO RAHANPUUTTEEN TAKIA JOUTUNUT SYRJITYKSI?” VUOSINA 2015–2023. LASKETTU PAINOKERROINMENETELMÄLLÄ, JOTEN LUVUISSA ON PIENIÄ EROJA REGRESSIOMENETELMÄLLÄ TUOTETTUIHIN ARVIOIHIN. VUODEN 2023 VASTAAJISTA MUKANA OVAT VAIN PUHELIMEEN VASTANNEET. 95 % VIRHEMARGINAALIEN LEVEYS VAIHTELEE YHDEN JA NELJÄN PROSENTTIYKSIKÖN VÄLILLÄ.

KUVAAJA 53. MANNERSUOMALAISTEN NUORTEN VASTAUSTEN JAKAUMA KYSYMYKSEEN ”OLETKO JOUTUNUT RAHANPUUTTEEN TAKIA LOPETTAMAAN HARRASTUKSEN?” VUOSINA 2015–2023. LASKETTU PAINOKERROINMENETELMÄLLÄ, JOTEN LUVUISSA ON Pieniä eroja regressiomenetelmällä tuotettuihin arvioihin. Vuoden 2023 vastaa- jista mukana ovat vain puhelimeen vastanneet. 95 % virhemarginaalien leveys vaihtelee nollan ja kuuden prosenttiyksikön välillä.

KUVAAJA 54. MANNERSUOMALAISTEN NUORTEN VASTAUSTEN JAKAUMA KYSYMYKSEEN ”OLETKO JOUTUNUT RAHANPUUTTEEN TAKIA JÄTTÄMÄÄN HARRASTUKSEN ALOITTAMATTA?” VUOSINA 2015–2023. LASKETTU PAINOKERROINMENETELMÄLLÄ, JOTEN LUVUISSA ON Pieniä eroja regressiomenetelmällä tuotettuihin arvioihin. Vuoden 2023 vastaa- jista mukana ovat vain puhelimeen vastanneet. 95 % virhemarginaalien leveys vaihtelee nollan ja kuuden prosenttiyksikön välillä.

koosteraportin lukuja suhteellisen lapsiperheköyhyyden yleisyydestä Suomessa. Raportin mukaan joka kymmenes lapsi Suomessa elää köyhyydessä, eikä tässä osuudessa ole tapahtunut muutosta vuosien 2014 ja 2021 välillä (UNICEF Innocenti 2023). Harrastusten lopettamisessa rahasyistä näkyy hienoista kasvua verrattuna Nuorisobarometriin 2015 (kuvaaja 53), mutta harrastuksen aloittamatta jättämisessä vastaavaa trendiä ei näy (kuvaaja 54).

Nuorten kokemukset näyttävät, että rahanpuute vaikuttaa useiden nuorten elämään kouriintuntuvalla tavalla. Rahanpuute rajoittaa nuorten mahdollisuuksia sosiaalisiin suhteisiin,

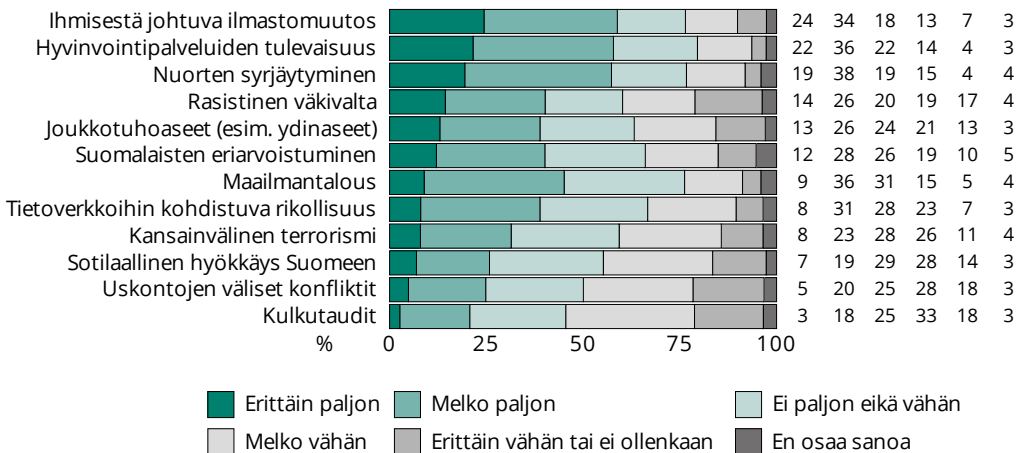
itsensä kehittämisen ja tarpeiden täyttämiseen sekä altistaa heidät kiusaamiselle ja syrjinnälle. Tätä kirjoittaessa eduskunnassa on juuri päätetty sosiaaliturvan leikkauksista, jotka lisäävät köyhissä perheissä asuvien lasten määrää arviolta kymmeneksellä (Soste 2023). On oletettavaa, että lapsiperheköyhyyden määrä näkyy tulevaisuudessa entistä vahvemmin myös Nuorisobarometrin seuraamissa rahanpuutteen indikaattoreissa. Nämä indikaattorit näyttävät jo tällä hetkellä, että köyhyyden vaikutukset ovat yleistyneet, jos nykyistä tilannetta verrataan alkuvuoteen 2020 eli aikaan ennen koronapandemian saapumista Suomeen.

EPÄVARMUUDEN JA TURVATTOMUUDEN KOKEMUKSET

Nuorten epävarmuuden tai turvattomuuden kokemuksia selvitettiin 12 kysymyksellä (kuvaaja 55). Selvitetyt aiheet ovat luonteeltaan yhteiskunnallisia tai globaaleja. Nuorisobarometreissa seurataan myös terveydentilan, opiskelujen sekä niiden keskeyttämisen ja yksinäisyyden kaltaisia yksilöllisempiä epävarmuutta tai turvattomuutta aiheuttavia ilmiöitä. Kysymyksen vaihtoehdot yhdistävät globaaleja, koko maapallon laajuisia uhkia suomalaisen yhteiskunnan kehityskuluihin. Niiden rinnastamista voitaisiin tästä syystä myös kritisoida. Nuorisobarometrille luonteenomaisesti kiinnostuksen kohteena on kuitenkin nuorten omat kokemukset, jolloin perusteluna asioiden yhdistämiselle on, että turvattomuutta tai epävarmuutta aiheuttavat kokemukset voivat olla varsin monenlaisia, lähellä tai kaukana, pelkästään nuoria tai kaikkia ihmisiä koskevia, isoja tai pieniä.

Monet nuoret kokevat turvattomuutta tai epävarmuutta suhteessa globaaleihin tai planetaarisiin

uhkiin. Yli kolmannes vastaajista kokee ainakin melko paljon turvattomuutta tai epävarmuutta ilmastonmuutoksesta (58 %), maailmantaloudesta (45 %), joukkotuhoaseista tai tietoverkkoihin kohdistuvasta rikollisuudesta (39 %). Ilmastonmuutos on suurin globaali huolenaihe, mutta sen rinnalle on tullut joukko suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen liittyviä huolenaiheita. Kiinnostavasti kansainvälinen terrorismi, jota vuonna 2018 vastaajista 60 % piti ainakin melko paljon turvattomuutta tai epävarmuutta aiheuttavana, on menettänyt merkitystään huolenaiheena. Toisena nostona voidaan mainita, että vuoden 2023 keväällä kerätty aineisto ajoittuu kolme vuotta koronapandemian puhkeamisen jälkeiseen aikaan. Aineistonkeruun aikana korona oli vielä tautiluokituksessa yleisvaarallinen kulkutauti, sillä se muutettiin valvottavaksi kulkutaudiksi 30. 6. 2023 lähtien (Sosiaali- ja terveysministeriö 2023). Tästä huolimatta kulkutaudit olivat kysytyistä kaikkein vähiten huolta aiheuttava ilmiö, vaikka viidennes vastaajista (21 %) koki niiden aiheuttaneen epävarmuutta tai turvattomuutta. Myöskään huhtikuussa 2023 ratifioitu Suomen

KUVAAJA 55. MANNERSUOMALAISTEN NUORTEN VASTAUKSET KYSYMYKSEEN "MISSÄ MÄÄRIN, JOS LAINKAAN, KOET EPÄVARMUUTTA TAI TURVATTOMUUTTA SEURAAVIEN ASIOIDEN TAKIA?". VIRHEMARGINAALEJA EI NÄYTETÄ, MUTTA 95 % MARGINAALIT VAIHTELEVAT LEVEYDELTÄÄN KAHDEN JA SEITSEMÄN PROSENTTIYKSIKÖN VÄLILLÄ (KESKIARVO VIISI PROSENTTIYKSIKÖÄ). KYSYMYS KYSYTIIN VAIN VERKKOVASTAAJILTA.

NATO-jäsenyys ja sen ympärillä käyty keskustelu ei näkynyt huolenaiheena Suomeen kohdistuvasta sotilaallisesta hyökkäyksestä.

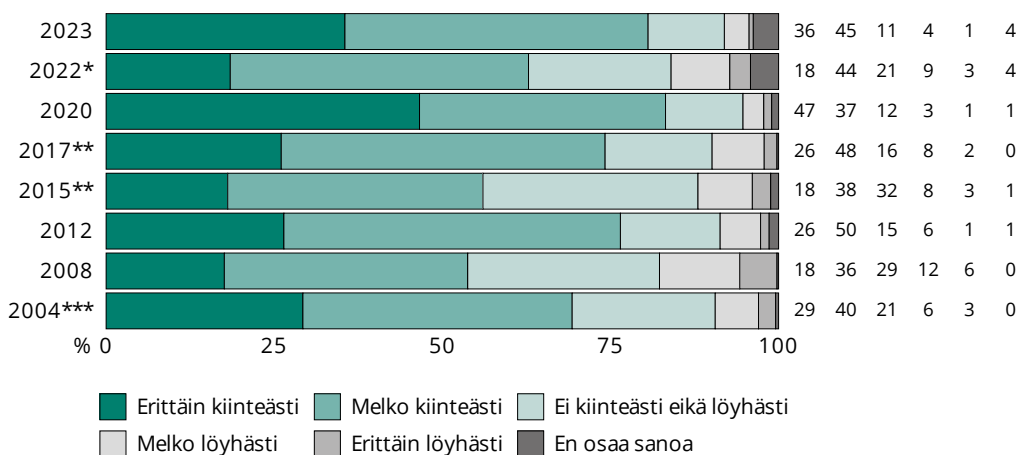
Ensisijaisesti suomalaista yhteiskunta koskevissa kysymyksissä yli kolmannes koki ainakin melko paljon epävarmuutta tai turvattomuutta aiheuttaneen hyvinvointipalveluiden tulevaisuuden (58 %), nuorten syrjäytymisen (57 %), rasistisen väkivallan (40 %) sekä suomalaisten eriarvoistumisen (40 %). Vastaajien joukossa kolmen keskeisimmän huolen joukkoon sijoittuu kaksi suomalaiseen yhteiskuntaan liittyvää kysymystä.

YHTEISÖKIINNITTUMINEN

Nuorten kokemaa yhteenkuuluvuutta ja sen kiinteyttä on Nuorisobarometreissa seurattu vuodesta 2004 alkaen. Kysymysten määrä on vaihdellut

laajasta suppeaan. Kuuluvuus suomalaiseen yhteiskuntaan on kuitenkin ollut aina mukana asiaa selvitettäessä. Tämän vuoden Nuorisobarometrissa selvitettiin lisäksi yhteenkuuluvuutta Eurooppaan, Euroopan unioniin ja globaaliin yhteisöön (kuvaajat 56, 57, 58 ja 59). Kysymys yhteenkuuluvuudesta suomalaisen yhteiskunnan kanssa on yksi valtionhallinnon nuorisopolitiikkaa koskeva indikaattori.

Kysymys nuorison yhteenkuuluvuudesta on yksi osoitin suomalaisen yhteiskunnan integriteetistä. Tämän kysymyksen vastauksissa on ollut nuorisobarometreille harvinaisen nopeita muutoksia huolimatta siitä, että barometrin kohderyhmä on säilynyt samana. Vuosien 2004 ja 2015 välillä tapahtui aaltoliikemäistä sidoksen vaihtelua. Vuonna 2017 näyttää tapahtuneen käänne kohti tiiviimpää yhteenkuuluvuutta. Vuonna 2020 mitattiin toistaiseksi suurinta yhteenkuuluvuutta.

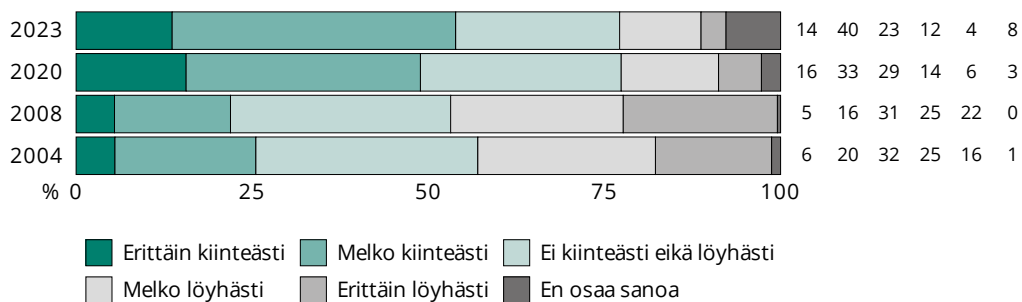

* Vuonna 2022 mukana oli myös kuudes kiinnittyneisyyttä kuvaava vaihtoehto "En ollenkaan". Se on tässä yhdistetty vaihtoehtoon "Erittäin löyhästi".

** Vuosina 2015 ja 2017 löyhintä kuulumisen tunnetta kuvaava vastausvaihtoehto oli "erittäin löyhästi tai en lainkaan".

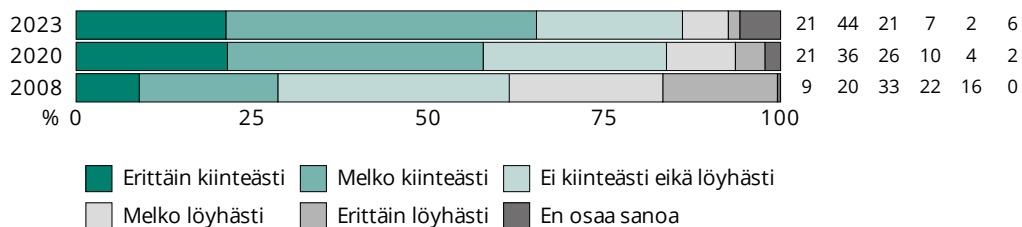
*** Vuonna 2004 äärimmäiset vastausvaihtoehdot olivat "hyvin kiinteästi/löyhästi". Vuonna 2004 kysely tehtiin vain suomenkielisille, ja vuosina 2008 ja 2012 vain suomen- ja ruotsinkielisille.

KUVAAJA 56. MANNERSUOMALAISTEN NUORTEN VASTAUSTEN JAKAUMA VÄITTEeseen "KUINKA KIINTEÄSTI TUNNET KUULUVASI SUOMALASEEN YHTEISKUNTAAN?" VUOSINA 2004–2023. LASKETTU PAINOKERROINMENETELMÄLLÄ, JOTEN LUVUISSA ON PIENIÄ EROJA REGRESSIOMENETELMÄLLÄ TUOTETTUIHIN ARVIOIHIN. VUODEN 2023 VASTAAJISTA MUKANA OVAT VAIN PUHELIMEEN VASTANNEET. 95 % VIRHEMARGINAALIEN LEVEYS VAIHTELEE NOLLAN JA KUUDEN PROSENTTIYKSİKÖN VÄLILLÄ.

* Vuonna 2004 äärimmäiset vastausvaihtoehdot olivat ”hyvin kiinteästi/löyhästi”. Vuonna 2004 kysely tehtiin vain suomenkielisille, ja vuonna 2008 vain suomen- ja ruotsinkielisille.

KUVAAJA 57. MANNERSUOMALAISTEN NUORTEN VASTAUSTEN JAKAUMA VÄITTEeseen ”KUINKA KIINTEÄSTI TUNNET KUULUVASI EUROOPAN UNIONIIN?” VUOSINA 2004–2023. LASKETTU PAINOKERROINMENETELMÄLLÄ, JOTEN LUVUISSA ON Pieniä eroja regressiomenetelmällä tuotettuihin arvioihin. Vuoden 2023 vastaajista mukana ovat vain puhelimeen vastanneet. 95 % virhemarginaalien leveys vaihtelee yhden ja kuuden prosenttiyksikön välillä.

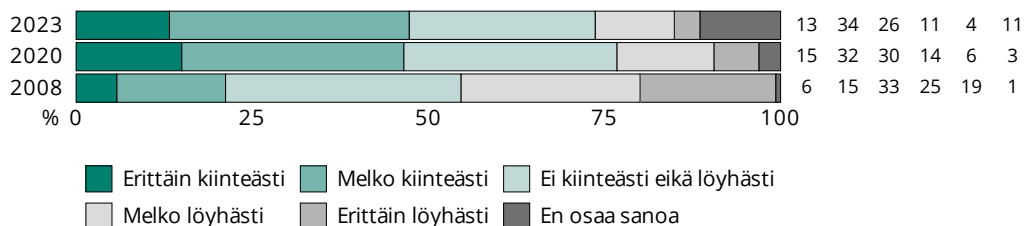

KUVAAJA 58. MANNERSUOMALAISTEN NUORTEN VASTAUSTEN JAKAUMA VÄITTEeseen ”KUINKA KIINTEÄSTI TUNNET KUULUVASI EUROOPPAAN?” VUOSINA 2008–2023. LASKETTU PAINOKERROINMENETELMÄLLÄ, JOTEN LUVUISSA ON Pieniä eroja regressiomenetelmällä tuotettuihin arvioihin. Vuoden 2023 vastaajista mukana ovat vain puhelimeen vastanneet. 95 % virhemarginaalien leveys vaihtelee yhden ja kuuden prosenttiyksikön välillä. Vuonna 2008 kysely tehtiin vain suomen- ja ruotsinkielisille.

Tuolloin aineistonkeruu ajoittui juuri ennen koronapandemian puhkeamista ja poikkeusolojen julistamista Suomessa. Tämän vuoden tulokset ovat kiinnostavia myös sen takia, että se voidaan hahmottaa yhtenä osoittimena siitä, miten suomalainen yhteiskunta näyttäytyy nuorille pandemian jälkeisenä eli post-pandemisena aikakautena.

Kuvaajasta 56 voidaan lukea, että vuosina 2017 ja 2020 ensimmäistä kertaa havaittu,

vuosiin 2004–2015 verrattuna vahvempi yhteiskuntakiinnittyneisyys on jatkunut myös vuonna 2023. Vuonna 2022 asiasta kysyttiin osana patteristoa, joka keskittyi enemmän henkilökohallaiseen suhteisiin. Tämä kehystäminen saattoi vaikuttaa asiaan, tai tuolloin vielä voimassa ollut korona-aika vaikutti siihen, että kiinnittyminen suomalaiseen yhteiskuntaan oli vähäisempää kuin aiemmin. Joka tapauksessa sekä vuoden 2020 että vuoden 2023 vastaajat raportoivat vahvempaa

KUVAAJA 59. MANNERSUOMALAISTEN NUORTEN VASTAUSTEN JAKAUMA VÄITTEeseen ”KUINKA KIINTEÄSTI TUNNET KUULUVASI GLOBAALIIN YHTEISÖÖN?” VUOSINA 2008–2023. LASKETTU PAINOKERROINMENETELMÄLLÄ, JOTEN LUVUISSA ON PIENIÄ EROJA REGRESSIOMENETELMÄLLÄ TUOTETUIHIN ARVIOIHIN. VUODEN 2023 VASTAAJISTA MUKANA OVAT VAIN PUHELIMEEN VASTANNEET. 95 % VIRHEMARGINAALIEN LEVEYS VAIHTELEE YHDEN JA KUUDEN PROSENTTIYKSİKÖN VÄLILLÄ. VUONNA 2008 KYSELY TEHTIIN VAIN SUOMEN- JA RUOTSINKIELISILLE.

kiinnittyneisyyttä kuin vuoden 2022 vastaajat. Sekä erittäin kiinteästi (36 %) että vähintään melko kiinteästi (81 %) suomalaisen yhteiskuntaan kuuluvien osuus on barometrien mittaushistoriassa toiseksi korkeimmalla tasolla. Kuitenkin vuoteen 2020 verrattuna erittäin kiinteästi suomalaisen yhteiskuntaan kuuluvien osuus on pudonnut 11 prosenttiyksikön verran. Samaan aikaan melko kiinteästi suomalaisen yhteiskuntaan kuuluvien määrä on noussut 8 prosenttiyksikköä. Vain vähän kiinteyttä tuntevien osuus on 5 % vastaajista, mikä on myös aiempiin vuosiin verrattuna pieni osuus.

Yhteenkuuluvuutta Euroopan Unioniin on aiemmin mitattu vuosina 2004, 2006 ja 2020. Verrattuna vuosiin 2004 ja 2006 yhteenkuuluvuus Euroopan Unioniin on noussut huomattavasti 2020-luvulle tultaessa. Suomi liittyi Euroopan Unioniin vuonna 1995. Tämä tarkoittaa, että vuonna 2023 mitattaessa barometrin vanhimmatkin vastaajat ovat kasvaneet Euroopan Unioniin kuuluvassa Suomessa. Lisäksi EU:lla on ollut systemaattista nuorisopolitiikkaa alkaen viimeistään vuonna 2001 ilmestyneestä EU:n *Nuorisopolitikan uudet tuulet* -raportista (Euroopan yhteisöjen komissio 2001).

Ensimmäistä kertaa yli puolet nuorista ilmoittaa kokevansa kiinteää yhteenkuuluvuutta Euroopan Unioniin. Vastaajista erittäin kiinteästi

EU:hun koki kuuluvansa 14 % sekä melko kiinteästi 40 %. Melko tai erittäin löyhästi yhteenkuuluvuutta EU:hun koki 16 % vastaajista. Ei kiinteästi eikä löyhästi koki kuuluvansa 23 % vastaajista. Toisaalta myös niiden osuus (8 %), jotka eivät osaa vastata, on korkeampi kuin aiemmin. Nuorten kasvanut yhteenkuuluvuus liittyy myös laajempiin eurooppalaisiin kehityskulkuihin. Eurobarometrin mittausten mukaan luottamus Euroopan Unioniin on ollut nousussa viimeisen kahdeksan vuoden aikana. Suomalaisten luottamus Euroopan Unioniin on eurooppalaista keskiarvoa korkeammalla tasolla. Suomalaisista vastaajista Euroopan Unioniin luottaa 60 %. Niiden osuus, jotka eivät luota EU:hun, on 33 % (Euroopan komissio 2022, 10).

Samoin kuin Euroopan Unioniin, myös yhteenkuuluvuus Eurooppaan on nousussa ja on tällä hetkellä korkeammalla tasolla kuin kertaakaan aiemmin. Verrattuna vuoteen 2008 kiinteästi Eurooppaan kuuluvien osuus on kasvanut huomattavasti. Samansuuntainen tulos saatiin vuoden 2018 Nuorisobarometrissa, jossa suomalaisnuoret kokivat itsensä aiempaa enemmän niin eurooppalaisiksi kuin maailmankansalaisiksikin (Myllyniemi & Kiilakoski 2019, 52). Eurooppa on nuorten kokemuksessa eri asia kuin Euroopan unioni (mt., 63). Vuonna 2023 jo kaksi kolmannesta (65 %) vastaajista koki kuuluvansa

ainakin melko kiinteästi Eurooppaan. Vastavasti löyhästi Eurooppaan kuuluvien osuus on vähentynyt vuodesta 2008, jolloin yli kolmannes nuorista koki kuuluvansa löyhästi Eurooppaan, alle kymmenykseen vastaajista (9 %).

Globaaliin yhteisöön koki kuuluvansa ainakin melko kiinteästi 47 % nuorista. Osuus on samalla tasolla kuin vuonna 2020. Suuri muutos on

kuitenkin niiden vastaajien joukossa, jotka eivät osaa vastata kysymykseen. Näiden osuus on jo joka yhdeksäs vastaaja (11 %). Tämä ei myöskään selity aineistonkeruumenetelmän vaihtamisessa, sillä puhelinvastaajissa oli enemmän niitä, jotka eivät osanneet vastata kysymykseen. Löyhästi kuuluvien osuus on 15 % vastaajista.

- Airaksinen, Timo (2020) *Jäähyväiset uskonnolle: henkisyys ja puolustus*. Helsinki: Bazar.
- Alipour, Mehrdad (2017) Essentialism and Islamic Theology of Homosexuality: A Critical Reflection on an Essentialist Epistemology toward Same-Sex Desires and Acts in Islam. *Journal of homosexuality* 64 (14), 1930–1942. <https://doi.org/10.1080/00918369.2017.1289001>
- Allardt, Erik (1976) *Hyvinvoinnin ulottuvuus*. Helsinki: WSOY.
- Apulaisoikeusasiamies (2019) Koulujen uskonnolliset juhlat ym. <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/2186/2018> (Viitattu 21.12.2023.)
- Bourdieu, Pierre (1986) The Forms of Capital. Teoksessa John Richardson (toim.) *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. Westport, CT: Greenwood, 241–258.
- Burn-Murdoch, John (2024) A new global gender divide is emerging. *Financial Times* 26.1.2024. <https://www.ft.com/content/29fd9b5c-2f35-41bf-9d4c-994db4e12998> (Viitattu 22.2.2024.)
- Caporale, Guglielmo Maria & Georgellis, Yannis & Tsitsianis, Nicholas & Yin, Ya Ping (2009) Income and happiness across Europe: Do reference values matter? *Journal Of Economic Psychology* 30 (1), 42–51. <https://doi.org/10.1016/j.joe.2008.06.004>
- Conover, Pamela Johnston & Feldman, Stanley (1981) The Origins and Meaning of Liberal/Conservative Self-Identifications. *American journal of political science* 25 (4), 617–645. <https://doi.org/10.2307/2110756>
- Custódio, Ira (2020) *Ensiaskel tulevaisuuteen. 16-vuotiaiden nuorten ajatuksia itsenäisestä asumisesta*. Lastensuojelun keskusliitto. https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/Ensiaskel-tulevaisuuteen_verkkojulkaisu.pdf (Viitattu 21.12.2023.)
- Diener, Ed & Suh, Eunkook M. & Lucas, Richard E. & Smith, Heidi L. (1999) Subjective well-being: Three decades of progress. *Psychological bulletin* 125 (2), 276–302. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.125.2.276>
- Euroopan komissio (2022) *Standard Eurobarometer 97: Public opinion in the European Union. Summer 2022*. Euroopan unionin julkaisutoimisto. <https://doi.org/10.2775/22634>
- Euroopan yhteisöjen komissio (2001) Euroopan komission valkoinen kirja - EU:N nuorisopolitiikan uudet tuulet. <https://op.europa.eu/fi/publication-detail/-/publication/a3fb3071-785e-4e15-a2cd-51cb40a6c06b> (Viitattu 21.12.2023.)
- Forssell, Martta & Kuoppala, Tuula (2023) *Lastensuojelu 2022*. Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2023051544509>
- Francis, Leslie J. (2013) Implicit religion, explicit religion and purpose in life: an empirical enquiry among 13- to 15-year-old adolescents. *Mental health, religion & culture* 16 (9), 909–921. <https://doi.org/10.1080/13674676.2012.756615>
- Haavisto, Ilkka & Kurronen, Sanna & Meteläinen, Sami (2022) *Sukset ristissä*. Elinkeinoelämän valtuuskunta. <https://www.eva.fi/wp-content/uploads/2022/02/eva-analyysi-no-102.pdf> (Viitattu 20.12.2023.)
- Haikkola, Lotta & Laine, Riku & Pitkänen, Tuuli (2022) Young People and Subjective Employment Insecurity: Evidence from the Finnish Youth Barometer between 2009 and 2019. *Youngchildren*. 11033088221121528. <https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/Youngchildren.11033088221121528>

- doi.org/10.1177/11033088221121528
- Haikkola, Lotta & Myllyniemi, Sami (toim.) (2020a) *Hyvää työtä! Nuorisobarometri 2019*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Haikkola, Lotta & Myllyniemi, Sami (2020b) Tilasto-osio. Teoksessa Lotta Haikkola & Sami Myllyniemi (toim.) *Hyvää työtä! Nuorisobarometri 2019*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 9–108.
- Hannikainen, Pietari (2022) Millenniaalit ja kirkko: sukupolvien väliset erot kirkon uusissa jumalanpalvelusyhteisöissä. Teoksessa Veli-Matti Salminen & Niko Huttunen (toim.) *Spiritualiteetti 2020-luvun Suomessa*. Helsinki: Kirkon tutkimus ja koulutus, 186–227.
- Happonen, Konsta & Helfer, Alix & Haikkola, Lotta & Lahtinen, Jenni (2024) COVID-19-related Life Events and Life Satisfaction among Young People in Finland. Teoksessa Simone Maddanu & Emanuele Toscano (toim.) *Inequalities, Youth, Democracy, and the Pandemic*. UK: Routledge.
- Heidegger, Martin (2000) *Oleminen ja aika*. Kääntänyt Reijo Kupiainen Tampere: Vastapaino.
- Helenius, Jenni & Kivimäki, Hanne (2023) *Lasten ja nuorten hyvinvointi – Kouluterveyskysely 2023*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe20230913124224>
- Helfer, Alix & Trane Ibsen, Jakob & Särkiluoto, Viola & Aapola-Kari, Sinikka (2023) *Restricted Childhood, Interrupted Youth*. Nuorisotutkimusseura. https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/restricted_childhood_interrupted_youth.pdf (Viitattu 21.12.2023.)
- Hietalahti, Jarno (2022) *Ihmisyysden ytimessä — Filosofisen humanismin idea*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hjelm, Titus (2020) Epilogi: Uskontotieteen muuttuvat näkökulmat. Teoksessa Heikki Pesonen & Tuula Sakaranaho (toim.) *Uskontotieteen ilmiöitä ja näkökulmia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hjelm, Titus & Myllyniemi, Sami (2006) Kirkoon kuulumattomat nuoret maallistumisen peilinä. Teoksessa Terhi-Anna Wilska (toim.) *Uskon asia — Nuorisobarometri 2006*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 124–145.
- Hoikkala, Tommi & Paju, Petri (2013) *Apina pulpetissa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hollywood, Amy (2010) Spiritual but Not Religious. <https://bulletin.hds.harvard.edu/spiritual-but-not-religious/> (Viitattu 20.12.2023.)
- Horkheimer, Max & Adorno, Theodor W. (2008) *Valistuksen dialektiikka: filosofisia sirpaleita*. Vastapaino.
- Huber, Stefan & Huber, Odilo W. (2012) The Centrality of Religiosity Scale (CRS). *Religions* 3 (3), 710–724. <https://doi.org/10.3390/rel3030710>
- Huhtanen, Jarmo (2022) Nato-kannatus nousi ennätykselliseen 73 prosenttiin. *Helsingin Sanomat* 11.5.2022. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000008804287.html> (Viitattu 22.12.2023.)
- Inglehart, R. & Haerpfer, C. & Moreno, A. & Welzel, C. & Kizilova, K. & Diez-Medrano, J. & Lagos, M. & Norris, P. & Ponarin, E. & Puranen, B. (toim.) (2018) World Values Survey: Round Five - Country-Pooled Datafile. Madrid, Espanja & Wien, Itävalta: JD Systems Institute & WWSA Secretariat. <https://doi.org/10.14281/18241.7>
- Isotalo, Veikko & Söderlund, Peter & von Schoultz, Åsa (2020) Polarisoituuko politiikka Suomessa? Puolueiden äänestäjäkuntien arvosiiirtymät 2003–2019. Teoksessa Sami Borg, Elina Kestilä-Kekkonen, & Hanna Wass (toim.) *Politiikan ilmastonmuutos. Eduskuntavaalitutkimus 2019*. Helsinki: Oikeusministeriö, 288–307. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-838-7> (Viitattu 21.12.2023.)
- Kalalahti, Mira & Zacheus, Tuomas & Laaksonen, Linda Maria & Jahnukainen, Markku (2019) Toiselle asteelle ja eteenpäin: Eriytyvät toisen asteen koulutuspolut. Teoksessa

- Markku Jahnukainen, Mira Kalalahti, & Joel Kivirauma (toim.) *Oma paikka haussa: Maahanmuuttotataustaiset nuoret ja koulutus*. Helsinki: Gaudeamus, 71–89.
- Kallatsa, Laura (2023) ”Mitä mä ite saan siitä” — nuoret aikuiset uskonnollisina toimijoina. Teoksessa Sini Mikkola & Suvi-Maria Saarelainen (toim.) *Millenniaalien kirkko. Kulttuuriset muutokset ja kristinusko*. Helsinki: Kirkon tutkimus ja koulutus, 183–206.
- Keeter, Scott & Hatley, Nick & Kennedy, Courtney & Lau, Arnold (2017) What Low Response Rates Mean for Telephone Surveys. {Pew Research Center}. <https://www.pewresearch.org/methods/2017/05/15/what-low-response-rates-mean-for-telephone-surveys/> (Viitattu 20.12.2023.)
- Ketola, Kimmo (2020a) Uskonnolliset identiteetit ja uskomusmaailma moninaistuvat. Teoksessa Hanna Salomäki, Maarit Hytönen, Kimmo Ketola, Veli-Matti Salminen, & Jussi Sohlberg (toim.) *Uskonto arjessa ja juhlassa. Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2016–2019*. Helsinki: Kirkon tutkimuskeskus, 67–89.
- Ketola, Kimmo (2020b) Uskonto ja kulttuurinen murros. Teoksessa Hanna Salomäki, Maarit Hytönen, Kimmo Ketola, Veli-Matti Salminen, & Jussi Sohlberg (toim.) *Uskonto arjessa ja juhlassa. Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2016–2019*. Helsinki: Kirkon tutkimuskeskus, 12–44.
- Ketola, Kimmo (2022) Suomalaisten eletty uskonto kyselyjen valossa: kotien uskonnollinen esineistö, pyhillä paikoilla vierailu ja uskonnollinen omaehtoisuus. Teoksessa Veli-Matti Salminen & Niko Huttunen (toim.) *Spiritualiteetti 2020-luvun Suomessa*. Helsinki: Kirkon tutkimus ja koulutus, 84–112.
- Kiilakoski, Tomi (2012) Koulu nuorten näkemänä ja kokemana. Opetushallitus, Muis-tiot.
- Kiilakoski, Tomi (2023a) Nuorisotyön täyty-olla uskollinen nuorille ja nuoruudelle. Jar-mo Kokkosen haastattelu. *Nuorisotyö* 2023 (2), 30–31.
- Kiilakoski, Tomi (2023b) Usko tai älä! Miten nuoren sukupolven arvot ja elinolosuhteet voivat selittää uskonnollisuuden muutoksia. Teoksessa Sini Mikkola & Suvi-Maria Saarelainen (toim.) *Millenniaalien kirkko. Kulttuuriset muutokset ja kristinusko*. Helsinki: Kirkon tutkimus ja koulutus, 109–134.
- Kiilakoski, Tomi & Laine, Riku (2022) Tilasto-osio. Teoksessa Tomi Kiilakoski (toim.) *Kes-tävää tekoa. Nuorisobarometri 2021*. Nuori-sotutkimusseura, 9–91.
- Kiilakoski, Tomi & Lanas, Maija (2022) Kah-den kehän koulu. Teoksessa Maija Lanas & Tomi Kiilakoski (toim.) *Häiriö?* Tampere: Vastapaino, 151–174.
- Kiljunen, Pentti (2019) Tiedebarometri 2019. Tieteen tiedotus ry. https://www.tieteen-tiedotus.fi/files/Tiedebarometri_2019.pdf (Viitattu 21.12.2023.)
- Kivijärvi, Antti (toim.) (2023) *Läpi kriisien. Nuorisobarometri 2022*. Helsinki: Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusseura ja opetus- ja kulttuuriministeriö. <https://tieto-anuorista.fi/wp-content/uploads/2023/03/nuorisobarometri-2022-web.pdf> (Viitattu 5.5.2023.)
- Knuuttila, Simo (2003) Mielen filosofian probleemi: sielullisen ja ruumiillisen vuorovaikutus. *Tieteessä tapahtuu* 2003 (6). <https://www.tieteessatapahtuu.fi/kategoriat/arkistosta/62003/mielen-filosofian-probleemi-sielullisen-ja-ruumiillisen-vuorovaikutus> (Viitattu 20.12.2023.)
- Komulainen, Jyri (2022) ”Jumala kaikessa, kaikki Jumalassa”: uuden ekologisen spiri-tualiteetin jäljillä. Teoksessa Veli-Matti Salminen & Niko Huttunen (toim.) *Spiri-tualiteetti 2020-luvun Suomessa*. Helsinki: Kirkon tutkimus ja koulutus, 291–322.
- Kontala, Janne & Lassander, Mika & No-vis-Deutch, Nuris (2022) Searching for un-common worldviews: ‘idiosyncratic’ and ‘di-vided’ outlooks in a global sample of young adults. Teoksessa Peter Nynäs, Ariela Keysar, Janne Kontala, Ben-Willi Kwaku Golo, Mika T. Lassander, Marat Sterin, Sofia Sjö,

- & Paul Stenner (toim.) *The diversity of worldviews among young adults. Contemporary (non)religiosity and spirituality through the lens of an international mixed method study*. Cham: Springer Nature, 43–72.
- Kultalahti, Susanna (2015) *“It’s so nice to be at work!” Adopting different perspectives in understanding Generation Y at work*. Väitöskirja. Vaasan yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-476-651-7>
- Kunnas, Tarmo (2021) *Mikä mieli uskonnoissa? Pohdintaa uskonnon, moraalin ja pyhyyden nykyisestä olemuksesta*. Helsinki: Basam Books.
- Lakka, Leea (2024) *Takarivin tekstikäytänteet. Kouluetnografia*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto. <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/6c9f0dd8-a9aa-40f8-957e-023f58c8bac3/content> (Viitattu 26.04.2024.)
- Linjakumpu, Aini & Sakaranaho, Tuula & Konttori, Johanna & Rissanen, Inkeri & Illman, Ruth & Ubani, Martin & Tiilikainen, Marja (2023) *Uskontolukutaito suomalaisessa yhteiskunnassa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Lipka, Michael & Gecewicz, Claire (2017) More Americans now say they’re spiritual but not religious. Pew Research Center. <https://www.pewresearch.org/short-reads/2017/09/06/more-americans-now-say-theyre-spiritual-but-not-religious/> (Viitattu 20.12.2023.)
- Luhtakallio, Eeva & Wass, Hanna (2023) Kansalaistottelemattomuus ja kansalais-toiminnan rajat kansalaisten ja päättäjien asenteissa. Teoksessa Tapio Nykänen, Johan-Eerik Kukko, & Petri Koikkalainen (toim.) *Tottelematon kansa: poliittisen vastarinnan muuttuvat muodot*. Tampere: Vastapaino, 141–172.
- Mackey, Cameron D. & Silver, Christopher F. & Rios, Kimberly & Cowgill, Colleen M. & Hood, Ralph W. (2021) Concealment of nonreligious identity: Exploring social identity threat among atheists and other nonreligious individuals. *Group processes & intergroup relations* 24 (5), 860–877. <https://doi.org/10.1177/1368430220905661>
- Mahlamäki, Tiina & Kokkinen, Niina (toim.) (2020) *Moderni esoteerisuus ja okkultismi Suomessa*. Tampere: Vastapaino.
- Malkavaara, Mikko (2021) Kirkon nuorisotyön historia. Teoksessa Helena Kauppila (toim.) *Kasvu vapauteen. Nuorten rinnalla seurakunnassa*. Helsinki: Kirjapaja, 21–81.
- Mikkola, Sini & Saarelainen, Suvi-Maria (toim.) (2023) *Millenniaalien kirkko. Kulttuuriset muutokset ja kristinusko*. Helsinki: Kirkon tutkimus ja koulutus.
- Myllyniemi, Sami (2006) Tilasto-osuus. Teoksessa Terhi-Anna Wilska (toim.) *Uskon asia — Nuorisobarometri 2006*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 14–91.
- Myllyniemi, Sami (2016) Tilasto-osio. Teoksessa Sami Myllyniemi (toim.) *Arjen jäljillä. Nuorisobarometri 2015*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 9–114.
- Myllyniemi, Sami (2019) Tilastohaavi auki! Surveyt nuorisotutkimuksessa. Teoksessa Tomi Kiilakoski & Päivi Honkatukia (toim.) *Miten tutkia nuoria ja nuorisotyötä*. Tampere: Vastapaino, 123–147.
- Myllyniemi, Sami & Kiilakoski, Tomi (2018) Tilasto-osio. Teoksessa Elina Pekkarinen & Sami Myllyniemi (toim.) *Nuorisobarometri 2017. Opin polut ja pientareet*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 9–118.
- Myllyniemi, Sami & Kiilakoski, Tomi (2019) Tilasto-osio. Teoksessa Elina Pekkarinen & Sami Myllyniemi (toim.) *Vaikutusvaltaa Euroopan laidalla. Nuorisobarometri 2018*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 9–112.
- Myllyniemi, Sami & Kiilakoski, Tomi (2021) Tilasto-osio. Teoksessa Päivi Berg & Sami Myllyniemi (toim.) *Palvelu pelaa! Nuorisobarometri 2020*. Nuorisotutkimusseura, 9–76.
- Myllys, Riikka (2022) Spiritualiteetti, toiminta, kulttuuri ja arki eletyn uskonnon tutkimuksessa. Teoksessa Veli-Matti Salminen & Niko Huttunen (toim.) *Spiritualiteetti 2020-luvun Suomessa*. Helsinki: Kirkon tutkimus ja koulutus, 15–40.

- Närvä, Jaakko (2020) Kysymys uskonnon määrittelystä. Teoksessa Heikki Pesonen & Tuula Sakaranaho (toim.) *Uskontotieteen ilmiötä ja näkökulmia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Nurmi, Lauri (2023) *Suomen salattu tie Natoon*. Helsinki: Into.
- Nynäs, Peter & Keysar Ariela & Lagerström, Martin (2022) Who are they and what do they value? – The five global worldviews of young adults. Teoksessa Peter Nynäs, Ariela Keysar, Janne Kontala, Ben-Willie Kwaku Golo, Mika T. Lassander, Marat Sterin, Sofia Sjö, & Paul Stenner (toim.) *The diversity of worldviews among young adults. Contemporary (non)religiosity and spirituality through the lens of an international mixed method study*. Cham: Springer Nature, 43–72.
- Opetushallitus (2022) Ohje perusopetuksen uskonnon ja elämäntietämystiedon opetuksen sekä esiopetuksen katsomuskasvatuksen järjestämisestä sekä yhteisistä juhlista ja uskonnollisista tilaisuuksista esi- ja perusopetuksessa (OPH-3903-2022).
- Parkkinen, Mari (2021) *Fragmented Religion in a Turbulent Context: The Personal and Communal Dimensions of Christianity in Palestinian Christians Lifeworlds*. Väitöskirja. Itä-Suomen yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-4361-3> (Viitattu 26.4.2024.)
- Pauha, Teemu (2024) Uskonnon sosiaalinen rakentuminen. Teoksessa Miira Niska, Satu Venäläinen, Antero Olakivi & José A. Cañada (toim.) *Sosiaalinen konstruktionismi*. Tampere: Vastapaino, 271–290.
- Pekkarinen, Elina (2016) Arjen ja elämänhallinnan ongelmat lapsuudenperheessä — lastensuojelun näkökulma. Teoksessa Sami Myllyniemi (toim.) *Arjen jäljillä. Nuorisobarometri 2015*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 163–180.
- Pelastakaa lapset (2018) Lapsen ääni 2018. Lasten kokemuksia vähävaraisuudesta ja kiusaamisesta kouluympäristössä. https://pelastakaaalapset.s3.eu-west-1.amazonaws.com/main/2018/08/20163238/Pelastakaa_Lapset_Lapsen_Aani_2018_web.pdf (Viitattu 19.12.2023.)
- Perusturvan riittävyyden IV arviointiryhmä (2023) Perusturvan riittävyyden arviointiraportti 2019-2023. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-037-8>
- Pihkala, Panu & Sangervo, Julia & Jylhä, Kirsti M. (2022) Nuorten ilmastoahdistus ja ympäristötunteet. Teoksessa Tomi Kiilakoski (toim.) *Kestävää tekoa. Nuorisobarometri 2021*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 95–116.
- Pihlström, Sami (2003) Sielu, maailma ja kuolemattomuus: Kantista Wittgensteiniin. *niin & näin* 2003 (4), 5–15. <https://netn.fi/sites/www.netn.fi/files/netn034-03.pdf> (Viitattu 20.12.2023.)
- Piispa, Mikko (2018) *Yhdeksän sanaa Y-sukupolvesta*. Helsinki: Teos.
- Piispa, Mikko & Kiilakoski, Tomi & Ojajärvi, Anni (2021) Mikä ilmastoliike? Nuorten ilmastoaktivistien poliittinen toimijuus ja ilmastokeskustelut. *Nuorisotutkimus* 39 (2), 8–26.
- Raisbeck, Joanna (2021) Lebenskraft (Vital Force). *Goethe-Lexicon of Philosophical Concepts* 1 (2). <https://doi.org/10.5195/glpc.2021.45>
- Rotter, Julian B. (1954) *Social learning and clinical psychology*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall, Inc. <https://doi.org/10.1037/10788-000>
- Ryan, Richard M. & Deci, Edward L. (2000) Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *The American psychologist* 55 (1), 68–78. <https://doi.org/10.1037//0003-066x.55.1.68>
- Saarela, Pekka (1994) *Nuorisobarometri 1/94. Asennetutkimus nuorten koulutus- ja työtöivaatioista*. Nuorisotutkimusseura.
- Salminen, Veli-Matti & Huttunen, Niko (2022) Johdanto. Teoksessa Veli-Matti Salminen & Niko Huttunen (toim.) *Spiritualiteetti 2020-luvun Suomessa*. Helsinki: Kirkon tutkimus ja koulutus, 5–11.

- Salomäki, Hanna (2020) Jumalanpalvelukset, kristilliset toimitukset ja juhlapyhät. Teoksessa Hanna Salomäki, Maarit Hytönen, Kimmo Ketola, Veli-Matti Salminen, & Jussi Sohlberg (toim.) *Uskonto arjessa ja juhlassa. Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2016–2019*. Helsinki: Kirkon tutkimuskeskus, 90–132.
- Salomäki, Hanna (2022) Suomalaisten ikä- ja sukupuolierot uskonnollisuudessa 2000-luvulla. Teoksessa Veli-Matti Salminen & Niko Huttunen (toim.) *Spiritualiteetti 2020-luvun Suomessa*. Helsinki: Kirkon tutkimus ja koulutus, 228–257.
- Sandelin, Marianne (2022) *Konservatismi. filosofia.fi*. <https://filosofia.fi/fi/ensyklopedia/konservatismi> (Viitattu 1.12.2023.)
- Siljander, Pauli (1997) Kasvatus ja sosialisaatio - johdatus aiheeseen. Teoksessa Pauli Siljander (toim.) *Kasvatus ja sosialisaatio*. Helsinki: Gaudeamus, 7–13.
- Sillfors, Mikko (2020) Ateismi ja uskonnottomuus. Teoksessa Heikki Pesonen & Tuula Sakaranaho (toim.) *Uskontotieteen ilmiöitä ja näkökulmia*. Helsinki: Gaudeamus, 98–107.
- Siltala, Juha (2020) Nuoret henkilökohtaisen toivon ja yleisen näköalattomuudenristivedossa. Teoksessa Lotta Haikkola & Sami Myllyniemi (toim.) *Hyvää työtä! Nuorisobarometri 2019*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 111–134.
- Singer, Peter (1981) *The Expanding Circle: Ethics and Sociobiology*. UK: Clarendon Press. <https://play.google.com/store/books/details?id=nZyBAQAACAAJ>
- Sohlberg, Jussi (2022) Uushenkisyyteen liittyvien näkemysten kannatus 2000-luvulla kyselytutkimusten valossa. Teoksessa Veli-Matti Salminen & Niko Huttunen (toim.) *Spiritualiteetti 2020-luvun Suomessa*. Helsinki: Kirkon tutkimus ja koulutus, 258–290.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2023) Korona ei enää ole yleisvaarallinen tartuntatauti. <https://stm.fi/-/korona-ei-ena-ole-yleisvaarallinen-tartuntatauti> (Viitattu 20.12.2023.)
- Soste (2023) Laskelmia hallituksen esittämien leikkausten yhteisvaikutuksista. <https://www.soste.fi/wp-content/uploads/2023/09/Liite180923.pdf> (Viitattu 18.12.2023.)
- Sotkanet (2024) Indikaattori 1086. 0-17 vuotiaat, joista on tehty lastensuojeluilmoitus. THL. <https://sotkanet.fi/sotkanet/fi/haku?indicator=s07XBwA=®ion=s07MBAA=&year=sy5zsS7W0zUEAA==&gender=t&abs=f&color=f&buildVersion=3.1.1&buildTimestamp=202309010633> (viitattu 23.4.2024.)
- Spännäri, Jenni & Kallatsa, Laura & Tervo-Niemelä, Kati (2022) ”Ei oo puhuttu.” Uskonnosta puhuminen ja puhumattomuus suomalaisissa perheissä. *Uskonto, katsomus ja kasvatus* 2 (1), 11–33. <https://journal.fi/ukk/article/view/115213> (Viitattu 20.12.2023.)
- Stark, Rodney & Glock, Charles Y. (1970) *American Piety: The Nature of Religious Commitment*. University of California Press.
- Sullivan, Sarah A. & Thompson, Andy & Kounali, Daphne & Lewis, Glyn & Zarnit, Stan (2017) The longitudinal association between external locus of control, social cognition and adolescent psychopathology. *Social psychiatry and psychiatric epidemiology* 52 (6), 643–655. <https://doi.org/10.1007/s00127-017-1359-z>
- Suvilehto, Pirjo & Rautio, Pauliina & Värri, Veli-Matti (toim.) (2023) *Nuorten luonto eläimiseen. Kohti monilajista nuorisotutkimusta*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, Julkaisuja 246.
- Taira, Teemu (2019) Suvivirsi ja kristinuskon ”kulttuuristuminen” katsomuksellisen monimuotoisuuden aikana. *Uskonnotutkija* 8 (1). <https://doi.org/10.24291/uskonnotutkija.v8i1.83000>
- Taylor, Charles (1992) *Sources of the Self*. Cambridge, USA: Harvard University Press.
- Taylor, Charles (2003) *Modern Social Imaginaries*. Durham, UK: Duke University Press.
- Thorne, Barrie (1993) *Gender play: Girls and boys in school*. Piscataway, USA: Rutgers University Press.

- Tieteen tiedotus ry (2022a) Tiedebarometri 2022 lisääineistoa. <https://www.tieteentiedotus.fi/files/TB2022tilastot.pdf> (Viitattu 20.12.2023.)
- Tieteen tiedotus ry (2022b) Tiedebarometri 2022. Tutkimus suomalaisten suhteesta tieteelliseen ja tieteellis-tekniseen kehitykseen. https://www.tieteentiedotus.fi/files/tiedebarometri_2022_fi.pdf (Viitattu 21.12.2023.)
- Tilastokeskus (2018) Joka neljäs ei kuulu mihinkään uskontokuntaan. Teoksessa *Väestörakenne 2017, vuosikatsaus*. Tilastokeskus. https://stat.fi/til/vaerak/2017/01/vaerak_2017_01_2018-10-01_fi.pdf (Viitattu 10.10.2023.)
- Tilastokeskus (2023a) Avioliiton solmineet, muuttujina Alue, Vuosi, Ikä ja Tiedot. Helsinki, Suomi: Tilastokeskus. https://statfin.stat.fi/PXWeb/api/v1/fi/StatFin/ssaaty/statfin_ssaaty_pxt_121n.px (Viitattu 31.8.2023.)
- Tilastokeskus (2023b) Siviilisäädyn muutokset, muuttujina Vuosi ja Tiedot. Helsinki, Suomi: Tilastokeskus. https://statfin.stat.fi/PXWeb/api/v1/fi/StatFin/ssaaty/statfin_ssaaty_pxt_121e.px (Viitattu 31.8.2023.)
- Tilastokeskus (2023c) Solmitut avioliitot, muuttujina Vaimon/nuoremman puolison ikä, Vuosi, Miehen/vanhemman puolison ikä, Avioliiton tyyppi ja Tiedot. Helsinki, Suomi: Tilastokeskus. https://statfin.stat.fi/PXWeb/api/v1/fi/StatFin/ssaaty/statfin_ssaaty_pxt_121g.px (Viitattu 31.8.2023.)
- Tilastokeskus (2023d) Suomen virallinen tilasto (SVT): Opiskelijat ja tutkinnot. Helsinki: Tilastokeskus. <https://stat.fi/tilasto/opisk> (Viitattu 20.4.2023.)
- Tilastokeskus (2023e) Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestörakenne. Helsinki: Tilastokeskus. <https://stat.fi/tilasto/vaerak> (Viitattu 20.4.2023.)
- Tilastokeskus (2023f) Väestö 31.12., muuttujina Ikä, Vuosi, Sukupuoli, Siviilisäät ja Tiedot. Helsinki, Suomi: Tilastokeskus. https://statfin.stat.fi/PXWeb/api/v1/fi/StatFin/vaerak/statfin_vaerak_pxt_11ry.px (Viitattu 31.8.2023.)
- Tilastokeskus (2023g) Väestö 31.12. muuttujina Uskontokunta, Sukupuoli, Ikä, Vuosi ja Tiedot. Helsinki: Tilastokeskus. https://statfin.stat.fi/PXWeb/api/v1/fi/StatFin/vaerak/statfin_vaerak_pxt_11rx.px (Viitattu 10.10.2023.)
- Tilastokeskus (2024) Tutkimusuupumus valtasi suomalaiset - Tilastokeskus huolissaan tiedon vinoutumisesta”. Helsinki: Tilastokeskus. <https://www2.tilastokeskus.fi/uutinen/tutkimusuupumus-valtasi-suomalaiset-tilastokeskus-huolissaan-tiedon-vinoutumisesta> (Viitattu 23.4.2024.)
- Twenge, Jean M. & Zhang, Liqing & Im, Charles (2004) It's beyond my control: a cross-temporal meta-analysis of increasing externality in locus of control, 1960-2002. *Personality and social psychology review: an official journal of the Society for Personality and Social Psychology, Inc* 8 (3), 308–319. https://doi.org/10.1207/s15327957pspr0803_5
- UNICEF Innocenti (2023) Innocenti Report Card 18: Child poverty in the midst of wealth,. Florence: UNICEF Innocenti. <https://www.unicef.org/globalinsight/media/3291/file/UNICEF-Innocenti-Report-Card-18-Child-Poverty-Amidst-Wealth-2023.pdf>
- Uusitalo, Hannu (2020) *Tutkimus ja päätöksenteko hyvinvointivaltiossa – Havaintoja viideltä vuosikymmeneltä*. Helsinki: Into.
- Uusitalo, Hannu & Laihiala, Tuomo & Simpura, Jussi Sakari (2022) Haastattelu- ja kyselytutkimuksen ongelmia. Teoksessa Jussi Sakari Simpura, Hannu Uusitalo, Juho Saari, & Tuomo Laihiala (toim.) *Hyvinvoinnin muutos ja pysyvyys: Allardt-hyvinvointi Suomessa 1972 ja 2017*. Helsinki: Into, 97–118.
- Van Aerschot, Lina & Häikiö, Liisa & Snellman, Karita & Kallinen, Yrjö (2016) Nuoret, pienituloisuus ja asuinalueiden eriytyminen. Lähiössä asuvien nuorten käsityksiä taloudellisesta niukuudesta. *Yhteiskuntapolitiikka* 81 (5), 540–550. <https://urn.fi/>

URN:NBN:fi-fe2016102725605

- Vikström, Björn (2023) Luterilainen kirkko sekularisaation ja polarisaation keskellä. Teoksessa Sini Mikkola & Suvi-Maria Saarelainen (toim.) *Millenniaalien kirkko. Kulttuuriset muutokset ja kristinusko*. Helsinki: Kirkon tutkimus ja koulutus, 25–50.
- von Wright (1987) *Tiede ja ihmisjärki*. Kääntänyt A. Leikola Helsinki: Otava.

- Winship, Christopher & Radbill, Larry (1994) Sampling Weights and Regression Analysis. *Sociological methods & research* 23 (2), 230–257. <https://doi.org/10.1177/0049124194023002004>
- Wixwat, Maria & Saucier, Gerard (2021) Being spiritual but not religious. *Current opinion in psychology* 40, 121–125. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2020.09.003>

TIETEELLISET ARTIKKELIT

USKONNOLLISIA, USKONNOTTOMIA, VAI VÄHÄN MOLEMPIA? NUORTEN SUHDE USKONTOON MAALLISTUVASSA YHTEISKUNNASSA.

KIMMO KETOLA & HANNA SALOMÄKI

Tiivistelmä

Artikkelissa analysoidaan nuorten ja nuorten aikuisten suhdetta uskontoon vuoden 2023 nuorisobarometriaineistossa. David Voasin (2008, 2009) muotoilemaan sekularisaatioteoriaan nojautuen vastaajat luokiteltiin uskontosuhteen osalta kolmeen katsomustyyppiin: perinteisellä tavalla uskonnollisiin, johdonmukaisesti uskonnottomiin sekä sumearajaisiin, joilla oli piirteitä molemmista. Artikkelissa tutkittiin, millä tavoin eri katsomustyypeihin kuuluvat nuoret erosivat toisistaan maailmankatsomusten, arvojen ja poliittiselle arvokartalle asemoitumisen suhteen. Lisäksi tarkasteltiin sitä, millä tavoin kukin näistä ryhmistä määritteli itseään suhteessa valtakulttuuriin, eli missä määrin uskonnolliset tai uskonnottomat kokivat kuuluvansa vähemmistöön aatteensa tai uskonnollisuutensa takia. Lopuksi tarkasteltiin eri katsomustyypeihin kuuluvien nuorten suhtautumista uskonnolliseen moninaisuuteen koulujen kontekstissa.

Tulokset osoittivat, että vastaajista 11 prosenttia voitiin luokitella uskonnollisten, 22 prosenttia uskonnottomien ja loput 67 prosenttia sumearajaisten katsomustyypeihin. Uskonnollisten katsomustyyppiin kuuluvat olivat keskimääräistä konservatiivisempia ja oikeistolaisempia poliittisilta arvoiltaan. Myös luottamus tieteeseen erosi voimakkaasti eri katsomustyypeissä: eniten tieteeseen luottivat uskonnottomat. Havainnot osoittivat myös, että noin kymmenesosa suomalaisnuorista katsoi kuuluvansa uskonnollisen vakaumuksensa vuoksi vähemmistöön. Uskonnollisista yli puolet koki kuuluvansa vähemmistöön, mutta uskonnottomista vain kymmenesosa. Havainto viittaa siihen, että suuri osa nuorista ja nuorista aikuisista tulkitsee nykyisin kulttuurisen valtavirran olevan maallinen. Maallistumisesta huolimatta katsomusten läsnäolo ja näkyminen koulun kontekstissa näyttäytyi valtaosalla nuorista hyvin myönteisenä kaikissa katsomustyypeissä. Jyrkkää uskonnon ja katsomusten poissaoloa kouluista ei kannattanut enemmistö yhdessäkään katsomustyyppissä. Havainto viittaa uskonnollisen ja katsomuksellisen moninaisuuden arkipäiväistymiseen nuorten keskuudessa.

Avainsanat: nuoret, uskonnollisuus, maallistuminen, katsomukset, vähemmistöidentiteetit, koulu

JOHDANTO

Useat viimeaikaiset tutkimukset viittaavat siihen, että suomalaisten uskonnollisuus on 2000-luvulla heikentynyt poikkeuksellisen nopeasti (Niemi 2015; Salomäki ym. 2020; Salomäki 2022; Mikkola & Saarelainen 2023; Taira ym. 2023). Esimerkiksi vuonna 2020 ilmestyneessä Suomen evankelis-luterilaisen kirkon nelivuotiskertomuksessa dokumentoitiin useita hämmäntäviä lukuja koskien nuorten sukupolvien uskonnosta etään-

tymistä (Salomäki ym. 2020). Kansainvälisen *European Values Study*-arvokyselyn havaintoihin viitaten siinä tuotiin myös esiin, kuinka Suomessa sukupolvien väliset erot arvoissa olivat kaikkein jyrkimpiä juuri uskonnon alueella. Lisäksi sukupolvien väliset erot uskonnollisuudessa olivat koko 30 maan aineistossa kaikkein suurimmat juuri Suomessa. Tutkimus antoi viitteitä myös siitä, että taustalla saattaa vaikuttaa myös nuorissa sukupolvissa tapahtunut oman viiteryhmän sosiaalisen paineen suunnanmuutos, kun lisääntyvä

määrä nuoria ja nuoria aikuisia tulkitsee lähipiirinsä ihmisten olevan yleisemmin ei-uskonnollisia kuin uskonnollisia (Ketola 2020a, 43–44).

Erityisesti millenniaalien sukupolvia koskien on puhuttu uskonnottomuuden ”normalisoinnista” Suomessa (Parkkinen 2019; Parkkinen & Taira 2023; Taira ym. 2023). Normalisoinnilla viitataan siihen, kuinka aiemmin poikkeavana pidetty identiteetti näyttäytyy yhä vähemmän valtavirrasta erottuvana ja erityistä perustelua tai puolustamista vaativana. Vaikka enemmistö suomalaisista ei edelleenkään identifioitu uskonnottomaksi, monet tekijät viittaavat siihen, että uskonnottomuus koetaan yhä enemmän valtavirtaiseksi. Tairan ym. (2023) tutkimus osoitti myös, että uskonnottomaksi identifioituvat suomalaiset suhtautuivat keskimääräistä kielteisemmin kirkon ja valtion läheisiin suhteisiin, ja heitä luonnehti keskimääräistä heikompi kansallisyhteisyys. Molemmat havainnot viittaavat siihen, että nuorissa sukupolvissa ongelmalliseksi koetaan juuri uskonnon yhteys kansalliseen, kollektiiviseen identiteettiin. Tämä merkitsee samalla, että pohjoismaisille yhteiskunnille ominainen ”kulttuurikristillisuus” ei ole nuoremmissa sukupolvissa enää itsestäänselvyys (Salomäki ym. 2020, 253–255; Parkkinen & Taira 2023, 241–242; Taira ym. 2023, 15).

Uskonnollisuuden heikkeneminen ja uskonnottomuuden yleistymisen ovat ilmeisiä oireita yhteiskunnan maallistumisesta. Maallistuminen ei kuitenkaan tutkimusten mukaan ole ainoa uskontoon vaikuttava kehityskulku, vaan katsomuksellinen kenttä kirjavoituu myös muulla tavoin. Uskonnollisten yhteisöjen kirjo on laajentunut 2000-luvulla merkittävästi niin Suomessa kuin suuressa osassa Eurooppaa. Samanaikaisesti myös uskontoperinteiden sisällä uskonnollisten orientaatioiden kirjo kasvaa. Viimeaikaisessa tutkimuksessa on kiinnitetty lisääntyvää huomiota juuri niihin uskonnollisiin ja katsomuksellisiin ryhmiin, jotka jäävät perinteisen uskonnollisuuden ja uskonnottomuuden välimaastoon. Tältä kannalta yksi kiinnostavimpia viimeaikaisia kansainvälisiä tutkimushankkeita on ollut nuorten aikuisten katsomuksia ja uskonnollisuutta selvittänyt *Young Adults and Religion in a Global Perspective* -hanke

(Nynäs ym. 2022). Projektissa tutkittiin nuorten aikuisten (18–26 v.) subjektiivisia näkemyksiä uskontoon ja arvoihin omassa kulttuurikontekstissaan kaikkiaan 12 eri maassa. Hankkeen tuloksena syntyi kuvaukset viidestä ”katsomuksellisesta prototyyppistä”, jotka globaalilla tasolla auttoivat jäsentämään nuorten aikuisten katsomuksia ja suhdetta uskontoon. Maakohtaisissa tarkasteluissa kyseiset prototyypit ilmenivät eri asteisesti ja osin kulttuurisesti muuntelevin sisällöin, mutta peruspiirteissään tunnistettavina. Uskovien ja uskonnottomien prototyyppien lisäksi hankkeessa nostettiin esiin myös sellaisia katsomusprofileja kuin ”sitoutumattomat traditionalistit”, ”henkisesti virittyneet” ja ”irrationaaliset liberaalit”. Ne eivät edustaneet sen enempää perinteistä uskonnollisuutta kuin selväpiirteistä uskonnottomuuttakaan, mutta ne olivat siitä huolimatta aineistosta esiin piirtyviä katsomusprototyyppisiä, jotka voitiin tunnistaa hyvinkin erilaisista kulttuurikonteksteista (Nynäs ym. 2022). Vastaavasti Storm (2009) löysi 10 Euroopan maan aineistosta klusterianalyysin avulla kaikkiaan neljä erilaista uskonnollisuustyyppiä, jotka sijoittuvat selkeästi uskonnollisten ja uskonnottomien välimaastoon.

Koulujen ja oppilaitosten kontekstiin liittyvät tulokset uskonnon kertovat merkittävällä tavalla siitä, mikä on uskonnon rooli suomalaisnuorten elämässä ja asenteissa. Katsomusten opettamista, katsomuksiin liittyviä käytänteitä ja uskonnonvapauden toteutumista kouluissa on tarkasteltu uudelleen, kun uskonnollinen kenttä on monimuotoistunut (Salmenkivi & Åhs 2022, 13–18; Lipiäinen 2023, 178–184). Nuorten sukupolvien keskuudessa ilmenevillä uskonnollisilla muutoksilla on näin ollen paitsi teoreettista, myös ajankohtaista yhteiskunnallista merkitystä. Keskusteluun ovat nousseet erityisesti uskonnottomien oppilaiden näkemykset koulujen juhlien uskonnollisia elementtejä kohtaan (esim. Rintamaa 2023; Pölkki 2022) ja oikeusasiamies sekä oikeuskansleri ovatkin linjanneet tällaisia ristiriitatilanteita. Tilanteita on pääosin tulkittu negatiivisen uskonnonvapauden näkökulmasta eli vapautena olla harjoittamatta uskontoa (Äystö 2022). Toisaalta esiin on noussut uusia kysymyksiä, kuten

muslimitaustaisten opiskelijoiden mahdollisuus rukoushetkien pitämiseen koulupäivien aikana koulun tiloissa, joka kytkeytyy kysymykseen julkisen kouluyhteisön kyvystä muovautua kulttuurisesti moninaisemmaksi (Vähärautio-Halonen 2021, 211–222). Suomalaisille toteutetun Gallup Ecclesiastica 2022 -kyselyn mukaan enemmistö suomalaisista suhtautui myönteisesti uskonnollisten elementtien läsnäoloon kouluissa, kuten Suvi- virren laulamiseen, juhlien kristilliseen ohjelmaan ja uskonnonopetukseen. Kriittisyys näitä kohtaan ei ole viime vuosina juurikaan lisääntynyt, mutta neutraali suhtautuminen sen sijaan oli (Salomäki 2023). Nuoremmissa ikäryhmissä oltiin kyselyn mukaan myös avoimempia uskontoa ilmaisevaa pukeutumista kohtaan, joka kertoo uskonnollisen monimuotoistumisen arkipäiväistymisestä. (Komulainen 2023).

Tässä artikkelissa analysoimme nuorisobarometriaineistossa esiin tulevaa nuorten ja nuorten aikuisten uskonnollisuutta uskon sosilogisen maallistumisteorian avaamista näkökulmista. Tarkoituksena on piirtää laajaa kokonaiskuvaa siitä, minkälaisia ovat nuorten keskuudessa tapahtuvan uskonnollisen muutoksen suuret kehityslinjat ja kuinka heidän uskon suhteitaan voidaan jäsentää ja analysoida tuoreimman uskon sosilogisen teorianmuodostuksen viitekehyksessä.

Artikkelin tutkimuskysymykset jakaantuvat neljään keskeiseen aihepiiriin:

- 1) Tutkimme ensinnäkin sitä, millä tavoin suomalaiset nuoret ja nuoret aikuiset jakaantuvat suhteessaan uskontoon: kuinka suuri osa heistä voidaan luokitella perinteisessä mielessä uskonnollisiksi tai johdonmukaisesti uskonnottomiksi? Entä kuinka suuri osuus asettuu näiden katsomuksellisesti puhdaspiirteisten ryhmien väliin, katsomuksellisesti sumearajaisemmalle alueelle?
- 2) Toiseksi tutkimme sitä, millaiset muut piirteet luonnehtivat näitä kolmea pääryhmää: millä tavoin uskonnollisten, uskonnottomien ja välimuotojen ryhmät eroavat toisistaan esimerkiksi maailmankatsomusten, arvojen ja poliittisen asemoitumisen osalta?

- 3) Lisäksi tarkastelemme sitä, millä tavoin kukin näistä ryhmistä määrittää itsensä suhteessa valtakulttuuriin: missä määrin uskonnolliset tai uskonnottomat kokevat kuuluvansa vähemmistöön aatteensa tai uskonnollisuutensa takia? Kysymys antaa arvokkaan johtolangan siitä, millaisena nuoremmat sukupolvet kokevat sosiaalisen ympäristönsä: kokevatko he ympäröivän kulttuurinsa enemmän uskonnolliseksi vai uskonnottomaksi?
- 4) Lopuksi tarkastelemme vielä nuorten suhtautumista uskonnolliseen moninaisuuteen koulujen kontekstissa. Millä tavoin ryhmät eroavat toisistaan suhteessa uskonnollisten tapojen ja tunnusmerkkien näkymiseen kouluyhteisössä? Kuinka suvaitsevaisia suomalaisnuoret ovat sen suhteen, että kouluyhteisössä näkyy muiden katsomusten ja uskontojen edustajia?

Ennen varsinaisia analyyseja teemme kuitenkin katsauksen viimeaikaiseen teoreettiseen keskusteluun sekularisaatiosta eli maallistumisesta globaalina ilmiönä. Maallistuminen tarkoittaa uskonnollisuuden heikkenemistä, mutta nykytutkimuksen mukaan prosessin eteneminen ja sen sosiaaliset vaikutukset ovat aiemmin kuviteltuja moniulotteisempia. Uskonnollisuuden heikkeminen ja uskonnottomuuden lisääntyminen ovat sen sijaan osa laajempaa prosessia, joka muuttaa ihmisten uskon suhdetta myös muilla tavoin. Siksi on tärkeää katsoa, millä tavoin nykyteorioiden valossa myös katsomuksellisen kentän moninaistuminen ja sen myötä tapahtuneet asennemuutokset suhteutuvat maallistumisprosessiin.

MAALLISTUMISEN TEORIAA

Sekularisaatio, eli maallistuminen, on ollut yksi tärkeimpiä uskon sosilogian keskustelunaiheita koko oppialan historian ajan.¹ Laajassa mielessä maallistumisella tarkoitetaan uskonnollisten us-

1 Sekularisaatioparadigmasta ja siihen kohdistetusta kritiikistä laajemmin, ks. esim. Warner 2010; Kallunki 2018.

komusten, tapojen ja instituutioiden heikkenevää asemaa ihmisten elämässä ja yhteiskunnan toiminnoissa (ks. Bruce 2002, 3; 2011, 1–2). Monet sosiologisen uskonnotutkimuksen perustajahahmot, kuten Max Weber (1864–1920) ja Émile Durkheim (1858–1917), käsitelivät aihetta tuotannossaan. Teorioiden systemaattisempi kehittyminen tapahtui 1960- ja 70-luvuilla, jolloin modernisaation uskonnollisuutta rapauttavaa vaikutusta pidettiin laajasti itsestäänselvyytenä. Lähestymistapa ajautui kuitenkin kriisiin 1980- ja 90-luvuilla, pitkälti fundamentalismien nousun, kommunismin ideologisen romahtamisen ja ylipäättään poliittisen sekularismin kriisien myötä.² Sekularisaatioteorioiden kehittäminen on kuitenkin 2000-luvulla saanut uutta vauhtia pitkälti sen ansiosta, että nykyään tutkijoilla on käytettävissään useita laadukkaita kyselyaineistoja, jotka kattavat suuren osan maailmaa ja parhaimmillaan sisältävät aikasarjoja useiden vuosikymmenien ajalta (Stolz 2020). Näiden aineistojen analyysit ovat osoittaneet, että maallistumisesta kertovia kehityskulkuja voidaan nähdä suuressa enemmistössä pitkälle kehittyneitä yhteiskuntia (ks. esim. Norris & Inglehart 2004; Voas 2008, 2009; Pollack & Rosta 2017; Molteni 2021; Inglehart 2021; Kasselstrand ym. 2023). Mitattiinpa uskonnollisuutta melkein millä mittarilla tahansa, näyttää siltä, että kehittyneissä maissa nuoremmat sukupolvet ovat säännönmukaisesti vähemmän uskonnollisia kuin edeltäjänsä.³

2 Kannattaa huomata, että käsitteet *sekularisaatio* ja *sekularismi* viittaavat eri asioihin. Sekularisaatiolla tarkoitetaan ilmiötä, jossa ihmiset tai yhteiskunnat tukeutuvat yhä vähäisemmässä määrin uskonnollisiin uskomuksiin, tapoihin tai instituutioihin. Sekularismi on puolestaan aate tai ideologia, jonka mukaan uskonnollinen ja poliittinen auktoriteetti tulisi pitää erossa toisistaan, tai vahvemmin, että uskonnon yhteiskunnallista vaikutusvaltaa tulisi vähentää.

3 Tähän havaintoon on kuitenkin olemassa poikkeuksia. Useissa muslimienemmistöisissä maissa ei ole nähtävissä merkittävää maallistumistrendiä siitäkin huolimatta, että inhimillisen kehityksen indeksillä ne saattavat sijoittua

Sosiologisissa sekularisaatioteorioissa maallistumista selitetään modernisaatiolla. Modernisaatiota on määritelty vaihtelevasti, mutta laajasti ottaen kyseessä on ilmiökokonaisuus, joka koostuu useista toisiinsa linkittyneistä tekijöistä, kuten teollistumisesta, tekniikan kehityksestä, koulutustason kohoamisesta, kaupungistumisesta, hallinnon tehostumisesta, viestintäympäristön laajenemisesta, sukupuolten tasa-arvon lisääntymisestä, markkinoiden vapaudesta, valtajärjestelmien demokratisoitumisesta sekä yksilönvapauden ja moniarvoisuuden lisääntymisestä.⁴ Sekularisaatioteorioiden perusolettamuksen mukaan yhteiskunnan modernisaation ja uskonnollisuuden välillä on systemaattinen, käänteinen yhteys: mitä pidemmälle modernisaatio on edennyt, sitä heikompaa on uskonnollisuus.

On osoittautunut teoreettisesti haastavaksi selvittää, mitkä modernisaatioon yhteydessä olevista tekijöistä selittävät maallistumista varsinaisesti. Eri tekijöiden itsenäistä vaikutusta uskonnollisuuteen on vaikea todentaa, sillä ne ovat kaikki vahvasti yhteydessä toinen toisiinsa. Pinnallisesti katsoen voidaan esimerkiksi havaita, että mitä rikkaampi yhteiskunta, sitä heikompaa uskonnollisuus yleensä on. On kuitenkin täysin mahdollista, että vaurastuminen sinällään ei vaikuta uskonnollisuuden heikkenemiseen

varsin korkealle. Koko Saharan eteläpuoleisessa Afrikassa ei myöskään näy juuri minkäänlaisia merkkejä maallistumisesta. Sekularisaatioteorioita onkin usein kritisoitu siitä, että ne asettavat pitkälle kehittyneet länsimaiset yhteiskunnat tarkasteluissa etusijalle. Tuoreimmat analyysit kuitenkin osoittavat, että mainituista poikkeuksista huolimatta trendi on nähtävissä kulttuurisesti hyvinkin erilaisissa yhteiskunnissa (ks. Inglehart 2021; Molteni 2021; Kasselstrand ym. 2023).

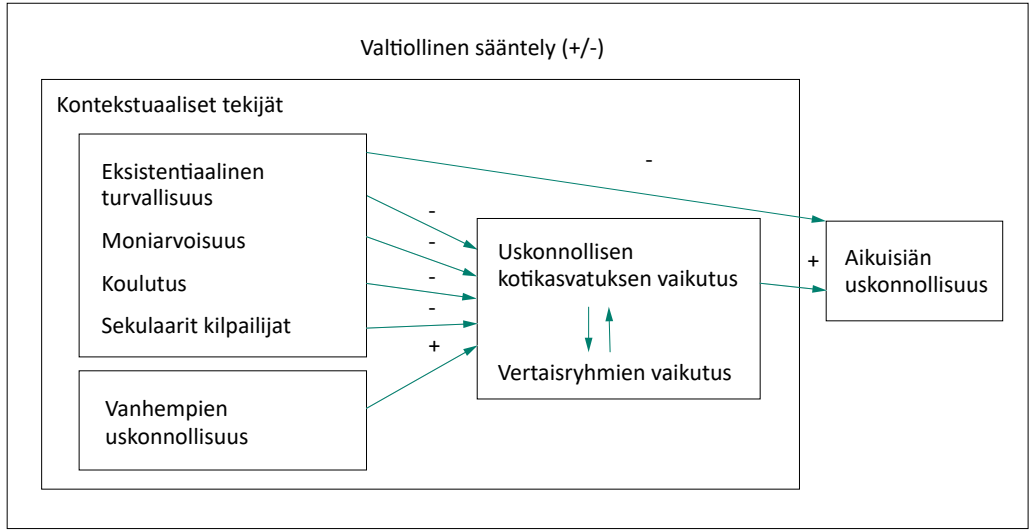
4 Modernisaatioteorioista viime vuosikymmeninä käyty keskustelu on hyvin laajaa, eikä sitä voida tässä tilanpuutteen vuoksi avata. Uskonnososiologeista aihetta on laajimmin käsitellyt Bruce (2002, 1–30; 2011, 24–48). Uudemmissa modernisaatioteorioista, ks. esim. Inglehart & Welzel (2005) sekä Inglehart (2018).

ja että selityksenä on jokin muu modernisaatioon liittyvä tekijä, joka on sekä yhteiskunnan vaurastumisen että maallistumisen taustalla. Eri teoreetikot ovatkin painottaneet hyvin erilaisia asioita. Kaupungistuminen heikentää perinteisiä kyläyhteisöjä, joiden elämään uskonto on liittynyt kiinteästi, ja moni on kiinnittänyt huomiota paikallisyhteisöjen ohenemisen uskontoa rapauttavaan vaikutukseen (esim. Wilson 1966, 1982). Hallinnon tehostuminen on sidoksissa yhteiskunnan instituutioiden eriytymiseen, minkä on useissa klassisissa teorioissa katsottu olevan keskeinen maallistumista edesauttava tekijä (Tschannen 1991; Pollack & Rosta 2017). Myös tieteen ja tekniikan kehitys ovat tarjonneet uudenlaisia keinoja elämän haasteista selviytymiseen (Reynolds & Tanner 1995). Lisääntynyt vauraus johtaa helposti samaan lopputulokseen, vaurauden tuottama eksistentiaalinen turvallisuus on saattanut vähentää ihmisten tarvetta tukeutua uskontoon (Norris & Inglehart 2004). Sukupuolten tasa-arvon lisääntyminen haastaa puolestaan patriarkaalisia roolimalleja, jotka ovat ankkuroituneet syvälle perinteisiin uskonnollisiin opetuksiin ja arvoihin. Patriarkaalisen järjestyksen murtuminen saattaa synnyttää arvovierouden

suhteessa uskontoon, mikä voi yhtenä tekijänä vaikuttaa ihmisten vieraantumiseen uskonnoista (Inglehart 2021).

Maallistuminen on todennäköisimmin useiden modernisaatioon liittyvien ja toisiinsa kytkeytyvien tekijöiden yhteisvaikutuksen tulosta (Bruce 2002; 2011; Pollack & Rosta 2017; Stolz 2020). Kuviossa 1 on esitetty skemaattisesti sekularisaatioparadigmassa esiin tuotuja maallistumiseen vaikuttavia tekijöitä Stolzian (2020) mukaillen.

Teoreetikoilla ei siis ole yksimielisyyttä maallistumisen syistä ja täsmällisemmistä mekanismeista. Yhteisenä piirteenä monissa teorioissa on kuitenkin ajatus uskonnon sosiaalisesta luonteesta (Berger 1967; Bruce 2002; 2011; Voas 2008; Stolz 2020). Uskonnon säilymistä yksilölle merkityksellisenä edesauttaa vahvasti, jos se on sitä myös hänen sosiaalisessa ympäristössään. On helpompi uskoa ja käyttäytyä tavoilla, joita sosiaalisessa ympäristössä yleisesti arvostetaan ja jotka näyttäytyvät vallitsevina. Kyse on eräänlaisesta sosiaaliseen keskiarvoon hakeutumisesta. Ajatusta tukee se havainto, että samaan sukupolveen kuuluvat ihmiset ovat usein uskonnollisuudeltaan lähellä toisiaan myös maissa, joissa uskonnollisuuden muutos on ollut nopeaa (Voas 2009).

KUVIO 1. SYNTEESI MAALLISTUMISEN MEKANISMEISTA STOLZIN (2020) MUKAAN.

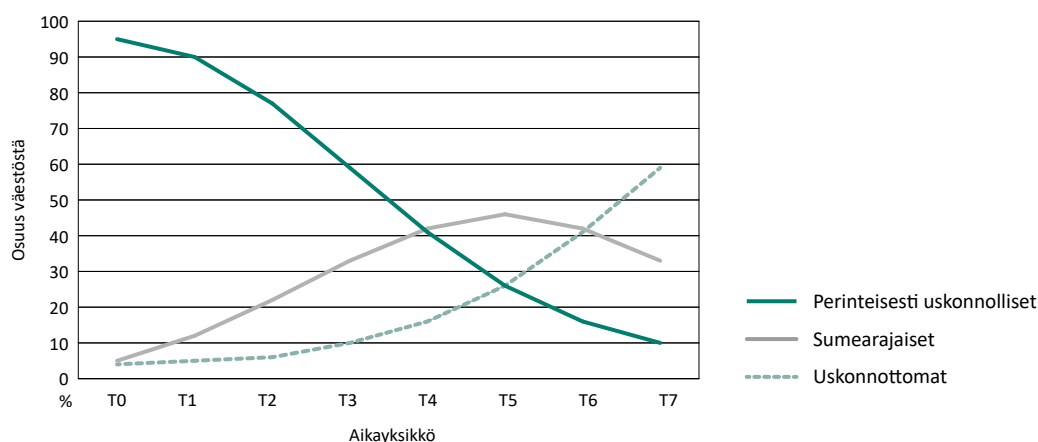
Varsinkin nuoruusiässä, jolloin uskonnollisuus näyttää pitkälti vakiintuvan, ihmisillä on taipumus verrata itseään muihin samaan sukupolveen kuuluviin, eli vertaisryhmänsä jäseniin (ks. Harris 1995; Vandell 2000).

Ilmiöstä on myös se seuraus, että vähittäisenäkin eteneviin kulttuurin muutoksiin, kuten maallistumiseen, liittyy silloin väistämättä vaihe, jolloin ihmiset alkavat tulkita sosiaalisen ympäristönsä muuttuneen ja sosiaalisen paineen vaihtaneen suuntaa. Tällaisen keikahduspisteen jälkeen kulttuurin muutos kiihtyy (Inglehart 2018, 85–86; 2021, 5). Siinä missä aikaisemmin uskonnollista uskoa tai tapoja saatettiin pitää vallitsevina ja ”normaaleina”, keikahduspisteen jälkeen käy niin, että ihminen tulkitsee uskonnotomuuden olevan viiteryhmässään yleisempää ja normaalimpana pidettyä kuin uskonnollisuutta. Suomalaisessakin tutkimuksessa on nähty merkkejä siitä, että jotain tällaista on saattanut tapahtua nuoremmissa sukupolvissa (Salomäki ym. 2020; Parkkinen & Taira 2023; Taira ym. 2023).

Sekularisaatioteorian vahvimmissa muodoissa esitetään, että kyseessä on modernisaatioon kiinteästi kytkeytyvä peruuttamaton sosiaalinen muutos eli niin kutsuttu ”sekulaari siirtymä” (Voas 2008). Jotkut teoreetikot ovat esittäneet sekularisaatioteorioita vähemmän vahvoissa

muodoissa, kuten rajoittamalla selitystä koskemaan vain pitkälle kehittyneissä liberaaleissa demokratioissa tapahtunutta kehityskulkua (esim. Bruce 2011, 3–4), tai esimällä selityksiä erityisistä historiallisista ja kulttuurisista kehityskuluista modernisaatioteorioiden sijaan (esim. Berger ym. 2008). Klassisissa teorioissa on kuitenkin yleensä katsottu, että kyseessä on teollistumiseen, syntyvyyden laskuun tai naisten tasa-arvoistumiseen rinnastettavissa oleva muutos, jolle on paikallisista kulttuureista riippumattomia syitä ja jonka kääntyminen on hyvin epätodennäköistä.

Sekularisaatioteorioiden merkittävänä haasteena on ollut tulkita sitä verrattain suurta ihmisryhmää, joka ei ole konventionaalisesti uskonnollinen mutta ei myöskään selkeästi uskonnoton. Useissa Euroopan maissa noin puolet väestöstä kuuluu tähän välimuotoiseen ryhmään (Storm 2009). David Voasin (2009) esittämän teorian mukaan havainto voidaan kuitenkin selittää sekulaarin siirtymän vaiheittaisella etenemisellä: ihmiset lakkaavat olemasta perinteisellä tavalla uskonnollisia nopeammin kuin heistä tulee täysin ja joka suhteessa maallistuneita. Vasta siirtymän myöhäisemmässä vaiheessa alkaa lisääntyä niiden ihmisten joukko, joita voi luonnehtia täysin maallistuneiksi tai uskonnottomiksi. Tämä tarkoittaa, että uskonnollisuuden heikkenemisen

KUVIO 2. SEKULAARIN SIIRTYMÄN VAIHEITTAINEN ETENEMINEN VOASIN (2009) MUKAAN.

ensimmäisessä vaiheessa kasvaa niiden ihmisten joukko, jotka uskonnollisuuden heikentymisestä huolimatta edelleen ylläpitävät joitakin uskonnollisia tapoja, tai joiden uskonnollisuus saa epäkonventionaalisempia muotoja. Sosiaaliset muutokset tapahtuvat tyypillisesti S-muotoista logistista käyrää seuraten: alussa muutos on hidasta, kunnes tietyn kynnyksen ylitettyään muutos nopeutuu merkittävästi, tasaantuakseen lopulta määrättyyn uuden tilanteen mukaiseen tasapainotilaan. Teoriaa voidaan havainnollistaa graafisesti kuvion 2 mukaisilla käyriillä, joissa x-akseli edustaa aikaa ja y-akseli suhteellisia väestöosuusia.

Voas (2009) nimittää välimuotoista ryhmää termillä ”sumeaa uskollisuutta” (*fuzzy fidelity*). Hän erottaa siinä kuitenkin useita erilaisia orientaatioita. Yhtäältä siihen kuuluvat sellaiset, joita on muissa yhteyksissä kuvattu ilmaisuihin ”kulttuurisesti uskonnolliset” (Demerath 2000), ”uskonnollisesti etäänntyneet” (Stolz ym. 2016), ”sitoutumattomat traditionalistit” (Nynäs ym. 2022) tai ”kuulumisiksi ilman uskoa” (eng. *belonging without believing*) (Hervieu-Léger 2000). Kyseessä on se väestönosa, jolle uskonto ei ole henkilökohtaisesti merkittävä asia, mutta joka edelleen arvostaa kulttuurisia tapoja ja perinteitä, joiden juuret ovat uskonnossa. Suomalaisessa keskustelussa tähän ryhmään kuuluvia on nimitetty myös ”kulttuurikristityiksi” (ks. Ketola 2020b, 73). Toisaalta välimuotoisiin kuuluu myös ihmisiä, joille uskonto voi olla hyvinkin tärkeää, mutta jossain hyvin epäkonventionaalisessa tai kulttuurisesti vieraassa muodossa. Tässä ryhmässä ollaan tyypillisesti avoimia myös muista uskonnoista ja kulttuureista saaduille virikkeille, ja siitä on käytetty nimitystä ”henkisesti virittyneet” (Nynäs ym. 2022), tai suomalaisessa keskustelussa tavanomaisempaa käsitettä ”uushenkinen” (Mahlamäki & Opas 2022). Muissa analyyseissä välimuotoihin on luettu edellisten tyyppien lisäksi myös yksityisesti uskontoaan harjoittavia (”uskomista ilman kuulumista”) ja laimeasti uskonnollisia (Storm 2009). On siis tärkeää ymmärtää, että sekularisaatioteoria ei ole ristiriidassa uushenkisten uskomusten yleistymisen kanssa tai sen kanssa, että uskontoa vaalitaan väestössä hyvinkin laajasti

kulttuurisina tapoina tai perinteinä. Pitkällä aikavälillä teoria kuitenkin ennustaa myös näiden ilmiöiden heikkenemistä.

On kuitenkin useita syitä, miksi tällaisissa ennusteissa on syytä olla varovainen. Tulevaisuus tuskin näyttättyy yksinkertaisesti peilikuvana menneisyydestä. Keskeinen syy tähän on modernisaation aikaansaama katsomuksellisen ja uskonnollisen moninaisuuden arkipäiväistyminen. Tästä syystä prosessin lopputuloksena on tuskin yhtä kattavasti uskonnottomuuteen perustuvaa yhtenäiskulttuuria, kuin missä määrin perinteinen yhteiskunta oli uskonnon hallitsema. Alati laajenevat viestintäverkostot, lisääntyvä keskinäisriippuvuus, sekä ihmisten ja ideoiden nopeutunut liikkuvuus edesauttavat uskontojen ja kulttuurivaikutteiden siirtymistä yhteiskunnasta toiseen. Peter L. Berger (1929–2017), joka oli sekularisaatioteorioiden tärkeimpiä kehittäjiä, arvioi myöhemmässä tuotannossaan, että modernisaation keskeisin haaste uskonnolle ei piile niinkään maallistumisessa, vaan nimenomaan uskonnollisessa ja katsomuksellisessa moninaisuudessa ja moniarvoisuudessa (Berger 2014).

Uskonnottomuuden lisääntyminen on siten vain yksi – joskin kenties ilmeisin – modernin moniarvoisuuden ilmenemismuodoista. Sen lisäksi perinteiset uskonnot joutuvat kohtaamaan lisääntyvässä määrin myös muiden uskontoperinteiden läsnäolon ja vaikutusvallan yhteiskunnassa. Bergerin mukaan jokainen uskontoperinne joutuu arvioimaan opetustaan ja toimintatapojaan uudelleen tilanteessa, jossa ne eivät enää ole ainoa yhteiskunnan hyväksymä ja kansalaisten suosima uskonnollinen vaihtoehto. Samassa tilanteessa ovat kuitenkin myös uskonnottomat ideologiat ja aatteet, joiden piirissä on myös vaalittu monokulttuurista yhteiskuntaihannetta, jossa puolestaan uskonto on haluttu marginalisoida täysin. Myös sekularismin kannattajat ovat joutuneet tarkistamaan käsityksiään ja normatiivisia ihanteitaan uskonnon legitimoimista paikasta osana liberaalia demokratiaa ja modernia oikeusvaltiota (ks. Habermas 2006; Taylor 2013/2010; Calhoun ym. 2011).

AINEISTO JA MENETELMÄT

Seuraavassa esitettävät analyysit pohjautuvat Nuorisobarometri 2023 -kyselyaineistoon, joka kerättiin 10.2.–21.5.2023 välisenä aikana. Kyselyn kohderyhmänä olivat 15–29-vuotiaat nuoret ja nuoret aikuiset Suomessa (poislukien Ahvenanmaa). Aineistonkeruu toteutettiin sekä sähköisenä verkkokyselynä (n = 648), että puhelinhaastatteluina (n = 1001), ja myös osa verkkolomakeotantaan kuuluvia henkilöitä haastateltiin puhelimitse (n = 82). Kaikkiaan aineistossa on 1811 vastaajaa.⁵ Aineisto on painotettu väestöllisesti edustavaksi iän, sukupuolen ja suuralueiden (ns. NUTS2) mukaan.

Sekularisaatioteorioista nouseviin kysymyksiin vastaamiseksi aineistoon luotiin summamuutujat, jotka edustivat teoriasta nousevia uskonnollisuuden pääryhmiä: perinteisesti uskonnollisten, johdonmukaisesti uskonnottomien, sekä näiden välissä oleva sumearajaisempaa uskonnollisuutta edustavat ryhmät. Aineisto tarjosi tähän hyvät lähtökohdat, koska kyselyssä uskonnollisuutta mitattiin useissa eri ulottuvuuksissa, sekä käytäytymiseen että uskoon ja identiteettiin liittyvillä mittareilla.

Konkreettisimmat kysymykset liittyivät jäsenyyteen ja käyttäytymiseen. Vastaajilta tiedusteltiin ensinnäkin, ovatko he jäseniä kirkkoissa tai uskonnollisissa yhteisöissä. Uskonnollisten yhdyskuntien jäseniltä tiedusteltiin myös tarkemmin heidän yhteisöjensä uskonnollista perinnettä. Lisäksi vastaajilta tiedusteltiin heidän osallistumisaktiivisuuttaan uskonnollisissa tilaisuuksissa. Tätä mitattiin viisiportaisella asteikolla (vähintään kerran kuukaudessa, ainoastaan erityisinä juhlapyhinä, kerran vuodessa, harvemmin, käytännössä ei koskaan). Osallistumisesta rajattiin pois häät, hautajaiset, ristiäiset ja kouluajalla tehty käynnit, joten kysymyksellä pystyttiin mittaamaan aidosti omaehtoista uskonnollista osallistumista. Lisäksi kyselyssä tiedusteltiin yksityistä

uskonnonharjoitusta kysymällä vastaajilta, kuinka usein he rukoilevat. Myös tätä lähestyttiin viisiportaisella asteikolla (säännöllisesti päivittäin, joitakin kertoja kuukaudessa, harvemmin kuin kerran kuukaudessa, vain tiukan paikan tullen, ei koskaan).

Uskomuksia lähestyttiin pyytämällä vastaajia valitsemaan omia uskomuksiaan parhaiten vastaava väittämä neljän vaihtoehdon joukosta: (1) ”on olemassa jonkinlainen kaikkeuden luonut jumaluus”, (2) ”ei ole yhtä jumalaa mutta on olemassa muita henkivoimia”, (3) ”saattaa olla olemassa yliluonnollisia voimia, mutta tätä ei voida tietää varmasti”, (4) ”ei ole olemassa minkäänlaista ihmisen ulkopuolista henkeä tai jumalaa”.

Vastaajien identifiointumista tai omaa käsitystään suhteestaan uskontoon mitattiin kysymyksellä, jossa heitä pyydettiin arvioimaan omaa uskonnollisuuttaan asteikolla yhdestä viiteen niin, että arvo 1 edusti ”ei-uskonnollista” ja arvo 5 ”uskonnollista”.

Vastaajaryhmä ”uskonnolliset” muodostettiin poimimalla aineistosta ne vastaajat, jotka täyttivät kolme konkreettista ja selkeää ehtoa: he (1) kuuluivat kirkkoon tai johonkin uskonnolliseen yhteisöön, (2) osallistuivat uskonnollisiin tilaisuuksiin kuukausittain tai vähintään erityisinä juhlapyhinä, ja (3) rukoilivat vähintään joitakin kertoja kuukaudessa. Vastaajaryhmä ”uskonnottomat” vastaavasti muodostettiin niistä, jotka (1) eivät kuuluneet kirkkoon tai uskonnolliseen yhdyskuntaan, (2) eivät osallistuneet uskonnollisiin tilaisuuksiin käytännössä koskaan, eivätkä myöskään (3) rukoilleet koskaan. Jäljelle jäävä ryhmä koostui niistä vastaajista, jotka eivät sisältyneet kumpaankaan edellisistä, tarkemmin rajatuista ryhmistä. Tässä tutkimuksessa heitä nimitetään Voasin (2009) käyttämää termiä mukaillen ”katsomuksellisesti sumearajaisiksi”, sillä heillä on vaihtelevassa määrin sekä uskonnollisia että uskonnottomia piirteitä, eikä raja näiden välillä ole ehdoton tai läpäisemätön.

Ryhmien määrittelyyn voitaisiin periaatteessa sisällyttää myös identiteettiin ja uskomuksiin liittyvät näkökannat. Valitettavasti uskonnollisia uskomuksia koskeva kysymyspatteri ei sisältänyt

5 Lomaketta lyhennettiin testihaastattelujen jälkeen puhelinhaastatteluja varten, joten joissakin kysymyksissä vastaajamäärät ovat pienempiä.

väittämiä, jotka olisivat olleet erityisen erottelukykyisiä kunkin pääryhmän osalta. ”Jonkinlaisen luojajumalan” olemassaoloon uskomisen ei sulje pois sumearajaisten ryhmiin kuuluvia, kulttuurikristillisiä tai uushenkisyyteen virittyneitä vastaajia. Samalla väittäjä, jonka mukaan yhtä jumalaa ei ole, mutta on muita henkivoimia, on kulttuurisesti hyvin poikkeava näkemys (jos uskoo ”henkivoimiin”, uskoo todennäköisesti myös jonkinlaiseen jumalaan). Vastaavasti sekularisaatioteorian yleisissä muotoiluissa sekä agnostikot että ateistit luetaan uskonnottomiin. Maallistumisen ei tyypillisesti ajatella johtavan vakaumukselliseen ateismiin, vaan pikemminkin välinpitämättömyyteen uskonnosta ja katsomukselliseen agnostisismiin uskonnollisista kysymyksistä (esim. Bruce 2002, 41–43). Myös uskonnollista jäsenyyttä kartoittavissa maailmanlaajuisissa hankkeissa sekä agnostikot että ateistit luetaan tyypillisesti uskonnottomien joukkoon (esim. Pew Research Center 2024). Samaan aikaan myös sumearajaisten ryhmissä väljä ja sitoutumaton agnostisismi on hyvin tyypillistä (Voas 2009, 162). Koska katsomuksia sisältävän kysymyspatterin erottelukyky osoittautui teoreettisesti ongelmalliseksi, uskonnollisuuden pääryhmille tyypillisiä katsomuksia tarkastellaan erillisenä analyttisenä kysymyksenä. Myös identifikaatiota koskeva kysymys jätettiin pois, jotta sen avulla voitaisiin tarkastella lähemmin käytetyn määritelmän vastaavuutta vastaajien itseymmärrykseen.

Näitä uskonnollisuuden pääryhmiä ja niiden välisiä eroja luonnehditaan seuraavassa tarkemmin joko ristiintaulukointien tai erilaisten keskiarvovertailujen avulla. Päähuomio kohdistuu siihen, kuinka nämä uskonnollisuuden pääryhmät eroavat toisistaan koskien erilaisia uskomuksia, arvoja ja asenteita. Analyyseissa keskitytään pääosin yleiskuvan luomiseen, ja siksi muutettiin ei porauduta samanaikaisesti monien erilaisten tekijöiden suhteen. Tarkasteluissa kiinnitetään kuitenkin erityistä huomiota pääkaupunkiseudun ja muun Suomen väliin eroihin, koska kaupungistuminen on nähty aiemman tutkimuksen valossa keskeiseksi uskonnollisuuteen vaikuttavaksi tekijäksi (ks. esim. Mikkola ym.

2006). Kaupungit ovat kulttuurisen muutoksen edelläkävijöitä ja ne on perinteisesti koettu myös luterilaisen kirkon piirissä haasteellisiksi ympäristöiksi. Koska pääkaupunkiseutu on sekä kaupungistumisen että kulttuurisen ja uskonnollisen moninaistumisen osalta erityisen vahvasti muusta Suomesta erottuva alue, vertailut kohdistettiin siihen.

NUORTEN JAKAUTUMINEN KATSOMUKSELLISIIN PÄÄRYHMIIN

Vastaajien jakautuminen kolmeen katsomukselliseen pääryhmään käy ilmi taulukosta 1. Kuten taulukosta voi havaita, tällä tavoin määriteltynä noin kymmenesosa kaikista vastaajista täyttää edellä kuvatun, suomalaisittain perinteisen uskonnollisuusprofiilin jäsenyyden, tilaisuuksiin osallistumisen ja yksityisen uskonnonharjoittamisen osalta. Tyypillinen suomalainen kirkon jäsen osallistuu jumalanpalveluksiin lähinnä juhlapyhien yhteydessä, ja rukoilee suhteellisen säännöllisesti vaikkei ehkä päivittäin (ks. Salomäki 2020). Vastaavasti noin viidesosa vastaajista täytti johdonmukaisen uskonnottomuuden ehdot yhdyskuntiin kuulumattomuudellaan, rukoilemattomuudellaan ja osallistumattomuudellaan uskonnollisiin tilaisuuksiin. Sekularisaation vaiheita etenemistä koskevan teorian (Voas 2009, ks. Kuvio 2) mukaisesti ja linjassa aiempien havaintojen (Storm 2009; Stolz ym. 2016) kanssa suurimman ryhmän muodostivat kuitenkin he, jotka eivät täyttäneet kummankaan edellisen ryhmän kaikkia kriteerejä. Noin kaksi kolmasosaa kyselyyn vastanneista kuului tähän vähemmän selväpiirteiseen katsomuksellisesti sumearajaiseen keskiryhmään.

Sukupuolten välillä ei ole suurta eroa uskonnollisuuden suhteen; naisten keskuudessa on hivenen enemmän uskonnollisia ja sumearajaisia, ja vastaavasti miesten keskuudessa uskonnottomia. Muunsukupuolisista jopa huomattava osa on uskonnottomia, mutta heidän osuutensa aineistossa on sen verran pieni, että havaintoa on syytä pitää ainoastaan suuntaa-antavana. Iän osalta näkyy, että uskonnollisten osuus on suurin

TAULUKKO 1. KATSOMUKSELLISIIN PÄÄRYHMIIN JAKAUTUMINEN SUKUPUOLEN, IÄN, SUURALUEIDEN JA KUNTARYHMITYKSEN MUKAAN.

		Uskonnolliset	Sumearajaiset	Uskonnottomat	Kaikki	N _(wt)
Sukupuoli	Nainen	12,5	68,2	19,3	100,0	824
	Mies	10,2	67,0	22,8	100,0	869
	Muu	6,3	50,0	43,8	100,0	16
Ikä	15–19 v.	14,1	71,0	14,8	100,0	559
	20–24 v.	8,0	70,6	21,4	100,0	524
	25–29 v.	11,4	61,3	27,3	100,0	633
Suuralue	Helsinki-Uusimaa	9,6	66,8	23,5	100,0	570
	Etelä-Suomi	8,2	69,3	22,5	100,0	329
	Länsi-Suomi	14,1	65,8	20,2	100,0	441
	Pohjois- ja Itä-Suomi	13,0	68,2	18,8	100,0	377
Kuntaryhmä	PKS	9,4	66,6	24,0	100,0	425
	Kaupunkimaiset	11,5	66,2	22,3	100,0	893
	Taajaan asutut	11,3	70,7	18,0	100,0	222
	Maaseutumaiset	14,0	70,2	15,7	100,0	178
	Yhteensä	11,2	67,3	21,5	100,0	1718

alle 20-vuotiaiden keskuudessa, kun sen sijaan uskonnottomien osuus kasvaa 30 ikävuotta lähestyttäessä. Asunalueista pääkaupunkiseutu ja Etelä-Suomi erottuvat varsin selkeästi muusta Suomesta uskonnollisten keskimääräistä pienemällä osuudella ja uskonnottomien suuremmalla osuudella. Kaikki edellä kuvatut havainnot ovat linjassa aikaisemman tutkimuksen antaman yleiskuvan kanssa: uskonnottomien osuudet ovat keskimääräistä suurempia miesten keskuudessa, noin 30–40-vuotiaiden ikäryhmässä ja pääkaupunkiseudulla (Taira ym. 2023).

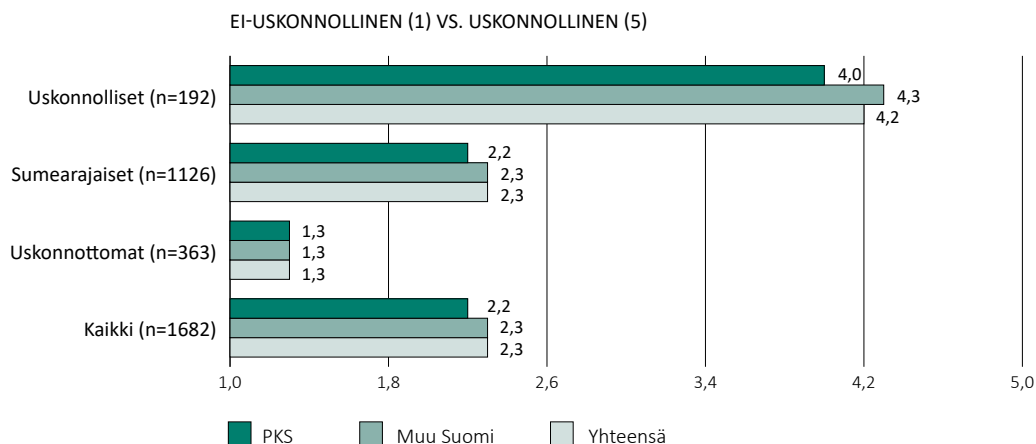
Uskonnollisten ryhmään luokitelluista kaksi kolmasosaa (64 %) oli evankelis-luterilaisen kirkon jäseniä, loput (36 %) muihin yhteisöihin kuuluvia. Sumearajaisista kolme neljäsosaa (75 %) kuului luterilaiseen kirkkoon, alle kymmenesosa (7 %) muihin yhteisöihin ja vajaa viidesosa (18 %) oli uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomia.

Laaditun ryhmittelyn onnistuneisuutta voitiin testata suhteuttamalla sitä vastaajien itseään

koskevaan määrittelyyn (Kuvio 3).⁶ Sen perusteella ryhmittely vastasi varsin onnistuneesti vastaajien omaa käsitystä uskonnollisuudestaan. Uskonnollisten ryhmän keskiarvo 4,2 oli lähellä mittarin uskonnollisinta päätä, ja vastaavasti uskonnottomien ryhmän keskiarvo 1,3 oli jopa hyvin lähellä mittarin ei-uskonnollisinta ääripäätä. Sumearajaisen ryhmän keskiarvo 2,3 asettui karkeasti ottaen edellisten ryhmien puoliväliin ja se oli myös sama kuin koko aineiston keskiarvo.

Ristiintaulukoimalla nämä muuttujat voidaan lisäksi havaita, että uskonnollisten ryhmän vastaajista vain noin puolet (49 %) oli valinnut mittarin uskonnollisinta ääripäätä ilmaisevan lukuarvon, kun sen sijaan noin kolmasosa (35 %) oli valinnut sitä seuraavan lukuarvon. Sen sijaan uskonnottomien ryhmässä jopa neljä viidestä (82 %) oli valinnut mittarin ei-uskonnollista

⁶ Itse lomakkeessa asteikko oli toisin päin, mutta havainnollisuuden vuoksi se on tässä raportoitu käännettynä.

KUVIO 3. VASTAAJIEN EI-USKONNOLLISEKSI TAI USKONNOLLISEKSI IDENTIFIOITUMISEN KESKIARVOT ASTEIKOLLA 1–5 KATSOMUKSELLISISSA PÄÄRYHMISSÄ ASUINALUEEN MUKAAN.

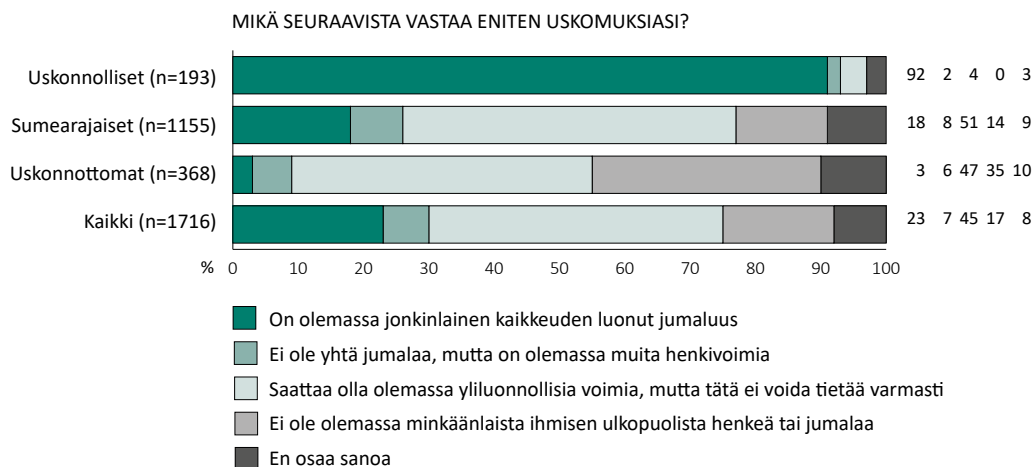
ääripäätä ilmaisevan lukuarvon. Tämä merkitsee, että käyttäytymisen tasolla jopa varsin aktiivisesti uskontoaan harjoittavien ryhmässä merkittävä osa katsoi, ettei edusta uskonnollisuuden suhteen sen voimakkainta ääripäätä. Kaikista vastaajista vain 10 prosenttia oli valinnut janalta sen uskonnollisinta ääripäätä edustavan luvun, kun sen sijaan ei-uskonnollista ääripäätä edustavan luvun oli valinnut 39 prosenttia, eli lähes nelinkertainen määrä vastaajia.⁷ Kuten koko mittarin keskiarvokin (2,3) kertoo, vastaajien identifioituminen on jo selkeästi kallistunut ei-uskonnolliselle puolelle. Ei-uskonnolliseksi identifioituminen näyttää olevan suomalaisille nuorille ja nuorille aikuisille merkittävästi helpompaa kuin uskonnolliseksi identifioituminen.

⁷ Kyselylomakkeessa vastaajat arvioivat itseään akselilla uskonnollinen–ei-uskonnollinen. On syytä pitää mielessä, että ”ei-uskonnollinen” koetaan todennäköisesti lievemmäksi ilmaisuksi kuin termi ”uskonnoton”, jota olisi myös voitu käyttää mittarin toisena ääriaihtoehtona. Jälkimmäisen termin voidaan ajatella viittaavan uskonnon täyteen poissaoloon, kun sen sijaan moni kulttuurikristittykin voi mieltää olevansa ei-uskonnollinen.

Asuinalue ei vaikuttanut identifioitumiseen eri ryhmissä käytännössä lainkaan. Pääkaupunkiseudulla uskonnollisten ryhmään luokitellut arvioivat itse itsensä vähemmän uskonnolliseksi kuin muualla Suomessa asuvat, mutta muissa uskonnollisuuden pääryhmissä ei ollut minkäänlaista eroa pääkaupunkiseudun ja muun Suomen asukkaiden välillä.

USKONNOLLISUUSTYYPPIEN EROT USKOMUKSISSA, ARVOISSA JA KOTITAUSTASSA

Vaikka kaikkia uskonnollisuuden pääryhmiä selkeästi erottelevia katsomusväittämiä ei kyselystä löytynytäkään, ristiintaulukoinneista hahmottuu kuitenkin selkeästi, että uskonnollinen jäsenyys, osallistuminen ja yksityinen harjoittaminen ovat vahvasti yhteydessä jonkinlaiseen jumalaukseen (Kuvio 4). Vastaavasti kuvio kertoo, että uskonnottomista noin puolet kallistui agnostisismiin ja noin kolmasosa puhdaspiirteisempään ateismiin, jossa ei uskota minkäänlaisen hengen tai jumaluuden olemassaoloon. Sumearajaisten ryhmässä sen sijaan olivat vaihtelevassa määrin edustettuina kaikki katsomukselliset vaihtoehdot. Yli puolet

KUVIO 4. USKONNOLLISET USKOMUKSET KATSOMUKSELLISISSA PÄÄRYHMISSÄ

heistä edusti jonkinlaista agnostisismia, valitsemalla väittämän ”saattaa olla olemassa yliluonnollisia voimia, mutta tätä ei voida tietää varmasti”. Noin viidesosa uskoi jonkinlaiseen jumaluuteen ja noin kymmenesosa muihin henkivoimiin. Lisäksi noin seitsemäsosa ei uskonut minkäänlaiseen henkeen tai jumalaan.

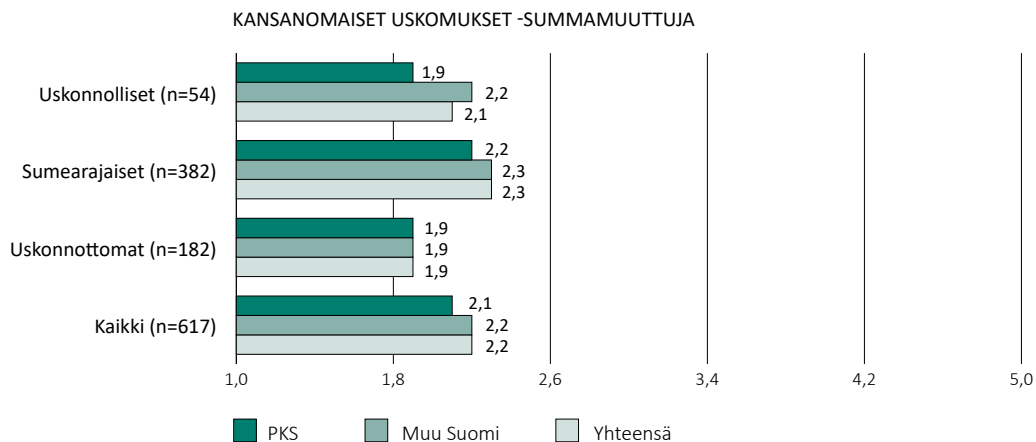
Kyselyssä tiedusteltiin vastaajien mielipiteitä myös kansanomaisista uskomuksista, joille sen enempää kristilliset kirkot kuin tiedeyhteisökään eivät anna tukeaan. Vastaajia pyydettiin arvioimaan viisiportaisella asteikolla, ovatko he samaa vai eri mieltä sellaisista väitteistä kuin ”unia tulkitsemalla voi saada tietoa todellisuudesta”, ”taivaankappaleiden suhteelliset asennot vaikuttavat tapahtumiin maan päällä”, ”vainajien henkiin on mahdollista saada yhteys”, ja ”ihmisten vaivoja on mahdollista parantaa siirtämällä heille elämänenergiaa”. Väittämät edustavat laajasti tulkiten vaihtoehtoisen henkisyyspiirissä yleisesti vallitsevia katsomuksia, kuten käsitystä sisäisestä viisaudesta, johon voidaan saada yhteys unien ja näkyjen kautta, sekä uskoa astrologiaan, energiahoitoihin tai yhteydenpitoon henkiolentojen kanssa (ks. Sohlberg 2022).

Odotuksen mukaisesti vastaukset väittämiin

korreloivat vahvasti keskenään⁸ ja niistä voitiin rakentaa summamuuttuja, jonka avulla kyettiin mittaamaan yleistä asennoitumista kuvatuskaltaisiin vaihtoehtoihin uskomuksiin (Kuvio 5). Koko aineiston keskiarvo tällä mittarilla oli varsin alhainen (2,2) kun muistetaan, että asteikon arvo 1 tarkoitti täyttä erimielisyyttä ja arvo 5 täyttä samanmielisyyttä väitteiden kanssa. Tulos kertoo vastaajien varsin varauksellisesta asennoitumisesta vaihtoehtoihin uskomuksiin. Myös kaikkien katsomuksellisten pääryhmien keskiarvot olivat selvästi asteikon keskikohdan alapuolella, eivätkä poikenneet suuresti toisistaan. Kuitenkin sekularisaatioteorian ennusteiden mukaisesti korkeimman keskiarvon mittarilla sai sumearajaisten ryhmä (2,3) ja matalimman uskonottomien ryhmä (1,9). Kaikkein uskonollisin ryhmä oli vain hivenen sumearajaisten ryhmää varauksellisempi kansanomaisien uskomusten suhteen.

Tässäkään kysymyksessä asuinalueen kaupunkimaisuudella ei ollut erityisen selkeää vaikutusta katsomuksiin. Pääkaupunkiseudulla

⁸ Kaikki korrelaatiot (Spearmanin rho) välillä 0,398–0,545 ja tilastollisesti erittäin merkitseviä ($p < 0,000$), (Cronbachin alfa = 0,800).

KUVIO 5. KANSANOMAISET USKOMUKSET -SUMMAMUUTTUJAN KESKIARVOT KATSOMUKSELLISISSÄ PÄÄRYHMISSÄ ASUINALUEEN MUKAAN.

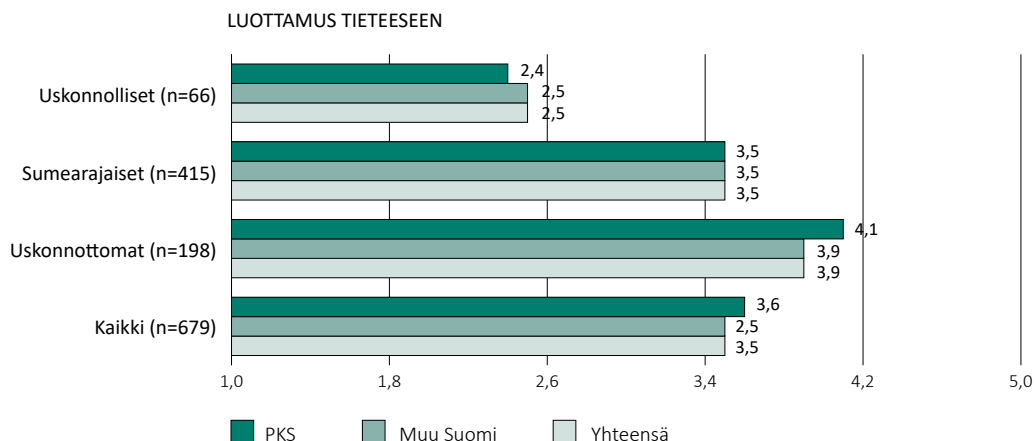
uskonnollisten ryhmä erottui hivenen muuta maata skeptisempänä, mutta muuten ryhmien välillä ei ollut eroja suhtautumisessa kansanomaisiin uskomuksiin.

Kyselyssä mitattiin myös suhtautumista tieteseen useiden väittämien avulla. Erityisesti vastaukset kolmeen väittämään korreloivat vahvasti keskenään: ”todellisuudesta voidaan saada tietoa ainoastaan tieteen avulla”, ”luotan tieteelliseen tietoon enemmän kuin arkielämän kokemuksiini” sekä ”ihminen on kehittynyt vuosimiljoonien aikana muista, varhaisemmista eläinlajeista”.⁹ Siten näistäkin väittämistä oli mahdollista muodostaa summamuuttuja, joka kertoi yleisestä luottamuksesta tieteseen. Kaikkien vastaajien keskiarvo tällä mittarilla oli selvästi mittarin keskikohdan yläpuolella (3,5), mikä kertoo suomalaisten nuorten ja nuorten aikuisten verrattain suuresta luottamuksesta tiedettä kohtaan (Kuvio 6). Tällä mittarilla katsomuksellisten pääryhmien väliset erot olivat kuitenkin varsin suuria. Eniten tieteseen luottivat uskonnottomat vastaajat, joiden

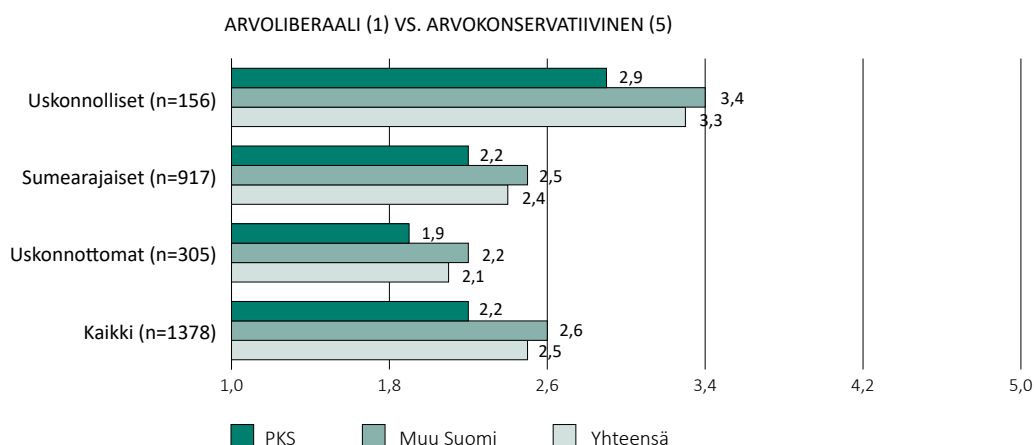
keskiarvo oli lähellä neljää (3,9) ja vähiten uskonnolliset vastaajat, joiden keskiarvo puolestaan oli selvästi mittarin epäilevämmällä puolella (2,5). Näiden ryhmien välillä oli siten lähes puolentoista yksikön suuruinen ero, mikä kertoo siitä, että suhde tieteseen vaikuttaa selvästi suomalaisten nuorten ja nuorten aikuisten suhtautumiseen uskontoon. Sumearajaisten keskiarvo (3,5) oli sama kuin koko väestössä ja ylipäätään lähempänä uskonnottomien vastaajien keskiarvoa kuin uskonnollisten. Asuinalueen kaupunkimaisuudella ei ollut tässäkään kysymyksessä mitään vaikutusta vastaajien suhtautumiseen tieteseen.

Myös asemoituminen yhteiskunnallisissa arvokysymyksissä erotteli uskonnollisia ja uskonottomia vastaajia merkittävästi. Vastaajia pyydettiin määrittämään oma sijaintinsa akselilla ”arvoliberaali” ja ”arvokonservatiivinen” asteikolla 1–5. Kaikkien vastaajien keskiarvo tällä mittarilla oli 2,5, eli jonkin verran asteikon liberaalimmalla puolella (Kuvio 7). Lähimpänä akselin arvoliberaalia päätä olivat uskonnottomat, keskiarvolla 2,1. Sen sijaan uskonnollisten ryhmä oli jonkin verran mittarin keskikohdan toisella puolella, keskiarvolla 3,3. Näiden ryhmien välillä oli siis varsin merkittävä, yli yhden

9 Kaikki korrelaatiot (Spearmanin rho) välillä 0,364–0,443 ja tilastollisesti erittäin merkitseviä ($p < 0,000$), (Cronbachin alfa = 0,682).

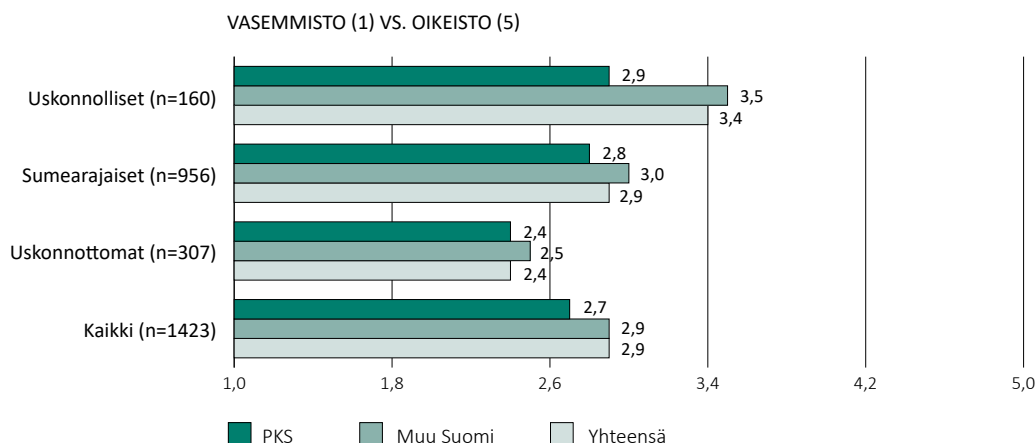
KUVIO 6. LUOTTAMUS TIETEESEEN -SUMMAMUUTTUJAN KESKIARVOT KATSOMUKSELLISISSA PÄÄRYHMISSÄ ASUINALUEEN MUKAAN

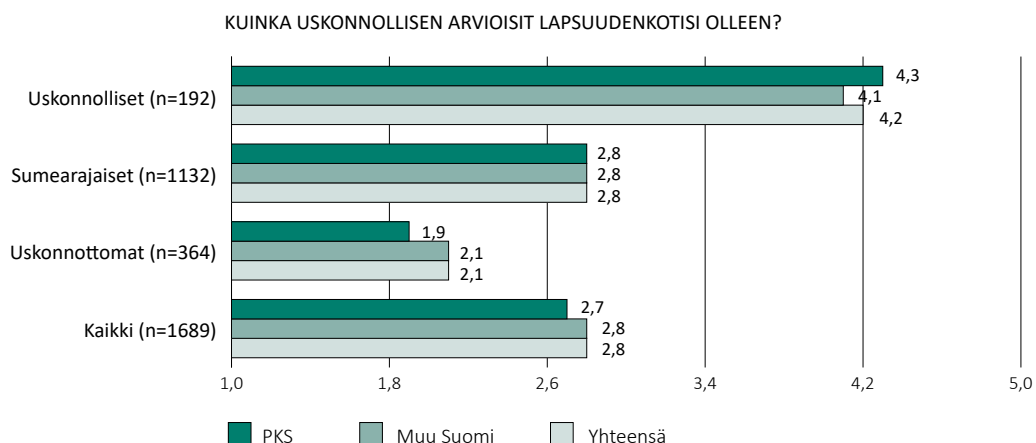
KUVIO 7. ARVOLIBERAALIUS VS. ARVOKONSERVATIIVISUUS -MITTARIN (1–5) KESKIARVOT KATSOMUKSELLISISSA PÄÄRYHMISSÄ ASUINALUEEN MUKAAN.

yksikön suuruinen ero. Sumearajaisten ryhmä sen sijaan sijoittui varsin lähelle koko aineiston keskiarvoa. Nämä havainnot kertovat selvästi, että myös suhtautuminen kulttuurin muutokseen on vahvasti yhteydessä uskonnollisuuteen. Uskonnolliset nuoret ja nuoret aikuiset näkevät itsensä selvästi konservatiivisempina kuin uskonnottomat.

Kuviosta käy kuitenkin ilmi, että arvojen suhteen pääkaupunkiseudulla asuvat nuoret ja nuoret aikuiset erottuvat muista suomalaisista. He määrittivät kantaansa annetulla asteikolla säännönmukaisesti muuta maata liberaalimmaksi kaikissa katsomuksellisissa pääryhmissä. Se tarkoittaa, että myös uskonnolliset vastaajat olivat pääkaupunkiseudulla liberaalimpia kuin muualla.

KUVIO 8. VASEMMISTO VS. OIKEISTO -MITTARIN (1–5) KESKIARVOT KATSOMUKSELLISISSA PÄÄRYHMISSÄ ASUINALUEEN MUKAAN.

KUVIO 9. ARVIOT LAPSUUDENKODIN USKONNOLLISUUDESTA 5-PORTAISILLA ASTEIKOLLA (1 = ERITTÄIN USKONNOTON, 5 = ERITTÄIN USKONNOLLINEN); KESKIARVOT KATSOMUKSELLISISSA PÄÄRYHMISSÄ ASUINALUEEN MUKAAN.

Pääkaupunkiseutu eroaa siis muusta Suomesta varsin johdonmukaisesti muuta Suomea liberaalimpana alueena, mikä vaikuttaa katsomuksellisen spektrin kaikissa osissa.

Myös identifioitumista vasemmistoon tai oikeistoon mitattiin arviolla sijoittumisesta vasemmisto–oikeisto-janalle (1=vasemmisto, 5=oikeisto). Myös tällä mittarilla oli nähtävissä

samanlainen ilmiö: uskonnollisten ryhmä on pääkaupunkiseudulla merkittävästi muuta maata vasemmistolaisemmin orientoitunutta (Kuvio 8). Toisin kuin arvoliberaaliuden kohdalla, uskonnottomat ja sumearajaiset sen sijaan eivät merkittävästi eronneet toisistaan asuinalueen mukaan.

Myös lapsuudenkodin uskonnollisuutta pyydettiin arvioimaan 5-portaisella asteikolla,

jossa arvo 1 merkitsi ”erittäin uskonnotonta” ja 5 ”erittäin uskonnollista” kotitaustaa (Kuvio 9). Koko aineiston keskiarvo 2,8 oli lähellä mittarin keskikohtaa, mikä tarkoittaa, että lapsuudenkodin uskonnollisuuden suhteen suomalaiset nuoret ja nuoret aikuiset jakaantuvat varsin tasaisesti. Sen sijaan katsomukselliset pääryhmät erosivat erittäin merkittävästi toisistaan myös sen suhteen, millaisiksi niissä arvioitiin lapsuudenkodin uskonnollisuuden olleen. Uskonnollisten keskiarvo oli 4,2 kun sen sijaan uskonnottomien oli 2,1, eli ryhmien välillä oli yli kahden yksikön suuruinen ero. Se merkitsee sitä, että lapsuudenkodin vaikutus suomalaisten nuorten ja nuorten aikuisten uskonnollisuuteen on huomattavan suuri. Nuorten sukupolvien uskonnollisuus heijastaa yhä voimakkaammin sitä, millaisessa roolissa uskonto on ollut heidän lapsuuden ympäristössään.

On kuitenkin kiinnostavaa, että tässä suhteessa pääkaupunkiseudulla asuvat eivät eroa muista vastaajista mitenkään. Eri ryhmiin kuuluvat vastaajat arvioivat lapsuudenkotinsa uskonnollisuutta hyvin yhdenmukaisesti riippumatta asuinpaikastaan.

USKONTO JA KOKEMUS VÄHEMMISTÖÖN KUULUMISESTA

Uskonnon roolia yhteiskunnassa kuvaa se, missä määrin eri katsomusryhmiin kuuluvat henkilöt kokevat olevansa enemmistön tai vähemmistön edustajia. Suomalaisessa kontekstissa uskonnollinen maisema on näyttäytynyt yhdenmukaisena, sillä vielä vuonna 2010 neljä viidestä suomalaisesta kuului luterilaiseen kirkkoon. Kuten edellä kuvattiin, uskonnollisuuden murrosvaiheessa muutokset saattavat kuitenkin olla nopeita ja etenkin nuoremmilla ikäryhmillä uskonnottomuus voi olla vallitseva identifiikaatio.

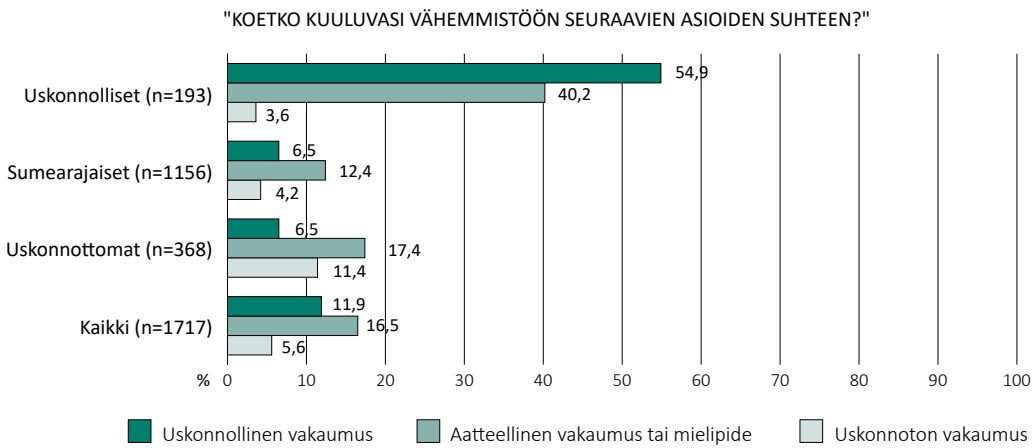
Vahvasta uskonnollisen yhtenäiskulttuurin taustasta käsin on kiinnostavaa tarkastella sitä, missä määrin nuoret kokevat uskontoon kytkeytyviä vähemmistökokemuksia. Uskonnollinen vakaumus osoittautui yhdeksi yleisimmistä vähemmistökokemuksista. Kaikista Nuorisobarometriin vastanneista vähemmistössä koki

olevansa aatteellisen vakaumuksen vuoksi 16 prosenttia vastaajista, seksuaalisen suuntautumisen vuoksi 14 prosenttia ja uskonnolliseen vakaumuksen vuoksi 12 prosenttia. Nämä olivat yleisimmät vähemmistökokemukset myös edellisessä Nuorisobarometrissä (Kivijärvi 2023, 17). Joka kuudes suomalaisnuori koki, että kuuluu aatteellisen vakaumuksen tai mielipiteensä vuoksi vähemmistöön (Taulukko 2). Vähemmistökokemukset aatteellisen vakaumuksen vuoksi olivat yleisimpiä vanhimmalla vastaajaryhmällä. Kiinnostavasti vähemmistökokemukset olivat sitä yleisempiä, mitä suuremmalla paikkakunnalla vastaajat asuivat. Vähemmistökokemus uskonnollinen vakaumuksen vuoksi on yhtä yleinen erilaisissa asuinympäristöissä ja eri ikäluokissa. Uskonnoton vakaumus näyttää tuottavan paljon harvemmin vähemmistökokemuksia: vain kuusi prosenttia nuorista koki olevansa sen vuoksi vähemmistössä. Tulosten pohjalta voidaan arvioida, että suomalaisessa kontekstissa on jo tapahtunut keikahduspiste, jossa odotusarvona on pikemminkin uskonnottomuus kuin uskonnollisuus. Tähän viittasivat myös *European Values Study* -kyselyn tulokset, joiden mukaan 1990-luvulla syntyneistä selvästi suurempi osa arvioi itsensä ei-uskonnolliseksi kuin uskonnolliseksi. Nuorista miehistä uskonnollisena itseään piti neljännes (27 %), naisista viidennes (19 %). Nuorista naisista peräti 68 % katsoi, että ei ole uskonnollinen (Ketola 2020, 38–39).

Ketkä sitten kokevat kuuluvansa uskonnollisen vakaumuksensa vuoksi vähemmistöön? Tätä voidaan selvittää tarkastelemalla eri uskonnollisuustyyppien kokemusta vähemmistöön kuulumisesta. Uskonnollisista eli heistä, jotka kuuluvat uskonnolliseen yhteisöön ja harjoittavat uskontoa yksityisesti sekä osallistuen uskonnolliseen toimintaan, jopa yli puolet koki kuuluvansa vähemmistöön uskonnollisten näkemystensä vuoksi (Kuvio 10). Muilla katsomustyypeillä tämä kokemus oli harvinainen. Mielenkiintoisesti myös niistä uskonnollisista, jotka kuuluivat luterilaiseen kirkkoon, yli puolet (52 %) koki kuuluvansa uskonnollisesti vähemmistöön. Näin ollen vähemmistöön kuulumisen kokemukset eivät

TAULUKKO 2. VÄHEMMISTÖKOKEMUKSET. KOETKO KUULUVASI VÄHEMMISTÖÖN SEURAAVIEN ASIOIDEN SUHTEEN? KYLLÄ-VASTANNEIDEN PROSENTTIOSUUDET.

		Uskonnollinen vakaumus	Aatteellinen vakaumus	Uskonnoton vakaumus	N _(wt)
Sukupuoli	Nainen	12,6	15,2	4,5	866
	Mies	11,7	16,9	6,0	918
	Muu	12,5	47,1	29,4	16
Ikä	15–19 v.	12,4	14,9	5,5	595
	20–24 v.	10,6	16,6	5,9	559
	25–29 v.	13,1	17,5	5,2	657
Suuralue	Helsinki-Uusimaa	10,7	18,3	5,7	596
	Etelä-Suomi	9,8	13,2	6,3	348
	Länsi-Suomi	13,9	17,9	4,8	462
	Pohjois- ja Itä-Suomi	13,9	14,6	5,4	404
Kuntaryhmä	PKS	11,8	18,8	5,8	451
	Kaupunkimaiset	12,2	16,6	5,9	941
	Taajaan asutut	11,1	13,7	3,9	234
	Maaseutumaiset	13,9	12,8	5,3	187
	Yhteensä	12,1	16,4	5,5	1813

KUVIO 10. KOKEMUKSET VÄHEMMISTÖÖN KUULUMISESTA ERI KATSOMUKSELLISISSA PÄÄRYHMISSÄ, PROSENTTIOSUUDET.

rajaudu vain Suomessa määrällisesti pieniin uskonnollisiin yhteisöihin, vaan myös kansankirkon jäsenet voivat kokea kuuluvansa vähemmistöön. Uskonnolliset kokivat myös selvästi yleisimmin kuuluvansa vähemmistöön aatteellisen vakauksen tai mielipiteen vuoksi.

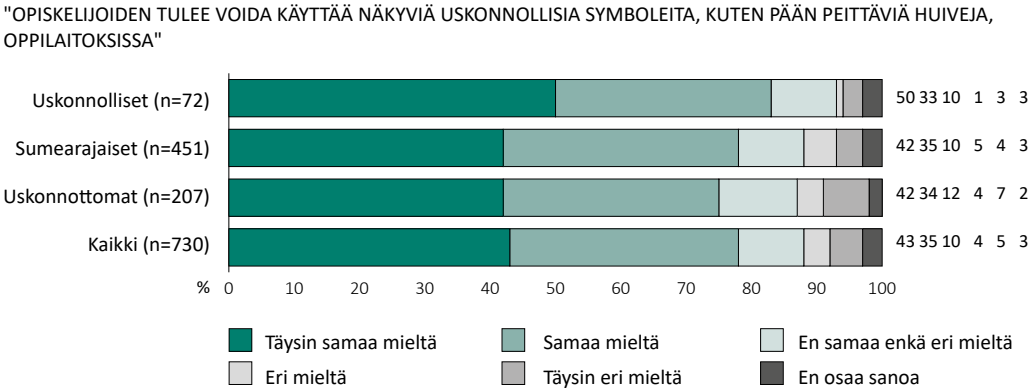
Uskonnottomat puolestaan eivät koe vähemmistökokemuksia uskonnottoman vakaumuksen vuoksi lähimainkaan yhtä voimakkaasti: vain kymmenesosa ei-uskonnollisista katsoi kuuluvansa vähemmistöön. Tämä viittaa uskonnottomuuden muodostuneen uudeksi normaaliksi.

SUHTAUTUMINEN USKONNOLLISEEN MONINAISUUTEEN KOULUSSA

Suhtautuminen uskonnon rooliin erilaisissa julkisissa instituutioissa heijastaa osaltaan sitä, millainen paikka uskonnolla nähdään yhteiskunnassa olevan. Julkisuuteen nousseet keskustelut uskonnon näkymisestä koulukontekstissa osoittavat, että aiempiin käytänteisiin odotetaan uudelleenarviointia toimintaympäristön muuttuessa. Lipiäinen katsoi artikkelissaan, että koulun katsomuksellisiin käytänteisiin liittyviä keskusteluita käydään usein aikuisten ehdoilla ja peräänkuulutti nuorten näkemysten kuuntelemista koulujen uskonnonvapauskysymyksissä (Lipiäinen 2023). Mitä sitten

nuorisobarometrin vastaajat ajattelevat uskonnon roolista ja näkymisestä koulukontekstissa? Nuorten käsityksiä uskonnon ja katsomusten roolista koulussa on laajemmin analysoitu kirjan toisessa artikkelissa (Namdar, Kavonius, Ubani, Kallioniemi & Kuusisto). Tässä artikkelissa analysoidaan katsomuksellisten pääryhmien suhtautumista vain kolmeen kysymykseen: uskonnolliseen pukeutumiseen koulussa, uskonnon ja katsomusten totaaliseseen poissaoloon koulukontekstista sekä nuorten näkemykseen siitä, tulisiko oppilaiden saada koulussa tukea oman, uskonnollisen tai uskonnottoman, katsomuksen muodostamiseen. Lomakkeen kysymysmuotoiluissa käytettiin vaihtelevasti termejä ”koulut”, ”oppilaat” ja ”opiskelijat”, joista ”opiskelijoiden” voidaan ajatella voi viittaavan vanhempiin (esim. ammatilliset oppilaitokset ja yliopistot), ”oppilaiden” taas esimerkiksi peruskouluikäisiin.

Neljä viidestä vastaajasta suhtautui myönteisesti siihen, että opiskelijat käyttävät koulussa näkyviä uskonnollisia symboleja, kuten pään peittäviä huiveja (Kuvio 11). Uskonnollisten ryhmässä oli eniten myönteisesti suhtautuvia, mutta lukemat olivat hyvin lähellä toisiaan kaikissa katsomustyypeissä. Myös uskonnottomista noin kolme neljästä oli samaa mieltä siitä, että opiskelija voi oppilaitoksessa tuoda pukeutumisessaan esiin uskonnollisuuttaan.

KUVIO 11. SUHTAUTUMINEN OPISKELIJAN OIKEUTEEN ILMAISTA USKONTOA PUKEUTUMISESSAAN KATSUMUKSELLISISSA PÄÄRYHMISSÄ, PROSENTTIOSUUEDET.

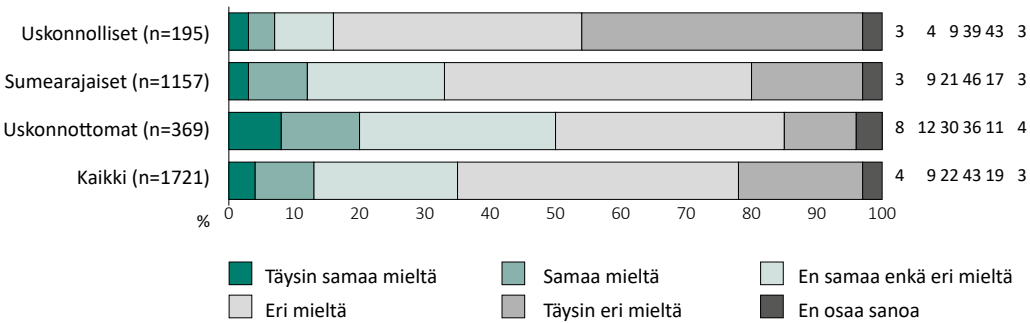
Nuorisobarometrissa tiedusteltiin myös ajatuksia uskonnon totaaliseen poissaoloon koulun kontekstissa väittämällä ”uskonnon ja muiden katsomusten ei pitäisi näkyä lainkaan koulussa”. Tämä ajatus saa tukea vain reilulta kymmenesosalta nuorista (Kuvio 12). Kaikista vähiten väittämää kannattivat nuorimmat vastaajat. Kolme viidestä nuoresta (62 %) on väittämästä eri mieltä.

Eri uskonnollisuustyyppien ajatukset poikkesivat toisistaan: neljä viidestä uskonnollisten ryhmään kuuluvasta oli väittämästä eri mieltä ja

myös kaksi kolmesta sumearajaista uskontotyyppiä edustavista. Kuitenkin uskonnottomistakin lähes puolet (48 %) oli väittämästä eri mieltä. Heistäkin vain viidennes katsoi, että uskontojen ja katsomusten ei pitäisi näkyä koulussa lainkaan.

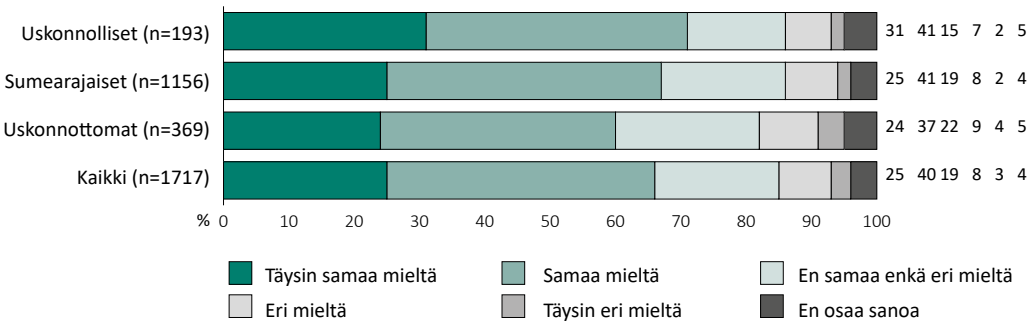
Mitä nuoret sitten ajattelevat katsomuksiin liittyvistä sisällöistä ja käytännöistä koulussa? Kaksi kolmesta nuoresta (65 %) oli sitä mieltä, että opiskelijoiden tulisi koulussa saada tukea oman katsomuksensa muodostamiseen, olipa

"USKONNON JA MUIDEN KATSOMUSTEN EI PITÄISI NÄKYÄ LAINKAAN KOULUSSA"

KUVIO 12. NUORTEN NÄKEMYKSET USKONNON NÄKYMISESTÄ KOULUSSA KATSOMUKSELLISISSA PÄÄRYHMISSÄ.

"KOULUSSA OPPILAIDEN TULISI SAADA TUKEA OMAN KATSOMUKSEN (USKONNOLLISEN TAI USKONNOTTOMAN) MUODOSTAMISEEN"

KUVIO 13. SUHTAUTUMINEN KOULUN OPPILAILLE ANTAMAAN KATSOMUKSELLISEEN TUKEEN KATSOMUKSELLISISSA PÄÄRYHMISSÄ.

se uskonnoton tai uskonnollinen (Kuvio 13). Vain pieni osa nuorista (11 %) oli väittämästä eri mieltä. Katsomuksen tukemista kannattivat ennen muuta uskonnolliset (72 %), mutta myös enemmistö uskonnottomista (61 %). Eri ikäryhmien välille ei muodostunut suuria eroja. Kaikista eniten (67 %) samaa mieltä olevia oli nuorimmassa, 15–19-vuotiaiden ikäryhmässä.

Tämän aineiston pohjalta nuorille itselleen erilaiset katsomukset näyttäytyvät luontevana osana koulun arkea ja vain harvat vastaajat ajattelivat, että opetuksessa ei tulisi olla uskontoon liittyviä sisältöjä. Uskonnollisen monimuotoistumisen myötä uskonto on myös tullut uudella tavalla keskustelussa esille, sillä esimerkiksi keskustelut rukoustiloista kouluissa ovat tulleet ajankohtaisiksi muslimien kohdalla.

JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä artikkelissa on tutkittu, miten suomalaisnuoret jakautuvat eri katsomustyyppeihin (uskonnolliset, sumearajaiset ja uskonnottomat), mitkä piirteet luonnehtivat näitä ryhmittymiä sekä miten eri tyypit tulkitsevat uskonnollista monimuotoisuutta. Tulosten mukaan noin viidennes suomalaisnuorista kuuluu uskonnottomien ryhmään. He eivät osallistu uskonnollisiin tilaisuuksiin, eivät harjoita uskontoa yksityisesti eivätkä myöskään kuulu kirkkoon tai uskonnolliseen yhdyskuntaan. Uskonnollisten ryhmään kuului kymmenesosa nuorista. Tähän ryhmään luokiteltiin vastaajat, jotka kuuluivat kirkkoon tai muuhun uskonnolliseen yhdyskuntaan, osallistuivat uskonnolliseen toimintaan sekä rukoilivat ainakin joitakin kertoja kuukaudessa. Suurimman ryhmän muodostivat kuitenkin vastaajat, jotka eivät kuuluneet kumpaankaan edellä mainitusta ryhmistä. Tähän ”sumearajaisten” ryhmään kuului noin kaksi kolmasosaa nuorisobarometrin vastaajista. Voasin nimittämään ”sumean uskonnollisuuden” ryhmään (Voas 2009) kuuluvat muodostavat uskonnollisesti monimuotoisen ryhmän, johon kuuluu sekä kulttuurikristittyjä että esimerkiksi uushenkisiä.

Uskonnottomien osuudet olivat keskimääräistä suurempia miesten, 25–29-vuotiaiden, sekä pääkaupunkiseudulla asuvien keskuudessa. Nämä havainnot ovat linjassa aikaisempien uskonnottomia koskevien suomalaisten ja kansainvälisten tutkimusten kanssa (Furseth 2009; Parkkinen & Taira 2023; Taira ym. 2023). Kaupunkien ja maaseudun väliset erot uskonnollisuudessa näkyivät tässäkin aineistossa hyvin selkeästi: mitä kaupunkimaisempi ympäristö, sitä pienempi oli uskonnollisten osuus. Myös sumearajaisten osuudet olivat pienempiä kaupunkimaisessa ympäristössä, mikä heijastanee osittain myös kulttuurikristillisyyden keskimääräistä vahvempaa roolia maaseutumaisemmissa ympäristöissä. Analyysin pohjalta uskonnolliset näyttäytyivät arvoiltaan selvästi vähemmän liberaaleina kuin uskonnottomat, mutta myös uskonnolliset poikkesivat toisistaan asuinpaikan mukaan. Pääkaupunkiseudulla asuvat uskonnolliset olivat liberaalimpia kuin muualla asuvat uskonnolliset. Sama toteutui muissakin katsomustyypeissä, mutta lievempänä. Nämä havainnot antavat viitteitä siitä, että juuri kaupungeissa sosiaalisen ympäristön suurempi katsomuksellinen moninaisuus, liberaalit arvot ja yhteisöihin kuulumisen omavalintaisuus ovat tärkeitä uskonnollisen muutoksen taustatekijöitä.

Suhteessa kansanomaisiin uskomuksiin (esimerkiksi ”ihmisten vaivoja on mahdollista parantaa siirtämällä heille elämänenergiaa”) avoimimpia olivat uskonnollisesti sumearajaiset. Uskonnottomat ja uskonnolliset olivat puolestaan varauksellisempia. Eri ryhmien väliset erot eivät kuitenkaan muodostuneet suuriksi. Alueelliset erot olivat pieniä, mutta uskonnollisten osalta pääkaupunkiseudulla asuvat olivat muuta maata varauksellisempia kansanomaisia uskomuksia kohtaan.

Suhtautuminen tieteeseen sen sijaan erotteli uskonnollisuustyyppit selvästi. Selvästi luottavaimpia tiedettä kohtaan olivat uskonnottomat. Tämä kertoo siitä, että nuorten keskuudessa koetaan laajasti, että uskonto ja tiede ovat ristiriidassa keskenään, ja että tiede tukee paremmin uskonnotonta kuin uskonnollista maailmankuvaa. Tulos heijastelee yleisempää asettelmaa Suomessa: myös

vuoden 2022 tiedebarometrin mukaan lähes kaksi viidestä suomalaisesta ajatteli tieteen ja uskonnon olevan ristiriidassa keskenään ja käsitys oli myös jossain määrin yleisempi alle 30-vuotiaiden keskuudessa (Tieteen tiedotus 2022).

Katsomustyyppien välille muodostui myös selkeitä eroja vastaajien arvioiessa lapsuudenkodin uskonnollisuutta. Uskonnolliset arvioivat lapsuudenkodinsa selvästi uskonnollisimmaksi. Tulokset korostavat lapsuudenkodin merkittävää roolia myös aikuisuuden uskonnollisuudessa. Samaan tulokseen on päädytty myös aiemmassa tutkimuksessa (esim. Tervo-Niemelä & Spännäri 2023; Salomäki 2022, 246–251). Stolzin mukaan uskonnollisen kotikasvatuksen rooli korostuu, kun ympäröivä yhteiskunta antaa aiempaa heikommin tukea uskonnollisen identiteetin rakentumiseen (Stolz 2020).

Nuorisobarometrin aineiston mukaan yksi yleisimmistä nuorten kokemista vähemmistöön kuulumisen kokemuksista liittyi uskontoon. Reilu kymmenesosa suomalaisnuorista katsoi kuuluvansa uskonnollisen vakaumuksensa vuoksi vähemmistöön. Uskonnollisten ryhmään kuuluvista eli uskontoaan harjoittavista ja uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluvista yli puolet koki kuuluvansa vähemmistöön. Uskonnollisesti sumearajaisista vähemmistöön katsoi kuuluvaksi vain seitsemän prosenttia, ja uskonnottomien ryhmään kuuluvista vain kymmenesosa katsoi kuuluvansa vähemmistöön uskonnottoman vakaumuksen vuoksi. Tulokset heijastavat selvästi nuoren ikäryhmän kokemusta maallistumisprosessin pisteestä, jossa uskonnottomuus alkaa olla omassa viiteryhmässä odotusarvo uskonnollisuuden sijaan (vrt. Inglehart 2021, 5). Tähän on saatu viitteitä jo aiemmassa tutkimuksessa (esim. Ketola 2020a, 38–44; Parkkinen & Taira 2023). Kokemukset uskonnolliseen vähemmistöön kuulumisesta eivät rajaudu niihin henkilöihin, jotka kuuluvat vähemmistössä oleviin uskonnollisiin yhteisöihin. Luterilaiseen kansankirkkoon kuuluvista uskonnollisista vastaajista myös yli puolet katsoi kuuluvansa vähemmistöön uskonnollisuutensa vuoksi. Tämä viittaa syvälliseen kulttuuriseen muutokseen. Vaikka edelleen noin kaksi

kolmasosaa suomalaisista kuuluu luterilaiseen kirkkoon ja kirkolla on merkittävä yhteiskunnallinen asema, nuorissa sukupolvissa tilanne näyttäytyy hyvin toisenlaisena.

Maallistumisesta huolimatta katsomusten läsnäolo koulun kontekstissa näyttäytyi nuorille jopa itsestään selvänä. Neljä viidestä nuoresta katsoi, että opiskelijoiden tulee voida käyttää koulussa uskonnollisia symboleita, esimerkiksi huiveja. Kaksi kolmesta vastaajasta ajatteli, että oppilaiden tulisi saada tukea oman katsomuksen muodostumiseen, olipa se uskonnollinen tai uskonnoton. Vain kymmenesosa nuorista ajatteli, että uskonnon ja muiden katsomusten ei pitäisi näkyä lainkaan koulussa. Eri katsomustyypeistä uskonnolliset suhtautuivat myönteisimmin uskonnollisten symbolien näkymiseen, mutta myös kolme neljästä uskonnottomasta ajatteli näin. Uskonnollisille vastaajille koulun tarjoama tuki oman katsomuksen muodostamiseen näyttäytyi kaikkein tärkeimpänä, mutta myös kolme viidestä uskonnottomasta oli sitä mieltä, että koulun tulee tarjota tukea katsomusten muodostamiseen. Jyrkkää uskonnon ja katsomusten poissaoloa kouluista ei kannattanut mikään uskonnollistyyppi: varauksellisimpia olivat uskonnottomat, mutta heistäkin vain viidennes katsoi, että uskonnon ja muiden katsomusten ei pitäisi näkyä kouluissa lainkaan.

Nuorisobarometrin tulokset viittaavat siihen, että valtaosa nuorista suhtautuu neutraalisti uskonnon ja katsomusten näkymiseen koulussa. Tämä voidaan tulkita Bergerin (2014) kuvaamana moninaisuuden arkipäiväistymisenä. Myös Lipiäinen (2023, 180) kiinnittää huomiota siihen, että uskonnollinen moninaisuus on kouluikäisille usein hyvin normalisoitunut ilmiö, jonka he ovat kohdanneet median ja etenkin sosiaalisen median kautta. Näin koulun kautta tuleva katsomuksellinen moninaisuus ei useinkaan ole nuorille uusi ilmiö, vaan se on jo valmiiksi läsnä heidän elämänpiirissään.

LÄHTEET

- Berger, Peter (1967) *The Sacred Canopy: Elements of a Sociological Theory of Religion*. Garden City, NY: Doubleday.
- Berger, Peter (2014) *The Many Altars of Modernity: Toward a Paradigm for Religion in a Pluralist Age*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Berger, Peter L. & Davie, Grace & Fokas, Effie (2008) *Religious America, Secular Europe? A Theme and Variations*. Farnham: Ashgate.
- Bruce, Steve (2002) *God is Dead: Secularization in the West*. Oxford: Blackwell.
- Bruce, Steve (2011) *Secularization: In Defence of an Unfashionable Theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Calhoun, Craig & Juergensmeyer, Mark & VanAntwerpen, Jonathan (toim.) (2011) *Rethinking Secularism*. Oxford: Oxford University Press.
- Demerath III, N. Jay (2000) The Rise of 'Cultural Religion' in European Christianity: Learning from Poland, Northern Ireland, and Sweden. *Social Compass* 47 (1): 127–139.
- Furseth, Inger (2009) Atheism, Secularity, and Gender. Teoksessa Phil Zuckerman (toim.) *Atheism and Secularity. Volume 1: Issues, Concepts, and Definitions*. Santa Barbara: Praeger, 209–227.
- Habermas, Jürgen (2006) Religion in the Public Sphere. *European Journal of Philosophy* 14 (1): 1–25.
- Harris, Judith Rich (1995) Where is the child's environment? A group socialization theory of development. *Psychological Review* 102 (3), 458–489.
- Hervieu-Léger, Danièle (2000) *Religion as a Chain of Memory*. Cambridge: Polity.
- Inglehart, Ronald F. (2018) *Cultural Evolution: People's Motivations are Changing, and Reshaping the World*. Cambridge, MA: Cambridge University Press.
- Inglehart, Ronald F. (2021) *Religion's Sudden Decline: What's Causing it, and What Comes Next?* New York NY: Oxford University Press.
- Inglehart, Ronald & Welzel, Christian (2005) *Modernization, Cultural Change, and Democracy: The Human Development Sequence*. Cambridge MA: Cambridge University Press.
- Kallunki, Valdemar (2018) Sekularisaatioparadigma. Teoksessa Kimmo Ketola & Tuomas Martikainen & Teemu Taira (toim.) *Uskontososiologia*. Turku: Eetos, 49–62.
- Kasselstrand, Isabella & Zuckerman, Phil & Cragun, Ryan T. (2023) *Beyond Doubt: The Secularization of Society*. New York, NY: New York University Press.
- Ketola, Kimmo (2020a) Uskonto ja kulttuurin murros. Teoksessa Hanna Salomäki & Maarit Hytönen & Kimmo Ketola & Veli-Matti Salminen & Jussi Sohlberg: *Uskonto arjessa ja juhlassa. Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2016–2019. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 134*. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus, 12–44.
- Ketola, Kimmo (2020b) Uskonnolliset identiteetit ja uskomusmaailma moninaistuvat. Teoksessa Hanna Salomäki & Maarit Hytönen & Kimmo Ketola, Veli-Matti Salminen & Jussi Sohlberg: *Uskonto arjessa ja juhlassa. Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2016–2019. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 134*. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus, 67–89.
- Kivijärvi, Antti (toim.) (2023) *Läpi kriisien. Nuorisobarometri 2022*. Helsinki: Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusseura/ Nuorisotutkimusverkosto, Opetus- ja kulttuuriministeriö.
- Komulainen, Jyri (2023) Suomalaisten asenteet uskonnolliseen pukeutumiseen. Ajankoh- taisraportti 5/2023, Kirkon tutkimus ja kou- lutus. <https://evl.fi/documents/1327140/0/Uskonnollinen+pukeutuminen+-raportti+-+7-12-2023.pdf/628f0966-4636-b693-2e4b-175dcd943bad?t=1701934555211> (Viitattu 12.1.2024.)
- Lipiäinen, Tuuli (2023) Suomalaisen katsomuk- sellisen kentän murros koulumaailmassa ja katsomusaineiden opetuksessa – uskonnon ja vakaumuksen vapaus oppilaan näkökul- masta. Teoksessa Isto Peltomäki & Veli-Matti

- Salminen (toim.) *Kirkko yhteiskunnassa: suhteet ja rajapinnat. Uskonnonvapauslaki 100 vuotta*. Helsinki: Kirkon tutkimus ja koulutus. Suomen ev.lut. kirkon tutkimusjulkaisuja 143. Helsinki: Suomalainen teologinen kirjallisuusseura, Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja 303, 165–193.
- Mahlamäki, Tiina & Opas, Minna (toim.) (2022) *Uushenkisyys*. Tietolipas 275. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Mikkola, Teija & Niemellä, Kati & Pettersson, Juha (toim.) (2006) *Uraani usko. Nuoret aikuiset, usko ja kirkko*. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 96. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.
- Mikkola, Sini & Saarelainen, Suvi-Maria (toim.) (2023) *Millenniaalien kirkko: kulttuuriset muutokset ja kristillinen usko*. Suomen ev.-lut. kirkon tutkimusjulkaisuja 139. Helsinki: Kirkon tutkimus ja koulutus.
- Molteni, Francesco (2021) *A Need for Religion: Insecurity and Religiosity in the Contemporary World*. International Studies in Sociology and Social Anthropology, vol. 135. Leiden: Brill.
- Niemelä, Kati (2015) 'No Longer Believing in Belonging': A Longitudinal Study of Finnish Generation Y from Confirmation Experience to Church-Leaving. *Social Compass* 62 (2), 172–186.
- Norris, Pippa & Inglehart, Ronald F. (2004) *Sacred and Secular: Religion and Politics Worldwide*. Cambridge, MA: Cambridge University Press.
- Nynäs, Peter & Keysar, Ariela & Kontala, Janne & Golo, Ben Willie Kwaku & Lassander, Mika T & Stherin, Marat & Sjö, Sofia & Stenner, Paul (toim.) (2022) *The Diversity of Worldviews Among Young Adults: Contemporary (Non)Religiosity and Spirituality Through the Lens of an International Mixed Method Study*. Cham: Springer.
- Parkkinen, Tiina (2019) "Oman tien suuntaan." *Normalisoituva uskonottomuus ja yksilöllisyys urbaaneilla milleniaaleilla*. Uskontotieteen pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Parkkinen, Tiina & Taira, Teemu (2023) *Uskonottomien helsinkiläismillenniaalien uskontosuhde*. Teoksessa Suvi Mikkola, & Suvi-Maria Saarelainen (toim.) *Millenniaalien kirkko: kulttuuriset muutokset ja kristillinen usko*, 229–255. Suomen ev.-lut. kirkon tutkimusjulkaisuja 139. Helsinki: Kirkon tutkimus ja koulutus.
- Pew Research Center (2024) "Religious 'Nones' in America: Who They Are and What They Believe" <https://www.pewresearch.org/religion/2024/01/24/religious-nones-in-america-who-they-are-and-what-they-believe/> (Viitattu 4.3.2024.)
- Pollack, Detlef & Rosta, Gergely (2017) *Religion and Modernity: An International Comparison*. Oxford: Oxford University Press.
- Pölkki, Minna (2022) Päiväkodin pääsiäispolulla esitettiin katkelmia Raamatusta – uskonottomalla perheelle 1500 euron korvaus. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000009167339.html> (Viitattu 17.11.2023.)
- Reynolds, Vernon & Tanner, Ralph (1995) *The Social Ecology of Religion*. Oxford: Oxford University Press.
- Rintamaa, Matti (2023) Viranomainen vaati Laihia kunnalta selvitystä uskonnollisen ohjelman järjestämisestä päiväkodissa – kunta hämillään kantelusta. <https://yle.fi/a/74-20060466> (Viitattu 17.11.2023.)
- Salmenkivi, Eero & Åhs, Vesa (2022) *Selvitys katsomusaineiden opetuksen nykytilasta ja uudistamistarpeista*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2022:13. Helsinki: opetus- ja kulttuuriministeriö.
- Salomäki, Hanna (2020) Jumalanpalvelus, kirkolliset toimitukset ja kristilliset juhlapyhät. Teoksessa Hanna Salomäki & Maarit Hytönen & Kimmo Ketola & Veli-Matti Salminen & Jussi Sohlberg: *Uskonto arjessa ja juhlassa. Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2016–2019*. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 134. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus, 90–132.
- Salomäki, Hanna (2022) Suomalaisten ikä- ja

- sukupuolierot uskonnollisuudessa 2020-luvulla. Teoksessa Veli-Matti Salminen & Niko Huttunen (toim.) *Spiritualiteetti 2000-luvun Suomessa*. Suomen ev.-lut. kirkon tutkimusjulkaisuja 137. Helsinki: Kirkon tutkimus ja koulutus, 228–257.
- Salomäki, Hanna (2023) Suomalaiset kannattavat suvivirttä ja sairaalapappeja. Uskonnonvapauskyselyssä neutraali suhtautuminen on lisääntynyt. 267f3bce-f40d-f3cd-839c-f435275a718b (evl.fi) (Viitattu 12.1.2024.)
- Salomäki, Hanna & Hytönen, Maarit & Ketola, Kimmo & Salminen, Veli-Matti & Sohlberg, Jussi (2020) *Uskonto arjessa ja juhlassa. Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2016–2019*. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 134. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.
- Sohlberg, Jussi (2022) Uushenkisyyteen liittyvien näkemysten kannatus 2000-luvulla kyselytutkimusten valossa. Teoksessa Veli-Matti Salminen & Niko Huttunen (toim.) *Spiritualiteetti 2000-luvun Suomessa*. Suomen ev.-lut. kirkon tutkimusjulkaisuja 137. Helsinki: Kirkon tutkimus ja koulutus, 258–287.
- Stolz, Jörg (2020) Secularization theories in the twenty-first century: Ideas, evidence, and problems. *Social Compass* 67 (2): 1–27.
- Stolz, Jörg & Könemann, Judith & Scheneuwly Purdie, Mallory & Engleberger, Thomas & Küggeler, Michael (2016) *(Un)Believing in Modern Society: Religion, Spirituality, and Religious-Secular Competition*. London: Routledge.
- Storm, Ingrid (2009) Halfway to Heaven: Four Types of Fuzzy Fidelity in Europe. *Journal for the Scientific Study of Religion* 48 (4): 702–718.
- Taira, Teemu & Ketola, Kimmo & Sohlberg, Jussi (2023) Normalization of Nonreligious Identity in Finland. *Journal of Contemporary Religion* 38 (1): 1–19.
- Taylor, Charles (2013/2010). The Meaning of Secularism. Teoksessa Silvio Ferrari & Rinaldo Christofori (toim.), *Religion in the Public Space* Vol. III. Farnham: Ashgate, 29–34.
- Tervo-Niemelä, Kati & Spännäri, Jenni (2023) Uskonollisuuden ja uskonnottomuuden muutos ja siirtyminen sukupolvelta toiselle suomalaisissa perheissä. Teoksessa Suvi Mikkola, & Suvi-Maria Saarelainen (toim.) *Millenniaalien kirkko: kulttuuriset muutokset ja kristillinen usko*. Suomen ev.-lut. kirkon tutkimusjulkaisuja 139. Helsinki: Kirkon tutkimus ja koulutus, 51–78.
- Tieteen tiedotus ry (2022) Tiedebarometri 2022 lisääineistoa. <https://www.tieteentiedotus.fi/files/TB2022tilastot.pdf> (Viitattu 14.12.2023.)
- Tschannen, Olivier (1991) The Secularization Paradigm: A Systematization. *Journal for the Scientific Study of Religion* 30 (4), 395–415.
- Vandell, Deborah Low (2000) Parents, Peer Groups, and Other Socializing Influences. *Developmental Psychology* 36 (6), 699–710.
- Voas, David (2008) The Continuing Secular Transition. Teoksessa Detlef Pollack & Daniel V.A. Olson (toim.) *The Role of Religion in Modern Societies*. New York, NY: Routledge, 25–48.
- Voas, David (2009) The Rise and Fall of Fuzzy Fidelity in Europe. *European Sociological Review* 25 (2), 155–168.
- Vähärautio-Halonen, Ulla (2021) *Kasvot kohti Kaabaa. Islamin rukousrituaali maahanmuuttotustaisten toisen sukupolven muslimioppilaiden diskursseina yksityisen ja julkisen rajalla*. Joensuu: Publications of the University of Eastern Finland, No 175. Diss.
- Warner, Rob (2010) *Secularization and its Discontents*. London: Continuum.
- Wilson, Bryan (1966) *Religion in Secular Society: A Sociological Comment*. London: Watts.
- Wilson, Bryan (1982) *Religion in Sociological Perspective*. Oxford: Oxford University Press.
- Äystö, Tuomas (2023) Uskonnonvapauden kiinnostavuus ja epäkiinnostavuus. Verkkojulkaisu: <https://katsomukset.fi/2023/01/18/uskonnonvapauden-kiinnostavuus-ja-epakiinnostavuus/> (Viitattu haettu 1.11.2023.)

NYKYNUORTEN NOTKEAT ELÄMÄNKATSOMUKSET. YKSILÖLLISET KATSOMUKSET JA INSTITUTIONAALISET VIITEKEHYKSET

TUUKKA TOMPERI, KONSTA HAPPONEN & TOMI KIILAKOSKI

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

TIIVISTELMÄ

Tarkastelemme artikkelissa vuoden 2023 Nuorisobarometria nykynuorten katsomuksista ja katsomuksellisuudesta kertovana aineistona. Pohjustamme analyysin elämänkatsomuksen käsitteellä sekä nykyajan kulttuurista ja katsomuksellista erityisluonnetta kuvaavilla yhteiskunta- ja nuorisotutkimuksilla. Olemme kiinnostuneita siitä, mitkä ovat nykynuorten katsomuksissa merkityksellisiä aiheita ja missä suhteessa nämä ovat perinteisiin institutionaalsiin katsomuskategorioihin. Aiempien tutkimusten viitoittamana eräänlaisena päähypoteesinamme on, että ”kiinteän” modernin aikana vakiintuneiksi oletetut institutionaaliset viitekehykset eivät enää kattavasti jäsennä suomalaisten nuorten ”notkeita” elämänkatsomuksia. Analyysin tulokset pääsääntöisesti vahvistavat tätä kuvaa. Sekulaarisoinnin eteneminen on valtaosaa nuorista koskeva hallitseva tendenssi, mutta aineistosta ilmenee myös nuorten moninaisuus ja toisistaan erottuvia osaryhmiä. Enemmistön elämänkatsomuksia määrittää eklektisyys ja joustavuus. Tämän seurauksena institutionaalisesti kiinteät katsomuskategoriat ja -affiliaatiot, kuten uskonnolliseen yhteisöön kuuluminen tai kuulumattomuus, eivät juurikaan auta ennakoimaan nuorten katsomuksellisia käsitteitä.

Asiasanat: nuorisotutkimus, elämänkatsomus, katsomukset

JOHDANTO: KATSOMUKSET

Nuorisobarometrin 2023 teemana on *Katsomukset ja hengellisyys*. Ainoa aiempi tähän aihepiiriin keskittynyt nuorisobarometri oli vuoden 2006 *Uskon asia*, jossa aihetta lähestyttiin uskonnon ja uskon käsitteistöllä. Ajankohtien välillä on tapahtunut paljon. Globalisoituneessa ja digitalisoituneessa monikriisien ajassa niin puoleensavetävät kuin luotaantyöntävät elämykselliset kulttuurisällöt vaeltavat nopeasti aikaan ja paikkaan katsomatta. Suomalainen kulttuuri ja nuorten elämismaailma, nuorten kokemukset ja heille merkitykselliset eettiset ja katsomukselliset kysymykset saavat uusia muotoja, joiden jäljittämiseksi tutkimus on aina pari askelta jäljessä. Ei voida olettaa, että aiemmin hallinneet kulttuuriset viitekehykset ja instituutiot ovat pysyviä. Pyrimme artikkelissa tavoittamaan uusia näkymiä aihepiiriin Nuorisobarometrin aineistolla.

Jäsennämme tutkimuskohdettamme elämänkatsomuksen käsitteellä, joka kytkeytyy maailmankuvan ja maailmankatsomuksen käsitteisiin. Käsitteiden suhteet voi esittää seuraavasti: ’maailmankuva’ on käsityksemme maailmassa vallitsevista asiainkuvista eli siitä, millainen maailma tosiasiallisesti on; ’maailmankatsomus’ pitää sisällään maailmankuvan lisäksi normatiivisen suhtautumisen eli esimerkiksi ne arvokäsitykset, joiden valossa arvotamme asiainkuvia (etiikka) ja tietoa (tietokäsitykset); ’elämänkatsomus’ on yksilöllinen tapamme sovittaa edelliset minäkäsitykseksemme, oman elämämmme puitteisiin, kokemuksiin, odotuksiin ja pelkoihin – ylipäänsä oman elämämmme merkityksellistämiseen. (Kamppinen 1987, 22–24; Niiniluoto 1984, 78–79; Salmenkivi & Åhs 2022, 20–24; Tomperi 2004, 396–398.)

’Elämänkatsomuksen’ käsitettä käytettiin jo 1800- ja 1900-luvun vaihteessa tarkoittamaan

yksilön henkilökohtaista maailmankuvaa ja -katsomusta. 'Maailmankatsomuksen' käsitteen alkuperä jäljitetään Immanuel Kantin filosofiasaan mainitsemaan ja myöhemmin saksalaisessa idealismissa käytettyyn käsitteeseen *Weltanschauung* (Mies 2021). Yhdessä muiden rinnasteisten käsitteiden kanssa Kant viittasi sillä siihen, miten yksittäisistä havainnoistamme ja kokemuksistamme koostuu kokonainen, yhtenäinen kuva tai käsitys maailmasta (Englert 2023). 'Maailmankatsomuksen' tapaan 'elämäntatsomuksen' alkuperänä on saksan kieli ja *Lebensanschauung*-käsitteen suomentaminen, mahdollisesti ruotsin *livsåskådning*in kautta¹. Mies (2021, 2963) toteaa molempien käsitteiden synnyn olevan osa kulttuurista sekularisaatioprosessia, jonka myötä vasta yleistyi ajatus siitä, että yksilöillä ja yhteisöillä voi olla toisistaan poikkeava ainutlaatuinen näkökulma maailmaan ja elämään.

Tieteen termipankki esittää 'elämäntatsomuksen' filosofian alan käsitteeksi määritelmänä "perusteltu kokonaiskäsitys ihmiselämän merkityksistä ja päämääristä" ja selitteensä: "Elämäntatsomus on kokonaisvaltainen käsitys niistä merkityksistä, joiden varassa ihminen elää elämäänsä. Yleensä elämäntatsomuksen taustalla on jonkinlainen käsitys maailmasta eli maailmankatsomus." (Tieteen termipankki 2016.²) Muilla tieteenaloilla ja empiirisessä tutkimuksessa käytetään elämäntatsomuksen käsitettä myös katsomuksista, jotka eivät ole aina "perusteltuja kokonaiskäsityksiä". Tällöin ei oleteta, että yksilöillä olisi tietoisesti muodostettu, ilmaistu ja perusteltu kokonaisvaltainen käsitys

merkityksistä, joiden varassa he suuntautuvat elämässään. Ihmiset ovat maailmaansa ja elämänsä merkityksellistäviä olentoja ja tämä merkityksenanto läpäisee koko ihmiselämän riippumatta siitä, kuinka tietoisia kokonaiskäsityksiä näistä merkityksistä muodostuu (Bråten 2022; Taves 2020). Esimerkiksi tämän tutkimuksen ja Nuorisobarometrin kannalta olennaista on, että on ylipäättään ilmaistavissa olevia *käsityksiä*, joita vastaajat ovat tuoneet esiin kysyttäessä erilaisista katsomuksellisista aiheista.

Aiemmissa tutkimuksissa on usein havaittu, että katsomukselliset käsitykset eivät suinkaan aina muodosta perusteltua ja johdonmukaista kokonaisuutta. Katsomuksissa voi olla paljon sisäistä ristiriitaisuutta yksilöiden sitä tiedostamatta. Yksi artikkelimme johtolanka on maailman- ja elämäntatsomusten sirpaloituminen, hajaantuminen ja moninaistuminen myöhäismodernina aikana. (Esim. Furseth 2018; Halafoff ym. 2020; Helve 2002; Nynäs ym. 2022a; Nynäs ym. 2022b; Taira 2006.) On oma aate- ja katsomushistoriallinen kysymyksensä, missä määrin voidaan olettaa, että elämäntatsomukset ovat aikaisemminkaan olleet yhtenäisiä kokonaisuuksia. Selvää on kuitenkin, että yhteiskunnan ja kulttuurin kannalta tarkasteltuna muutos Suomessa on ollut voimakasta viime vuosikymmeninä: perinteiset ja suhteellisen hitaasti muuttuvat maailmankatsomuksen institutionaaliset viitekehykset eivät näytä enää hallitsevan yksilöiden elämäntatsomuksia samalla voimalla kuin modernin kansallisvaltiollisen yhtenäiskulttuurin aikakaudella.

Myös yksittäisten ja fragmentaaristen käsitysten tutkimista voi jäsentää katsomusten käsitteillä. Tähän tapaan maailmankuvan käsitettä on käytetty jo kauan muun muassa kognitiivisessa psykologiassa nimityksenä psyykkisille 'edustuksille' tai 'representaatioille' maailmasta (esim. Helve 1987, 13–24; Nurmi 1987, 152–160). Samalla on huomioitava, että muut kielet eivät aina noudata vastaavaa logiikkaa. Esimerkiksi englannin käsitettä *worldview* käytetään tavallisena vastineena saksan *Weltanschauung*ille, vaikka edellinen on tapana suomentaa

- 1 Varhaisena esimerkkinä Kaarlo Forsmanin suomennos *Suurten ajattelijain elämäntatsomukset* (Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1905) Rudolf Euckenin teoksesta *Die Lebensanschauungen der grossen Denker* (1890). Lähikäsitteitä suomennoksessa ovat esimerkiksi 'elämäntatsanto', 'elämäntatsant' ja 'elämänprobleemi'.
- 2 Määrittelyn lähteenä on käytetty Mikko Yrjönsuuren oppikirjaa *Tiedon rajat. Johdatus tietoteoriaan* (Kirjapaja, Helsinki 2009).

’maailmankuvaksi’ ja jälkimmäinen ’maailmankatsomukseksi’³.

Tutkimuskäsitteiden valinnalla korostamme sitä, että lähestymme kyselyvastauksia nimenomaan nuorten itse julkilausumina katsomuksellisia käsityksinä. Emme esimerkiksi sovelleta ’identiteetin’ tai ’elämäntavan’ käsitteitä tai pyri muodostamaan kuvaa nuorten käytännöllisistä ja sosiaalisista suhteista omaan elämänpiiriinsä. Julkilausuttuja katsomuksia tarkastelemalla emme tee suoria oletuksia nuorten todellisesta toiminnasta, elämänmuodosta tai teoissa ilmenivistä arvostuksista, vaan keskitymme siihen, mitä heidän ilmaisemistaan käsityksistä voi aineiston perusteella sanoa *katsomuksina*. Joiltain osin myös toiminta ja käytännöt tulevat kuvaan mukaan, sillä barometrissä kysytään muun muassa uskontokuntaan kuulumisesta, uskonnollisissa tilaisuuksissa käymisestä ja rukoilemisesta, mutta tällöinkin olemme aina vastaajien ilmoittaman tiedon varassa: tällaisen kuvan vastaajat ovat kyselyssä antaneet omasta *katsomuksellisuudestaan*.

Seuraavassa tarkennamme ja perustelemme ensin valitsemamme näkökulmaa tukeutumalla aiempiin 2000-luvun nuoriso- ja katsomustutkimuksiin. Siirrymme barometriaineiston tarkasteluun käsittelemällä ensin ajallista vertailua aiempiin Nuorisobarometreihin ja sitten vertailua tämän barometrin vastaajaryhmien välillä. Tämän jälkeen raportoimme toteuttamamme katsomuskysymysten pääkomponenttianalyysin tulokset. Lopuksi koostamme ja pohdimme havaintoja.

NOTKEAT KATSOMUKSET TUTKIMUKSEN KOHTEENA

Katsomusten ulottuvuudet ja muutos

Maailmankuvan ja -katsomuksen ilmiöitä on tutkittu monissa tieteissä ja eri käsittein, kuten aatehistoriassa aatejärjestelminä, politiikan tutkimuksessa poliittisina aatteina ja ideologioina, tiedonsosiologiassa sosiaalisena epistemologiana ja yhteiskunnallisina tietojärjestelminä, antropologiassa kulttuurisidonnaisina kognitioina, uskontotieteessä uskontoina ja uskomuksina, psykologiassa mentaalisina representaatioina ja tietorakenteina ja filosofiassa eri filosofian osa-alueilla analysoitavina positioina ja -ismeinä sekä tieteellisenä maailmankuvana. Usein on alasta riippumatta päädytty samankaltaisiin ratkaisuihin tutkimuskohteen jäsentämisessä.

Katsomusten sisältöjä ja ulottuvuuksia on tyyppillisesti jaettu osa-alueisiin toisiaan muistuttavin tavoin, joita voi tiivistää seuraavasti: (1) ihmiskäsitykset, (2) yhteiskuntakäsitykset (mukaan lukien käsitykset kulttuurista, taloudesta, historiasta ja tulevaisuudesta), (3) luontokäsitykset ja (4) perustavanlaatuiset todellisuuskäsitykset (aika, avaruus, aine, olemassaolo; mukaan lukien käsitykset henkisyydestä, tuonpuoleisuudesta ja jumaluudesta) (esim. Baumer 1977, 11–19; Envall 1989, 124–125; Helve 1987, 13–22; Manninen 1977, 15–17). Näiden osa-alueiden perustavimpia tasoja voi kutsua myös ”suuriksi kysymyksiksi”, jotka osin vastaavat perinteisiä filosofian pääteemoja: (1) mitä on olemassa (ontologia), (2) mikä on totta (epistemologia), (3) mikä on hyvää ja mikä pahaa (arvofilosofia), (4) kuinka minun pitäisi toimia (normatiivinen etiikka), (5) mistä kaikki on tullut (kosmologia) ja (6) mihin olemme menossa (tulevaisuuskäsitykset) (vrt. esim. Bråten 2022; Taves 2020). Tällainen kategorisointi on tietenkin teoreettinen karikatyyri, eivätkä osa-alueet koskaan pysy toisistaan erotettuina sen paremmin yksilöiden elämänkatsomuksessa kuin aatejärjestelmissäkään.

Tutkimuksissa katsomuksia on jäsennelly myös sen perusteella, miten ne näyttäytyvät ja vaikuttavat ihmisten elämässä. Esimerkiksi

3 Saksaksi ’maailmankuva’ eli *Weltbild*, *Weltanschauung* ja *Lebensanschauung* erotellaan toisistaan samoin kuin suomessa kielessä, ks. esim. *Enzyklopädie Philosophie* (2021). Englanniksi vastaavaa erottelua ei tehdä, vaan *world-view* edustaa niitä kaikkia, mikä heikentää analyttistä erottelukykä ja teoreettista selkeyttä.

Helve (mm. 1987; 2015) on kasvuikäisiä lapsia ja nuoria käsittelevissä pitkittäistutkimuksissaan käyttänyt maailmankuvan funktionaalista jakoa viiteen ulottuvuuteen: (1) affektiivinen/elämyksellinen (tunnekokemukset, odotukset, toiveet, pelot), (2) sosiaalinen (suhteet toisiin ihmisiin ja yhteiskuntaan), (3) konatiivinen/toiminnallinen (käytännön toiminta ja elämäntapa), (4) kognitiivinen/tiedollinen (käsitteet ja uskomukset) ja (5) kulttuurinen ulottuvuus (uskomusten kulttuuriset viitekehykset ja vaikutteet).⁴

Tarkastelemme seuraavassa nuorten elämänsä katsomuksissa lähinnä *yhteiskunta-* ja *todellisuus-käsityksiksi* ja *eksistentiaalis-ontologisiksi* luokiteltavia *kognitiivisia ulottuvuuksia* ja niitä kohtaan ilmaistuja *affektiivisia* suhtautumistapoja sekä näiden yhteyttä *kulttuuriin* ulottuvuuksiin eli kollektiivisesti jaettuun institutionaalisiin ja uskonnollisiin viitekehyksiin. Analysoimme myös katsomusten muuttumista.

Jo 1980-luvulla laajalti jaettu yhteiskuntateoreettinen näkemys on tarkastellut jälkiteollisten länsimaiden nykyaikaa ”myöhäismodernina” aikakautena, jolloin ihmisten elämismaailman, kulttuuristen käytäntöjen, sosiaalisten suhteiden ja arvostusten muutos on ollut aiempaa nopeampaa (esim. Bauman 1996; 2002; Beck ym. 1995; Inglehart 1997). Sosiologi Zygmunt Bauman on erotellut toisistaan ”kiinteän” (*solid*) modernin ja ”nestemäisen” (*liquid*) sosiokulttuurisen ajan (Bauman 2002; ks. myös Bauman 1996). Bauman kuvaa nestemäistymisen metaforalla vakiintuneiden rakenteiden ja viitekehysten liudentumista ja (länsimaisen) nykyelämän liukasliikkeistä muutosta ja epävakautta.

4 Erittäin tunnettu on myös uskontieteen pioneerin Ninian Smartin (1999) uskonto- ja maailmankuvatutkimuksissaan käyttämä seitsenjakoinen rituaaliseen, mytologiseen, doktrinaaliseen (tai filosofiseen), kokemukselliseen, eettiseen (ja legaaliseen), sosiaaliseen ja materiaaliseen ulottuvuuteen. Se soveltuu kuitenkin paremmin katsomusten ja uskontojen tutkimiseen instituutioina kuin yksilöiden henkilökohtaisten elämänsä katsomusten jäsentämiseen.

Digitalisoituminen sekä uudet media- ja kommunikaatioteknologiat ovat kiihdyttäneet tätä muutosta 2000-luvulla nuoremmissa sukupolvissa etenkin globaalissa pohjoisessa. Muutoksen on tutkimuksissa todettu etenevän ennen kaikkea sukupolvittain, koska uudet kulttuuriset vaikutteet omaksutaan herkimmin lapsuus- ja nuoruusiän sosialisatiovaiheessa (Inglehart 1997; Inglehart & Welzel 2005). Suomalaisten sukupolvien arvoista ja kulttuurista on lisäksi todettu, että sukupolvinen muutos on eniten näkyvissä juuri suhtautumisessa uskontoon (Ketola 2020).

2000-luvun kotimaisessa nuorisotutkimuksessa maailmankuvan tai -katsomuksen käsitettä on käytetty verrattain vähän. Esimerkiksi nuorisotutkimuksen ja nuorisotyön tutkimuksen menetelmiä esittelevässä kirjassa (Kiilakoski & Honkatukia 2018) maailmankuvan käsitettä käytetään vain kuusi kertaa, eikä sitä mainita nuorisotutkimuksen tutkimuskohteena. Nuorisotutkimuksessa vaikkapa identiteetin, arvojen, elämäntapojen, osallisuuden tai toimijuuden käsitteistö on ollut katsomuskäsitteitä suositumpaa.

Katsomusten näkökulmasta olennainen nuorisotutkimuksellinen teema on yksilöllistyminen. Sitä voidaan tarkastella sekä nuorten omina yksilöllisinä valintoina että sosiaalisena kasvatuksellisenä ja yhteiskunnallisena kehiksenä, joka muovaa valitsemisen välttämättömyyttä. Puheenvuoroja keskustelussa ovat esimerkiksi jo 2000-luvun alussa esitetty teesi yksilöllisen pakkovalinnan sukupolvesta, joka ei pysty edeltävien polvien tapaan kiinnittymään selkeisiin työuriin ja jonka on sopeuduttava yhteiskunnallisiin rakenteisiin, jotka edellyttävät yksilöiltä heidän työuriinsa kohdistuvien riskien kantamista (Hoikkala & Paju 2002). Teoksessaan *Atomisoitunut sukupolvi* nuorisotutkija Mikko Salasuo (2007) argumentoi, että kollektiivinen kulttuuri on pirstaloitunut ja tämän seurauksena aiemmin vallinnut kollektiivinen eetos on siirtynyt yksilölliseen suuntaan.

Nuorisotutkimuksessa nestemäisyyden (jollaiseksi Baumanin käsite ’liquid’ voidaan notkeuden ohella suomentaa) metaforaa on käyttänyt sosiologi Mikko Piispa surffaajien elämäntapavalintoja tutkiessaan. Piispa kytkee nestemäisyyden

paitsi yksilöllisten valintojen tärkeyteen, myös liikkuvaan elämäntapaan, jonka mahdollistaa yhteiskunnan vaurastuminen. Vaurastumisen seurauksena merkittävällä osalla ikäluokasta on taloudelliset edellytykset tehdä valintoja kuluttajina. Piispan tutkimuksessa tarkasteltiin länsimaisia nuoria, ja nestemäisyydellä tarkoitettiin yksilön irtautumista kollektiivisista viitekehyksistä sekä yksilöllisten elämäntapojen ja arvojen moninaistumista. (Piispa 2022.) Globaalin etelän nuoria tutkittaessa nestemäisyydellä on viitattu kriittisemmin katunuoriin, joilla ei ole kunnollisia elämän edellytyksiä eikä siten pysyvää asemaa yhteiskunnassa (Campos ym. 2016). Jälkimmäisessä tilanteessa irrallisuus vakiintuneista sosiaalisista rakenteista ei ole valittua vaan yhteiskunnallisen ulossulkemisen aiheuttamaa.

Globaalin pohjoisen tutkimuksissa on korostettu eettisten kysymysten tärkeyttä nuorille. Tämän on tulkittu vaikuttavan siihen, että nuorille keskeisissä katsomuskysymyksissä on merkityksellistä, missä määrin katsomuksia tukevat tahot, kuten kirkko, mahdollistavat yksilöille oman identiteetin ilmaisemisen (Kiilakoski 2023). Esimerkiksi suhtautuminen seksuaalisuuden muotoihin on nuorille olennainen kysymys: siksi kulttuurin yksilöllistyminen ei tarkoita vain yksilön omien valintojen edellytyksiä, vaan ylipäätään sen vaalimista, että instituutiot mahdollistavat kenen tahansa tekemien eettisten valintojen tukemisen.

Uskonnollisuuden ja katsomusten tutkimuksessa nestemäisyyden metaforaa ovat kansainvälisesti käyttäneet monet tutkijat 2000-luvulla (esim. Halafoff ym. 2020; Rasmussen ym. 2020). Suomessa sitä ovat soveltaneet muun muassa Taira (2006), Lassander (2012; *liquid modernity*), Nynäs ym. (2022c; *fluidity of religion*) sekä Lipiäinen, Kuusisto ja Kallioniemi (2023; *fluidity of worldviews*). Jälkimmäiset (Lipiäinen ym. 2023) analysoivat tutkimuksessaan laajahkoa (N=983) lukiolaisista kerättyä kyselyaineistoa tarkastellen nuorten katsomusten suhdetta heidän uskonnolliseen tai maailmankatsomukselliseen affiliaatioonsa. Tulosten mukaan jäsenyys uskonnollisissa yhteisöissä ei näytä selittävän nuorten yksilöllisiä elämäkatsomuksia. Myös uskonnon

koettu tärkeys ja uskonnollisiin tilaisuuksiin osallistuminen on vähentynyt aikaisemmasta. Uskonnosta on tullut nuorten näkemyksissä pikemmin kulttuurinen taustatekijä kuin oman maailmankatsomuksen henkilökohtaisesti koettu osa, eivätkä perinteiset uskontokuntasidokset enää riitä kuvaamaan nuorten joustavia ja ”virtaavia” katsomuksia. Baumanin teoksen suomennokseen valittua termiä käyttäen Taira (2006) on puolestaan kirjoittanut ”notkeasta” kulttuurista ja uskonnollisuudesta. Samassa mielessä olemme tässä artikkelissa päätyneet nimittämään tutkimuskohdettamme ”notkeiksi elämäkatsomuksiksi”.

Yksilölliset katsomukset ja niiden viitekehykset

Katsomusten tutkimuksessa yksi perusjaottelu tehdään yleensä psykologisen, henkilökohtaisen tai yksilöllisen ja kulttuurisen, institutionaalisen tai kollektiivisen välille (Bråten 2022; Naugle 2002; Smart 1999; van der Kooij 2013; 2017). Yksilölliset elämäkatsomukset ja kollektiivisesti jaetut kulttuuriset katsomusjärjestelmät ovat aina suhteessa toisiinsa, mutta molemmissa tapahtuu myös muutosta ja myös niiden keskinäinen kaksisuuntainen suhde muuttuu. Sosialisaation myötä yksilöt omaksuvat katsomuksiaan kulttuurisen elämismaailmansa vaikutteista. Toisaalta he myös tulevat tietoisiksi niistä, arvioivat ja muokkaavat niitä yhdessä toistensa kanssa – uudistavat kulttuureja tai niin kutsuttua sivistystä (*Bildung*). (Ks. myös esim. Kontala 2016, 38.)

Kulttuurisille muutoksille on tyypillistä, että arkisen elämismaailman mikrotason käytännöt, arvot ja asenteet muuttuvat joustavammin kuin kollektiivien ja julkisyhteisöjen institutionaaliset rituaalit, perinteet ja kategoriat, jotka ovat kiinnittyneet jähmeämpiin rakenteisiin. Poliitiikan alueella havainnollisena esimerkkinä tästä on monien perinteisten oikeisto–vasemmisto-kah-tiajakoon kuuluneiden oletusten horjuminen. Uskontotieteellisissä tutkimuksissa on vastaavasti jo kauan sitten todettu, että uskonnollisuuden perinteiset kategoriat eivät enää tavoita ihmisten yksilöllisiä ja elettyjä katsomuksellisia käsityksiä ja

käytäntöjä. Institutionaalisesti tästä on seurannut niin Suomessa kuin muualla esimerkiksi vaatimuksia uudistaa katsomusaineiden opetusta koulussa (Salmenkivi & Åhs 2022; Tomperi 2013). Nopea muutos on haaste myös tutkimuksille ja teorioille, jotka nekin ovat perustuneet perinteisiin, kiinteisiin ja institutionaalisesti vakiintuneisiin ”moderneihin” kategorioihin (Halafoff ym. 2020; Halafoff ym. 2023; Nynäs ym. 2015; Nynäs ym. 2022c; Rasmussen ym. 2020).

Uskontososiologiaa hallitsi pitkään oletus sekularisaatiosta eli kulttuurisen modernisaation myötä vähitellen väijäämättä etenevästä maallistumisesta, jossa myös vanhemmat mutta etenkin uudet sukupolvet etäännyvät uskonnollisuudesta ja irtautuvat uskonnollisista yhteisöistä. 2000-luvulla tätä oletusta on arvosteltu ja kyseenalaistettu muun muassa tuomalla esiin sen etnosentrinen ja lokalistinen länsikeskeisyys, joka ei tavoita muutosprosessien globaalia monensuuntaisuutta. Myös länsimaissa perinteisen uskonnollisuuden heiketessä on syntynyt tilaa ja etsintää toisenlaisille henkisyiden, hengellisyyden ja uskonnollisuuden muodoille, joita on kuvattu esimerkiksi eklektismin, synkretismin ja uususkonnollisuuden nimityksillä. Laajemmin tätä ilmiökenttää on nimetty muun muassa resakralisaatioksi. Sekularisaatioteorian kyseenalaistaminen johti Hjelman (2022) paradigmanmuutokseksi luonnehtimaan uskontososiologian käänteeseen, jonka myötä yleistyi sekularisaatio-oletuksen sijaan puhe postsekulaarista ajasta ja uushenkisyydestä. Sen puitteissa on analysoitu myös niin kutsutun uuden ateismin muodostumista maailmankatsomukselliseksi liikkeeksi. (Esim. Eriksson 2018; Halafoff ym. 2023; Hjelm 2022; Lassander 2014; Nynäs ym. 2012; Sohlberg 2022; Taira 2006; 2014; 2015, 95–118.)

Tähän uskontososiologiseen teoria- ja käsitte-ryppäaseen kuuluvien termien määrittäminen ja käyttäminen ei ole yksiselitteistä. Hjelm (2022) analysoi niiden asemaa kriittisesti teoreettisina muotoina ja metodisuhdanteina ja esittää perusteita ajatella, ettei mainitun paradigmanmuutoksen taustalla ole niinkään vahva empiirinen näyttö kuin tieteen sisäisten trendien aaltoilu.

On myös mahdollista, että parhaillaan on käsillä uusi käänne sosiologisessa uskontokeskustelussa. Mittavaa huomiota on saanut viime vuonna ilmestynyt uskontososiologien Isabella Kasselstrandin, Phil Zuckermanin ja Ryan Cragunin (2023) teos, jossa he laajoilla aikasarja-aineistoilla (*World Values Survey* ja *European Values Study*) pyrkivät osoittamaan, että sekularisoituminen on edennyt viime vuosikymmeninä maailmanlaajuisesti. Väitteelle on vahvaa näyttöä, kunhan uskonnollisuus määritellään selkeästi ja operationalisoidaan tutkimuksissa tavoitettavaksi yliluonnolliseen kohdistuvina uskomuksina, toimintana ja uskonnollisiin yhteisöihin kuulumisena, joissa sosialisaation merkitys korostuu.

Tutkimuskentän kiistojen vuoksi pyrimme jatkossa käyttämään voimakkaasti latautuneita käsitteitä varovaisesti. Alustavasti ja yksinkertaisesti oletamme, että sekularisaatio tarkoittaa uskonnollisten kokemusten, yksilöllisen uskonnonharjoituksen ja institutionaalisen uskonnollisuuden merkityksen vähentymistä. Uushenkisyydellä viittaamme sellaisiin uskonnollisuuden ja henkisyyden harjoittamisen sekä yliluonnolliseen uskomisen muotoihin, jotka ovat yksilöllistyneitä, eklektisiä ja irtautuneita perinteisestä institutionaalisesti järjestäytyneestä uskonnosta (vrt. Hjelm 2022).

Sekularisaatiosta, postsekulaarista ja (re)sakralisaatiosta käyty keskustelu on paljolti hallinnut yhteiskuntatieteellistä uskonnontutkimusta 2000-luvulla. Taira (2015, 121) esittää hieman toisenlaisen näkökulman kirjoittamalla uskonnon ilmenemisestä *implisiittisellä* tavalla julkisen, näkyvän ja institutionaalisen sijaan: ”Tällöin uskonnollisuus paikantuu sen perusteella, minkä ihmiset sanoissa ja teoissaan osoittavat olevan heidän elämässään keskeistä. Näin teoretisoituna uskonto ei voi kadota, mutta ihmisille keskeisten merkitys- ja affektirakenteiden voidaan ajatella siirtyvän perinteisesti uskonnollisiksi luokiteltujen instituutioiden yhteydestä muihin konteksteihin.” Näkemys vastaa sinänsä hyvin nuorisotutkimusten luomaa kuvaa merkitysmailman muutoksesta, mutta siihen sisältyy Hjelman (2022) kriittisesti ”määrittelymagiaksi” kutsuma

strategia, jolla uskontotiede perustelee asemaansa: jos uskonto ilmeneekin implisiittisesti, se ei koskaan katoa, eikä ”sekularisaatio” kuvaa muutosta, sillä uskontoa voidaan löytää aina uusissa kaavuisuudesta uusista paikoista. Omasta näkökulmastamme on olennaista, ettei näytä olevan syytä rajata lainattua väitettä vain uskonnollisuutta koskevaksi. Artikkelimme käsitevalintojen taustalla on ajatus, että näkemys osuu vielä paremmin, kun puhutaan katsomuksellisuudesta ylipäätään. Nykykulttuurintutkimuksessa tyypillisiä esimerkkejä ovat vaikkapa urheilun, median, viihteen, musiikin ja pelien kognitiiviset ja affektiiviset merkitykset, jotka näyttävät liikuttavan monia ihmisiä usein enemmän kuin perinteiset katsomukselliset, poliittiset ja uskonnolliset instituutiot.

Tässä artikkelissa olemme kiinnostuneita siitä, mitkä ovat nykynuorten katsomuksissa merkityksellisiä aiheita, ja missä suhteessa nämä ovat perinteisiin institutionaalsiin katsomuskategorioihin. Aiemman tutkimuksen viitoittamana eräänlaisena päähypoteesinamme on, että ”kiinteän” modernin aikana vakiintuneiksi oletetut institutionaaliset katsomusrakenteet eivät onnistu enää kattavasti jäsentämään suomalaisten nykynuorten ”noteita” elämäntutkimuksia. On kuitenkin myös kysyttävä, kuinka suurta osaa nuorista tämä oletus koskee ja millaisia eroja heidän keskuudessaan on, sillä nuoret eivät ole yhtenäinen populaatio.

ELÄMÄNKATSUMUKSET NUORISOBAROMETRIN AINEISTOSSA

Vuoden 2023 Nuorisobarometrin kysely sisältää lukuisia elämäntutkimuksellisesti kiinnostavia kysymyssarjoja. Näitä ovat tietysti perinteisesti uskonnollisiksi ja poliittisiksi tulkittavat kysymykset, mutta mukana on myös muita selvästi katsomuksellisesti latautuneita kysymyksiä elämän koetusta merkityksellisyydestä ja yksilöllisistä arvostuksista. Olemme osallistuneet näiden kysymysten muotoiluun lomaketta laadittaessa.

Tarkastelemme seuraavassa ensin lyhyesti muutamia erityisiä kysymyssarjoja kuvailevasti ja vertailuja tehden. Ensinnä hahmotamme nuorten uskonnollisuuden ajallisia muutoksia. Tämän

jälkeen vertailemme uskonnollisesti affilioituneiden ja affilioitumattomien nuorten osaryhmiä. Viimeisenä raporttoimme toteuttamamme pääkomponenttianalyysin, jolla olemme pyrkineet tiivistämään ja tunnistamaan aineistosta muuttujien yhteisvaihtelua eli kysymysten ja aiheiden kytkeytymistä toisiinsa laajemmiksi katsomuksiksi.

Ajallisia muutoksia uskonnollisuudessa

Viime vuosikymmenten tutkimuksissa on usein kuvattu nopeaa kulttuurista muutosta, joten sitä on syytä katsoa myös barometrien valossa. Aiempien barometrien kysymysten puitteissa on rajauduttava pääasiassa nuorten ilmaiseman uskonnollisuuden tarkasteluun. Nuorisobarometrin teemana oli uskonto vuonna 2006, ja vuosien 2010, 2014 ja 2018 barometreissa on kysytty nuorten käsitystä omasta uskonnollisuudestaan viisiarvoisella asteikolla. Näitä vertaamalla voi luoda kuvaa muutoksista kuluneen 17 vuoden aikana.

Vuoden 2023 barometrin vastaajista 57,7 % kuului luterilaiseen kirkkoon, 2 % ortodoksiseen, 1,8 % katoliseen, 2,4 % ilmoitti kuuluvansa johonkin islamilaiseen yhteisöön ja 30 % vastasi, ettei kuulu mihinkään uskonnolliseen yhteisöön. Vuoden 2006 barometrin vastaajista oli luterilaiseen kirkkoon kuuluvia 85 %, 1 % ortodokseja, 2 % muihin uskonnollisiin yhteisöihin kuuluvia ja niihin kuulumattomia 11 % (Myllyniemi 2006, 55). Vajaassa kahdessa vuosikymmenessä luterilaiseen kirkkoon kuuluvien vastaajien osuus on siis pienentynyt yli 27 prosenttiyksikköä ja uskonnollisiin yhteisöihin kuulumattomien osuus noussut 19 prosenttiyksikköä. Muutokset ovat tilastollisesti suuria ja ne ovat tapahtuneet varsin lyhyessä ajassa. Myös koko väestöstä huomataan, että vastaavana ajanjaksona luterilaisen kirkon jäsenosuus on pienentynyt erityisen nopeasti. Vielä 1990-luvulla kirkkoon kuuluvien väestöosuus pieneni alle puoli prosenttiyksikköä vuodessa. Vuodesta 2003 lähtien pudotus on ollut tätä nopeampaa, usein yli prosenttiyksikön vuosittain. Vuonna 1975 väestöstä kuului kirkkoon 92,2 %,

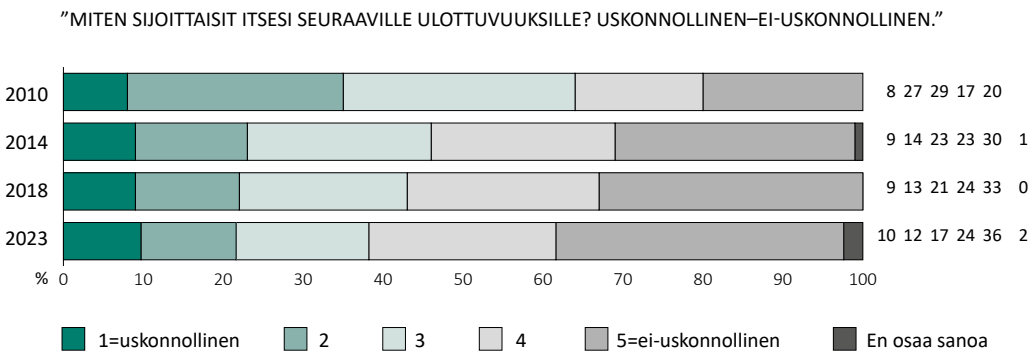
vuonna 1990 87,6 %, vuonna 2000 85 %, vuonna 2006 82,4 %, vuonna 2014 73,7 % ja vuoden 2023 alussa 65,1 % (Kirkon tilastot 2023). Nuorten (15–29-v.) populaatiossa kirkkoon kuuluvien osuuden vähentyminen on ollut vielä koko väestöä nopeampaa. Eniten tämä näkyy 25–29-vuotiaiden ikäryhmässä, joista tässä kyselyssä kuului luterilaiseen kirkkoon 52 % vastaajista. (Vrt. myös Tervo-Niemelä & Spännäri 2023.)

Jäsenyyssperustainen vertailu viittaa siis nopeaan sekularisaatioon. Asiaa on kuitenkin tarkasteltava myös henkilökohtaisemmin, esimerkiksi vertaamalla uskonnollisissa tilaisuuksissa käymisen ja rukoilemisen yleisyyttä. Tästä näkökulmasta barometriaineistoja 2006 ja 2023 vertaillen vaikuttaa siltä, että aktiivisesti uskonnollisten nuorten osuus on pysynyt kutakuinkin samana, noin kymmenyksenä kaikista vastaajista. Sen sijaan uskonnosta irtautuneiden osuus on selvästi kasvanut. Vuonna 2006 33 % vastaajista ilmoitti, ettei rukoile koskaan, ja 30 % ei käynyt koskaan kirkossa (kysymyksessä mainitut tilanteet pois lukien). Vastaavat osuudet 2023 ovat huomattavasti suuremmat, 52 % ja 48 %.

Kolmanneksi voidaan tarkastella vastaajien uskonnollisuuden tai uskonnottomuuden minäkuva. Sitä käsittelevät kysymykset eivät ole täysin vertailukelpoisia, sillä vuoden 2006 barometrissa asiaa kysyttiin kolmella vastausvaihtoehdolla (uskonnollinen ihminen/ei-uskonnollinen ihminen/vakaumuksellinen ateisti) ja vuosina 2010, 2014,

2018 ja 2023 viisiportaisella skaalalla. (Ks. Kuvio 1.) Jos kuitenkin tulkitaan jälkimmäisen asteikon vastausten 1–2 vastaavan varhaisimman kyselyn vaihtoehtoa ”uskonnollinen”, tällöin ainakin josain määrin uskonnolliseksi itseään kuvaavien osuus on pudonnut 42 prosentista (2006), 35 (2010), 23 (2014), 22 (2018) ja 21,6 (2023) prosenttiin. Tulokset ovat samankaltaisia kuin *European Values Study*-kyselytutkimuksen (2017) Suomen aineiston havainnot sukupolvista (Ketola 2020; ks. myös Tervo-Niemelä & Spännäri 2023). Viimeisen kymmenen vuoden aikana tilanne näyttää tältä osin pysyneen kutakuinkin samana. Aktiivisesti uskonnollisten nuorten suhteellisessa osuudessa ei ole käytännössä tapahtunut muutosta. Vahvimmin ei-uskonnolliseksi itsensä mieltävien nuorten osuus on kuitenkin jatkanut kasvuaan ja neutraalin vaihtoehdon (3) vastanneiden määrä vastaavasti pienentynyt.

Neljänneksi voi kysyä, näyttäytytkö aineistossa jonkinlainen sekularisaatiolle vastakkainen uushenkisyyden tai resakralisaation kaltainen ilmiö, joka olisi noussut esiin institutionaalisen uskonnollisuuden heikentyessä. Tähän ei ole yksiselitteistä vastausta, sillä näiden käsitteiden määritelmässä ja etenkin niiden operationalisoinnissa on suurta vaihtelua, ja ilmiöitä on vaikea tavoittaa kyselytutkimuksilla (Hjelm 2022). Jos ajatellaan, että ne tarkoittavat henkilökohtaista uskonnollisuutta tai henkisyyttä, joka ilmenee institutionaalisen uskonnon ulkopuolella,

KUVIO 1. ILMAISTU USKONNOLLISUUS NUORISOBAROMETREISSÄ.

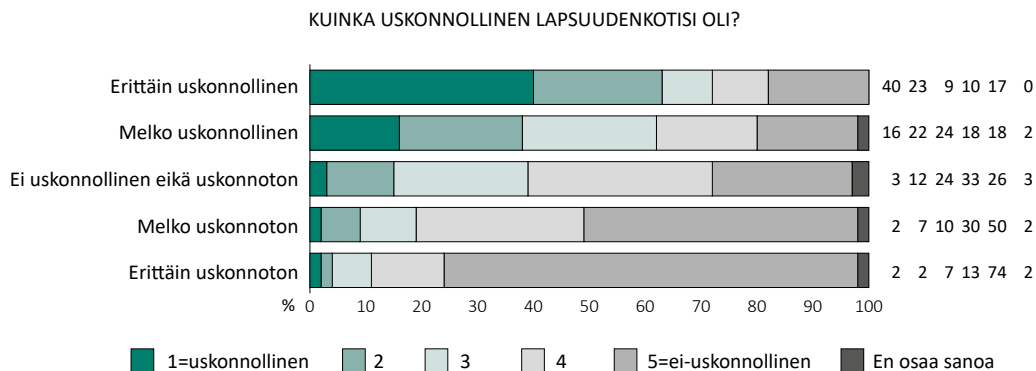
ei aineistosta löydy kovin vahvaa näyttöä siitä. Esimerkiksi uskonnollinen minäkuva ja rukouksileminen painottuvat vahvasti institutionaalsiin uskonnollisiin yhteisöihin kuuluvien ja kirkossa käyvien nuorten piiriin. Uushenkisyyden yhtenä merkinä on toisaalta pidetty ei-tieteellisten ja ei-uskonnollisten yliluonnollisten uskomusten lisääntymistä, esimerkiksi niin sanottua *new age* -henkisyyttä tai esoteerisia katsomuksia (Opas & Mahlamäki 2022). Tällaisen ilmiön tunnistamista heikentää se, että kuten vuoden 2006 barometrissa, uskonnollisemmat ja uskonnollisiin yhteisöihin kuuluvat nuoret uskovat herkemmin myös astrologiaan, energiaparantamiseen, unien tulkintaan ja vainajien kanssa kommunikointiin kuin ei-uskonnolliset ja institutionaalisesti uskonnottomat nuoret.

Asiaa voidaan tarkastella myös barometrin kysymyksellä vastaajien ”hengellisyydestä”. Muotoiluun liittyy ongelmia, sillä ’henkisyyden’ ja ’hengellisyyden’ (joilla molemmilla englannin *spirituality* voidaan suomentaa) käsitteet mielletään jossain määrin eri tavoin (ks. myös tilasto-osio, alaluku hengellisyys ja ei-hengellisyys). ’Hengellisyys’ tulkitaan myös esimerkiksi ei-kirkolliseen uskonnollisuuteen viittaavaksi (esim. herätysliikkeet), kun taas ’henkisyyden’ on vakiintuneemmin juuri uushenkisyyden tutkimuksessa käytetty muoto. (Esim. Hjelm 2022; Myllys 2022; Opas & Mahlamäki 2022.) Toisaalta myöskään henkisyyden ei ole ongelmaton käsite, sillä suomen kielessä sitä on vanhastaan käytetty viittaamaan myös tajunnallisiin (”henkinen ihmisessä”, ”ihmishenki”) ja kulttuurisiin tai sivistyksellisiin (”hengenviljely”) ilmiöihin. Filosofissa sitä on myös vakiintuneesti sovellettu vaikkapa aine–henki-tyyppeihin metafysiisiin asetelmiin. Tällöin sekään ei kohdennu samoin kuin englannin *spirituality*, etenkin jos jälkimmäisen ajatellaan tutkimuskäytössä vastaavan läheisesti ’uushenkisyyden’ käsitettä (esim. Hjelm 2022). Tulkinnan pulmat on syytä pitää mielessä tämän kysymyksen vastauksia tarkasteltaessa. Kyselyn konteksti voi kuitenkin selkiyttää asiaa jonkin verran. Vaikka ’hengellisyyden’ käsite on tulkinnanvarainen, sen esiintyminen kysymyspatteristossa ’uskonnollisuuden’ kanssa luo

tulkintakontekstia vastaajille. Tämä voi toimia informaationa siitä, että ’uskonnollisuuden’ ja ’hengellisyyden’ käsitteet erottuvat toisistaan, jolloin ’hengellisyys’ tässä asiayhteydessä voi olla lähempänä ’henkisyyden’ käsitettä kuin yksinään käytettynä.

Kun vastaajia pyydettiin sijoittamaan itsensä hengellisyyden asteikolle, vastausosuudet eivät kovin paljon poikenneet uskonnollisuudesta: 24,3 prosenttia kallistuu kuvaamaan itseään jossain määrin hengelliseksi (1–2) ja 50 % ei-hengelliseksi (4–5). Hengelliseksi itseään kuvaavia vastaajia on siis muutama prosenttiyksikkö enemmän kuin itseään uskonnollisena pitäviä. Näissä osajoukoissa on mittavasti päällekkäisyyttä, mutta myös niin paljon erillisyyttä, että ilmiö ansaitsee tarkempaa tarkastelua. Siihen on syytä kiinnittää huomiota kyselytutkimuksissa ja kehitellä jatkossa lisää kysymysmuotoiluja, joilla se parhaiten tavoitettaisiin. 60 prosenttia itseään hengellisinä pitävistä (arvot 1–2) kuvaa itseään myös uskonnolliseksi (1–2) ja 66 prosenttia uskonnollisista hengelliseksi. (Ks. myös tilasto-osio.) Myös ei-uskonnolliselle hengellisyydelle on selvästi oma edustuksensa nuorten joukossa, sillä noin neljännes hengellisistä ei pidä itseään uskonnollisena (arvot 4–5). Kaikista vastaajista he muodostavat 6 %, mikä ei ole absoluuttisesti suuri osuus, mutta kuitenkin merkillepantava oma osajoukkonsa nuorten katsomuksellisuuden muodoissa. Ei ole syytä olettaa, että herätysliikkeisiin tai muihin ei-kirkollisiin uskonnollisiin suuntauksiin osallistuvat nuoret olisivat tässä yhteydessä kuvanneet itseään ei-uskonnollisiksi. Jos oletetaan, että hengellisyyden asteikko ainakin jossain määrin tavoittaa tässä siten uushenkisyyden merkityksiä, signaaleita tällaisista uusista virtauksista on aineistossa näkyvissä (vrt. Ketola & Sohlberg 2022; Sohlberg 2022).

Lopuksi siirtymä voi analysoida sukupuolvisenä muutoksena. Tilasto-osiossa on jo tuotu esiin, että nuoremmat sukupolvet kiinnittyvät kirkkoon ja perinteiseen uskonnollisuuteen heikommin kuin edeltävät sukupolvet, mikä on uskonnollisen muutoksen havainnoista vanhimpia (ks. myös Ketola 2020; Tervo-Niemelä &

KUVIO 2. OMAN USKONNOLLISUUDEN JA LAPSUUDENKODIN USKONNOLLISUUDEN SUHDE.

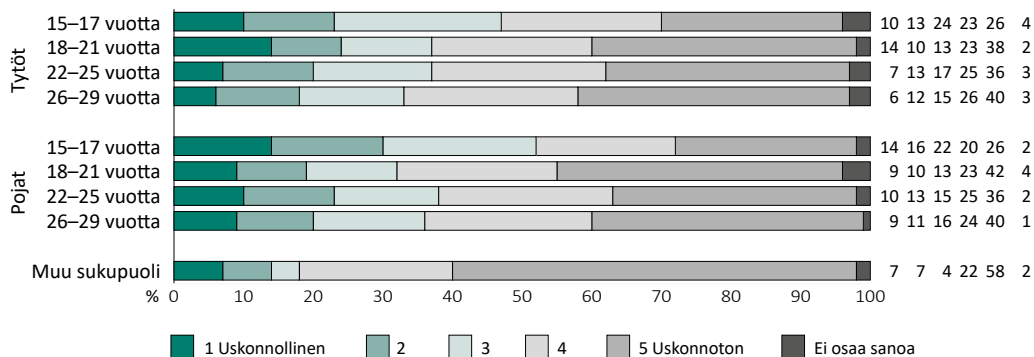
Spännäri 2023). Mielenkiintoinen näkökulma avautuu kuitenkin barometrien kysymyksestä, jossa tiedusteltiin nuorten omaa arviota heidän lapsuudenkotinsa uskonnollisuudesta. Nämäkään kysymykset eivät tosin muotoilultaan ole aivan vertailukelpoisia vastausvaihtoehtojen selitteen erilaisuuden vuoksi. (2006: 1=ei lainkaan uskonnollinen; 5=erittäin uskonnollinen; 2023: 1=erittäin uskonnoton; 5=erittäin uskonnollinen.) Arvot 4–5 ovat kuitenkin oletettavasti verrattavissa toisiinsa, ja vuonna 2006 näitä lapsuudenkotinsa uskonnolliseksi arvioineita vastaajia oli noin 17 prosenttia, kun taas 2023 heitä oli 29 %. On siis tarpeen tulkita, miksi aiempaa suurempi osuus on kokenut perheensä ainakin jossain määrin uskonnolliseksi. Yksi mahdollinen selitys sisältyy sekularisaatiotendenssiin itseensä, sillä arviot uskonnollisuudesta ovat aina suhteellisia: jos nykyiset nuoret ovat katsomukseltaan aiempaa maallistuneempia, he voivat herkemmin kuvata lapsuudenperheensä suhteessa itseään uskonnollisemmaksi. Tätä tulkintaa vahvistaa seuraava havainto: Kun tarkastellaan ristiin lapsuudenkodin arvioitua uskonnollisuutta ja omaa ilmaistua uskonnollisuutta (Kuvio 2), siirtymää uskonnollisista kodeista omaan uskonnottomuuteen tapahtuu merkittävässä määrin. Sen sijaan kasvaminen uskonnottomasta perheestä omaan uskonnollisuuteen näyttää harvinaisemmalta.

Jää nähtäväksi, ovatko nämä nuorisobarometrin nykyvastaajien ikäryhmästä tehdyt havainnot merkki pysyvämmästä muutoksesta. Uskonnollisuuden siirtyminen sukupolvittain on aiemmin ollut monimuotoisempaa koko populaatiota ja muita sukupolvia analysoitaessa (Tervo-Niemelä & Spännäri 2023).

Uskonnollisesti affilioituneiden ja affilioitumattomien osaryhmien vertailua

Kuten tilasto-osiossa esitetään, myös tässä barometrissa toistuu kaikissa aiemmissa tehty havainto sukupuolten ja ikäryhmien pienistä eroista. Uskonto ja uskonnollisuus ovat tärkeitä hieman suuremmalle osalle tytöistä kuin pojista. Ikäkohortteja vertaillen on samoin selvää, että molempien sukupuolten keskuudessa uskonnon ja uskonnollisuuden merkitys hieman vähenee aikuistumisen myötä. (Ks. Kuvio 3.)

Tyttöjen ja poikien ikäryhmittäinen vaihtelu poikkeaa toisistaan jonkin verran, mutta yhteistä on se, että uskonnottomien osuus on nuorimassa ikäryhmässä matalin. Kiinnittymisen institutionaaliseen uskontoon on vahvempaa ikävaiheessa, jolloin vielä osallistutaan uskonnon opetukseen koulussa ja osa ikäluokasta on käynyt rippikoulun. Sosiaalisatutkimuksen ja ikäkausipsykologian mukaan identiteetit ja katsomukset

KUVIO 3. USKONNOLLISUUS SUKUPUOLEN JA IÄN MUKAAN.

myös kiteytyvät vasta varhaisaikuisuudessa ja tätä edeltävä nuoruus on usein tyypillisesti etsintää ja muutoutumista. Osaltaan tätäkin voi pitää elämäntapojen notkeuden osoituksena, sillä nykykuorilla on enemmän liikkumavaraa ja heidän elämäntapojensa sisältyy enemmän irtautumisen mahdollisuuksia kuin vaikkapa vielä viitisenkymmentä vuotta sitten, jolloin kulttuurinen modernisaatio, kaupungistuminen ja koulutussiirtymät olivat vasta Suomessa pääsemässä vauhtiin.

Uskonollisiin yhteisöihin kuuluvien osajoukoissa on näitä suurempia eroja (Kuvio 4). Katoliset ovat hieman sekä luterilaisia että ortodokseja uskonnollisempia ja näin on vielä selvemmin pienimpien uskontoryhmien (Jehovan todistajat, vapaakirkko, itämaiset uskonnot) vastaajissa, joskin niiden osaryhmät aineistossa ovat liian pieniä luotettavien havaintojen tekemiseksi. Uskonollisimpia ovat musliminuoret, mikä näkyy johdonmukaisesti kaikissa muuttujissa – havainto on esillä myöhemmin myös kuviossa 8. (Ks. myös Pauhan artikkeli tässä teoksessa.)

Musliminuorten osuuteen liittyy lisäksi hankala erityiskysymys kyselyn toteutuksessa. On syytä epäillä, että kysymyksellä (K4) kuulumisesta ”kirkkoon tai uskonnolliseen yhteisöön” ei ole saatu kuvaavaa vastausta kaikilta musliminuorilta. Käsite uskonnolliseen yhteisöön kuulumisesta voi olla heille vieras. Teemu Pauha huomauttaa tämän teoksen artikkelissaan, ettei monilla uskonnoilla

ole henkilöperustaisen järjestäytymisen perinnettä. Siksi kristillisyydelle tyypillinen institutionaalinen jakautuminen kirkkoihin ja seurakuntiin ei päde kaikkiin uskontoihin. Tähän on monikulttuurisessa Suomessa kiinnitettävä lisää huomiota kyselyiden laadinnassa. Lisäksi, kuten tilasto-osion luvussa Vinoumat mainitaan, lähes viisisataa puhelinhaastatteluun tavoitettua vastaajaa ei kyennyt vastaamaan kyselyyn suomeksi tai ruotsiksi, joten vastaajien kadossa on vinoutumaa. Musliminuorten uskonnollisen affiliaation tunnistamattomuuteen viittaa muun muassa muunkielisten vastaajien selvästi suomen- ja ruotsinkielisiä yleisempi uskonnollisuus, joka ei kuitenkaan samalla tasolla heijastu uskonnollisiin yhteisöihin kuuluvien ja kuulumattomien jakaumassa. Välttääksemme näiden seikkojen mahdollista vääristävää vaikutusta olemme toteuttaneet seuraavat analyysit ja seuraavan luvun pääkomponenttianalyysin vain suomen- tai ruotsinkielisiä vastaajia tarkastellen.⁵ Ne eivät siten koske muunkielisiä vastaajia, joita

5 Muun kuin suomen- tai ruotsinkielisistä vastaajista 51,5 % on ilmoittanut kuuluvansa uskonnolliseen yhteisöön, 43,8 % ei, ja 4,6 % ei ole osannut sanoa. Vastaavat osuudet 69,8 / 28,9 / 1,3 suomenkielisissä ja 71,4 / 27,5 / 1,1 ruotsinkielisissä. Heistä uskonnolliseen yhteisöön kuuluvien enemmistö (55,2 %) on ilmoittanut kuuluvansa islamilaiseen yhteisöön.

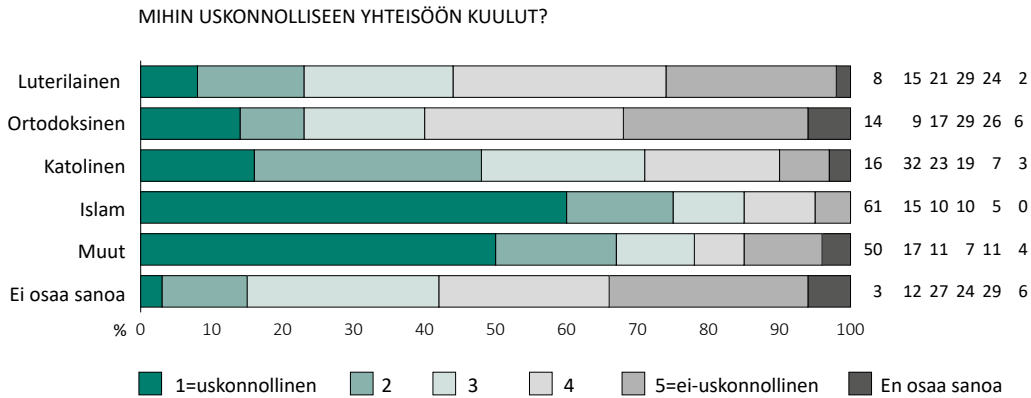
oli 8,3 % kaikista vastaajista (puhelimessa 9,2 % / verkossa 7,1 % / hybriditiedonkeruussa 7,8 %) ja joita oletettavasti on suhteessa enemmän populaatiossa kuin aineistossa. Vaikka myöskään kaikki muslimieiksi itsensä ilmoittaneet eivät ole kyselyn perusteella uskonnollisia, on tärkeää tunnistaa uskonnolliset musliminuoret kasvavana osajoukkona, joka muodostaa oman erityispiirteisen katsomuksellisen ryhmänsä.

Totesimme alussa, että eräänlainen päähypoteesimme, jota aineistolla koetteleimme, on perinteisten, institutionaalisten ja kollektiivisten katsomuskunta-affiliaatioiden ja -määritelmien heikentynyt voima kuvastaa nuorten todellisia henkilökohtaisia elämänskatsomuksia. Keskeisimpänä alakysymyksenä on silloin uskontokuntiin kuulumisen tai kuulumattomuuden kyky ennustaa nuorten elämänskatsomusta.

Kun jaoinme vastaajat tähän tapaan uskonnollisiin yhteisöihin kuuluviiin ja kuulumattomiin, ja tarkastelimme aineistoa kysymyssarjasta tai mittarista toiseen näitä vertaillen, oli selvää, että näiden pääryhmien jakaumissa on mittavaa päällekkäisyyttä. Vertailu kohdistuu käytännössä tällöin juuri luterilaiseen kirkkoon kuuluviiin (n=996) ja uskontokuntiin kuulumattomiin (n=517) vastaajiin, koska he muodostavat niin selvästi suurimmat vastaajaryhmät. Jopa käytettäessä ryhmäerojen tunnistamiseen herkkää mittaria, kuten mittaamalla ryhmien antamien

vastausten keskiarvojen eroa t-testillä ja eron efektikokoa *Cohenin d*:llä, voidaan todeta, että vain muutamassa kysymyksessä ryhmien eron efekti ylittää tavallisesti merkitykselliseksi vähimmäistasoksi asetetun 0,2 ja useissa se jää alle 0,1 eli käytännössä merkityksettömäksi.

Esimerkiksi näkemyksissään elämän merkityksellisyydestä (kysymyssarja Q21) uskonnollisiin yhteisöihin kuuluvat ja kuulumattomat eivät keskimäärin ryhminä käytännöllisesti katsoen juuri poikkea toisistaan, lukuun ottamatta kahta väittämää. (Ks. kuvio 5a.) Suorimmin uskonnollisiin katsomuksiin liittyvissä väittämissä ryhmien keskiarvot (1=uskonnolliseen yhteisöön kuuluvat, 2=uskonnolliseen yhteisöön kuulumattomat) ovat kuin peilikuvat toisistaan: edellisten vastauskeskiarvo on korkeampi väittämässä ”Elämän merkityksellisyys syntyy suhteesta jumalaan” (ka1=2,43, ka2=1,63, t(1174,819)=13,49, p<0,001, d=0,67) ja jälkimmäisten puolestaan väittämässä ”Elämällä ei ole mitään tarkoitusta” (ka1=1,83, ka2=2,32, t(802,685)=-7,93, p<0,001, d=0,46). Sen sijaan menneiden sukupolvien, tulevien sukupolvien, menestymisen ja muiden auttamisen koetussa merkityksellisyydessä ei ole olennaista eroa vaan molemmissa ryhmässä vastaajien jakauma on hyvin samankaltainen. Kyseiset eniten eroa synnyttävät kaksi väittämää saavat lisäksi molempien ryhmien kohdalla matalahkot keskiarvot, joten

KUVIO 4. USKONNOLLISIIN YHTEISÖIHIN KUULUMINEN JA USKONNOLLISUUS.

kumpikaan niistä ei ole ollut vastaajien joukossa suosittu tulkinta elämän merkityksellisyydestä.

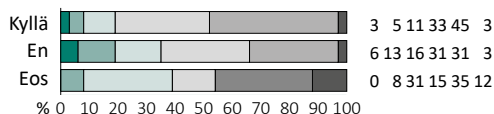
Korkeimmat keskiarvot ovat vastauksissa altuistisiin väittämiin ”Elämän merkityksellisyys syntyy tulevista sukupolvista ja elämän edellytysten säilyttämisestä heille” (ka1=3,77, ka2=3,68) ja ”Elämän merkityksellisyys syntyy siitä, että auttaa niitä, joilla menee huonommin (ka1=3,80, ka2=3,65). Keskiarvojen ero on kuitenkin käytännössä merkityksetön ja ryhmien jakaumat limittyvät pitkälti toisiinsa (ks. kuviot 5b ja 5c). Kiinnittyminen johonkin uskontokuntaan tai uskonnottomuus kertovat siis hyvin vähän elämän

koetusta merkityksellisyydestä nuorten vastaajien suuren valtaosan kohdalla.

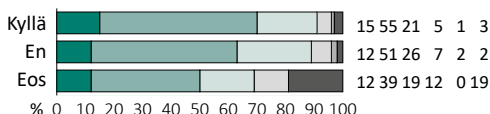
Samansuuntaisia havaintoja tuottaa tiedollisen ja metafyyssisen maailmankuvan alaan kuuluvien uskomusten kysymyssarja (Q22). Kysyttäessä unien tulkitsemisesta tiedon lähteenä, astrologiasta, energiaparantamisesta ja vainajien henkien kanssa kommunikoimisesta uskonnollisiin yhteisöihin kuuluvien ja kuulumattomien ryhmät eivät juurikaan erotu toisistaan. Uskonnollisiin yhteisöihin kuuluvat ovat hieman taipuvaisempia uskomaa kaikkiin näihin, mutta ero on käytännössä hyvin vähäinen. Näistä ainoastaan

KUULUTKO JOHONKIN KIRKKOON TAI USKONNOLLISEEN YHTEISÖÖN?

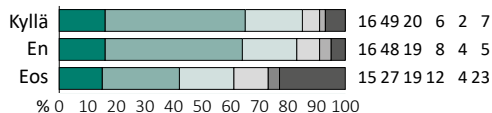
Kuvio 5a. ”Elämällä ei ole mitään tarkoitusia”.

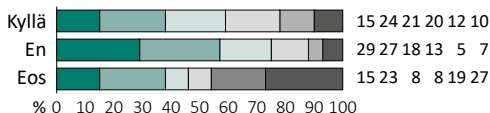
Kuvio 5b. ”Elämän merkityksellisyys syntyy siitä, että auttaa niitä, joilla menee huonommin”.

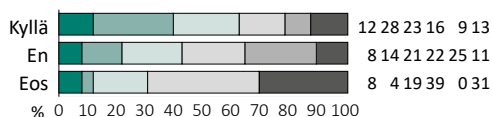
Kuvio 5c. ”Elämän merkityksellisyys syntyy tulevista sukupolvista ja elämän edellytysten säilyttämisestä heille”.

Kuvio 5d. ”Yksilön elämä loppuu kuolemaan”.

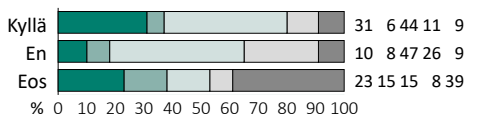

Kuvio 5e. ”Ihmisellä on ruumiista erillinen sielu tai elämänvoima”.

Täysin samaa mieltä
Samaa mieltä
En samaa enkä eri mieltä
Eri mieltä
Täysin eri mieltä
En osaa sanoa

Kuvio 5f. Uskonnolliseen yhteisöön kuuluminen ja jumaluutta/yliluonnollista koskevat väittämät.

On jonkinlainen kaikkeuden luonut jumaluus
Ei ole yhtä jumalaa, mutta on olemassa muita henkivoimia
Saattaa olla olemassa yliluonnollisia voimia, mutta tätä ei voida tietää varmasti
Ei ole olemassa minkäänlaista ihmisen ulkopuolista henkeä tai jumalaa
En osaa sanoa

KUVIO 5A–E. USKONNOLLISIIN YHTEISÖIHIN KUULUVIEN JA KUULUMATTOMIEN VERTAILUA.

väittämään ”Vainajien henkiin on mahdollista saada yhteys” voi katsoa uskontokuntiin kuuluvien vastaajien uskovan olennaisesti useammin, edeltävään tapaan t-testillä mitattuna ($ka1=2,26$, $ka2=1,93$, $t(607)=3,31$, $p<0,001$, $d=0,28$).

Vahvimmin uskontoihin kytkeytyviksi tulkittavat kysymykset tekevät kuitenkin eroa ryhmien välille: uskontokuntiin kuulumattomat ovat tyypillisesti enemmän samaa mieltä väittämästä ”Yksilön elämä loppuu kuolemaan” ($ka1=3,11$, $ka2=3,68$, $t(1547)=-8,34$, $p<0,001$, $d=0,46$) ja uskonnollisiin yhteisöihin kuuluvat puolestaan väittämästä ”Ihmisellä on ruumiista erillinen sielu tai elämänvoima” ($ka1=3,20$, $ka2=2,55$, $t(821,996)=9,18$, $p<0,001$, $d=0,53$). Jakaumia tarkasteltaessa kummassakin joukossa on silti merkittävässä määrin vastaajia koko skaalan laajuudelta (kuviot 5d ja 5e), vaikka perinteisesti ajatellen nämä uskomukset ovat kaikkein vahvimpia teistisen ja ateistisen katsomuksen erottajia.

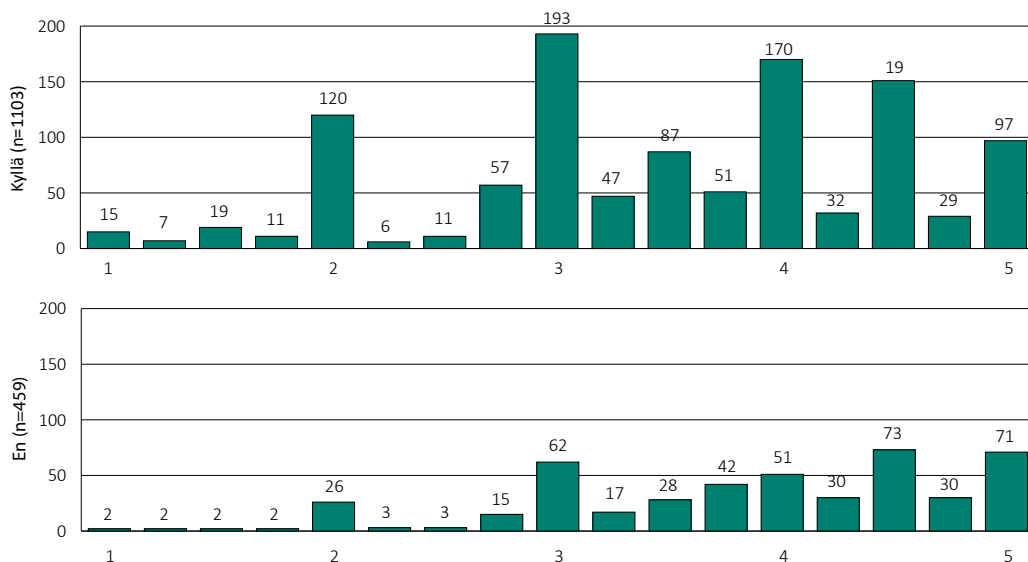
Suorimmin perinteisistä uskonnollisista uskomuksista tiedusteltiin kysymyksessä (Q20), jossa piti valita annetuista vaihtoehdoista parhaiten omaa näkemystä vastaava vaihtoehto jumaluutta ja yliluonnollista koskevista väittämistä. (Kuvio 5f.) Vähemmistö eli alle kolmannes (30,9 %) kirkkoon tai uskonnolliseen yhteisöön kuuluvista nuorista uskoo, että on olemassa jonkinlainen teistinen tai deistinen jumaluus. Kymmenesosa (10,7 %) heistä on tämän vastauksen perinteisen tulkinnan mukaan ateisteja. Vastaavasti suoraan peilikuvana kymmenesosa (10,1 %) uskontokuntiin kuulumattomista ajattelee, että on olemassa jonkinlainen jumaluus. Agnostikkoja on kutakuinkin yhtä paljon uskonnolliseen yhteisöön kuuluvissa (43,6 %) kuin kuulumattomissa (46,8 %) nuorissa. Selvästi suosituin katsomuksellinen vastausvaihtoehto on siten kummankin ryhmän keskuudessa sama ja nimenomaan näkemys, joka ei erottele vastaajia uskonnollisiin ja uskonnotomiin. Voi toki epäillä, että vastausvaihtoehdon ehdollinen muotoilu (”saattaa olla”) muutenkin vetää nykyvastaajia puoleensa definitiivisiä (on/ei ole) valintoja enemmän. Silloinkin tämä on silti juuri yksi ilmentymä nykynuorten katsomusten notkeudesta, joka jättää auki valinnat perinteisen

uskonnollisuuden, uushenkisyyden ja agnostisistisella tavalla tieteellisen maailmankuvan välillä.

Vaikka ryhmien jakaumissa on odotetusti tässä kysymyksessä enemmän eroa kuin edellä mainituissa muuttujissa, vahvistuu edelleen käsitys, että uskontokuntiin kuuluminen tai uskonnottomuus ei toimi vastaajien enemmistössä erottelevana elämäntarkastelun taustatekijänä. Lisäksi huomataan, että runsaat kuutisen prosenttia vastaajista voidaan arvioida ei-uskonnollisiksi mutta (uus)henkisiksi elämäntarkastelultaan: 6,7 % ilmoittaa, ettei usko jumalaan, mutta uskoo jonkinlaisten muiden henkivoimien olemassaoloon. Heitä on pienekkö osa niin uskonnollisesti affilioituneista kuin affilioitumattomista.

Samalla voidaan havaita joukosta myös selvimmin tieteelliseen maailmankuvaan luottavat vastaajat, sillä he korostuvat jumaliin tai henkivoimiin uskomattomien keskuudessa. Teimme tiedekäsityksiä koskevasta kysymyssarjasta (Q23) kolmen muuttujan keskiarvosummamuuttujan (asteikko 1–5): ”Todellisuudesta voidaan saada tietoa ainoastaan tieteen avulla”, ”Luotan tieteelliseen tietoon enemmän kuin arkielämän kokemuksiini”, ”Ihminen on kehittynyt vuosimiljoonien aikana muista, varhaisemmista eläinlajeista”.⁶ Uskonto-

6 Muuttujina kokeiltiin viiden väittämän sarjaa: ”Todellisuudesta voidaan saada tietoa ainoastaan tieteen avulla”, ”Luotan tieteelliseen tietoon enemmän kuin arkielämän kokemuksiini”, ”Tieteeseen perustuva maailmankuva ja uskonto eivät ole ristiriidassa keskenään”, ”Tiede ja teknologia ovat nousemassa ihmisen palvelijasta ihmisen herraksi”, ”Ihminen on kehittynyt vuosimiljoonien aikana muista, varhaisemmista eläinlajeista”. Vastausarvot (1–5) käännettiin merkitykseltään samansuuntaisiksi ja EOS-vastaukset poistettiin joukosta. Kolmas ja neljäs väittämä osoittautuivat Cronbachin alfalla ja korrelaatioilla tarkasteltuna heikommin muiden kanssa yhteensopiviksi, joten lopulliseen keskiarvosummamuuttujaan jätettiin kolme muuta väittämää ($\alpha=0,671$; muuttujien väliset korrelaatiot, $r=0,368–0,421$). (Ks. tässä kirjassa myös Ketolan ja Salomäen artikkeli, jossa he käyttävät samaa summamuuttujaa.)

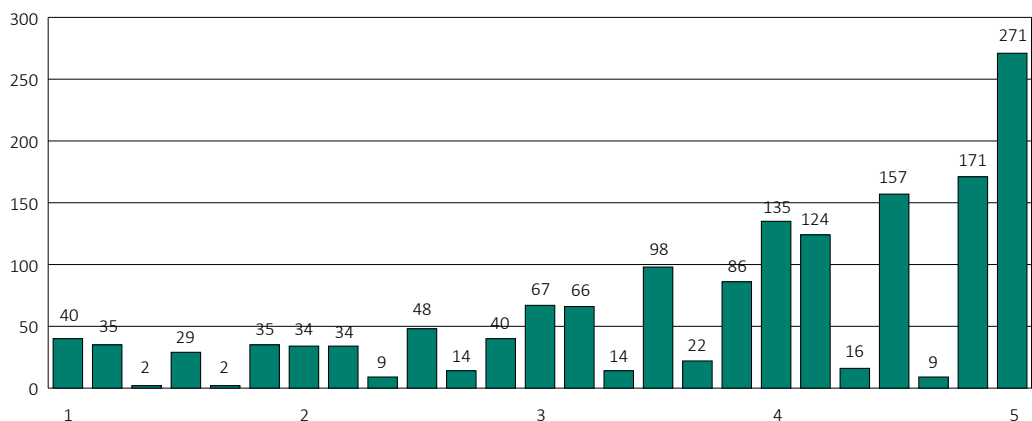
KUVIO 6. LUOTTAMUS TIETEeseen/TIETEELLINEN MAAILMANKUVA USKONTOKUNTIIN KUULUMISEN JA KUULUMATTOMUUDEN MUKAAN (1,0=VÄHITEN LUOTTAVAT; 5,0=ENITEN LUOTTAVAT).

kuntiin kuuluvien ja kuulumattomien vertailu summamuuttujalla osoittaa molemmissa melko tasaisen jakauman (kuvio 6). Tällä mittarilla noin kolmannes (32,9 %) kaikista vastaajista on ilmaissut selvästi tiedemyönteisen tai tieteeseen luottavan maailmankuvan (keskiarvo välillä 4–5). Heidän joukossaan on 70 prosenttia niistä, jotka ovat antaneet uskomuksista kysyttäessä (Q20) vastaukseksi edellä mainitun ateistisen vaihtoehdon. Nämä muodostavat kaikista vastaajista noin 12 prosentin osuuden, jota voi ajatella selvästi ateistisen tieteellisen maailmankatsomuksen osajoukkona. Mutta heitäkään ei voi tunnistaa kuulumattomuudesta uskontokuntiin, sillä määrällinen enemmistö vahvimmin tieteeseen luottavista vastaajista on luterilaiseen kirkkoon kuuluvia nuoria.

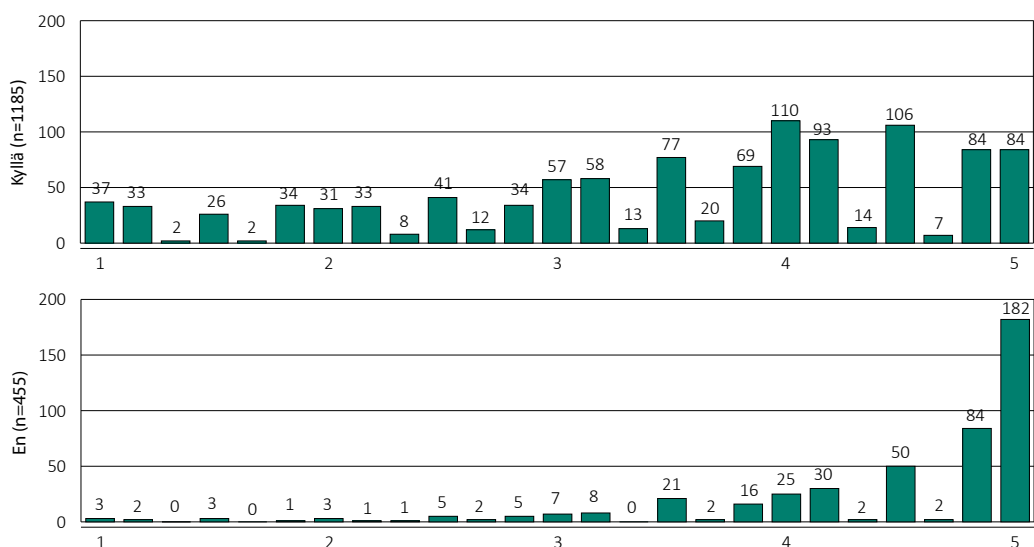
Henkilökohtaisen tai koetun uskonnollisuuden tai sekulaarisuuden esiintymistä voidaan samoin kattavimmin tarkastella käyttämällä useista muuttujista koostettua summamuuttujaa. Teimme mittarin neljästä kysymyksestä: Kuinka tärkeäksi vastaaja kokee uskonnon (Q9_4), kuinka uskonnollisena hän pitää itseään (Q11_3), kuinka

usein hän rukoilee (Q18) ja mitä hän ajattelee väittämästä, että elämän merkityksellisyys syntyy suhteesta jumalaan (Q21_1).⁷ Kuviossa 7a on esitettyinä vastaajien jakauma tässä summamuuttujassa. Jakauman alimmat arvot (1) kuvaajan vasemmassa reunassa ilmaisevat uskonnollisimpia vastaajia, ja alkuperäisten skaalojen mukainen neutraali keskikohta on arvossa 3.

7 Muuttujien vastausarvot eli skaalat (kaikissa 1–5) käännettiin merkitykseltään samansuuntaisiksi ja EOS-vastaukset poistettiin. Vastaajista otettiin mukaan äidinkieleltään suomen- tai ruotsinkieliset vastaajat. Muuttujista tehtiin keskiarvosummamuuttuja, johon sisällytettiin vastaajat, jotka olivat vastanneet vähintään kolmeen neljästä kysymyksestä. Cronbachin alfalla mitattuna mittarin yhtenäisyys on hyvin korkea ($\alpha=0,912$), ja muuttujien keskinäinen korrelaatio vahvaa mutta ei liiallista ($r=0,698-0,765$), joten kysymykset sopivat erinomaisesti yhteen. (Jos mukana ovat myös muunkieliset vastaajat: $\alpha=0,915$ ja korrelaatiot $r=0,713-0,764$.)

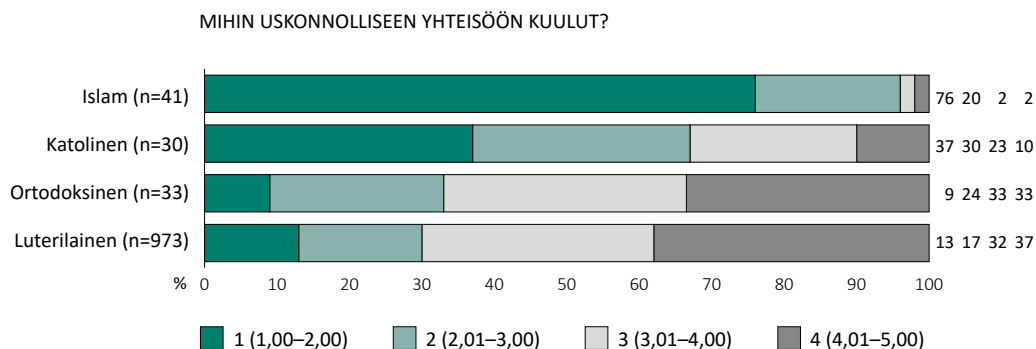
KUVIO 7A. USKONNOLLISUUDEN SUMMAMUUTTUJA (1,00=USKONNOLLISIN; 5,00=USKONNOTTOMIN).

KUVIO 7B. USKONNOLLISUUDEN SUMMAMUUTTUJA: USKONNOLLISEEN YHTEISÖÖN KUULUVAT JA KUULUMATTOMAT.

Kaikkien vastaajien jakauma painottuu selvästi ei-uskonnolliseen tai uskonnottomaan suuntaan. Kun vertaillaan erikseen kirkkoon tai uskonnolliseen yhteisöön kuuluvien ja kuulumattomien jakaumia (kuvio 7b) huomataan, että affilioitumattomien huomattava enemmistö on erittäin selvästi katsomukseltaan uskonnottomia, mutta myös uskonnolliseen yhteisöön kuuluvien vastaajien

enemmistö sijoittuu neutraalin keskikohdan oikealle puolelle. Näiden tarkastelujen valossa on siis perusteita pitää sekularisoitumista yleisenä trendinä suomen- ja ruotsinkielisten vastaajien joukossa ainakin luterilaiseen kirkkoon kuuluvien valtaosan ja uskontokuntiin affilioitumattomien nuorten keskuudessa. Kuten edellä totesimme, merkittävissä tässä erottuva osaryhmä ovat musliminuoret.

KUVIO 8. USKONNOLLISUUS USKONTORYHMISSÄ (1=USKONNOLLISIN; 4=USKONNOTTOMIN).

Kuviossa 8 on esitetty vertailu neljän määrällisesti eniten edustettuna olevan uskonnollisesti affilii-tuneen vastaajaryhmän välillä. Uskonnollisuuden summamuuttuja on siinä luokiteltu neljään luok-kaan muiden kuin luterilaisten vastaajien pienen määrän vuoksi. Osaryhmien pienuuden vuoksi (ryhmäfrekvenssit näkyvät kuviossa) vertailun tarkempaan yleistettävyyteen voi suhtautua varo- vaisesti, mutta suuntaa antavaksi se on kuitenkin varsin selkeä.

Katsomusten pääulottuvuudet

Etsiäksemme kokonaiskuvaa aineistosta löytyvistä katsomuksellisista ulottuvuuksista ja mahdollisesti niiden suhteen toisistaan erottuvista vastaajaryh- mistä suoritimme pääkomponenttianalyysin, jossa käytimme kaikkia niitä aineiston muuttujia, joilla voidaan ajatella olevan selvästi elämänskatsomuskel- linen merkitys. Pääkomponenttianalyysin tukena tarkasteltiin järjestyskorrelaatioita, ja molemmat toteutettiin R-ympäristössä (R Core Team 2021).

Listaaamme alla lyhyesti pääkomponentti- ja järjestyskorrelaatioanalyysissä käyttämämme kysymykset ja väittämät. Vastausvaihtoehdot löytyvät liitteestä numero 1. Valitsimme ana- lyysihin mahdollisimman kattavasti kysymykset, jotka luotaavat vastaajien käsitystä todellisuuden luonteesta sekä siitä, mikä on heille merkityk- sellistä, tärkeää tai arvokasta. Nämä kysymyk- set ovat ilmeisellä tavalla tulkittavissa vastaajien

elämänskatsomuksellisia käsityksiä kuvaaviksi muuttujiksi. Ideologista uskonnollisuutta mit- taava kysymys ”Mikä seuraavista vastaa eniten uskomuksiasi?”, jonka vastausvaihtoehdot olivat kategorisia, muutettiin neljäksi dummy-muuttu- jaksi.⁸ Kaikkiin kysymyksiin oli myös mahdollista vastata ”En osaa sanoa”.

- K1, kaikki vaihtoehdot.
- K2, väittämät ”menestyminen elämäs- sä on itsestä kiinni” sekä ”jokaisen tulee hoitaa omat asiansa”.
- K3, kaikki vaihtoehdot.
- K7.
- K8.
- K9.
- K11, kaikki väittämät.
- K12, kaikki väittämät.
- K13, kaikki väittämät.
- K14, kaikki väittämät.

⁸ Muut kuin dummy-muuttujat muutettiin jär- jestysluvuiksi. Tasatilanteissa järjestysluvuista otettiin keskiarvo. Esimerkiksi, jos yhdeksän vas- taajaa vastasi pienimmän vaihtoehdon, he kaik- ki saivat järjestysluvun 5, sillä se on yhdestä yh- deksään ulottuvan lukujonon keskiarvo. Lopuksi muuttujat standardoitiin vähentämällä niistä keskiarvonsa ja jakamalla ne keskihajonnallaan, niin että kaikkien analyysiin sisällytettyjen muut- tujien keskiarvo oli nolla ja keskihajonta yksi.

Pääkomponentti- ja järjestyskorrelaatioanalyysiin otettiin vastaajat, jotka olivat vastanneet kaikkiin kysymyksiin, eivätkä olleet vastanneet mihinkään tarkasteltavaan kysymykseen ”En osaa sanoa”⁹. Täten analyysissä on mukana vain verkossa vastanneita nuoria. Tuloksia tulkittaessa on otettava huomioon, että ne heijastelevat vastaajia, jotka ovat varmimpia katsomuksestaan. Ehdot täyttäviä vastaajia oli yhteensä 253. Pidämme lähestymistapaa perusteltuna, sillä pääkomponenttianalyysin tarkoituksena on tunnistaa mannersuomalaisten nuorten elämäntilanteiden vaihtelun pääsuunnat, ja varmojen vastaajien korostuminen palvelee tätä tarkoitusta.

Pääkomponenttianalyysi

Pääkomponenttianalyysin (Pearson 1901; Tabachnick & Fidell 2007, 607–675) tuloksena on ”kartta”, jolle vastaajat asettuvat. Kartan koordinaattiselit eli pääkomponentit ovat eräänlaisia keskenään korreloimattomia latentteja muuttujia, jotka selittävät mahdollisimman suuren osan vastausten varianssista. Analyysi tuottaa ”latauksia”, joiden neliöt kertovat, kuinka suuren osan tietyn pääkomponentin vaihtelusta yksittäinen muuttuja muodostaa. Pääkomponentteja on yhtä vaille yhtä monta kuin analyysiin sisällytettyjä muuttujia, mutta tyypillisesti analyysissä keskitytään muutamaa eniten vastausten kokonaisvarianssia selittävään pääkomponenttiin.¹⁰

9 Vastausvaihtoehtoissa EOS sijaitsi aina skaalan ulkopuolella.

10 Yksittäisen pääkomponentin neliöityjen latausten summa on aina 1, eli 100 %. Valitsimme mielivaltaisesti sopivaksi katsomamme määrän pääkomponentteja lähempään tarkasteluun. Teimme näiden pääkomponenttien muuttujalatauksille bootstrap-merkitsevyydestin soveltaen Peres-Neton ym. (2003) kuvaamaa menetelmää sillä muutoksella, että merkitsevyytestauksen kohteena olivat latausten neliöt, eli prosentuaaliset kontribuutiot pääkomponentin varianssiin. Nollahypoteesiksi asetimme oletuksen, että kontribuutio on yhtä suuri tai pienempi kuin jos kontribuutio olisi jaettu tasan kaikkien

Pääkomponenttianalyysin tuloksia tarkastellaan lisäksi sen mukaan, mihin kirkkoon tai uskonnolliseen yhteisöön vastaajat kertoivat kuuluvansa. Vastaajat luokiteltiin kolmeen kategoriaan: evankelis-luterilaiseen kirkkoon kuuluviin, muihin uskonnollisiin yhteisöihin kuuluviin sekä uskonnollisiin yhteisöihin kuulumattomiin. Lisäksi tarkasteltiin, miten suuren osan tärkeimpien pääkomponenttien vaihtelusta läheisin uskonyhteisö selittää. Tähän analyysiin käytettiin lineaarista regressiota. Myös ikäryhmän (15–19, 20–24, 25–29) vaikutusta pääkomponentteihin testattiin lineaarisella regressiolla, koska halusimme tarkistaa, vaikuttaako vastaajien ikä analyysin tuloksiin. Ikävaihtelun selitysasteet jäivät kuitenkin niin mataliksi (~ 1 %), ettei näitä tuloksia ole jatkossa sisällytetty analyysiin.

Analyysin tuloksena havaittiin, että kolme ensimmäistä pääkomponenttia selittävät yhteensä noin 41 prosenttia vastausten kokonaisvarianssista. Ensimmäinen komponentti selittää kokonaisvarianssista 23 prosenttia, toinen 12 prosenttia ja kolmas seitsemän prosenttia. Kuvaamme seuraavassa ensin kaikkien kolmen selityskykyisimmän pääkomponentin muodostumisen. Pääkomponentteja voi ajatella vastausten ”vaihtelusuuntina”, ikään kuin latentteina muuttujina, jotka kokoavat muita muuttujia joillekin vaihtelun pääakseleille.

Taulukko 1 luettelee muuttujien lataukset pääkomponenteille. Muuttujien perässä mainitut numerot kertovat, miten voimakkaasti kyseinen muuttuja latautuu positiivisesti tai negatiivisesti kyseiselle komponentille. Ensimmäinen pääkomponentti (taulukossa 9 nimellä PC1) liittyy selvästi suhtautumiseen perinteiseen uskonnollisuuteen. Tämän ulottuvuuden suuri selitysvoima muuttujien joukossa ei ole yllätys, sillä nuorten

muuttujien kesken. Tällainen tilanne vallitsi esimerkiksi, jos muuttujat eivät korreloisi lainkaan keskenään. Merkitsevyyksiksi asetettiin 5 %. Testin läpäisseiden latausten merkitys pääkomponentille on siis tilastollisesti merkitsevästi keskimääräistä latausarvoa suurempi.

TAULUKKO 1. PÄÄKOMPONENTTIANALYYSISSÄ KÄYTETYT KYSYMYKSET JA NIIDEN LATAUKSET NELJÄLLE ENSIMMÄISELLE PÄÄKOMPONENTTILLE. (VAIN BOOTSTRAP-MERKITSEVYYSTESTAUKSELLA KESKIMÄÄRÄISTÄ KORKEAMMAN OSUUDEN KUNKIN KOMPONENTIN VARIANSSISTA SELITTÄVÄT LATAUKSET ON MERKITTY TAULUKKOON.)

Kysymysryhmä	Kysymys tai väite	Tun- nus	PC1	PC2	PC3
Kuinka tärkeinä pidät seuraavia asioita?	Työ	T1			
	Koti ja perhe	T2			
	Tasa-arvo	T3		0.28	
	Uskonto	T4	0.28		
	Ulkonäkö	T5			
	Luonnon hyvinvointi	T6		0.29	
	Ihmisoikeudet	T7		0.31	
	Rauha	T8			
	Luonnonmukaisesti eläminen	T9			
	Seurakunta tai muu hengellinen yhteisö	T10	0.25		
Väitteet individualismista	Menestyminen elämässä on itsestä kiinni	I1		-0.28	
	Jokaisen tulee hoitaa omat asiansa	I2		-0.25	
Yhteiskunnalliset ulottuvuudet	Vasemmisto-oikeisto	U1		-0.33	
	Arvoliberaali–arvokonservatiivi	U2		-0.3	
	Uskonnollinen–ei-uskonnollinen	U3	-0.28		
	Hengellinen–ei-hengellinen	U4	-0.25		
	Radikaali–maltillinen	U5			
Elämän merkityksellisyys	Elämän merkityksellisyys syntyy... suhteesta jumalaan	M1	0.26		
	... tulevista sukupolvista ja elämän edellytysten säilyttämisestä heille	M2			
	... menneistä sukupolvista ja heidän perintönsä ylläpitämisestä	M3			
	... että menestyy paremmin kuin toiset	M4		-0.21	
	... että auttaa niitä, joilla menee huonommin	M5			
	Elämällä ei ole mitään tarkoitusta	M6			
Tieteen rooli maailmankuvassa	Todellisuudesta voidaan saada tietoa ainoastaan tieteen avulla	V1			
	Luotan tieteelliseen tietoon enemmän kuin arkielämän kokemuksiini	V2			
	Tieteeseen perustuva maailmankuva ja uskonto eivät ole ristiriidassa keskenään	V3			
	Tiede ja teknologia ovat nousemassa ihmisen palvelijasta ihmisen herraksi	V4			
	Ihminen on kehittynyt vuosimiljoonien aikana muista, varhaisemmista eläinlajeista	V5	-0.21		
Intellektuaalinen katsomuksellisuus	Kuinka usein, jos koskaan, ajattelet elämän tarkoitusta tai päämäärää?	N1			

Ideologinen katsomuksellisuus	Yksilön elämä loppuu kuolemaan	O1	-0.23		
	Ihmisellä on ruumiista erillinen sielu tai elämänvoima	O2	0.24		
	Unia tulkitsemalla voi saada tietoa todellisuudesta	O3			0.31
	Taivaankappaleiden suhteelliset asennot vaikuttavat tapahtumiin Maan päällä	O4			0.38
	Vainajien henkiin on mahdollista saada yhteys	O5			0.29
	Ihmisten vaivoja on mahdollista parantaa siirtämällä heille elämänenergiaa.	O6			0.27
	On olemassa jonkinlainen kaikkeuden luonut jumaluus (dummy)	O7	0.23		
	Ei ole yhtä jumalaa, mutta on olemassa muita henkivoimia (dummy)	O8			
	Saattaa olla olemassa yliluonnollisia voimia, mutta tätä ei voida tietää varmasti (dummy)	O9			
	Ei ole olemassa minkäänlaista ihmisen ulkopuolista henkeä tai jumalaa (dummy)	O10	-0.19		
Rituaalinen uskonnollisuus	Kuinka usein rukoilet?	R1	0.26		
	Jos ei huomioida häitä, hautajaisia, ristiäisiä tai koulujalla tehtyjä käyntejä kuinka usein käyt kirkossa/uskonnollisissa tilaisuuksissa?	R2	0.22		

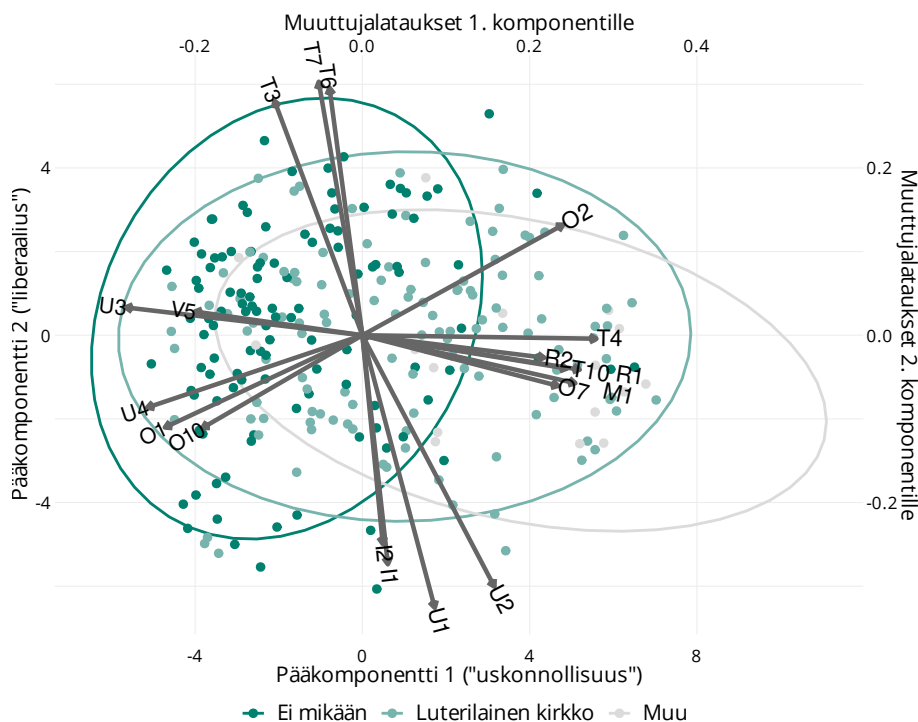
katsomuksia ja uskomuksia luotaavan barometrin kysymyksistä suuri osa koskee tavalla tai toisella uskonnollisuutta. Toisen pääkomponentin (PC2) ääripäät voisi nimetä vasemmistoliberaaliksi ja oikeistokonservatiiviseksi. Tälle akselille latautuvat muuttujat koskevat poliittista itseidentifikaatiota ja sijoittumista kollektiivisten ja altruististen (tasa-arvo, ihmisoikeudet) ja yksilöä korostavien (jokaisen tulee hoitaa omat asiansa, menestyminen elämässä on itsestä kiinni) arvomaailmojen välillä. Kolmas pääkomponentti (PC3) liittyy uushenkiin uskomuksiin. Tällä akselilla korkeita arvoja saavat uskovat horoskooppeihin, elämänenergian siirtämisen mahdollisuuteen ja siihen, että unia tulkitsemalla voidaan saada tietoa todellisuudesta.

Pääkomponenttianalyysin tulokset vaativat tulkintaa. Erityisesti on muistettava, että muuttujien latautuminen pääkomponenttien akselleille ei vielä kerro vastaajaryhmien vaihtelusta vaan nimenomaan muuttujien keskinäisistä yhteyksistä ja niiden yhteisvaihtelusta. Perinteinen tapa tarkastella pääkomponenttianalyysin tuloksia on kaksoiskuvaaja (*biplo*t), jossa muuttujat näkyvät

vektoreina ja vastaajat pisteinä: pisteet näyttävät kunkin vastaajan sijoittumisen pääkomponenttiavaruudessa ja vektorit eli nuolet kuvaavat muuttujia (kysymyksiä) ja sitä, mihin suuntaan samaa mieltä olevien määrä kasvaa nopeimmin. Mitä suurempi osa pääkomponentin vaihtelusta johtuu tietystä muuttujasta, sitä pidempi muuttujan nuoli on tuon pääkomponentin suuntaan.

Kuviossa 9 on korostettu näkyviin pääkomponentit yksi (PC1) ja kaksi (PC2). Suurin piirtein vasemmalta oikealle kulkevassa akselissa on selvimmän erottuva pääkomponentti eli uskonnottomuuden ja uskonnollisuuden vaihtelu. Ylävasemmalta alaoikealle kulkee puolestaan liberaalisuus–konservatiivisuus-akseli.

Vain esitettyjen pääkomponenttien vaihtelusta merkitsevästi keskivertoa suuremman osan muodostavien muuttujien latauskertoimet näytetään. Ellipsit näyttävät kaksikulotteiseen t-jakaumaan perustuvan 95 % ennuste-ellipsin kullekin uskonyhteisöryhmälle. Oikealla uskonnollisuuden suunnassa erottuu luterilaisia ja erityisesti muiden uskontokuntien vastaajia.

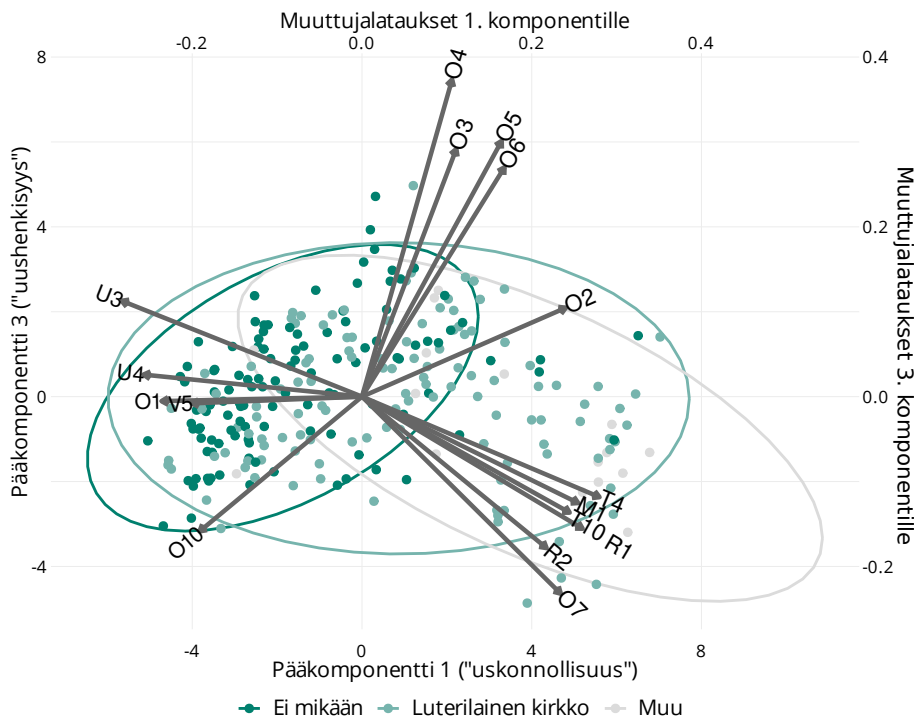
KUVIO 9. VASTAAJIEN SIOJITTUMINEN KAHDELLE ENSIMMÄISELLE PÄÄKOMPONENTILLE USKONYHTEISÖÖN KUULUMISEN MUKAAN (PISTEET, VASEN JA ALIN AKSELI) SEKÄ KYSYMYSTEN LATAUTUMINEN PÄÄKOMPONENTEILLE (NUOLET, OIKEA JA YLIN AKSELI). VAIN MERKITSEVÄSTI PÄÄKOMPONENTEILLE LATAUTUNEET MUUTTUJAT. MUUTTUJIEN TUNNUKSET KUTEN TAULUKOSSA 1.

Vasemmalla ylhäällä liberaalisuuden suunnassa sijaitsevat ihmisoikeuksia, tasa-arvoa ja luonnon hyvinvointia erityisen merkityksellisinä pitävät. Tässä suunnassa korostuvat uskontokuntiin kuulumattomat luterilaisia ja muita uskonnollisuuksia enemmän. Nämä kaksi akselia eivät kuitenkaan kulje päällekkäin tai rinnakkain, eli liberaalisuus–konservatiivisuus ja uskonnottoisuus–uskonnollisuus ovat myös monelta osin toisistaan riippumattomia vaihtelu suuntia.

Seuraava kuvaaja (kuvio 10) on puolestaan käännetty niin, että se nostaa esiin pääkomponentit yksi ja kolme eli perinteisen uskonnollisuuden (ja uskonnottoisuuden) lisäksi (uus)henkisyys. Huomataan, että nämä erottuvat toisistaan eli (uus)henkisyys on selvästi oma ilmiönsä, joka koostuu yhteen toisenlaisia muuttujia ja kysymyksiä

(O3–O6) kuin uskonnollisuus. Niihin molempiin nähden vastakkaisessa suunnassa vasemmalla alhaalla erottuvat ne, jotka eivät usko ihmisen ulkopuolisiin henkiin tai jumaliin (O10).

Kuvaajista havaitaan, että uskonnollisen yhteisön jäsenyys tai sellaiseen kuulumattomuus ennustavat melko heikosti nuorten elämäntapaolosuhteiden vaihtelua etenkin verrattaessa uskontokuntiin kuulumattomia ja luterilaisia vastaajia. Uskonyhteisö selitti korjatun selitystason mukaan ensimmäisen pääkomponentin vaihtelusta 23 prosenttia, toisen pääkomponentin vaihtelusta nolla prosenttia, ja kolmannen pääkomponentin vaihtelusta kaksi prosenttia. Esimerkiksi uushenkiset käsitykset eivät näytä olevan kytköksissä kirkosta eroamiseen, ja usko ihmisoikeuksien tärkeyteen ei näytä riippuvan uskonyhteisöstä.

KUVIO 10. VASTAAJIEN SIOJITTUMINEN ENSIMMÄISELLE JA KOLMANNELLE PÄÄKOMPONENTTILLE USKONYHTEISÖÖN KUULUMISEN MUKAAN SEKÄ KYSYMYSTEN LATAUTUMINEN PÄÄKOMPONENTTILLE. SELITE MUUTEN KUTEN KUVIOSSA 9.

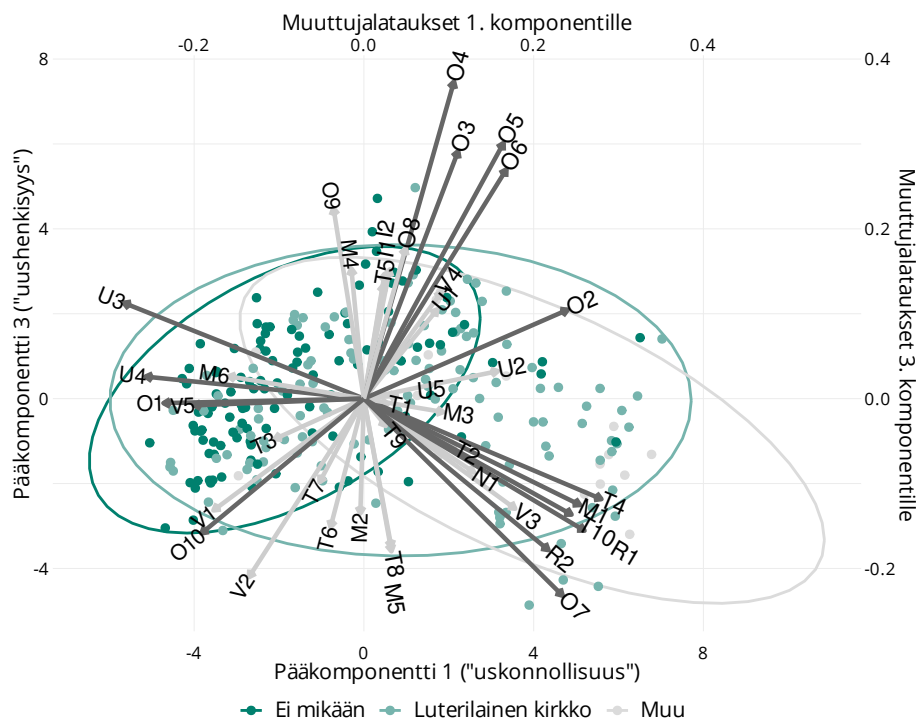
Kirkkoihin tai uskontokuntiin kuuluvien ja kuulumattomien sisällä on runsaasti vaihtelua myös siinä, miten voimakkaasti sitoudutaan perinteiseen uskonnollisuuteen.

Viimeinen kuvaaja (kuvio 11) on muutoin sama kuin edellinen, mutta nyt siihen on lisätty myös muut käytetyt muuttujat merkitsevyydestä riippumatta, jolloin havaitaan myös vasemmalla erottuvien vahvimmin uskonnottomien vastaajien luottamus tieteeseen. Heidän voi siis katsoa muodostavan selvimmin sekulaarin tai ateistisen tieteellisen maailmankatsomuksen osajoukon. Pisteistä huomataan, että edellä jo havaittuun tapaan heissä on sekä uskontokuntiin kuulumattomia että luterilaisia vastaajia.

Analyysi tuo esiin ne katsomukselliset yleisteemat ja -vaihtelut, joita voi pitää tärkeimpinä

ainakin osalle nuorista. Uskonnollisuuden ja uskonnottomuuden akseli on edelleen merkityksellinen monille, jotka ovat varmoja omasta ratkaisustaan jommassakummassa suunnassa. Kolmena erityisenä osajoukkona erottuvat uskonnottomat sekulaarin tieteellisen maailmankatsomuksen edustajat, uushenkiset vastaajat sekä uskonnollisesti sitoutuneimmat vastaajat. Liberaalisuuden ja konservatiivisuuden perinteinen vaihtelu on edelleen havaittavissa ja kokoaa yhteen joukon tuttuja yhteiskunnallis-poliittisia asenteita ja käsityksiä. Vasemmistoon sijoittuvat vastaajat ovat keskimäärin myös arvoliberaalimpia ja pitävät tärkeinä ihmisoikeuksia, tasa-arvoa ja luonnon hyvinvointia.

Kuvaajista ja analyysistä havaitaan, että nuorten elämäntarkastukset eivät jakaudu siististi

KUVIO 11. VASTAAJIEN SIOITTUMINEN ENSIMMÄISELLE JA KOLMANNELLE PÄÄKOMPONENTILLE ILMOITETUN USKONYHTEISÖÖN KUULUMISEN MUKAAN, SEKÄ KYSYMYSTEN LATAUTUMINEN PÄÄKOMPONENTEILLE. MERKITSEVÄSTI KESKIVERTOJA SUUREMMAN OSAN ESITETTYJEN PÄÄKOMPONENTTIEN VAIHTELUSTA MUODOSTAVIEN MUUTTUJIEN LATAUSKERROINTEN NUOLET ON ESITETTY TUMMEMMALLA, MUIDEN VAALEAMMALLA HARMAALLA. SELITE KUTEN KUVIOSSA 9.

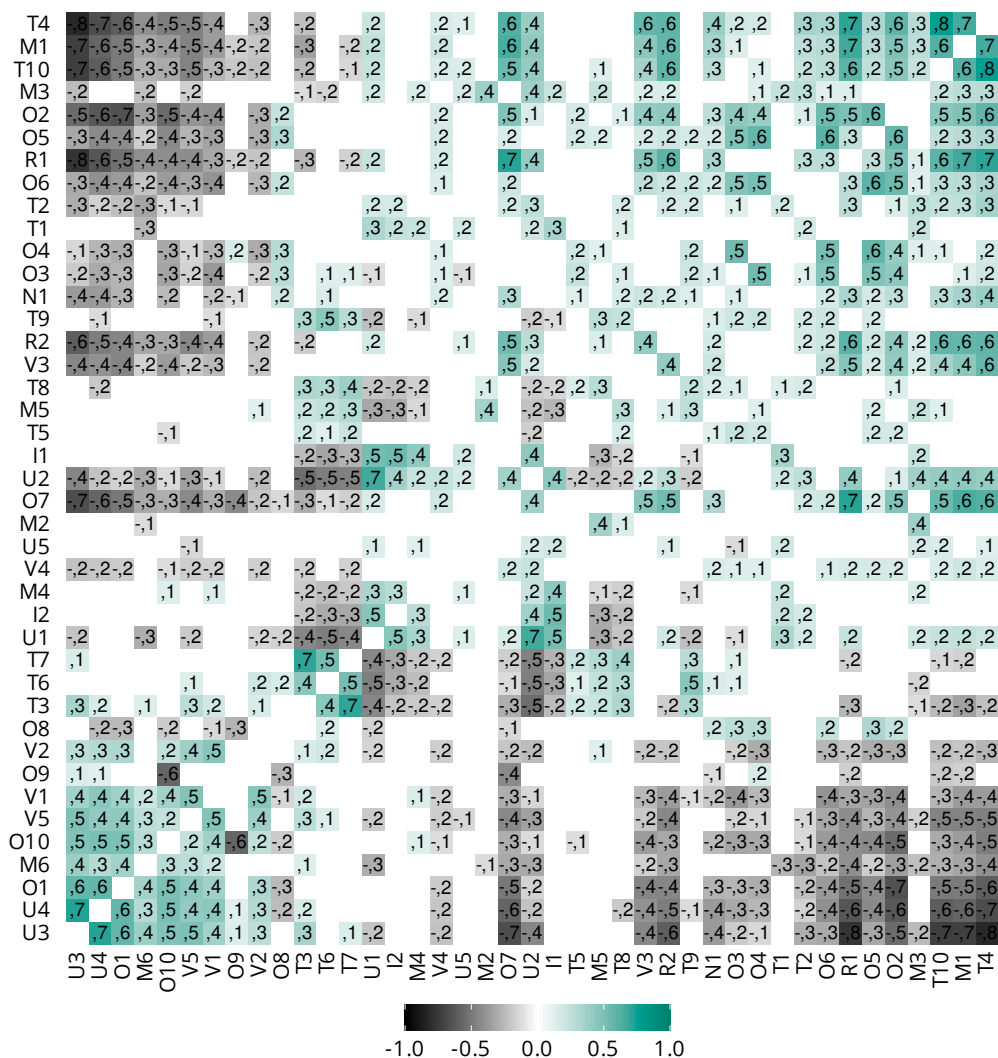
esimerkiksi ei-uskonollisiin ja uskonollisiin kategorioihin vaan vaihtelevat tällä ja muilla akseleilla jatkuvasti ja laajasti. On lisäksi muistettava, että analyysissä ja siten kuvaajissa ovat mukana ainoastaan ne 253 vastaajaa, jotka ovat osanneet tai halunneet antaa vastauksen kaikkiin käytettyihin kysymyksiin ja ovat siten oletettavasti varmimpia näkemyksistään. Jos heidän lisäksi kuvaajaan olisi mahdollista sijoittaa kaikki vastaajat eli myös käsityksissään vähemmän varmojen enemmistö, hajonta olisi oletettavasti tätäkin suurempaa.

Järjestyskorrelaatioanalyysi

Järjestyskorrelaatiota (Spearman 1904) voidaan käyttää kuvaamaan kahden muuttujan välisen

lineaarisen riippuvuuden voimakkuutta silloin, kun muuttujissa on mukana järjestysasteikollisia kategorisia muuttujia. Laskimme kaikkien muuttujien väliset järjestyskorrelaatiot tukeaksemme pääkomponenttianalyysin tulkintaa.¹¹ Järjestys-

¹¹ Testasimme korrelaatioiden tilastollista merkitsevyyttä permutaatiotestillä: sekoitimme vastausmatriisin sarakkeet 1000 kertaa ja laskimme muuttujien välisille korrelaatioille nollahypoteesin $p=0$ mukaisen jakauman. Mikäli kahden muuttujan korrelaatio ei langennut tämän nollajakauman 2,5 ja 97,5 persenttiin välille, katsottiin se tilastollisesti merkitseväksi viiden prosentin merkitsevyysrajalla.

KUVIO 12. KATSOMUSTA KÄSITTELEVIEN MUUTTUIJEN VÄLISET JÄRJESTYSKORRELAATIOT. MUUTTUIJAT ON JÄRJESTETTY NIIDEN KORRELAATIOIDEN KESKIARVON MUKAAN. MUUTTUIJEN TUNNUKSET KUTEN TAULUKOSSA 1.

korrelaatioilla muuttujien yhteisvaihtelu voidaan esittää helpommin tarkasteltavasti. Seuraavassa korrelaatiomatriisissa (kuvio 12) muuttujat on järjestetty korrelaatioiden kokonaisvoimakkuuden mukaan voimakkaimmin yhteen klusteroituvien muuttujien korostamiseksi. Tilastollisesti merkitsevien korrelaatioiden voimakkuutta esitetään värin intensiteetillä: positiiviset korrelaatiot

ovat vihreitä, negatiiviset harmaita.

Korrelaatiomatriisista havaitaan, että uskonolliset ja hengelliset identifikaatiot, uskonnon harjoittaminen, usko erilaisiin yliluonnollisiin asioihin sekä tieteellisen tiedon kyseenalaistaminen kulkevat keskimäärin käsi kädessä. Ihmisoikeuksien, tasa-arvon ja luonnon hyvinvoinnin tärkeänä pitäminen korreloivat paitsi keskenään, myös

vasemmistolaisen ja arvoliberaalin itseidentifikaation kanssa. Myös (uus)henkiset uskomukset horoskooppeista, energiahoidoista, unien tulkinnasta ja vainajien henkien kontaktoimisesta korreloivat keskenään, mutta eivät assosioitu voimakkaasti jumaluskon muotoon. ”Muihin henkivoimiin” uskovat uskovat todennäköisemmin myös horoskooppeihin, mutta monoteismi tai agnostismi eivät ole (uus)henkisiä uskomuksia poissulkevia. Ateisteja (uus)henkisiin uskomuksiin uskovien joukossa on kuitenkin hyvin vähän.

Vaikka pääkomponenttianalyysin tunnistamat tilastolliset vaihtelusuunnat ovat keskenään korreloimattomia, yksittäiselle pääkomponentille voimakkaasti latautuva kysymys saattaa tästä huolimatta korreloida vahvasti myös jonkin toisen pääkomponentin kanssa. Esimerkiksi sijoittuminen konservatiivisuus–liberaalisuus-akselille korreloi voimakkaasti toisen pääkomponentin kanssa, mutta konservatiivisuus on myös vähintään kohtalaisen voimakkaassa yhteydessä uskonnollisuuteen. Samoin uushenkiset uskomukset korreloivat heikosti tai kohtalaisesti perinteisempää uskonnollisuutta kuvaavien muuttujien kanssa.

YHTEENVETO JA POHDINTA

Edellä olemme eri näkökulmista luoneet kuvaa nykynuorten elämänskatsomuksista Nuorisobarometriaineiston valossa. Kuten alussa totesimme, kysymykset antavat mahdollisuuden tarkastella nuorten elämänskatsomuksia hyvin laaja-alaisesti: perustavia tieto- ja todellisuuskäsityksiä, eksistentiaalisia näkemyksiä ja affektiivisia tuntemuksia elämän merkityksestä sekä peruskysymyksiä moraalista ja yhteiskunnasta. Olemme suhteuttaneet näistä syntyvää kuvaa aiempiin kyselyihin ja perinteisiin institutionaalsiin katsomuskategorioihin ja viitekehyksiin. Vaikka uskonnottomuuden lisääntyminen ja sekularisaatio vahvasti hallitsevat yleiskuvaa, aktiivisesti uskonnollisten nuorten ydinjoukko on kuitenkin pysynyt osuudeltaan vakaana, noin kymmenesosana vastaajista. Määrällisesti heitä suuremmaksi näyttää kasvaneen selvästi

sekulaarin tai ateistisen tieteellisen maailmankatsomuksen edustajien osajoukko. Kolmanneksi ja ainakin viitteellisesti erottuvaksi on noussut myös uushenkisiksi tulkittavien mutta institutionaalisesti pikemminkin ei-uskonnollisten nuorten osajoukko, vaikka heidän uskomuksistaan ei vielä tämän kyselyn perusteella voi muodostaa tarkempaa käsitystä (vrt. Sohlberg 2022). Musliminuoret erottuvat muita vastaajia keskimäärin selvästi uskonnollisempana osajoukkona. Heidän määränsä on lisäksi kasvussa ja suurimmat ikäkohortit ovat vasta tulossa nuorisobarometrin vastaajapopulaation ikään (15–29 v.). (Ks. Pauhan artikkeli tässä teoksessa.) On syytä miettiä, miten heidät jatkossa tavoitetaan aiempaa paremmin Nuorisobarometreissa ja muissa kyselytutkimuksissa.

Näiden lisäksi voidaan aineistosta päätellä, että yleinen yhteiskunnallis-poliittinen vasemmistoliberaalisuus–oikeistokonservatiivisuus-akseli on yhä erottuva ja osaa nuorisosta jakava poliittisten katsomusten kuvaaja, johon kuuluu varsin perinteisten oletusten mukaisia piirteitä. Vaikka aineiston perusteella ei voi olettaa, että tämän akselin mukainen ja julkisuudessa monesti voimakkaana näyttäytyvä poliittinen polarisaatio kuvaisi suurta osaa nuorista, se epäilemättä on osalle heistä hyvin merkittävä katsomuksellinen asetelma.

Enemmistö vastaajista kuitenkin vaihtelee käsityksissään aihealueesta ja kysymyksestä toiseen niin, että heidän katsomustaan ei ole luontevaa tiivistää mihinkään katsomukselliseen kategoriaan tai nimitykseen. Yleiskatsauksena voi todeta, että barometri vahvistaa jo aiemmin monissa tutkimuksissa saatuja havaintoja elämänskatsomusten muutoksesta, fragmentoitumisesta ja joustavuudesta länsimaisessa kulttuurissa. Suomessa muutos näyttää olleen nopeaa 2000-luvulla ja etenkin viimeisen kahden vuosikymmenen aikana. Muutoksen valtasuuntana on ollut sekularisoituminen mutta toisaalta myös moninaistuminen, joka on varmasti luonut aiempaa enemmän malleja ja tilaa yksilöllisille valinnoille.

Eräänlaisen päähypoteesimme mukaisesti voi väittää, että kiinteät ja kattavat katsomuskategoriat ja institutionaaliset affiliaatiot eivät

enää enemmistön tapauksessa kuvasta nuorten käytännön elämäkatsomusten notkeutta ja eklektisyyttä. Voidaan olettaa, että yksilöllisiä elämäkatsomuksia muodostetaan aiempaa enemmän palasista, jotka toimivat henkilökoh- taisina vastauksina ja valintoina merkityksellisiksi koettuihin erityiskysymyksiin. Näiden elämän- katsomuksellisten kysymysten ja vastausten taus- tana ei useimpien kohdalla näytä olevan sellais- ta yhtenäistä ja kattavaa viitekehystä, jollaisen oletettiin ”kiinteän” modernin (Bauman 2002) aikana muodostuvan uskontoperinteestä tai jul- kiläusutusti ei-uskonnollisesta katsomuksesta. Tähän oletettuun katsomusmenneisyyteemme nähden voi kuitenkin todeta varauksena, että yksilöllisten katsomusten sisäinen ristiriitaisuus ja poikkeamat institutionaalisista katsomuska- tegorioista ja -rakenteista saattavat hyvinkin olla kuviteltua tyypillisempi ja varhaisempi ilmiö. Nyt tällaiset piirteet ovat joka tapauksessa nä- kyvämpiä ja helpommin tunnistettavissa myös tämänkaltaisissa tutkimuksissa.

Tämän ”notkeuden” tai sen paremmin in- stitUTIONAALISEN kuin koetun uskonnollisuuden keskimääräisen vähentymisen ei pidä suinkaan tulkita osoittavan, että nuoret olisivat aiempaa apaattisempia ja passiivisempia tai välinpitä- mättömiä elämäkatsomuksellisia kysymyksiä kohtaan (ks. myös Gustavsson 2020; Halafoff ym. 2020). Myöskään vuosien 2006 ja 2023 barometrien vertailun perusteella ei voida väittää, että nuoriso olisi aiempaa välinpitämättömä- mää katsomuksellisista kysymyksistä sinänsä. Us- konnottomuutta tai ei-uskonnollisuutta ei pidä tietenkään mieltää katsomukselliseksi tyhjäksi. Nopeahko muutos voi kertoa juuri päinvastaista tarinaa. Esimerkiksi lisääntynyt kirkosta eroami- nen ilmaisee tietoista valintaa ja on yhdenlainen aktiivisuuden osoitus. Sosiologisessa teoriassa onkin esitetty, että sosiokulttuurinen yksilöllisty- minen, moninaistuminen ja fragmentoituminen tarkoittavat lisääntyvää reflektiivisyyttä (esim. Bauman 1996; Beck ym. 1995). Erityisen selvästi sen voi odottaa ilmenevän juuri maailman- ja elämäkatsomuksissa, joissa yksilöiden liikkuma- vara on vielä paljon taloutta, sosiaalisia suhteita

ja elämäntapoja avarampaa. Perinteisten kulttuu- risten selviöiden kyseenalaistuessaa omakohtainen kyselevyys ja etsintä muuttuvat paitsi mahdolli- suudeksi myös pakoksi. Digitaalisen ja sosiaalisen median aikakausi on puolestaan mahdollistanut ennenkokemattoman laajan ”tarjonnan” tätä kat- somuksellista kyselyä ja etsintää tyydyttämään. Siten on odotettavaakin, että sekularisoituminen ja katsomusten moninaistuminen ja fragmentoi- tuminen etenevät rinnakkain.

Näillä kehityskuluilla on seurauksia instituut- tioille ja yhteiskunnallisille käytännöille. Käytän- töjä ja rakenteita olisi syytä arvioida ja päivittää vastaamaan paremmin nuorten muuttuvan elä- mismaailman ja elämäkatsomusten tarpeisiin. Suomessa luterilainen kirkko on harjoittanut tätä pohdintaa jo pitkään (ks. esim. Vikström 2023), muut uskonnolliset yhteisöt ehkä joutuvat arvioi- maan muutoksia omalta kannaltaan hitaammin. Muutoksen seuraukset näkyvät monissa julkisinsti- tuutioissa terveydenhuollosta maanpuolustukseen, ja nuorten elämässä olennainen asema on koulu- järjestelmällä. Varmasti keskustelluin ja kiistellyin esimerkki tästä monissa maissa on katsomus- ja us- konnonopetuksen toteuttaminen kouluissa, kuten jo alussa mainitsimme (Salmenkivi & Åhs 2022; Tomperi 2013). Alan kansainvälisessä tutkimuskes- kustelussa on viimeisen kymmenen vuoden aikana ehdotettu, että etiikan- ja uskonnonopetuksen pääkäsitteksi omaksuttaisiin maailmankatsomus (*worldview education; religion and worldview*; ks. esim. Bråten 2022; Freathy & John 2019; Gus- tavsson 2020; van der Kooij ym. 2013; 2017; Åhs ym. 2016; 2019). Olennaisena perusteena tälle nä- kemykselle on paitsi kulttuuris-katsomuksellinen muutos, myös kasvatuksellinen periaate asettaa opetuksen ytimeen lasten ja nuorten henkilökoh- tainen ja eksistentiaalinen merkityksenanto heille tärkeissä ”suurissa kysymyksissä” pikemmin kuin perinteisten aate-, uskonto- ja katsomusjärjestel- mien tarkastelu.

Suomalainen katsomusopetus on tässä suh- teessa hyvissä asemissa eli jo edellä tätä kansain- välistä keskustelua, sillä suomen kielen katsomus- käsitteistön erottelut mahdollistavat tarkemman jäsentelyn ja tutkimus- ja opetuskentällä on jo

pitkään rakennettu ymmärrystä näistä ilmiöistä. Tämä näkyy myös yleisemmin tavassa, jolla institutionaalinen käsitteistö on Suomessa muuttunut, sillä useimmissa muissa maissa ei (eikä etenkin englanninkielisessä kulttuurissa) ole 'katsomuksen/katsomusten' ja 'katsomusopetuksen' kaltaisia luonteivia yleiskäsitteitä, jotka ovat meillä olleet jo pitkään käytössä. Elämänkatsomustietoa on jo kauan pedagogisesti rakennettu subjekti- ja ilmiölähtöiseksi oppiaineeksi, jossa lähtökohtana eivät ole katsomukselliset instituutiot itsessään, vaan lasten ja nuorten pyrkimys ymmärtää elämänsä ja merkityksellistää maailmaansa. Myös luterilaista uskonnonopetusta on muokattu yleiskatsomukselliseen ja yleissivistävään suuntaan 2000-luvulla.

Oman opetusperintemme vahvuudet eivät tietenkään anna vastausta siihen, miten katsomus- ja uskonnonopetusta kannattaisi Suomessa tulevaisuudessa toteuttaa. Nuorisobarometrin valossa ja nuorten suurta enemmistöä ajatellen ei kuitenkaan vaikuta enää perustellulta korostaa "omaan uskontoa tai katsomusta" institutionaalisessa ja perityssä merkityksessä. "Oma katsomus" on syytä ymmärtää yksilöllistyneenä ja moniaineksisena elämänkatsomuksena. Katsomusopetuksen tehtävänä on tällöin tukea sen rakentamista ja auttaa luovimaan nykyajan moninaisissa maailmankatsomuksellisissa vaikutteissa. Vaikka pidettäisiin yhä tarpeellisenä säilyttää osa katsomusopetuksesta eriytettynä esimerkiksi vähemmistöryhmien kokemien tarpeiden vuoksi, kyselyn tulosten perusteella voi suositella ainakin kaikille yhteistä etiikanopetusta ja katsomuskysymysten monipuolista oppilaslähtöistä käsittelyä. Kouluopetuksen uudistaminen on aina hidasta, mutta on lupaava merkki, että tästä aihepiiristä julkaistiin vuonna 2022 kattava selvitys (Salmenkivi & Åhs 2022), jonka jälkeen Opetus- ja kulttuuriministeriön asettama laajapohjainen asiantuntijatöryhmä on pohtinut asiaa vuosina 2023–2024 ensimmäistä kertaa perusteellisemmin. Tulokset jäävät nähtäväksi, mutta tutkimustieto, aiheen huolellinen tarkastelu ja yhteinen harkinta ovat joka tapauksessa välttämättömiä ehtoja onnistuneille uudistuksille.

LÄHTEET

- Bauman, Zygmunt (1996) *Postmodernin lumo*. Suom. Jyrki Vainonen. Toim. Pirkkoliisa Ahponen & Timo Cantell. Tampere: Vastapaino.
- Bauman, Zygmunt (2002) *Notkea moderni*. Suom. Jyrki Vainonen. Tampere: Vastapaino.
- Baumer, Franklin L. (1977) *Modern European Thought. Continuity and Change in Ideas, 1600–1950*. New York: MacMillan.
- Beck, Ulrich, Giddens, Anthony & Lash, Scott (1995) *Nykyajan jäljillä. Refleksiivinen modernisaatio*. Tampere: Vastapaino.
- Bråten, Oddrun (2022) Non-binary Worldviews in Education. *British Journal of Religious Education* 44 (3), 325–335.
- Campos, Milton N. & Burg, Ana Paula & Moraes, Mayre & Lemos, Adriana Guerra Abreu & Alves, Daniel Gonçalves & Leite, Ligia C. (2016) Liquid Youth: From Street Kids to Theater Actors: An Account of a Reaffiliation Process. *International Journal of Communication* 10, 340–358.
- Englert, Alexander (2023) The Conceptual Origin of Worldview in Kant and Fichte. *Journal of Transcendental Philosophy* 4 (1), 1–24.
- Envall, Markku (1989) Kirjallisuus ja maailmankuva. Teoksessa Markku Envall & Seppo Knuuttila & Juha Manninen (toim.) *Maailmankuva kulttuurin kokonaisuudessa*. Oulu: Pohjoinen, 113–164.
- Eriksson, Lise (2018) Uskonto postsekulaarissa yhteiskunnassa. Teoksessa Kimmo Ketola & Tuomas Martikainen & Teemu Taira (toim.) *Uskontososiologia*. Turku: Eetos, 76–86.
- Freathy, Rob & John, Helen (2019) Worldviews and Big Ideas: A Way Forward for Religious Education. *Nordidactica* 9 (4), 1–27.
- Furseth, Inger (2018) Secularization, Deprivatization, or Religious Complexity. Teoksessa Inger Furseth (toim.) *Religious Complexity in the Public Sphere: Comparing Nordic Countries*. Cham: Palgrave, 291–312.
- Gustavsson, Caroline (2020) Existential Configurations: A Way to Conceptualise People's

- Meaning-making. *British Journal of Religious Education* 42 (1), 25–35.
- Halafoff, Anna & Shipley, Heather & Young, Pamela & Singleton, Andrew & Rasmussen, Mary Lou & Bouma, Gary (2020) Complex, Critical and Caring: Young People's Diverse Religious, Spiritual and Non-Religious Worldviews in Australia and Canada. *Religions* 11 (4), 166.
- Halafoff, Anna & Singleton, Andrew & Fitzpatrick, Ruth (2023) Spiritual Complexity in Australia: Wellbeing and Risks. *Social Compass* 70 (2), 243–262.
- Helve, Helena (1987) *Nuorten maailmankuva. Seurantatutkimus pääkaupunkiseudun erään lähiön nuorista*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Helve, Helve (2002) *Arvot, muutos ja nuoret*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Helve, Helena (2015) A Longitudinal Perspective on Worldviews, Values and Identities. *Journal of Religious Education* 63, 95–115.
- Hjelm, Titus (2022) Maallistuminen, uushenkisyys ja ”tahto uskontoon”. Teoksessa Tiina Mahlamäki & Milla Opas (toim.) *Uushenkisyys*. Helsinki: SKS, 75–93.
- Hoikkala Tommi & Paju, Petri (2002) Nuorisopolitiikka ja sukupolvien ehdot. Teoksessa Heikki Silvennoinen (toim.) *Nuorisopolitiikka Suomessa 1960-luvulta 2000-luvulle*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, Julkaisuja 29, 4–31.
- Inglehart, Ronald (1997) *Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic, and Political Change in 43 Societies*. Princeton: Princeton University Press.
- Inglehart, Ronald & Welzel, Christian (2005) *Modernization, Cultural Change, and Democracy. The Human Development Sequence*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kamppinen, Matti (1987) Elämäkatsomuksesta elämäkatsomustietoon. Teoksessa Matti Kamppinen (toim.) *Elämäkatsomustieto*. Helsinki: Gaudeamus, 11–45.
- Kasselstrand, Isabella & Zuckerman, Phil & Cra-gun, Ryan (2023) *Beyond Doubt. The Secularization of Society*. New York: NYU Press.
- Ketola, Kimmo (2020) Uskonto ja kulttuurinen murros. Teoksessa Hanna Salomäki & Maarit Hytönen & Kimmo Ketola & Veli-Matti Salminen & Jussi Sohlberg (toim.) *Uskonto arjessa ja juhlassa. Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2016–2019*. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus, Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 134, 12–44.
- Ketola, Kimmo & Sohlberg, Jussi (2022) Ketkä näkevät enkeleitä? Suomalaisten yliluonnolliset kokemukset ja enkeliusko kyselytutkimusten valossa. Teoksessa Tiina Mahlamäki & Milla Opas (toim.) *Uushenkisyys*. Helsinki: SKS, 94–117.
- Kiilakoski, Tomi (2023) Usko tai älä! Miten nuoren sukupolven arvot ja elinolosuhteet voivat selittää uskonnonlisuuden muutoksia. Teoksessa Sini Mikkola & Suvia-Maria Saarelainen (toim.) *Millenniaalien kirkko. Kulttuuriset muutokset ja kristinusko*. Helsinki: Kirkon tutkimus ja koulutus, Suomen ev.-lut. kirkon julkaisuja 139, 109–134.
- Kiilakoski, Tomi & Honkatukia, Päivi (toim.) (2018) *Miten tutkia nuoria ja nuorisotyötä*. Tampere: Vastapaino.
- Kirkon tilastot 2023. Suomen evankelis-luterilainen kirkko. <https://www.kirkontilastot.fi/> (Viitattu 17.4.2024.)
- Kontala, Janne (2016) *Emerging Non-religious Worldview Prototypes: A Faith Q-sort-study on Finnish Group-affiliates*. Åbo Akademi Press.
- Lassander, Mika (2012) Grappling with Liquid Modernity: Investigating Post-secular Religion. Teoksessa Peter Nynäs & Mika Lassander & Terhi Utriainen (toim.) *Post-secular Society*. New Brunswick: Transaction Publishers, 239–267.
- Lassander, Mika (2014) *Post-materialist Religion: Pagan Identities and Value Change in Modern Europe*. London: Bloomsbury.
- Lipiäinen Tuuli & Kuusisto, Arniika & Kallioniemi, Arto (2023) The Fluidity of Finnish Youths' Personal Worldviews. *International Journal of Children's Spirituality* 28 (3–4), 159–175.
- Opas, Minna & Mahlamäki, Tiina (2022)

- Johdanto. Teoksessa Tiina Mahlamäki & Minna Opas (toim.) *Uushenkisyys*. Helsinki: SKS, 8–48.
- Manninen, Juha (1977) Maailmankuvat maailman ja sen muutoksen heijastajina. Teoksessa Matti Kuusi & Risto Alapuro & Matti Klinge (toim.) *Maailmankuvan muutos tutkimuskohteena*. Helsinki: Otava, 13–48.
- Mies, Thomas (2021) Weltanschauung & Weltbild. Teoksessa Hans Jörg Sandkühler (toim.) *Enzyklopädie Philosophie*. Hamburg: Felix Meiner Verlag, 2962–2969.
- Myllyniemi, Sami (2006) Nuorisobarometri 2006. Teoksessa Terhi-Anna Wilska (toim.) *Uskon asia. Nuorisobarometri 2006*. Helsinki: Opetusministeriö & Nuorisotutkimusseura, 14–89.
- Myllys, Riikka (2022) Spiritualiteetti, toiminta, kulttuuri ja arki eletyn uskonnon tutkimuksessa. Teoksessa Veli-Matti Salminen & Niko Huttunen (toim.) *Spiritualiteetti 2020-luvun Suomessa*. Helsinki: Kirkon tutkimus ja koulutus, 15–40.
- Naugle, David (2002) *Worldview. The History of a Concept*. Grand Rapids: Eerdmans Publ. Co.
- Niiniluoto, Ilkka (1984) *Tiede, filosofia ja maailmankatsomus*. Helsinki: Otava.
- Nurmi, Jan-Erik (1987) Maailmankuva, minäkuva ja psykologinen kehitys. Teoksessa Matti Kamppinen (toim.) *Elämäkatsomustieto*. Helsinki: Gaudeamus, 149–174.
- Nynäs, Peter & Lassander, Mika & Utriainen, Terttu (toim.) (2012) *Post-secular Society*. New Brunswick: Transaction Publishers.
- Nynäs, Peter & Illman, Ruth & Martikainen, Tuomas (2015) Emerging Trajectories of Religious Change in Finland. Teoksessa Peter Nynäs, Ruth Illman & Tuomas Martikainen (toim.) *On the Outskirts of 'The Church': Diversities, Fluidities, and New Spaces in Contemporary Religion*. LIT-Verlag, 217–226.
- Nynäs, Peter & Keysar, Ariela & Lagerström, Martin (2022a) Who Are They and What Do They Value? – The Five Global Worldviews of Young Adults. Teoksessa Peter Nynäs & Ariela Keysar & Janne Kontala & Ben-Willie Kwaku Golo & Mika T. Lassander & Marat Sterin & Sofia Sjö & Paul Stenner (toim.) *The Diversity of Worldviews among Young Adults. Contemporary (Non)religiosity and Spirituality through the Lens of an International Mixed Method Study*. Cham: Springer, 43–71.
- Nynäs, Peter & Keysar, Ariela & Shterin, Marat & Sjö, Sofia (2022b) Beyond the Secular, the Religious and the Spiritual: Appreciating the Complexity of Contemporary Worldviews. Teoksessa Peter Nynäs & Ariela Keysar & Janne Kontala & Ben-Willie Kwaku Golo & Mika T. Lassander & Marat Sterin & Sofia Sjö & Paul Stenner (toim.) *The Diversity of Worldviews among Young Adults. Contemporary (Non)religiosity and Spirituality through the Lens of an International Mixed Method Study*. Cham: Springer, 303–317.
- Nynäs, Peter & Keysar, Ariela & Sjö, Sofia (2022c) A Multinational Study on Young Adults and Contemporary (Non)religion: Theoretical and Methodological Approaches. Teoksessa Peter Nynäs & Ariela Keysar & Janne Kontala & Ben-Willie Kwaku Golo & Mika T. Lassander & Marat Sterin & Sofia Sjö & Paul Stenner (toim.) *The Diversity of Worldviews among Young Adults. Contemporary (Non)religiosity and Spirituality through the Lens of an International Mixed Method Study*. Cham: Springer, 1–22.
- Pearson, Karl (1901). On Lines and Planes of Closest Fit to Systems of Points in Space. *The London, Edinburgh, and Dublin Philosophical Magazine and Journal of Science* 2 (11), 559–72.
- Peres-Neto, Pedro & Jackson, Donald & Somers, Keith (2003) Giving Meaningful Interpretation to Ordination Axes: Assessing Loading Significance in Principal Component Analysis. *Ecology* 84 (9), 2347–63.
- Piispa, Mikko (2023) *Liikkuvia utopioita, hirstamaisen politiikkaa*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 172. <https://edition.fi/nuorisotutkimusseura/catalog/book/853> (Viitattu 17.4.2024.)

- R Core Team. 2021. *R: A Language and Environment for Statistical Computing* (versio 4.1.2). Wien: R Foundation for Statistical Computing. <https://www.R-project.org/> (Viitattu 17.4.2024.)
- Rasmussen, Mary Lou & Graefenstein, Sulamith & Singleton, Andrew & Halafoff, Anna & Bouma, Gary (2020) Methodological Challenges of Designing a Survey to Capture Young People's (Non-binary) Affiliations in Relationship to Religion, Sexuality and Gender. *International Journal of Social Research Methodology* 23 (6), 695–709.
- Salasuo, Mikko (2007) *Atomisoitunut sukupolvi*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus, tutkimuksia 7/2007.
- Salmenkivi, Eero & Åhs, Vesa (2022) *Selvitys katsomusaineiden opetuksen nykytilasta ja uudistamistarpeista*. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/164015> (Viitattu 17.4.2024.)
- Smart, Ninian (1999) *Worldviews: Crosscultural Explorations of Human Beliefs*. 3. painos. Upper Saddle River, NJ: Pearson.
- Sohlberg, Jussi (2022) Uushenkisyyteen liittyvien näkemysten kannatus 2000-luvulla kyselytutkimusten valossa. Teoksessa Veli-Matti Salminen & Niko Huttunen (toim.) *Spirituaaliteetti 2020-luvun Suomessa* 258–90. Helsinki: Kirkon tutkimus ja koulutus.
- Spearman, Charles (1904) The Proof and Measurement of Association between Two Things. *The American Journal of Psychology* 15 (1), 72–101.
- Tabachnick, Barbara & Fidell, Linda (2007) *Using Multivariate Statistics*. 5. painos. Boston: Pearson.
- Taira, Teemu (2006) *Notkea uskonto*. Turku: Eetos.
- Taira, Teemu (2014) *Väärin uskottu? Ateismin uusi näkyvyys*. Turku: Eetos.
- Taira, Teemu (2015) *Pehmeitä kumouksia. Uskonto, media, nykyaika*. Turku: Eetos.
- Taves, Ann (2020) From Religious Studies to Worldview Studies. *Religion* 50(1), 137–147.
- Tervo-Niemelä, Kati & Spännäri, Jenni (2023) Uskonnollisuuden ja uskonnottomuuden muutos ja siirtyminen sukupolvelta toiselle suomalaisissa perheissä. Teoksessa Sini Mikkola & Suvia-Maria Saarelainen (toim.) *Millenniaalien kirkko. Kulttuuriset muutokset ja kristinusko*. Helsinki: Kirkon tutkimus ja koulutus, Suomen ev.-lut. kirkon julkaisuja 139, 51–78.
- Tieteen termipankki (2016) Filosofia: elämäntutkimus. <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Filosofia:elämäntutkimus> (Viitattu 26.3.2024.)
- Tomperi, Tuukka (2004) Elämäntutkimustiedon tiedetaustasta. Teoksessa Sirkka Ahonen & Anu Siikaniva (toim.) *Eurooppalainen ulottuvuus. Ainedidaktinen symposiumi 2004*. Helsingin yliopisto, 392–408.
- Tomperi, Tuukka (2013) Opetuksen monet mallit ja suomalainen ratkaisu. *niin & näin* 20 (1), 64–69.
- van der Kooij, Jacomijn & de Ruyter, Doret & Miedema, Siebren (2013) “Worldview”: The Meaning of the Concept and the Impact on Religious Education. *Religious Education* 108 (2), 210–228.
- van der Kooij, Jacomijn & de Ruyter, Doret & Miedema, Siebren (2017) The Merits of Using “Worldview” in Religious Education. *Religious Education* 112 (2), 172–184.
- Vikström, Björn 2023. Luterilainen kirkko sekularisaation ja polarisaation keskellä. Teoksessa Sini Mikkola & Suvia-Maria Saarelainen (toim.) *Millenniaalien kirkko. Kulttuuriset muutokset ja kristinusko*. Helsinki: Kirkon tutkimus ja koulutus, 25–50.
- Åhs, Vesa & Poulter, Saila & Kallioniemi, Arto (2016) Encountering Worldviews: Pupil Perspectives on Integrative Worldview Education in a Finnish Secondary School Context. *Religion & Education* 43 (2), 208–229.
- Åhs, Vesa & Poulter, Saila & Kallioniemi, Arto (2019) Pupils and Worldview Expression in an Integrative Classroom Context. *Journal of Religious Education* 67, 203–221.

USKONNOLLISUUS JA HYVINVOINTI NUORUUDESTA AIKUISUUTEEN SIIRTYMÄSSÄ: SUKUPUOLI JA POLARISAATIO

KATI TERVO-NIEMELÄ & JOUKO PORKKA

TIIVISTELMÄ

Artikkelissa tarkastellaan nuorten ja nuorten aikuisten uskonnollisuuden, arvo-orientaation ja hyvinvoinnin suhdetta Nuorisobarometri 2023 -aineiston valossa määrällistä menetelmää hyödyntäen. Tutkimus osoittaa alle 18-vuotiaiden miesten olevan paitsi elämäänsä yleisimmin tyytyväisimpiä, myös kaikkein uskonnollisimpia. Alle 18-vuotiaiden tyttöjen hyvinvointi sen sijaan on selkeästi saman ikäryhmän miehiä heikompaa. Tutkimus osoittaa aikaisempien tutkimusten tavoin uskonnollisuudella ja hyvinvoinnilla olevan myönteinen yhteys. Uskonnolliset nuoret ja nuoret aikuiset voivat paremmin kuin ei-uskonnolliset. Uskonnon ja hyvinvoinnin myönteinen yhteys näkyy useilla uskonnon ulottuvuuksilla ja kaikissa uskonnollisissa yhteisöissä. Yhteys on vahvempi naisilla.

Uskonnollisuus on aineiston perusteella yhteydessä konservatiiviseen arvo-orientaatioon. Arvo-orientaatiolla on myös samansuuntaisia yhteyksiä hyvinvointiin kuin uskonnollisuudella. Erityisesti naisten keskuudessa arvokonservatiivit nuoret voivat paremmin kuin arvoliberaalit. Nuoret luokiteltiin yhdeksään ryhmään arvo-orientaation ja uskonnollisuuden perusteella. Yhdeksästä ryhmästä nuorten keskuudessa on selvästi eniten ei-uskonnollisia arvoliberaaleja (41 %). Erityisen paljon heitä on naisten keskuudessa. Uskonnolliset nuoret miehet ovat todennäköisemmin arvokonservatiiveja, kun taas uskonnolliset nuoret naiset yhtä usein arvoliberaaleja kuin arvokonservatiiveja. Nuorten miesten keskuudessa on myös yhtä paljon uskonnollisia arvokonservatiiveja kuin ei-uskonnollisia arvokonservatiiveja. Paras hyvinvointi on uskonnollisilla arvokonservatiiveilla nuorilla naisilla, heikoin taas ei-uskonnollisilla arvokonservatiiveilla niin nuorten naisten kuin nuorten miesten keskuudessa. Tulokset eivät kuitenkaan kerro muista taustalla olevista selittävästä tekijöistä. Niiden selvittäminen vaatisi syvempää tutkimusta.

Asiasanat: uskonnollisuus, hyvinvointi, nuoret, arvot, arvopolarisaatio

JOHDANTO

Tarkastelemme tässä artikkelissa nuorten ja nuorten aikuisten uskonnollisuutta ja hyvinvointia ja niiden välistä suhdetta Nuorisobarometri 2023 -aineiston valossa. Uskonnon ja hyvinvoinnin välinen suhde on kiinnostanut tutkijoita vuodesta ja vuosikymmenestä toiseen. Aiheesta on tehty kansainvälisesti lukuisia tutkimuksia, joista useimmat osoittavat niiden välillä olevan positiivinen yhteys. Aikaisemmat tutkimukset osoittavat muun muassa, että uskonnolliset ihmiset ovat onnellisempia ja tyytyväisempiä elämään (Diener ym. 1999; Myers 1992; Garssen ym.,

2021) ja heillä on parempi terveys ja vähemmän ahdistusta (Abdel-Khalek 2007). World Values -tutkimuksissa on todettu 65 maan aineistolla, että uskonnollisuus on yhteydessä tyytyväisyyteen elämässä kulttuurisesta kontekstista riippumatta eri puolilla maailmaa (Elliott & Hayward 2009). Myös Koenig ym. (2012) toteavat tutkimusten lähes aina päätyvän myönteiseen yhteyteen uskonnon ja hyvinvoinnin välillä. Heidän laskelmiensa mukaan 78 prosentissa 326 tutkimuksesta löytyi myönteinen yhteys uskonnollisuuden ja koetun hyvinvoinnin välillä vähintään jollain

mitatulla ulottuvuudella, ja vain kolmessa tutkimuksessa yhteys oli negatiivinen. Joka viidennessä tutkimuksessa yhteyttä ei havaittu tai tulokset olivat ristiriitaisia (Koenig, King & Carson 2012, 130–134).

Uskonnollisuuden ja hyvinvoinnin välistä myönteistä yhteyttä on selitetty muun muassa sillä, että uskonnon kautta ihmiset liittyvät yhteisöihin, jotka tarjoavat sosiaalista tukea ja arvostusta, ja uskonto tuo merkitystä elämään (Diener, Tay, & Mayers 2011). Uskontoihin liittyy myös erilaista terveyttä edistävää toimintaa ja uskonnollisesti sitoutuneet muun muassa käyttävät vähemmän päihteitä ja heillä on parempi fyysinen terveys (Koenig, McCollough & Larson 2001; Abdel-Khalek 2007). Uskontoihin liittyvät uskomusrakenteet myös tuovat elämään eheyden tunnetta (koherenssia) ja uskonnolliset uskomukset edistävät myönteistä ajattelua ja optimismia elämässä (Koenig, McCollough & Larson 2001, 99–100). Uskonnoilla on todettu olevan myös negatiivisia yhteyksiä hyvinvointiin muuan muassa liittyen uskontojen piirissä olevaan autoritatiivisuuteen ja suvaitsemattomuuteen (Koenig, McCollough & Larson 2001, 99–100).

Uudemmissa tutkimuksissa uskonnon ja hyvinvoinnin välinen yhteys on kuitenkin lisääntyvästi kyseenalaistettu (ks. esim. Cragun ym. 2016; Speed 2022) ja tutkimukset antavat viitteitä siitä, että yhteys ei toimisi maallistuneemmissa yhteiskunnissa. Muun muassa Diener ym. toteavat tutkimuksissaan, että yhteys toimii yhteiskunnissa, joissa yleinen hyvinvointi on heikompi (esim. alhainen eliniän ennuste). Tällaisissa olosuhteissa uskonnolliset ihmiset voivat paremmin, koska uskonto tuo mukana muita hyvinvointia tukevia ja ylläpitäviä tekijöitä kuten sosiaalista tukea ja kunnioitusta. Sen sijaan maallistuneemmissa yhteiskunnissa yhteyttä ei heidän tutkimuksensa mukaan ole (Diener, Tay & Mayers 2011). Suomessa rippikoulunuorilta ja isosilta vuosien 2018–2022 aikana kerätty laaja aineisto (N=77 000) kuitenkin osoittaa, että uskonnollisuudella ja hyvinvoinnilla on yhteys Suomessa ainakin luterilaiseen kirkkoon kuuluvien nuorten keskuudessa. Laaja aineisto osoittaa uskonnollisten

nuorten voivan paremmin kuin ei-uskonnollisten nuorten. Erityisen selvästi yhteys näkyy tytöillä. Myös rippikoulu näyttäytyy aineistojen valossa hyvinvointia vahvistavana. Rippikoulun aikainen hyvinvoinnin vahvistuminen ei johdu vain ajan viettämisestä muiden nuorten kanssa, vaan nuorten mukaan myös hengellinen elämä rippikoulussa edistää heidän henkistä hyvinvointiaan (Tervo-Niemelä & Porkka 2023).

Aikaisemmat tutkimukset osoittavat Suomessa erityisesti tyttöjen hyvinvoinnin heikentyneen. Ilmiö näkyy niin laajoissa kouluterveyskyselyissä (Helenius 2022; Helenius & Kivimäki 2023) kuin rippikoulunuorten ja isosten keskuudessa toteutetuissa tutkimuksissa (Tervo-Niemelä & Porkka 2023). Kouluterveyskyselyissä tyttöjen hyvinvointi laski erityisen paljon vuosien 2019 ja 2021 välisenä aikana. Samaan aikaan poikien hyvinvointi säilyi kutakuinkin ennallaan (Helenius & Kivimäki 2023). Sama näkyy rippikoulunuorilla ja isosilla (Tervo-Niemelä & Porkka 2023). Tämä viittaisi siihen, että koronapandemia on keskeisesti heikentänyt nimenomaan tyttöjen hyvinvointia. Molempien aineistojen valossa tyttöjen hyvinvoinnin heikentyminen on kuitenkin jatkunut jossain määrin myös koronapandemian jälkeen. Pojat myös voivat molempien aineistojen valossa kokonaisuudessaan selvästi paremmin kuin tytöt (Helenius & Kivimäki 2023; Tervo-Niemelä & Porkka 2023). Esimerkiksi kohtalaista tai keskivaikeaa ahdistuneisuutta koki vuonna 2023 joka kolmas 8. ja 9. luokan ja lukiodien ja ammattikoulujen 1. ja 2. vuoden tytöistä, mutta vain 7–8 prosenttia pojista. Ahdistuneisuutta kokevien osuus kasvoi tyttöjen keskuudessa selvästi vuosien 2019 ja 2021 aikana ja jatkoi edelleen kasvua 8. ja 9. luokkalaisten tyttöjen keskuudessa (Helenius & Kivimäki 2023, 3). Vastaavasti rippikoulupojista ja poikaisosista joka toinen kertoi vuonna 2022 iloitsevänsä vahvasti elämästä, kun taas rippikoulutyttöistä ja tyttöisosista vain joka kolmas. Osuus oli vähentynyt vuoden 2018 jälkeen eritoten tytöillä (Tervo-Niemelä & Porkka 2023).

Rippikoululaisilta ja isosilta kerätty aineisto osoittaa myös tyttöjen ja poikien uskonnollisuuden

muutoksen kulkevan eri tahtia. Aiemmissa tutkimuksissa on todettu, että naiset ovat lähes kaikissa maissa uskonnollisempia kuin miehet, mutta rippikoululaisilta ja isosilta kerätyn aineiston perusteella naisten vahvempi uskonnollisuus ei enää näy suomalaisnuorissa, vaan nuoret pojat ovat uskonnollisempia kuin nuoret tytöt. Kaikissa muissa ikäpolvissa Suomessa naiset ovat miehiä uskonnollisempia. Nuoret pojat ovat myös uskonnollisempia kuin aiemmin (Tervo-Niemelä & Porkka 2023). Ilmiöstä on saatu toistuvasti viitteitä myös muissa viimeaikaisissa koko väestöä koskevista tutkimuksista (Ketola 2020; Salomäki 2022; Tervo-Niemelä & Spännäri 2023). Aikaisemmissa tutkimuksissa naisten vahvempaa uskonnollisuutta on pidetty yhtenä selkeimmistä ilmiöistä uskonnollisuudessa, ja se on näkynyt pitkään sekä naisten aktiivisempänä uskonnollisena osallistumisena että vahvempänä yksityisenä uskonnollisuutena ja uskomisena. Erityisen selkeästi naisten vahvempi uskonnollisuus näkyy kristinuskon piirissä (ks. esim. Hackett ym. 2016; Lummis 2004). Ilmiö on niin vahva, että tutkijat ovat väittäneen sen olevan jopa universaali ilmiö (ks. esim. Stark 2002; Beit-Hallahmi 2014). Muslimien keskuudessa sukupuolierot ovat vähemmän selkeitä ja erojen tarkastelu on vaikeaa johtuen erilaisista odotuksista, joita esimerkiksi miesten ja naisten uskonnolliselle osallistumiselle muslimiyhteisöissä asetetaan. Kuitenkin tutkimukset osoittavat myös muslimien keskuudessa naisten pitävän uskontoa todennäköisemmin henkilökohtaisesti merkityksellisenä (Hackett ym. 2016).

Myös suomalaistutkimukset ovat vuosikymmeniä osoittaneet naisten olevan uskonnollisempia kuin miehet (ks. esim. Kääriäinen ym. 2003). Nuorten miesten vahvempi uskonnollisuus on kansainvälisesti uusi ilmiö, joskin aiemmat tutkimukset tukevat tällaisen kehityskulun mahdollisuutta. Voas ym. ovat päätyneet analysoimalla laajoja kansainvälisiä aineistoja siihen, että sukupuolien väliset erot – se, että naiset ovat uskonnollisempia kuin miehet – saattaisivat olla kaventumassa Euroopassa. Tutkimukset myös osoittavat sukupuolierojen olevan vähäisempiä

maissa, joissa sukupuolten tasa-arvo on korkea ja tytöt ja pojat kasvatetaan samansuuntaisesti (Voas & McAndrew & Strom 2013; Collett & Lizardo 2009).

Rippikoulun aikana kerätty aineisto kuitenkin rajoittuu luterilaisen kirkon piirissä oleviin nuoriin ja lähinnä 14–15-vuotiaisiin. Isosten keskuudessa kerätty aineisto puolestaan on selkeän valikoitunut niihin, jotka jatkavat rippikoulun jälkeen kirkon vapaaehtoistyössä eikä sen perusteella voi luoda kattavaa kuvaa yli 15-vuotiaiden nuorten uskonnollisuudesta. Aiemmat tutkimukset osoittavat myös siirtymän nuoruudesta aikuisuuteen olevan erityisen merkityksellistä aikaa uskonnollisuudelle. Tutkimukset osoittavat, että nuoret tässä ikävaiheessa usein etääntyvät uskonnollisuudesta ja uskonnollisten yhteisöjen on erityisen vaikea tavoittaa tätä ikäryhmää (ks. esim. Mikkola & Niemelä & Pettersson 2006; Niemelä 2007; Tervo-Niemelä 2021; Mikkola & Saarelainen 2023). Rippikouluajana nuoret usein lähentyvät kirkkoa ja uskoa ja noin puolet nuorista kokee uskonsa vahvistuneen rippikoulussa (ks. esim. Tervo-Niemelä & Porkka 2023). Tämä rippikoulun vaikutus kuitenkin uskonnollisuuteen heikkenee nuorten siirtyessä nuoreen aikuisuuteen (Tervo-Niemelä 2021). Tutkimukset myös osoittavat laajasti, että uskonnottomuus on lisääntynyt Suomessa. Erityisen paljon uskonnottomaksi identifioituvia on millenniaalisukupolven kuuluvien keskuudessa. Kaikkein yleisintä uskonnottomuus on nuorten urbaanien miesten keskuudessa (Taira & Ketola & Sohlberg 2023). Myös nuorten aikuisten arvomaailmaa eri maissa tarkastelleissa tutkimuksissa sekulaarit humanistit olivat nuorten aikuisten keskuudessa selkeästi suuri ryhmä. Ryhmä korostui erityisen selkeästi muun muassa Suomessa. Sekulaareille humanisteille on ominaista selkeä etäisyyden ottaminen uskonnollisille ajatuksille ja käytänteille. Muut ryhmät olivat aktiivit uskovat, sitoutumattomat traditionalistit, henkisesti virittyneet ja irralliset liberaalit (Nynäs & Keysar & Lagerström 2023, 52, 57).

Tuoreissa tutkimuksissa nähtävät nuorten miesten ja nuorten naisten uskonnollisuudessa

tapahtuneet erilaiset kehityslinjat nostavat esiin myös kysymyksen siitä, missä määrin erilaisilla uskonnollisuuden muutoslinjoilla on yhteyttä naisten ja miesten eroihin siinä, miten he asettuvat arvokonservatiivisuus- ja arvoliberaalisuus-asteikoille. Aikaisemmat tutkimukset osoittavat nuorissa tapahtuneen siirtymää kohti arvoliberaalisuutta (ks. esim. Myllyniemi & Kiilakoski 2018, 92). Arvoliberaaliksi itsensä identifioivia on nuorten keskuudessa selvästi enemmän kuin arvokonservatiiviksi. Vuoden 2021 Nuorisobarometrissa arvoliberaaliksi itsensä identifioi 45 prosenttia, arvokonservatiiviksi vain 10 prosenttia. Erityisesti naiset olivat usein arvoliberaaleja. Arvoliberaalisuus korostui erityisesti korkeasti koulutetuilla (Kiilakoski & Laine 2022, 66–67).

Yhtenä tekijänä erityisesti naisten etäännyttämiselle uskonnollisuudesta on nähty olevan liberaalien asenteiden vahvistuminen naisten keskuudessa ja naisten voimakas kritiikki kirkon konservatiivisuutta kohtaan (ks. esim. Niemelä 2015; Laiho 2023). Arvoliberaalisuuden ja uskonnottomuuden on aikaisemmissa tutkimuksissa havaittu olevan myös yhteydessä toisiinsa (Taira & Ketola & Sohlberg 2023). Nuorten ja naisten arvomaailma näyttää myös kehittyvän eri suuntiin. Kansainvälisessä tutkimuksessa on alle 30-vuotiaiden parissa havaittu poikkeuksellisen selkeä sukupuolten eriytymiskehitys, jossa nuoret naiset ovat muuttuneet entistä liberaalimmiksi ja samaan aikaan useissa maissa nuoret miehet ovat puolestaan aiempaa konservatiivisempia. Esimerkiksi Yhdysvalloissa nuorten naisten keskuudessa on 30 prosenttiyksikköä enemmän liberaaliksi itsensä identifioivia kuin nuorten miesten keskuudessa. Yhdysvalloissa nuorten miesten ja naisten välinen ideologinen kuilu on huomattava nimenomaan nuorten angloamerikkalaisten (white non-Hispanic) sukupolvessa. Vanhemmissa ikäryhmissä vastaavaa eroa naisten ja miesten välillä ei ole havaittavissa (Burn-Murdoch 2024). Brittitutkimus puolestaan osoittaa nuorten miesten saaneen usein vaikutteita konservatiivisielisiltä vaikuttajilta, kuten Andrew Taltelta ja Jordan Petersonilta. Kaikkiaan joka kolmas Andrew Taltelta kuulleista nuorista miehistä kertoi hänen

nostavan esiin tärkeitä uhkia miehisisyydelle ja sukupuolirooleille, kun samanikäisistä naisista vain joka kuudes ja yli 60-vuotiaista naisista vain viisi prosenttia. Niin ikään joka kolmas Jordan Petersonia kuullut nuori mies omasi myönteisen kuvan hänestä samaan aikaan kuin vain noin joka kymmenes nainen. Vanhemmissa ikäryhmissä sukupuolierot eivät olleet yhtä selkeitä. (Duffy, Campbell & Skinner 2024.)

TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA SEN TOTEUTTAMINEN

Tässä tutkimuksessa kiinnostuksen kohteena uskonnon, arvo-orientaation ja hyvinvoinnin suhde suomalaisnuorilla. Artikkelissa tarkastellaan suomalaisten nuorten uskonnollisuutta ja hyvinvointia ja niiden muutosta ja sekä yhteyttä toisiinsa sekä nuorten arvo-orientaatioon nuoruudesta aikuisuuteen siirtymässä. Aineistona käytetään Nuorisobarometrin aineistoa. Aineisto antaa mahdollisuuden tarkastella uskonnollisuuden ja hyvinvoinnin yhteyttä paitsi luterilaiseen kirkkoon kuuluvien nuorten, myös muihin uskonnollisiin yhdyskuntiin kuuluvien ja uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomien nuorten keskuudessa. Niin ikään 15–29-vuotiailta kerätty aineisto antaa mahdollisuuden tarkastella uskonnollisuuden ja hyvinvoinnin muutosta nuoruudesta nuoreen aikuisuuteen siirtymävaiheessa.

Vastaamme seuraaviin kysymyksiin:

- 1) Millainen on nuorten naisten ja miesten uskonnollisuus nuoruudesta aikuisuuteen siirtymässä? Miten uskonnollisuus on yhteydessä arvokonservatiivisuuteen ja arvoliberaalisuuteen?
- 2) Millainen on nuorten naisten ja miesten hyvinvointi nuoruudesta aikuisuuteen siirtymässä?
- 3) Miten uskonnollisuus ja arvokonservatiivisuus ja -liberaalisuus on yhteydessä hyvinvointiin nuorilla naisilla ja miehillä nuoruudesta aikuisuuteen siirtymässä?

Keskitymme aineiston analyysissa ensin kuvaamaan uskonnollisuuden muutosta aineiston valossa. Uskonnollisuutta mitattiin Nuorisobarometrin kyselyssä monin eri tavoin. Uskonnollisuuden muutoksen kuvaamiseksi keskitymme ensin uskonnon ilmoitetussa tärkeydessä oleviin eroihin eri sukupuolten keskuudessa ja siirtymässä nuoruudessa aikuisuuteen. Tarkastelemme uskonnollisuutta myös siitä näkökulmasta, missä määrin nuoret kuvaavat elämän merkityksellisyiden syntyvän suhteesta Jumalaan sekä mikä on seurakunnan tai muun hengellisen yhteisön merkitys. Uskonnollisuutta mitataan myös uskonnollisen osallistumisen näkökulmasta.

Nuorten hyvinvointia mitataan tutkimuksessa kysymällä heidän tyytyväisyyttään elämään asteikolla 4–10. Hyvinvoinnin mittarina tyytyväisyys elämään liittyy keskeiseksi hyvinvoinnin subjektiiviseen määritelmään, jossa hyvinvointi määritellään ihmisen kognitiiviseksi ja affektiiviseksi arvioinniksi omasta elämästään. Siihen keskeisenä osa-alueena kuuluu tyytyväisyys elämään (Diener & Oishi & Lucas 2009; Koenig, McCollough & Larson 2001).

Uskonnollisuuden ja hyvinvoinnin yhteyttä tarkastellaan ensin Spearmanin korrelaatiokertoimen avulla suhteessa eri uskonnollisuusmuuttujiin. Tämän jälkeen yhteyttä havainnollistetaan ristiintaulukoimalla nuorten naisten ja miesten näkemys uskonnon tärkeydestä ja tyytyväisyydestä elämään sekä tarkastellaan tyytyväisyyttä eri uskonnollisiin yhteisöihin kuuluvien keskuudessa sekä kodin uskonnollisuuden mukaan ryhmiteltynä.

Tulososion viimeisessä osiossa tarkastellaan arvokonservatiivisuuden ja arvoliberaalisuuden yhteyttä uskonnollisuuteen ja hyvinvointiin. Vastaajia pyydettiin viisiportaisella asteikolla ottamaan kantaa, ovatko he arvoliberaaleja (1) vai arvokonservatiiveja (5). Näiden arviointien yhteyttä tarkastellaan sekä suhteessa uskonnollisuuteen että hyvinvointiin. Tarkastelun yksinkertaistamiseksi luokat muutetaan tämän jälkeen kolmiportaisiksi: liberaali (1–2), siltä väliltä (3) ja arvokonservatiivi (4–5). Samoin uskonnollisuus muutetaan kolmiportaiseksi käyttämällä

muuttujaa, miten uskonnollinen olet (1=uskonnollinen, 5=ei uskonnollinen) siten, että luokat ovat uskonnollinen (1–2), siltä väliltä (3) ja ei-uskonnollinen (4–5). Ristiintaulukoimalla nämä kaksi kolmiportaista muuttujaa vastaajat luokitellaan yhdeksään luokkaan uskonnollisuuden ja arvo-orientaation perusteella. Viimeiseksi hyvinvointia tarkastellaan näissä yhdeksässä luokassa.

TULOKSET

Uskonnollisuus nuoruudesta aikuisuuteen siirtymässä

Tarkastelemme ensin uskonnollisuuden muutosta nuoruudesta aikuisuuteen siirtymässä nuorten miesten ja nuorten naisten keskuudessa. Kaikista nuorista uskontoa melko tai hyvin tärkeänä pitäviä on joka neljäs (25 %). Osuus on sama nuorten naisten (25 %) ja nuorten miesten (24 %) keskuudessa. Muunsukupuolisista nuorista ja niistä, jotka eivät ole osanneet tai halunneet sanoa sukupuoltaan, uskontoa tärkeänä pitää vajaa viidennes (18 %). Uskontoa tärkeänä pitäviä on eniten 15–17-vuotiaiden nuorten keskuudessa.

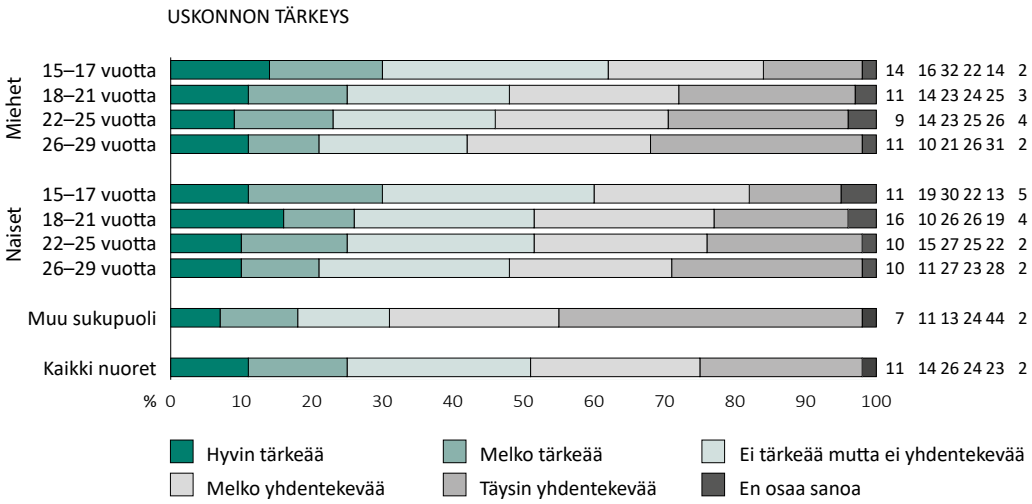
Tulokset ovat samansuuntaisia, kun nuoria ja nuoria aikuisia pyydetään ottamaan kantaa siihen, syntykö elämän merkityksellisyys suhteesta jumalaan. Samaa mieltä olevia on eniten alle 18-vuotiaiden nuorten keskuudessa. Kaikkein eniten samaa mieltä olevia on nuorten miesten keskuudessa, 22 prosenttia. Vastaavasti alle 18-vuotiaista nuorista naisista näin ajattelee 16 prosenttia ja muunsukupuolisista tai niistä, jotka eivät osaa tai halua kertoa sukupuoltaan, 9 prosenttia.

Tutkimusaineisto osoittaa uskonnon merkityksen kuitenkin vähenevän selkeästi nuoruudesta aikuisuuteen siirtymässä sekä nuorten miesten että nuorten naisten keskuudessa. Muunsukupuolisia nuoria aineistossa on sen verran vähän, että ikäryhmittäinen tarkastelu ei ole mielekästä.

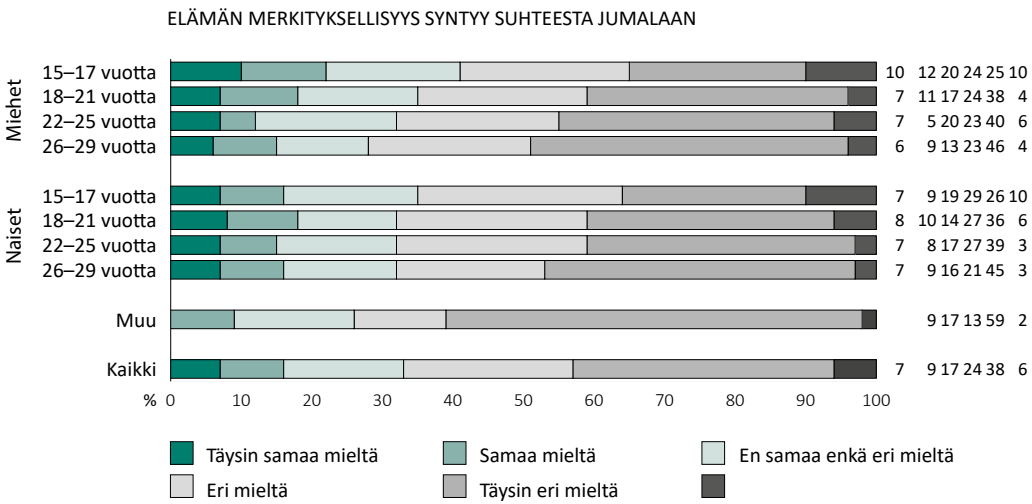
Kun kysytään seurakunnan tai muun hengellisen yhteisön merkitystä, etääntyminen uskonnosta siirryttäessä nuoreen aikuisuuteen ilmenee vielä selkeämmin kuin uskonnon tärkeyttä

kysyttäessä. 15–17-vuotiaista nuorista seurakuntaa pitää melko tai hyvin tärkeänä suunnilleen yhtä moni kuin uskontoakin (miehistä 29 % ja naisista 28 %). 26–29-vuotiaista miesten keskuudessa seurakuntaa tärkeänä

pitävien osuus on pudonnut 17 prosenttiin ja naisten keskuudessa 18 prosenttia. Muunsukupuolisten ja sukupuoltaan kertomattomien keskuudessa seurakuntaa tärkeänä pitäviä on 13 prosenttia.

KUVIO 1. USKONNON TÄRKEYS ERI IKÄISTEN NUORTEN JA NUORTEN KESKUUDESSA SUKUPUOLITAIN. NUORISOBAROMETRI 2023, N=1811.

KUVIO 2. ERI IKÄISTEN NUORTEN AIKUISTEN NÄKEMYS SIITÄ, SYNTYYKÖ ELÄMÄN MERKITYKSELLISYYS SUHTEESTA JUMALAAN SUKUPUOLEN MUKAAN EROTELTONA. NUORISOBAROMETRI 2023, N=1811.

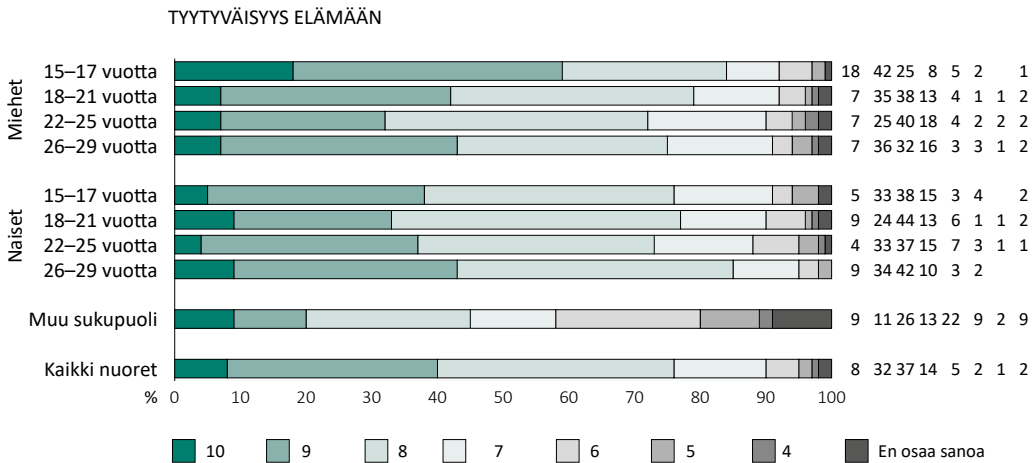
Myös uskonnollisiin tilaisuuksiin osallistuminen vähenee siirryttäessä nuoruudesta nuoreen aikuisuuteen. Alle 18-vuotiaiden nuorten miesten keskuudessa useamman kerran vuodessa uskonnollisiin tilaisuuksiin osallistuu 31 prosenttia. Naisilla luku on 29 prosenttia. 26–29-vuotiaiden keskuudessa useamman kerran vuodessa osallistuu enää joka viides nuori aikuinen niin miesten kuin naisten keskuudessa. Sama etääntyminen uskonnosta näkyy niin ikään rukoilemisessa. Kun 15–17-vuotiaista pojista joka toinen (49 %) ei rukoile koskaan, 26–29-vuotiaiden keskuudessa osuus on lähes kaksi kolmesta (62 %). Vastaa-vasti rukoilemattomien naisten osuus kasvaa 44 prosentista 54 prosenttiin.

Tyytyväisyys elämään nuoruudesta aikuisuuteen siirtymässä

Kokonaisuudessaan edellä oleva tarkastelu osoitti, että alle 18-vuotiaat ovat uskonnollisempia kuin sitä vanhemmat nuoret. Tämä uskonnollisuus kuitenkin selkeästi vähenee siirryttäessä nuoruudesta nuoreen aikuisuuteen. Osassa kysymyksistä alle 18-vuotiaat nuoret miehet näyttäytyvät kaikkein uskonnollisimpana ryhmänä. Tämä on linjassa rippikoulunuoria ja isosia koskevan tutkimuksen

kanssa, joka osoitti poikarippikoululaisten ja poikaisosten olevan uskonnollisempia kuin vastaaviin ryhmiin kuuluvat tytöt (Tervo-Niemelä & Porkka 2023). Alle 18-vuotiaat nuoret miehet ovat aineiston perusteella myös kaikkein tyytyväisimpiä elämäänsä. Kysyttäessä kouluarvosanalla tyytyväisyyttä elämään alle 18-vuotiaista 60 prosenttia kertoi olevansa erittäin tyytyväisiä (arvosana 9 tai 10), vastaavan ikäryhmän naisista 38 prosenttia. Vastaava ero tyttöjen ja poikien hyvinvoinnissa näkyy myös kouluterveyskyselyissä ja rippikoulussa kerätyissä aineistoissa (Helenius & Kivimäki 2023; Tervo-Niemelä & Porkka 2023). Naisten keskuudessa erittäin tyytyväisiä on kaikissa ikäryhmissä suunnilleen yhtä paljon (38–43 prosenttia). Nuorten miesten keskuudessa hyvinvointi sen sijaan näyttäisi vähenevän siirryttäessä nuoruudesta nuoreen aikuisuuteen. Heikointa tyytyväisyys on 22–25-vuotiaiden nuorten miesten keskuudessa, joista 32 prosenttia on erittäin tyytyväisiä.

Nuorten miesten kohdalla aineisto osoittaa siis sekä hyvinvoinnin että uskonnollisuuden vähenevän nuoruudesta aikuisuuteen siirtymässä. Nuorilla miehillä hyvinvointi vähenee siten, että yli 18-vuotiaana nuorempana selvästi tyttöjä todennäköisemmin elämäänsä tyytyväiset nuoret miehet eivät enää juurikaan eroa nuorista naisista.

KUVIO 3. ERI IKÄISTEN NUORTEN TYTYVÄISYYS ELÄMÄÄN KOULUARVONAIN (4–10) SUKUPUOLIT-
TAIN. NUORISOBAROMETRI 2023, N=1811.

Uskonnollisuuden ja hyvinvoinnin yhteys nuoruudesta aikuisuuteen siirtymässä

Nuorisobarometrin aineisto osoittaa aikaisempien tutkimusten tavoin uskonnollisuudella ja hyvinvoinnilla olevan myönteinen yhteys. Tyytyväisyydellä elämään on tilastollisesti erittäin merkitsevänä yhteys uskonnollisuuteen koko aineiston tasolla seuraavien kysymysten kohdalla (Spearman's rho):

- uskonnon tärkeys¹ ($r=.14^{***}$; naiset $.15^{***}$; miehet $.13^{***}$)
- uskonnollinen – ei-uskonnollinen² ($-.12^{***}$; naiset $-.14^{***}$, miehet $-.10^{**}$)
- seurakunnan tai muun hengellisen yhteisön tärkeys ($.09^{***}$; naiset $.11^{***}$, miehet $.05^{***}$)
- uskonnollisiin tilaisuuksiin osallistuminen³ ($-.19^{***}$; naiset $.18^{***}$, miehet $.20^{***}$)
- rukoilemisaktiivisuus⁴ ($-.14^{***}$; naiset $-.17^{***}$, miehet $-.11^{***}$)
- ”Elämän merkityksellisyys syntyy suhteesta Jumalaan”⁵ ($.14^{***}$; naiset $.17^{***}$, miehet $.09^{***}$)
- lapsuudenkodin uskonnollisuus⁶ ($.11^{***}$; naiset $.13^{***}$, miehet $.09^{*}$)
- uskonnolliseen yhteisöön kuuluminen ($-.12^{***}$; naiset $-.09^{*}$, miehet; $-.15^{***}$)

Aineisto osoittaa uskontoa ja seurakuntaa tai muuta hengellistä yhteisöä tärkeänä pitävien, suhteesta Jumalaan merkitystä elämään saavien,

uskonnolliseen yhteisöön kuuluvien ja uskonnollisesta kodista lähtöisin olevien nuorten olevan todennäköisemmin tyytyväisiä elämäänsä kuin vähemmän uskonnolliset tai ei-uskonnolliset nuoret. Kuviossa 4 tarkastellaan eri tavoin uskontoa tärkeänä pitävien tyytyväisyyttä elämään nuorten naisten ja miesten keskuudessa. Erityisesti naisten keskuudessa erot ovat selkeitä: uskontoa hyvin tärkeänä pitävät naiset ovat selvästi tyytyväisempiä elämäänsä kuin uskontoa vähän ei ollenkaan tärkeänä pitävät. Sama näkyi rippikoululaisten ja isosten aineistossa (Tervo-Niemelä & Porkka 2023). Uskontoa hyvin tärkeänä pitävistä nuorista naisista 60 prosenttia kertoo olevansa erittäin tyytyväinen elämäänsä (arvosana 9 tai 10), kun uskontoa yhdentekevänä pitävistä vain joka kolmas (33 %). Nuorilla miehillä vastaavat osuudet ovat 57 prosenttia ja 38 prosenttia.

Myös uskonnollisiin yhteisöihin kuuluminen näyttäytyy aineistossa hyvinvointia tukevana (ks. kuvio 5). Uskonnollisten yhteisöihin kuuluvista nuorista ja nuorista aikuisista kaikkiaan 44 prosenttia kertoo olevansa erittäin tyytyväinen (arvioinut omaa tyytyväisyyttään elämään arvosanalla 9 tai 10). Uskonnollisiin yhteisöihin kuulumattomista erittäin tyytyväisiä on 34 prosenttia. Aineiston perusteella kaikki uskonnolliset yhteisöt näyttävät hyvinvointia tukevana. Eniten erittäin tyytyväisiä nuoria on musliminuorten keskuudessa. Heistä 61 prosenttia kertoi olevansa erittäin tyytyväisiä elämäänsä. Evankelis-luterilaiseen kirkkoon ja muihin kristillisiin yhteisöihin kuuluvien keskuudessa elämäänsä erittäin tyytyväisiä on 43–46 prosenttia. Musliminuorten keskuudessa on syytä kuitenkin huomioida, että samalla kun heidän keskuudessaan on eniten erittäin tyytyväisiä nuoria, heidän keskuudessaan on uskonnollisiin yhteisöihin kuuluvista eniten myös elämäänsä tyytymättömiä (10 %). Uskonnollisiin yhteisöihin kuulumattomien keskuudessa on suunnilleen samaan verran niitä, jotka eivät ole elämäänsä tyytyväisiä (11 %).

Uskonnollisiin yhteisöihin kuulumisen ja hyvinvoinnin välinen myönteinen yhteys näkyy sekä nuorilla miehillä että nuorilla naisilla. Huomionarvoista kuitenkin on, että uskonnollisten

1 Asteikko 1=täysin yhdentekevä, 5=hyvin tärkeä.

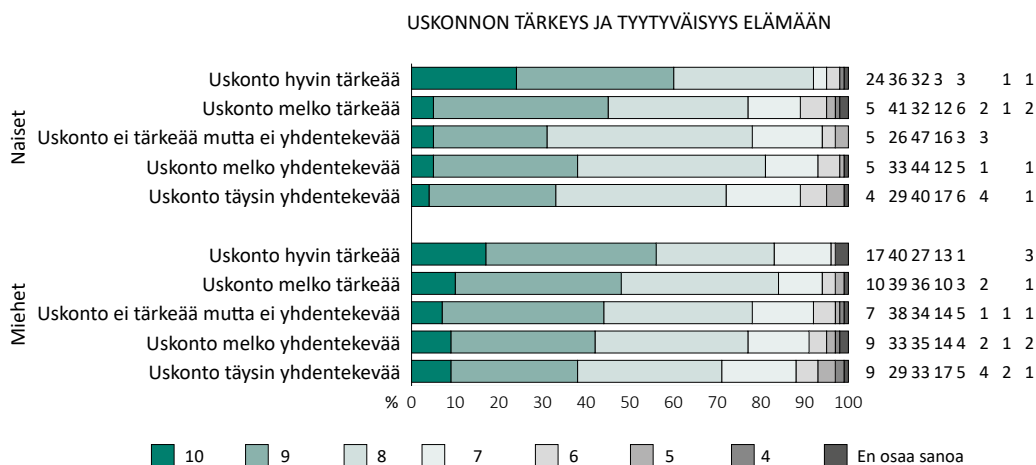
2 Asteikko 1=uskonnollinen, 5=eiuskonnollinen.

3 Asteikko 1=vähintään kerran kuukaudessa – 5=käytännössä en koskaan.

4 Asteikko 1=säännöllisesti päivittäin – 5=en koskaan.

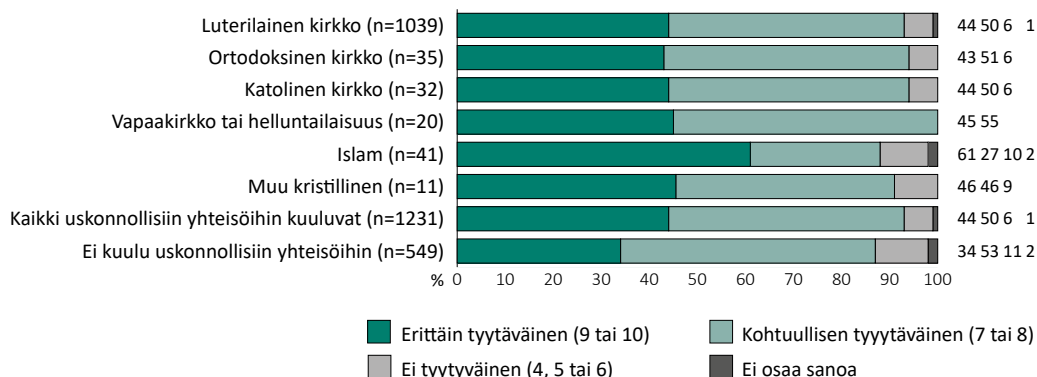
5 Asteikko 1=täysin eri mieltä – 5=täysin samaa mieltä.

6 Asteikko 1=erittäin uskonnoton – 5=erittäin uskonnollinen.

KUVIO 4. NUORTEN NAISTEN JA MIEHISTEN TYYTYVÄISYYS ELÄMÄÄN KOULUARVOSANOILLA (4–10) ERI TAVOIN USKONTOA TÄRKEÄNÄ PITÄVILLÄ. NAISSET: $\chi^2=138,55^{*}$; MIEHET: $\chi^2=62,76^{***}$. NUORISOBAROMETRI 2023, N=1811.**

TYYYTYVÄISYYS ELÄMÄÄN KOULUARVOSANOILLA ERI USKONNOLLISIIN YHTEISÖIHIN KUULUVIEN KESKUUDESSA*

* Yhteisöt, joihin kuuluvia aineistossa alle 10 jätetty pois analyysistä.

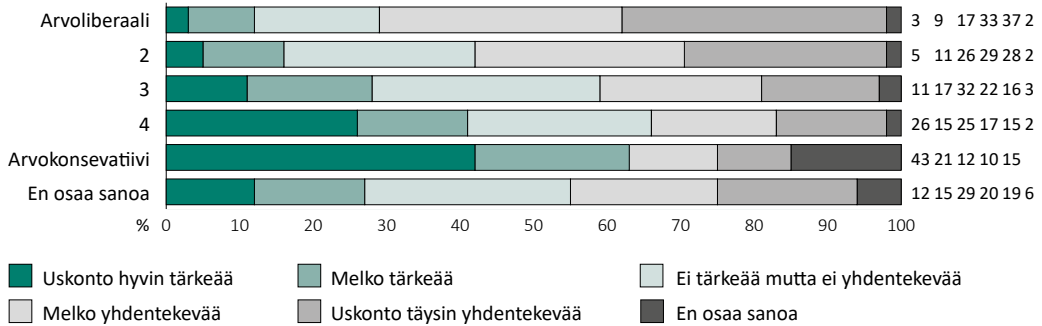
KUVIO 5. ERI USKONNOLLISIIN YHTEISÖIHIN KUULUVIEN NUORTEN TYYTYVÄISYYS ELÄMÄÄN KOULUARVOSANOILLA. NUORISOBAROMETRI 2023, N=1811.

yhteisöjen jäsenyys erottelee hyvinvointia vasta yli 18-vuotiailla. Tämä johtunee siitä, että alle 18-vuotiaiden keskuudessa on monia nimellisesti yhteisöihin kuuluvia, jotka kuuluvat kirkkoon ilman omaa valintaa ja tulevat myöhemmin eroamaan kirkosta. Nuorten aikuisten jäsenyys sen

sijaan on vahvemmin jo oma valinta ja kertoo enemmän yksilön omasta uskonnollisuudesta.

Tyttöjen ja poikien väliset hyvinvointierot näkyvät aineistossa nimenomaan kristillisiin yhteisöihin kuuluvien keskuudessa. Aineistossa pojat ovat tyttöjä hieman paremmin voivia luterilaiseen

ARVOKONSERVATISUUS/-LIBERAALISUUS VS. USKONNON TÄRKEYS

KUVIO 6. USKONNON TÄRKEYS ARVOKONSERVATIIVEILLA JA ARVOLIBERAALIEILLA NUORILLA. NUORISOBAROMETRI 2023, N=1811.

kirkkoon, ortodoksikirkkoon ja katoliseen kirkkoon kuuluvien nuorten keskuudessa. Muiden ryhmien pienuudesta johtuen tilastollisesti merkitsevä ero on kuitenkin vain luterilaisten nuorten keskuudessa, vaikka hyvinvoinnin keskiarvoissa näkyvä ero on ortodoksikirkkoon ja katoliseen kirkkoon kuuluvien tyttöjen ja poikien välillä suurempi kuin luterilaisten nuorten keskuudessa. Musliminuorten keskuudessa tyttöjen ja poikien hyvinvoinnin keskiarvo on molemmilla 8,6, mikä on korkeampi kuin luterilaisilla, katolisilla tai ortodoksinuorilla. Muut uskonnolliset ryhmät ovat niin pieniä, ettei sukupuolten välinen tarkastelu ole mielekästä.

Uskonnollisuuden myönteinen yhteys hyvinvointiin näkyy myös tarkasteltaessa lapsuudenkodin uskonnollisuuden yhteyttä nuoren ja nuoren aikuisen hyvinvointiin. Uskonnollisessa kodissa kasvaneista nuorista puolet (50 %) kertoo olevansa erittäin tyytyväinen elämäänsä, ei-uskonnollisessa kodissa kasvaneista joka kolmas (31 %).

Nuorten miesten ja naisten arvo-konservatiivisuus ja -liberaalisuus ja sen yhteys uskonnollisuuteen ja hyvinvointiin

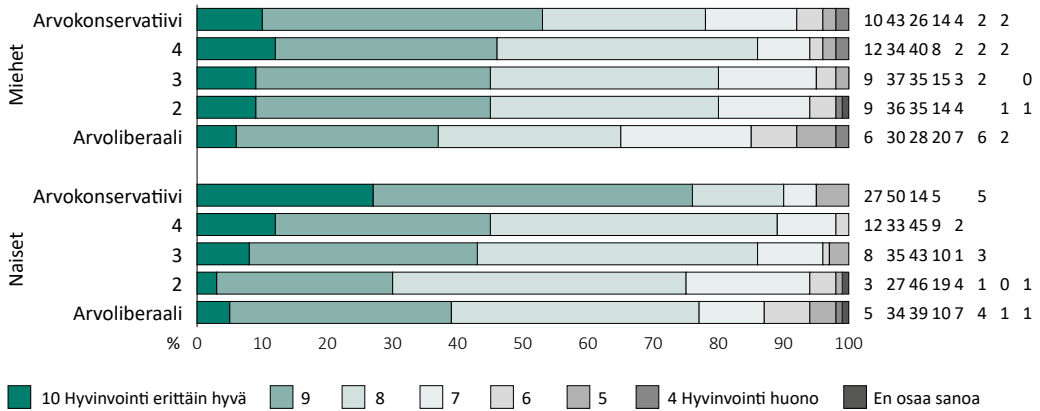
Tarkastelemme viimeiseksi arvokonservatiivisuuden ja -liberaalisuuden yhteyttä uskonnollisuuteen ja hyvinvointiin. Riippumatta siitä, miten uskon-

nollisuutta mitataan, uskonnollisuus on tilastollisesti erittäin merkitsevästi yhteydessä arvokonservatiivisuuteen.⁷ Kuviossa 6 tarkastellaan uskonnon tärkeyttä arvoliberaalien ja arvokonservatiivien nuorten keskuudessa. Arvokonservatiiveina itseään pitävistä 43 prosenttia pitää uskoa erittäin tärkeänä, arvoliberaaleista vain kolme prosenttia.

Arvo-orientaatiolla on myös samansuuntaisia yhteyksiä hyvinvointiin ($r=.14^{***}$) kuin uskonnollisuudella (ks. kuvio 7). Yhteys näkyy uskonnollisuuden tavoin erityisesti naisilla (naiset $r=.13^{***}$, miehet $.10^{*}$). Arvokonservatiivina itseään pitävistä naisista 77 prosenttia pitää on erittäin tyytyväinen elämäänsä (kouluarvosanoin 9 tai 10), arvoliberaalina pitävistä 39 prosenttia. Miehillä vastaavat prosenttiosuudet ovat 53 ja 36 prosenttia.

⁷ Arvoliberaalisuus/arvokonservatiivisuus on tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä uskonnollisuuteen mm. seuraavilla muuttujilla mitattaessa: uskonnon tärkeys ($r=.34^{***}$), uskonnollinen – ei-uskonnollinen ($-.35^{***}$), hengellinen – ei-hengellinen ($-.22^{***}$), seurakunnan tai muun hengellisen yhteisön tärkeys ($.31^{***}$), uskonnollisiin tilaisuuksiin osallistuminen ($-.21^{***}$), rukoilemisaktiivisuus ($-.30^{***}$), ”Elämän merkityksellisyys syntyy suhteesta Jumalaan” ($.36^{***}$), lapsuudenkodin uskonnollisuus ($.20^{***}$), uskonnolliseen yhteisöön kuuluminen ($-.18^{***}$).

ARVOKONSERVATIIVISUUS /-LIBERAALISUUS JA HYVINVOINTI

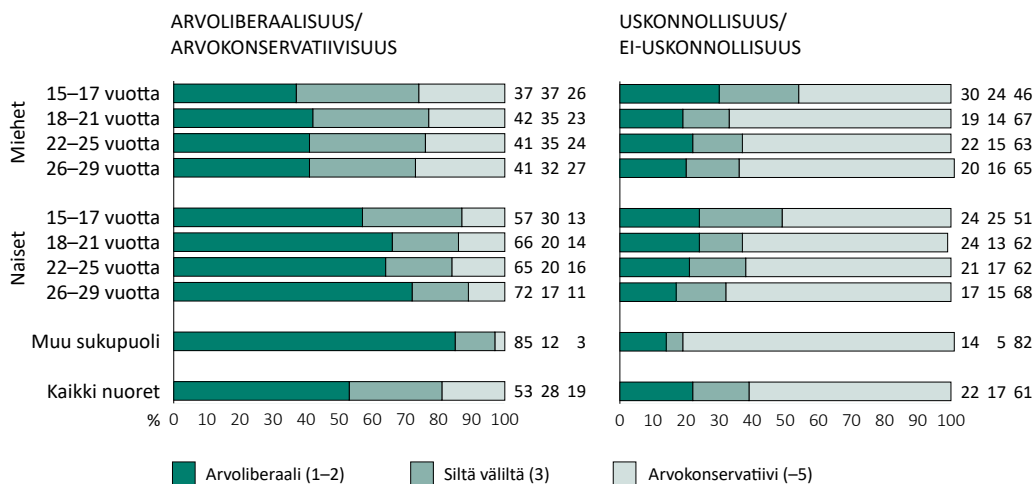
KUVIO 7. TYYTYVÄISYYS ELÄMÄÄN ARVOKONSERVATIIVEILLA JA ARVOLIBERAALEILLA NUORILLA. NUORISOBAROMETRI 2023, N=1811.

Kun regressioanalyysillä tarkastellaan sitä, missä määrin uskonnollisuus ja arvo-orientaatio selittää hyvinvointia nuorilla naisilla ja miehillä, naisten keskuudessa selittäjänä näyttäisi olevan ensi sijassa arvo-orientaatio (sig.=.001) eikä niinkään uskonnollisuus (sig.=.141). Miehillä sen sijaan uskonnollisuus selittää enemmän (sig.=.032) kuin arvo-orientaatio (sig.=.060).

Uskonnollisuuden ja arvo-orientaation vaikutusta haluttiin tarkastella myös sijoittamalla nuoret eri ryhmiin näiden kahden ulottuvuuden perusteella ja tarkastelemalla, miten nuorten hyvinvointi eroaa näissä ryhmissä. Tätä varten tarkastelun yksinkertaistamiseksi viisiportaiset muuttujat ”arvoliberaali–arvokonservatiivi” ja ”uskonnollinen–ei-uskonnollinen” muutettiin kolmiportaiksi. Tällöin arvot 1 ja 2 viittaavat arvoliberaalisuuteen ja uskonnollisuuteen, arvot 4 ja 5 arvokonservatiivisuuteen ja ei-uskonnollisuuteen ja arvo 3 niiden välimaastoon. Ne, jotka eivät osanneet sanoa, jätettiin pois analyysistä. Tällöin nuorista naisista kaksi kolmesta (65 %) luokituu arvoliberaaleiksi, 13 prosenttia arvokonservatiiveiksi ja 22 prosenttia sijoittuu sille välille. Vastaavasti nuorista miehistä 40 prosenttia luokituu arvoliberaaliksi, neljäs (25 %) arvokonservatiiviksi ja kolmannes sijoittuu sille välille (35 %).

Naisten keskuudessa arvoliberaalisuus lisääntyy siirtymässä nuoruudesta aikuisuuteen, miehillä ei ole eroa eri ikäisillä (ks. kuvio 7).

Nämä kaksi kolmiportaista muuttujaa ristiintaulukoitiin, jolloin syntyi yhdeksän eri kategoriaa (ks. Kuvio 9). Tällöin nuorten keskuudessa selvästi yleisin kategoria on ”ei-uskonnollinen arvoliberaali”. Tähän kategoriaan sijoittuu nuorista 41 prosenttia. Kategoria on selvästi yleisempi naisten (49 %) kuin miesten keskuudessa (31 %), mutta myös miesten keskuudessa tämä kategoria on yleisin. Muunsukupuolisista valtaosa (71 %) sijoittuu tähän kategoriaan. Uskonnollisia arvokonservatiiveja nuorista on 9 prosenttia, ei-uskonnollisia arvokonservatiiveja on suunnilleen yhtä monta (8 %). Molemmat kategoriat ovat yleisempiä miesten keskuudessa. Molempiin näihin kategorioihin luokituu miehistä 11 prosenttia, naisista 5–7 prosenttia. Uskonnollisia arvoliberaaleja nuorista on 6 prosenttia. Tällainen asennoituminen on hie- man yleisempää naisten (7 %) kuin miesten (5 %) keskuudessa. Yleisintä uskonnollinen arvoliberaali on muunsukupuolisten keskuudessa, joista joka kymmenes (11 %) oli luokiteltavissa tähän kategoriaan. Toiseksi suurin

KUVIO 8. NUORTEN MIESTEN JA NAISTEN ARVOKONSERVATIIVISUUS-/LIBERAALISUUS JA USKONNOLLISUUS KOLMIPORTAISINA LUOKKINA (NE, JOTKA VASTANNEET ”EI OSAA SANOAA”, JÄTETTY POIS TARKASTELUSTA). NUORISOBAROMETRI 2023, N=1811.

kategoria on ei-uskonnollinen, mutta arvomaailmaltaan liberaalin ja konservatiivin välimaastossa (14 %). Erityisesti miehet luokittelevat usein tähän kategoriaan. Huomion arvoista on, että nuorten naisten keskuudessa on yhtä paljon uskonnollisia arvokonservatiiveja kuin uskonnollisia arvoliberaaleja, samoin kuin arvomaailmaltaan niiden välissä olevia uskonnollisia. Sen sijaan nuorten miesten keskuudessa uskonnollisia arvokonservatiiveja on kaksi kertaa enemmän kuin uskonnollisia arvoliberaaleja.

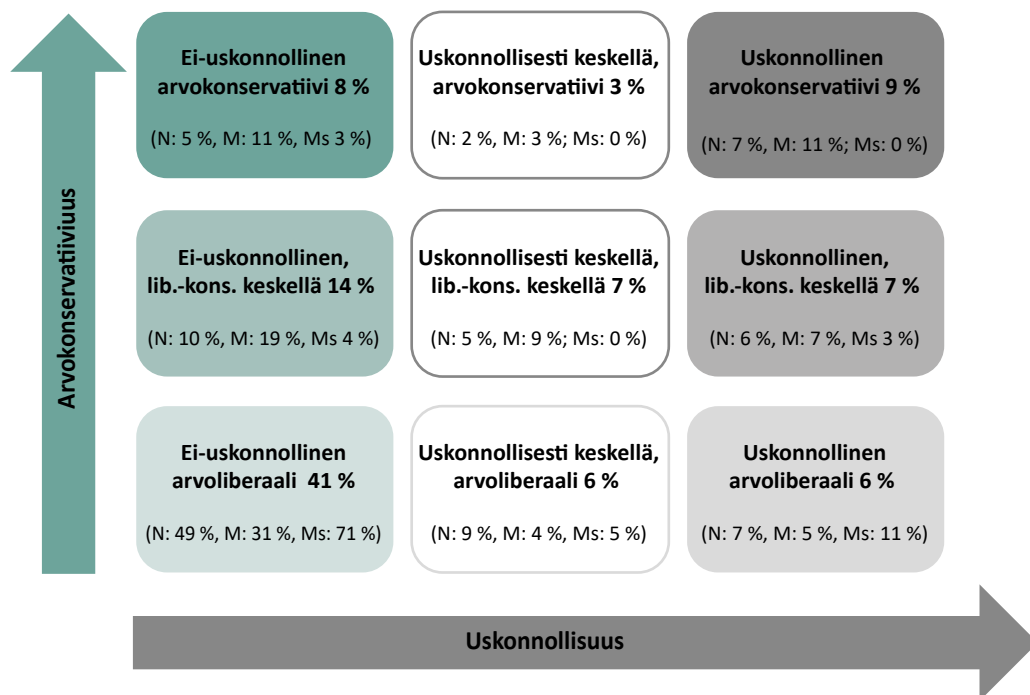
Kun tyytyväisyyttä elämään tarkastellaan näissä yhdeksässä kategoriassa (ks. Kuvio 10), kaikkein tyytyväisimpiä elämäänsä ovat uskonnolliset arvokonservatiivit nuoret, joista 60 prosenttia kertoo olevansa erittäin tyytyväisiä elämäänsä. Toiseksi tyytyväisimpiä ovat uskonnollisesti keskellä olevat arvokonservatiivit. Heikointa tyytyväisyys elämään on ei-uskonnollisten niin arvoliberaalien kuin arvokonservatiivisten keskuudessa ja sekä arvoliberaalien, mutta uskonnollisesti ”keskellä olevien keskuudessa”.

Kun tuloksia tarkastellaan sukupuolittain (ks. Kuvio 11), käy ilmi, että uskonnollisuus ja arvo-orientaatio erottelee tyytyväisyyttä

elämään nimenomaan nuorten naisten keskuudessa ($F=4,90^{***}$; $X^2=38,50^{***}$). Miesten keskuudessa eri ryhmien väliset erot eivät ole tilastollisesti merkitseviä. Naisten keskuudessa uskonnolliset arvokonservatiivit ovat erityisen tyytyväisiä elämäänsä, heikointa tyytyväisyys puolestaan on ei-uskonnollisten arvokonservatiivien ja uskonnollisesti keskellä tai ei-uskonnollisten arvoliberaalien keskuudessa. Miestenkin keskuudessa uskonnolliset – niin arvoliberaalit kuin arvokonservatiivit – ovat tyytyväisempiä kuin ei-uskonnolliset vastaavat, mutta arvo-orientaatio ei näytä erottelevan näitä ryhmiä hyvinvoinnissa.

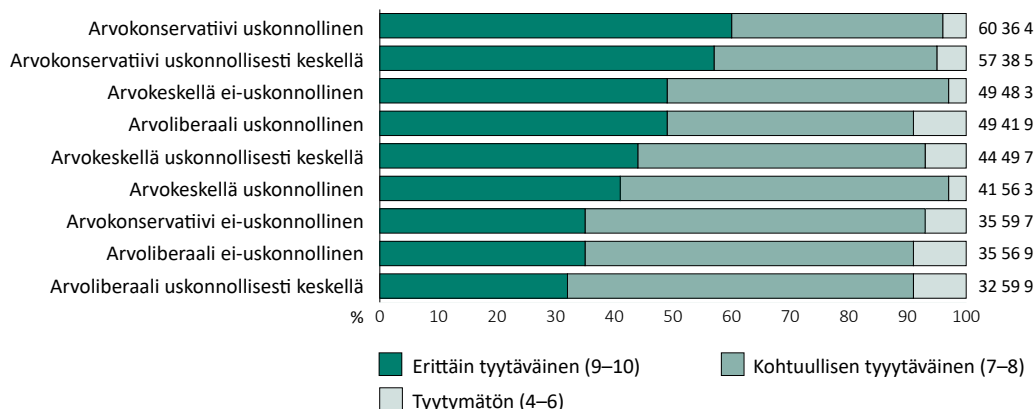
LOPUKSI

Olemme tässä artikkelissa tarkastelleet nuorten uskonnollisuuden ja hyvinvoinnin muutosta ja niiden välistä yhteyttä nuoruudesta aikuisuuteen siirtymässä. Alle 18-vuotiaat nuoret miehet ovat aineiston perusteella paitsi elämäänsä yleisimmin tyytyväisimpiä, myös kaikkein uskonnollisimpia. Suomalaisen nuorten miesten naisia vahvempi uskonnollisuus on näkynyt myös muissa tuoreissa tutkimuksissa (Salomäki 2022; Salomäki ym.

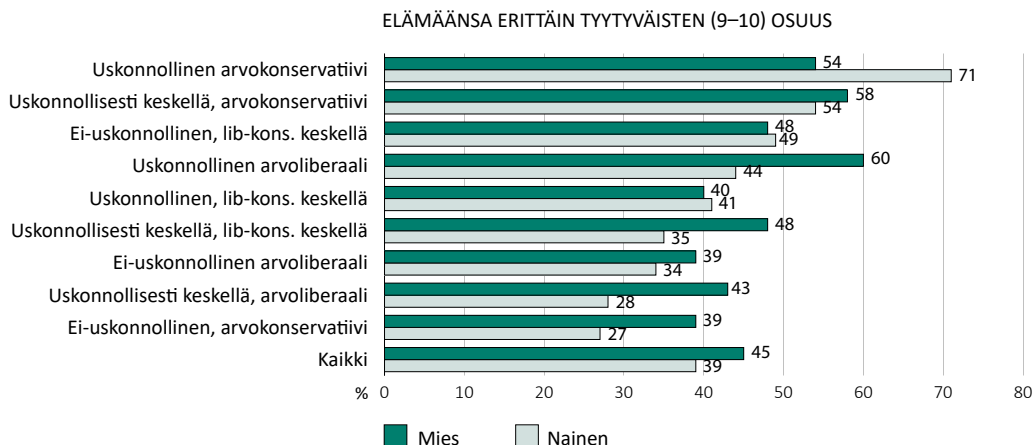

KUVIO 9. NUORTEN ARVOLIBERAALISUUDEN/ARVOKONSERVATIIVISUUDEN JA USKONNOLLISUUDEN/ EI-USKONNOLLISUUDEN YHDEKSÄN KATEGORIAA. N=NAISET, M=MIEHET, MS=MUUNSUKUPUOLISET/ EOS. NUORISOBAROMETRI 2023, N=1811.

ELÄMÄÄNSÄ ERITTÄIN TYYTYVÄISTEN (9–10) OSUUS

KUVIO 10. TYYTYVÄISYYS ELÄMÄÄN ERI ARVO- JA USKONNOLLISUUSKATEGORIOISSA. NUORISOBAROMETRI 2023, N=1811.

KUVIO 11. ELÄMÄÄNSÄ ERITTÄIN TYYTYVÄISTEN (KOULUARVOSANALLA 9–10) NUORTEN NAISTEN JA MIESTEN OSUUS ERI ARVO- JA USKONNOLLISUUSKATEGORIOISSA. NUORISOBAROMETRI 2023, N=1811.

2021; Tervo-Niemelä & Porkka 2023; Tervo-Niemelä & Spännäri 2023). Näin ollen tutkimus antaa vahvistusta näille aikaisemille havainnoille. Nuorten miesten vahvempi uskonnollisuus verrattuna samanikäisiin naisiin on kansainvälisesti uusi ilmiö. Aiemmissa tutkimuksissa naiset ovat lähes kaikissa tutkimuksissa kulttuurista riippumatta osoittautuneet uskonnollisemmiksi. Nuorten miesten vahvemmasta uskonnollisuudesta huolimatta on selvää, että aikaisempien tutkimusten tavoin ei-uskonnollisuus on kauttaaltaan nuorten – niin naisten kuin miesten – keskuudessa yleisin kategoria (ks. esim. Nynäs & Keysar & Lageström 2022; Taira, Ketola & Sohlberg 2023). Nuorten miesten vahvempi uskonnollisuus näyttäisi myös laimenevan nuoruudesta aikuisuuteen siirtymässä. Aineiston perusteella sekä nuoret miehet että nuoret naiset etäännyvät uskonnollisuudesta selkeästi siirryttyään nuoreen aikuisuuteen.

Tutkimuksen tulokset myös herättävät kysymyksen rippikoulun merkityksestä nuorten miesten uskonnollisuudelle. Tulosten perusteella nuoret miehet, samoin kuin tytöt, näyttäisivät olevan uskonnollisimmillaan heti rippikouluikäisinä ja sitä välittömästi seuraavina vuosina.

Aikaisempien tutkimusten perusteella noin joka toinen nuori kokee rippikoulun hengellisesti merkityksellisenä. Tyttöjen ja poikien uskonnollisuuden erot ovat kuitenkin suurentuneet vuosi vuodelta ja nimenomaan siihen suuntaan, että pojat ovat aikaisempaa uskonnollisempia ja myös näyttävät saavan enemmän irti rippikoulusta (Tervo-Niemelä & Porkka 2023; Tervo-Niemelä 2021). Tämä herättää kysymyksen siitä, ajoittuuko rippikoulu poikien ajattelun kehittymisen kannalta ideaalisempaan vaiheeseen ja heijastuuko tämä siihen, että nuoret miehet saavat enemmän irti rippikoulusta. Vastaavasti, tuleeko rippikoulu tytöille liian myöhään?

Aineisto osoittaa niin ikään aikaisempien niin kouluissa kuin rippikouluissa kerättyjen tutkimusten tavoin alle 18-vuotiaiden tyttöjen hyvinvoinnin olevan selkeästi saman ikäryhmän miehiä heikompaa. Artikkelin vahvistaa myös aikaisempien tutkimusten havaintoa uskonnon ja hyvinvoinnin myönteisestä yhteydestä. Uskonnolliset nuoret ja nuoret aikuiset, niin nuoret naiset kuin nuoret miehet, voivat paremmin kuin ei-uskonnolliset. Uskonnon ja hyvinvoinnin myönteinen yhteys näkyy tuloksissa useilla uskonnon ulottuvuuksilla. Yhteys on vahvempi

naisilla. Sama on näkynyt rippikouluissa kerätyissä aineistoissa. Musliminuoret erottuvat eri uskonnollista ryhmistä siten, että heidän keskuudessaan on erityisen paljon elämäänsä tyytyväisiä nuoria. Heidän keskuudessaan hyvinvointi on kuitenkin samalla poikkeuksellisen polarisoitunutta. Myös huonosti voivia nuoria on enemmän kuin muissa ryhmissä.

Uskonnollisuus on aineiston perusteella yhteydessä konservatiiviseen arvo-orientaatioon. Tulosten perusteella nuoret ryhmiteltiin yhdeksään ryhmään arvo-orientaation ja uskonnollisuuden perusteella. Tällöin tulokset osoittavat nuorten keskuudessa olevan eniten ei-uskonnollisia arvoliberaaleja sekä naisten että miesten keskuudessa. Erityisen paljon heitä on naisten keskuudessa. Aineiston perusteella on kiinnostavaa, että nuorten keskuudessa on lähes yhtä paljon uskonnollisia arvokonservatiiveja kuin ei-uskonnollisia arvokonservatiiveja. Näin ollen, vaikka uskonnollisuus ja arvo-orientaatio ovat yhteydessä toisiinsa, yhteys ei ole yksiselitteinen. Uskonnollisten keskuudessa arvokonservatiiveja on vain hieman enemmän kuin arvomaailmaltaan keskellä olevia ja vähän enemmän kuin arvoliberaaleja. Näiden ryhmien suhteellinen samankokaisuus kuitenkin osaltaan selittää keskustelun vahvaa polarisointimista uskonnollisissa piireissä. Erityisesti naisten keskuudessa ryhmät ovat yhtä suuria: heistä yhtä moni on uskonnollinen arvoliberaali kuin uskonnollinen arvokonservatiivi. Miesten keskuudessa uskonnollisia arvokonservatiiveja on sen sijaan kaksinkertainen määrä verrattuna uskonnollisten arvoliberaalien määrään.

Tulokset osoittavat uskonnollisuuden tavoin myös arvokonservatiivisuuden olevan yhteydessä parempaan hyvinvointiin ja tyytyväisyyteen elämässä. Arvo-orientaatio näyttäisi selittävän hyvinvointia kuitenkin vain naisilla ja arvo-orientaatio on naisilla vahvempi selittäjä hyvinvoinnille kuin uskonnollisuus. Naisilla uskonnolliset arvokonservatiivit erottuvat aineistossa erityisen hyvinvoivina. Heikoin hyvinvointi sen sijaan on ei-uskonnollisilla arvokonservatiiveilla niin miehillä kuin naisilla. Tulokset eivät kuitenkaan kerro muista taustalla olevista selittäjistä

tekijöistä. Naisten arvoliberaalisuus näyttäisi kuitenkin tutkimuksen perusteella olevan yksi taustatekijä nuorten naisten miehiä heikommalle hyvinvoinnille. Sen sijaan konservatiivinen arvo-orientaatio näyttäytyy tutkimuksessa nuorten naisten hyvinvointia tukevana. Ilmiön taustalla olevien tekijöiden selvittäminen vaatisi kuitenkin syvempää tutkimusta. Myös erilaiset laadulliset, nuorten miesten ja naisten äänelle tilaa antavat tutkimukset aihepiiristä olisivat tarpeen.

LÄHTEET

- Abdel-Khalek, Ahmed M. (2007) Religiosity, happiness, health, and psychopathology in a probability sample of Muslim adolescents. *Mental Health, Religion, and Culture* 10 (6), 571–583.
- Beit-Hallahmi, Benjamin (2014) *Psychological Perspectives on Religion and Religiosity*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315749846>.
- Burn-Murdoch, John (2024) A new global gender divide is emerging. *Financial Times*, Jan. 26, 2024. <https://www.ft.com/content/29fd9b5c-2f35-41bf-9d4c-994db4e12998> (Viitattu 7.5.2024.)
- Cohen, Adam B. & Johnson, Kathryn A. (2017) The Relation between Religion and Well-Being. *Applied Research in Quality of Life* 12(3), 533–547. <https://doi.org/10.1007/s11482-016-9475-6>.
- Cox, Daniel & Hammond, Kelsey Eyre & Gary, Kyle (2023) Generation Z and the Transformation of American Adolescence: How Gen Z's Formative Experiences Shape Its Politics, Priorities, and Future. Survey Center on American Life. <https://www.americansurveycenter.org/research/generation-z-and-the-transformation-of-american-adolescence-how-gen-zs-formative-experiences-shape-its-politics-priorities-and-future/> (Viitattu 17.4. 2024.)
- Collett, Jessica L. & Lizardo Omar (2009) A power control theory of gender and religiosity. *Journal for the Scientific Study of*

- Religion* 48 (2), 213–31.
- Cragun, Deborah & Cragun Ryan T. & Nathan, Brian & Sumerau J. E., & Nowakowski, Alexandra C. H. (2016) Do religiosity and spirituality really matter for social, mental, and physical health? A tale of two samples, *Sociological Spectrum* 36 (6), 359–377. <https://doi.org/10.1080/02732173.2016.1198949>.
- Diener, Ed & Suh, Eunkook & Lucas, Richard E. & Smith, Heidi L. (1999) Subjective well-being: three decades of progress. *Psychological Bulletin* 125 (2), 276–302.
- Diener, Ed & Oishi, Shigehiro & Lucas, Richard E. (2009) *Subjective Well-Being: Unlocking the mysteries of psychological wealth*. Malden, MA: Blackwell Publishing.
- Diener, Ed & Tay, Louis & Myers, David G. (2011) The religion paradox: If religion makes people happy, why are so many dropping out? *Journal of Personality and Social Psychology* 101 (6), 1278–1290.
- Duffy, Bobby & Campbell, Rosie & Skinner, Gideon (2024) *Emerging tensions? How younger generations are divided on masculinity and gender equality*. King's Global Institute for Women's Leadership. February 2024. Kings College, London. <https://www.kcl.ac.uk/policy-institute/assets/emerging-tensions.pdf> (Viitattu 7.5.2024.)
- Elliott, M., & Hayward, R. D. (2009) Religion and Life Satisfaction Worldwide: The Role of Government Regulation. *Sociology of Religion* 70 (3), 285–310.
- Garssen, Bert & Visser, Anja & Pool, Grietege (2021) Does Spirituality or Religion Affect Mental Health? Meta-analysis of Longitudinal Studies. *International Journal for the Psychology of Religion* 31(1), 1–17.
- Hackett, Conrad & Coopenman, Alan & Stiller, Anna & Cornibert, Stefan (2016) *The Gender Gap in Religion Around the World*: Women are generally more religious than men, particularly among Christians. *Pew Research Center*. <https://www.pewresearch.org/religion/2016/03/22/the-gender-gap-in-religion-around-the-world/> (Viitattu 17.4. 2024.)
- Helenius, Jenni (2022) Kouluterveyskyselyn tuloksia. Opetushallitus: Ammatillisen koulutuksen webinaari 1.2.2022. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/AOL_webinaari_1.2.2022_Kouluterveyskysely_JH_0.pdf. (Viitattu 17.4. 2024.)
- Helenius, Jenni & Kivimäki, Hanne (2023) *Lasten ja nuorten hyvinvointi – Kouluterveyskysely 2023*. THL – Tilastoraportti 48/2023. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/147270/Lasten%20ja%20nuorten%20hyvinvointi%20Kouluterveyskysely%202023%20Tilastoraportti%2048_2023.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Ketola, Kimmo (2020) Uskonolliset identiteetit ja uskomusmaailmat moninaistuvat. Teoksessa Hanna Salomäki, Maarit Hytönen, Kimmo Ketola, Veli-Matti Salminen & Sohlberg, Jussi (2021) *Uskonto arjessa ja juhlassa. Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2016–2019*. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus, 67–44.
- Kiilakoski, Tomi & Laine, Riku (2022) Tilasto-osio. Teoksessa Tomi Kiilakoski (toim.) *Kestävää tekoa. Nuorisobarometri 2021*. Helsinki: Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, Opetus- ja kulttuuriministeriö, 9–91.
- Koenig, Harold G. & King, Dana E & Carson, Verna B. (2012) *Handbook of Religion and Health*. Oxford: Oxford University Press.
- Koenig, Harold G. & McCullough, Michael E. & Larson, David B. (2001) *Handbook of Religion and Health*. Oxford: Oxford University Press.
- Kääriäinen, Kimmo & Niemelä, Kati, & Ketola, Kimmo (2003) *Moderni kirkkokansa: suomalaisten uskonollisuus uudella vuosituhannella*. Tampere: Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 82.
- Laiho, Marjukka (2023) Ja suurin niistä on toivo: Z-sukupolven kosmopoliittinen elätyteologia. Teoksessa Sini Mikkola & Suvi Saarelainen (2023) *Millenniaalien kirkko:*

- kulttuuriset muutokset ja kristillinen usko.* Helsinki: Kirkon tutkimus ja koulutus, 314–340.
- Lummis, Adair T. (2004) A Research Note: Real Men and Church Participation. *Review of Religious Research* 45 (4), 404–414.
- Mikkola, Teija & Niemelä, Kati & Pettersson, Juha (2006) *Urbaani usko. Nuoret aikuiset, usko ja kirkko.* Kirkon tutkimuskeskus, julkaisuja Nro 96. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.
- Mikkola, Sini & Saarelainen, Suvi (2023) *Milenniaalien kirkko: kulttuuriset muutokset ja kristillinen usko.* Helsinki: Kirkon tutkimus ja koulutus.
- Myers, David G. (1992) *The Pursuit of Happiness: Discovering the Pathway to Fulfillment, Well-being, and Enduring Personal Joy.* New York: Avon.
- Myllyniemi, Sami & Kiilakoski, Tomi (2019) Tilasto-osio. Teoksessa Elina Pekkarinen & Sami Myllyniemi (toim.) *Vaikutusvaltaa Euroopan laidalla. Nuorisobarometri 2018.* Helsinki: Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusseura, Nuorisotutkimusverkosto, Opetus- ja kulttuuriministeriö.
- Niemelä, Kati (2007) *Rippikoulusta aikuisuuteen. Pitkittäistutkimus rippikoulun merkityksestä ja vaikuttavuudesta.* Kirkon tutkimuskeskus, julkaisuja Nro 99. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.
- Niemelä, Kati (2015) No longer believing in belonging” – A longitudinal study of Generation Y from confirmation experience to church leaving. *Social Compass.* 62 (2), 172–186.
- Niemelä, Kati & Porkka, Jouko (2015) Confirmation Work in Finland. Teoksessa Friedrich Schweitzer, Kati Niemelä, Thomas Schlag & Henrik Simojoki (toim.) *Youth, Religion and Confirmation Work in Europe: The Second Study.* München: Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh, 223–233.
- Nynäs, Peter & Keysar, Ariela & Lagerström, Martin (2022) Who are they and what do they value? – The five global worldviews of young adults. Teoksessa Peter Nynäs, Ariela Keysar, Janne Kontala, Ben-Willie Kwaku Golo, Mika Lassander, Marat Shterin, Sofia Sjö & Paul Stenner (toim.) *The Diversity of Worldviews Among Young Adults: Contemporary (non)religiosity and spirituality through the lens of and international mixed method study.* Cham, Switzerland: Springer, 47–71.
- Salomäki, Hanna (2022) Suomalaisten ikä- ja sukupuolierot uskonnollisuudessa 2000-luvulla. Teoksessa Veli-Matti Salminen & Niko Huttunen (toim.) *Spiritualiteetti 2000-luvun Suomessa.* Helsinki: Kirkon tutkimus ja koulutus, 228–257.
- Salomäki, Hanna & Hytönen, Maarit & Ketola, Kimmo & Salminen, Veli-Matti & Sohlberg, Jussi (2020) *Uskonto arjessa ja juhlassa. Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2016–2019.* Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.
- Speed, David (2022) Throw BABE Out With the Bathwater? Canadian Atheists are No Less Healthy than the Religious. *Journal of Religion and Health* 61 (6), 4608–4634. <https://doi.org/10.1007/s10943-022-01558-w>
- Stark, Rodney (2002) Physiology and Faith: Addressing the ‘Universal’ Gender Difference in Religious Commitment. *Journal for the Scientific Study of Religion* 41 (3), 495–507. <http://www.jstor.org/stable/1387459>.
- Taira, Teemu & Ketola, Kimmo & Sohlberg, Jussi (2023) Normalisation of nonreligious identity in Finland, *Journal of Contemporary Religion* 38 (1), 1–19. <https://doi.org/10.1080/13537903.2022.2138020>
- Tervo-Niemelä, Kati (2021) Religious upbringing and other religious influences among young adults and changes in faith in the transition to adulthood: a 10-year longitudinal study of young people in Finland. *British Journal of Religious Education* 43 (4), 443–457. DOI: 10.1080/01416200.2020.1740169.
- Tervo-Niemelä, Kati & Porkka, Jouko (2023) Does religion contribute to youth wellbeing? A longitudinal study of faith, wellbeing

and the confirmation process among Finnish Lutheran youth - A gender perspective. *Uskonto, katsomus ja kasvatus – Journal for the study of religion, worldview and education*, 10–27. <https://journal.fi/ukk/article/view/141485>

Tervo-Niemelä, Kati & Spännäri, Jenni (2023) Uskonnollisuuden ja uskonnottomuuden muutos ja siirtyminen sukupolvelta toiselle suomalaisissa perheissä. Teoksessa Sini Mikkola & Suvi Saarelainen (toim.)

Millenniaalit ja kirkko: Kulttuuriset muutokset ja kristillinen usko. Suomen ev.-lut. kirkon tutkimusjulkaisuja, Nro 139. Helsinki: Kirkon tutkimus ja koulutus, 51–78.

Voas, David & McAndrew, Siobhan & Storm, Ingrid (2013) Modernization and the gender gap in religiosity: Evidence from cross-national European surveys. *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie* 65 (Suppl 1), 259–283. DOI 10.1007/s11577-013-0226-5.

ISLAMILAIISIIN YHDYSKUNTIIN KUULUVIEN NUORTEN USKONNOLLISUUS JA MAAILMANKUVA

TEEMU PAUHA

TIIVISTELMÄ

Suomalaiset musliminuoret ovat olleet verrattain paljon tutkittu väestöryhmä parin viime vuosikymmenen aikana. Tutkimus on kuitenkin ollut lähes yksinomaan laadullista, ja tilastotietoa musliminuorista on käytettävissä tuskin ollenkaan. Ensisijaisena tavoitteenani tässä artikkelissa on kartoittaa islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvien nuorten ($n = 41$) uskonnollisuutta, maailmankuvaa ja arvomaailmaa yleisellä tasolla ja verrata näin muodostunutta kuvaa evankelis-luterilaisiin ja uskontokuntiin kuulumattomiin nuoriin. Muotoilen myös kolme aiempaan tutkimukseen perustuvaa hypoteesia, joita testaan Nuorisobarometriaineistolla. Hypoteesit ”islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvat nuoret ovat keskimäärin uskonnollisempia kuin evankelis-luterilaiset ja uskontokuntiin kuulumattomat nuoret” ja ”aktiivinen uskonnonharjoitus on islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvien nuorten parissa harvinaisempaa kuin muslimiksi identifioituminen tai keskeisten islamilaiden opinkappaleiden hyväksyminen” saavat tukea aineistosta. Hypoteesi ”islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvien vastaajien uskonnollinen identiteetti korreloi negatiivisesti suomalaisen identiteetin kanssa” sen sijaan jää vaille tukea. Islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvat nuoret ovat monien muuttujien suhteen selvästi uskonnollisempia kuin luterilaiset tai uskontokuntiin kuulumattomat nuoret, mutta ryhmien väliset erot arvoissa ja maailmankuvissa ovat muuten varsin pieniä. Tulosten tulkinnassa on otettava huomioon, että henkilöperustainen jäsenyys uskonnollisessa yhdyskunnassa ei ole muslimien parissa yhtä keskeistä kuin kristinuskossa.

Asiasanat: arvot, islam, maailmankuva, nuoret, uskonnollisuus

Muslimien lukumäärä Suomessa on monikymmenkertainnut vain yhden sukupolven aikana ja ylittää tätä nykyä esimerkiksi Suomen toisen kansankirkon, ortodoksisen kirkon, jäsenmäärän. Huomattava osa Suomen muslimeista on iältään nuoria. Vaikka saatavilla on hyvin vähän tarkkaa tilastotietoa Suomen muslimeista, tässä artikkelissani esittämieni laskelmien perusteella Suomessa on lähes 60 000 alle 25-vuotiaasta muslimitaustaista asukasta. Kyse on siis huomattavasta väestöryhmästä, josta on kuitenkin tehty lähes pelkästään laadullista tutkimusta. Musliminuorten uskonnollisuudesta ei toistaiseksi olekaan saatavilla tietoa, joka olisi esimerkiksi vertailukelpoista muita nuoria koskevan tiedon kanssa.

Tarkastelen tässä artikkelissa ennen kaikkea islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvien nuorten

uskonnollisuuteen ja maailmankuvaan liittyviä muuttujia. Tärkeimpänä tavoitteena on antaa yleiskuva heidän identiteeteistään, maailmankuvistaan, arvoistaan, uskonnollisista käsityksistään ja uskonnonharjoituksen tavoistaan. Olen kuitenkin myös muotoillut kolme aiempaan tutkimukseen perustuvaa hypoteesia, joiden paikkansapitävyyttä testaan Nuorisobarometrin aineistolla:

- 1) Islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvat nuoret ovat keskimäärin uskonnollisempia kuin evankelis-luterilaiset ja uskontokuntiin kuulumattomat nuoret.
- 2) Islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvien nuorten kansallinen ja uskonnollinen identiteetti korreloivat negatiivisesti.

- 3) Muslimiksi identifioituminen ja islamin keskeisten opinkappaleiden allekirjoittaminen on islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvien nuorten keskuudessa yleisempää kuin aktiivinen uskonnonharjoitus.

Hypoteesit 1 ja 3 saavat tukea aineistosta: islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvat nuoret ovat monilla mittareilla arvioituna uskonnollisempia kuin evankelis-luterilaiset ja uskontokuntiin kuulumattomat ikätoverinsa, mikä vastaa eräissä muissa Euroopan maissa tehtyjä havaintoja. Ehdoton valtaosa vastaajista pitää itseään ainakin jossain määrin uskonnollisena ja ilmoittaa uskovansa maailman luoneeseen Jumalaan. Uskonnonharjoituksessa on sen sijaan vaihtelua: vaikka noin kaksi kolmasosaa vastaajista rukoileekin päivittäin, vain hieman yli kolmannes osallistuu uskonnollisiin tilaisuuksiin vähintään kerran kuukaudessa.

Hypoteesi 2 jää sen sijaan vaille tukea, mikä voi ainakin osittain johtua otoskoon pienuudesta ja muista aineiston rajoituksista. Musliminuorten voimakkaamman uskonnollisuuden on aiemmissa tutkimuksissa oletettu olevan ”reaktiivista” eli johtuvan kansakunnan ulkopuolelle jäämisen kokemuksesta. Tämä aineisto ei anna ainakaan yksiselitteistä tukea oletukselle.

Muslimius on tässä tutkimuksessa määritelty vastaajan ilmoittaman uskonnollisen kuulumisen perusteella. Käytän yksinkertaisuuden vuoksi termiä ”musliminuori”, vaikka kyse on tarkemmin ottaen ”nuoresta, joka on ilmoittanut kuuluvansa uskonnolliseen yhteisöön ja uskonnollisen yhteisönsä olevan islam”. Termillä ”evankelis-luterilainen nuori” viitataan vastaavasti nuoreen, joka on Nuorisobarometrissa ilmaissut kuuluvansa evankelis-luterilaiseen kirkkoon. Kuulumisen lisäksi uskonnollisuutta on tutkimuksissa mahdollista määritellä myös muun muassa uskonnollisen identiteetin, uskonnonharjoituksen tai uskonnollisten uskomusten kautta. Muslimiksi voitaisiin tällöin luokitella esimerkiksi henkilö, joka allekirjoittaa tietyt perustavanlaatuisina pidetyt islamilaiset uskomukset.

Määriteltiinpä uskonnollisuus tutkimuksessa miten tahansa, mikään määritelmistä ei ole vailla

ongelmia (määrittelyn haasteet eivät koske vain islamia; uskonnon operationalisoinnin ongelmista ks. esim. Borup 2016). Uskomusten asettaminen muslimiuden kriteeriksi esimerkiksi edellyttää tutkijalta valintaa siitä, mitkä uskomukset ovat islamille perustavanlaatuisia. Tämä puolestaan on kannanotto siihen, mikä on ”oikeaa” tai ”todellista” islamia. Tällaisten normatiivisten kannanottojen tekemistä ei tyypillisesti ole pidetty akateemisen uskonnotutkimuksen asiana.

Käsittelen jäljempänä tarkemmin ongelmia, joita liittyy muslimiuden määrittelyyn kuulumisen kautta. Ongelmista on tärkeä olla tietoinen, mutta ne eivät tee tutkimusta tarpeettomaksi. Koska mikään määritelmä ei ole täydellinen, tutkimusta on tärkeä tehdä käyttäen erilaisia määritelmiä. Yhdessä erilaiset tutkimukset muodostavat täydentyvän kuvan erilaisista uskonnollisuuksista.

MUSLIMINUORTEN USKONNOLLISUUS AIEMPIEN TUTKIMUSTEN VALOSSA

Suomalaiset musliminuoret ovat olleet huomattavan paljon tutkittu aihe viime vuosien ja vuosikymmenten aikana. Tutkimus on keskittynyt islamin opetukseen (Rissanen 2012, 2014b, 2014a; Kimanen & Rissanen 2022) ja kouluun yleisemminkin (Alitolppa-Niitamo 2004; Halonen 2009; Holmberg & Niemi 2019; Vähärautio-Halonen 2021). Huomattava osa tutkimuksesta on kohdistunut somalinuoriin (Niemelä 2003, 2004, 2006; Hautaniemi 2004; Isotalo 2015; Alakärppä 2022a, 2022b). Keskeinen tutkimusteema on ollut kuulumisen tunne eri konteksteissa ja neuvottelu, jota musliminuoret käyvät eri suunnista tulevien, usein ristiriitaisten odotusten ja vaatimusten välillä (Oikarinen-Jabai 2017; Pauha 2018; Tokola ym. 2019; Westinen 2019). Musliminuoret eivät ole vanhempiensa, islamin uskonnollisten johtajien tai suomalaisen yhteiskunnan auktoriteettien suorassa ohjailussa, vaan toteuttavat omaa toimijuuttaan niin uskonnollisissa kuin muissakin oman elämänsä konteksteissa. Juntunen ja Laakkonen (2019) ovat esimerkiksi

tutkineet, kuinka turkulaiset musliminuoret käyttävät ironiaa tekemään näkyväksi ja haastamaan heihin kohdistuvia sosiaalisia kategorisointeja. Alakärppä (2022a, 2022b) on puolestaan tutkinut nuorten somalinaisten moninaisia pohdintoja liittyen neitsyyteen ja naisten sukuelinten silpomisesta uskonnolliseen hyväksyttävyyteen. Suomessa kasvaneiden musliminuorten suhde heidän vanhempiansa sukupolveen korostuu monessa tutkimuksessa. Olen itse esimerkiksi tutkinut tapoja, joilla islamilaisten nuorisjärjestöjen aktiivit perustelevat järjestöjensä yhteiskunnallista tarvetta mutta myös niiden itsenäisyyttä edeltävän sukupolven moskeijayhteisöistä (Pauha 2015).

Musliminuorten parissa tehty tutkimus on ammentanut monilta eri tieteenaloilta ja monesta teoriaperinteestä. Tutkimusta ovat olleet tekemässä niin sosiologit, antropologit, kielitieteilijät, kasvatustieteilijät kuin uskontotieteilijätkin. Musliminuorilta kerättyä kvantitatiivista aineistoa on käytetty yksittäisissä opinnäytetöissä ja muissa julkaisuissa (Pauha 2010; Lattu 2021), mutta tähänastinen tutkimus suomalaisista musliminuorista on muuten ollut käytännössä yksinomaan laadullista ja yleisimmin etnografista. Tilastotiedon puutteen vuoksi oletukset suomalaisten musliminuorten yleisistä arvoista, asenteista ja niin edelleen täytyykin perustaa muualla Euroopassa tehtyihin tutkimuksiin.

Eräiden tutkimusten mukaan nuoret Euroopassa kasvaneet muslimit ovat maahanmuuttajataustaisia vanhempiaan selvästi uskonnollisempia. He myös suhtautuvat kriittisesti moniin vanhempiensa alkuperämaiden uskonnollisiin tapoihin ja peräänkuuluttavat erilaisista alueellisista ja paikallisista perinteistä puhdistettua ”todellista islamia” (katsaus tutkimukseen, ks. Voas & Fleischmann 2012, 534). Sukupolvien välistä eroa korostavat tutkimukset ovat kuitenkin olleet lähinnä pienen otoksen laadullisia tutkimuksia, yleensä etnografioita (poikkeuksena Maliepaard & Lubbers & Gijsberts 2012). Musliminuoria yleisesti edustavia tilastollisia tutkimuksia on tehty selvästi vähemmän, mutta ne piirtävät jossain määrin erilaisen kuvan heidän uskonnollisuudestaan (katsaus tutkimukseen, ks. Voas

& Fleischmann 2012, 535). Vaikuttaa siltä, että enemmistö musliminuorista ei näe kuilua oman ja vanhempiensa uskonnonharjoituksen välillä. Nuoret eivät myöskään karsasta vanhempiansa alkuperämaan uskonnollisia tapoja, vaan päinvastoin kokevat uskonnollisen identiteettinsä kietoutuneen tiiviisti yhteen etnisen identiteettinsä kanssa.

Olen itse ehdottanut, että erot tutkimuksen tuloksissa johtuvat ennen kaikkea eroista otosten koostumuksessa (Pauha 2018, 33–34). Etnografiat ja muut pienen otoksen laadulliset tutkimukset etsivät usein tutkittavia moskeijoiden tai muiden islamilaisten järjestöjen kautta. Näin ne tavoittavat ennen kaikkea uskonnollisesti aktiivisia musliminuoria, jotka todennäköisesti pohdiskelevat keskimääräistä aktiivisemmin oman uskontonsa perusteita. Erityisesti tilanteessa, jossa muslimiyhteisö on huomattavan monietninen ja eri taustoista tulevat musliminuoret osallistuvat yhteiseen uskonnonopetukseen, on suorastaan luonnollista, että nuoret alkavat pohtia, mikä yhdistää islamin eri muotoja. Kun somalialaiset, bosnialaiset, marokkolaiset ja muut musliminuoret toimivat yhdessä, heidän on helppo havaita eroja oppimiensa perinteiden välillä ja sen myötä ryhtyä keskusteluun islamin olemuksesta. Tämä puolestaan johtaa luontevasti erontekoon ”kulttuurin” ja ”todellisen islamin” välillä.

Tällainen pohdinta on kuitenkin ominaista ehkä lähinnä uskonnollisesti aktiivisille nuorille. Jos nuori ei ole mainittavan kiinnostunut uskonnosta, hän ei ehkä myöskään keskustele siitä muiden nuorten kanssa tai kyseenalaista oppimiaan perinteitä. Musliminuorten suuri enemmistö saattaakin suhtautua uskontoperinteeseensä varsin samoin kuin evankelis-luterilaisen kirkon keskimääräinen nuori jäsen; islam ei heille ole niinkään henkilökohtaisen merkityksen lähde vaan osa perheen ja suvun tapakulttuuria.

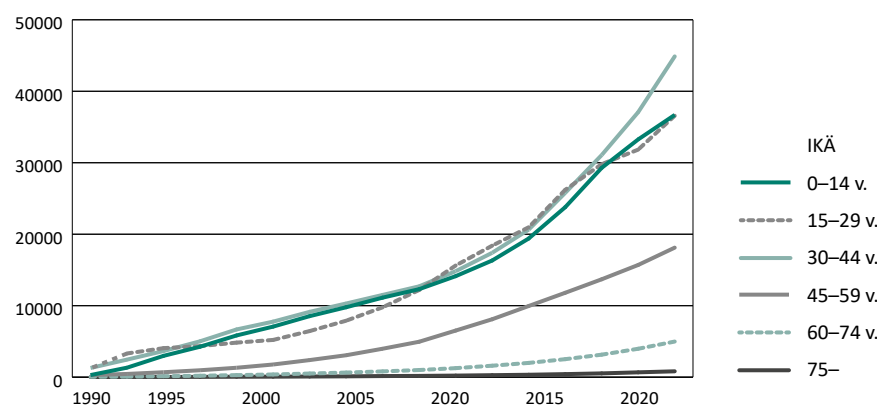
SUOMEN MUSLIMIVÄESTÖ

Totesin edellä, että suomalaisista musliminuorista on tehty tuskin lainkaan tilastollista tutkimusta. Tilastotiedon puute ei kuitenkaan koske

vain suomalaisia musliminuoria vaan suomalais-muslimeita yleisemminkin. Tarkkaa tietoa ei ole edes siitä, paljonko Suomessa on muslimeita. Rekisteröityjä islamilaisia yhdyskuntia oli vuoden 2023 alussa noin 60 (Pauha 2024, 227) ja niiden yhteenlaskettu jäsenmäärä oli 22 261 (Tilastokeskus). On kuitenkin hyvin tiedossa, että vain murto-osa Suomen muslimeista on jäsenenä islamilaisissa yhdyskunnissa. Vähäinen järjestäytyminen uskonnollisiin yhdyskuntiin on yleisemminkin tyypillistä maahanmuuttajataustaiselle väestölle. Tilastokeskuksen (2018) mukaan vain 15 % Suomen vieraskielisistä (eli muuta kuin suomea, ruotsia tai saamea äidinkielenään puhuvista) asukkaista on jäsenenä

jossain uskonnollisessa yhdyskunnassa. Loput 85 % eivät toki ole pelkkiä uskonnottomia, vaan joukossa on paljon niitä, jotka harjoittavat uskontoa, mutta eivät näe syytä liittyä yhdyskuntaan.

Koska ehdoton valtaosa Suomen muslimeista on maahanmuuttajia tai heidän lapsiaan, heidän lukumääränsä on mahdollista arvioida sen perusteella, mitä tiedetään maahanmuuttajataustaisen väestön syntymämaista ja niiden uskontojakaumista. Näin saatu arvio sisältää muslimिताustaiset asukkaat riippumatta siitä, ovatko he jäsenenä uskonnollisissa yhdyskunnissa. Tilastokeskuksen kokoama Suomen virallinen tilasto (SVT) sisältää tiedot maan jokaisen asukkaan

KUVIO 1. MUSLIMITAUSTAIDEN ASUKKAIDEN ARVIOITU MÄÄRÄ SUOMESSA VUOSINA 1990–2022

TAULUKKO 1. MUSLIMITAUSTAISET ASUKKAAT SUOMESSA VUODEN 2022 LOPUSSA

Ikäryhmä	Vanhempien syntymämaan perusteella arvioitu lukumäärä (%)	Islamilaisten yhdyskuntien jäsenet* (%)
0–14	36 700 (26 %)	5 104 (23 %)
15–24	21 300 (15 %)	4 085 (18 %)
25–44	60 200 (42 %)	8 096 (36 %)
45–64	20 900 (15 %)	4 127 (19 %)
65–	3 100 (2 %)	849 (4 %)
Yhteensä	142 200 (100 %)	22 261 (100 %)

* Tilastokeskus

oman syntymämaan lisäksi myös tämän vanhempien syntymämaista. Kansainväliset tutkimuslaitokset, esimerkiksi Association of Religion Data Archives (ARDA), ovat puolestaan tehneet arvioita eri maiden uskontojakaumista. Jos kunkin maan uskontojakauman oletetaan pätevän myös kyseisestä maista tulleiden maahanmuuttajien ja heidän lastensa parissa, Suomessa oli vuoden 2019 lopussa 119 000 – 130 000 maahanmuuttajataustaista asukasta, joilla on yhteys islamiin kotitaustan kautta (Pauha & Martikainen 2022, 15). Lukumäärä on sittemmin noussut, ja vuoden 2022 lopussa se oli arviolta 140 000 (ks. Kuvio 1 ja Taulukko 1)¹.

Edellä kuvattua laskentatapaa soveltaen on mahdollista arvioida, että Suomessa asuvista muslimeista noin 41 % on alle 25-vuotiaita ja

64 % alle 35-vuotiaita. Kyse on siis huomattavan nuoresta väestöryhmästä.

Kuten suomalainen muslimiväestö yleisesti, nuoret muslimit ovat etnisesti ja kansallisesti monimuotoinen joukko. Alle 25-vuotiaiden muslimien keskeisimpiä taustamaita ovat Somalia (13 400), Irak (11 100), Afganistan (6 500), Syyria (5 500), Turkki (4 000), Iran (3 000), Pakistan (1 900), Bangladesh (1 800), Marokko (1 500) ja Sudan (1 000). Suluissa olevat luvut kuvaavat muslimitaustaisten ihmisten arvioitua lukumäärää kyseisestä maasta tulleiden maahanmuuttajien ja heidän lastensa parissa. Arvion laskentatapa on tiivistetty alaviitteessä 1.

Epäsuhta syntymämaahan perustuvan arvion ja rekisteröityjen islamilaisten yhdyskuntien jäsenmäärän välillä (ks. Taulukko 1) kuvastaa ennen muuta islamille ja monille muille ei-kristillisille uskonnoille ominaisia käsityksiä uskonnollisesta kuulumisesta. Monilla uskonnoilla ei ole kristillisiä seurakuntia vastaavia instituutioita tai ylipäätään henkilöperustaisen järjestäytymisen perinnettä. Esimerkiksi monelle muslimille voi olla jopa outo ajatus, että muslimius edellyttäisi jäsenyyttä jossain yhdistyksessä. Moskeija ei perinteisesti ole ollut henkilöjäsenyyteen ja jaettuun identiteettiin perustuva instituutio vaan paikka, jossa käydä rukoilemassa (Ammerman 2011, 564). Moni harjoittaa islamia ja esimerkiksi käy säännöllisesti moskeijassa liittymättä koskaan sen jäseneksi. Tilanne on kuitenkin muuttumassa. Muun muassa Abdul-Azim Ahmed (2020) on esittänyt, että eurooppalainen islam on ”seurakuntaistumassa”: moskeijat ja muut islamilaiset yhdyskunnat ovat muuttumassa yhä enemmän kristillisten seurakuntien kaltaisiksi ja samalla henkilöjäsenyyden merkitys niissä on kasvanut. Muodollisen kuulumisen, uskonnollisen identiteetin ja uskonnonharjoituksen suhde voi vaihdella niin uskontoperinteiden välillä kuin niiden sisälläkin. Tutkijankin on siksi tarpeen määritellä, mitä hän tarkoittaa esimerkiksi ”muslimiudella”: islamilaiseen yhdyskuntaan kuulumista, muslimiksi identifioitumista, islamin harjoittamista vai jotain muuta?

1 Kuvion 1 ja Taulukon 1 laskelmissa ovat mukana Suomen vakituiset asukkaat, joiden molemmat vanhemmat tai ainoa tiedossa oleva vanhempi on syntynyt jossain muussa maassa. Muslimitaustaisten asukkaiden määrää tämän niin sanotun ulkomaalaistaustaisen väestön keskuudessa on arvioitu vanhempien syntymämaan perusteella. Oletuksena on, että ulkomaalaistaustaisen asukkaan todennäköisyys olla muslimi on sama kuin muslimien osuus hänen vanhempiensa syntymämaan väestössä. Arviot muslimien osuudesta kunkin maan väestössä perustuvat Association of Religion Data Archives (ARDA) -organisaation tietoihin. ARDA on tuottanut vuosikohtaiset arviot kunkin maan uskontojakaumasta aina vuoteen 2015 asti. Vuosia 2016–2022 koskevissa laskelmissa olen käyttänyt vuoden 2015 jakaumia. Lisäksi venäläis- ja neuvostoliittolaistaustaiset on jätetty pois arviosta. Koko Venäjän väestöstä varsin huomattava osa on muslimeita, mutta Venäjältä Suomeen muuttaneiden parissa heitä on hyvin vähän. Suomessa on niin runsaasti venäläis- ja neuvostoliittolaistaustaisia maahanmuuttajia, että pienikin vääristymä heidän uskontojakaumassaan johtaisi huomattavaan virheeseen muslimien kokonaismäärää koskevassa arvioissa. Laskentatavan perusteita ja rajoituksia on esitelty laajemmin Pauhan ja Martikaisen (2022) artikkelissa. Tarkemmat laskelmat ovat saatavissa kirjoittajalta.

TUTKIMUKSEN TARKOITUS

Tässä tutkimuksessa ”musliminuorilla” tarkoitetaan Nuorisobarometriaineiston vastaajia, jotka ovat ilmoittaneet kuuluvansa johonkin kirkkoon tai uskonnolliseen yhteisöön ja tämän jälkeen maininneet uskonnolliseksi yhteisökseen islamin. Muslimivastaajat on määritelty vastaavalla tavalla monissa aiemmissa kyselytutkimuksissa, mikä lisää tulosten vertailukelpoisuutta. Esimerkkeinä tällaisista tutkimuksista mainittakoon *International Social Survey Programme* (ISSP; ks. esim. Ugur 2019), *European Social Survey* (ESS; ks. esim. Kwon & McCaffree 2021), *Children of Immigrants Longitudinal Study in Norway* (CILS-NOR; ks. esim. Friberg & Sterri 2021) ja *Children of Immigrants Longitudinal Survey in Four European Countries* (CILS4EU; ks. esim. Jacob & Kalter 2013; Simsek ym. 2018; Jacob 2020). Aineiston keruu, lomakkeen tuottaminen sekä katoa ja vinoumia koskevat pohdinnat on kuvattu Tilasto-osion luvussa Aineisto ja menetelmät.

Aineistossa on yhteensä 41 vastaajaa (24 naista ja 17 miestä), jotka ovat valinneet uskonnolliseksi yhteisökseen islamin. Määrä ei ole suuri, mikä heikentää sen perusteella tehtävien johtopäätösten tilastollista voimaa. Eräät trendit ovat kuitenkin niin selkeitä, että ne erottuvat aineistossa vastaajien vähäisestä lukumäärästä huolimatta.

Keskityn ennen kaikkia osioihin, jotka koskevat vastaajien identiteettejä, arvoja, maailmankuvaa sekä uskonnollisia uskomuksia ja käytäntöjä. Artikkelini päämäärät ovat ensi sijassa eksploraatiivisia; koska musliminuorista on toistaiseksi tehty vain vähän tilastollista tutkimusta, tärkein tavoitteeni on antaa yleiskuva islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvien vastaajien uskonnon ja maailmankuvan eri puolista. Saadakseni käsityksen siitä, kuinka islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvien vastaajien käsitykset suhteutuvat suomalaisten nuorten keskitasoon, olen verrannut heidän vastauksiaan evankelis-luterilaisten ($n = 996$) ja uskontokuntiin kuulumattomien nuorten ($n = 508$) tässä barometrissa antamiin vastauksiin. Toisin kuin useat muut musliminuoria koskevat tutkimukset artikkelini ei siis pyri suhteuttamaan

nuorten eurooppalaismuslimien uskonnollisia käsityksiä ja identiteettejä heidän vanhempiansa sukupolven vastaaviin vaan suomalaisen nuorison yleisiin piirteisiin (ks. esim. Voas & Fleischmann 2012; Jacob & Kalter 2013; Simsek ym. 2018; Jacob 2020).

Vaikka ensisijainen päämääräni on yleiskuvan luominen (eli tilastotermein ”aineiston kuvailu”), olen muotoillut kolme aiempaan tutkimukseen perustuvaa hypoteesia, joita testaan Nuorisobarometrin aineistolla. Ensimmäinen hypoteesini on:

h1. Islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvat nuoret ovat keskimäärin uskonnollisempia kuin evankelis-luterilaiset ja uskontokuntiin kuulumattomat nuoret.

Useat aiemmat tutkimukset ovat todenneet, että eurooppalaiset muslimit vaikuttavat olevan keskimäärin uskonnollisempia kuin mikä heidän asuinmaissaan on tavanomaista (Connor 2014, 66) ja sama pätee myös nuoriin (Güngör & Bornstein & Phalet 2012; Simsek ym. 2018; Friberg & Sterri 2021). Tältä osin he ovat myös poikkeus yleisestä säännöstä, jonka mukaan maahanmuuttajien uskonnollisuus tapaa mukautua kohti maan koko väestön keskitasoa (Connor 2014, 66). Connor (2014, 66) arvelee muslimien keskimääräistä voimakkaamman uskonnollisuuden ilmentävän niin sanottua reaktiivista uskonnollisuutta (*reactive religiosity*; ks. myös Phalet & Fleischmann & Stojčić 2012; Voas & Fleischmann 2012; Kwon & McCaffree 2021; Torrekens & Bensaïd & Kavadias 2022). Muslimit kohtaavat uskontonsa vuoksi huomattavia ennakkoluuloja ja suoranaista syrjintää. Uskonto sulkee näin muslimit ympäröivän yhteiskunnan täyden jäsenyyden ulkopuolelle, mihin he reagoivat kiinnittymällä entistä voimakkaammin uskontoonsa. Uskonto tarjoaa muslimille niitä yhteenkuuluvuuden kokemuksia, joista he eivät pääse osallisiksi laajemmassa yhteiskunnassa. Vastaavaa syrjintäkokemusten lujittamaa uskonnollisuutta on ilmennyt esimerkiksi Irlannin ja Italian katolisilla, joita muutti Yhdysvaltoihin 1800–1900-lukujen taitteessa (Connor 2014, 56–58).

Mikäli voimakas uskonnollisuus todella on reaktio kokemukseen yhteiskunnan ulkopuolelle jäämisestä, kansallisen ja uskonnollisen identiteetin välillä pitäisi ilmetä negatiivinen yhteys. Tällainen yhteys onkin todettu aiemmissa tutkimuksissa (Verkuyten 2007, 347–48; Verkuyten & Yildiz 2007) ja myös Suomessa (Pauha 2010). Toinen hypoteeseistani onkin:

h2. Islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvien vastaajien uskonnollinen identiteetti korreloi negatiivisesti suomalaisen identiteetin kanssa.

Vaikka islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvien ja muiden nuorten uskonnollisuuden yleisessä tasossa ilmenisikin hypoteesin 1 mukainen ero, on tärkeä muistaa, ettei uskonnollisuus ole yksilöotteinen ominaisuus. Uskontososiologien parissa on yleistä jakaa uskonnollisuus kolmeen eri osatekijään, niin sanottuun ”kolmeen b:hen” (*belief, behaviour, belonging*; ks. esim. Smidt 2020). Tätäkin hienojakoisempia jäsenyyksiä on esitetty. Ehkä tunnetuin näistä on Ninian Smartin (1996) seitsenulotteinen malli, jonka mukaan uskonnollisuudessa voidaan erottaa rituaalinen, kokemuksellinen, myyttinen, opillinen, eettinen, institutionaalinen ja materiaallinen ulottuvuus.

Uskonnollisuuden ulottuvuudet ovat ainakin jossain määrin toisistaan erillisiä, eikä esimerkiksi kuuluminen uskonnolliseen yhteisöön välttämättä merkitse aktiivista uskonnonharjoitusta tai edes kyseisen yhteisön keskeisten uskonkäsitysten jakamista. Esimerkiksi Suomen evankelis-luterilaisen kirkon jäsenistä vain noin kolmannes rukoilee vähintään kerran viikossa tai ilmoittaa uskovansa Jumalaan siten kuin kirkko opettaa (Taira & Ketola & Sohlberg 2023, 3).

Aiempien tutkimusten perusteella vaikuttaa siltä, että vaikka huomattavan moni eurooppalainen muslimi allekirjoittaa islamin usein perustavanlaatuisena pidetyt uskonnolliset käsitykset (kuten uskon Jumalan ykseyteen ja Muhammadin profetiuteen), aktiivinen uskonnonharjoitus on selvästi harvinaisempaa (Otterbeck 2011, 1170). Eurooppalaismuslimeista arviolta kolmannes käy

säännöllisesti moskeijassa ja arviolta noin puolet rukoilee aktiivisesti (Anwar 1998, 120; Andersen ym. 2003, sit. Otterbeck 2011, 1170; Pollack 2016, 12; vrt. Larsson 2007, 11). Tutkimukseni kolmas hypoteesi onkin:

h3. Aktiivinen uskonnonharjoitus on islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvien nuorten parissa harvinaisempaa kuin muslimiksi identifioituminen tai keskeisten islamilaisen opinkappaleiden hyväksyminen.

MENETELMÄT JA MUUTTUJAT

Keskityn tässä tutkimuksessa Nuorisobarometrin osioihin, jotka liittyvät identiteettiin, arvoihin, maailmankuviin sekä uskonnollisiin uskomuksiin ja käytäntöihin. Identiteetti on eri tieteenaloilla suosittu käsite, joka kuitenkin saa käyttöyhteydestä riippuen huomattavan erilaisia merkityksiä. Psykologiassa ja sosiaalipsykologiassa identiteetillä viitataan yleisesti vastaukseen, jonka yksilö antaa kysymykseen ”kuka minä olen?” (ks. esim. Vignoles 2018, 289). Identiteetti on toisin sanoen yksilön tietoinen käsitys itsestään – siitä, millainen ihminen hän on, millaisiin ryhmiin hän kuuluu ja niin edelleen. Käytän vastaajien identiteetin kartoittamiseen seuraavia kahta Nuorisobarometrin osiota:

K3. ”Yhteiskunnallisia näkemyksiä kuvataan usein erilaisilla ulottuvuuksilla. Miten sijoittaisit itsesi seuraaville ulottuvuuksille?”: Vastaajaa pyydetään arvioimaan viisiportaisella asteikolla omaa sijoittumistaan neljällä eri ulottuvuudella (esim. 1 = vasemmisto, 2, 3, 4, 5 = oikeisto).

K4. ”Kuinka kiinteästi tunnet kuuluvasi seuraaviin?”: Vastaajaa pyydetään arvioimaan viisiportaisella asteikolla (5 = erittäin kiinteästi, ..., 1 = erittäin löyhästi) omaa tunnettaan kuulumisesta neljään eri yhteisöön (suomalaiseen yhteiskuntaan, Euroopan unioniin, Eurooppaan ja globaaliin yhteisöön).

Klaus Helkama (2009, 33) on määritellyt arvot ”melko pysyviksi käsityksiksi toivottavista asioista”. Toivottavat asiat hän on jaotellut

edelleen asiantiloihin (esim. tasa-arvo) ja toimintatapoihin (esim. luonnonmukaisuus). Arvoissa on olennaisesti kysymys ihmisen valinnoista: ne kertovat, mikä elämässä on tavoittelemisen arvoista (Helkama 2009, 32–33). Helkaman (2009, 32–33) mukaan arvoissa on olennaista myös, että ne on ainakin periaatteessa mahdollista asettaa tärkeysjärjestykseen.

Arvot ovat tiiviissä kytköksissä yleisemmän tason maailmankuviin. Maailmankuva on laaja kokonaisuus, joka käsittää yksilön vastaukset esimerkiksi todellisuuden yleistä luonnetta, ihmillisen tiedon rajoja tai elämän yleistä mieltä ja merkitystä koskeviin ”suuriin kysymyksiin” (Taves & Asprem & Ihm 2018, 208). Lähestyn musliminuorten arvoja ja maailmankuvia seuraavien Nuorisobarometrin osioiden kautta:

K1 ”Kuinka tärkeitä sinulle ovat seuraavat asiat?”: Vastaajaa pyydetään arvioimaan viisiportaisella asteikolla (5 = hyvin tärkeää, ..., 1 = täysin yhdentekevää) kahdeksan eri asian (esim. työn ja tasa-arvon) tärkeyttä itselleen.

K12 & K13 & K14 ”Mitä mieltä olet seuraavista väittämistä?”: Vastaajaa pyydetään arvioimaan viisiportaisella asteikolla (5 = täysin samaa mieltä, ..., 1 = täysin eri mieltä) käsitystään 14 eri väitteen paikkansapitävyydestä. Väitteet liittyvät mm. elämän mieleen ja merkitykseen (esim. ”Elämällä ei ole mitään tarkoitusta”), henkimaailmaan (esim. ”Ihmisellä on ruumiista erillinen sielu tai elämänvoima”) ja tieteeseen (esim. ”Luotan tieteelliseen tietoon enemmän kuin arkielämän kokemuksiini”).

Kuten edellä jo totesin, uskonnollisuus ei ole yhtenäinen tai yksilolotteinen ilmiö, vaan uskonnontutkijat ovat eritelleet useita uskonnon osatekijöitä tai ulottuvuuksia. Yleinen käytäntö on esimerkiksi erottaa toisistaan uskonnon niin sanotut ”kolme b:tä” eli uskonnolliset uskomukset (*belief*), käytännön uskonnonharjoitus (*behaviour*) ja kuuluminen tai identiteetti (*belonging*).

Islamilaisista uskomuksista ehkä perustavanlaatuisin on usko yhteen kaikkivoipaan jumaluuteen. Jumalaukon keskeisyyttä korostaa esimerkiksi islamin uskontunnustus *shahada*, joka islamin enemmistöhaarassa, sunnalaisuudessa,

on: ”Ei ole muuta jumalaa kuin Jumala, ja Muhamman on hänen lähettiläänsä.” Verrattuna esimerkiksi kristillisten kirkkojen ekumeenisiin uskontunnustuksiin *shahada* on huomattavan suppea ja pitää sisällään oikeastaan vain kaksi asiaa, joista ensimmäinen on juuri usko yhteen Jumalaan.

Säännöllisesti toistuvista islamilaisista käytännöistä erityisen keskeinen on rituaalirikous (*salat*), joka islamin enemmistötulkinnan mukaan kuuluu jokaisen uskovon yksilöllisiin velvollisuuksiin. *Salat* suoritetaan viisi kertaa päivässä² auringon sijainnin määrittämiin aikoihin. On myös yleinen tulkinta, että miespuolisen muslimin velvollisuutena on osallistua perjantain keskipäivän rukoukseen moskeijassa. Moskeijassa suoritettu rukous katsotaan muutenkin usein yksin suoritettua rukousta arvokkaammaksi. Käytän uskonnollisten uskomusten ja käytäntöjen kartoittamiseen seuraavia kolmea Nuorisobarometrin osiota:

K8 ”Jos ei huomioida häitä, hautajaisia, ristitiäisiä tai kouluajalla tehtyjä käyntejä, kuinka usein käyt kirkossa/uskonnollisissa tilaisuuksissa?”: Vastausvaihtoehdot ovat ”vähintään kerran kuukaudessa”, ”ainoastaan erityisinä juhlapyhinä”, ”kerran vuodessa”, ”harvemmin” ja ”käytännössä en koskaan”.

K9 ”Kuinka usein rukoulet?”: Vastausvaihtoehdot ovat ”säännöllisesti päivittäin”, ”joitakin kertoja kuukaudessa”, ”harvemmin kuin kerran kuukaudessa”, ”vain tiukan paikan tullen” ja ”ei koskaan”.

K11 ”Mikä seuraavista vastaa eniten uskomuksiasi?”: Vastausvaihtoehdot ovat ”On olemassa jonkinlainen kaikkeuden luonut jumaluus”, ”Ei ole yhtä jumalaa, mutta on olemassa muita henkivoimia”, ”Saattaa olla olemassa yliluonnollisia voimia, mutta tätä ei voida tietää varmasti” ja ”Ei ole olemassa minkäänlaista ihmisen ulkopuolista henkeä tai jumalaa”.

2 Shiialaiset muslimit yhdistävät yleisesti päivän toisen ja kolmannen rukouksen sekä neljännen ja viidennen rukouksen. Päivän viisi rukousta tulevat näin rukoilluiksi kolmessa erässä.

Käyn seuraavaksi läpi analyysien tulokset. Analyysit on tehty SPSS 29.0.1.0 -ohjelmistolla. Analyysija varten ”en osaa sanoa” -vastaukset on muutettu puuttuviksi havainnoiksi kaikissa muissa paitsi uskonnollisia uskomuksia ja käytäntöjä koskeissa osioissa k8, k9 ja k11. Muutoksen tarkoituksena on muuttujien säilyttäminen järjestysasteikollisina. Käytän ryhmävertailuissa tilastollisten testien sijasta luottamusvälejä. Martin J. Gardner ja Douglas G. Altman (1986) suosittivat jo puoli vuosisataa sitten käyttämään luottamusvälejä p-arvon sijasta, ja kritiikki nol-lahypoteesin merkitsevyyden testausta (NHMT) kohtaan on yltenyt voimakkaasti niin sanotun ”replikaatiokriisin” jälkimainingeissa (ks. esim. Reito & Raittio & Helminen 2020). Ratkaisuksi eräisiin NHMT:n keskeisiin ongelmiin on ehdotettu efektikoon (esim. keskiarvoeron) ja sen luottamusvälin laskemista (ks. esim. Cumming 2011). Toisin kuin merkitsevyydesti, luottamusväli antaa tietoa myös otoksesta laskettujen estimaattien tarkkuudesta. Vertailtavien ryhmien huomattavan erilaiset koot eivät myöskään ole samanlainen ongelma luottamusvälitarkasteluille kuin monille tilastollisille keskiarvotesteille, koska kunkin ryhmän koko vaikuttaa suoraan siitä laskettujen luottamusvälien leveyteen.

ANALYYSI: IDENTITEETIT

Identiteettien osalta islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvien ja muiden Nuorisobarometrin vastaajien välillä ilmenee vain verrattain vähäisiä eroja. Eroista keskeisimmät liittyvät uskonnollisuuteen. Ei liene yllättävää, että uskontokuntiin kuulumattomat nuoret pitävät itseään vähemmän uskonnollisina ja hengellisinä kuin luterilaiset nuoret ja islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvat nuoret (ks. Taulukko 2). Huomionarvoisempaa on, että islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvat nuoret pitävät itseään selvästi uskonnollisempina ja hengellisempinä kuin luterilaiset nuoret. Musliminuoria koskevat luottamusvälit ovat otoskoosta johtuen leveitä, mutta kolmen ryhmän luottamusvälit eivät tästä huolimatta mene päällekkäin. Esittämäni hypoteesi 1 saa täten tukea ainakin uskonnollisen identiteetin osalta.

Arvoliberaali–arvokonservatiivinen-asteikolla islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvat nuoret sijoituvat asteikon puoliväliin, evankelis-luterilaiset nuoret taas hieman puolivälin liberaalimmalle puolelle. Ryhmien luottamusvälit ovat kuitenkin osittain päällekkäisiä eikä islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvien ja evankelis-luterilaisten nuorten välillä täten voi todeta tilastollisesti merkitsevää eroa arvoliberaaliudessa. Uskontokuntiin kuulumattomat nuoret sen sijaan ovat sekä evankelis-luterilaisia että islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvia nuoria liberaalimpia. Uskontokuntiin kuulumattomat nuoret myös ovat evankelis-luterilaisia nuoria vasemmistolaisempia, kun taas islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvien nuorten ja muiden ryhmien välisistä eroista vasemmistolaisuudessa ei luottamusvälien leveyden vuoksi voi todeta mitään.

Yhteensä 25 muslimivastaajaa (eli 61 % kaikista vastaajista) arvioi omaa uskonnollisuuttaan asteikon maksimiarvolla 1. Uskonnollisuusmuuttujaa leimaa näin voimakas kattoefekti, mikä vaikeuttaa muuttujan käyttämistä analyyseissa; asteikko ikään kuin loppuu kesken, mikä vähentää esimerkiksi riippuvuustarkastelujen kannalta oleellista muuttujan vaihtelua. Verkuyten (2007; ks. myös Pauha 2010) totesi turkkilaishollantilaisia muslimeita koskevassa tutkimuksessaan vastaavan kattoefektin. Verkuytenin mukaan muslimi-identiteetti ei hänen aineistossaan ollut niinkään jatkuva vaan kaksiarvoinen muuttuja: tutkimuksen vastaajat jakautuivat niihin, joilla oli voimakas muslimi-identiteetti, ja niihin, joiden muslimi-identiteetti oli kaikenkattava tai ”totaalinen”.

Täydentääkseni uskonnolliseen kuulumiseen perustuvien vertailujen tuottamaa kuvaa, olen verrannut musliminuoria erikseen myös nuoriin, jotka ovat ilmoittaneet kuuluvansa evankelis-luterilaiseen kirkkoon ja lisäksi katsoneet viisiportaisen uskonnollisuusmuuttujan ylimpien arvojen 1 tai 2 kuvaavan itseään. Näin muodostettu ”uskonnollisten evankelis-luterilaisten” (n = 231) ryhmä on uskonnollisen identiteetin voimakkuuden osalta vertailukelpoinen islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvien nuorten kanssa.

TAULUKKO 2. ISLAMILAIISIIN YHDYSKUNTIIN KUULUVIEN NUORTEN, EVANKELIS-LUTERILAISTEN NUORTEN JA USKONTOKUNTIIN KUULUMATTOMIEN NUORTEN IDENTITEETIT

	Muslimit		Evangelis-luterilaiset		Uskonnolliset evankelis-luterilaiset*		Uskontokuntiin kuulumattomat	
	M (SD)	CL (95 %)	M (SD)	CL (95 %)	M (SD)	CL (95 %)	M (SD)	CL (95 %)
<u>Vasemmistolaisuus</u> 1 = vasemmisto, 5 = oikeisto	2.75 (1.33)	2.13– 3.37	2.99 (1.16)	2.91– 3.07	3.04 (1.25)	2.68– 3.41	2.58 (1.29)	2.46– 2.70
<u>Arvoliberaalius</u> 1 = arvoliberaali, 5 = arvokonservatiivinen	3.18 (1.13)	2.59– 3.76	2.54 (1.10)	2.46– 2.61	3.13 (1.25)	2.76– 3.49	2.18 (1.12)	2.07– 2.29
<u>Uskonnollisuus</u> 1 = uskonnollinen, 5 = ei-uskonnollinen	1.83 (1.24)	1.44– 2.22	3.48 (1.25)	3.40– 3.56	1.65 (0.48)	1.59– 1.71	4.38 (1.08)	4.29– 4.47
<u>Hengellisyys</u> 1 = hengellinen, 5 = ei-hengellinen	2.16 (1.37)	1.66– 2.66	3.36 (1.23)	3.29– 3.44	1.79 (0.90)	1.53– 2.05	3.88 (1.28)	3.77– 4.00

* Uskonnollisiksi evankelis-luterilaisiksi (n = 231) on tässä luokiteltu nuoret, jotka ovat ilmoittaneet kuuluvansa evankelis-luterilaiseen kirkkoon ja arvioineet oman uskonnollisuutensa olevan asteikolla 1–5 mitattuna 1 tai 2 (1 = uskonnollinen, 5 = ei-uskonnollinen).

Uskonnollisten evankelis-luterilaisten nuorten ja islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvien nuorten vertailu mahdollistaakin johtopäätökset siitä, mikä on ominaista nimenomaan islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluville nuorille ja mikä yleisemmin voimakkaan uskonnollisille nuorille. Taulukon 2 muuttujien osalta näiden kahden ryhmän välillä ei ole tilastollisesti merkitsevää eroa, vaan kaikki keskiarvojen luottamusvälit menevät päällekkäin.

Nuorisobarometrin osiot mittaavat uskonnollisten, poliittisten ja moraalisten identiteettien lisäksi myös kuulumisen tunnetta suomalaiseen yhteiskuntaan ja sitä laajempiin poliittisiin yhteisöihin (ks. Taulukko 3). Taulukkoon 3 on merkitty lihavoinnilla ne osiot, joihin islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvat nuoret vastasivat tilastollisesti merkitsevästi eri tavalla kuin sekä evankelis-luterilaiset että uskontokuntiin kuulumattomat nuoret. Islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvat nuoret kokivat uskontokuntiin kuulumattomia nuoria useammin kuuluvansa Euroopan unioniin. He myös kokivat sekä evankelis-luterilaisia että uskontokuntiin kuulumattomia nuoria useammin olevansa osa globaalia yhteisöä.

Globaaliin yhteisöön kuulumista koskeva ero pysyi tilastollisesti merkitseväenä myös verrattaessa islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvia nuoria uskonnollisiin luterilaisnuoriin.

Edellä esittämäni hypoteesi 2 olettaa, että Nuorisobarometrin muslimivastaajien pistemäärät suomalaisen identiteetin ja uskonnollisen identiteetin mittareilla korreloivat negatiivisesti. Identiteettipistemäärien yhteisvaihtelua mittaava Spearmanin korrelaatiokerroin ei kuitenkaan poikkea tilastollisesti merkitsevästi nolasta ($r_s = .017$, $p = .917$), eikä muslimivastaajien kansallisen ja uskonnollisen identiteetin välillä näin voi todeta minkäänlaista yhteyttä. Tulos saattaa ainakin osin selittyä muuttujien puutteellisella vaihtelulla: sen lisäksi, että valtaosa muslimivastaajista katsoo asteikon maksimiarvon kuvaavan parhaiten omaa uskonnollista identiteettiään, lähes kaksi kolmasosaa (63.2 %) heistä katsoo kuuluvansa ”melko kiinteästi” suomalaiseen yhteiskuntaan. Koska korrelaatiokerroin mittaa kahden muuttujan välistä yhteisvaihtelua, muuttujien vähäinen hajonta pienentää korrelaatiokerrointa.

TAULUKKO 3. ISLAMILAIISIIN YHDYSKUNTIIN KUULUVIEN NUORTEN, EVANKELIS-LUTERILAISTEN NUORTEN JA USKONTOKUNTIIN KUULUMATTOMIEN NUORTEN KUULUMISEN TUNTEET

	Muslimit		Evankelis-luterilaiset		Uskonnolliset evankelis-luterilaiset*		Uskontokuntiin kuulumattomat	
Kuinka kiinteästi tunnettu kuuluvasi seuraaviin? 5=erittäin kiinteästi, 1= erittäin löyhästi	M (SD)	CL (95 %)	M (SD)	CL (95 %)	M (SD)	CL (95 %)	M (SD)	CL (95 %)
suomalaiseen yhteiskuntaan	4.05 (0.61)	3.85– 4.25	4.24 (0.77)	4.19– 4.29	4.24 (0.79)	4.13– 4.35	3.93 (0.93)	3.85– 4.02
Euroopan unioniin	3.89 (0.92)	3.58– 4.20	3.59 (0.95)	3.53– 3.66	3.50 (1.05)	3.36– 3.64	3.39 (1.07)	3.30– 3.49
Eurooppaan	3.92 (1.02)	3.58– 4.26	3.86 (0.89)	3.81– 3.92	3.86 (0.98)	3.72– 3.99	3.74 (0.96)	3.66– 3.83
globaaliin yhteisöön	3.97 (0.89)	3.67– 4.28	3.43 (0.98)	3.36– 3.49	3.38 (1.07)	3.24– 3.53	3.33 (1.09)	3.23– 3.43

* Uskonnollisiksi evankelis-luterilaisiksi (n = 231) on tässä luokiteltu nuoret, jotka ovat ilmoittaneet kuuluvansa evankelis-luterilaiseen kirkkoon ja arvioineet oman uskonnollisuutensa olevan asteikolla 1–5 mitattuna 1 tai 2 (1 = uskonnollinen, 5 = ei-uskonnollinen).

ANALYYSI: ARVOT
JA MAAILMANKUVA

Totesin edellä, että erot islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvien nuorten, evankelis-luterilaisten nuorten ja uskontokuntiin kuulumattomien nuorten identiteeteissä ovat pääasiassa varsin pieniä. Esimerkiksi osioissa, jotka koskevat kuulumisen tunnetta suomalaiseen yhteiskuntaan ja sitä laajempiin poliittisiin yhteisöihin, kaikkien vastaajaryhmien keskimääräiset vastaukset sijoittuvat lähelle asteikon yläpäättä. Oikeastaan ainoat merkittävämät erot ovat uskonnollisuutta ja hengellisyyttä koskevissa osioissa, joissa muslimivastaajat suosivat asteikon yläpäättä, kun taas evankelis-luterilaisten nuorten ja uskontokuntiin kuulumattomien nuorten vastaajien keskimääräiset vastaukset ovat asteikon keskipisteen alapuolella. Yleiskuva pysyy samankaltaisena myös tarkasteltaessa eri vastaajaryhmien arvoja (ks. Taulukko 4) ja maailmankuvia (ks. Taulukko 5): uskonto on selvästi keskeisempi osa islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvien nuorten kuin evankelis-luterilaisten nuorten ja uskontokun-

tiin kuulumattomien nuorten maailmankuvaa ja arvomaailmaa, mutta muut ryhmien väliset erot ovat pääasiassa verrattain pieniä.

Islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvat vastaajat arvioivat taulukossa 4 mainitut asiat systemaattisesti tärkeämmiksi kuin evankelis-luterilaiset tai uskontokuntiin kuulumattomat vastaajat. Liha-voitujen asioiden osalta islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvien vastaajien ero taulukon kaikkiin muihin vastaajaryhmiin nähden on tilastollisesti merkitsevä. Ryhmien väliset erot ovat kuitenkin pääasiassa huomattavan pieniä. Kaikki vastaajat esimerkiksi pitivät kotia ja perhettä sekä luonnonmukaista elämää erittäin tärkeinä, vaikka islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvat vastaajat pitivät niitä vielä aavistuksen verran tärkeämpinä kuin muut. Uskonnon ja seurakunnan tai muun hengellisen yhteisön osalta islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvat nuoret poikkeavat kuitenkin selvästi uskontokuntiin kuulumattomista nuorista ja luterilaisten nuorten valtavirrasta. Evankelis-luterilaisilla nuorilla näiden asioiden tärkeys on keskimäärin jossain vaihtoehtojen ”melko yhdentekevää” ja ”ei tärkeää mutta ei yhdentekevää”

TAULUKKO 4. ISLAMILAIISIIN YHDYSKUNTIIN KUULUVIEN NUORTEN, EVANKELIS-LUTERILAISTEN NUORTEN JA USKONTOKUNTIIN KUULUMATTOMIEN NUORTEN ARVOT

	Muslimit		Evankelis-luterilaiset		Uskonnolliset evankelis-luterilaiset*		Uskontokuntiin kuulumattomat	
Kuinka tärkeitä sinulle ovat seuraavat asiat? 5 = hyvin tärkeää 1 = täysin yhden- tekevää	M (SD)	CL (95 %)	M (SD)	CL (95 %)	M (SD)	CL (95 %)	M (SD)	CL (95 %)
työ	4.50 (0.55)	4.32– 4.68	4.23 (0.71)	4.18– 4.27	4.15 (0.76)	3.97– 4.33	4.04 (0.85)	3.97– 4.11
koti ja perhe	4.98 (0.16)	4.93– 5.02	4.81 (0.47)	4.78– 4.83	4.81 (0.43)	4.70– 4.91	4.62 (0.67)	4.56– 4.67
tasa-arvo	4.78 (0.48)	4.62– 4.93	4.60 (0.67)	4.56– 4.65	4.43 (0.73)	4.26– 4.60	4.62 (0.71)	4.56– 4.68
uskonto	4.68 (0.65)	4.48– 4.89	2.81 (1.15)	2.74– 2.88	4.15 (0.94)	3.93– 4.37	1.96 (1.15)	1.86– 2.06
luonnon hyvinvointi	4.58 (0.68)	4.36– 4.79	4.32 (0.76)	4.27– 4.37	4.13 (0.93)	3.91– 4.34	4.43 (0.71)	4.37– 4.49
rauha	4.90 (0.30)	4.81– 5.00	4.67 (0.59)	4.63– 4.70	4.71 (0.57)	4.58– 4.84	4.70 (0.57)	4.65– 4.75
luonnonmukaisesti eläminen	4.22 (0.90)	3.92– 4.53	3.56 (0.90)	3.50– 3.62	3.46 (0.89)	3.25– 3.67	3.67 (0.93)	3.59– 3.75
seurakunta tai muu hengellinen yhteisö	3.89 (1.13)	3.50– 4.27	2.69 (1.14)	2.62– 2.76	3.88 (1.10)	3.62– 4.13	1.85 (1.08)	1.76– 1.95

* Uskonnollisiksi evankelis-luterilaisiksi (n = 231) on tässä luokiteltu nuoret, jotka ovat ilmoittaneet kuuluvansa evankelis-luterilaiseen kirkkoon ja arvioineet oman uskonnollisuutensa olevan asteikolla 1–5 mitattuna 1 tai 2 (1 = uskonnollinen, 5 = ei-uskonnollinen).

välissä, uskontokuntiin kuulumattomilla nuorilla taas vaihtoehtojen ”täysin yhden-
tekevää” ja ”melko yhden-
tekevää” välissä. Muslimivastaajilla uskonnon ja seurakunnan tai muun hengellisen yhteisön keskimääräinen tärkeys asettuu selvästi asteikon puolivälin yläpuolelle, uskonnon osalta jopa vaihtoehtojen ”melko tärkeää” ja ”hyvin tärkeää” väliin. Hypoteesi 1 musliminuorten muita nuoria voimakkaammasta uskonnollisuudesta saa täten tukea myös arvojen osalta.

Kun islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvia nuoria verrataan vain niihin luterilaisnuoriin, jotka pitävät itseään uskonnollisina, ero hengellisen yhteisön tärkeydessä häviää käytännössä kokonaan.

Uskonnon koetussa tärkeydessä on kuitenkin tilastollisesti merkitsevä ero myös näiden ryhmien välillä: vaikka uskonnolliseksi itsensä kokevat luterilaisnuoret pitävätkin uskontoa tärkeänä asiana elämässään, uskonto on islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluville nuorille keskimäärin vielä jonkin verran tärkeämpää.

Islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvista nuoris-
ta yhteensä 90.2 % (CI 95 %: 76.9 % – 97.3 %) piti uskontoa vähintään melko tärkeänä asiana. Simsekin ym. (2018, 254) tutkimuksessa todettiin hyvin vastaavia prosenttiosuuksia Englannin, Saksan, Alankomaiden ja Ruotsin nuorten muslimien parista, joten tältä osin Nuorisobarometrin

TAULUKKO 5. ISLAMILAISIIN YHDYSKUNTIIN KUULUVIEN NUORTEN, EVANKELIS-LUTERILAISTEN NUORTEN JA USKONTOKUNTIIN KUULUMATTOMIEN NUORTEN MAAILMANKUVAT

	Muslimit		Evankelis-luterilaiset		Uskonnolliset evankelis-luterilaiset*		Uskontokuntiin kuulumattomat	
	M (SD)	CL (95 %)	M (SD)	CL (95 %)	M (SD)	CL (95 %)	M (SD)	CL (95 %)
Mitä mieltä olet seuraavista väittämistä? 1 = täysin eri mieltä, 5 = täysin samaa mieltä								
Elämän merkityksellisyys syntyy suhteesta jumalaan	4.26 (0.86)	3.98– 4.55	2.29 (1.18)	2.21– 2.36	3.57 (1.08)	3.26– 3.89	1.63 (1.03)	1.54– 1.72
Elämän merkityksellisyys syntyy tulevista sukupolvista ja elämän edellytysten säilyttämisestä heille	3.48 (1.07)	3.08– 3.88	3.79 (0.86)	3.73– 3.84	3.70 (0.93)	3.43– 3.98	3.68 (0.98)	3.60– 3.77
Elämän merkityksellisyys syntyy menneistä sukupolvista ja heidän perintönsä ylläpitämisestä	2.91 (1.15)	2.49– 3.32	3.06 (0.97)	3.00– 3.13	3.34 (0.96)	3.06– 3.62	2.80 (1.12)	2.70– 2.90
Elämän merkityksellisyys syntyy siitä, että menestyy paremmin kuin toiset	2.67 (1.12)	2.29– 3.05	2.00 (0.95)	1.94– 2.06	1.87 (1.13)	1.54– 2.21	1.99 (1.02)	1.90– 2.08
Elämän merkityksellisyys syntyy siitä, että auttaa niitä, joilla menee huonommin	4.36 (0.71)	4.13– 4.56	3.77 (0.78)	3.72– 3.82	3.64 (1.01)	3.34– 3.93	3.65 (0.87)	3.58– 3.73
Elämällä ei ole mitään tarkoitusta	1.46 (0.79)	1.21– 1.72	1.83 (0.98)	1.77– 1.89	1.43 (0.58)	1.26– 1.60	2.32 (1.23)	2.21– 2.43
Yksilön elämä loppuu kuolemaan	2.41 (1.54)	1.89– 2.92	3.17 (1.24)	3.09– 3.25	2.17 (1.15)	1.83– 2.51	3.68 (1.20)	3.57– 3.79
Ihmisellä on ruumiista erillinen sielu tai elämänvoima	3.61 (1.26)	3.15– 4.07	3.15 (1.17)	3.07– 3.23	3.96 (0.86)	3.71– 4.21	2.55 (1.30)	2.43– 2.67
Unia tulkitsemalla voi saada tietoa todellisuudesta	2.94 (1.29)	2.47– 3.40	2.74 (1.08)	2.67– 2.81	2.60 (1.17)	2.25– 2.94	2.68 (1.16)	2.57– 2.78
Taivaankappaleiden suhteelliset asennot vaikuttavat tapahtumiin Maan päällä	2.48 (1.23)	1.97– 2.99	2.24 (1.16)	2.16– 2.32	2.04 (1.06)	1.73– 2.35	2.03 (1.20)	1.92– 2.14
Ihmisten vaivoja on mahdollista parantaa siirtämällä heille elämänenergiaa	2.61 (1.23)	2.13– 3.08	1.92 (0.99)	1.86– 1.99	2.06 (1.07)	1.75– 2.38	1.85 (1.07)	1.76– 1.95
Luotan tieteelliseen tietoon enemmän kuin arkielämän kokemuksiini	3.06 (1.14)	2.66– 3.47	3.12 (1.21)	3.04– 3.20	2.83 (1.31)	2.45– 3.21	3.42 (1.21)	3.32– 3.53
Tieteeseen perustuva maailmankuva ja uskonto eivät ole ristiriidassa keskenään	2.81 (1.38)	2.30– 3.31	2.55 (1.17)	2.47– 2.63	3.49 (1.25)	3.12– 3.86	2.24 (1.13)	2.14– 2.34
Ihminen on kehittynyt vuosimiljoonien aikana muista, varhaisemmista eläinlajeista	2.59 (1.54)	2.08– 3.11	4.11 (1.14)	4.04– 4.19	2.98 (1.48)	2.54– 3.41	4.43 (0.98)	4.35– 4.52

* Uskonnollisiksi evankelis-luterilaisiksi (n = 231) on tässä luokiteltu nuoret, jotka ovat ilmoittaneet kuuluvansa evankelis-luterilaiseen kirkkoon ja arvioineet oman uskonnollisuutensa olevan asteikolla 1–5 mitattuna 1 tai 2 (1 = uskonnollinen, 5 = ei-uskonnollinen).

aineisto vastaa hyvin yleiseurooppalaista kuvaa.

Yllä olevaan taulukkoon 5 on merkitty lihavoinnilla ne väitteet, joihin islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvat nuoret suhtautuvat eri tavalla kuin kaikki muut taulukon ryhmät. Islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvat nuoret ovat muihin nuoriin verrattuna selvästi useammin sitä mieltä, että elämän merkitys syntyy suhteesta jumalaan. He ovat myös muita nuoria jonkin verran useammin sitä mieltä, että elämän merkityksellisyys syntyy muita paremmasta menestyksestä, mutta samalla myös useammin sitä mieltä, että elämän merkitys syntyy vähempiosaisten auttamisesta.

Evangelis-luterilaiset nuoret ja uskontokuntiin kuulumattomat nuoret ovat islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvia nuoria useammin sitä mieltä, ettei elämällä ole mitään tarkoitusta ja että elämä päättyy kuolemaan. Näiden erojen merkitsevyys kuitenkin katoaa, kun islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvien nuorten vertailukohdaksi otetaan itsensä uskonnolliseksi kokevat luterilaisnuoret. Vaikuttaa siltä, että uskonnollisuus ylipäättään tukee elämän merkitystä ja uskoa sen jatkumiseen kuoleman jälkeen. Näistä erityisesti uskonnollisuuden ja elämän merkityksen välinen yhteys on huomionarvoinen tulos ja myös vilkkaan akateemisen kiinnostuksen kohde (ks. esim. Landau 2022).

Islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvat nuoret eivät eroa muista nuorista sen suhteen, missä määrin he pitävät tieteellistä tietoa arkikokemusta luotettavampana tai näkevät tieteen ja uskonnon välillä ristiriitaa. Kiinnostavaa kyllä, islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvat nuoret kuitenkin katsovat evangelis-luterilaisia ja uskontokuntiin kuulumattomia nuoria useammin, että ihmisen parantaminen energiaa siirtämällä on mahdollista. Ero uskonnollisiin luterilaisnuoriin ei sen sijaan ole tilastollisesti merkitsevä. Sekä islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvat että uskonnolliset luterilaisnuoret ovat myös huomattavan kriittisiä evoluutioteoriaa kohtaan. Havainnot ovat huomionarvoisia, koska eurooppalaisten musliminuorten tiedekäsityksiä tai uushenkisiä uskomuksia on toistaiseksi tutkittu tuskin ollenkaan (ks. kuitenkin Hameed 2015; Unsworth & Voas

2018). Tieteellä ja uushenkisyydellä on kuitenkin merkittävä rooli nykypäivän eurooppalaisnuorten merkityksenmuodostuksessa, ja olisi syytä tutkia, miten musliminuoret yhdistävät uskonnollisia, tieteellisiä, uushenkisiä ja muita käsityksiä oman maailmankuvansa kokonaisuudessa.

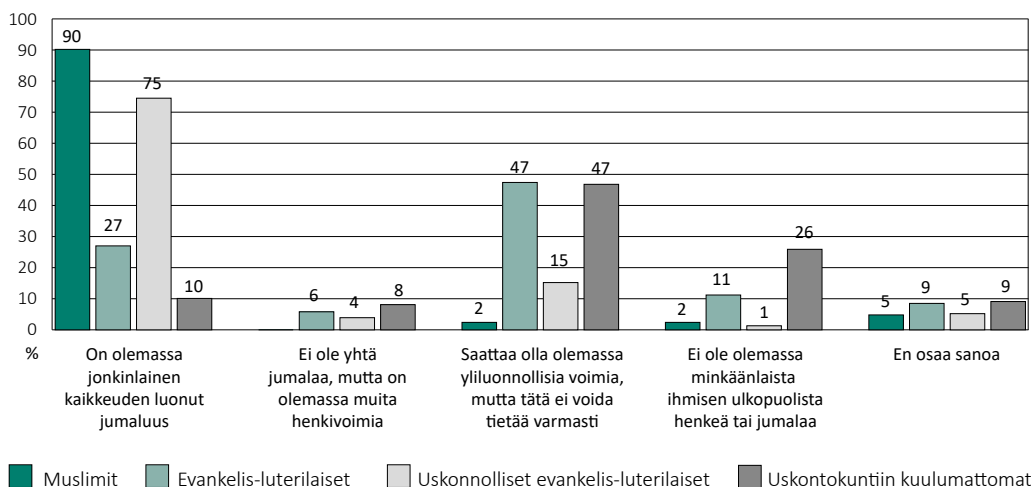
ANALYYSI: USKONNOLLISET USKOMUKSET JA KÄYTÄNNÖT

Olen edellä tarkastellut islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvien nuorten uskonnollisen identiteetin voimakkuutta ja uskonnon keskeisyyttä heidän arvojärjestelmässään. Siirryn seuraavaksi tarkastelemaan uskonnollisiin uskomuksiin ja käytäntöihin liittyviä Nuorisobarometrin osioita.

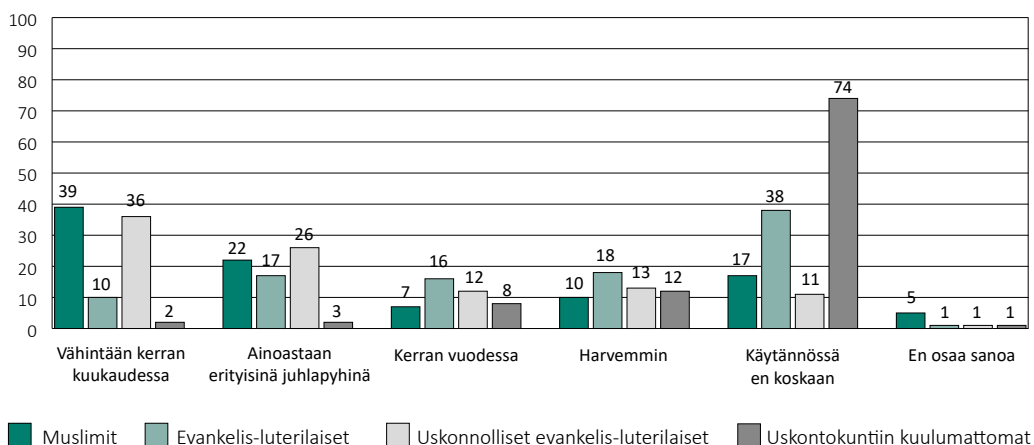
Ehdoton valtaosa eli 90.2 % (CI 95 %: 81.2 % – 99.3 %) Nuorisobarometrin 41 islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvasta vastaajasta ilmoittaa uskovansa, että ”on olemassa jonkinlainen kaikkeuden luonut jumaluus” (ks. Kuvio 2). Yksi vastaaja on sitä mieltä, että ”saattaa olla olemassa yliluonnollisia voimia, mutta tätä ei voida tietää varmasti” ja kaksi vastaajaa ei osaa sanoa, mitä mieltä on jumalan olemassaolosta. Vain yksi vastaaja ilmoittaa, ettei usko minkäänlaiseen ihmisen ulkopuoliseen henkeen tai jumalaan.

Lähes puolet sekä evangelis-luterilaisista että uskontokuntiin kuulumattomista nuorista on epävarmoja Jumalan tai muiden yliluonnollisten voimien olemassaolosta; 47.4 % (CI 95 %: 44.3 % – 50.5 %) evangelis-luterilaisista ja 46.8 % (CI 95 %: 42.5 % – 51.1 %) uskontokuntiin kuulumattomista nuorista katsoo vaihtoehdon ”saattaa olla olemassa yliluonnollisia voimia, mutta tätä ei voida tietää varmasti” vastaavan parhaiten omia uskomuksiaan. Kaikkeuden luoneeseen jumalaan uskoo 27.0 % (CI 95 %: 24.3 % – 29.8 %) evangelis-luterilaisista nuorista ja 10.1 % (CI 95 %: 7.5 % – 12.7 %) uskontokuntiin kuulumattomista nuorista. Hypoteesi 1 musliminuorten muita nuoria voimakkaammasta uskonnollisuudesta saa täten tukea myös uskonnollisten uskomusten osalta.

Ei ole yllättävää, että jumalausko on yleisempää niiden luterilaisvastaajien parissa, jotka

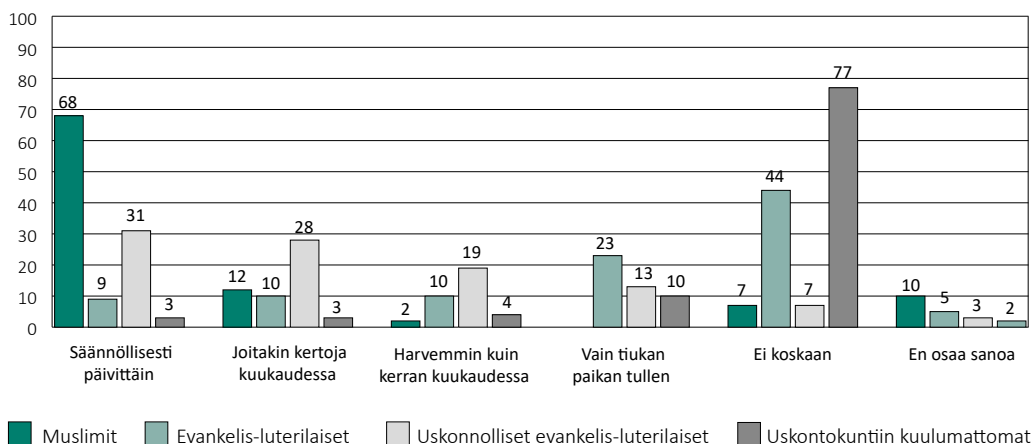
KUVIO 2. ISLAMILAIISIIN YHDYSKUNTIIN KUULUVIEN NUORTEN, EVANKELIS-LUTERILAISTEN NUORTEN JA USKONTOKUNTIIN KUULUMATTOMIEN NUORTEN VASTAUKSET KYSYMYKSEEN ”MIKÄ SEURAAVISTA VASTAA ENITEN USKOMUKSIASI?”

KUVIO 3. ISLAMILAIISIIN YHDYSKUNTIIN KUULUVIEN NUORTEN, EVANKELIS-LUTERILAISTEN NUORTEN JA USKONTOKUNTIIN KUULUMATTOMIEN NUORTEN VASTAUKSET KYSYMYKSEEN ”JOS EI HUOMIOIDA HÄITÄ, HAUTAJAISIA, RISTIÄISIÄ TAI KOULUAJALLA TEHTYJÄ KÄYNTEJÄ, KUINKA USEIN KÄYT KIRKOSSA/USKONNOLLISISSA TILAISUUKSISSA?”

pitävät itseään uskonnollisina, kuin evankelis-luterilaisten nuorten keskuudessa keskimäärin. On kuitenkin huomionarvoista, että islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvat vastaavat ovat vielä heitakin vahvempia uskossaan jumalaan. Kaikkiaan

74.5 % (CI 95 %: 68.8 % – 80.7 %) uskonnollisista luterilaisnuorista on sitä mieltä, että on olemassa kaikkeuden luonut jumaluus, ja 15.2 % (CI 95 %: 10.5 % – 19.8 %) katsoo, ettei yli-luonnollisen olemassaoloa voi varmasti tietää.

KUVIO 4. ISLAMILAIISIIN YHDYSKUNTIIN KUULUVIEN NUORTEN, EVANKELIS-LUTERILAISTEN NUORTEN JA USKONTOKUNTIIN KUULUMATTOMIEN NUORTEN VASTAUKSET KYSYMYKSEEN ”KUINKA USEIN RUKOILET?”

Islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvista vastaajista 39.0 % (CI 95 %: 24.1 % – 54.0 %) osallistuu uskonnollisiin tilaisuuksiin vähintään kuukausittain (ks. Kuvio 3). Vielä useampi eli 68.3 % (CI 95 %: 54.1 % – 82.5 %) rukoilee säännöllisesti päivittäin (ks. Kuvio 4). Evangelis-luterilaisista selvästi harvempi osallistuu uskonnollisiin tilaisuuksiin (10.3 %; CI 95 %: 8.4 % – 12.1 %) tai rukoilee (8.9 %; CI 95 %: 7.2 % – 10.7 %) yhtä usein. Aktiivinen uskonnonharjoitus on vähemmän yllättävästi harvinaisinta uskontokuntiin kuulumattomien nuorten parissa: heistä vain 1.9 % (CI 95 %: 0.8 % – 3.1 %) osallistuu uskonnollisiin tilaisuuksiin joka kuukausi ja 3.1 % (CI 95 %: 1.6 % – 4.6 %) rukoilee joka päivä. Huomionarvoista on myös, että evangelis-luterilaisista nuorista 22.6 % (CI 95 %: 20.0 % – 25.2 %) ja uskontokuntiin kuulumattomista nuorista 10.3 % (CI 95 %: 7.6 % – 12.9 %) ilmoittaa rukoilevansa ”vain tiukan paikan tullen”, kun taas musliminuorista kukaan ei valitse tätä vastausvaihtoehtoa rukousaktiivisuutta koskevassa osiossa.

Jos islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvia vastaajia verrataan vain uskonnollisiin luterilaisnuoriin, erot osallistumisessa uskonnollisiin

tilaisuuksiin häviävät käytännössä kokonaan. Päivittäin rukoilevia on sen sijaan islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvien nuorten parissa selvästi enemmän kuin uskonnollisten luterilaisnuorten keskuudessa, mikä ei ole yllättävää; onhan päivittäinen rukoulu yksi sunnalaisen islamin niin sanotusta viidestä pilarista, ja sitä pidetään yleisesti jokaisen siihen kykenevän muslimin velvollisuutena. On kuitenkin huomattava, että käytännössä yhtä suuri osa islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvista nuorista ja uskonnollisista luterilaisnuorista rukoilee ainakin silloin tällöin: vain 7.3 % (CI 95 %: 1.5 % – 19.9 %) islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvista nuorista ilmoittaa, ettei rukoile koskaan, ja uskonnollisten luterilaisnuorten parissa prosenttiosuus on lähes täysin sama eli 7.4 % (CI 95 %: 4.0 % – 10.7 %).

Islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvien vastaajien lukuja voi verrata esimerkiksi Andersenin ym. (2003, sit. Otterbeck 2011, 1170) tanskalaisilta lukiolaisnuorilta saamiin tuloksiin tai Simsekin ym. (2018, 254) tuloksiin Ruotsin, Englannin, Saksan ja Alankomaiden maahanmuuttajataustaisista nuorista. Andersenin ym. aineiston 58 musliminuoresta jokainen uskoi Jumalaan ja noin

90 % myös kuolemanjälkeiseen elämään, enkeleihin, sieluun, taivaaseen ja muihin keskeisiin islamilaisiin opinkappaleisiin. Yksi kolmasosa kävi moskeijassa vähintään kerran kuussa ja joka toinen rukoili silloin tällöin. Simsekin tutkimuksessa puolestaan ilmeni huomattavaa vaihtelua eri maiden välillä: päivittäin rukoilevien osuus nuorista muslimeista esimerkiksi vaihteli välillä 22.3 % – 54.5 % ja uskonnollisissa tilaisuuksissa viikoittain käyvien osuus välillä 12.2 % – 43.6 %. Kummankin muuttujan suhteen alhaisimmat prosenttiluvut todettiin Ruotsissa ja korkeimmat Englannissa.

Islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvat Nuorisobarometrin vastaajat rukoilivat hieman useammin kuin mainittujen tutkimusten muslimivastaajat, mutta aineistot antavat silti pääpiirteissään yhdenmukaisen kuvan nuorten muslimien uskonnollisuudesta. Tanskalaisten musliminuorten tavoin myös Nuorisobarometrin vastaajat olivat huomattavan yhdenmukaisia uskossaan Jumalaan, mutta uskonnonharjoituksen säännöllisyydessä oli enemmän hajontaa. Islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvista nuorista 17.1 % (CI 95 %: 5.6 % – 28.6 %) ei esimerkiksi käynyt käytännössä koskaan uskonnollisissa tilaisuuksissa. Aktiivinen islamin harjoittaminen vaikuttaa olevan islamilaista identiteettiä ja islamin keskeisiä uskomuksia harvinaisempaa, eli myös hypoteesi 3 saa tukea Nuorisobarometriaineistosta.

Kuten edellä mainitsin, islamin piirissä vallitsee yleinen käsitys, jonka mukaan nimenomaan muslimimiehen tulee osallistua perjantairukoukseen moskeijassa. Uskonnollisiin tilaisuuksiin osallistuminen vähintään kuukausittain olikin islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluville miehille yli kaksi kertaa tavallisempaa kuin naisille: siinä missä miesvastaajista 58.8 % (CI 95 %: 32.9 % – 81.6 %) kävi uskonnollisissa tilaisuuksissa ainakin kerran kuussa, naisista vastaavaa teki vain 25.0 % (CI 95 %: 9.8 % – 46.7 %). Vaikka ero prosenttiluvuissa on huomattava, se saattaa kuitenkin selittyä satunnaisvaihtelulla; vastaajajoukon pienuuden takia luottamusvälit ovat todella leveät ja menevät osittain päällekkäin.

YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Muslimien määrä Suomessa on kasvanut nopeasti viime vuosikymmenten aikana. Suomalaiset muslimit ovat keski-ikältään huomattavan nuori väestöryhmä, ja artikkelini alkupuolella esittämäni arvioiden mukaan Suomessa asuu kaikkiaan 58 000 alle 25-vuotiaista muslimitauastaista nuorta.

Suomalaisista musliminuorista on tehty verrattain paljon laadullista tutkimusta, josta huomattava osa on keskittynyt kouluun ja uskonnonopetukseen. Määrällistä tutkimusta on puolestaan tehty huomattavan vähän, mikä liittyy ehkä ennen kaikkea aineistonkeruun haasteisiin: valtaosa suomalaisista muslimeista ei kuulu mihinkään rekisteröityyn uskonnolliseen yhdyskuntaan ja nekin, jotka kuuluvat, ovat jakautuneet suureen määrään pieniä yhteisöjä. Vuoden 2023 alussa Suomessa oli noin 60 rekisteröitynyttä uskonnollista yhdyskuntaa ja 110 muuta rekisteröityä yhdistystä, jotka tavalla tai toisella liittyivät islamiin (Pauha 2024, 227). Vain puolella tusinalla yhdyskunnista on yli tuhat jäsentä eikä millään niistä enempää kuin 4000. Ei siis ole olemassa mitään tahoa, jonka kautta voisi kerätä edustavan otoksen suomalaisesta muslimiväestöstä.

Lähimmäksi edustavuutta päästään Suomen koko väestöstä poimittujen satunnaisotosten avulla. Tällaisiin otoksiin päätyy usein myös muslimeita, mutta yleensä niin vähän, että se rajoittaa merkittävästi tilastoanalyysin mahdollisuuksia. Jos artikkelin alussa esittämäni arviot muslimitauastaisten asukkaiden lukumäärästä pitävät paikkansa, Nuorisobarometriaineistossa pitäisi olla vain noin 66 muslimitauastaista vastaajaa siinäkin tapauksessa, että heidän vastaustodennäköisyytensä on sama kuin nuorten keskimäärin. Koska tilastolliset merkitsevyydet ja luottamusvälien leveydet riippuvat osittain otoskoosta, näin pieni otoskoko vähentää väistämättä analyysin tilastollista voimaa.

Vaikka islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvien nuorten vähäisyys Nuorisobarometriaineistossa vaikeuttaakin päätelmien tekemistä, erät keskeiset piirteet erottuvat selvästi. Huomattavin islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvia nuoria ja

enemmistönuoria erottava tekijä on suhde uskontoon. Tältä osin tulokseni vastaavat esimerkiksi Jonssonin, Moodin ja Treuterin (2022, 21) havainnot, joiden mukaan uskonto on keskeisin ulkomaalaistaustaisia ruotsalaisnuoria ja heidän ruotsalaistaustaisia ikätovereitaan erottava tekijä. Siinä missä ruotsalaistaustaisista nuorista vain 14 % piti uskontoa edes jossain määrin tärkeänä, ulkomaalaistaustaisten nuorten (joista noin puolet oli muslimeita) parissa vastaava prosenttiosuus oli 70–75 %.

Islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvien nuorisobarometrivastaajien tyypilliset vastaukset sijoittuvatkin uskonnollisen identiteetin voimakkuutta ja uskonnon tärkeyttä mittaavissa osioissa jopa eri päähän asteikkoa kuin evankelis-luterilaisten ja uskontokuntiin kuulumattomien nuorten vastaukset; siinä missä sekä evankelis-luterilaiset nuoret että uskontokuntiin kuulumattomat nuoret käyttävät uskonnollisuutensa kuvaamiseen etupäässä asteikon alapään vaihtoehtoja, islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvat nuoret suosivat asteikon yläpäästä – jopa siinä määrin, että valtaosa heistä katsoo käytettävissä olevan asteikon maksimiarvon kuvaavan parhaimmin oman uskonnollisen identiteettinsä voimakkuutta.

Myös muissa aiemmissa tutkimuksissa on todettu Euroopan musliminuorten olevan keskimäärin uskonnollisempia kuin muu väestö (Güngör & Bornstein & Phalet 2012; Friberg & Sterri 2021). Havainto on mietityttänyt tutkijoita, koska maahanmuuttajataustaisen väestön uskonnollisuuden on yleensä todettu mukautuvan kohti ympäröivän yhteiskunnan keskitasoa (Connor 2014, 66). Connor (2014, 66) on selittänyt ilmiötä niin sanotulla reaktiivisella uskonnollisuudella: islamiin kohdistuu Euroopassa niin huomattavia epäluuloja, etteivät muslimit uskontonsa takia pääse yhteiskunnan täysivaltaisiksi jäseniksi, ja siksi he hakevat kuulumisen tunnetta uskonnostaan.

Useissa aiemmissa tutkimuksissa on todettu negatiivinen yhteys Euroopan muslimien uskonnollisen ja kansallisen identiteetin välillä, mikä viittaa reaktiiviseen uskonnollisuuteen (Verkuyten 2007, 347–48; Verkuyten & Yildiz 2007;

Pauha 2010). Nuorisobarometriaineistossa vastaavaa yhteyttä ei kuitenkaan esiinny, mikä saattaa ainakin osittain selittyä identiteettimuuttujien vähäisellä hajonnalla. Muuttujien yhteisvaihtelun toteaminen ei voi onnistua, jos aineistossa ei ole vaihtelua.

Myös kyselyssä käytetty kieli on saattanut vaikuttaa kansallista identiteettiä koskeviin vastauksiin: Nuorisobarometriin on ollut mahdollista vastata vain suomeksi tai ruotsiksi, minkä seurauksena kyselyn vastaajat todennäköisesti osaavat jompaakumpaa kieltä suhteellisen hyvin. Suomen kielen hyvän hallinnan on todettu ennustavan keskimääräistä voimakkaampaa suomalaista identiteettiä ainakin venäjänkielisten maahanmuuttajanuorten parissa (Jasinskaja-Lahti & Liebkind 1998), joten on mahdollista, että Nuorisobarometrin vastaajiksi on valikoitunut paitsi verrattain kielitaitoisia myös verrattain voimakkaasti suomalaisiksi identifioituvia musliminuoria. Jos kyselyyn olisi ollut mahdollista vastata myös muilla kielillä, kansallista identiteettiä koskevissa vastauksissa olisi hyvinkin saattanut olla enemmän hajontaa.

Vaikka uskonto on selvästi keskeisempi osa identiteettiä ja arvomaailmaa islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluville Nuorisobarometrin vastaajille kuin evankelis-luterilaisille ja uskontokuntiin kuulumattomille vastaajille, on tärkeä muistaa, ettei uskonnollisuus ole yksilotteinen tai yhtenäinen ilmiö. Uskonnollisen identiteetin lisäksi onkin tärkeä tarkastella myös muita uskonnon osatekijöitä, esimerkiksi uskonnollisia uskomuksia ja käytäntöjä. Aiemmissa tutkimuksissa on esimerkiksi todettu, että suuri osa muslimeiksi identifioituvista allekirjoittaa islamin perususkomukset, mutta selvästi harvempi harjoittaa aktiivisesti uskontoaan käytännössä (Otterbeck 2011, 1170).

Islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvat nuoret erottuvat evankelis-luterilaisista ja uskontokuntiin kuulumattomista nuorista myös uskonnollisia uskomuksia ja käytännön uskonnonharjoitusta koskevissa osioissa. Islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvat nuoret esimerkiksi uskovat kolme kertaa useammin luojajumalan olemassaoloon

kuin evankelis-luterilaiset nuoret. Islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvat nuoret myös rukoilevat ja osallistuvat uskonnollisiin tilaisuuksiin selvästi evankelis-luterilaisia nuoria useammin. Uskonnonharjoituksen intensiivisyys vaihtelee kuitenkin myös islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvien nuorten kesken. Erityisesti tämä näkyy osallistumisessa uskonnollisiin tilaisuuksiin: vaikka noin kaksi viidesosaa islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvista nuorista osallistuu uskonnollisiin tilaisuuksiin joka kuukausi, joukossa on myös varsin paljon vastaajia, jotka käyvät uskonnollisissa tilaisuuksissa harvemmin kuin kerran vuodessa tai eivät koskaan.

Kuten aiemmissa tutkimuksissa myös islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvien Nuorisobarometrin vastaajien keskuudessa aktiivinen rukoilu on yleisempää kuin moskeijassa käyminen (vrt. Anwar 1998, 120; Andersen ym. 2003, sit. Otterbeck 2011, 1170; Pollack 2016, 12). Kokonaisuutena voi todeta, että Nuorisobarometriaineisto piirtää musliminuorten uskonnollisuudesta varsin samansuuntaisen kuvan kuin muualla Euroopassa tehdyt tutkimukset: uskontososiologien suosimia ”kolmea B:tä” lainaten voisi todeta, että *belonging* (uskontoperinteeseen identifioituminen) on yleisempää kuin *believing* (perusopinkappaleiden allekirjoittaminen), mikä puolestaan on yleisempää kuin *behaving* (uskonnon harjoittaminen käytännössä).

Olen jakanut vastaajat muslimeihin, evankelis-luterilaisiin ja uskontokuntiin kuulumattomiin sen perusteella, mitä he ovat vastanneet kirkkoon tai uskonnolliseen yhteisöön kuulumista koskevaan kysymykseen. Vastaava ratkaisu on tehty useissa muissa eurooppalaisissa kyselytutkimuksissa, mikä lisää tulosten vertailukelpoisuutta (ks. esim. Jacob & Kalter 2013; Jacob 2020; Friberg & Sterri 2021; Kwon & McCaffree 2021). Uskonnollista kuulumista koskeva kysymys saat-taa kuitenkin valikoida eri tavalla musliminuoria ja evankelis-luterilaisia nuoria: Kuten edellä totesin, verrattain harva musliminuori on virallisesti jäsenenä missään uskonnollisessa yhdyskunnassa, ja siksi viralliset jäsenet ovat todennäköisesti uskontoperinteensä uskonnollisinta joukkoa.

Evankelis-luterilaiseen kirkkoon kuuluvat nuoret ovat uskonnollisesti moninaisempia. Kulttuuriset syyt eivät nuorten parissa ole yhtä yleinen syy kuulua kirkkoon kuin vanhemmissa ikäluokissa (Niemelä 2015). Moni kuuluu silti kirkkoon ”tavan vuoksi”, vaikka ei allekirjoitakaan kirkon uskon perusteita tai edes pidä itseään uskonnollisena. Jopa ateistiksi identifioituvista suomalaisista noin puolet kuuluu kirkkoon (Taira 2014, 252). Islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvien nuorten ja evankelis-luterilaiseen kirkkoon kuuluvien nuorten vertaaminen saattaakin merkitä, että kaikkein uskonnollisimpia musliminuoria verrataan luterilaisten nuorten koko kirjoon.

Edellisestä johtuen olen verrannut islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvien nuorten vastauksia paitsi kaikkien evankelis-luterilaisten nuorten vastauksiin myös pelkästään niiden evankelis-luterilaisten nuorten vastauksiin, jotka pitävät itseään uskonnollisina eli katsovat uskonnollisuusasteikon korkeimpien arvojen kuvaavan itseään. Nämä nuoret ovat itsekoetun uskonnollisuuden suhteen vertailukelpoisia islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvien nuorten kanssa. Tarkastelemalla erikseen uskonnollisia luterilaisnuoria on mahdollista tehdä johtopäätöksiä siitä, mitkä piirteet ovat ominaisia erityisesti islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluville nuorille ja mitkä puolestaan uskonnollisesti aktiivisille nuorille yleisesti.

Kun islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvia nuoria verrataan nimenomaan uskonnollisiin luterilaisnuoriin, erot uskonnonharjoituksen aktiivisuudessa kutistuvat tai häviävät. Sitoutuminen säännölliseen päivittäiseen rukoiluun on yleisempää islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvien nuorten kuin uskonnollisten luterilaisnuorten parissa, mikä ei ole yllättävää, kun ottaa huomion yleisen islamilaisen käsityksen päivittäisen rukouksen pakollisuudesta. Huomionarvoisempaa on sen sijaan, että käytännössä yhtä suuri osa islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvista nuorista ja uskonnollisista luterilaisnuorista rukoilee ainakin joskus, ja uskonnollisiin tilaisuuksiin osallistuminen on niin ikään yhtä yleistä molemmissa ryhmissä. Myös huomattava evoluutiokriittisyys on tyyppistä sekä islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluville

nuorille että uskonnollisille luterilaisnuorille.

Ryhmien välillä on sen sijaan eroa esimerkiksi uskonnon koetussa tärkeydessä ja jumaluskon yleisyydessä: Vaikka sekä islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvat nuoret että uskonnolliset luterilaisnuoret uskovat yleisesti jumalaan, luterilaisnuorten parissa on enemmän niitä, jotka ovat epävarmoja hänen olemassaolostaan. Islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvat nuoret myös pitävät uskontoa tärkeämpänä osana elämää kuin uskonnolliset luterilaisnuoret ja katsovat yleisemmin, että elämän merkitys syntyy suhteesta jumalaan.

On kuitenkin epäselvää, mitä Nuorisobarometrin vastaajat tarkoittavat ”islamiin kuulumisella”. Islamin piirissä ei ole ollut samaa muodollisen liittymisen ja kuulumisen perinnettä kuin kristillisissä kirkkoissa. Esimerkiksi moskeijat ovat ensi sijassa paikkoja, joissa käydään rukoilemassa – eivät seurakunnan kaltaisia henkilöjäsenyyteen ja yhteiseen identiteettiin perustuvia yhteisöjä. Vaikka tässä onkin nähtävissä muutosta ja moskeijat ovat yhä enenevässä määrin ”seurakuntaistumassa” (Ahmed 2020), edelleen varsin pieni osa Suomen muslimitauksaisesta väestöstä kuuluu mihinkään islamilaiseen yhdyskuntaan. Evankelisluterilaisen kirkon jäsenille yleinen ”kuuluminen ilman uskomista” (*belonging without believing*; ks. esim. Taira & Ketola & Sohlberg 2023, 3) ei olekaan tyyppillistä muslimien parissa.

Jos Nuorisobarometrin vastaajat tarkoittavat ”islamiin kuulumisella” ennen kaikkea virallista jäsenyyttä jossain rekisteröidyssä islamilaisessa yhdyskunnassa, he edustavat varsin valikoitunutta ja uskonnollisesti todennäköisesti keskimääräistä aktiivisempaa osajoukkoa kaikista Suomen musliminuorista. Jos taas vastaajat ymmärtävät ”kuulumisen” pitävän sisällään myös epämuodollisen identifioitumisen muslimiksi, vastaajajoukko edustaa luultavasti paremmin suomalaisia musliminuoria kokonaisuutena.

Kun tarkastellaan islamilaisiin yhdyskuntiin kuuluvien osuutta yhtäältä Nuorisobarometriaineistosta ja toisaalta Suomen koko väestöstä, vaikuttaa todennäköiseltä, että valtaosa Nuorisobarometrin vastaajista on ajatellut ”islamin kuulumisen” muodollista jäsenyyttä laajemmin.

Suomessa asuvien 15–29-vuotiaiden nuorten lukumäärä oli vuoden 2022 lopussa 957 295. Heistä muslimitauksaisia oli karkean arvioni mukaan yhteensä 36 600 eli noin 3.8 % koko ikäluokasta.³ Nuorisobarometrin 1726 vastaajasta yhteensä 41 eli 2.4 % ilmoitti kuuluvansa islamiin. Prosenttiosuus on pienempi kuin muslimitauksaisten suomalaisten arvioitu osuus koko ikäluokasta. Se on kuitenkin noin neljä kertaa suurempi kuin islamilaisten yhdyskuntien jäsenten osuus on niistä ikäluokista, joista Nuorisobarometrissa on vastaajia.⁴ Vaikuttaa siis ilmeiseltä, että ehdoton valtaosa niistä Nuorisobarometrin vastaajista, jotka ovat ilmoittaneet uskonnolliseksi yhdyskunnakseen islamin, ei itse asiassa ole virallisesti jäsenenä missään islamilaisessa yhdyskunnassa.

Muslimivastaajat ovat todennäköisesti ali-edustettuina Nuorisobarometriaineistossa jo vastauskielen kaltaisten tekijöiden vuoksi. Siksi olin jopa yllättynyt siitä, miten lähellä ”islamiin kuuluvien” vastaajien osuus on muslimitauksaisten nuorten arvioitua osuutta koko ikäryhmästä. Vastaajajoukko edustaa selvästi islamilaisten yhdyskuntien varsinaisia jäseniä laajempaa kirjoa suomalaisia muslimiteita.

3 Arvion laskentatapa on tiivistetty alaviitteessä 1.

4 Tilastokeskus (i.a.) ei sisällä tietoa islamilaisten yhdyskuntien jäsenistä 15–29-vuotiaiden ikäryhmässä. Vuoden 2022 lopussa 15–24-vuotiaiden ikäryhmästä 0.7 % ja 25–44-vuotiaiden ikäryhmästä 0.6 % oli virallisesti jäsenenä islamilaisessa yhdyskunnassa.

LÄHTEET

- Ahmed, Abdul-Azim (2020) Thinking Congregationally about British Muslims. *Islam and Christian-Muslim Relations* 31 (1), 41–66. <https://doi.org/10.1080/09596410.2020.1732171>.
- Alakärppä, Tiina (2022a) Esiaviollinen neitsyys ja kaksoisstandardit nuorten somalinaisten elämässä. Teoksessa Teemu Pauha & Johanna Konttori (toim.) *Suomalaiset Muslimit*. Helsinki: Gaudeamus, 83–99.
- Alakärppä, Tiina (2022b) Islamin yhteydet tyttöjen sukuelinten silpomiseen nuorten somalinaisten silmin. Teoksessa Teemu Pauha & Johanna Konttori (toim.) *Suomalaiset Muslimit*. Helsinki: Gaudeamus, 66–82.
- Alitolppa-Niitamo, Anne (2004) *The Icebreakers: Somali-Speaking Youth in Metropolitan Helsinki with a Focus on the Context of Formal Education*. Publications of the Population Research Institute. Series D 42. Helsinki: Väestöliitto.
- Ammerman, Nancy T. (2011) Congregations: Local, Social, and Religious. Teoksessa Peter B. Clarke (toim.) *The Oxford Handbook of the Sociology of Religion*. Oxford: Oxford University Press, 562–579.
- Andersen, Peter Birkelund & Frederiksen, Signe & Jensen, Tim & Olsen, Nanna Liv (2003) 3.g'ere og hf'eres religiøse profil og holdning til religionsfaget. *Religion: Tidsskriftet for Religionslærerforeningen for Gymnasiet Og HF* 2003 (1), 37–55.
- Anwar, Muhammad (1998) *Between Cultures: Continuity and Change in the Lives of Young Asians*. Lontoo: Routledge.
- Borup, Jørn (2016) Who are these Buddhists and How Many of Them are There? Theoretical and Methodological Challenges in Counting Immigrant Buddhists: A Danish Case Study. *Journal of Contemporary Religion* 31 (1), 85–100. <https://doi.org/10.1080/13537903.2016.1109876>.
- Connor, Phillip (2014) *Immigrant Faith: Patterns of Immigrant Religion in the United States, Canada, and Western Europe*. New York: New York University Press.
- Cumming, Geoff (2011) *Understanding the New Statistics: Effect Sizes, Confidence Intervals, and Meta-Analysis*. London: Routledge.
- Friberg, Jon Horgen & Sterri, Erika Braanen (2021) Decline, Revival, Change? Religious Adaptations among Muslim and Non-Muslim Immigrant Origin Youth in Norway. *International Migration Review* 55 (3), 718–745. <https://doi.org/10.1177/0197918320986767>.
- Gardner, Martin J. & Altman, Douglas G. (1986) Confidence Intervals Rather Than P Values: Estimation Rather Than Hypothesis Testing. *British Medical Journal* 292, 746–750.
- Güngör, Derya & Bornstein, Marc H. & Phalet, Karen (2012) Religiosity, Values, and Acculturation: A Study of Turkish, Turkish-Belgian, and Belgian Adolescents. *International Journal of Behavioral Development* 36 (5), 367–373. <https://doi.org/10.1177/0165025412448357>.
- Halonen, Mia (2009) Islam alakoulussa: Koulu kaksisuuntaisen sopeutumisen kenttänä. *Nuorisotutkimus* 27 (3), 33–46. <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/36819>.
- Hameed, Salman (2015) Making Sense of Islamic Creationism in Europe. *Public Understanding of Science* 24 (4), 388–399. <https://doi.org/10.1177/0963662514555055>.
- Hautaniemi, Petri (2004) *Pojat! Somalipoikien kiistanalainen nuoruus Suomessa*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Helkama, Klaus (2009) *Moraalipsykologia: Hyvän ja pahan tällä puolen*. Helsinki: Edita.
- Holmberg, Liila & Niemi, Anna-Maija (2019) Sinnikäs ja taipuisa toimijuus nuoren musliminaisen koulutuspolun kerronnassa. *Nuorisotutkimus* 37 (2), 7–20.
- Isotalo, Anu (2015) *Mistä on hyvät tytöt tehty? Somalityöt ja maineen merkitykset*. Väitöskirja. Turku: Turun yliopisto.
- Jacob, Konstanze (2020) Intergenerational Transmission in Religiosity in Immigrant

- and Native Families: The Role of Transmission Opportunities and Perceived Transmission Benefits. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 46 (9), 1921–1940. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2018.1515009>.
- Jacob, Konstanze & Kalter, Frank (2013) Inter-generational Change in Religious Salience Among Immigrant Families in Four European Countries. *International Migration* 51 (3), 38–56, <https://doi.org/10.1111/imig.12108>.
- Jasinskaja-Lahti, Inga & Liebkind, Karmela (1998) Content and Predictors of the Ethnic Identity of Russian-Speaking Immigrant Adolescents in Finland. *Scandinavian Journal of Psychology* 39 (4), 209–219. <https://doi.org/10.1111/1467-9450.00081>.
- Kimanen, Anuleena & Rissanen, Inkeri (2022) Islamin opetus suomalaisiksi muslimiksi kasvamisen tilana? Teoksessa Teemu Pauha & Johanna Konttori (toim.) *Suomalaiset Muslimit*. Helsinki: Gaudeamus, 177–190.
- Kwon, Ronald & McCaffree, Kevin (2021) Muslim Religious Accommodations in Western Europe: Do Multicultural Policies Impact Religiosity Levels among Muslims, Catholics and Protestants? *International Migration* 59 (1), 215–240. <https://doi.org/10.1111/imig.12754>.
- Jonsson, Jan O. & Mood, Carina & Treuter, Georg (2022) *Integration bland unga. En multikulturell generation växer upp*. Göteborg ja Tukholma: Makadam.
- Juntunen, Marko & Laakkonen, Ville (2019) ”Mitä te tutkitte? Että mikä meissä mamuisa on vikana?” Musliminuorten yhteiskuntakriittinen ironia Turun Varissuolla. *Nuorisotutkimus* 37 (2), 66–79.
- Landau, Iddo (toim.) (2022) *The Oxford Handbook of Meaning in Life*. New York: Oxford University Press.
- Larsson, Göran (2007) Muslims in the EU: Cities Report. SWEDEN. Preliminary Research Report and Literature Survey. https://www.opensocietyfoundations.org/uploads/a801911c-65ac-4a92-a902-10ab06ebb750/museucitiesswe_20080101_0.pdf. (Viitattu 21.11.2023.)
- Lattu, Kanerva (2021) Autostereotypioista, stereotypioista ja metastereotypioista: Pääkaupunkiseutulaisten muslimitauistaisten nuorten käsityksiä muslimista, kristityistä ja muslimista kristittyjen silmin. Teoksessa Suvi-Maria Saarelainen & Anuleena Kimanen & Tapani Innanen (toim.) *Uskonto – yhteisö – yksilö: Uskonnon kehitys moninaistuvassa yhteiskunnassa*. Helsinki: Suomalainen Teologinen Kirjallisuusseura, 59–73.
- Maliepaard, Mieke & Lubbers, Marcel & Gijssberts, Mérove Isabelle Léontine (2012) Reaching the Limits of Secularization? Turkish- and Moroccan-Dutch Muslims in the Netherlands 1998-2006. *Journal for the Scientific Study of Religion* 51 (2), 359–367.
- Niemelä, Heli (2003) Erottautumista ja ystävyttä: Somalialaistytöjen käsityksiä ja kokemuksia suomalaisista tytöistä. Päivi Harinen (toim.) *Kamppailuja jäsenyyksistä: Etnisyys, kulttuuri ja kansalaisuus nuorten arjessa*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 91–121.
- Niemelä, Heli (2004) Islam elämänvalintojen ohjaajana somalialaisten maahanmuuttajatyttöjen arjessa. *Nuorisotutkimus* 22 (2), 61–65.
- Niemelä, Heli (2006) Somalialaisen ja suomalaisen nuoruuden risteyksessä. Tuomas Martikainen (toim.) *Ylirajainen kulttuuri: Etnisyys Suomessa 2000-luvulla*. Helsinki: SKS, 168–189.
- Niemelä, Kati (2015) ‘No Longer Believing in Belonging’: A Longitudinal Study of Finnish Generation Y From Confirmation Experience to Church-Leaving. *Social Compass* 62 (2), 172–186. <https://doi.org/10.1177/0037768615571688>.
- Oikarinen-Jabai, Helena (2017) Young People with Muslim Backgrounds Exploring Their Multiple Senses of Belonging. *Research in Arts and Education* 2017 (2), 41–53. <https://doi.org/10.54916/rae.118835>.

- Otterbeck, Jonas (2011) Ritualization among Young Adult Muslims in Malmö and Copenhagen. *Ethnic and Racial Studies* 34 (7), 1168–1185. <https://doi.org/10.1080/01419870.2010.525658>.
- Pauha, Teemu (2010) *Aivan tavallinen suomalaisnuori? Nuorten muslimimaahanmuuttajien psykologinen hyvinvointi sekä kansallinen ja uskonnollinen identiteetti*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Pauha, Teemu (2015) Ambassadors of Faith: Young Muslims Negotiating for Agency in the Face of Discursive Government. *Journal of Religion in Europe* 8 (1), 73–100.
- Pauha, Teemu (2018) *Religious and National Identities among Young Muslims in Finland: A View from the Social Constructionist Social Psychology of Religion*. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Pauha, Teemu (2024). Finland. Teoksessa Ahmet Alibašić & Samim Akgonul & Stephanie Müssig & Jørgen S. Nielsen & Egdūnas Račius (toim.) *Yearbook of Muslims in Europe, Volume 15*. Leiden: Brill, 222–236.
- Pauha, Teemu & Martikainen, Tuomas (2022) Arvio maahanmuuttotautaisien väestön uskonnollisesta jakaumasta Suomessa vuosina 1990–2019. *Teologinen aikakauskirja* 127 (1), 3–23.
- Phalet, Karen & Fleischmann, Fenella & Stojčić, Snežana (2012) Ways of “Being Muslim”: Religious Identities of Second-Generation Turks. Teoksessa Maurice Crul & Jens Schneider & Frans Lelie (toim.) *Does the Integration Context Matter?* Amsterdam: Amsterdam University Press, 341–374. <https://doi.org/doi:10.1515/9789048516926-010>.
- Pollack, Detlef (2016) *Integration und Religion aus der Sicht von Türkeistämmigen in Deutschland: repräsentative Erhebung von TNS Emnid im Auftrag des Exzellenzclusters ‘Religion und Politik’ der Universität Münster*. Münster: Exzellenzcluster „Religion & Politik”, WWU Münster.
- Reito, Aleksi & Raittio, Lauri & Helminen, Olli (2020) Tutkimustulokset eivät toistu – missä syy? *Duodecim* 136 (10), 1155–1163. <https://www.duodecimlehti.fi/duo15580>.
- Rissanen, Inkeri (2012) How Finnish Muslim Students Perceive and Deal with Religious and Cultural Difference: Negotiating Religious Tradition with Modern Liberal and Postmodern Ideals. *Education Research International*. <https://doi.org/10.1155/2012/978317>.
- Rissanen, Inkeri (2014a) Developing Religious Identities of Muslim Students in the Classroom: A Case Study from Finland. *British Journal of Religious Education* 36 (2), 123–38. <https://doi.org/10.1080/01416200.2013.773194>.
- Rissanen, Inkeri (2014b) *Negotiating Identity and Tradition in Single-Faith Religious Education: A Case Study of Islamic Education in Finnish Schools*. Münster: Waxmann.
- Simsek, Müge & Jacob, Konstanze & Fleischmann, Fenella & van Tubergen, Frank (2018) Keeping or Losing Faith? Comparing Religion Across Majority and Minority Youth in Europe. Teoksessa Frank Kalter & Jan O. Jonsson & Frank van Tubergen & Anthony Heath (toim.) *Growing up in Diverse Societies: The Integration of the Children of Immigrants in England, Germany, the Netherlands and Sweden*. Oxford: Oxford University Press, 246–273.
- Smart, Ninian (1996) *Dimensions of the Sacred: An Anatomy of the World’s Beliefs*. Berkeley: University of California Press.
- Smidt, Corwin E. (2020) Measuring Religion in Terms of Belonging, Beliefs, and Behavior. Teoksessa Paul Djupe & Mark Rozell & Ted Jelen (toim.) *Oxford Research Encyclopedia of Politics*. New York: Oxford University Press, 729–757.
- Taira, Teemu (2014) *Väärin uskottu? Ateismin uusi näkyvyys*. Turku: Eetos.
- Taira, Teemu & Ketola, Kimmo & Sohlberg, Jussi (2023) Normalisation of Nonreligious Identity in Finland. *Journal of Contemporary Religion* 38 (1), 1–19. <https://doi.org/10.10>

- 80/13537903.2022.2138020.
- Taves, Ann & Asprem, Egil & Ihm, Elliott (2018) Psychology, Meaning Making, and the Study of Worldviews: Beyond Religion and Non-Religion. *Psychology of Religion and Spirituality* 10 (3), 207–217. <https://doi.org/10.1037/rel0000201>.
- Tilastokeskus (i.a.) *StatFin / Väestörakenne / 11rx -- Uskonnot ja uskontojen kuu- luminen iän ja sukupuolen mukaan, 1990-2022*. https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__vaerak/statfin_vaerak_pxt_11rx.px/. (Viitattu 22.11.2023.)
- Tilastokeskus (2018) *Väestörakenne 2017: Vuosikatsaus. Joka neljäs ei kuulu mihinkään uskontokuntaan*. https://www.stat.fi/til/vaerak/2017/01/vaerak_2017_01_2018-10-01_tie_001_fi.html. (Viitattu 22.11.2023.)
- Tokola, Nina & Rättälä, Tiina & Honkatukia, Päivi & Mubeen, Fath E. & Mustalahti, Irmeli (2019) ”Haluan tulla nähdyksi huiviltani”: Nuorten musliminaisten kokemuksia kuulumisesta työelämässä. *Nuorisotutkimus* 37 (2), 21–35.
- Torrekens, Corinne & Bensaïd, Nawal & Kavadias, Dimokritos (2022) Young Belgian Muslims: Between Religious Reactivity and Individualization. *Ethnic and Racial Studies* 45 (11), 2049–2068. <https://doi.org/10.1080/01419870.2021.1995017>.
- Unsworth, Amy & Voas, David (2018) Attitudes to Evolution among Christians, Muslims and the Non-Religious in Britain: Differential Effects of Religious and Educational Factors. *Public Understanding of Science* 27 (1), 76–93. <https://doi.org/10.1177/0963662517735430>.
- Ugur, Zeynep B. (2019) Are Muslims in Turkey Really ‘Green’? *Worldviews: Global Religions, Culture, and Ecology* 23 (3), 275–294. <https://doi-org.libproxy.helsinki.fi/10.1163/15685357-02303200>
- Vähärautio-Halonen, Ulla (2021) *Kasvot kohti Kaabaa: Islamin rukousrituaali maahanmuuttotasaisten toisen sukupolven muslimi-oppilaiden diskursseina yksityisen ja julkisen rajoilla*. Väitöskirja. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.
- Verkuyten, Maykel (2007) Religious Group Identification and Inter-Religious Relations: A Study among Turkish-Dutch Muslims. *Group Processes & Intergroup Relations* 10 (3), 341–357. <https://doi.org/10.1177/1368430207078695>.
- Verkuyten, Maykel & Yildiz, Ali Aslan (2007) National (Dis)Identification and Ethnic and Religious Identity: A Study among Turkish-Dutch Muslims. *Personality and Social Psychology Bulletin* 33 (10), 1448–1462. <https://doi.org/10.1177/0146167207304276>.
- Vignoles, Vivian L. (2018) Identity: Personal AND Social. Teoksessa Kay Deaux & Mark Snyder (toim.) *The Oxford Handbook of Personality and Social Psychology*. New York: Oxford University Press, 341–374. <https://doi.org/10.1093/oxford-hb/9780190224837.013.12>.
- Voas, David & Fleischmann, Fenella (2012) Islam Moves West: Religious Change in the First and Second Generations. *Annual Review of Sociology* 38 (1), 525–545. <https://doi.org/10.1146/annurev-soc-071811-145455>.
- Westinen, Elina (2019) ”Hassan Maikal, aina paikal”: Vloggaaminen, kuuluminen ja intersektionaalisuus. *Nuorisotutkimus* 37 (2), 53–69.

NUORET, KATSOMUKSET JA HENGELLISYYS KOULUSSA

CHRISTINE NAMDAR, MARJAANA KAVONIUS,
MARTIN UBANI, ARTO KALLIONIEMI & ARNIKA KUUSISTO

TIIVISTELMÄ

Tässä artikkelissa tarkastellaan nuorten katsomuksia ja hengellisyttä erityisesti koulun viitekehyksessä. Yhä useampi nuori pitää itseään ei-uskonnollisena. Silti nuoret suhtautuvat myönteisesti uskontojen näkyvyyteen koulussa sekä siihen, että uskonnoista ja muista katsomuksista keskustellaan koulussa. Nuorisobarometrin tulokset osoittavat, että koululla on merkittävä rooli katsomuksiin liittyvän tiedon tarjoamisessa sekä hengellisten ja eksistentiaalisten pohdintojen fasilitoijana, mikä on nuorille tärkeää. Erityisesti tuloksissa ilmenee nuorten eksistentiaalinen huoli tulevaisuudesta sekä halu auttaa heikommassa asemassa olevia. Tämä korostaa näiden näkökohtien huomioimisen merkitystä katso-
musopetuksessa ja yleisemmin koko koulun kontekstissa.

Asiasanat: katsomus, hengellisyys, koulu, eksistentiaaliset kysymykset, merkityksellisyys

JOHDANTO

Viime vuosikymmeninä Suomi on muiden Pohjoismaiden tavoin muuttunut merkittävästi yhteiskunnan katsomuksellisen kentän osalta. Muutos on ilmennyt erityisesti loitontumisena perinteisestä luterilais-kristillisestä uskonnollisuudesta yhdeksi maailman maallistuneimmista ja yksilöllisyyttä eniten korostavista yhteiskunnista (Westerlund, 2016). Sama aikaan suomalainen katsomuksellisuus on moninaistunut maahanmuuton ja uudenlaisen uskonnollisuuden siivittämänä (Saukonen 2023; Martikainen & Pöyhönen 2023). Tämä muutos on johtanut katsomuksellisuuden uudennaisiin ilmentymiin. Suuntaus on erityisen voimakas nuoremman sukupolven keskuudessa, kuten aiempi tutkimus (mm. Salomäki ym. 2020; Salminen & Huttunen 2022) ja vuoden 2024 Nuorisobarometrin tulokset osoittavat. Suomalaisnuorten maallistumiskehitys näkyy myös aiempien Nuorisobarometrien tuloksissa (ks. Tomperi, Happonen & Kiilakoski tässä teoksessa).

Viimeisten kahden vuosikymmenen aikana maahanmuutto on lisääntynyt myös Suomessa.

Tämä on moninaistanut jo ennestään moninaista väestörakennetta entisestään (Martikainen & Pöyhönen 2023). Suomen kulttuurinen maisema tuo haasteita erityisesti maahanmuuttajataustaisille tai vähemmistöuskontojen vaikutuspiirissä kasvaville nuorille (esim. Benjamin ym. 2022; Myllyniemi 2015; Kuusisto 2011). Katsomuksellisten vähemmistöjen yhteydessä kasvavat nuoret joutuvat neuvottelemaan yhtäältä kodin ja toisaalta laajemman yhteiskunnan toisistaan usein merkittävästikin eroavien arvojen välillä ja kohtaavat jännitteitä usein nimenomaan koulussa. Nämä ristiriitaiset kokemukset voivat johtaa eksistentiaaliseen ahdistukseen ja arvojen ristiriitaan. Erityisesti nuoret, joilla on uskonnollisen vähemmistön jäsenyyden lisäksi myös muita vähemmistöpositioita, ovat aiemman tutkimuksen perusteella kokeneet muita ikäisiään enemmän kiusaamista ja ulossulkemista koulun vertaisryhmässä (Schihalejev ym. 2020). Jatkuvat ulossulkemisen kokemukset nuoren koulutuspolun aikana voivat johtaa syrjäytymiseen ja pahoinvointiin (Benjamin ym. 2020). On myös mahdollista, että nuoret, jotka kärsivät eksistentiaalisesta ahdistuksesta, saattavat etsiä

kuuluvuuden ja merkityksen tunnetta ryhmitä, kuten jengeistä, radikalisoitumisesta tai jopa ääriajattelusta, pyrkinessään täyttämään tämän tyhjiön. Tämä koskee erityisesti nuoria, joiden uskonnollinen jäsenyys on esimerkiksi vaatetuksen myötä näkyvissä tai jotka kokevat sisäistä kamppailua keskenään ristiriitaisten arvojen kanssa (Nilsson 2022). Lisäksi nuoret, jotka eivät täysin samaistu vanhempiensa kulttuuritaustaan, alkuperämaahan tai katsomuksellisiin uskomuksiin, voivat kokea haasteita. He saattavat kamppailla tunteakseen kuuluvansa vertaisryhmään ja laajempaan yhteiskuntaan, etsien tasapainoa perheen tradition ja ympäristön tästä poikkeavien normien välillä (mm. Alisaari ym. 2022). Kamppailu identiteetin ja hyväksynnän välillä lisää haastetta kuuluvuuden ja tarkoituksen etsimiseen. Tämä haaste on erityisen voimakas maahanmuuttajaryhmissä ja muiden vähemmistöjen yhteydessä kasvavien nuorten joukossa (Saukkonen 2023). Monet enemmistön jäseniksi lukeutuvat nuoret kohtaavat haasteita löytääkseen merkitystä ja tarkoitusta maailmassa (Karvonen ym. 2022), jossa perinteiset raamit eivät enää tarjoa selkeitä vastauksia elämään liittyviin pohdintoihin, kuten seksuaaliseen ja sukupuolten väliseen tasa-arvoon, ilmastonmuutokseen, kestävyyskriisiin ja maailmanpolitiikkaan liittyviin kysymyksiin.

Tässä artikkelissa tarkastelemme, *millaista on suomalaisten nuorten katsomuksellisuus ja hengellisyys* sekä pohdimme, *kuinka koulu voi tukea näihin liittyvää pohdintaa kokonaisvaltaisesti*. Dewey (1957) vertaa koulua pienois-yhteiskuntaan, jossa eri taustoista tulevat nuoret kohtaavat ja viettävät huomattavan osan ajastaan tärkeinä kehitysvuosinaan. Nuorisobarometrin tulokset kertovat nuorista, jotka navigoivat muuttuvassa katsomusten maailmassa. Suomalaisen yhteiskunnan maallistuminen ja etäännyminen luterilaisesta eetoksesta on johtanut katsomusten kirjon moninaistumiseen ja sen osana myös uudenlaiseen katsomusten ja hengellisyyden ilmenemiseen nuorten parissa. Tämä muutos heijastelee kansainvälisestikin todennettua muutosta kohti entistä yksilökeskeisempiä, individualismia korostavia yhteiskuntia (Santos ym. 2017). Lisäksi nuorisobarometrin

tulokset osoittavat vuorovaikutusta eksistentiaalisten kysymysten, yhteiskunnan katsomuksellisen muutosten ja muuttuvien hengellisyyden muotojen välillä. Tutkimus osoittaa myös merkittävää muutosta perinteisissä uskonnollisissa ja katsomuksellisissa, mutta myös poliittisissa kannoissa. Tutkimuksessa esiin nouseva nuorten maltillinen poliittinen suuntautuminen viittaa uusien merkitysisältöjen ja katsomuksellisuuden muotojen etsimiseen, pois päin perinteisistä poliittisista ja uskomusjärjestelmistä. Kuitenkin nämä haasteet tarjoavat myös mahdollisuuksia, erityisesti siinä, miten koulut voivat edistää osallistavia keskusteluja (Larsson & Sorgenfrei 2018).

KATSOMUKSEN, USKONNON JA HENGELLISYYDEN KÄSITTEET

Viime aikoina kotimaisessa ja kansainvälisessä tutkimuksessa on käyty aktiivista keskustelua katsomuksen (engl. *worldview*) käsitteestä. Keskustelussa on korostunut yhteiskunnan sekularisoituminen ja haasteet erityisesti uskonto-käsitteen määrittelyssä. Uskonnon käsitteen yksiselitteistä määrittelyä haastaa esimerkiksi kysymys siitä, määritelläänkö käsitettä uskonnollisen yhteisön sisäpuolelta vai ulkopuolelta. Samoin eri tieteenalat määrittelevät uskonnon käsitteen eri näkökulmista käsin (Närvä 2020). Esimerkiksi Pals (2015) korostaa, että uskonnon ymmärtäminen ”uskona jumalaan tai jumaliin” on moniin tarkoituksiin liian kapea. Hän ehdottaa kääntymistä uskontotieteiden klassikoiden, Émile Durkheimin (1858–1917) ja Mircea Eliaden (1907–1986) puoleen, jotka hyödyntävät ”pyhän” laajempaa ymmärtämistä uskonnon ytimenä. Uskonto voidaan ymmärtää merkityksen, turvan ja tuen tuottamisen kautta. Tällainen uskonnon laaja määritelmä tulee lähelle katsomuksen käsitettä. (Pals 2015.) Useat katsomusopetuksen tutkijat ovat esittäneet, että ei-uskonnollisen ja uskonnollisen katsomuksen dikotominen erottelun tulisi laajeta tutkimuksessa ja sitä kautta myös koulun kontekstissa inklusiiviseksi ja ei-binääriseksi tavaksi tarkastella katsomuksia (mm. Åhs 2020; Flanagan 2021; Bråten 2021; Kavonius 2021). Katsomus voidaan ymmärtää kuvana elämästä sekä

myös elämäntapana (mm. Valk & Tosun 2016). Suomalainen alan tutkimus on osittain eriytynyt siksikin, että englanninkielistä käsitettä *worldview* on meillä käytetty kansainvälisissä julkaisuissa merkitsemään sekä maailmankuvaa (esim. Helve 1987; 2002) että katsomusta (esim. Kallioniemi 2003; Åhs 2020), jotka ovat osin kiinnittyneet eri alojen tutkimusperinteisiin ja jotka poikkeavat toisistaan myös tarkastelunäkökulmiltaan (Kuusisto 2020; Satokangas ym. 2021).

Suomen kielessä katsomuksen käsitettä on selitetty maailmankuvan, maailmankatsomuksen ja elämänkatsomuksen käsitteiden kautta. Yleiskielessä näitä käsitteitä pidetään usein toistensa synonyymeinä (mm. Niiniluoto 1984; Helve 2002), ja ne usein nähdään toistensa synonyymeinä (mm. Niiniluoto 1984; Helve 2002). Perinteisesti on eroteltu organisoitu, institutionaalinen ja usein yhteisöllinen maailmankatsomus ja yksilöllinen, henkilökohtainen elämänkatsomus (Satokangas ym. 2021). Katsomuksen käsitteen on katsottu myös vastaavan niin kutsuttuihin perimmäisiin tai eksistentiaaliin kysymyksiin, jotka käsittelevät ontologiaa, kosmologiaa, teologiaa, eskatologiaa sekä eettisiä näkemyksiä ja pohdintoja (van der Kooij ym. 2013; 2017).

Uskonottomuus tai ei-uskonnollisuus on myös ilmiönä ja käsitteparina monimääritelmällinen ja moninainen. Ei-uskonnollisuus voi merkitä välinpitämättömyyttä uskonnollisia uskomuksia, instituutioita ja traditioita kohtaan tai myös suoranaista uskonnonvastaisuutta. Uskonottomuudella voidaan viitata myös uskonnolliseen yhteisöön kuulumattomuuteen, jolloin näkökulma on jäsenyysperustainen. (Esim. Silfors 2020.) Nämä käsitteet ovat haasteellisia myös siksi, että ne sisältävät itsessään ajatuksen jonkin, tässä tapauksessa uskonnon, puuttumisesta, mikä ei useinkaan ole ei-uskonnollisten yksilöiden oma kokemus katsomuksestaan.

Myös hengellisyys käsite on monimääritteinen. Hengellisyys eri osa-alueita on tutkimuksessa jaettu eri tavoin. Tirri (2006) esittää, että hengellisyys eli spiritualiteetti voidaan nähdä joko arvojen, mysteerin, tietoisuuden ja yhteisöllisyyden kokemuksen ulottuvuutena.

Hengellisyys ja uskonnollinen katsomus liitetään usein arkikielessä toisiinsa, mutta yksilö voi olla hengellinen ilman sitoutumista tai kuulumuutta uskonnolliseen yhteisöön ja samoin yksilö voi olla uskonnollinen, vaikka hengellisyys ei näkyisi käytännön elämässä.

Tässä artikkelissa katsomuksen käsitteellä viitataan sekä yhteisölliseen että yksilölliseen tapaan ymmärtää ja raamittaa eksistentiaalisia kysymyksiä siten, että katsomus tarjoaa merkityssisältöjä ympäröivään todellisuuteen sekä ohjaa päivittäisen elämän valintoja ja toimintoja (mm. Poulter & Kavonius 2023). Uskonnollisuudella viittaamme sellaiseen katsomukseen, joka esimerkiksi kiinnittyy uskonnolliseen instituutioon tai traditioon tai sisältää muita uskonnollisia elementtejä, kuten uskoa yliluonnolliseen tai sitoutumista uskonnollisten tekstien opetukseen. Ei-uskonnolliseen viittaamme käsitteellä sekulaari. Hengellisyys käsitteellä viitataan tässä artikkelissa yksilön sisäiseen kokemukseen ja tietoisuuteen omasta elämästä ja sen merkityksellisyydestä (esim. Malkavaara 2022).

NUORTEN KATSOMUKSET SUOMALAISSA YHTEISKUNNASSA

Suomalaisessa yhteiskunnassa käydään paikoin terävin sanakääntein keskustelua katsomusten, erityisesti uskonnollisten katsomusten, paikasta julkisessa tilassa. Koulu puolestaan on julkinen tila, jossa nuoret viettävät merkittävän osan ajastaan. Poulter on tutkimuksissaan (mm. 2014; 2021) määritellyt julkista tilaa foorumiksi, jossa sosiaalisia identiteettejä ja merkityksiä jaetaan ja tuotetaan. Poulter onkin haastanut ajatuksen uskontoneutraalista julkisesta tilasta, joka usein oletetaan yksilöiden ja ryhmien yhdenvertaisen kohtelun perustaksi. Esimerkiksi koulun on haastavaa nähdä tai määritellä, miten raja julkisen ja henkilökohtaisen välillä piirtyy. Koulu toimii kuitenkin paikkana, jossa sekä kansalais- että yksilöidentiteetit muotoutuvat ja jossa uusinnetaan ja ylläpidetään sekä henkilökohtaisia että julkisia merkityksiä. Lisäksi koulun tehtävä kasvattajana ja sosiaalistajana perustuu aina kulloisenkin aika-

kauden kasvatuksellisiin, moraalisiin ja poliittisiin näkökulmiin. Nämä puolestaan vaikuttavat odotuksiin siitä, mitä tulee pitää henkilökohtaisena ja mitä julkisena. (Poulter 2014; 2021.) Tässä valossa vaarana voi olla, että koulu julkisena tilana luo jakolinjoja siten, että ne esimerkiksi diskriminoivat katsomuksellisia vähemmistöjä (Riitaaja ym. 2010; Poulter ym. 2016).

Suomalaisessa katsomuksellisessa maisemassa on tapahtunut muutos, joka haastaa julkisen tilan problematiikan ohella myös tapaa ymmärtää nuorten hengellisyttä ja katsomuksellisuutta. Leimaavaa tälle muutokselle on yhtäältä ei-uskonnollisen, sekulaarin katsomuksellisuuden ja toisaalta jo mainittu katsomusten moninaisuuden kasvu (Salomäki ym. 2020; Martikainen & Pöyhönen 2023). Vaikka suomalainen yhteiskunta maallistuu voimakkaasti, samalla myös uskonnollinen katsomuksellisuus säilyy osana ihmisten kokemusmaailmaa ja etsii jatkuvasti uusia ilmenemisen tapoja. On huomioitava, että uskonnollisiin yhteisöihin kuulumisen väheneminen ei ole suoraviivainen osoitus maallistumisesta, vaan sitä voidaan pitää yhtenä uskontoon identifiointimattomuuden ulottuvuutena (van Tongeren & DeWall 2021). Yhteiskunnassa ja julkiseen tilaan näkyviksi on tullut uusia uskonnollisia elementtejä, jotka kuvastavat uskontoilmiön muutosta suomalaisessa yhteiskunnassa erityisesti maahanmuuton myötä (Sorsa 2018; Lipiäinen ym. 2023). Viimeaikaiset tutkimukset osoittavat, että luonto on muodostunut eräänlaiseksi pyhäksi tilaksi, jossa monet post-luterilaisessa Pohjois-Euroopassa elävät kokevat hengellisiä hetkiä ja käsittelevät eksistentiaalisia kysymyksiä (Thurfjell & Rimmel 2023). Tämä näkyy erityisen selvästi nuorten poh-tiessa ilmastomuutosta, joka on yksi aikamme suurimmista eksistentiaalisista haasteista.

Tutkimukset osoittavat, että erityisesti nuorten katsomukset ovat hybridiluonteisia ja joustavia (Salomäki ym. 2020; Helve 2016). Selkeää tai suoraviivaista eroa ei-uskonnollisten ja uskonnollisten katsomusten välillä ei välttämättä ole, sillä yksilöiden uskonnolliset ja ei-uskonnolliset katsomukset yhdistävät monenlaisia elementtejä (Lipiäinen 2023). Havaittavissa on uudenlaista

hengellisyttä, joka ei ole sidoksissa perinteisiin uskontotraditioihin vaan keskittyy esimerkiksi henkiseen ja fyysiseen hyvinvointiin liittyviin tekijöihin ja toimijoihin, jotka omalta osaltaan edistävät myös kuluttajuutta katsomuksellisenä virtauksena (Poulter 2021; Kavonius 2022). Lisäksi sitoutuminen katsomuksellisiin yhteisöihin saattaa olla lyhyt- tai väliaikaista, ja yksilöt voivat tietoisesti vaihtaa katsomuksellista sitoutumistaan tarpeidensa mukaan. Edellä kuvattuja ilmiöitä on tutkimuksissa havaittu yhä enemmän jo useamman sukupolven ajalta sekä niin kutsuttujen milleniaalien, eli 1980-luvulla syntyneiden, että heitä nuoremman, niin kutsutun Z-sukupolven keskuudessa (mm. Salomäki ym. 2020).

Vaikka katsomuksellista sosialisatiota edelleen tapahtuu ja vanhemmat sukupolvet vaikuttavat nuorten katsomuksiin, nuoret usein määrittelevät uudelleen suhteensa erityisesti perheen edustamiin uskonto- ja katsomuserinteisiin. On myös havaittu, että perheen yleinen keskustelukulttuuri vaikuttaa siihen, kuinka avoimesti perheenjäsenet keskustelevat katsomuksellisista asioista. Näistä puhutaan keskimäärin vähän, mutta niissä perheissä, joissa keskustelu on avointa, katsomus todennäköisemmin siirtyy seuraaville sukupolville. (Tervo-Niemelä ym. 2022; Spännäri ym. 2022.) Myös asuinpaikan merkitys vaikuttaa nuorten sosialisatioprosesseihin. Katsomusyhteisöjen moninaisuus ei ole tasaisesti jakautunut kaupungeissa, vaan se on keskittynyt eri alueille kuten moninaisuus laajemminkin, ja voidaan puhua niin sanotuista monikulttuurisista taskuista (ks. esim. Bernelius & Huila 2021). Myös uskonnolliset vähemmistöt ovat usein hajallaan ympäri maata ja niillä on myös paikallisia keskittymiä (ks. esim. Kuusisto 2011). Näin ollen nuorten kyky ymmärtää uskonnollisia ja ideologisia eroja, mutta myös löytää samanmielisiä vertaisryhmiä, voi paikallisesti vaihdella huomattavasti (Vikdahl ym. 2023).

Perheen, suvun ja asuinpaikan ohessa katsomusten muodostumiseen vaikuttavat yhä enemmän nuorten omat vertaisryhmät ja muut sosiaaliset yhteisöt sekä massa- ja sosiaalinen media eri alustoineen (mm. Helve 2015; Poulter

2021). Koulun merkitystä nuorten katsomuksellisuuden ja hengellisyyden muovautumiselle on Suomessa tutkittu jokseenkin vähän, vaikka koulun katsomusopetuksen keskeinen tavoite on sekä uskonnon että elämäntiedon oppiaineissa tarjota oppilaalle aineksia oman katsomuksen muodostumiseen (ks. Opetushallitus 2014, Opetushallitus 2021). Tutkimusten valossa katsomusopetuksen henkilökohtainen merkitys on moniulotteinen ja riippuu erityisesti uskonnossa oppimäärästä, eli siitä, mitä uskontoa oppilas opiskelee koulussa, ja lisäksi sekä kodin katsomuksellisesta taustasta että opettajan lähestymistavasta oppiaineeseen (mm. Kavonius & Ubani 2020). Tähän aukkoon tutkimustiedossa liittyy myös edellä mainittu keskustelu koulusta julkisena tilana ja katsomusten näkyvyydestä ja roolista julkisessa tilassa.

KATSOMUKSELLISUUS SUOMALAISEN KOULUN KYSYMYKSENÄ

Suomalainen katsomusopetus sisältää kaksi opiainetta, jotka ovat keskenään vaihtoehtoisia: uskonto eri oppimäärineen sekä elämäntiedon yhteisinä tavoitteina on mm. tarjota oppilaalle rakennusaineita oman katsomuksen kehittymiseen sekä muodostaa laajaa katsomuksellista yleissivistystä tutustumalla erilaisiin katsomuksiin ja keskustelemalla niihin liittyvistä elämänmuodoista, kulttuureista, arvoista ja opeista. Oppiaineilla on lisäksi omia, toisistaan eriyviä sisältöjä, samoin uskonnon eri oppimäärillä. Katsomusopetus on uskonnollisesti, katsomuksellisesti ja puoluepoliittisesti sitouttamaton (Opetushallitus 2014; Opetushallitus 2019), joten niin sanottu oman uskonnon opetus viittaa ensisijaisesti oppilaan perheen katsomustaustaan tai jäsenyyteen uskonnollisessa yhteisössä. Elämäntiedon opetusta tarjotaan uskontokuntiin kuulumattomille oppilaille. Katsomusaineista uskontoa ja elämäntiedon opiskellaan alakoulussa vuosiviikkotunnein tarkasteltuna siten, että viikkotunteja on yksi, kuitenkin siten, että vuosiluokilla 3–6 viikkotunteja on yhdellä luokalla yhden sijaan

kaksi. Yläkoulussa katsomusaineissa vuosiviikkotunteja on yksi. Lukio-opetuksessa pakollisia moduuleja on kaksi ja lisäksi neljä valtakunnallista vapaaehtoista, syventävää moduulia, joiden lisäksi opetuksen järjestäjä voi tarjota ylimääräisiä syventäviä moduuleja.

Nykyisin etenkin suuremmissa kaupungeissa annetaan monipuolisesti katsomusopetusta. Esimerkiksi eräässä pääkaupunkiseudun kunnassa vuonna 2022 perusasteen oppilaista 61,0 % osallistui evankelis-luterilaiseen opetukseen, 18,7 % elämäntiedon opetukseen, 11,5 % islamin opetukseen, 4,6 % ortodoksisen opetukseen, 1,3 % katoliseen opetukseen, 0,8 % buddhalaiseen opetukseen ja 0,4 % Krishnauskonnonopetukseen. Oppilaista 1,1 % osallistui oman uskonnollisen yhdyskuntansa järjestämään opetukseen ja 0,6 % oppilaista ei osallistunut mihinkään katsomusopetuksen muotoon. Kun tarkastellaan tilastoja vuoden 2020 valossa, voidaan havaita merkittäviä muutoksia. Samanaikaisesti kuin evankelis-luterilaiseen uskonnonopetukseen osallistuvien oppilaiden määrä laskee, sekä elämäntiedon että islamin uskonnon opetukseen osallistuvien oppilaiden määrä kasvaa. Esimerkiksi eräässä pääkaupunkiseudun kunnassa evankelis-luterilaiseen uskontoon osallistuvien oppilaiden osuus peruskoulussa laski vuodesta 2020 vuoteen 2023 8,3 % ja samanaikaisesti elämäntiedon oppilaiden määrä kasvoi sen sijaan 3,9 %. (Henkilökohtainen tiedonanto eräästä pääkaupunkiseudun kunnasta 2024).

Koulun katsomusopetus Suomessa on jo peruskoulun synnystä lähtien pyrkinyt edistämään paitsi katsomuksellisen yleissivistyksen saavuttamista, myös tarjoamaan välineitä nuoren oman katsomuksen kehittymiselle ja elämäntiedon kehitykselle. Nuoren katsomuksellinen kehitys on osa kokonaisvaltaista identiteettityötä ja linkittyy sen kautta laajempaan hyvinvointiin. Katsomukselliset ja hengelliset kysymykset linkittyvät tutkimuksissa (mm. Tervo-Niemelä & Porkka 2023) myös nuorten laaja-alaiseen hyvinvointiin.

Katsomuksellisuuteen ja maailmankuvaan liittyviä elementtejä on katsomusopetuksen opetussuunnitelmien lisäksi myös muiden

koulun oppiaineiden sisällöissä. Laajemminkin tarkasteltuna myös esimerkiksi perusopetuksen normatiiviset ohjausasiakirjat (Perusopetuslaki 2 §) ja valtioneuvoston asetus [422/2012] 2–4 §) ohjaavat kaikessa koulun opetuksessa muun muassa siihen, että ”opetuksen tavoitteena on oppilaan laajan yleissivistyksen muodostuminen, maailmankuvan avartuminen ja syveneminen. Tämä edellyttää ihmisten tarpeiden ja tunteiden, kulttuurin, taiteiden ja kirjallisuuden, ympäristön ja luonnon, historian ja yhteiskunnan perusteiden, uskontojen ja elämäntarkastelujen sekä talouden ja teknologian tuntemusta. – Opetuksen tulee edistää oppilaiden terveyttä, hyvinvointia, turvallisuutta ja arjenhallintaa sekä kehittää niihin liittyviä valmiuksia.” (Valtioneuvoston asetus 422/2012 3 § 2 mom.).

Niin ikään opetussuunnitelmien (POPS 2014, LOPS 2019) perusteiden arvopohja korostaa jokaisen oikeutta ’kasvaa täyteen mittaansa ihmisenä ja yhteiskunnan jäsenenä’. Keskeiseksi nostetaan oppilaan kokemus kannustuksesta, arvostetuksi ja kuulluksi tulemisesta kouluyhteisössä sekä kokemus osallisuudesta ja siitä, että voi yhdessä toisten kanssa rakentaa yhteisönsä toimintaa ja hyvinvointia. Oppimisesta syrjäytyminen merkitsee arvopohjan mukaan sivistyksellisten oikeuksien toteutumatta jäämistä ja on näin ollen uhka terveille kasvulle ja kehitykselle. Opetuksen tarkoitus on näin ollen edistää hyvinvointia, demokratiaa ja yksilön aktiivista toimijuutta kansalaisyhteiskunnassa. Näihin nivoutuvat myös katsomukselliset elementit niin yksilön kuin yhteiskunnan tasolla. Katsomusopetuksen tavoitteet ja sisällöt heijastelevat laajempia kouluopetuksen tavoitteita muun muassa oppilaan osallisuuden, kuuluvuuden ja hyvinvoinnin edistämisen näkökulmasta.

Suomalainen oppivelvollisuuskoulu on historiansa aikana käynyt läpi erilaisia vaiheita suhteessa uskontoon ja katsomuksiin (mm. Luodeslampi 2021). Tutkijat ovat todenneet luterilaisuuden olleen olennainen osa pohjoismaista kansallistaliohjelmaa ja sen uskonnollis-moraalista kansallisuutta (Buchardt ym. 2013; Huhta 2014; Ubani ym. 2019). Myös koulututkimuksessa on

todettu luterilaisuuden aseman olevan ristiriitainen Suomessa: toisinaan sen asema vaikuttaa vahvalta ja laajasti läsnä olevalta ja toisaalla asema on uhattu, kyseenlaistettu ja väheksytty (Ubani ym. 2019). Myös koulussa uskontoja ja katsomuksia koskevat viimeaikaiset vaiheet ovat liittyneet laajemmin uskonnon ja katsomusten muuttuneeseen näkyvyyteen ja korostuneeseen luterilaisen kirkon rooliin suomalaisessa yhteiskunnassa. Viimeisten vuosikymmenten aikana uskontoon ja katsomuksiin liittyvistä muutoksista edellä luetut sekularisaatiokehitys ja kulttuuris-katsomuksellinen moninaistuminen ovat edellyttäneet koulua koskevien ohjeistusten ja erilaisten käytänteiden uudelleen arviointia ja usein näissä ratkaisuissa on myös jouduttu pohjaamaan päätöksiä yksilön perusoikeuksien, ihmisoikeuksien ja uskonnonvapauslainsäädännön tasolle. 2000-luvun koulujen arjessa yhteiskunnalliset muutokset ovat ilmenneet myös koulun katsomusopetusta, koulun opetuskäytänteitä ja erityisruokavalioita, juhlaperinnettä ja aamunavauksia koskevana rajanvetoina ja uudenlaisena tieteellisenä sekä yhteiskunnallisena keskusteluna (ks. mm. OPH 2021; 2022a; 2022b). Esimerkiksi koulujen juhlaperinteet ovat olleet yksi haasteellinen kysymys. Koirikivi (ent. Niemi) on eri yhteyksissä korostanut koulujen juhlaperinteen sisältävän monia suomalaisuuteen ja uskontoon liittyviä kulttuurisia ja symbolisia kerroksia, jonka tähden edellistä pitäisi uudelleen arvioida ja eri tavoin kirjoittaa auki (Niemi 2016; Niemi 2017). Esimerkiksi Suvivirren laulaminen osana yhteistä kevätjuhlaperinnettä on julkisessa keskustelussa nähty haasteellisenä. Eduskunnan sivistysvaliokunta (14/2002) on ottanut kantaa keskusteluun lausunnolla, jonka mukaan Suvivirren laulaminen on osa suomalaista kulttuuriperintöä eikä sen sisällyttäminen ohjelmaan muuta kevätjuhlan luonnetta uskonnon harjoittamiseksi (mm. Taira 2019).

Katsomuksellinen moninaistuminen on myös lisännyt arkipäivän tietoisuutta uskontojen ja katsomusten huomioimisen tärkeydestä ja tarpeellisuudesta koulujen elämässä (Jantunen ym. 2021). Myös Euroopan neuvoston (Council of Europe 2008; Jackson 2014) sekä Euroopan

turvallisuus- ja yhteistyöjärjestö OSCE:n (2007) ohjeistavat asiakirjat ovat viime vuosina korostaneet uskonnoista ja katsomuksista keskustelun ja opettamisen merkitystä julkisissa kouluissa erityisesti yhteiskuntarauhan ja demokraattiseen kansalaisuuteen kasvattamisen näkökulmasta. Näissä dokumenteissa sekä uskonnolliset että sekulaarit katsomukset nähdään olennaisena osana laajaa ja moniulotteista interkulttuurista ymmärrystä sekä ihmisoikeuskasvatusta. Lisäksi huomioidaan identiteetin ja katsomuksellisuuden yhteys. Suositusasiakirjoissa rohkaistaan kouluja myös toimimaan yhteistyössä perheiden ja katso-musyhteisöjen kanssa katsomuksellisiin kysymyksiin liittyen. (Jackson 2014.)

YK:n Kasvatus-, tiede- ja kulttuurijärjestö UNESCO:n raportti *Reimagining our futures together: a new social contract for Education* (2021) puolestaan haastaa pohtimaan tapoja, joilla oppiminen, koulutus ja tieto voivat löytää vastauksia globaaleihin kriiseihin sekä haasteisiin maailmassa, joka näyttäytyy etenevästi epävarmana ja haavoittuvaisena. Raportissa luotetaan ensisijaisesti koulutuksen mahdollisuuksiin ehkäistä sosiaalisen eriarvoisuuden ja kestävyyskriisin syvenemistä. Nämä ilmiöt ja kysymykset kytkeytyvät katsomuksellisiin ilmiöihin ja elementteihin, kuten arvoihin, eettisiin kysymyksiin sekä eksistenttialistisiin ja epistemologisiin näkökulmiin. Kyseiset ilmiöt ovat vahvasti esillä muun muassa uskonnon ja elämäntietämisen opetus- ja tutkimus- ja elämäntietämisen opetus- ja tutkimus-

Suomalaisen yhteiskunnan sekularisaatio suhteessa erityisesti luterilaiseen kristinuskoon ja sen instituutioihin on lisännyt painetta luterilaisen kirkon roolin poisrajaamiseen koulun elämästä. Tutkijat kuvaavat edellistä tilannetta eri tavoin: yksi tapa on puhua ”uskonnon kulttuuristumisesta” koulussa, jolloin kannetaan sekularistista huolta luterilaisuuden piilovaikutuksesta kasvatuksesta tai kiinnitetään sen erityisasemaan kulttuuriperintöargumentin nojalla (ks. esim. Rissanen ym. 2019, 2025). Toinen tapa hahmottaa kulttuuristuminen, on sallia uskontojen kulttuuristen käytänteiden, kuten juhlien ja erityisruokavälien, sisällyttäminen osaksi koulukasvatusta

jonkinlaisten monikulttuurisuus-teemapäivien yhteydessä (Ubani 2019; Rissanen ym. 2019). Tällöin näkyvyyttä saavat erityisesti viimeisen vuosikymmenten aikana maahanmuuton myötä kasvaneet vähemmistöuskonnot.

Kuitenkin yleisesti ottaen uskonto ja sen näkyvyys yhteiskunnan koulussa on yhä vaikea kysymys. Yksi keskeinen syy lieene vakiintunut tapa hahmottaa koulu sekulaariksi tilaksi (Poulter 2014; 2021). Suomalaista koulua luonnehditaan asiakirjoissa uskonnollisesti tunnustuksettomaksi ja siten sen opetusta uskonnollisesti ei-sitouttavaksi (mm. Kallioniemi & Ubani 2016). Käytännössä tämä on pitkään tulkittu tarkoittavan negatiivisen uskonnonvapauden, eli vapauden olla harjoittamatta uskontoa, ulottamista vahvemmin koulukäytänteisiin. Tällöin uskonnon käsittelyssä korostuvat luvanvaraisuus ja erilaiset rajoitukset. Oikeastaan vasta viime aikoina on alettu purkaa tunnustuksettomuuden helposti sisältämää kielteistä näkökulmaa uskontoja kohtaan. Tämä on edellytys, jotta yhteiskunnallisessa kasvatuksessa voidaan kehittää erilaisia uskonnot ja katsomukset tunnustavia ja tunnistavia toimintoja. Käytännössä uskonnon sekularistinen ja kulttuurinen lukutapa elävät koulussa limittäin ja tämä selittää osaltaan eroja yksittäisten koulujen välillä arjen käytänteissä. Yleisesti ottaen voidaan kuitenkin sanoa, että koulun arjessa uskontoihin ja katsomuksiin liittyvien kysymysten ja jännitteiden taustalla on uskontojen läsnäolon yhteensovittaminen vuosikymmeniä korostuneen sekularistisen ammatillisuuden kanssa. Uskontoihin ja katsomuksiin kohdistuva uskonto- ja katsomuslukutaito edellyttää paitsi aihepiirin ammattieettisen ulottuvuuden tiedostamista, mutta myös uskonnon risteymien hahmottamista vaikkapa vähemmistöisyyden ja vallan kysymyksiin sekä taitoja ja asenteita, jotka liittyvät katsomuksiin julkisessa vuorovaikutuksessa. (Linjakumpu ym. 2023; 158; Åhs & Kavonius 2023; Rissanen ym. 2020). Tutkijat ovatkin eri yhteyksissä nostaneet opettajien uskontoa koskevien näkemysten ja katsomustietoisuuden ammattimaistamisen opettajankoulutuksen keskeisimmäksi haasteeksi (Rissanen ym. 2020; Ubani 2021; Poulter & Kavonius 2023).

Samaan aikaan kun koulu muuttuu hitaasti, nuoret elävät jo kovin toisenlaista todellisuutta uskontojen ja katsomusten osalta. Tässä todellisuudessa yhteiskunnan monikulttuuristumisella ja maahanmuutolla on ollut merkittävä rooli. Laajemmassa mittakaavassa uskontojen ja katsomusten tarkastelua suomalaisen koululaitoksen ja yhteiskunnan yhteydessä voidaan lukea osaksi 2000-luvulla tapahtunutta niin kutsuttua uskonnon uutta tuleamista yhteiskunnalliseen tietoisuuteen ja julkiseen tilaan (mm. Habermas 2006).

Eurooppalaisissa tutkimuksissa on jo pidempään vallinnut virtaus, jossa nuoret osoittavat kiinnostusta erilaisiin katsomuksiin, vaikka eivät olisikaan aiemmissa määrin sitoutuneita institutionaaliseen uskontoon. Tämä on toistunut myös suomalaisissa koulututkimuksissa. Kavonius työtovereineen on tutkinut yhdeksäsluokkalaisten suvaitsevaisuuskäsityksiä (N=406) sekä kykyä kohdata moninaisuutta koulussa (Kavonius 2021; Kavonius ym. 2015a, 2015b). Tutkimuksissa on käynyt ilmi muun muassa, että yhdeksäsluokkalaiset suhtautuvat pääosin avarakatseisesti katsomuksellisen moninaisuuden näkyvyyteen koulussa esimerkiksi vaatetuksen, uskonnollisten symbolien, ruokailuun ja uskonnollisiin juhliin liittyen. Tutkimuksessa korostui erityisesti tyttöjen avarakatseisuus (Kavonius ym. 2015b). Yleisesti ottaen nuoret ajattelivat katsomusopetuksen antavan välineitä katsomuksellisen moninaisuuden ymmärtämistä varten ja kaipasivat lisää moninaisuutta koskevia keskusteluja opetukseen.

Toisaalta viimeaikainen tutkimus on myös tunnistanut ennakkoluuloja erityisesti maahanmuuttajia kohtaan suomalaisten nuorten keskuudessa. Jopa ne nuoret, jotka olivat pitäneet erityisessä arvossa tasa-arvoa ja rauhan edistämistä, olivat ennakkoluuloisia toisenlaisia ihmisiä kohtaan (Koirikivi ym. 2023). Nuorten uskonnollisuudella ei havaittu selittävää yhteyttä tasa-arvoa, ympäristönsuojelua tai suomalaisuutta koskevien arvoalueiden kanssa (Koirikivi ym. 2023).

Nuorisobarometrin aineistossa esiin nousevat tulokset johtavat pohtimaan katsomusopetuksen

ja laajemmin koko koulun merkitystä nuorten katsomuksellisuuden, hengellisyyden ja hyvinvoinnin yhteydelle uudessa yhteiskunnallisessa tilanteessa ja katsomuksellisessa maisemassa.

TUTKIMUSAINEISTO SEKÄ TUTKIMUSMENETELMÄT

Tutkimusaineisto kerättiin kyselyllä. Kyselyyn vastasi puhelimitse 1001, verkossa 648 ja verkkovastaamisen vaihtoehtona tarjotussa puhelinhaastattelussa 82 Manner-Suomessa vakinaisesti asuvaa 15–29-vuotiaasta nuorta. Otantaan liittyvät tarkemmat tiedot sekä tutkittavien muuttujien suorat jakaumat on raportoitu Nuorisobarometrin tilasto-osioin luvussa Aineisto ja menetelmät.

Tässä artikkelissa hyödynnetään Nuorisobarometrin tilasto-osion lisäksi kahta tilastollista lisäanalyysiä. Analyysit tehtiin R-ympäristössä (R Core Team 2023).

Nuorten käsityksiä katsomusten roolista kouluissa tarkasteltiin kumulatiivisiin todennäköisyyksiin perustuvalla järjestysasteikollisella hurdle-regressioanalyysillä (Bürkner & Vuorre 2019). Tarkasteltavia kysymyksiä oli kolme: ”Kaikeilla tulee olla oikeus puhua omasta uskonnostaan ja katsomuksestaan koulussa”, ”Uskonnon ja katsomusten ei pitäisi näkyä lainkaan koulussa”, ”Koulussa oppilaiden tulisi saada tukea oman katsomuksen (uskonnollisen tai uskonnottoman) muodostamiseen”. Kaikissa kysymyksissä vastausvaihtoehdot olivat Täysin samaa mieltä, Samaa mieltä, En samaa enkä eri mieltä, Eri mieltä, Täysin eri mieltä, ja En osaa sanoa. En osaa sanoa-vaihtoehdon valitsemista mallinnettiin erikseen. Sukupuolen, ikäryhmän, äidinkielen ja otantamenetelmän vaikutukset sisällytettiin malleihin mukaan kategorisina taustamuuttujina. Kahdella eri tilastomallilla tutkittiin sitä, miten sijoittautuminen arvoliberaali–arvokonservatiivi-akselille sekä uskonnollinen–ei-uskonnollinen-akselille yhteisvaihtelevat katsomusten roolia koulussa luotaaviin kysymyksiin annettujen vastausten kanssa, kun taustamuuttujat oli otettu huomioon. Tarkastelu tapahtui bayeslaisessa tutkimuskehiksessä (Stan Development Team 2023).

TAULUKKO 1. KORRELAATIOANALYYSIIN SYÖTETYT MUUTTUJAT JA RAPORTOINNISSA KÄYTETYT LYHENTEET.

Lyhenne	Kysymys
kiint_eu	Kuinka kiinteästi tunnet kuuluvasi seuraaviin? Euroopan Unioniin.
kiint_euro	... Eurooppaan.
kiint_suomi	... Suomalaiseen yhteiskuntaan.
kiint_glob	... Globaaliin yhteisöön.
merkit_tuleva	Elämän merkityksellisyys syntyy tulevista sukupolvista ja elämän edellytysten säilyttämisestä heille.
isän_koulu	Mikä on isäsi koulutustaso?
äidin_koulu	... äitisi koulutustaso?
ajattelet_päämäärää	Kuinka usein, jos koskaan, ajattelet elämän tarkoitusta ja päämäärää?
ulottuvuus_hengeiheng	Yhteiskunnallisia näkemyksiä kuvataan usein erilaisilla ulottuvuuksilla. Miten sijoittaisit itsesi seuraaville ulottuvuuksille? 1: Hengellinen, 5: Ei-Hengellinen.
merkit_auttaa	Elämän merkityksellisyys syntyy siitä, että auttaa niitä, joilla menee huonommin.
mies	Sukupuolen dummy-indikaattori.
ikä2	Ikäsi vuosina.
merkit_ei	Elämällä ei ole mitään tarkoitusta.

Lisäksi laskettiin korrelaatiot muutamien muuttujien välille, joiden katsotaan liittyvän katsomuksellisiin kysymyksiin laajasti ymmärrettynä (ks. katsomuksen määritelmä edellä). Korrelaatioanalyysissä mukana olevat muuttujat ja tulosten raportoinnissa käytettävät lyhenteet on esitetty taulukossa 1. Muuttujien vastausvaihtoehdot löytyvät Liitteen 1 lomakkeesta. Vastaajista poistettiin ne, jotka eivät olleet osanneet vastata kysymyksiin. Korrelaatiomittarina käytettiin Spearmanin järjestyskorrelaatiota, joka soveltuu myös binääristen kategoristen muuttujien analyysiin. Vanhempien koulutusta koskevassa kysymyksessä ammatillinen koulutus katsottiin käytännön syistä lukiokoulutusta korkeammaksi koulutukseksi. Otokoko analyysissä oli 1170. Korrelaatioiden tilastollinen merkitsevyys testattiin bootstrap-analyysillä.

TULOKSET

Yhteiskunnalliset ulottuvuudet

Nuorten poliittisia ja ideologisia näkemyksiä koskevat tulokset viittaavat nuorten näkemysten moniulotteisuuteen. Jakautuminen poliittisella asteikolla osoittaa, että pieni osa nuorista samaistuu voimakkaasti oikeistoon (8 % puhelimitse, 9 % verkossa) ja hieman suurempi ryhmä kallistuu voimakkaasti vasemmalle (11 % puhelimitse, 15 % verkossa). Tämä voi viitata haluttomuuteen sitoutua poliittisiin ääripäihin. Suhtautumistavaltaan maltilliset eli ne, jotka ovat valinneet vaihtoehdon 2 tai 4 eli ovat joko jonkin verran vasemmalla tai oikealla, kattavat yhteensä 37 % puhelin- ja 39 % verkkovastaajista. Lisäksi 43 % puhelin- ja 37 % verkkovastaajista ei osannut vastata tai sijoitti itsensä keskelle. Edellä esitetty on linjassa myös aikaisempien Nuorisobarometrien tulosten kanssa (Kiilakoski & Laine 2021), joissa niin ikään maltillisuus poliittisissa kysymyksissä on korostunut.

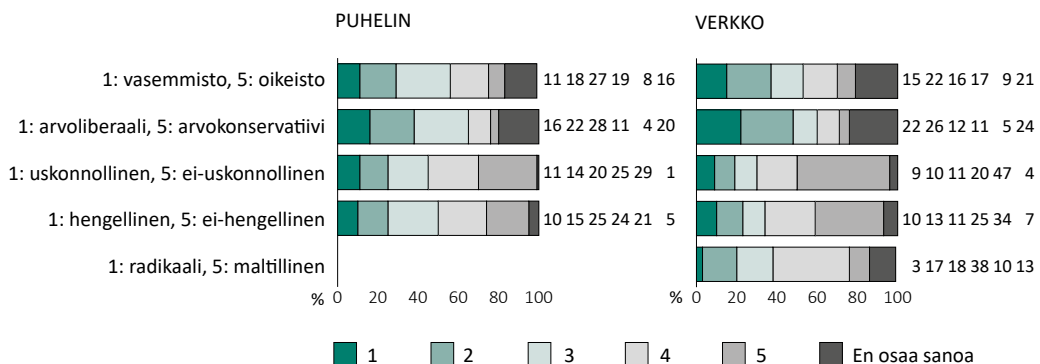
Arvojärjestelmiä luokiteltiin uusimmassa barometriaineistossa arvoliberaalista arvokonservatiiviin, jolloin 4 % puhelin- ja 5 % verkko-vastaajista identifioitui arvokonservatiiviksi. Sen sijaan 16 % puhelin- ja 22 % verkkovastaajista identifioitui arvoliberaaliksi. Vuoden 2021 Nuorisobarometriin nähden on havaittavissa liikettä pois päin ääripäistä. Tämä viittaa nuorten arvojen joustavuuteen, siirtymiseen kohti monisempiä ja joustavampia arvoja. Myös asenteet radikalismia ja maltillisuutta kohtaan heijastavat tätä trendiä.

Arvojärjestelmien ja poliittisten suuntausten monipuolisuus viittaa muutokseen siinä, miten nuoret sitoutuvat näihin käsitteisiin. Sen sijaan, että he tiukasti noudattaisivat perinteisiä vasemmisto–oikeisto, liberaali–konservatiivikategorioita, monet nuoret vaikuttavat kulkevan keskitietä ja omaksuvan monimuotoisia ja joustaviaakin näkemyksiä. Tämä heijastaa laajempaa yhteiskunnallista muutosta kohti yksilöllistä katsomuksellisuutta ja yksilöllisiä arvomaailmoja.

Uusin Nuorisobarometrin aineisto tuo esiin kaksi keskeistä näkökulmaa liittyen nuorten näkemyksiin tulevien sukupolvien ja toisten auttamisen merkityksellisyydestä. Puhelimessa 70 % ja

verkossa 56 % nuorista oli vähintään samaa mieltä väitteestä, että elämän merkityksellisyys syntyy tulevista sukupolvista ja elämän edellytysten säilyttämisestä heille. Vastaavat luvut olivat 74 % ja 57 % väitteelle ”Elämän merkityksellisyys syntyy siitä, että auttaa niitä, joilla menee huonommin”. Tulevaisuuden merkityksen näkökulma kuvastaa vastaajien keskittymistä tulevien sukupolvien hyvinvointiin ja elinolosuhteiden säilyttämiseen heitä varten. Kyselyn vastaukset heijastavat myös nuorten eteenpäin katsovaa lähestymistapaa, erityisesti heidän huoltaan tulevien sukupolvien hyvinvoinnista. Tämä huoli osoittaa nuorten potentiaalista sitoutumista kestävyysajatteluun, vastuuntuntoa tulevaisuudesta ja heijastaa ymmärrystä nykyhetken tekojen ja päätösten pitkäaikaisista vaikutuksista.

Samalla tavoin kuin nuoret ovat huolissaan tulevista sukupolvista, he pitävät merkityksellisenä myös vähempiosaisten auttamista nykyhetkessä. Tulokset auttamisen merkitykseen liittyen osoittavat, että nuoret kokevat suuren osan elämänsä merkityksestä positiivisena panoksena yhteiskuntaan ja tuen tarjoamisessa sitä tarvitseville. Samoin halukkuus auttaa heikommassa asemassa olevia korostaa kykyä empatiaan ja sosiaaliseen

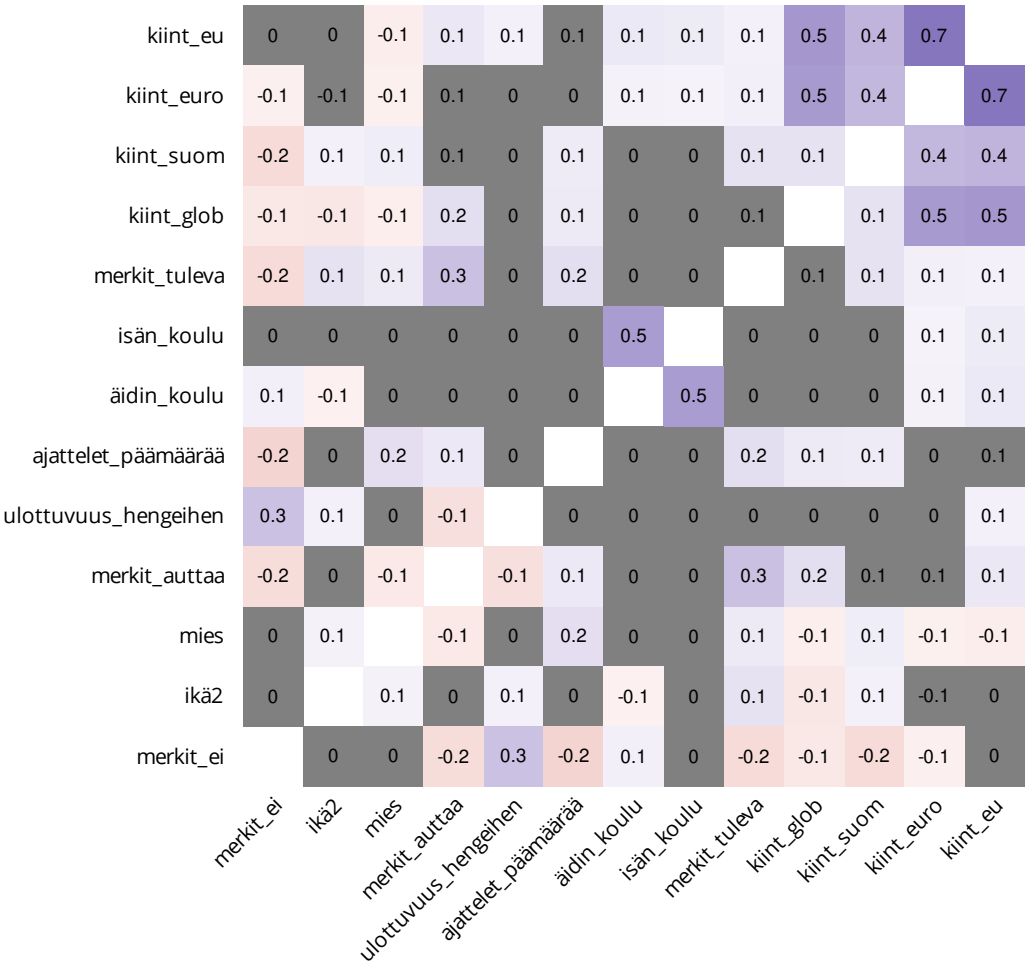

KUVAAJA 1. MANNERSUOMALAISTEN NUORTEN VASTAUSTEN JAKAUMA KYSYMYKSEEN ”YHTEISKUNNALLISIA NÄKEMYKSIÄ KUVATAAN USEIN ERILAISILLA ULOTTUVUUKSILLA. MITEN SIOJITTAISIT ITSESI SEURAAVILLE ULOTTUVUUKSILLE?”, TIEDONKERUUMENETELMITÄIN. VIRHEMARGINAALIEJA EI NÄYTETÄ, MUTTA 95 % MARGINAALIT OVAT LEVEYDELTÄÄN KESKIMÄÄRIN VIISI PROSENTTIYKSIKKÖÄ, VAHDELLEN KAHDEN JA KAHDEKSAN PROSENTTIYKSIKÖN VÄLILLÄ. SAMÄ KUIN TILÄSTÖSÖION KUVAAJA 11.

vastuullisuuteen. Tämä altruistinen näkemys viittaa siihen, että suomalaiset nuoret näkevät elämänsä merkityksen sidoksissa mahdollisuuteen vaikuttaa myönteisesti yhteisöönsä ja maailmaan laajemmin. Tämän havainnon valossa tulokset viittaavat siihen, että nuoret ovat yleisesti ottaen

empaattisia, vastuullisia ja sitoutuneita yhteiskunnallisiin kysymyksiin.

Tutkimuksessa arvioitiin myös asenteita 'radikaalin' ja 'maltillisuuden' välillä, joista kysymys radikaalisuudesta toteutettiin vain verkossa. Vastaajista 3 % luokitteli itsensä radikaaliksi ja 10 %

KUVAAJA 2. JÄRJESTYSKORRELAATIOT MUUTTUJIEN VÄLILLÄ, JOTKA KUVAAVAT YHTEISÖKIINNITTYYMISTÄ, ELÄMÄN MERKITYKSELLISYYDEN SYNTYMISTÄ TULEVISTA SUKUPOLVISTA TAI TOISTEN AUTAMISESTA, ELÄMÄN PÄÄMÄÄRÄN JA TARKOITUKSEN POHTIMISTA, KÄSITYSTÄ ELÄMÄN TARKOITUKSETTOMUUDESTA, HENGELLISYYTTÄ, SUKUPUOLTA JA VANHEMPIEN KOULUTUSTA. TILASTOLISESTI MERKITSEVÄT KORRELAATIOT ON VÄRITETTY KORRELAATION INTENSITEETIN MUKAAN NIIN, ETTÄ POSITIIVISET KORRELAATIOT OVAT SINISIÄ JA NEGATIIVISET KORRELAATIOT PUNAISIA. LYHENTEIDEN MERKITYKSET ON ESITETTY TAULUKOSSA 1. KUVAAJAN JA SEN POHJALLA OLEVAT ANALYYSIT TOTEUTTI KONSTA HAPPONEN.

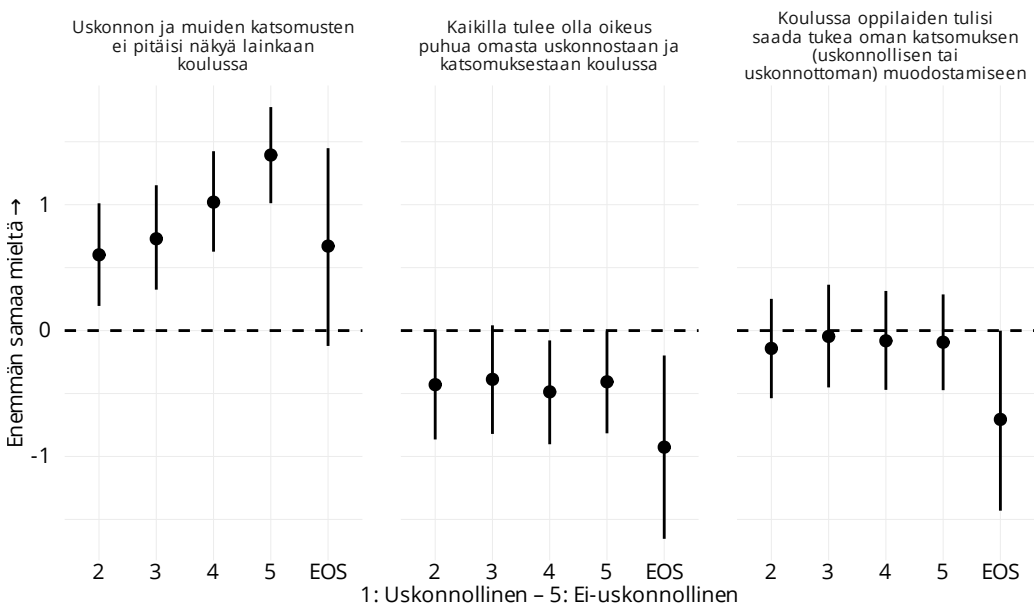
maltilliseksi; 17 % kallistuu radikaalin suuntaan, 38 % puolestaan kallistuu hieman maltillisuutta kohden. Vastaajista 31 % ei osaa sanoa tai sijoittaa itsensä keskelle. Enemmistö vastaajista sijoittuu keskivaiheille radikaalisuuden ja maltillisuuden välillä, mikä edelleen osoittaa ääripäiden välttelyä. On huomioitava, että kantaottamattomuus voidaan myös nähdä maltillisena kantana. Tämä heijastaa nuorten suuntautumista maltillisuuteen, mikä on linjassa myös näiden nuorten poliittisten ja arvojärjestelmiin liittyvien näkemystensä kanssa.

KUULUVUUDEN TUNNE

Kysymys ”Kuinka kiinteästi tunnet kuuluvasi seuraaviin”, paljastaa, että erilaiset identiteetit suhteessa suomalaiseen yhteiskuntaan, Eurooppaan ja globaaliin yhteisöön ovat yhteydessä toisiinsa. Vahva kuuluminen tunne Suomeen kor-

reloi positiivisesti sekä Euroopan että globaalien yhteisöjen kanssa. Tämä tulos haastaa näkemystä, jonka mukaan kansallinen identiteetti laimentaa laajempia alueellisia tai globaaleja identiteettejä tai kilpailee niiden kanssa. Sen sijaan tulokset viittaavat siihen, että nämä identiteetin kerrostumat eivät ole ainoastaan yhteensopivia vaan ne myös vahvistavat toisiaan. Erityisesti esiin nousee se, että kuulumisuuden tunne suomalaisen yhteiskuntaan toimii laajemmän identiteetin perustana. Aineisto täten viittaa siihen, että vahva kansallinen identiteetti Suomessa ei eristä yksilöitä laajemmista globaaleista näkökulmista vaan pikemminkin täydentää ja vahvistaa niitä.

Kuulumisen tunne globaaliin yhteisöön kuvastaa nuorten tietoisuutta ja huolta globaaleista, kansalliset ja maantieteelliset rajat ylittävistä kysymyksistä. Globaaliin yhteisöön kuulumisen näkökulma kertoo sukupolvesta, joka kasvaa yhä

KUVAAJA 3. LATENTIN SAMANMIELISYYTTÄ KUVAAVAN MUUTTUJAN VAIHTELU USKONNOLLISUUDEN MUKAAN JÄRJESTYSASTEIKOLLISSA REGRESSIOSSA. SAMANMIELISYYS ESITETÄÄN KONTRASTINA ARVOON 1, ELI KAIKKIEN USKONNOLLISINTA ITSEIDENTIFIKAATIOTA KUVAAVAAN VAIHTOEHTOON. IKÄ, SUKUPUOLI, ÄIDINKIELI JA OTANTAMENETELMÄ ON VAKIOITU. MUUTTUJA KUVASTAA LOG-VEDONLYÖNTIKERTOIMEN MUUTOSTA. KUVAAJAN JA SEN POHJALLA OLEVAT ANALYYSIT TOEUTTI KONSTA HAPPONEN.

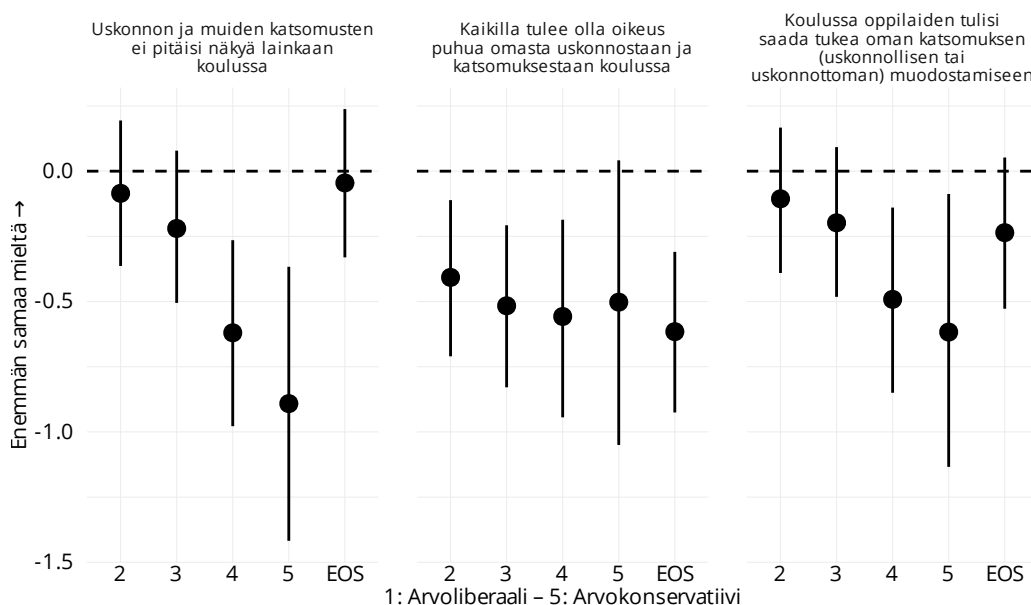
enemmän maailmassa, jossa ilmastonmuutos ja sosiaalinen oikeudenmukaisuus kietoutuvat yhteen ja ovat osa jaettua tietoisuutta.

HENGELLISYYS, KATSOMUKSELLISUUS, USKONNOLLISUUS

Tuorein Nuorisobarometrin aineisto tarjoaa kuvan nuorten hengellisyydestä ja katsomuksellisuudesta Suomessa. Kun vastauksia näihin liittyen verrataan keskenään, tulee esiin tiettyjä rinnakkaisuuksia ja eroavaisuuksia. Esimerkiksi hengellisyyden osalta 21 % puhelinvastaajista ja 34 % verkossa vastanneista ilmoitti olevansa ei-hengellisiä, kun taas 10 % vastaajista ilmoitti olevansa hengellisiä. Kuitenkin hengelliseksi identifioituvien osuus, vaikkakin pienempi, viittaa hengellisyyden merkityksellisyyteen osana iden-

titeettiä. Vastaavasti uskonnollisuuden suhteen maallistumiskehitys näyttäisi olevan merkille pantavaa; 29 % puhelinvastaajista ja 47 % verkkovastaajista ilmoittaa olevansa ei-uskonnollisia. Korkeampi ei-uskonnollisten osuus, erityisesti verkkokyselyissä, viittaa siirtymiseen pois traditionaalisesta uskonnollisuudesta suhteessa hengellisyyden kokemuksiin.

Tulokset osoittavat, että kohtalainen määrä nuoria on jonkin verran taipuvaisia hengellisyyteen, mutta on myös huomattava joukko, joka on hieman etäännyntynyt hengellisyydestä. Lisäksi merkittävä osa vastaajista on epävarmoja tai neutraaleja suhteessa hengellisyyteen, kun 30 % puhelinvastaajista ja 18 % verkkovastaajista ilmoittaa näin. Epävarmuus heijastuu myös nuorten suhtautumisessa uskonnollisuuteen; huomattava osa nuorista on epävarmoja tai neutraaleja myös suhteessaan uskonnollisiin uskomuksiin.

KUVAAJA 4. LATENTIN SAMANMIELISYYTTÄ KUVAAVAN MUUTTUJAN VAIHTELU ARVOKONSERVATIIVISUUDEN MUKAAN JÄRJESTYSASTEIKOLLISSA REGRESSIOSSA. SAMANMIELISYYS ESITETÄÄN KONTRASTINA ARVOON 1, ELI KAIKKIEN ARVOLIBERAALINTA ITSEIDENTIFIKAATIOTA KUVAAVAAN VAIHTOEHTOON. IKÄ, SUKUPUOLI, ÄIDINKIELI JA OTANTAMENETELMÄ ON VAKIOITU. MUUTTUJA KUVASTAA LOG-VEDONLYÖNTIKERTOIMEN MUUTOSTA. KUVAAJAN JA SEN POHJALLA OLEVAT ANALYYSIT TOTEUTTI KONSTA HAPPONEN.

USKONTOJEN JA KATSOMUSTEN NÄKYMINEN KOULUSSA

Aineisto osoittaa, että nuoret suhtautuvat keskimäärin myönteisesti sekä uskonnon näkyvyyteen koulussa että opiskelijoiden oikeuteen puhua uskonnostaan. Uskonnolliset vastaajat suhtautuvat myönteisemmin uskonnon näkyvyyteen koulussa ja oikeuteen puhua uskonnosta koulussa. Vähemmän uskonnollisiin vastaajiin verrattuna he suhtautuvat myös myönteisemmin siihen, että koulu auttaa opiskelijoita muodostamaan omaa katsomustaan.

Uskonnollisuus on täten tulosten valossa yhteydessä sallivampiin näkemyksiin siitä, että nuoret puhuvat omasta katsomuksestaan koulussa. Sen sijaan uskonnollisuus ei ole yhteydessä näkemyksiin siitä, pitäisikö koulun tukea katsomuksen muodostamista.

Järjestystaseikollinen regressio osoitti, että uskonnollisuus ja konservatiivisuus olivat tilastollisesti merkitsevässä yhteydessä näkemyksiin uskontojen näkyvyydestä koulussa myös sen jälkeen, kun demografiset ja uskonnolliseen vähemmistöön kuulumista indikoivat taustamuuttujat on huomioitu (Kuvaajat 3 ja 4). Kun verrataan liberaaliksi tai konservatiiviseksi identifioituvia vastaajia, kuviot osoittavat, että konservatiivit ja ei-uskonnolliset vastaajat suhtautuvat kriittisemmin uskonnon näkyvyyteen ja oikeuteen ilmaista uskonnollisia katsomuksia koulussa. Konservatiiveilla on kuitenkin ei-uskonnollisia vastaajia kielteisempi näkemys siitä, että koulu aktiivisesti tukee opiskelijoita muodostamaan omia uskonnollisia ja muita katsomuksellisia näkemyksiään (Kuvaajat 3 ja 4).

JOHTOPÄÄTÖKSIÄ

Tuoreen Nuorisobarometrin havainnot kuvaavat suomalaisten nuorten katsomuksellisia ja poliittisia positioita sekä kuulumisuuden ja identifioitumisen tunteita. Näissä on havaittavissa nuorten katsomusten moniulotteisuus ja moninaistuminen: yhtäältä sekularisaatio, mutta toisaalta myös pääosin myönteinen suhtautuminen esimerkiksi

uskontojen näkyvyyteen koulussa. Seuraavassa pohdimme erityisesti nuorten katsomuksellisuutta ja hengellisyttä koulun viitekehyksessä, mutta myös näihin nivoutuvia muita Nuorisobarometrin havaintoja.

Nuorten yleinen positiivinen asenne uskonnon ja muiden katsomusten näkyvyyteen koulussa ja mahdollisuuteen keskustella niistä koulussa heijastaa halua avoimeen dialogiin katsomuksista. Konservatiivisten ja ei-uskonnollisten vastaajien kriittinen suhtautuminen uskonnon näkyvyyteen koulussa saattaa viitata jännitteeseen perinteisten arvojen ja yksilöllisen katsomuksellisuuden välillä. Vertaamalla näitä havaintoja aiempiin tutkimuksiin (esim. Weisse 2010; Kavonius ym. 2015a; 2015b), havaitaan selkeä yhteys: Suomessa nuoret tuntuvat arvostavan mahdollisuutta tutustua moninaisiin katsomuksiin ja muodostaa omaa katsomustaan ympäristössä, joka tukee yksilöllistä pohdintaa perittyjen uskomusten sijaan. Nuoret vaikuttavat arvostavan koulun roolia tämän prosessin mahdollistajana, vaikka se ei tarjoaisi täysin valmiita katsomuksellisia tai uskonnollisia tulokulmia.

Suomen koulutusjärjestelmä, joka on ollut kiitetty tehokkuudestaan ja pidetty maailman parhaimpiin kuuluvana (Alemanji 2021), on risteyksessä, jossa sen on mukauduttava nuorten henkilökohtaisiin tarpeisiin. Kuten myös Nuorisobarometrin 2024 aineisto osoittaa, näitä tarpeita ovat erityisesti maahanmuuttajataustaisten nuorten kuulumisuuden tunteen vahvistaminen (ks. mm. Benjamin 2022; Koirikivi ym. 2023). Tätä koulu voi tukea vahvemmin esimerkiksi merkityksellisten keskustelujen ja kohtaamisten kautta, joissa nuoret tapaavat toisenlaisista taustoista tulevia nuoria. Koulu voi tukea nuoria myös heidän huollessaan tulevaisuudesta ja sosiaalisen yhdenvertaisuuden toteutumattomuudesta. Tämän vuoksi koulutusjärjestelmän ja opetus suunnitelmien tulisi tarjota riittävästi monipuolista ja laadukasta katsomusopetusta (mm. Kavonius 2022; Åhs & Kavonius 2023), mutta myös pyrkiä kehittämään kouluympäristöä tavalla, joka ylittää perinteisen akateemisen oppimisen. Tällainen lähestymistapa voisi mahdollistaa nuorten

välisiä merkityksellisiä kohtaamisia, myös luokahuoneen ulkopuolella. Erilaisten kulttuurien ja katsomusten kohtaamispaikkana koululla on ainutlaatuinen mahdollisuus johdattaa nuoret yhteisiin keskusteluihin ja pohdintoihin katsomuksiin, hengellisyteen ja eksistentiaalsiin kysymyksiin liittyvistä asioista sekä tukea heitä näissä. Näin nuoret voivat kehittää syvällisempää ymmärrystä itsestään ja toisistaan. Uusimman nuorisobarometriaineiston valossa monet nuoret myös arvostavat mahdollisuutta tutustua koulussa moninaisiin katsomuksiin ja muodostaa omaa katsomustaan ympäristössä, joka tukee yksilöllistä pohdintaa perittyjen uskomusten sijaan. Tämä tukee myös aiemman tutkimuksen löydöksiä (mm. Åhs 2020; Kavonius 2021).

Eksistentiaalisten kysymysten pohdinta on osa ihmisyyttä (ks. esim. Frankl 1992; Schaffar 2013; Zohar 2022). Huolimatta Suomen maineesta maailman onnellisimpana maana (Backman-Nord ym. 2022), esimerkiksi nuorten kasvavia mielenterveysongelmia on myös syytä huomioida koulutusjärjestelmää kehitettäessä. Suomalaisten nuorten mielenterveysongelmat ovat lisääntyneet huolestuttavasti (Helenius & Kivimäki 2023; Ikävalko, Kurki & Salminen 2024). Nämä haasteet voivat osittain johtua nuoria painavista katsomuksellisista ja eksistentiaalisista kysymyksistä. Kokonaisvaltainen kuva lapsista ja nuorista huomioi myös heidän hengelliset ja katsomukselliset tarpeensa (ks. YK:n Lapsen oikeuksien sopimus, artikla 27.1.). On myös tärkeää, että nuoret ovat aktiivisia toimijoita ja ottavat itsenäisesti omistajuutta omasta katsomuksellisesta kehityksestään, samalla kun koulu tukee heitä tässä prosessissa. Vallitsevassa koulutusajattelussa korostuu tällä hetkellä erilaisin tavoin konkreettisesti mitattava tieto ja pyrkimys palvella uusliberaalia markkinataloutta. Kuten PISA-tuloksiin ja -sijoituksiin liittyvästä keskustelusta on pääteltävissä, tämä lähestymistapa on linjassa sen kanssa, mitä Karlberg (2003) kuvailee ”kilpailun kulttuuriksi”. Mikäli yksilökeskeisissä ja maallistuneissa yhteiskunnissa hyvinvointi nähdään ensisijaisesti fyysisenä asiana, edellä mainittu kokonaisvaltainen hyvinvointi, mukaan lukien hengellinen hyvinvointi, on vaarassa jäädä huomiotta.

Jatkuva yhteiskunnallinen jännite ja polarisaatio (esim. Kekkonen & Ylä-Anttila 2021), on lisääntynyt ja ilmiö heijastuu myös nuoriin (Koirikivi ym. 2023; Benjamin ym. 2022; Opetushallitus 2020; Vallinkoski ym. 2020). Nuorisobarometrin aineistossa erityisesti konservatiivina itseään pitävät nuoret osoittavat jonkin verran kielteistä suhtautumista siihen, että koulu aktiivisesti tukee opiskelijoita muodostamaan omia uskonnollisia ja muita katsomuksellisia näkemyksiään. Tämä saattaa osaltaan heijastella yhteiskunnan polarisaatiota siten, että mikäli konservatiivit arvostavat perinteisiksi miellettyjä katsomuksellisia ja kulttuurisia normeja, koulun tuki kaikenlaista moninaisuutta kohtaan näyttäytyy haasteena perinteisille normeille.

Samoin kuin aiemmat tutkimukset (esim. Koirikivi ym. 2023), myös Nuorisobarometrin aineisto viittaa siihen, että monilla nuorilla on kiinnostus muuttaa maailmaa paremmaksi ja pyrkimys oikeudenmukaiseen tulevaisuuteen kaikille, myös tuleville sukupolville. Kun edellä esitetyt yhteisen keskustelun ja pohdinnan mahdollisuudet luodaan koulukontekstissa kaikille nuorille mahdollisiksi ja avoimiksi, voi yhteinen kohtaaminen auttaa vastustamaan polarisaatiota ja marginalisaatiota.

Nykyisessä moninaisten katsomusten todellisuudessa on tärkeää myös käydä avointa ja ajantasaista keskustelua katsomusten paikasta julkisessa tilassa erityisesti koulun ja kasvattajien näkökulmasta (Poulter 2014; 2021; Riitaoja ym. 2017). Tällöin tulee huomioida koulun merkitys paikkana, jossa nuoret kohtaavat päivittäin moninaisista taustoista tulevia vertaisiaan, heitäkin, joita he eivät kenties kohtaa vapaa-ajallaan lainkaan. Näiden kohtaamisten tukemiseksi on tärkeää omaksua kouluympäristössä inklusiivinen lähestymistapa katsomuksellisuuteen ja hengellisyteen. Katsomuksellisuus ja hengellisyys tulisi koulussakin käsitteellistää kokonaisvaltaisesti sekä ymmärtää näiden koskevan kaikkia kouluyhteisön toimijoita riippumatta heidän taustoistaan (mm. Scott 2010; Poulter 2013, Kavonius & Putkonen 2020). Tämä katsomustietoinen lähestymistapa on erityisen tärkeä yhä

moninaistuvassa suomalaisessa yhteiskunnassa (Poulter 2013; Kavonius & Putkonen 2020; Saukkonen 2023). Opiskelijoiden moninaisten ja dynaamisten tarpeiden tunnistaminen, erityisesti kasvavan muuttoliikkeen ja kulttuurisen monimuotoisuuden kontekstissa, on olennaista kokonaisvaltaisen ja empaattisen opetusympäristön edistämiseksi (Kalland & Linnavalli 2023). Tätä laajasti ja kokonaisvaltaisesti nuoren kehitystä tukevaa tavoitetta heijastelevat myös koulutusta normittavat asetukset ja opetussuunnitelmat.

Nuorisobarometrin tulokset viittaavat kompleksiseen vuorovaikutukseen yhteiskunnan katsomuksellisen muutosten ja muuttuvien hengellisyiden muotojen välillä, mikä puolestaan viittaa muutokseen nuorten katsomuksellisuudessa ja hieman myös poliittisissa kannoissa. Tutkimuksessa esiin nouseva nuorten maltillinen poliittinen suuntautuminen viittaa uusien merkityssisältöjen ja katsomuksellisuuden muotojen etsimiseen, pois päin perinteisistä uskomusjärjestelmistä. Nuoret ovat kuitenkin samaan aikaan kiinnostuneita osallistumaan merkittäviin yhteiskunnallisiin haasteisiin, kuten ympäristön suojeluun ja globaalien konfliktien ratkaisemiseen, mikä viittaa merkityksellisyiden etsintään sekä haluun olla aktiivinen toimija ja kantaa globaalia vastuuta. Nämä nuorten arvoihin viittaavat tulokset vastaavat niin ikään aiempien Nuorisobarometrien tuloksia, joissa on tutkittu nuorten arvoja muun muassa ilmastokriisiin ja globaaliin vaikuttamiseen liittyen (esim. Kiilakoski & Laine 2021).

Tuorein Nuorisobarometrin aineisto tarjoaa myös mielenkiintoisia näkökulmia suomalaisten nuorten kokemuksiin kuuluvuuden tunteesta. Vahva tunne kuulumisesta suomalaiseen yhteiskuntaan korreloi positiivisesti eurooppalaisiin ja globaaleihin yhteisöihin kuulumisen tunteen kanssa. Tämä havainto haastaa ajatuksen siitä, että kansallinen identiteetti laimentaisi laajempaa alueellista tai globaalia identifikaatiota tai kilpailisi näiden kanssa. Pikemminkin tämä viittaa siihen, että nämä identiteettitasot vahvistavat toisiaan. Koulun tulisi tarkastella tätä myös esimerkiksi opetussuunnitelmatasolla: nykyiset opetussuunnitelmat korostavat tietynlaisen

normatiivisen suomalaisuuden ja suomalaisen kulttuuriperinnön merkitystä, joka voi vaikeuttaa maahanmuuttajataustaisen tai identiteetiltään muutoin monikansallisen nuoren kuuluvuuden tunnetta (ks. esim. Benjamin ym. 2022). Laajassa mielessä tämän voi nähdä olevan yhteydessä myös katsomuksellisiin elementteihin, kuten luterilaiskristillisyyteen, jolla on ollut merkittävä vaikutus suomalaiseen kulttuuriin (mm. Buchardt ym. 2013; Huhta 2014; Ubani ym. 2019). On toki huomioitavaa myös opetussuunnitelmissa korostuva globaalikasvatuksen ja maailmankansalaisuuteen kasvattamisen näkökulma (Opetushallitus 2014; 2019; 2021).

Hengellisyiden ja katsomusten osalta merkittävä osa suomalaisista nuorista vaikuttaa siirtyvän kohti ei-uskonnollisuutta, kun taas toiset säilyttävät erilaisia hengellisyiden ja katsomuksellisuuden tasoja. Tämä siirtymä kohti ei-uskonnollisuutta ja moninaista hengellisyttä viittaa siihen, että organisoidun katsomuksellisuuden, kuten perinteisen institutionaalisen uskonnon, varaan ei enää luoteta yksiselitteisenä eksistentiaalisen ja hengellisen ohjauksen lähteenä entiseen tapaan. Huoli katsomustietoisuuden sekä uskonto- ja katsomuslukutaidon kapenemisesta heijastaa laajempaa kulttuurista muutosta Suomessa ja myös muissa Pohjoismaissa. Tutkimusten valossa hengellisyys tukee myös nuoren kokonaisvaltaista hyvinvointia (Westerlund 2016; Tervo-Niemelä & Porkka 2023). Tämä indikoi kasvavaa tarvetta nuorten katsomuksellisen ja hengellisen kehityksen tunnistamiselle sekä huomioimiselle niin opetuksessa kuin muussa koulun toiminnassa. Tämä havainto asettaa haasteen myös opettajan- koulutukselle ja opettajien täydennyskoulutukselle muuttuvassa katsomuksellisessa ja yhteiskunnallisessa tilanteessa. Tavoitteena tulisikin olla sellaisen kouluympäristön kehittäminen, joka kunnioittaa nuorten moninaisia katsomuksia ja hengellisyttä, tukee näiden kehitystä sekä oman merkityksellisyiden löytämistä. Koulu, joka varustaa nuoria navigoimaan tulevaisuudessakin modernin elämän monimutkaisuudessa.

LÄHTEET

- Alemanji, Aminkeng A (2021) Pedagogy of Anti-racist Best Practices for Finnish School. *Educational Practice & Theory* 43 (2), 37–52.
- Alisaari, Jenni & Kaukko, Mervi & Heikkola, Leena Maria (2022) Kotoutuminen, kuu-luvuus, kielitaito ja kaverit: Opetushen-kilöstön huolenilmauksia maahanmuut-totaustaisten oppilaiden osaamisesta ja mahdollisuuksista. *Kasvatus & Aika* 16 (2), 26–46. DOI:10.33350/ka.103434.
- Backman-Nord, Pia & Söderberg, Patrik & Forsman, Anna K (2022) The happiest youth in the world? Exploring subjective well-being indicators among Finnish uni-versity students. *Nordic Psychology* 74 (4), 245–261. doi:10.1080/19012276.2021.1996264.
- Benjamin, Saija & Koirikivi, Pia & Gearon, Liam F. & Kuusisto, Arniika (2022) Ad-dressing Hostile Attitudes in and through Education – Transformative Ideas from Finnish Youth. *Youth* 2 (4), 556–569. DOI:10.3390/youth2040040.
- Benjamin, Saija & Koirikivi, Pia & Elliott, Kathryn & Gearon, Liam & Namdar, Christine, & Kuusisto, Arniika (2023) An-chors of belonging and the logics of other-ing of young Finns. *Journal of Youth Studies* (2023), 1–19. DOI:10.1080/13676261.2023.2271851.
- Benjamin, Saija & Koirikivi, Pia & Kuusisto, Arniika (2020) Lukiolaisnuorten käsityksiä oppilaitosten roolista väkivaltaisen radika-lisoitumisen ennaltaehkäisyssä. *Kasvatus* 51 (4), 467–480.
- Bernelius, Venla & Huilla, Heidi (2021) *Koulu-tuksellinen tasa-arvo, alueellinen ja sosiaalinen eriytyminen ja myönteisen erityiskohtelun mah-dollisuudet*. Valtioneuvoston julkaisuja; Nro 2021:7. Helsinki: Valtioneuvosto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-761-4>. (Viitat-tu 28.3.2024.)
- Bråten, Oddrun (2021) Non-binary worldviews in education. *British Journal of Religious Education* 44, 1–11. DOI:10.1080/01416200.2021.1901653.
- Buchardt, Mette & Markkola, Pirjo & Valto-nen, Heli (2013) Introduction. Education and the making of the Nordic welfare states. Teoksessa Mette Buchardt & Pirjo Markko-la & Heli Valtonen (toim.) *Education, State and Citizenship*. NordWel Studies in Histo-rical Welfare State Research 4. Nordic Cen-tre of Excellence NordWel, 7–30.
- Bürkner, Paul-Christian & Vuorre, Matti (2019) Ordinal Regression Models in Psychology: A Tutorial. *Advances in Methods and Prac-tices in Psychological Science* 2 (1), 77–101. DOI:10.1177/2515245918823199.
- Council of Europe (2008) White Paper on In-tercultural Dialogue: An Analysis Using the Ethic of Care. *Policy Futures in Educa-tion* 9 (1), 13–21. <https://doi.org/10.2304/pfie.2011.9.1.13>.
- Dewey, John (1957) *Koulu ja yhteiskunta*. Kään-nös Kalevi Kajava. Helsinki: Otava.
- Eskelinen, Viivi & Pauha, Teemu & Kunst, Joonas & Räsänen, Antti & Jasinskaja-Lahti, Inga (2021) Exploring religiosity and attitudes towards Christians and non-be-lievers among recent Muslim refugees to Finland. *International Journal of Intercul-tural Relations* 80, 206–216. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2020.10.007>.
- Flanagan, Ruth (2021) Implementing a Ricoeurian lens to examine the impact of individuals’ worldviews on subject content knowledge in RE in England: a theoretical proposition. *British Journal of Religious Edu-cation* 43 (4), 472–486.
- Frankl, Viktor E (1992) *Man’s search for mean-ing: An introduction to logotherapy* (4.painos). Boston: Beacon Press.
- Jürgen Habermas (2016) Religion in the Public Sphere. *European Journal of Philosophy* 14 (1), 1–25.
- Helenius, Jenni & Kivimäki, Hanne (2023) Lasten ja nuorten hyvinvointi – Kouluter-veyskysely 2023. THL – Tilastoraportti 48/2023. <https://www.julkari.fi/bitstream/>

- handle/10024/147270/Lasten%20ja%20nuorten%20hyvinvointi%20Kouluterveyskysely%202023%20Tilastoraportti%2048_2023.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Viitattu 20.3.2024.)
- Helve, Helena (2002) *Arvot, muutos ja nuoret*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Helve, Helena (1987) *Nuorten maailmankuva: seurantatutkimus pääkaupunkiseudun erään lähiön nuorista*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Henkilökohtainen tiedonanto 10.2.2024. Tiedonanto erästä pääkaupunkiseudun kunnasta. Kirjoittajien arkistossa.
- Huhta, Ilkka (2014) 'The Future of the past': The Finnish model of two state churches. *Journal for the Study of Beliefs and Worldviews* 15 (1), 135–152.
- Ikävalko, Elina & Kurki Tuuli & Salminen, Jarkko (2024) Uusia näkökulmia nuorten mielenterveyteen. *Nuorisotutkimus* (42) 1, 1–4.
- Jackson, Robert (2014) *'Signposts': Policy and Practice for Teaching about Religions and Non-Religious Worldviews in Intercultural Education*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.
- Jantunen, Anita & Satokangas, Henri & Suuriniemi, Salla-Maaria & Ahlholm, Maria & Benjamin, Saija & Laine, Marja & Kavonius, Marjaana & Poulter, Salla & Salmenkivi, Eero (2021) Kulttuuri-, katsomus- ja kielitietoisuus koulun kehittämisen käsitteinä. Teoksessa Marja Tamm, Anita Jantunen, Henri Satokangas & Salla-Maria Suuriniemi (toim.) *Kulttuuri-, katsomus- ja kielitietoinen perusopetus: KUPERA-tutkimus- ja arviointiraportti*. Helsingin yliopiston Koulutuksen arviointikeskus HEAn raportit, Nro 1/2021, 19–31.
- Jantunen, Anita & Satokangas, Henri & Suuriniemi, Salla-Maaria (toim.) (2021) *Kulttuuri-, katsomus- ja kielitietoinen perusopetus: KUPERA-tutkimus- ja arviointiraportti*. Helsingin yliopiston Koulutuksen arviointikeskus HEAn raportit, Nro 1/2021. Kalland, Mirjam & Linnavalli, Tanja (2023) Associations Between Social-Emotional and Language Development in Preschool Children: Results from a Study Testing the Rationale for an Intervention. *Scandinavian Journal of Educational Research* 67 (5), 791–804. DOI: 10.1080/00313831.2022.2070926.
- Kallioniemi, Arto (2003) Etiikka ja katsomus esiopetuksen opetussuunnitelman sisältöalueena. Teoksessa Arto Kallioniemi & Antti Räsänen & Päivi Hilska (toim.) *Lapsen sielun maisema*. Helsinki: Helsingin yliopisto, opettajankoulutuslaitos, 127–151.
- Kallioniemi, Arto & Ubani, Martin (2016) Religious Education in Finnish school system. Teoksessa Hannele Niemi, Auli Toom & Arto Kallioniemi (toim.) *Miracle of Education: The Principles and Practices of Teaching and Learning in Finnish Schools* (Second Revised Edition). Rotterdam: Sense.
- Karlberg, Michael (2003) The Paradox of Protest in a Culture of Contest. *Peace and change* 28 (3), 329–351. DOI: <https://doi.org/10.1111/1468-0130.00266>.
- Karvonen, Sakari & Kestilä, Laura & Saikkonen, Paula (toim.) (2022) *Suomalaisten Hyvinvointi 2022*. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/145692/Suomalaisten%20hyvinvointi%202022%20verko.pdf?sequence=4> (Viitattu 1.5.2024.)
- Kavonius, Marjaana (2021) *Young people's perceptions of the significance of worldview education in the changing Finnish society*. Helsinki Studies in Education 123. Helsingin yliopisto.
- Kavonius, Marjaana (2022) Peruskoulun katsomusopetus: mielikuvista muuttuvan yhteiskunnan tarpeisiin. Uskonto, katsomus ja kasvatus: tieteellinen aikakauskirj. *Journal for the study of religion, worldviews, and education* 2 (1), 103–110. <https://journal.fi/ukk/article/view/115218>.
- Kavonius, Marjaana & Kuusisto, Arniika & Kallioniemi, Arto (2015a) Pupils' Perceptions of Worldview Diversity and Religious Education in the Finnish Comprehensive

- School. *Journal of Intercultural Studies* 36 (3), 320–337. DOI: <https://doi.org/10.1080/07256868.2015.1029884>.
- Kavonius, Marjaana & Kuusisto, Arniika & Kallioniemi, Arto (2015b) Religious Education and Tolerance in the Changing Finnish Society. *Religious Education Journal of Australia* 31 (1), 18–24.
- Kavonius, Marjaana & Putkonen, Niina (2020) Katsomustietoisuus voimavarana. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta* 11 (3). <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-toukokuu-2020/katsomustietoisuus-voimavarana> (Viitattu 25.4. 2024).
- Kavonius, Marjaana & Ubani, Martin (2020) The contribution of religious education and ethics to the development of worldviews: reflections of Finnish 9th grade students. *Journal of Religious Education* 68, 59–72. <https://doi.org/10.1007/s40839-020-00092-9>.
- Kekkonen, Arto & Ylä-Anttila, Tuomas (2021) Affective blocs: Understanding affective polarization in multiparty systems. *Electoral Studies* 72, Article 102367. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2021.102367>.
- Kiilakoski, Tomi & Laine, Riku (2022) Tilasto-osio. Teoksessa Tomi Kiilakoski (toim.) *Kestävää tekoa. Nuorisobarometri 2021*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 237 & Opetus- ja kulttuuriministeriö, Valtion nuorisoneuvoston julkaisuja 69, 9–92.
- Koirikivi, Pia & Benjamin, Saija & Kuusisto, Arniika (2023) Ekososiaalisesti kestävän kasvatuksen ihanteet ja haasteet: Tarkastelussa toisen asteen opiskelijoitten näkemyksiä koulukasvatuksen kehittämistarpeista. *Kasvatus* 54 (2), 145–159.
- Koirikivi, Pia & Benjamin, Saija & Kuusisto, Arniika & Gearon, Liam (2023) Values, lifestyles, and narratives of prejudices amongst Finnish youth. *Journal of Beliefs & Values* 44 (1), 32–46. DOI: 10.1080/13617672.2021.2010266.
- Kuusisto, Arniika (2011) *Growing up in Affiliation with a Religious Community: A Case Study of Seventh-Day Adventist Youth in Finland*. Münster: Waxmann.
- Kuusisto, Arniika (2020) Monikulttuurinen luokkahuone kolmantena tilana? *Kasvatus* 51 (2), 204–214.
- Larsson, Göran & Sorgenfrei, Simon (2018) Skolan arena för religiös diskriminering. *Göteborgs-Posten*. <https://www.gp.se/debatt/skolan-arena-for-religios-diskriminering-f05e47e3-0926-4fcb-b448-da984c1becbd> (Viitattu 31.3.2024.)
- Lindström, Bengt & Eriksson, Monica (2005) Salutogenesis. *Journal of Epidemiology and Community Health* 59 (6), 440–442. <http://www.jstor.org/stable/25570736> (Viitattu 31.3.2024.)
- Linjakumpu, Aini & Sakaranaho, Tuula & Konttori, Johanna & Rissanen, Inkeri & Illman, Ruth & Ubani, Martin & Tiilikainen, Ruth (2023) *Uskontolukutaito suomalaisessa yhteiskunnassa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Lipiäinen, Tuuli & Kuusisto, Arniika & Kallioniemi, Arto (2023) The fluidity of Finnish youths' personal worldviews. *International Journal of Children's Spirituality* 28 (3–4), 159–175. DOI: <https://doi.org/10.1080/1364436X.2023.2224938>.
- Luodeslampi, Juha (2021) *Haastetun oppiaineen puolustajat: Uskonnonopettajan peruskoulun syntymävaiheessa*. Helsinki: Studies on Education, Helsingin yliopisto.
- Malkavaara, Mikko (2022) Spiritualiteetti, Elämäni käsitteet. *Dialogi-verkkojulkaisu*. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2022090257061> (Viitattu 27.11.2023.)
- Martikainen, Tuomas & Pöyhönen, Sari (toim). (2023) *Superdiversiteetti: Näkökulmia maahanmuuton monimuotoisuuteen*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia, Nro 1489. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki. doi:10.21435/skst.1489.
- Myllyniemi, Sami (toim.) (2015) *Ihmisarvoinen nuoruus. Nuorisobarometri 2014*. Helsinki: Nuorisosiain neuvottelukunta & Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.
- Niemi, Pia-Maria (2017) Students' experiences

- of social integration in schoolwide activities—an investigation in the Finnish context. *Education Inquiry* 8 (1), 68–87. DOI:10.1080/20004508.2016.1275184.
- Niemi, Pia-Maria (2016) *Creating A Sense of Membership in Basic Education: The contributions of Schoolwide Events*. Helsinki: Helsingin yliopiston Opettajankoulutuslaitos, 2016, Tutkimuksia. 1799–2508.
- Niiniluoto, Ilkka (1984) *Tiede, filosofia ja maailmankatsomus: Filosofisia esseitä tiedosta ja sen arvosta*. Helsinki: Otava.
- Nilsson, Marco (2022) Motivations for Jihad and Cognitive Dissonance – A Qualitative Analysis of Former Swedish Jihadists. *Studies in Conflict & Terrorism* 45 (1), 92–110. doi:10.1080/1057610X.2019.1626091.
- Nussbaum, Martha (2019) *Ancient Philosophy, Civic Education and Liberal Humanism*. Stockholm: Södertörn Academic Studies.
- Närvä, Jaakko (2020) Kysymys uskonnon määrittelystä. Teoksessa Heikki Pesonen & Tuula Sakaranaho (toim.) *Uskontotieteen näkökulmia ja ilmiöitä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Opetushallitus (2014) *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet*. Helsinki: Opetushallitus.
- Opetushallitus (2019) *Lukion opetussuunnitelman perusteet*. Helsinki: Opetushallitus.
- Opetushallitus (2021) *Ohje perusopetuksen uskonnon ja elämäntietämystiedon opetuksen sekä esiopetuksen katsomuskasvatuksen järjestämisestä sekä yhteisistä juhlista ja uskonnollisista tilaisuuksista esi- ja perusopetuksessa*. Helsinki: Opetushallitus.
- Opetushallitus (2021) Kasvatus maailmankansalaisuuteen: aiheet ja oppimistavoitteet. <https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/kasvatus-maailmankansalaisuuteen-aiheet-ja-oppimistavoitteet>. (Viitattu 28.3.2024.)
- Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE) (2007) Toledo Guiding Principles on Teaching about Religions and Beliefs in Public Schools.
- Pals, Daniel L (2015) *Eight Theories of Religion*. New York: Oxford University Press.
- Perusopetuslaki 1998/628. <https://www.finlex.fi/fi/laki/smur/1998/19980628> (viitattu 2.5. 2024)
- Poulter, Saila (2014) Uskonto julkisessa koulussa: koulu yhteiskunnallisuuden näyttämönä. *Kasvatus* 44 (2), 162–176.
- Poulter, Saila (2021) Julkinen koulu, yksityinen uskonto? Sekulaari koulu kasvatuksellisenä tilana. *Teologinen Aikakauskirja* 126 (5), 459–467.
- Poulter, Saila & Kavonius, Marjaana (2023) Katsomusreflektiivisyys opettajan professionaalisuuden ulottuvuutena. *Kasvatus & Aika* 17 (1), 74–92. doi:10.33350/ka.119383.
- Poulter, Saila & Riitaoja, Anna-Liisa & Kuusisto, Arniika (2016) Thinking multicultural education ‘otherwise’—from a secularist construction towards a plurality of epistemologies and worldviews. *Globalisation, societies and education* 14 (1), 68–86.
- R Core Team (2023) R: A Language and Environment for Statistical Computing. R Foundation for Statistical Computing. Available at: <https://www.R-project.org/>
- Riitaoja, Anna-Liisa & Poulter, Saila, & Kuusisto, Arniika (2010) Worldviews and multicultural education in the Finnish context – A critical philosophical approach to theory and practices. *Finnish Journal of Ethnicity and Migration* 5 (3), 87–95.
- Rissanen, Inkeri & Ubani, Martin, & Poulter, Saila (2019) Key issues of religion in Finnish public education. Teoksessa Martin Ubani & Inkeri Rissanen, & Saila Poulter (toim.) *Contextualising Dialogue, Pluralism and Secularisation: Case Analyses on Finnish Public Education*. Münster: Waxmann, 203–216.
- Rissanen, Inkeri & Ubani, Martin & Sakaranaho, Tuula (2020) Challenges of Religious Literacy in Education: Islam and the Governance of Religious Diversity in Multi-faith Schools. Teoksessa Tuula Sakaranaho, Timo Aarrevaara & Johanna Konttori (toim.) *The Challenges of Religious Literacy: The Case of Finland*. New York: Springer, 39–53.

- Salminen, Veli-Matti & Huttunen, Niko (toim.) (2022) *Spiritualiteetti 2020-luvun Suomessa*. Helsinki: Kirkon tutkimus ja koulutus.
- Salomäki, Hanna & Maarit Hytönen & Kimmo Ketola & Veli-Matti Salminen & Jussi Sohlberg (2020) *Uskonto arjessa ja juhlassa. Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2016–2019*. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 134. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.
- Santos, Henri C. & Varnum, Michael E. & Grossmann, Igor (2017) Global Increases in Individualism. *Psychological Science* 28 (9), 1228–1239. doi:10.1177/0956797617700622.
- Satokangas, Henri & Salmenkivi, Eero & Jantunen, Anita (2021) Katsomus aiheena ja aineena: Mitä katsomuksella tarkoitetaan? Teoksessa Raili Hildén, Päivi Portaankorva-Koivisto, Toni Mäkipää (toim.) *Aineenopetus ja aineenopetus. Ainedidaktisia tutkimuksia: Suomen ainedidaktisen tutkimusseuran julkaisuja* 20. Helsinki: Suomen ainedidaktinen tutkimusseura, 91–109.
- Saukkonen, Pasi (2023) *Sallitaan, kielletään, siedetään. Yhteiset pelisäännöt moninaiseen yhteiskuntaan*. Helsinki: Ajatuspaja Magma.
- Saukkonen, Pasi (2018) Multiculturalism and nationalism in Finland. *Research on Finnish Society* 11, 65–73. doi:10.51815/fjsr.110781.
- Schaffar, Birgit (2013) *Filosofins didaktik: Filosofiska betraktelser om att lära sig att tänka*. Stockholm: Thales.
- Sillfors, Mikko (2020) Ateismi ja uskonnottoisuus. Teoksessa Heikki Pesonen & Tuula Sakaranaho (toim.) *Uskontotieteen ilmiöitä ja näkökulmia*. Helsinki: Gaudeamus, 98–107.
- Sorsa, Eeva (2018) *Uskonnotolliset tavat ja julkinen tila Suomessa*. Kirkon tutkimuskeskuksen verkkojulkaisu 55. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus <https://evl.fi/documents/1327140/40900428/Ktk+-+uskonnolliset+tavat+ja+julkinen+tila+Suomessa/5067ac74-bf93-2619-d695-80a81dfd22b3>. (Viitattu 22.3.2024.)
- Spännäri, Jenni & Kallatsa, Laura & Tervo-Niemelä, Kati (2022) ”Ei oo puhuttu.” Uskonnosta puhuminen ja puhumattomuus suomalaisissa perheissä. *Uskonto, katsomus ja kasvatustieteet*, 2 (1), 157–178. doi: https://doi.org/10.1007/978-3-030-47503-1_9.
- Stan Development Team (2023) Stan Modeling Language Users Guide and Reference Manual (Version 2.31). Retrieved from <https://mc-stan.org>.
- Taira, Teemu (2014) *Väärin uskottu? Ateismin uusi näkyvyys*. Turku: Eetos.
- Taira, Teemu (2019) Suvivirsi ja kristinuskon ’kulttuuristuminen’ katsomuksellisen monimuotoisuuden aikana. *Uskonnotutkija Religionsforskaren* 8 (1). <https://doi.org/10.24291/uskonnontutkija.v8i1.83000> (Viitattu 1.5.2024.)
- Tervo-Niemelä, Kati (2022) Muuttuva yhteiskunta haastaa katsomuskasvatusta. *Uskonto, katsomus ja kasvatustieteet*, 2 (2), 8–9.
- Tervo-Niemelä, Kati & Kallatsa, Laura & Spännäri, Jenni (2022) Uskonnotollinen jatkuvuus ja katkokset perheissä: Neljä metateemaa. *Teologinen aikakauskirja*, 3/2022.
- Tervo-Niemelä, Kati & Porkka, Jouko (2023) Does religion contribute to youth wellbeing? A longitudinal study of faith, wellbeing and the confirmation process among Finnish Lutheran youth – A gender perspective. *Uskonto, katsomus ja kasvatustieteet* 3 (1), 10–27.
- Thurfjell, David & Remmel, Atko (2023) ‘The forest is my church’: Christianity, secularisation and love of nature in a northern European existential field. *Religion* 54 (2), 203–223. DOI: <https://doi.org/10.1080/0048721X.2023.2234364>.
- Tilastot (2022) Tilastot yhden pääkaupunkiseudun kunnan perusasteen katsomusopetukseen osallistuvien oppilaiden määrästä syysyltä 2022. Tekijöiden hallussa.
- Tirri, Kirsikka (2006) Nuorten aikuisten spiritualiteetti Kalliossa. Teoksessa Teija Mikkola, Kati Niemelä & Juha Pettersson (toim.) *Urbaani usko. Nuoret aikuiset, usko ja kirkko*. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 96.

- Tampere: Kirkon tutkimuskeskus, 292–304.
- Schihalejev, Olga & Kuusisto, Arniika & Vikdahl, Linda Kallioniemi, Arto (2020) Religion and children's perceptions of bullying in multicultural schools in Estonia, Finland and Sweden. *Journal of Beliefs & Values* 41 (3) (2020), 371–1384.
- Ubani, Martin & Poulter, Saila & Rissanen, Inkeri (2019) Introduction to contextualising dialogue, pluralism and secularisation. Teoksessa Martin Ubani, Inkeri Rissanen & Saila Poulter (toim.) *Contextualising dialogue, pluralism and secularisation. Cases analyses on Finnish public education*. Münster: Waxmann, 7–16.
- Ubani, Martin (2019) Religion and multiculturalism in Finnish public schools. The secularist – culturalist transition. Teoksessa Martin Ubani & Inkeri Rissanen & Saila Poulter (toim.) *Contextualising dialogue, pluralism and secularisation. Religion in Finnish Public Education*. Münster: Waxmann, 105–126.
- Ubani, Martin (2021) Religious literacy as a 21st-century skill for all teachers. Teoksessa Elina Kuusisto, Martin Ubani, Petri Nokelainen & Auli Toom (toim.) *Good Teachers for Tomorrow's Schools: Purpose, Values, and Talents in Education*. Moral Development and Citizenship Education; Vol. 16. Leiden: Brill Sense, 166–191.
- UNESCO (2021) *Reimagining our futures together: a new social contract for education*. Paris: The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.
- Valk, John & Tosun, Aybice (2016) Enhancing Religious Education Through Worldview Exploration. *Discourse and Communication for Sustainable Education* 7 (2), 105–117. <https://doi.org/10.1515/dcse-2016-0019>.
- Vallinkoski, Katja & Benjamin, Saija & Koirikivi, Pia (2020) REDI – The dimensions of addressing, preventing and countering violent radicalisation and extremism in education. Teoksessa *Building Resilience – In Support of Democracy Education*. Guides and Handbooks No. 2020:2c, 35–41. The Finnish National Board of Education. <https://www.ooph.fi/en/statistics-and-publications/publications/building-resilience-support-democracy-education> (Viitattu 1.5.2024.)
- Valtioneuvoston asetus perusopetuslaissa tarkoitettun opetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja perusopetuksen tuntijaosta (2012) 422/2012. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2012/20120422> (Viitattu 1.5.2024.)
- van der Kooij, Jacomijn C. & de Ruyter, Doret J. & Miedema, Siebren (2013) 'Worldview': The meaning of the concept and the impact on religious education. *Religious Education* 108 (2), 210–228.
- van der Kooij, Jacomijn C. & de Ruyter, Doret J. & Miedema, Siebren (2017) The merits of using 'worldview' in religious education. *Religious Education* 112 (2), 172–184. DOI:10.1080/00344087.2016.1191410.
- Van Tongeren, Daryl R. & DeWall, Nathan C (2021) Disbelief, Disengagement, Discontinuance, and Disaffiliation: An Integrative Framework for the Study of Religious Deidentification. *Psychology of Religion and Spirituality* 15 (4), 515–524..DOI:10.1037/rel0000434.
- Vikdahl, Linda & Kuusisto, Arniika & Kallioniemi, Arto (2023) Young people's experiences of religious socialisation in Sweden and Finland. *International Journal of Children's Spirituality* 29 (1), 1–17. DOI:10.1080/1364436X.2023.2265074.
- Virokannas, Elina (2005) Swinging Identities in the Stories of Young Clients of Drug Treatment Clinic. Teoksessa Tommi Hoikkala & Pekka Hakkarainen, & Sofia Laine (toim.) *Beyond Health Literacy. Youth Cultures, Prevention and Policy*. Finnish Youth Research Society/Finnish Youth Research Network publications 52. Helsinki: Finnish Youth Research Society, 170–184.
- Webster, Scott (2010) An existential framework of spirituality. *International Journal of Children's Spirituality* 9 (1), 7–19.
- Weisse, Wolfram (2010) REDCo: A European

- Research Project on Religion in Education. *Religion & Education* 37 (3), 187–202. DOI:10.1080/15507394.2010.513937.
- Westerlund, Katarina (2016) Spirituality and mental health among children and youth – a Swedish point of view. *International Journal of Children's Spirituality* 21 (3–4), 216–229. DOI:10.1080/1364436X.2016.1258392.
- YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista. (20.11.1989) https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsviite/1991/19910059?sopviite_id=19910059. (Viitattu 29.11.2023.)
- Zohar, Danah (2022) *Zero Distance Management in the Quantum Age*. Palgrave Macmillan. DOI:10.1007/978-981-16-7849-3.
- Åhs, Vesa (2020) *Worldviews and integrative education: a case study of partially integrative religious education and secular ethics education in a Finnish lower secondary school context*. Helsingin yliopisto.
- Åhs, Vesa & Kavonius, Marjaana (2023) Worldviews in flux – comparing separative and integrative contexts of worldview learning. Teoksessa Liam Gearon, Arnika Kuusisto, Salla Poulter, Auli Toom & Martin Ubani (toim.) *Religion and Worldviews in Education: The New Watershed*. New York: Routledge. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781003265696-11>.

NÄKÖKULMAT

KATSOMUSDIALOGILLA YHDENVERTAISUUTTA RAKENTAMASSA

HANNA MITHIKU

Yhdenvertaisuuden edistäminen alkaa aina nykytilanteen arvioinnilla ja sen selvittämisellä, että ketkä ovat vaarassa joutua syrjityiksi tai muuten enemmistön jalkoihin, ja mitä pitäisi tehdä, jotta kaikilla olisi yhdenvertaiset mahdollisuudet osallistua. Katsomuskasvatuksen yhtenä tehtävänä taas on yhtäältä vahvistaa ymmärrystä erilaisista katsomuksista sekä toisaalta tukea nuorten oman kulttuurisen ja katsomuksellisen itseymmärryksen ja identiteetin kasvua. Yhdenvertaisuuden näkökulmasta onkin tärkeää kysyä, miten eri katsomukset tulevat huomioiduksi ja miten nuorten identiteettiä ja osallisuutta tuetaan. Onko kaikilla nuorilla sama oikeus ja mahdollisuus puhua (tai olla puhumatta) omasta katsomuksestaan niin halutessaan? Millaisilla tavoilla katsomukset saavat näkyä?

Lähes 90 % nuorisobarometrin vastaajista ajattelee, että kaikilla tulee olla mahdollisuus puhua omasta katsomuksestaan ja uskonnostaan koulussa. Tämä on yksi kysymyksistä, josta nuoret ovat poikkeuksellisen yksimielisiä. Miten tällainen keskustelu mahdollistetaan? Onko kasvattajilla valmiuksia saattaa nuoria näiden keskustelujen äärelle? Puhuminen katsomuksista ei ole aina helppoa, ja nuorten kanssa työskentelevä kasvattaja joutuu pohtimaan myös omaa suhdettaan ja ennakkokäsityksiään suhteessa katsomuksiin.

Nuorisobarometrin tulosten pohjalta näyttää siltä, että nuoret suhtautuvat verrattain positiivisesti katsomusten näkymiseen koulussa. Yli puolet vastaajista on eri mieltä väittämästä: *Uskonnon ja muiden katsomusten ei pitäisi näkyä lainkaan koulussa*, ja vain hieman yli 10 % on väitteestä samaa mieltä. Arjen tilanteissa katsomukset voivat tulla esille esimerkiksi symboleissa, asuissa, rukouluhetkissä, juhlien järjestämisessä tai vaikka ruokailuissa. Katsomuksiin liittyvät kysymykset ovat läsnä arjessa ja tulevat esille ihmisten

kohtaamisissa. Katsomusten tuntemusta ja katsomusdialogitaitoja tarvitaan koko kasvatuksen kentällä, niin vapaa-ajalla kuin kouluympäristössäkin – ei ainoastaan katsomusopetuksessa.

KATSOMUSTEN TASA-ARVOISUUDESTA

Suomalaisessa yhteiskunnassa uskontoa tai muuta katsomusta piderään usein yksityisasiana. Vakaus on myös yksityisyyden suojan piiriin kuuluva asia. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö katsomuksista voitaisi tai niistä olisi syytä keskustella. Katsomukset ovat aina läsnä tavalla ja toisella. Jokaisella ihmisellä on katsomus ja jokaisen ajatteluun vaikuttaa se, millaisessa katsomusympäristössä hän on kasvanut. Katsomuskasvatus ja -dialogi antavat mahdollisuuden tunnistaa omaan ajatteluun vaikuttavia tekijöitä. Parhaimmillaan nuori oppii oman sisäisen maailmansa lisäksi ymmärtämään uskontojen ja katsomusten kirjoa maailmassa sekä monikulttuurista yhteiskuntaa. Katsomusdialogi myös auttaa tunnistamaan, että uskonnot ja katsomukset eivät ole yhdenmukaisia oppeja, jotka toistuisivat samanlaisina kulttuurista toiseen. Katsomusdialogin yksi tärkeimmistä tavoitteista onkin inhimillisen moniäänisyyden tiedostaminen ja sen kautta myös omien ennakkoluulojen purkaminen. Ennakkoluulojen tunnistaminen ja purkaminen on taas tärkeä askel yhdenvertaisuuden edistämässä.

Vaikka katsomukset ovat monin tavoin läsnä arjessa, keskustelua katsomuksista pyritään helposti välttämään. Tätä perustellaan usein pyrkimyksellä neutraaliuteen. Keskustelun välttäminen on vaarallista, sillä enemmistön katsomukset saavat näkyvyyttä kulttuuriperintöön kytkeytyvinä tapoina ja toimintamalleina, mutta vähemmistökatsomukset mielletään nuorten ja

perheiden yksityisasioksi, joista puhumista välte-
tään. Katsomukset eivät siis käytännön tasolla ole
tasaveroisia, vaan valtakulttuurista poikkeavien
katsomusten näkyminen arjessa saatetaan kokea
uhkana. Tällöin tarvetta muokata käytäntöjä eri-
laiset katsomukset huomioiviksi saatetaan pitää
tarpeettomana joustamisena.

Kulttuuriseen normiin mahtuvat ihmiset
ovat usein etuoikeutetussa asemassa, koska he
eivät joudu selittämään tai perustelemaan omaa
toimintaansa. Toimintaa ei myöskään tarvitse mu-
kauttaa vastaamaan heidän tarpeitaan, koska se on
jo lähtökohtaisesti suunniteltu heidän tarpeitaan
ajatellen. Toisaalta tämä myös vaikuttaa siihen,
että henkilöiltä, jotka eivät mahdu kulttuuriseen
normiin saatetaan edellyttää jatkuvasti tavalla
tai toisella oman katsomuksen esilletuomista tai
perustelemista. Vaikka keskustelua ei ”virallisesti”
käytäisikään, etenkin vähemmistökatsojaksiin
(ja sen kautta ihmisiin, joiden ajatellaan edustavan
näitä katsomuksia) liittyy valtava määrä oletta-
muksia ja ennakkoluuloja. Kasvattajien olisi hyvä
olla tietoinen niistä lähtökohdista, jotka vaikutta-
vat hänen työhönsä ja vuorovaikutukseen nuorten
kanssa. Monet lähtökohdat ovat kuitenkin niin
tiedostamattomia ja itsestään selviä, että tämä
edellyttää työskentelyä, jossa ei ole välttämättä
helppo päästä alkuun.

DIALOGIIN OMIE POHDINTOJEN KAUTTA

Katsomusdialogi on myös yksi rauhanrakenta-
misen avaimista. Rauhankasvatusinstituutti on
tukenut kasvattajia katsomusdialogin toteuttami-
sessa. Apuna ja keskustelun herättäjänä on käy-
tetty muun muassa suomalaisen elokuvaohjaajan
Reetta Huhtasen dokumenttielokuvaa *Aatos ja
Amine* (2019). Elokuvaa on käytetty tukena dialo-
gisen tilan luomisessa usein haastavilta tuntuvien
teemojen, kuten katsomusten moninaisuuden,
kuulumisen kokemuksen ja rasmin ja syrjinnän
käsittelylle. Elokuvan kautta niin kasvattajat kuin
nuoretkin ovat päässeet pohtimaan omaa suhtau-
tumistaan ympäristöönsä ja elokuvassa esiintyviin
aiheisiin. Dialogia ja ymmärrystä on helpompi

rakentaa, jos ensin pysähtyy oman näkökulman
ja tulkinnan viitekehyksen äärelle. Huomates-
samme oman näkökulmamme muodostumiseen
vaikuttavia asioita on mahdollista tunnistaa myös
haasteita, jotka saattavat estää muiden aidon
kohtaamisen ja ymmärtämisen. Samalla on mah-
dollista tunnistaa näkökulmansa avartamisen ja
keskinäisen ymmärryksen arvokkuus.

Kasvattajilta saadun palautteen perusteella
merkittävin tekijä katsomusdialogin onnistumi-
sessa on ollut turvallisemman tilan rakentaminen.
Turvallisen keskusteluympäristön luominen vaati
pitkäjänteistä työtä. Se edellyttää niin omien
ennakkoluulojen tiedostamista kuin omaan
katsomukseen vaikuttavien tekijöiden tunnis-
tamista. Tämä taas vaatii uskallusta tarkastella
asioita uusista näkökulmista ja tunnistaa omaan
ajatteluun vaikuttavia tekijöitä. Turvallisemman
tilan tarkoituksena on ottaa huomioon kaikkien
lähtökohdat, ei vain oletettuja ja normien
mukaisia. Yhdenvertaisuuden edistäminen on
lakisääteinen velvoite, joka julkisille toimijoil-
le on annettu. Aktiivinen yhdenvertaisuuden
edistäminen vaatii jatkuvaa kehittämistä ja op-
pimista, vanhojen rakenteiden purkamista ja
uusien, inklusiivisempien käyttöön ottamista.
Katsomuskasvatus ja -dialogi ovat työkaluja, joilla
yhdenvertaisuutta voidaan edistää monipuolisesti
katsomusten näkökulmasta. Erilaiset katsomukset
ovat osa nuorten arkea jo nyt, ja heidän asenteensa
katsomusten näkymiseen kouluissa ja katsomuk-
sista keskustelemiseen ovat myönteisiä ja kiin-
nostuneita. Nuoret ovat siis valmiita oppimaan,
varmistetaan että myös me kasvattajat olemme
valmistautuneita mahdollistamaan oppiminen.

NUORET OVAT AVOIMIA ERILAISILLE VAKAUMUKSILLE

MARI LEPPÄNEN

Oma sukupolveni kasvoi aikuiseksi maailmassa, jossa tapahtui hyviä asioita. Muurit murtuivat, Eurooppa yhdistyi ja yhdenvertaisuus lisääntyi. Tulevaisuus vaikutti valoisalta.

Nykynuorten maailmassa huonot uutiset ovat seuranneet toisiaan. Pandemia, ilmastokriisi, Venäjän hyökkäyssota Ukrainaan, Euroopan turvallisuusympäristön muutos, inflaatio ja taloudellinen epävarmuus ovat leimanneet yhteiskunnallista keskustelua. Huolestuttavat uutiset ovat nakertaneet myös nuorten tulevaisuuden uskoa. Miten meidän käy ja kuinka vaikeat haasteet meitä odottavat aikuisuudessa?

Tästä huolimatta suurin osa suomalaisista nuorista voi hyvin ja on tyytyväisiä elämäänsä ja suhtautuu luottavaisesti tulevaisuuteen. Samalla tiedämme, että yhä laajempi joukko nuoria voi monilla mittareilla aiempaa huonommin. Huono-osaisuus kasaantuu.

Mielenterveysongelmat, yksinäisyys, suorituspaineet ja pahoinvointi näkyvät kouluterveyskyselyissä ja erilaissa tutkimuksissa (esim. THL 2023). Kansainväliset vertailututkimukset kertovat suomalaisten nuorten oppimistulosten heikkenemisestä. Sosiaalinen media tarjoaa kasvaville nuorille ankan peilin ja värittää elämän todellisuutta.

Nuoret tarvitsevat kasvaakseen turvallisia aikuisia, tilaa kohtaamiselle ja hyvinvointia tukevat yhteiskunnan rakenteet. Tämän päivän nuoret tarvitsevat tukea tänään. Samalla on rakennettava yhteiskuntaa, jossa nuorten on hyvä kasvaa ja elää. Hyvinvoiva Suomi tarvitsee nuoria.

MUUTTUUKO NUORTEN MAAILMANKATSOMUS?

Maailman tapahtumat vaikuttavat kokonaisvaltaisesti nuorten elämään. Mutta miten tämä

näky nuorten maailmankatsomuksessa? Nuorten hengellisyyttä on käsitelty edellisen kerran nuorisobarometrissa vuonna 2006 eli lähes kaksi vuosikymmentä sitten. Vuoden 2006 barometrissa nuoret katsoivat, että evankelis-luterilaisen usko kiinnittyy voimakkaasti suomalaisiin kulttuuriin käytäntöihin ja niitä kohtaa koettiin laajaa hyväksyntää. Uskontojen ja kirkon rooli koettiin merkittäväksi siirtymäriiteissä ja muisakin rituaaleissa, kuten koulujen juhlissa.

Valtaosa nuorista kuului kirkkoon tai johonkin uskonnolliseen yhteisöön. Mielikuva evankelis-luterilaisesta kirkosta oli hyvä, mutta kirkko ei ollut nuorille erityisen tärkeä instituutio.

Tuoreessa barometrissa vastaajista noin 73 prosenttia puhelimesta vastanneista kuuluu johonkin uskonnolliseen yhteisöön. Hieman yli viidennes katsoi jonkunlaisen kaikkueuden luoneen jumaluuden olevan olemassa. Varsinainen uskonnon harjoittaminen, kuten päivittäinen rukoileminen, oli melko harvinaista. Sekä vastaajan omaan uskonnollisuuteen että uskonnon harjoittamiseen vaikutti lapsuudenkodin uskonnollisuus.

Nuorten maailmankatsomuksen hahmottaminen jää puolitiehen, jos keskustelussa keskitytään vain uskonnolliseen yhteisöön kuulumiseen tai uskonnon harjoittamisen aktiivisuuteen. Tärkeää on myös kysyä ja ymmärtää, millainen uskonnollisuus vahvistuu nuorten keskuudessa. Liittyykö nuorten uskonnollisuus esimerkiksi Amerikassa tapahtuneeseen valkoisen kristillisen nationalismiin nousuun? Vai kenties laajempaan hyvinvointia ja henkisyttä korostavaan trendiin?

NUORTEN MIELESTÄ USKONTO SAA NÄKYÄ KOULUSSA JA SIITÄ PITÄÄ VOIDA PUHUA

Tuoreen nuorisobarometrin vahva viesti on, että nuoret suhtautuvat avarasti erilaiseen uskonnollisuuteen. Nuoret katsovat, että uskonnot ja katsomukset saavat näkyä kouluissa ja niistä tulee voida puhua avoimesti (Tilasto-osio, Uskonnot ja katsomukset oppilaitoksissa). Tämä on hyvä uutinen ihmisten välisen yhteisymmärryksen ja yhteiskuntarauhan kannalta.

Nuorten mielestä koulun tulisi antaa tukea nuoren katsomuksen muodostumiseen, oli se sitten uskonnollinen tai uskonnoton. Kysymys ei ole siis vain uskonnollisten katsomusten oikeudesta tulla näkyviksi ja tunnustetuiksi, vaan uskonnottomuus koetaan yhtä lailla tukea ja kunnioitusta ansaitseväksi katsomukseksi. Tämä nuorten toive tulee ottaa huomioon, kun koulun katsomusopetusta uudistetaan. Uskonnoista ja katsomuksista on yhä tärkeämpää keskustella ja oppia yhdessä.

Myös uskonnollisten symbolien näkymiseen koulussa nuoret suhtautuvat avarasti: Nuorisobarometrin vastausten mukaan nuoret ajattelevat, että oppilaiden tulee voida käyttää pieniä uskonnollisia symboleita koulussa, eikä huivia tai muita uskonnollisia symboleita vierasteta. Myös opettajien käyttämiin huiveihin ja muihin näkyvämpiin uskonnollisiin symboleihin suhtauduttiin myönteisesti, joskin hieman kielteisemmin kuin oppilaiden uskonnolliseen pukeutumiseen.

Suvivirsi kuuluu suurimman osan nuorista mielestä kevätjuhlaan. Kriittisempiä oltiin siinä, voiko nuori jättää esimerkiksi liikuntatunnin väliin uskonnolliseen katsomukseen vedoten. Yli puolet vastanneista nuorista suhtautui myönteisesti välitunnilla pidettävään vapaaehtoiseen rukoushetkeen. Vain hyvin pieni joukko nuorista katsoi, ettei uskonnot ja katsomukset saisi näkyä lainkaan koulussa.

Nuorisobarometrin vastaukset kertovat siitä, että nuoret suhtautuvat erilaisiin vakaumuksiin ja katsomuksiin avarasti ja kiinnostuneesti. Suomalaiseen kulttuuriin kuuluvalla kristillisellä

juuristolla on tärkeä paikkansa, mutta se ei pois sulje muiden uskontojen näkymistä.

NUORET HALUAVAT ELÄÄ ARVOJENSA MUKAISESTI

Nuoret uskovat, että elämällä on merkitys. Elämän merkityksellisyys syntyy siitä, kun voi auttaa muita. Tärkeää on myös tulevien sukupolvien elämä ja hyvän elämän edellytysten mahdollistaminen heille. Tärkeimpiä asioita elämässä ovat koti ja perhe, rauha, ihmisoikeudet ja tasa-arvo sekä luonnon hyvinvointi.

Huolta herättävät ilmastonmuutos, hyvinvointipalvelujen tulevaisuus ja nuorten syrjäytyminen. Nuoria huolestuttaa myös maailman talous, rasistinen väkivalta ja suomalaisen yhteiskunnan eriarvoistuminen.

Suhde jumalaan tuo merkityksellisyyden elämään noin kymmenelle prosentille nuorista. Seurakunnan kokee merkitykselliseksi vajaa 25 prosenttia nuorista. Nuorille on hyvin tärkeää, että he voivat elää arvojensa mukaista elämää. Tilasto-osion luvun ”Uskonnon julkinen ja yksityinen harjoittaminen” mukaan kymmenen prosenttia vastaajista kertoo rukoilevansa päivittäin. Noin joka kuudes rukoilee tiukan paikan tullen. Kirkossa nuoret käyvät erityisesti juhlapyhinä. Huomiota kiinnittää jälleen, että kuitenkin yli kymmenen prosenttia nuorista kertoo käyvänsä vähintään kerran kuukaudessa kirkossa.

Nuorten uskonnollisuuden arvioimista haastaa monesti se, että nuoret eivät sanoita maailmankatsomustaan vakiintunein uskonnollisin käsittein. Monet niistä ovat nuorille vieraita ja etäisiä. Hengellisyys näyttää olevan nuorille suorittamisesta vapaa alue, joka elää vuorovaikutuksessa tämän maailman ja erilaisten maailmankatsomusten kanssa. Nuorisobarometrin tulokset herättävät halun jatkaa keskusteluja nuorten kanssa ja kuulla heitä. Mistä rukouksen tunnistaa, mitä hengellisyys tai uskonto tarkoittaa sinulle, mikä on uskonnollista toimintaa?

POIKIEN USKONNOLLISUUS VAHVISTUU

Vuoden 2006 nuorisobarometrissa tyttöjen ja naisten uskomusmaailma sisälsi poikia enemmän kristinuskon aineksia. Samalla he olivat myös kiinnostuneita kristinuskon ulkopuolisesta hengellisyydestä, maagisuudesta ja horoskoopeista. Poikien maailmankuva oli rationaalisempi. Vuonna 2006 enemmistö pojista ei esimerkiksi sanonut uskovansa kuolemanjälkeiseen elämään.

Viime vuosina uskonnon tutkimuksessa on havaittu, että nuorten miesten uskonollisuus lisääntyy ja nuorten naisten uskonollisuus vähenee. (EVL 2023; Itä-Suomen yliopisto 2023.)

Muutos on merkittävä, mutta ei käy ilmi tässä nuorisobarometrissa. Muutosta voi pitää myös yllättävänä, sillä naiset ja erityisesti äidit ovat aikaisemmin olleet uskonnon kannattelijoina ja uskonnon perinteen siirtäjiä. Naisten vahvempi uskonollisuus on näkynyt erityisesti niissä maissa, joissa kristinuskon on ollut valtauskonto.

Nyt uskonto kiinnostaa poikia uudella tavalla. Nuoret pojat ovat Suomessa nykyään uskonollisempia kuin nuoret tytöt ja myös uskonollisempia kuin aikaisemmin. Muutos näkyy useissa eri tutkimuksissa. Erityisen vahvasti se on havaittavissa 100 000 rippikoulunuorelta ja isoselta kerätyssä aineistossa vuosina 2019–2023. Vuonna 2023 puolet rippikoulupojista kertoivat uskovansa Jumalaan, tytöistä noin joka kolmannes. Poikien määrässä on selvää kasvua niiden joukossa, jotka sanovat uskovansa Jumalaan.

Poikien uskonollisuuden kasvua tulee tarkastella myös osana laajempaa kulttuurista muutosta. Tutkimuksissa on tunnistettu arvokonservatismi nousu vastareaktiona liberaalille eurooppalaiselle ajattelulle ja kaupungistumiselle. Tutkimusten mukaan 70–80 % amerikkalaisista kristityistä edustaa valkoista kristillistä nationalismia. Kulttuuriseen muutokseen liittyy myös tyttöjen ja poikien arvomaailmojen eriytyminen sekä lisääntynyt polarisaatio.

TURVALLINEN HENGELLISYYS TUKEE HYVINVOINTIA

Nuorten hyvinvoinnin vahvistaminen on eri toimijoiden yhdessä jakama tavoite. Erityisen tärkeää on pitää huolta niistä nuorista, jotka ovat vaarassa jäädä ulkopuolelle.

Nuorten elämää kuormittavat identiteettipaineet, valintojen tekeminen sekä yhteisön tuen ja joustavuuden puute. Uusimpien tutkimusten mukaan nuoret pojat voivat paremmin kuin nuoret tytöt. Suorituskeskisyys, paineet ja mielenterveyden haasteet koskettavat yhä nuorempia tyttöjä, vähemmistöön kuuluvia nuoria sekä maahanmuuttajaperheiden nuoria. (Allianssi 2024.)

Hyvinvointi ja hengellisyys kietoutuvat toisiinsa monin tavoin. Nuoret kaipaavat ja tarvitsevat hengellisesti turvallista tilaa. Hengellisyys on kirjavaa ja joustavaa ja hengellistä identiteettiä rakennetaan notkeasti. Hengellisyyden merkitys hyvinvoinnille ansaitsee tulla enemmän esille julkisessa keskustelussa ja aihepiiriä olisi syytä tutkia laaja-alaisesti.

Sisäistetty ja turvallinen hengellisyys, olipa katsomus mikä tahansa, lisää nuoren hyvinvointia, luo merkityksellisyyttä elämään ja auttaa nuorta selviytymään niin henkilökohtaisista ja yhteisöllisistä kriiseistä. Yhteisöllisyys murtaa yksinäisyyttä. Tiedetään myös, että hengellisyys vaikuttaa esimerkiksi opiskelijoiden hyvinvointiin positiivisella tavalla. Se luo toivoa ja auttaa jaksamaan arjessa sekä lisää turvallisuuden tunnetta elämässä.

Nuorten elämässä hengellisyys näyttäytyy mahdollisuutena ja voimavarana. Tuoreen Nuorisobarometrin mukaan nuoret luottavat siihen, että jokainen saa kertoa omasta katsomuksestaan ja erilaisuutta kunnioitetaan. Toisenlainen katsomus ei ole nuorille uhka, vaan tutkimusretki.

Toisaalta mahdollisuuksien maailma ja identiteetin rakentaminen voi myös uuvuttaa. Tämä voi olla yksi syy aiemmin mainitulle poikien uskonollisuuden lisääntymiseen. Erityisesti konservatiivisen uskonollisuuden viehätys saattaa olla identiteetin selkeydessä.

Uskonollisissa yhteisöissä taas on otettava vakavasti se, miten uskonollisen yhteisön opetus

huomioi erilaisiin vähemmistöihin kuuluvat nuoret. Tukeeko se nuorten kasvua ja tarjoaako turvallisen tilan kaikkien identiteetin muovautumiselle? Nuorten hyvinvointia murtavaan uskonnollisuuteen tulee puuttua.

POLARISAATIO HAASTAA PITÄMÄÄN KAIKKI MUKANA

Siellä, missä ihmisten todellisuus eriytyy liikaa toisistaan ja toisella tavalla ajatteleviin ihmisiin aletaan suhtautua vihollisina, jännitteet kasvavat ja myös yhteiskunnallinen ilmapiiri kiristyy.

Polarisaatio ei poistu sillä, että vetäydymme entistä enemmän omiin poteroihimme. Päinvastoin se haastaa meitä toistemme luo ja osallisuuden rakentamiseen. Kokemus siitä, että ei tule huomatuksi tai hyväksytyksi, tuottaa kärsimystä, yksinäisyyttä ja osattomuutta. Osattomuuden kokemus taas muokkaa maaperää rasismille ja radikalisoitumiselle.

Poliittisen ja uskonnollisen ilmapiirin polarisoituminen on myös kirkon asia. Tärkeintä polarisaation vastaista työtä on luoda turvallisia tiloja, joissa ihmiset voivat kohdata toisiaan. Inklusiivinen toiminta ei tarkoita kaikkien ajatusten hyväksymistä vaan kaikkien ihmisten näkemistä ja mukaan ottamista.

Kirkon ja eri uskonnollisten yhteisöjen tärkeä tehtävä nuorten parissa on vahvistaa sinnikästä yhteyden etsimistä, luottamuksen rakentamista ja toinen toisiimme tutustumista.

USKONTODIALOGIN MERKITYS KOROSTUU

Suomalaisen uskonnollisen kentän moninaistuessa uskontodialogin merkitys korostuu. Uskontodialogilla tarkoitetaan ymmärtävää ja arvostavaa vuorovaikutusta eri uskontojen ja katsomusten välillä.

Eri tavoin ajatteleviin ja uskoviin ihmisiin tutustuminen lisää ihmisten välistä luottamusta ja sen myötä myös yhteiskuntarauhaa. Tähän nuorilla on selvästi barometrin mukaan hyviä valmiuksia ja tätä koulujen toivotaan tukevan. Se haastaa nykyistä mallia, jossa katsomusopetuksessa oppilaat jaetaan oman uskonnon ryhmiin.

Katsomusten ymmärtäminen ja uskontolukutaito ovat tärkeitä taitoja, kun haluamme ymmärtää omaa menneisyyttämme ja nykyisiä arvoja. Nuoret odottavat, että he voisivat koulussa käydä dialogia erilaisista katsomuksista tulevien kanssa. Nuorten näkemys on tärkeää kuulla, kun katsomusopetusta kehitetään tulevaisuudessa.

Nuorille sukupolville uskontodialogi on arkipäivää. Erilaiset uskonnot näkyvät koulumaailmassa, harrastuksissa ja naapurustossa. Nuoret ovat tutkitusti valmiimpia puhumaan uskosta kuin vanhemmat sukupolvet. Uskontolukutaito ja uskontodialogi ovat tärkeitä tulevaisuuden taitoja, sillä uskonnon merkitys kasvaa globaalisti. Uskontolukutaidossa on kyse uskontoon liittyvien ilmiöiden tunnistamista, uskonnon merkityksen ymmärtämistä yksilön elämässä, uskonnosta julkisessa tilassa sekä uskonnon poliittisesta roolista.

Uskonnon globaalia merkitystä voi olla vaikea hahmottaa Suomessa, jossa väestö on vähemmän uskonnollista kuin ennen. Uskonnollisuuden väheneminen länsimaissa ei kuitenkaan tarkoita sitä, että ihmiset olisivat vähemmän henkisiä tai hengellisiä. Uskonnot ja katsomukset muovaavat ihmisen identiteettiä ja ovat osa yhteistä kulttuuriperintöä myös Suomessa. Uskonnollisen kentän moninaistuessa myös omien juurien tuntemisen merkitys korostuu.

Uskontodialogia ylläpitäviä yhteisöjä ja hankkeita tulee tukea. Tarvitsemme ymmärrystä ja tilaa eri tavoin uskoville ja uskonottomille sekä yhteyden ja ymmärryksen rakentamista eri katsomus- ja uskontoperinteiden välille. Yhtä lailla tarvitsemme kriittistä keskustelua uskonnoista ja katsomuksista. Se tukee turvallista uskonnollisuutta ja vahvistaa uskontojen positiivista merkitystä yhteiskunnassa.

Uskontolukutaitoinen ihminen ymmärtää erilaisia uskontoja, ymmärtää niiden merkitystä ja näkee niiden pintaa syvemmälle.

KIRKON ROOLI NUORTEN TUKENA TÄNÄÄN JA TULEVAISUUDESSA

Vaikka kirkon asema yhteiskunnassa ja nuorten elämässä muuttuu, kirkolla on myös tulevaisuudessa tärkeä rooli nuorten tukena.

Tänä päivänä kirkkoa kutsutaan uudenaikaiseen läsnäoloon kaikkialla, missä nuoret arkeansa elävät. Kuuntelemaan, kohtaamaan ja kantamaan vastuuta yhdessä muiden toimijoiden kanssa. Kekseliäitä tapoja löytyy muun muassa koulunuorisotyön, nuorisodiakonian ja matalan kynnyksen keskustelutuen paikallisista sovelluksista.

Nuorten lähellä eläminen on aina lahja myös aikuiselle. Nuorten kanssa oppii uteliaasta ja avaraa ajattelua. Monet nuoret ovat kiinnostuneita hengellisyydestä ja uskonnoista. Nuorilla paljon kokemuksia, joita voisi sanoa uskonnollisiksi, mutta joita he eivät sanota uskonnollisella kielellä. Muihin uskontoihin ja katsomuksiin nuoret suhtautuvat usein uteliaasti, eivät vierautta tai pelkoa tuntien. Monille nuorille erilaisuus ei ole uhka vaan kiinnostava mahdollisuus oppia jotain uutta.

Uskonnolliseen identiteettiin ja uskonnon harjoittamiseen kasvattaminen on kotien ja uskonnollisten yhteisöjen tehtävä, jota uskonnonvapaus suojelee. Koulun katsomusopetuksessa on kyse sivistyksestä. Samalla nuoret toivovat juuri kouluympäristössä avointa katsomusten pohdintaa.

Kirkon yli 3000 nuorisotyön ammattilaista voivat toimia myös opettajien ja viranomaisten tukena, kun uskonnollinen kenttä monipuolistuu. Heillä on koulutusta, osaamista ja taitoa eri uskontojen ja erilaisten nuorten kohtaamiseen ja taitoa myös tukea diakonisesti erilaisista taustoista tulevia nuoria.

KIRKON, MAAILMAN JA NUORTEN ITSENSÄ VUOKSI

Kirkolle nuoret ovat erityinen aarre. Ilman nuoria kirkolta puuttuu tulevaisuus. Tulevaisuuden ja toivon vaaliminen on kirkon ydintehtävä ja toivottavasti myös ydinosaamista. Kirkossa on tehtävä töitä sen eteen, että myös nuoret sukupolvet voisivat kokea kirkon kodikseen.

Kysymys ei ole kuitenkaan vain kirkosta. Nyt nuoruuttaan elävä sukupolvi on ratkaisevassa asemassa monen globaalin ja paikallisen ongelman ratkaisemisessa. Ilman hyvinvointia ja tulevaisuuteen uskovia nuoria koko maailman tulevaisuus on

hauras. Siksi jokainen lapsiin ja nuoriin satsattu resurssi on investointi tulevaisuuteen.

Kaikkein eniten nuorten hyvinvoinnista, elämästä ja tulevaisuudesta tulee kuitenkin olla kiinnostunut nuorten itsensä takia. Nuoruus ei ole aikuisuuden odotushuone. Nuorten arvo ei määrity nykyisten ja tulevien saavutusten kautta. Tämä on tärkein viesti, jonka nuoret ansaitsevat kuulla ja kokea.

LÄHTEET

- Allianssi (2024) Mitä kuuluu nuorille 01/24. <https://allianssi.kuvat.fi/kuvat/Julkaisut/Katsaukset+%E2%80%93+Mit%C3%A4+kuuluu+nuorille+ja+nuorisosalalle/Mit%C3%A4+kuuluu+nuorille+01-24.pdf> (Viitattu 29.4.2024.)
- EVL (2023) Nuoret miehet kannattavat kastetta ja kirkkoa. Suomen evankelis-luterilainen kirkko 6.11.2023. <https://evl.fi/nuoret-miehet-kannattavat-kastetta-ja-kirkkoa/> (Viitattu 29.4.2024.)
- Itä-Suomen yliopisto (2023) Uskonnollisuus ja hyvinvointi eriytyy – pojat aiempaa uskonnollisempia, tytöt voivat huonosti ja etäännyvät uskonnosta. Tiedote 28.11.2023. Uskonnollisuus ja hyvinvointi eriytyy – pojat aiempaa uskonnollisempia, tytöt voivat huonosti ja etäännyvät uskonnosta | Itä-Suomen yliopisto. <https://www.uef.fi/fi/artikkeli/uskonnollisuus-ja-hyvinvointi-eriytyy-pojat-aiempaa-uskonnollisempia-tytot-voivat-huonosti-ja> (Viitattu 29.4.2024.)
- THL (2023) *Lasten ja nuorten hyvinvointi – Kouluterveyskysely 2023. Tytöistä yli kolmannes ja pojista joka viides kokee terveydentilansa keskinkertaiseksi tai huonoksi*. Tilastoraportti 48/2023. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/147270/Lasten%20ja%20nuorten%20hyvinvointi%20Kouluterveyskysely%202023%20Tilastoraportti%2048_2023.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Viitattu 20.4.2024.)

AJATUKSEN, OMANTUNNON JA USKONNON VAPAAUS LAPSIIOIKEUDELLISENA KYSYMYKSENÄ

ELINA PEKKARINEN & MERIKE HELANDER

JOHDANTO

Ihmisen oikeus ajatuksen, omantunnon ja uskonnon vapauteen on yksi henkilökohtaisen autonomian tärkeimmistä elementeistä (Evans 2001; Myerson 2008; viitattu Langaude Doné & Tobin 2019, 476). Ihmisen tulee voida muodostaa omat näkemyksensä, kokemuksensa, vakaumuksensa ja maailmankatsomuksensa mahdollisimman vapaasti ja hänellä on oikeus myös ilmaista niitä. Käytännössä tämä edellyttää, että ihminen voi hankkia tietoa, tavata eri tavoin ajattelevia ihmisiä, keskustella ajatuksistaan heidän kanssaan ja esimerkiksi osallistua vapaasti erilaisten uskonnollisten yhteisöjen tilaisuuksiin tai jättäytyä niistä pois. Vapaus tarkoittaa, että ihmisellä tulee olla mahdollisuus liittyä tai erota uskonnollisista yhteisöistä ilman pakkoa, painostusta tai rajoittamista.

Edellä kuvatut oikeudet on turvattu kaikille ihmisille kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa ja sopimusvaltioiden kansallisissa lainsäädännöissä. Oikeudet koskevat kaikkia ihmisiä, mutta alle 18-vuotiaiden lasten ja nuorten oikeudet ajatuksen, omantunnon ja uskonnon vapauteen eivät kaikilta osin toteudu. Suomessa alle 18-vuotias ei voi erota tai liittyä uskontokuntaan ilman huoltajiensa lupaa. Hän ei voi myöskään itsenäisesti vaikuttaa katsomusaineen opetukseensa koulussa. Vaikeita ovat niin ikään tilanteet, joissa lapsi ei halua harjoittaa uskontonsa tapoja tai noudattaa siihen liittyviä sääntöjä tai tilanteet, joissa huoltajat ovat erimielisiä lapsen uskonnollisen kasvatuksen suunnasta. On selvää, ettei lapsen hengellisen kasvatuksen tule sisältää pakon, painostuksen tai rajoittamisen elementtejä, mutta käytännössä niitä on vaikea tunnistaa. Erityisen ongelmallisia ovat sellaiset uskonnolliset tavat, joilla voi olla haitallisia fyysisiä tai psyykkisiä seurauksia lapsen

kehitykselle mutta joita uskonnollisen vapauden nimissä yhä sallitaan.

Tässä tekstissä kuvaamme, miten YK:n yleissopimuksessa lapsen oikeuksista (SopS 59-60/1991, tässä: 'Lapsen oikeuksien sopimus') säädetään lapsen oikeudesta ajatuksen, omantunnon ja uskonnon vapauteen, miten kyseisen 14 artiklan muotoiluun päädyttiin ja miten oikeus on kirjattu suomalaiseen lainsäädäntöön. Kuvaamme lyhyesti, millaisia kipupisteitä oikeuteen liittyy ja kysymme, miksi Nuorisobarometri ei tohtinut kysyä näistä vaikeista aiheista. Kerromme myös, mitä lapset ja nuoret ovat itse kertoneet tästä oikeudestaan ja miten oikeutta olisi jatkossa mahdollista edistää.

LAPSEN AJATUKSEN, OMANTUNNON JA USKONNON VAPAUDEN LYHYT HISTORIA

Jokaisen ihmisen oikeus ajatuksen, omantunnon ja uskonnon vapauteen on todettu jo YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallisessa julistuksessa (1948) ja kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevassa kansainvälisessä yleissopimuksessa (SoPS 8/1976, KP-sopimus). Kun lapsen oikeuksien sopimusta 1980-luvulla laadittiin, tämä oikeus herätti huolta. Neuvotteluosapuolilla ei ollut yksimielisyyttä siitä, tulisiko lapsille taata yhtä laaja oikeus omaksua tai vaihtaa uskontoaan kuin muissa ihmisoikeussopimuksissa, ja artiklan sanamuodoksi muotoutui jonkinlainen kompromissi, artikla 14.

14 artikla

1. Sopimusvaltiot kunnioittavat lapsen oikeutta ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapauteen.
2. Sopimusvaltiot kunnioittavat vanhempien

ja laillisten huoltajien oikeuksia ja velvollisuuksia antaa lapselle ohjausta hänen oikeutensa käyttämisessä tavalla, joka on sopusoinnussa lapsen kehitystason kanssa.

3. Henkilön vapaudelle tunnustaa uskontoaan tai vakaumustaan voidaan asettaa vain sellaisia rajoituksia, joista säädetään laissa ja jotka ovat välttämättömiä yleisen turvallisuuden, järjestyksen, terveyden ja moraalien tai muiden ihmisten perusoikeuksien ja vapauksien suojelemiseksi.

Lapsen oikeuksien sopimuksen sopimusvaltiot tulkitsevat 14 artiklaa eri tavoin ja siitä säädetään eri tavoin kansallisissa laeissa. Toisaalta monet, etenkin islamilaiset valtiot, ovat jättäneet artiklaan varauksia. (Langlaude Doné & Tobin 2019, 487–490.) Suomi ei varauksia ole tehnyt, joten artiklan mukaiset oikeudet koskevat jokaista Suomessa asuvaa lasta ja perhettä etnisestä taustasta, uskonnosta tai kulttuurista riippumatta (Hakalahti & Helander 2021, 122).

Artiklan 14 kohdalla YK:ssa keskusteltiin myös lapsen uskonnollisesta koulutuksesta. Sen sijaan, että vanhemmille olisi annettu oikeus *varmistaa* lapsen uskonnonopetus haluamassaan muodossa, kirjattiin, että valtioiden *tulee kunnioittaa* vanhempien oikeutta ja velvollisuutta ohjata lapsensa ajatuksen, omantunnon ja uskonnon vapautta sopusoinnussa lapsensa kehittyvien valmiuksien kanssa. Langlaude Doné & Tobinin mukaan lapsille tulisi julkisissa kouluissa sallia osallistuminen eri uskontojen opetukseen sen sijaan, että heidän osallistumisensa voidaan estää vanhempien toiveesta (2019, 477 ja 479).

Lapsen oikeuksien sopimuksen myötä kasvatustieteen paradigma on muuttunut: kun aiemmin suojattiin vanhempien oikeutta kasvattaa lapsensa oman uskontonsa mukaisesti, lapsen oikeuksien sopimus vahvistaa oikeuden uskontoon yksiselitteisesti lapsen oikeudeksi (Langlaude Doné & Tobin 2019, 515). Siihen liittyy edelleen kuitenkin samanlaisia ristiriitoja kuin yleissopimusta laadittaessa. Yleissopimuksen täytäntöönpanoa ohjaava YK:n lapsen oikeuksien komitea (tässä: 'komitea') ei ole laatinut 14

artiklasta yleiskommenttia eli tulkintaohjetta, mikä vaikeuttaa artiklan tulkintaa. Komitea on kyllä jonkin verran ottanut kantaa aiheeseen muissa yleiskommenteissaan sekä antanut päätelmiä siitä sopimusvaltioille.

Suomessa uskonnon ja omantunnon vapaus on vahvistettu perusoikeutena jokaiselle iästä riippumatta (Suomen perustuslaki 731/1999, jatkossa: 'PL', 11 §). Uskonnonvapauslain (453/2003) mukaan huoltajat kuitenkin päättävät lapsen uskontokunnasta, eikä lapsella ole itsenäistä oikeutta liittyä tai erota siitä ennen täysi-ikäisyyttä. Huoltajien päätösvaltaa tosin rajoittaa se, että kaksitoista vuotta täyttäneen lapsen kohdalla edellytetään myös hänen suostumustaan. Viisitoista vuotta täyttänyt puolestaan voi toimia itse, mutta edelleen hän tarvitsee tukseen huoltajansa suostumuksen. Uskontokuntaan kuuluminen tai kuulumattomuus määrää myös sen, osallistuuko lapsi koulussa uskonnon vai elämäntutkimuksen opetukseen (perusopetuslaki 628/1998, 13 § ja lukiolaki 714/2018, 16 §).

Käytännössä ero ohjaamisen, määräämisen ja kontrollin välillä on hiuksenhieno. Huoltajilla on oikeus ohjata lasta erilaisiin uskonnollisiin tapoihin, tilaisuuksiin ja rituaaleihin. Mikään näistä toimista ei kuitenkaan saa loukata lapsen muita oikeuksia, kuten oikeutta syrjimättömyyteen, väkivallattomuuteen ja terveyteen. (Langlaude Doné & Tobin, 2019, 495.)

AJATUKSEN, OMANTUNNON JA USKONNON VAPAUDEN KIPUPISTEET

Kuten edeltä ilmenee, ajatuksen, omantunnon ja uskonnon vapaus on ollut lapsen oikeuksien sopimuksen laatijoille, lapsen oikeuksien komitealle ja oikeutta soveltaville valtioille vaikeasti tulkittava oikeus. Ristiriitoja ovat aiheuttaneet lapsen vapaus päättää kuulumisesta uskontokuntaan ja vanhempien ohjauksen ulottuvuus, katsomusopetuksen antaminen sekä sellaiset perinteiset haitalliset käytännöt, jotka voivat henkisesti tai fyysisesti vahingoittaa lasta. Nämä kipupisteet ovat nousseet esiin myös suomalaisessa yhteiskunnassa.

Huoltajilla on lapsen oikeuksien sopimuksen 14 artiklan mukaan oikeus ja velvollisuus ohjata lasta kyseisen oikeuden käyttämisessä. Käytännössä lapsi voi huoltajien päätöksellä osallistua erilaisiin uskonnollisiin siirtymiin, tilaisuuksiin ja rituaaleihin sekä jumalanpalveluksiin ja vastaaviin tilaisuuksiin. Huoltajat voivat järjestää lapselleen uskonnollista kasvatusta tai laittaa hänet uskonnolliseen kouluun. He voivat estää lapsensa osallistumisen uskonnolliseen kasvatukseen ja pyytää lasta noudattamaan erilaisia pukeutumiseen ja ravintoon liittyviä tapoja. Mikään näistä toimista ei kuitenkaan saa loukata lapsen muita oikeuksia, kuten oikeutta syrjimättömyyteen, väkivallattomuuteen ja terveyteen. (Langlaude Doné & Tobin, 2019, 495.)

On selvää, että kaikkien edellä kuvattujen toimien toteutuessa yhtäaikaaisesti, lapsen maailmankatsomus muodostuu huoltajien katsomuksen kaltaiseksi, mikä ei ole ristiriidassa lapsen oikeuksien yleissopimuksen kanssa. Tilanne tulee kuitenkin hyvin vaikeaksi, jos lapsi haluaa irtautua huoltajiensa ohjauksesta ja esimerkiksi jättää noudattamatta uskontoon liittyviä tapoja ja normeja. Huoltajien on kuitenkin huomioitava lapsen kehittyvät valmiudet ja kunnioitettava lapsen näkemyksiä, erityisesti silloin, jos lapsen ja huoltajien näkemykset ovat ristiriidassa keskenään (Langlaude Dóne & Tobin 2019, 496). Kun näkemysten selvittäminen on vahvasti perheen sisäinen asia, laiminlyönteihin on vaikea puuttua tai ylipäättään tunnistaa niitä. Huoltajienkin näkemykset voivat poiketa toisistaan, jolloin asiaa voidaan joutua ratkomaan lapsen huoltoa koskevissa sopimuksissa tai tuomioistuimen ratkaisuissa.

Lasten katsomuskasvatus on herättänyt julkista keskustelua jo vuosien ajan. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan huoltajilla on oikeus laittaa lapsensa yksityiseen uskonnolliseen kouluun, kun taas julkisissa kouluissa lapsia tulee opettaa tavoilla, jotka ovat läpinäkyviä, syrjimättömiä, leimaamattomia ja laadukkaita. Tunnustuksellinen uskonnonopetus ei saa olla pakollista, eikä lasten tulisi joutua paljastamaan omaa uskontoaan tai uskonnottomuuttaan. On jossain määrin tulkinnanvaraista, voidaanko lasta

vapauttaa tunnustuksettomasta katsomusopetuksesta, vaikka se olisi ristiriidassa huoltajien toiveiden kanssa. Tämä tulkinnanvaraisuus kumpuaa 29 artiklasta, jossa korostetaan, että koulutuksen on valmisteltava lasta elämään kaikkien uskonnollisten ryhmien välisen ystävyyden hengessä. (Langlaude Dóne & Tobin 2019, 503–504.)

Suomessa katsomusaineiden opetus järjestetään lapsen uskontokunnan mukaisesti. Uskontokuntiin kuulumattomat lapset osallistuvat elämänskatsomustietoon. Pienten uskontojen opetusta järjestetään, jos oppilasmäärä on riittävä. Joissain tilanteissa oppilas voidaan vapauttaa kokonaan katsomusaineiden opetuksesta. Lainsäädäntö ei kaikilta osin varmista lapsen uskonnonvapautta, koska lapsi ei itse voi valita uskonnon tai elämänskatsomustiedon opetustaan, vaikka hänellä olisi tähän valmiudet. Lapsen osallistuminen uskonnonopetukseen paljastaa myös hänen vakaumuksensa, mikä on yksityiselämän suojan piiriin kuuluva tieto (PL 10 §). Perusteltua on myös pohtia, saavatko lapset nykyisin riittävästi tietoa eri uskonnoista, arvoista ja elämänskatsomuksista.

Uskontoihin voi liittyä käytäntöjä, jotka saattavat vakavastikin vahingoittaa lasta. Tyttöjen sukuelinten silpominen, poikien ei-lääketieteellinen ympärileikkaus, ruumiillinen kurittaminen ja lääketieteellisesti tarpeellisten hoitojen kieltäminen ovat esimerkkejä tällaisista käytännöistä. Perustuslain tulkinnan mukaan uskonnon ja omantunnon vapauteen vedoten ei voida hajottaa toimia, jotka loukkaavat ihmisarvoa tai muita perusoikeuksia tai ovat oikeusjärjestyksen perusteiden vastaisia (HE 309/1993 vp). Lapsen oikeuksien komitean mukaan tyttöjen silpominen ja lasten ruumiillinen kurittaminen on yksiselitteisesti kielletty. Poikien ympärileikkaukseen komitea ei ole ottanut kantaa, vaikka se tunnustaa, että haitalliset perinteiset käytännöt ovat haavoittavia sukupuolesta riippumatta (YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentit 8 ja 18). Lääketieteellisesti perustellun hoidon, esimerkiksi verensiirron, epämisestä komitea ei ole lausunut, mutta oikeus elämään ja terveyteen sekä lapsen edun ensisijaisuus puoltavat hoitojen antamista.

LASTEN JA NUORTEN NÄKEMYKSIÄ AJATUKSEN, OMANTUNNON JA USKONNON VAPAUDESTA

Tässä barometrissa nuoret suhtautuivat ajatuksen, omantunnon ja uskonnon kysymyksiin vakavasti. Yli 70 prosenttia kaikista vastaajista mietti elämän tarkoitusta ja päämäärää, ja noin puolet osallistui uskonnollisiin tilaisuuksiin ainakin joskus. Yhtä moni kertoi rukoilevansa ainakin tiukan paikan tullen. Niin ikään yli puolet vastaajista salli uskonnolliset tilaisuudet osaksi koulun arkea. Yli 80 prosenttia vastaajista piti tärkeänä, että kouluissa on oikeus puhua uskonnoista ja katsomuksesta. Tiivistäen voi todeta, että ajatuksen, omantunnon ja uskonnon vapaus on Nuorisobarometrin vastaajille tärkeä asia.

Nuorisobarometrin tulokset saavat tukea lapsiasiavaltuutetun havainnoista. Esimerkiksi syyskuussa 2023 järjestetyssä Hyvin sanottu -festivaalien keskustelutilaisuudessa käsiteltiin uskonnonvapauden teemaa. Keskustelua fasilitoivat evankelisluterilaisen kirkon Kirkkohallitus ja Erätaukosäätiö. Luottamuksellisen keskustelun osallistujat olivat alaikäisiä ja he edustivat eri uskontokuntia ja uskonnottomuutta. Keskusteluun osallistui myös eri uskontokuntia edustavia aikuisia. Tapaamisen päätteeksi osallistujat kirjoittivat ajatuksia, joiden jakamiseen ryhmän ulkopuolelle annettiin lupa.

Osallistujat kokivat, että tarve kunnioittavalle keskustelulle uskonnosta ja elämäntarkoituksesta on olemassa ja nuorten ääntä tulisi kuulla nykyistä enemmän. Vaikenemista vaikeista ja henkilökohtaisesti tärkeistä elämäntarkoitusten teemoista ei pidetty hyvänä. Samalla korostettiin, että toisten henkilökohtaista uskoa kunnioitetaan ja kuunnellaan sekä etsitään tietoa eikä ennakkoluuloihin ja oletuksiin ei tulisi tyytyä.

Osallistujat toivoivat monipuolisempaa uskontoymmärrystä. Koulussa annettun tiedon tulisi perustua syvälliseen ymmärrykseen eri uskontojen tavoitteista ja tapojen taustalla olevasta syvärakenteesta. Ymmärrys auttaisi ottamaan huomioon erilaiset uskonnolliset tavat ja perinteet.

Vastauksissa katsottiin myös, että uskonnonvapaudesta pitäisi opettaa enemmän ja antaa

siitä laajempi käsitys lapsille ja aikuisille. Kaikkia uskontoja tulisi pystyä käsittelemään samalla tavalla, vaikka se maksaisi. Suurimpana ongelmana pidettiin sitä, miten kouluissa opetetaan eri uskonnoista ja luodaan eroa uskonnonopetuksen ja elämäntarkoitustiedon välille. Lisäksi pohdittiin, kenelle yhteiskunnassa kuuluu vastuu siitä, että lapsen maailmantarkoituksellinen identiteetti saa rakennusaineita.

Opetus- ja kulttuuriministeriön teettämässä selvityksessä katsomusaineiden opetuksen nykytilasta ja uudistamistarpeista haastateltiin harjoittelukoulujen oppilas- ja opiskelijakuntien edustajia ja opiskelijoiden etujärjestöjä (Suomen lukiolaisten liitto SLL, Nuorisovaltuustojen liitto). Nuorten näkökulmassa korostui erityisesti se, että oppilaan tulisi itse saada vaikuttaa merkittävästi nykyistä enemmän katsomusaineen valintaan (Åhs & Salmenkivi 2022, 181).

LOPUKSI

Jokaisen ihmisen oikeuden ajatuksen, omantunnon ja uskonnon vapauteen pitäisi kansainvälisten ihmisoikeussopimusten nojalla olla selvää. Käytännössä oikeus ei alaikäisten kohdalla kaikilta osin kuitenkaan toteudu. Olemme edellä kuvanneet näitä tilanteita ja osoittaneet, että lapset ja nuoret itse olisivat halukkaita avaamaan oikeutta koskevaa yhteiskunnallista keskustelua nykyisestä. Usein keskustelua käydään kuitenkin aikuisten johdolla ja aikuisten kesken.

Käsillä olevassa Nuorisobarometrissa ei taruttu tämän oikeuden päivänpolttaviin kipupisteisiin. Nuorilta ei kysytty, mitä he ajattelevat vapaudesta valita uskontoaan ja siihen liittyviä tapoja ja normeja. Nuorilta ei myöskään kysytty katsomuskasvatukseen liittyvistä asioista, eikä uskontojen piirissä ilmenevistä haitallisista käytännöistä. Tietoa tulisi kuitenkin kerätä juuri niiltä, joita asia koskee – lapsilta, nuorilta ja huoltajilta. Heidän äänensä tulisi kuulua tutkimuksissa, jotta päätöksiä voitaisiin tehdä monipuoliseen tietoon perustuen.

Ihmisyyden perusolemukseen liittyvät oikeudet ovat usein monimutkaisia. Etenkin uskontoon

liittyvissä kysymyksissä vastakkain ovat yksilön ja yhteisön, rajoitusten ja vapauden, menneen ja tulevan sekä elämän ja kuoleman kokoiset asiat. Ajatuksen, omantunnon ja uskonnon vapauden kipupisteiden tutkimus ja lasten näkemysten selvittäminen on aiheen henkilökohtaisuuden ja yksityiselämään kuuluvuuden vuoksi sekä eettisesti vaativaa että välttämätöntä.

LÄHTEET

- Evans, Carolyn (2001) Towards a Theory of Freedom of Religion or Belief. Teoksessa Carolyn Evans (toim.) *Freedom of Religion under the European Convention on Human Rights*. Oxford University Press, 29–33.
- Hakalehto, Suvianna & Helander, Merike (2021) Lapsen uskonnonvapaus perheessä. Teoksessa Suvianna Hakalehto & Virve Toivonen (toim.) *Lapsen oikeudet perheessä*. Helsinki: Kauppakamari 2021, 116–151.
- HE 309/1993 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.
- Langlaude Doné, Sylvie & Tobin, John (2019) Article 14 The Right to Freedom of Thought, Conscience and Religion. Teoksessa John Tobin (toim.) *The UN Convention on the Rights of the Child. A Commentary*. Oxford University Press 2019, 475–516.
- Lukiolaki 714/2018.
- Myerson, Denise (2008) Why Religion Belongs in the Private Sphere, not the Public Square. Teoksessa Peter Cane & Carolyn Evans & Zoe Robinson (toim.) *Law, Religion in Historical Context*. Oxford University Press, 44–71.
- Perusopetuslaki 628/1998.
- Suomen perustuslaki 731/1999.
- Uskonnonvapauslaki 453/2003.
- Åhs, Vesa & Salmenkivi, Eero (2022) Selvitys kasvatusaineiden opetuksen nykytilasta ja uudistamistarpeista. *Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja*, 2022:13. Verkossa <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-775-8> (viitattu 26.4. 2024)
- YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus (1948).
- YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus. SopS 8/1976.
- YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 8 (2006) Lapsen oikeus suojeluun ruumiilliselta kuritukselta ja muilta julmilta tai halventavilta rankaisumuodoilta (muun muassa 19 artikla, 28 artiklan 2 kohta ja 37 artikla) (CRC/C/GC/8).
- YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 18 (2014) haitallisista käytännöistä. Naisten syrjinnän poistamista käsittelevän komitean ja lapsen oikeuksien komitean yhteinen yleissuositus/yleiskommentti (CEDAW/C/GC/31 – CRC/C/GC/18).
- YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista. SopS 59-60/1991.

USKONNOT JA KATSOMUKSET NUORTEN MAAILMASSA

MARJA LAINE

Aikuisten ja nuorten kokemusmaailma ei ole täysin sama – ei myöskään uskonnoista ja katsomuksista puhuttaessa. Nuorisobarometri nostaa esiin tänä vuonna nuorten arvoja ja asenteita suhteessa henkisyys- ja uskomuksiin. Tulosten ja niiden tulkintojen ohella on kuitenkin mielenkiintoista nostaa keskusteluun myös teemoja, jotka aikuisilta voivat mennä ohi, jäädä viipyilemään tutkimuksen reunoille. Nuorten maailman-kuvan kohtaaminen tutkimuksen näkökulmasta on kuten tutkimukset yleensä: katsaus, viipale tai pieni pala totuutta. Millaisia välähdyksiä voimme nostaa esiin nuorten kokemusmaailmasta uskontojen ja katsomusten näkökulmasta vuonna 2024? Millaisia uskontoihin ja katsomuksiin liittyviä sisältöjä nuoret kohtaavat somessa? Entä populaarikulttuuria kuluttaessaan? Ja ennen kaikkea: mikä vaikutus näillä kohtaamisilla on nuorten käsityksiin uskonnoista ja katsomuksista?

Tässä puheenvuorossa käsittelemme sitä, miten erilaiset katsomukset näkyvät nuorten arjessa esimerkiksi kaupungistuneen kulttuurin, musiikin ja sosiaalisen median välittäminä.

Tomi Kiilakoski (2023) esittelee nuorten elinolosuhteiden vaikutusta uskonnolliseen muutokseen Suomen evankelis-luterilaisen kirkon tutkimusjulkaisussa. Hän näkee, että yksi nuorten suhdetta uskontoon määrittävä tekijä on kaupungistuminen ja urbaani kokemus – niin sanotun urbaanin kulttuurin valtavirtaistuminen. Tämä puolestaan on mahdollistanut erilaisten nuorisokulttuurien kukoistamisen. Kaupungistumisen merkitys ei kuitenkaan rajaudu vain urbaaniin ympäristöön, sillä ”kaupunkikokemus on usein julkisuudessa mittatikkua, jota kautta myös maa-seudulla asuvia nuoria tulkitaan”.

Yksi ajassamme kukoistavista urbaaneista ilmiöistä ja nuorisokulttuurin muodoista on muun muassa Iso-Britanniasta lähtöisin olevan

paikallisuutta ja kaupunginosia edustavan musiikin valtavirtaistuminen Suomessa. 2010-luvulla huomattavaan suosioon noussut UK drill musiikki sai valtavirtaistumiseen tukea suosituista TV-sarjoista kuten Top Boy sekä some-ilmiöiksi nousseista artisteista – siis kanavista, jotka olivat helposti saavutettavissa kaikille nuorille, myös suomalaisille. Tätä kautta huomio kiinnittyy siihen, että nuorten uskontoja koskevia käsityksiä tarkasteltaessa on tärkeää huomata monietnisyys-ten ohella myös moniuskontoisuus.

Drillin noustessa suosioon 2010-luvulla kesti vielä hieman aikaa, ennen kuin ensimmäiset drillistä vaikutteita ottaneet artistit nousivat listasuosioon Suomessa. YB026 ja Nuteh Jonez julkaisivat Suomen virallisen listan ensimmäiselle sijalle nousseen, platinaa striimanneen kappaleensa ”Steppasin Party” vuonna 2021. Tämän jälkeen listoille on noussut useampikin artisti, joiden inspiraatioksi voidaan nähdä drill-musiikin suosio. Näitä artisteja yhdistää myös Suomessa monietnisyys ja moniuskontoisuus – erityisesti islam. Mitä tämä tarkoittaa nuorten kokemusmaailman kannalta? Kappaleisiin ja haastatteluihin tutustuminen kertoo ainakin kielenkäytön ja sanontojen moninaistumisesta. Esimerkiksi sanontoja kuten ”Mashallah” ja ”Wallahi” – ja toisaalta ”Jos Luoja suo” – käyttävät yleisesti myös ei-muslimit tai artistit, jotka eivät ole julkisesti kertoneet mahdollisesta uskonnollisuudestaan. Sama suuntaus on nähtävissä UK Drillin syn-tyseuduilla, Iso-Britanniassa. Esimerkiksi huomattavaa suosiota nauttiva artisti Central Cee, tietävästi ei-muslimi, käyttää sanoituksissaan ja some-julkaisuissaan sekä islamiin viittaavaa sanastoa että arabian kieltä. Myös islaminus-koon liitettävä pukeutuminen voi näkyä artistien julkaisuissa, kuten myös viittaukset uskonnolli-siin käytänteisiin kuten paastoon. Sanoitukset

ja esimerkiksi suosittujen artistien sosiaalisen median julkaisut siis normalisoivat uskonnollista kuvastoa. Uskonnollisesta kuvastosta ja sanastosta tulee arkista, mutta toisaalta sen ilmeneminen osana suosittujen artistien kuvastoa tekee siitä hyväksyttyä, jopa ihailtavaa. Ennen kaikkea se myös luo rajausta siihen, millainen sanasto, kuvasto ja asenne tiettyä uskonnollista ilmituloa kohtaan kuuluu hyväksytyyn piiriin.

Musiikin ja artistien omien sosiaalisen median kanavien ohella muoti- ja kauneusvaikuttajat näkyvät nuorten somekanavilla. *Cosmopolitan*-lehti on esimerkiksi esitellyt merkittävimmät muslimitaustaiset kauneus-influensserit (*Cosmopolitan.com*, 2021) ja viraalin meikkivideon julkaisijalla voi olla hijabi päässään. Lisäksi somekanavat täyttyvät erilaisista uskontolukutaitoa vaativista meemeistä ramadanin aikaan. Meemeissä yhdistellään taidokkaasti niin sanottua länsimaista populaarikulttuuria ja islamilaista perinnettä. Tematiikkaa tuntematon jää auttamatta ulkopuoliseksi somevirrassa. Uskonto ei siis näy suomalaisten nuorten maailmassa vain uskonnon tunneilla tai oman uskonnon harjoittamisen tai harjoittamattomuuden kautta. Se ei myöskään näy vain aikuisten ohjaamassa tai sallimassa määrin. Sen sijaan nuorten populaarikulttuurin tuottaminen ja kuluttaminen nousevat esiin toimintana, joka luo uusia määritelmiä sille millainen uskonnollisuus saa näkyä yhteiskunnassamme ilman, että se koetaan häiritseväksi tai muutoin negatiivisia tunteita nostattavaksi.

Drill-musiikin vaikutukset nuorten maailmaan eivät kuitenkaan ole vain positiivisia. Åberg ja Tyvelä (2023) toivovat gangstarapin ja hyvinvointivaltion purkamisen yhteyksiä käsittelevässä artikkelissaan, ettei suomalainen media edesauttaisi rodullistettujen nuorten miesten työntämistä marginaaliin. Marginalisointumista on aiheuttanut juuri drill-musiikkiin ja katuväkivaltaan liitetty roadman-kulttuuri ja rodullistettujen nuorten näkeminen vain joko uhreina tai rikollisina. Heidän mukaansa media luo kyseisestä musiikista kuvaa, joka kääntyy osaksi oikeistolaista poliittista agendaa – pelottelua ”Ruotsin tiellä” – sen sijaan, että se synnyttäisi toimivaa sosiaalipolitiikkaa.

Tilanne vaatisi nuorten kuuntelemista populististen heittojen sijaan. Siinä missä hip hop-musiikin ja uskonnon suhdetta on Suomessa tutkittu (Rantakallio 2019) puuttuu meiltä vielä tutkimusta siitä, miten nuorisokulttuuri vaikuttaa esimerkiksi nuorten käsityksiin islamista, tai siitä, millaisia vaikutuksia näillä käsityksillä on laajemmin uskontojen ja uskonnollisuuden kohtaamiseen nuorten arjessa. Tämän suuntainen tutkimus monipuolistaisi myös islamin saamia representaatioita tutkimuksen kentällä ja tätä kautta rodullistettujen nuorten roolia yhteiskunnallisessa keskustelussa vaikuttavina ja osallisina tekijöinä.

Edellä mainitussa artikkelissa Kiilakoski (2023) esittelee myös saksalaisen sosiologin Georg Simmelin (1858–1918) ajatusta siitä, että kaupunkikokemukselle leimallista on tavata joukko ihmisiä, joita kaikkia ei voi edes teoreettisesti tuntea: ”Heidän kanssaan on opittava elämään rauhanomaisesti.” Erilaiset elämäntavat ja erilaiset tavat toteuttaa ihmisyyttä ovatkin yhteensopivia niin sanotun urbaanin elämäntavan kanssa sekä resonoivat nuorten arvoliberaalia maailmankatsomusta.

Nuorisobarometrin mukaan ihmisoikeudet ja rauha ovat teemana tärkeitä nuorille¹. Osaameko nähdä teeman linkittymisen uskontoihin ja katsomuksiin? Uskonnollisiin tilaisuuksiin nuoret eivät pääosin osallistu², mutta vain noin 20 % kieltää jonkin yliluonnollisen, jumalallisen tai henkivoiman olemassaolon³. Tämä tutkimustulos

1 Rauha on vähintään melko tärkeää 96 %:lle verkkovastaajista. Ihmisoikeudet vähintään melko tärkeitä 91 % verkkovastaajista.

2 Verkkovastaajista kuusi kymmenestä ei käy käytännössä koskaan omaehtoisesti kirkossa.

3 Verkkovastaajista noin kaksi kymmenestä kieltää henkien ja jumalten olemassaolon, vajaa kolme kymmenestä uskoo näiden olemassaoloon, noin puolet nuorista ei osaa sanoa tai suhtautuu agnostisesti. Yleisin yliluonnollisen uskon kohde on sielun olemassaolo, johon uskoo verkkovastaajista noin kolme kymmenestä. Yksilön kuolemanjälkeiseen elämään uskoo verkkovastaajista noin neljännes.

heijastelee myös evankelis-luterilaisen kirkon (Kirkon tutkimus ja koulutus) tuottaman tutkimuksen tuloksia, joiden mukaan nuorten uskoa leimaa vahva yksilöllisyys ja analyttisyys, mutta toisaalta nuoret aikuiset sitoutuvat yhä vahvasti kristinuskon ylisukupolvisen perinteeseen, kuten oikeudenmukaisuuteen ja lähimmäisenrakkautteen. Nuoret ovat instituutioita kohtaan kriittisiä, ja he käyvät jatkuvaa neuvottelua uskonnollisen perinteen ja oman kokemuksensa välillä. He myös näkevät uskonnollisen ja kulttuurisen moninaisuuden aiempia sukupolvia huomattavasti myönteisemmin. (Laiho 2023.) Tämän barometrikin osoittaa: huomattava osa vastaajista katsoo, että uskonnollisia symboleita saa käyttää koulussa, omasta uskonnosta tulee saada puhua ja tukea oman katsomuksen muodostumiseen tulee tarjota.⁴ Sen sijaan uskontojen väliset konfliktit ja rasismi huolettavat nuoria.⁵

Uskontojen välisten konfliktien pelko saa syvemmän tulkinnan, kun tarkastelemme sen suhdetta ruotsalaiseen tutkimukseen. Fredrik Jahnken (2021) tutkimus osoittaa, että oppilaat suhtautuvat uskontoon useilla erilaisilla, paralleleilla ja kontekstuaalisesti pragmaattisilla tavoilla. Tästä huolimatta nuoret keskustelevat toistensa kanssa uskonnosta harvoin. He eivät myöskään tee sitä mielellään, vaikka samalla ilmaisevat suurta kiinnostusta uskonnoista käytävää keskustelua kohtaan. Tämä johtuu muun muassa siitä, että oppilailla on rajoitettu pääsy yhteisiin tapoihin puhua uskonnosta. Toinen tekijä on heidän huolensa siitä, että he luovat konfliktia tai ”astuvat

jonkun varpaille”. Tämä tekijä yhdistyy pyrki- mykseen osoittaa suvaitsevaisuutta, kunnioitusta ja huomaavaisuutta. Jahnken mukaan keskustelu uskonnosta uhrataan näin ollen suvaitsevaisuuden alttarille. Onko siis niin, että aikuisten huoli Su- vivirrestä ja uskonnollisista symboleista koulussa (esim. Poulter 2013) poikkeaa nuorten kokemus- maailmasta? Aikuisten huolet eivät välttämättä ole samoja kuin nuorten huolet. Siinä missä nuoria huolettaa ”toisten varpaille astuminen” ja uskon- tojen väliset konfliktitilanteet, aikuisia tuntuu pu- huttavan uskonnon näkymisen oikeutus koulussa.

Nuorten huoli liittyyneen sensitiivisyyden ihan- teeseen, aikuisten puolestaan huoleen uskontojen oikeutuksesta olla näkyviä julkisessa koulutilassa. Esimerkiksi perusopetuksen rehtoreista 62 % pitää katsomuksiin liittyviä kysymyksiä vaikeina (Jantunen ym., 2021). Mitä aikuisten tulisi sitten huomioida? Millaista muutosta aikuisilta vaadi- taan? Mitä tehdä tulevaisuudessa? Uskontoihin ja katsomuksiin tuntuu liittyvän huolia ja pelkoja sekä nuorilla että heidät työssään kohtaavilla aikuisilla, tosin huolen kohteet voivat olla eri- laisia. Yksi teema kuitenkin yhdistää: kysymys siitä, uskaltaako uskonnoista edes puhua. Tämä niin sanottu sensitiivisyyscharha voi tulla esteeksi arkisessa kanssakäymisessä ja vaikeiksi koetut kysymykset voivat jäädä käsittelemättä. Oman työkokemukseni pohjalta erilaisten uskontojen ja katsomusten parissa voin tarjota avuksi dialo- gitaitojen edistämistä ja pedagogisesti relevantin keskustelun tukemista katsomusdialogikasvatuk- sen avulla.

Tämän näkökulmatekstin tarkoituksena ei ole ollut antaa tyhjentävää kuvausta drill-musiikin tai somen vaikutuksista nuoriin, mutta toivon sen antavan erilaisen näkökulman siihen kuvas- toon, jolla tutkimuksessa käsitellään nuorten suhdetta uskontoihin. Tutkimuksessa yleisesti hyväksytty tulkinta on ollut, että uskonnolli- suus on siirtynyt yhä enemmän yksityisen piiriin kuuluvaksi (Kallioniemi ym. 2018). Haluaisin hieman laventaa tätä tulkintaa nuorten kohdalla. Voimmeko löytää nuorten maailmasta ilmiön, joka tuo uskontoihin liittyvää kokemuksellisuutta enemmän yhteisöllisyyden piiriin sisältyväksi? Ei

- 4 Verkko vastaajista 85 % on vähintään samaa mieltä siitä, että opiskelijoiden tulee voida käyttää pieniä uskonnollisia symboleita kou- lussa. Vastaavat luvut opiskelijoiden näkyville uskonnollisille symboleille ovat 76 % ja opet- tajien näkyville symboleille 70 %. Kaikilla tulee olla oikeus puhua omasta uskonnostaan ja katsomuksestaan koulussa: 81 %. Koulussa op- pilaiden tulisi saada tukea oman katsomuksen muodostamiseen: 55 %.
- 5 Uskontojen välisistä konflikteista epävarmuut- ta ja turvattomuutta kokee melko paljon tai erittäin paljon 25 % nuorista.

välttämättä henkilökohtaisen uskonnon harjoittamisen näkökulmasta, vaan omaan viiteryhmään ja sen arvoihin sitoutumisen näkökulmasta – ja erityisesti huomioiden nuoren halukkuuden toimia sensitiivisesti viiteryhmässään. Ehkä Nuorisobarometrissa tutkitaan seuraavan keran nuorten vastauksia sellaisiin väittämiin kuin ”minusta tuntuu luontevalta puhua uskonnosta tai katsomuksesta kavereideni kanssa” tai ”haluan olla kunnioittava ystäväni katsomusta kohtaan”. Selvää kuitenkin on, että formaalin kasvatuksen tulisi edistää uskontojen ja katsomusten – samoin kuin vaikkapa etnisen taustan tai seksuaali-identiteetin – käsittelyyn liittyviä dialogitaitoja tiedon hallinnan ohella.

Tutustu dialogitaitoihin ja katsomus-dialogikasvatukseen: www.dialogikasvatus.fi

LÄHTEET

- Cosmopolitan.com (2021) 19 Muslim Beauty Bloggers and Influencers to Follow on IG. (Viitattu 11.12.2023.)
- Jahnke, Fredrik (2021) *Toleransens altare och undvikandets hänsynsfullhet: Religion och meningsskapande bland svenska grundskoleelever*. Södertörn Doctoral Dissertations 186.
- Jantunen, Anita & Lipiäinen, Tuuli & Kallioniemi, Arto (2021) Rehtoreiden pohdintoja moninaisuudesta ja sen osa-alueista perusopetuksessa. Teoksessa Arja-Sisko Holappa, Ari Hyyryläinen, Pia Kola-Torvinen, Saara Korva & Ann-Sofie Smeds-Nylund (toim.) *Kasvatus- ja koulutusalan johtaminen*. Jyväskylä: PS-kustannus, 289–310.
- Kallioniemi, Arto & Schihalejev, Olga & Kuusisto, Arniika & Poulter, Saila (2018) Estonian and Finnish pupils' experiences of religious issues and views on the place of religion. *School, Religion & Education* 45 (1), 73–88. <https://doi.org/10.1080/15507394.2017.1355176>
- Kiilakoski, Tomi (2023) Usko tai älä! Miten nuoren sukupolven arvot ja elinolosuhteet voivat selittää uskonnollisuuden muutoksia? Teoksessa Sini Mikkola & Suvi-Maria Saarelainen (toim.) *Millenniaalien kirkko – Kulttuuriset muutokset ja kristillinen usko*. Suomen ev.-lut. kirkon tutkimusjulkaisuja 139. Helsinki: Kirkon tutkimus ja koulutus, 109–134.
- Laiho, Marjukka (2023) Ja suurin niistä on toivo: nuorten aikuisten kosmopoliittinen elätyteologia. Teoksessa Sini Mikkola & Suvi-Maria Saarelainen (toim.) *Millenniaalien kirkko – Kulttuuriset muutokset ja kristillinen usko*. Suomen ev.-lut. kirkon tutkimusjulkaisuja 139. Helsinki: Kirkon tutkimus ja koulutus, 314–340
- Åberg, Erica & Tyvelä, Hanna (2023) Finnish and Swedish ‘gangsta rap’ as a window on the dismantlement of the Nordic welfare state. *Crime Media Culture An International Journal*. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-2023112010081>
- Poulter, Saila (2013) Uskonto julkisessa koulussa: koulu yhteiskunnallisuuden näyttämönä. *Kasvatus* 44 (2), 162–176.
- Rantakallio, Inka (2019) Uskonto ja henkisyys suomalaisessa rap-musiikissa. Teoksessa Venla Sykäri, Elina Westinen, Inka Rantakallio & Dragana Cvetanović (toim.) *Hiphop Suomessa: Puheenvuoroja tutkijoilta ja tekijöiltä*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 219, 212–233.

LIITTEET

LIITE 1. KYSELYLOMAKE. NUORISOBAROMETRI 2023

Lomake esitetty verkossa vastaajille. Lomaketta lyhennettiin testihaastattelujen jälkeen puhelinhaastatteluja varten. Poistetut kysymykset on merkitty *kursiivilla*.

T1 Mikä on sukupuolesi?

- 1) Nainen
- 2) Mies
- 3) Muu
- 99) Ei halua tai osaa sanoa

T2 Mikä on ikäsi? (vuosina)

T3 Missä kunnassa asut tällä hetkellä?

T4 Mitä on äidinkielesi?

- 1) Suomi
- 2) Ruotsi
- 3) Muu
- 99) En osaa sanoa

T5 Opiskeletko parhaillaan oppilaitoksessa tai oletko ammatillisessa koulutuksessa?

- 1) Kyllä
- 2) Ei
- 3) Ei osaa sanoa

JOS T5=1 (OPISKELEE)

T6 Oletko parhaillaan...? LUETTELE

- 1) Peruskoulussa
- 2) Lukiossa
- 3) Toisen asteen ammatillisessa oppilaitoksessa
- 4) Ammattikorkeakoulussa
- 5) Yliopistossa
- 6) Jossain muualla
- 7) EOS

T7 Mikä on tällä hetkellä pääasiallinen toimintasi? Oletko ... (LUETTELE)

- 1) Koululainen tai opiskelija
- 2) Palkkatyössä
- 3) Yrittäjä
- 4) Työtön

- 5) Vanhempainvapaalla
- 6) Ase- tai siviilipalveluksessa
- 7) Jokin muu, mikä? _____
- 99) EOS[PA(1) [TK2]

JOS T7.7.= kyllä

Mitä muuta?

(pääasiallinen toimintasi on)

Kiitos! Siirrymme nyt varsinaisiin haastattelukysymyksiin.

K1 Kuinka tärkeitä sinulle ovat seuraavat asiat? (5=hyvin tärkeää, 4=melko tärkeää, 3=ei tärkeää mutta ei yhdentekevää, 2=melko yhdentekevää, 1= täysin yhdentekevää, 99=eos)

- 1) työ
- 2) koti ja perhe
- 3) tasa-arvo
- 4) uskonto
- 5) *oma ulkonäkö*
- 6) luonnon hyvinvointi (NB19)
- 7) *ihmisoikeudet* (NB 18)
- 8) rauha (NB 18)
- 9) luonnonmukaisesti eläminen
- 10) seurakunta tai muu hengellinen yhteisö

K2 Entä kuinka hyvin seuraavat arkiseen elämäsi liittyvät väitteet kuvaavat tuntemuksiasi tällä hetkellä?

	4 täysin samaa mieltä	3 jokseenkin samaa mieltä	2 jokseenkin eri mieltä	1 täysin eri mieltä	EOS
Tunnen, että elämälläni on päämäärä ja tarkoitus	q	q	q	q	q
Tunnen olevani arvokas	q	q	q	q	q
Pystyn toimimaan arvojeni mukaisesti	q	q	q	q	q
<i>Koen pärjääväni elämässäni</i>	q	q	q	q	q
Menestyminen elämässä on itsestä kiinni	q	q	q	q	q
<i>Jokaisen tulee hoitaa omat asiansa</i>	q	q	q	q	q

K3 Yhteiskunnallisia näkemyksiä kuvataan usein erilaisilla ulottuvuuksilla. Miten sijoittaisit itsesi seuraaville ulottuvuuksille?

1. 1 = vasemmisto, 2, 3, 4, 5 = oikeisto
2. 1 = arvoliberaali, 2, 3, 4, 5 = arvokonservatiivinen
3. 1= uskonnollinen, 2, 3, 4, 5 = ei-uskonnollinen

4. 1= hengellinen, 2, 3, 4, 5 = ei-hengellinen
5. 1=*radikaali*, 2, 3, 4, 5 = *maltillinen*

K4 Kuinka kiinteästi tunnet kuuluvasi seuraaviin?

(LUETTELE ASTEIKKO: 5=erittäin kiinteästi, 4=melko kiinteästi, 3=ei kiinteästi eikä löyhästi, 2=melko löyhästi, 1= erittäin löyhästi, 0=eos)

- a) suomalaiseen yhteiskuntaan
- b) Euroopan unioniin
- c) Eurooppaan
- d) globaaliin yhteisöön

K5 Kuulutko johonkin kirkkoon tai uskonnolliseen yhteisöön?

- a. kyllä → siirry kysymykseen K6a
- b. ei → siirry kysymykseen K6b

K6a (JOS K5=KYLLÄ) Mihin uskonnolliseen yhteisöön?

JOS KUULUU USEAMPAAN KUIN YHTEEN, MERKITÄÄN SE, JONKA VASTAAJA KOKEE ITSELLEEN LÄHEISIMMÄKSI.

Luterilainen kirkko
Ortodoksinen kirkko
Katolinen kirkko
Jehovan todistajat
Vapaakirkko
Islam
Juutalaisuus
Itämaiset uskonnot (kuten hindulaisuus, buddhalaisuus, jainalaisuus)
Muu, mikä_____

K6b Mikä seuraavista kuvaa tilannettasi parhaiten?

- a. En ole koskaan kuulunut kirkkoon tai muuhun uskonnolliseen yhteisöön
- b. Olen kuulunut mutta itse eronnut
- c. Olen kuulunut mutta eronnut perheeni mukana
- d. Muu, mikä_____

K7 Kuinka usein, jos koskaan, ajattelet elämän tarkoitusta tai päämäärää?

- a. Usein
- b. Joskus
- c. Harvoin
- d. En koskaan
- e. eos

K8 Jos ei huomioda häitä, hautajaisia, ristiäisiä tai kouluajalla tehtyjä käyntejä, kuinka usein käyt kirkossa/uskonollisissa tilaisuuksissa?

- a. Vähintään kerran kuukaudessa
- b. Ainoastaan erityisinä juhlapyhinä
- c. Kerran vuodessa
- d. Harvemmin
- e. Käytännössä en koskaan

K9 Kuinka usein rukoilet?

- a. säännöllisesti päivittäin
- b. joitakin kertoja kuukaudessa
- c. harvemmin kuin kerran kuukaudessa
- d. vain tiukan paikan tullen
- e. ei koskaan

K10 Kuinka uskonnollisen arvioisit lapsuudenkotisi olleen?

- 5 = erittäin uskonnollinen
- 4 = melko uskonnollinen
- 3 = ei uskonnollinen eikä uskonnoton
- 2 = melko uskonnoton
- 1 = erittäin uskonnoton

K11 Mikä seuraavista vastaa eniten uskomuksiasi? (Valitse yksi.)

- a. On olemassa jonkinlainen kaikkeuden luonut jumaluus
- b. Ei ole yhtä jumalaa, mutta on olemassa muita henkivoimia
- c. Saattaa olla olemassa yliluonnollisia voimia, mutta tätä ei voida tietää varmasti
- d. Ei ole olemassa minkäänlaista ihmisen ulkopuolista henkeä tai jumalaa

K12 Mitä mieltä olet seuraavista väittämistä?

Valitse jokaiselta riviltä yksi vaihtoehto.

Täysin samaa mieltä, Samaa mieltä, En samaa enkä eri mieltä Eri mieltä, Täysin eri mieltä, En osaa sanoa

- a. Elämän merkityksellisyys syntyy suhteesta jumalaan.
- b. Elämän merkityksellisyys syntyy tulevista sukupolvista ja elämän edellytysten säilyttämisestä heille
- c. Elämän merkityksellisyys syntyy menneistä sukupolvista ja heidän perintönsä ylläpitämisestä
- d. Elämän merkityksellisyys syntyy siitä, että menestyy paremmin kuin toiset
- e. Elämän merkityksellisyys syntyy siitä, että auttaa niitä, joilla menee huonommin
- f. Elämällä ei ole mitään tarkoitusta

K13 Mitä mieltä olet seuraavista väittämistä.

Täysin samaa mieltä, Samaa mieltä, En samaa enkä eri mieltä Eri mieltä, Täysin eri mieltä, En osaa sanoa

1. Yksilön elämä loppuu kuolemaan.
2. Ihmisellä on ruumiista erillinen sielu tai elämänvoima.
3. Unia tulkitsemalla voi saada tietoa todellisuudesta.
4. Taivaankappaleiden suhteelliset asennot vaikuttavat tapahtumiin Maan päällä.
5. *Vainajien henkiin on mahdollista saada yhteys.*
6. Ihmisten vaivoja on mahdollista parantaa siirtämällä heille elämänenergiaa.

K14 Mitä mieltä olet seuraavista väittämistä?

Täysin samaa mieltä, Samaa mieltä, En samaa enkä eri mieltä Eri mieltä, Täysin eri mieltä, En osaa sanoa

1. *Todellisuudesta voidaan saada tietoa ainoastaan tieteen avulla.*
2. Luotan tieteelliseen tietoon enemmän kuin arkielämän kokemuksiini.
3. *Tieteeseen perustuva maailmankuva ja uskonto eivät ole ristiriidassa keskenään.*
4. Tiede ja teknologia ovat nousemassa ihmisen palvelijasta ihmisen herraksi.
5. Ihminen on kehittynyt vuosimiljoonien aikana muista, varhaisemmista eläinlajeista.

K15 Missä määrin, jos lainkaan, koet epävarmuutta tai turvattomuutta seuraavien asioiden takia?

5=Erittäin paljon, 4=Melko paljon, 3=Ei paljon eikä vähän, 2=Melko vähän, 1=Erittäin vähän tai ei ollenkaan, 99=ei osaa sanoa (SPONT.)

1. *ihmisestä johtuva ilmastomuutos*
2. *kansainvälinen terrorismi*
3. *maailmantalous*
4. *hyvinvointipalveluiden tulevaisuus*
5. *sotilaallinen hyökkäys Suomeen*
6. *tietoverkkoihin kohdistuva rikollisuus*
7. *joukkotuhoaseet (esim. ydinaseet)*
8. *uskontojen väliset konfliktit*
9. *rasistinen väkivalta*
10. *suomalaisten eriarvoistuminen*
11. *nuorten syrjäytyminen*
12. *Kulkutaudit*

K16 Mitä mieltä olet seuraavista koulua ja oppilaitoksissa väittämistä?

Täysin samaa mieltä, Samaa mieltä, En samaa enkä eri mieltä Eri mieltä, Täysin eri mieltä, En osaa sanoa

- 1) *Opiskelijoiden tulee voida käyttää pieniä uskonnollisia symboleita, kuten pieniä ristejä kaulakoruissa, oppilaitoksissa.*
- 2) *Opiskelijoiden tulee voida käyttää näkyviä uskonnollisia symboleita, kuten pään peittäviä huiveja, oppilaitoksissa.*
- 3) *Opettajien tulee voida käyttää näkyviä uskonnollisia symboleita, kuten pään peittäviä huiveja, oppilaitoksissa.*
- 4) *Opiskelijoiden tulee saada kieltäytyä esimerkiksi liikuntatunteihin osallistumisesta uskontonsa vuoksi.*
- 5) *Oppilaitosten tulisi tarjota tilat rukoilemista varten.*
- 6) *Vapaaehtoiset uskonnolliset tilaisuudet voivat olla osa koulun arkea (ohje haastattelijalle, tarkenna tarvittaessa: esim. rukoushetket välitunnin aikana).*
- 7) *Suivirren laulaminen oppilaitosten yhteisissä kevätkuuhissa ei ole sopivaa.*
- 8) *Kaikkilla tulee olla oikeus puhua omasta uskonnostaan ja katsomuksestaan koulussa.*
- 9) *Uskonnon ja muiden katsomusten ei pitäisi näkyä lainkaan koulussa.*
- 10) *Koulussa oppilaiden tulisi saada tukea oman katsomuksen (uskonnollisen tai uskonnotto-man) muodostamiseen.*

K17 Oletko joutunut rahanpuutteen takia...

(3 Kyllä usein, 2 Kyllä joskus, 1 Ei, 99 En osaa sanoa)

- a) lopettamaan harrastuksen
- b) jättämään harrastuksen aloittamatta
- c) jättänyt hankkimatta tarpeellisia asioita
(Ohje haastattelijalle: Toista kysymys: Entä oletko rahanpuutteen takia
- d) ollut tapaamatta ystäviäsi
- e) joutunut kiusatuksi
- f) joutunut syrjityksi

K18 Kysyisin vielä tyytyväisyydestäsi omaan elämäsi tällä hetkellä.

Kuinka tyytyväinen olet elämääsi kouluarvosana-asteikolla 4-10?

JOS 18-VUOTIAS TAI VANHEMPI

T8 Mitkä seuraavista tutkinnoista olet suorittanut? LUETTELE, MERKITSE KAIKKI

- 1) Ylioppilastutkinnon
- 2) Ammatillisen tutkinnon
- 3) Ammattikorkeakoulututkinnon
- 4) Yliopistotutkinnon
- 5) Ei mitään mainituista
- 99) Ei vastausta / EOS

T9 Mikä on siviilisäätysi

- 1) Sinkku
- 2) Seurustelen
- 3) Avoliitto
- 4) Avioliitto
- 5) Rekisteröity parisuhde
- 6) Eronnut
- 7) Muu, mikä_____?

T10 Entä mikä seuraavista kuvaa parhaiten kotitaloutta, jossa asut? LUETTELE

TARVITTAESSA SELITYS: tässä tutkimuksessa tarkoitamme kotitaloudella henkilöitä, jotka asuvat ja ruokailevat yhdessä tai jotka muuten käyttävät tulojaan yhdessä.

- 1) Asun yksin
- 2) Asun soluasunnossa/kämppiksen kanssa
- 3) Asun kaksin puolison tai avopuolison kanssa
- 4) Asun puolison tai avopuolison ja lasten kanssa
- 5) Olen yksinhuoltaja
- 6) Asun kahden vanhemman kanssa (myös sijaisvanhemmat, isä- tai äitipuoli)
- 7) Asun yhden vanhemman kanssa (myös otto- ja kasvatusvanhemmat)
- 8) Asun vuorotellen molempien vanhempien kanssa
- 9) Muu
- 99) EOS

T11a Mikä on äitisi koulutustaso? LUETTELE, MERKITSE YLIN, SUURIN LUKU VAIHTOEHDOSTA 1-3

T11b Mikä on isäsi koulutustaso? LUETTELE, MERKITSE YLIN, SUURIN LUKU VAIHTOEHDOSTA 1-3

JOS T13 = 2 - 5

T12 Koetko kuuluvasi vähemmistöön seuraavien asioiden suhteen?

Näissä kysymyksissä vastausvaihtoehdot ovat lyhyesti: KYLLÄ tai EN.

Etninen tausta

Aatteellinen vakaumus tai mielipide

Uskonnollinen vakaumus

Uskonnoton vakaumus

Seksuaalinen suuntautuminen, kuten esimerkiksi homo, bi, lesbo

Sukupuoli-identiteetti, kuten esimerkiksi transihminen

Vammaisuus tai pitkäaikaissairaus

Koetko kuuluvasi joihinkin muihin vähemmistöihin?

- ☐ 1) Kyllä
- ☐ 2) En
- ☐ 3) En osaa sanoa - ÄLÄ LUE TÄTÄ!

JOS = 1

Mihin muihin vähemmistöihin koet kuuluvasi?

T13. Kun ajattelet peruskouluikäsi, niin oliko perheesi tekemisissä lastensuojelun sosiaalityön kanssa?

OHJE: Peruskouluikä on 7–15-vuotiaana

- 1) Kyllä
- 2) Ei
- 98) EOS

T14. Millaiseksi arvioisit kotitaloutesi toimeentulon tällä hetkellä?

Arvioi asteikolla 1–10 siten, että 1 = heikosti toimeentuleva – 5 = keskituloinen – 10 = hyvin toimeentuleva.), 99=En osaa sanoa (SPONT.)

Tutkimusaineistoa, jossa ei ole henkilötietoja, säilytetään Nuorisotutkimusseurassa. Lisäksi aineisto tarjotaan arkistoitavaksi pysyvästi Tietoarkistoon. Tietoarkisto voi luovuttaa aineiston tutkimus-, opetus- ja opiskelukäyttöön.

Saako vastauksesi arkistoida Tietoarkistoon?

- ☐ 1) Kyllä
- ☐ 2) Ei

KIRJOITTAJAT

KONSTA HAPPONEN, FT, on Nuorisotutkimusseuran tilastotutkija. Hän on tutkinut muun muassa nuorten kokemuksia koronapandemian aikana

MERIKE HELANDER, juristi OTM, väitöskirjatutkija, joka työskentelee lapsiasiavaltuutetun toimistolla päätehtävänään lapsiasiavaltuutetun lausuntojen ja aloitteiden valmistelu ja esittely.

ARTO KALLIONIEMI, TT, työskentelee professorina Helsingin yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnassa. Hän toimii myös UNESCO-professorina, alueena arvot, dialogi ja ihmisoikeudet. Hän on julkaissut lukuisia kirjoja ja artikkeleita uskontokasvatuksesta, ihmisoikeuskasvatuksesta ja johtajuudesta.

MARJAANA KAVONIUS, FT, TM, toimii katsomusaineiden yliopistonlehtorina ja opettajankouluttajana Helsingin yliopistossa. Kavoniuksen tutkimusaiheet käsittelevät muun muassa katsomusaineiden opetusta ja didaktiikkaa, opettajankoulutusta sekä katsomustietoisuutta ja katsomusreflektiivisyyttä.

KIMMO KETOLA, FT, on Kirkon tutkimus ja koulutus -yksikön tutkija ja uskontotieteen dosentti Helsingin yliopistossa. Hän on tutkinut suomalaisten uskonnollisuuden muutoksia, uushenkisyyttä sekä uusia uskonnollisia liikkeitä.

TOMI KIILAKOSKI, FT, on Nuorisotutkimusseuran vastaava tutkija ja nuorisotutkimuksen dosentti Tampereen yliopistossa. Hän on tutkinut nuorisotyötä, koulua yhteiskunnallisena instituutiona, osallisuutta sekä nuorten ilmastoaktivismia.

ARNIIKA KUUSISTO, FT, on kasvatustieteen dosentti ja varhaiskasvatuksen professori Helsingin yliopistolla, vieraileva professori Karlstadin yliopistolla sekä kunniatutkija Oxfordin yliopistolla. Hän on tutkinut mm. uskonnollista sosiaalisuutta, lasten ja nuorten arvojen ja katsomusten rakentumista sekä radikalisaation ennaltaehkäisemistä koulussa. Parhaillaan (2023–2027) hän johtaa Suomen Akatemian rahoittamaa Lapsi ajassa -hanketta, jossa tarkastellaan lasten eksistentiaalista resilienssiä.

MARJA LAINÉ, FT, on Kulttuuri- ja uskontofoorumi FOKUS ry:n toiminnanjohtaja. Hän on tutkinut kulttuurisesti kestävästä kasvatuksesta määrittymistä ja on kiinnostunut nuorten identiteettiprosessin tukemisesta sekä uskonto- ja katsomusdialogin kehittämisestä.

MARI LEPPÄNEN, Turun arkkhiippakunnan piispa ja kolumnisti. Koulutukseltaan Leppänen on filosofian ja teologian maisteri.

HANNA MITHIKU, TM, toimii Rauhankasvatustieteiden instituutissa nuorisotyön johtavana asiantuntijana. Hänen päätehtävänä on tukea nuorten kanssa toimivia kasvattajia yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Hänen erityisosaamistaan ovat toiminnallisten tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitteluprosessien fasilitointi sekä antirasistien nuorisotyö.

CHRISTINE NAMDAR, MA, on vieraileva tutkija Helsingin yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnassa. Hän luennoi jengirikollisuuden ja radikalisoitumisen projektikursilla Åbo Akademin yliopiston yhteiskuntatieteiden, sosiologian tiedekunnassa, jossa hän myös työskentelee tohtoritutkijana. Hänen tutkimuksensa keskittyy

jengirikollisuuden ja radikalisoitumisen ehkäisyyn kouluissa, luonnekasvatuksen sekä eksistentiaalisten kysymysten selvittämiseen koulutussympäristöissä.

TEEMU PAUHA, FT, PsM, TM, on islamilaisen teologian yliopistonlehtori sekä uskontotieteen ja islamin tutkimuksen dosentti Helsingin yliopistossa. Pauhan tutkimukset ovat keskittyneet uskonnollisen identiteetin ja uskontoryhmien välisten suhteiden sosiaalipsykologiaan sekä islamiin Euroopassa.

ELINA PEKKARINEN, lapsiasiavaltuutettu, VTT, dosentti, on taustaltaan tutkija ja sosiaalityöntekijä. Lapsiasiavaltuutetun tehtävässä hän edistää lapsen oikeuksien toteutumista ja tunnettuutta Suomessa.

JOUKO PORKKA, TT, on Diakonia-ammattikorkeakoulun nuorisotyön lehtori. Hän on tutkinut rippikoulua ja isostoimintaa, erityisnuorisotyötä, nuorisotyön ja diakonian ammattidentiteettiä sekä nuorten hyvinvointiin ja yhteisöllisyyteen liittyviä kysymyksiä.

HANNA SALOMÄKI, TT, YTT, on Kirkon tutkimus ja koulutus -yksikön johtaja, joka on tutkinut muun muassa uskonnollisuuden muu-

toksia, uskonnollisten perinteiden välittymistä, herätysliikkeisiin sitoutumista ja äänestämistä seurakuntavaaleissa.

KATI TERVO-NIEMELÄ, TT, KM, on Itä-Suomen yliopiston käytännöllisen teologian professori. Hän on tutkinut uskontoa perheissä ja uskonnollista perinteensiirtoa, nuorten ja nuorten aikuisten uskonnollisuutta, rippikoulua, kirkon työntekijäksi kasvamista ja hyvinvointia kirkon työssä.

TUUKKA TOMPERI, KT, FM, vanhempi tutkija, Kasvatustieteiden ja kulttuurin tiedekunta, Tampereen yliopisto. Tomperi on työssään suuntautunut etenkin kasvatuksen filosofian ja sosiologian sekä pedagogiikan kysymyksiin. Hän on tutkinut myös nuorten poliittista sosialisatiota, demokratiakasvatusta ja katsomusaineiden opetusta.

MARTIN UBANI on työskennellyt vuodesta 2013 uskonnonpedagogiikan professorina Itä-Suomen yliopistossa. Ubaniin tutkimusaiheet käsittelevät uskontoa ja kasvatusta. Hän on toiminut erilaisissa tieteellisissä ja koulutuspoliittisissa luottamustehtävissä. Ubani on ollut vuodesta 2016 Van Leer Instituten, Jerusalem, Israel, vieraileva tutkija.

TIIVISTELMÄ

TOMI KIILAKOSKI (TOIM.)

KATSOMUSAIHEITA. NUORISOBAROMETRI 2023

Nuorisobarometri on vuodesta 1994 lähtien vuosittain toteutettu 15–29-vuotiaiden Suomessa asuvien nuorten arvoja ja asenteita tutkiva kyselytutkimus. Vuoden 2023 Nuorisobarometrin teemanäkökulma on katsomukset ja hengellisyys. Tutkimus toteutettiin yhdistelmänä puhelinhaastattelua sekä verkkotiedonkeruuta. Puhelimitse vastasi 1001 vastaajaa. Verkossa vastasi 648 vastaajaa ja verkkolomakkeen vaihtoehtona tarjottuun puhelinhaastatteluun osallistui 82 vastaajaa. Kahden tiedonkeruun yhdistelmä toteutettiin ensimmäistä kertaa nuorisobarometrien historiassa.

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää nuorten käsityksiä katsomuksellisista sisällöistä, uskonnosta ja uskonnottomuudesta, hengellisyydestä sekä yksityisestä ja julkisesta uskonnon harjoittamisesta. Tutkimuksessa vastaajille esitettiin kysymyksiä ja väittämiä elämän merkityksellisyydestä, arjen kokemuksista sekä erilaisten katsomuksellisten ja uskonnollisten kysymysten näkymisestä koulussa.

Vastaajista uskonnollisina itseään pitää hieman alle yksi neljästä vastaajasta (19–24 prosenttia riippuen tiedonkeruumenetelmästä). Hyvin uskonnollisina itseään pitävien osuus oli 10 prosenttia vastaajista. Ei-uskonnollisia oli yli puolet vastaajista (54–67 prosenttia). Tiedonkeruun vaikutus erityisesti ei-uskonnollisuuteen oli suuri. Hyvin ei-uskonnollisina itseään pitävien osuus oli 29–47 prosenttia. Niiden vastaajien osuus, jotka kuvasivat itseään ei-uskonnollisiksi mutta hengellisiksi oli 5,9 prosenttia. Uskonnolliset nuoret ovat keskimäärin enemmän arvokonservatiiveja kuin uskonnottomat. 63 % vastaajista ilmoitti, että käy harvemmin kuin kerran vuodessa uskonnollisessa tilaisuudessa muutoin kuin häissä, hautajaisissa, ristiäisissä tai kouluajalla.

Kaksi kolmannesta nuorista oli samaa mieltä väittämästä ”Koulussa oppilaiden tulisi saada tukea

oman katsomuksen (uskonnollisen tai uskonnotoman) muodostamiseen”. Enemmistö nuorista suhtautui uskonnon näkymiseen koulussa myönteisesti. Kielteisessä muodossa esitetyn väittämän, ettei uskonnon tai muiden katsomusten pitäisi näkyä lainkaan koulussa, kanssa eri mieltä olevien määrä on yhteensä 61 %. Samaa mieltä väittämän kanssa oli pieni osuus (8 %). Enemmistö nuorista suhtautuu myönteisesti uskonnon näkymiseen oppilaitoksissa. Kaksi kolmannesta on eri mieltä väittämän kanssa, että ”Suivirren laulaminen oppilaitosten yhteisissä keväthuhliesillä ei ole sopivaa”. Vain vähemmistö nuorista on sitä mieltä, että uskonto ei saisi näkyä lainkaan kouluissa (12–13 % samaa tai täysin samaa mieltä).

45 prosenttia kaikista vastaajista oli samaa mieltä väitteestä, että saattaa olla olemassa yli-luonnollisia voimia, mutta tätä ei voida tietää varmasti. Noin viidennes vastaajista ilmoitti kannakseen, että on olemassa jonkinlainen kaikkueuden luonut jumaluus. Noin viidennes oli sitä mieltä, että ei ole olemassa minkäänlaista ihmisen ulkopuolista henkeä tai jumalaa. Elämän merkityksellisyyden kokemuksista keskeisimmistä nousivat väittämät, jotka kuvaavat hyvän tekemistä toisille ihmisille. Eniten samaa mieltä vastaajat olivat sen kanssa, että elämän merkitys syntyy niiden auttamisesta, joilla menee huonommin. Puhelimessa ja verkossa vastanneiden osalta samaa mieltä väittämän kanssa oli kaksi kolmannesta vastaajista (67 %). Toinen väittämä, jonka kanssa yli puolet vastaajista oli samaa mieltä, esittää, että elämän merkitys syntyy tulevista sukupolvista ja elämän edellytysten säilyttämisestä heille. Tämän väittämän kanssa samaa mieltä vastaajista oli hieman vähemmän kaksi kolmannesta (64 %).

Tyytyväisyys elämään oli lievässä laskussa. Kuitenkin noin 80 % puhelinvastaajista antoi

elämään tyytyväisyydelleen arvosanaksi vähintään kahdeksan. Verkossa osuus oli pienempi. Selkeä enemmistö nuorista koki elämänsä tarkoitukselliseksi ja tunsivat itsensä arvokkaaksi. Riippumatta kyselymenetelmästä yli yhdeksän kymmenestä nuoresta oli vähintään jokseenkin samaa mieltä

väittämän kanssa, jonka mukaan he kokevat pystyvänsä elämään arvojensa mukaisesti. Sekä erittäin kiinteästi (36 %) että vähintään melko kiinteästi (81 %) suomalaisen yhteiskuntaan kuuluvien osuus oli barometrien mittaushistoriassa toiseksi korkeimmalla tasolla.

SAMMANFATTNING

TOMI KIILAKOSKI (RED.)

ÅSKÅDNINGSÄMNET. UNGDOMSBAROMETERN 2023

Ungdomsbarometern, som genomförts sedan 1994, är en årlig enkät om värderingar och attityder bland 15–29 år gamla personer bosatta i Finland. Temat för Ungdomsbarometern 2023 är åskådningar och andlighet. Undersökningen genomfördes som en kombination av telefonintervjuer och datainsamling på webben. 1 001 personer svarade per telefon. 648 personer svarade på webben och 82 personer deltog i den telefonintervju som erbjöds som alternativ till webbformuläret. Det här var första gången i ungdomsbarometerns historia som undersökningen genomfördes med en kombination av två datainsamlingar.

Syftet med undersökningen var att utreda de ungas uppfattningar om åskådningsmässigt innehåll, om religion och religionslöshet, om andlighet och om privat och offentlig religionsutövning. I undersökningen framställdes frågor och påståenden om betydelsefullhet i livet, om vardagsupplevelser och om hur olika åskådningsmässiga och religiösa frågor syns i skolan.

Något färre än en av fyra av dem som svarade anser sig vara religiösa (19–24 % beroende på datainsamlingsmetod). Andelen som anser sig vara mycket religiösa var 10 procent. Fler än hälften var icke-religiösa (54–67 %). Datainsamlingsmetodens inverkan särskilt på andelen icke-religiösa var stor. Andelen som anser sig vara mycket icke-religiösa var 29–47 procent. Andelen som beskrev sig själva som icke-religiösa men andliga var 5,9 procent. Religiösa unga är i genomsnitt mer värdekonserverativa än icke-religiösa. 63 procent uppgav att de mer sällan än en gång om året deltar i någon annan religiös tillställning än bröllop, begravning, dop eller under skoltid.

Två tredjedelar av de unga instämde i påståendet ”I skolan bör eleverna få stöd för att bilda

sig en egen (religiös eller icke-religiös) åskådning”. Majoriteten av de unga förhöll sig positivt till att religion är synlig i skolan. Sammanlagt 61 procent håller inte med om det i nekande form framställda påståendet att religion eller andra åskådningar inte bör synas alls i skolan. En liten andel (8 %) instämde i påståendet. Majoriteten av de unga förhåller sig positivt till att religion är synlig vid läroanstalterna. Två tredjedelar håller inte med om påståendet ”Det är inte passande att sjunga Den blomstertid nu kommer vid läroanstalternas gemensamma värfester”. Bara en minoritet av de unga anser att religion inte bör få synas alls i skolorna (12–13 % av samma åsikt eller helt av samma åsikt).

45 procent av alla som svarade instämde i påståendet att det kan hända att det finns övernaturliga krafter, men att man inte kan veta detta säkert. Ungefär en femtedel uppgav som sin ståndpunkt att det finns något slags gudom som skapat världssalltet. Ungefär en femtedel var av åsikten att det inte finns någon som helst utommänsklig ande eller gud. De mest centrala upplevelserna av betydelsefullhet i livet visade sig beskrivas av de påståenden som handlade om att göra gott mot andra människor. Allra mest höll de som svarade med om att betydelse i livet kommer av att hjälpa dem som har det sämre ställt. Av dem som svarade per telefon och av dem som svarade på webben instämde två tredjedelar (67 %) i påståendet. Ett annat påstående som mer än hälften av dem som svarade höll med om är att betydelse i livet kommer av kommande generationer och av att bevara förutsättningarna för liv åt dem. Något färre än två tredjedelar (64 %) instämde i det påståendet.

Tillfredsställelsen med livet uppvisade en svagt sjunkande trend. Ändå gav ungefär 80

procent av dem som svarade per telefon sin tillfredsställelse med livet minst åtta i vitsord. På webben var andelen mindre. En klar majoritet av de unga upplevde sitt liv som meningsfullt och kände sig värdefulla. Oberoende av enkätmetod instämde fler än nio av tio ungdomar åtminstone

någonsånär i påståendet att de anser sig kunna leva upp till sina värderingar. Både andelen som mycket fast (36 %) och andelen som åtminstone ganska fast (81 %) upplevde sig höra till det finländska samhället låg på näst högsta nivå i barometerns mätthistoria.

ABSTRACT

TOMI KIILAKOSKI (ED.)

BUILDING BLOCKS OF WORLDVIEWS. YOUTH BAROMETER 2023

The Youth Barometer is a survey measuring the values and attitudes of young people aged 15–29 living in Finland. It has been carried out annually since 1994. The themes of the 2021 Youth Barometer were worldviews and spirituality. The study was based on 1,001 phone interviews. An additional 648 respondents answered on the internet, and 82 respondents answered a phone interview that was offered as a choice for the web survey.

The study aims to explore young people's perspectives on the key components of their worldviews, including religiosity, no religiosity and spirituality. Additionally, respondents were questioned about the meaning of life, everyday experiences and their views on the visibility of religious symbols and practices in educational settings.

The findings indicate that less than a quarter of the respondents identified as religious, with only 10 percent being highly religious. A majority of young individuals considered themselves non-religious, with religious respondents tending to be more conservative. Additionally, a significant portion (63 percent) reported attending religious services less than once a year.

The study also revealed that two-thirds of young people supported the idea of students receiving guidance on forming their own worldviews, whether religious or nonreligious, in

schools. Furthermore, a majority favoured the visibility of religions in educational settings, with only a small percentage (8 percent) opposing the idea.

Regarding beliefs about supernatural beings, approximately 45 percent of respondents expressed uncertainty, one-fifth believed in a divine creator and an equal proportion denied the existence of a separate spirit or god. The predominant sentiments regarding the meaning of life were altruistic in nature. A substantial majority, totalling 67 percent of respondents, concurred that the essence of life revolves around aiding those less fortunate. Moreover, 64 percent affirmed the notion that the significance of life emanates from safeguarding the circumstances of life for future generations.

While there was a slight decrease in life satisfaction, 80 percent of the respondents who participated via phone interviews rated their life satisfaction at grade 8 (on a scale from 4 to 10 from least to most satisfaction). Conversely, this figure was lower among those who responded online. However, regardless of the method of data collection, an overwhelming nine out of ten young individuals affirmed their ability to lead their lives in accordance with their values. Additionally, 81 percent of the surveyed youth expressed a sense of connection to Finnish society.

KATSOMUSAIHEITA

Nuorten uskonnollisuus on laskenut 2000-luvun aikana. On epäselvää, mitä uskonnon tilalle tulee. *Nuorisobarometri 2023* tutkii nuorten katsomuksia, hengellisyyttä, uskonnollisuutta ja uskonnottomuutta. Se tuottaa tietoa nuorten näkemyksistä sekä arjen arvokkuudesta että arkea isommista, yliluonnollisista asioista.

Teoksessa kuvataan, millaisia uskomuksia nuorilla on, millaisia asioita he pitävät tärkeänä sekä mitä he ajattelevat uskonnon näkymisestä kouluissa ja oppilaitoksissa. Barometrissa käsitellään myös esimerkiksi seuraavia kysymyksiä: Kuinka liberaaleja tai konservatiiveja nuoret ovat? Miten tieteeseen suhtaudutaan? Tuntuuko, että omalla elämällä on päämäärä ja tarkoitus?

Nuorisobarometri sisältää tilasto-osion, viisi tieteellistä artikkelia sekä neljä näkökulmatekstiä. Teoksen kirjoittajat ovat aihepiiriin asiantuntijoita. Teos sopii kaikille, jotka haluavat ymmärtää, millaisista aineksista nuoret katsomuksensa rakentavat.